

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

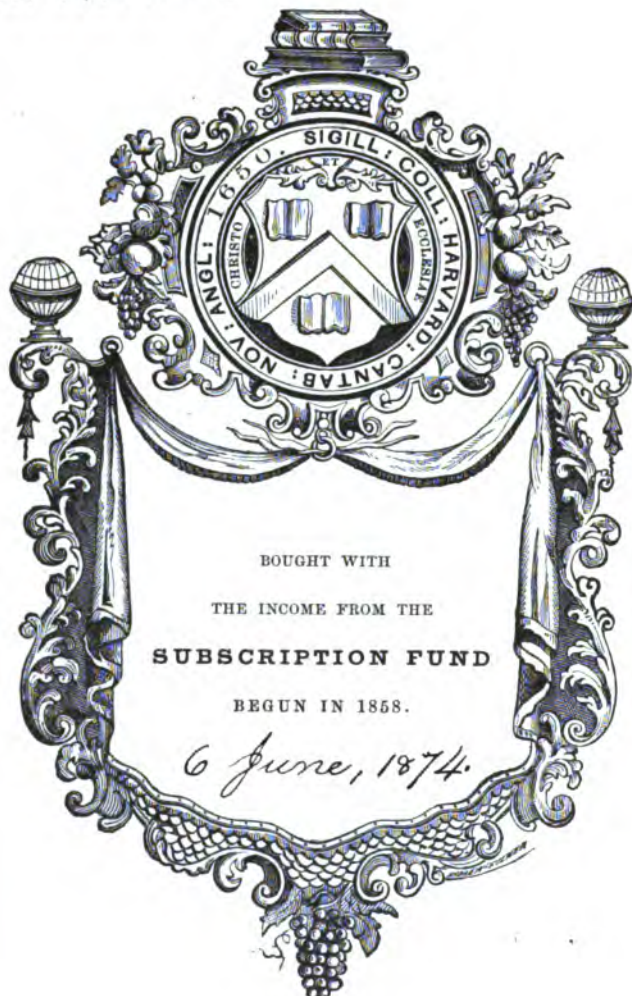
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

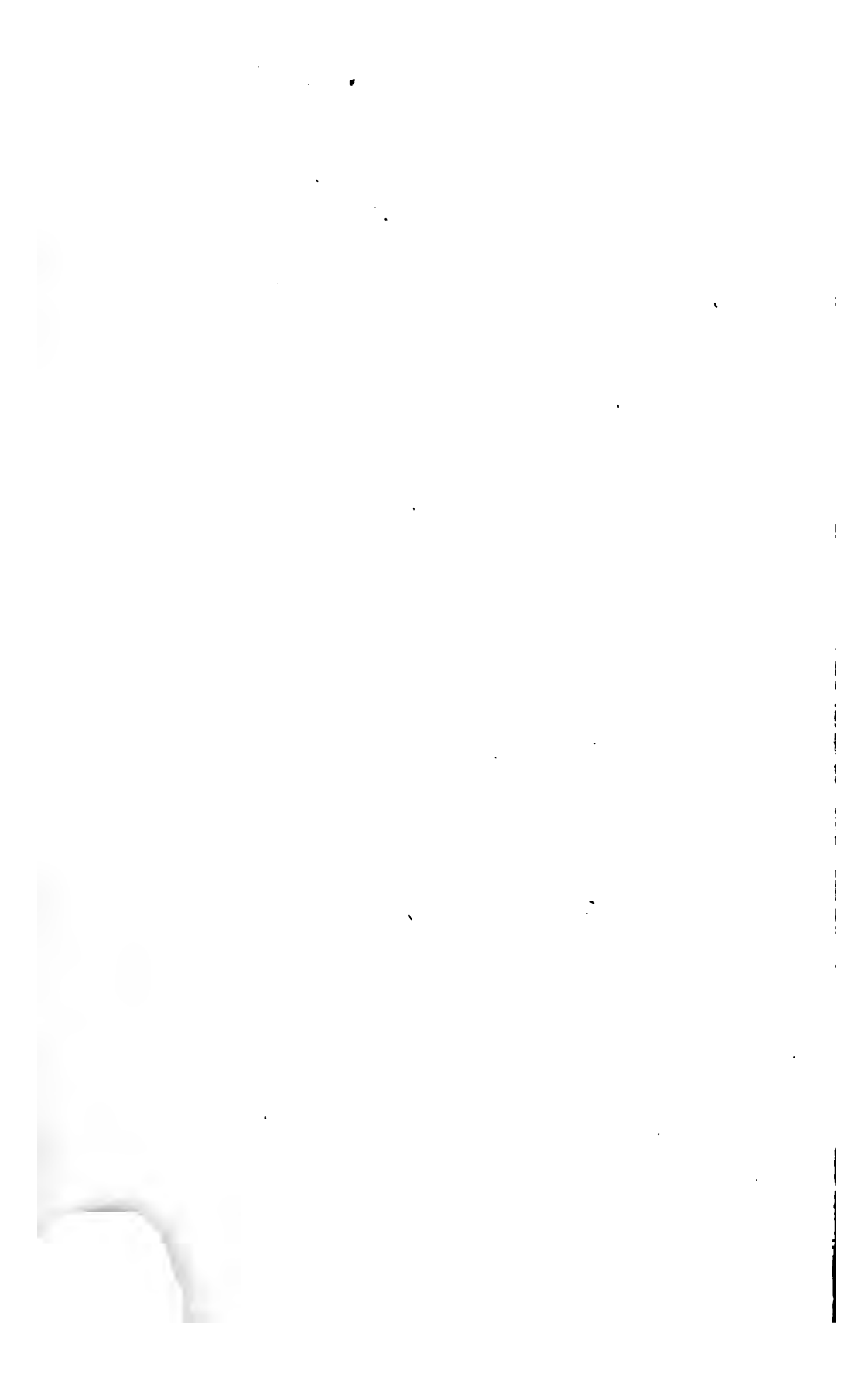
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

3 1/2. 129

Slav 7710.10.3

History of the Bohemian Language and Literature.

DĚJINY
ŘEČI A LITERATURY
ČESKÉ.

KTERÉŽ SEPSAL

ALOIS VOJTĚCH ŠEMBERA,

PROFESOR ŘEČI A LITERATURY ČESKÉ NA C. K. VYSOKÝCH ŠKOLÁCH VÍDENSKÝCH,
SEKRETÁŘ A REDAKTOR ČESKÝCH ZÁKONŮ ŘÍŠSKÝCH V MINISTERIU ZÁLEŽITOSTÍ
VNITŘNÍCH, RYTÍŘ CÍS. RUSKÉHO ŘÁDU SV. ANNY TŘÍDY DRUHÉ, DOPISUJÍCÍ ÚD
KR. ČESKÉ SPOLEČNOSTI VĚDECKÉ V PRAZE, C. K. SPOLEČNOSTI VĚDECKÉ V KRA-
KOVĚ, C. K. MORAVSKO-SLEZSKÉ SPOLEČNOSTI PRO ZVELEBENÍ ROLNICTVÍ, PO-
ZNÁNÍ PŘÍRODY A VLASTI V BRNĚ, CÍS. GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI V PETROHRADĚ,
SKUTEČNÝ ÚD CÍS. GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI VE VÍDNI, CÍS. SPOLEČNOSTI PŘÁTEL
PŘÍRODOVĚDY V MOSKVĚ A ARCHEOLOGICKÉ SPOLEČNOSTI TAMTÉŽ, A ČINNÝ ÚD
SPOLEČNOSTI ČESKÉHO MUSEUM.

3^d
VYDÁNÍ TŘETÍ.

C
VE VÍDNI.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1869.

~~B 31.14~~

~~Ref 501.3.8~~

Slav 7710,10,3

1874, Dec. 6.
Subscription Fund.

Čta rozuměj; rozuměje rozvažuj; rozvažuje rozsuzuj;
rozsuzuje nehaněj a nepotupuj; ale umíšli, lepší udělej;
a my budeme tebe chváliti.

Sixt z Ottersdorfu.

Právo, přeložiti toto dílo na jiné jazyky, spisovatel sobě zůstává.

Předmluva.

Tyto dějiny sepsal jsem prvotně ku potřebě posluchačů svých při čteních o řeči a literatuře české na bývalé stavovské akademii v Olomouci, chtěje jim podati skrovný obraz činnosti duchovní čili vzdělanosti národu Českého od nejstarší doby až do nynější. Pro snadnější toho dovedení rozvrhl jsem spis svůj za příkladem slovutných mužů M. Greče (r. 1822) a J. Jungmanna (r. 1825) na patero částí, položiv napřed jádro dějin obecných a dějin umění, po něm dějiny řeči a literatury a na konec vyčtení spisů znamenitějších.

Veškeré tyto děje i také úvod o povaze jazyka českého vzdělal jsem dle pramenů původních, úvod dle Dialektologie československé, r. 1864 ode mne vydané, děje dávnověkosti české dle svého spisu „Západní Slované v pravěku“, tištěného r. 1868, středověké dějiny řeči, zvláště pokud se v nich líčí šíření germanisace v zemích českých, dle diplomatářů těchto zemí, změny pak v jazyku a dobropísemnosti a historii literatury vyložil jsem dle očitého ohledání větší částí spisů, zejména starších.

Co se týče památek písemných o sobě, podal jsem o starých spisech zprávy zevrubnější, doloživ při každém, kde se lze nějaké úvahy o něm dočísti; z knih XV—XVIII, sto-

IV

letí sestavil jsem výbor, pominuv mnohou knihu, ježto se mi, co do věci i co do formy, méně důležitou býti viděla, na př. traktáty nábožné pouze polemické, knížky ascetické kázání o sobě atd.; z doby však nejnovější vzdělal jsem s nemalou pilností přehled spisů co možná úplný, by patrně bylo, jakou hojnost plodů duchovních národ Český od svého znovuzrození na jevo vynesl, a kterak jmenovitě od r. 1848 mnohá oddělení literatury, ježto prvé buď málo se vzdělávala aneb naprosto ležela ladem, důkladnými pracemi se naplnila.

Za písemnými památkami položeny jsou krátké životopisy spisovatelů českých, na počet výše 770, a za nimi příklady jazyka a pravopisu, počínaje od Rukopisu Zelenohorského až do dneška. Dotčené zprávy životopisné, v jedno pojaté s úvahami o literatuře a se seznámením spisů, poskytnou dosti úplný obraz písemnictví českého, a sbírka příkladů, zvláště právnických a biblických, podá zpytatelům češtiny poučení, kterak řeč česká prodlením času se třfbila, jaké změny v dobropísemnosti se dály a jaký duch vesměs každé doby v literatuře se jevil.

Mnoholetými studii historické topografie zemí českých a jiných západních zemí slovanských a bedlivým čtením dějepisců a zeměpisců římských a řeckých došel jsem vědomí, že Čechové, Moravané a Slováci obývají ve své vlasti od doby předhistorické, a že tudíž i památky řeči české a vůbec slovanské jdou nejméně o 500 let výše, nežli se posud za to pokládalo, totiž až do časů Julia Caesara (r. 58 př. Kr.). V kteréžto příčině počátky dějin řeči i dějin obecných, jak tuto se vykládají, podstatně se liší od těchž počátků, vyložených v Dobrovského a Jungmannově historii literatury české a vůbec v novějších dějinách českých.

Týmž způsobem odchýlil jsem se od posavadních spisovatelů historie literatury české v tom, že jsem původ některých starších památek položil do jiné doby, maje na př. za to, že Přídavek český k latinskému listu Litoměřickému sepsán jest asi r. 1218 a nikoli r. 1057, slovník *Mater Verborum* asi r. 1252 a nikoli r. 1202, *Alexandreida* a legenda o dvanácti apoštolích že složena jest ok. r. 1300 a ne ok. r. 1250, slovník *Bohemář* r. 1390 a ne r. 1309 a j. Taktéž kladu společně s Dobrovským a Palackým původ epických básní Rukopisu Kralodvorského z příčin na místě náležitě uvedených do XIII. století, kdežto mnozí novější spisovatelé pokládají je za mnohem starší.

Takové odchýlky od předešlých historií literatury české a jiné věci byly příčinou, že tyto dějiny od některých spisovatelů nebyly velmi laskavě posuzovány. Vytýkáno jim předkem, že se z nich měly za příkladem podobných spisů německých dějiny řeči vyloučiti. A však mně nevidělo se toho učiniti. Dějiny řeči české mají velkou důležitost do sebe, stavíce nám na oči a poučující nás, jak a z kterých příčin řeč česká v jistých dobách vykvétala a se šířila a z kterých příčin přicházela ku stenčení a k úpadku. Dějiny řeči, pokud se v nich rozbírají změny v dobropísemnosti a ve formách jazykových, podávají jazykozpytcům pravidlo, dle něhož lze určití, kdy ten neb onen spis byl sepsán a zdali některá památka literární jest pravá. Zvláště bedlivým ohledáním forem jazyka a pravopisu ve jménech českých, přiváděných v listech latinských v Bočkově diplomatarii moravském (r. 1836—1845), nabyt jsem, mnohem dříve než jsem vydal první díl této literatury (r. 1858), jistoty, že pověstná píseň pod Vyšehradem a píseň krále Václava jsou práce novověké, jakož i přídavek český k latinskému listu Třebíčskému z r. 1197 i tak zvané zlomky

VI

Monseovy v jmenovaném diplomatáři moravském, kladené vůbec do IX—XII. století. Ze zvláštností pravopisných poučil jsem se také, že slovník *Mater Verborum* psán jest ok. r. 1252/a Rukopis Kralodvorský mezi r. 1270—1280, a nikoliv později.

Jiní recensenti odporovali mínění mému, že Čechové, Moravané a Slováci jsou ve své vlasti od doby nepamětné domovem, zakládajíce odpor svůj zvláště na tom, že prý ve svých Západních Slovanech v pravěku, z nichž nejstarší příběhy politické v dějinách literatury jsou vyňaty, pravím, že Bojové byli Češi a ne Kelti. Ale já v Západních Slovanech na str. 171—183 právě naopak dovozují, že Bojové v Čechách nikdy nebyli a Bémové Ptoleméovi že jsou Čechové. Z čehož viděti, že tito kritikové o Západních Slovanech a o nejstarších dějinách českých v této literatuře dle nich vylíčených úsudek vynášeli, knihy ani nečetše.

Jiné výčitky, zejména vytýkanou krátkost spisu pomíjeje, vzdávám srdečné díky příteli svému, dvorskému sekretáři, panu A. Rybičkovi, za ochotnost, s kterou se mi u vzdělávání tohoto díla radou a hojnými příspěvky propůjčil, a taktéž jiným pánům a přátelům, kteří mi zprávami literárními a životopisnými byli nápomocni.

Ve Vídni, dne 15. listopadu 1868.

Ježto první díl této historie literatury, obsahující věk starý, úplně jest rozebrán, druhého však dílu, věk nový obsahujícího, nějaká část zůstala v zásobě, dal jsem pro doplnění spisu díl první s některými opravami a doplňky znovu vytisknouti, a podávám jej tuto v obecnost u vydání čtvrtém.

Ve Vídni, dne 24. ledna 1872.

A. V. Š.

OBSAH.

ÚVOD.

O řeči české vůbec	Str. 1
Rozvrh dějin řeči a literatury české	10

VĚK STARÝ.

Doba první.

Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy říše Moravské, čili až do r. 906 po Kr.

1. Dějiny vůbec	11
2. Dějiny řeči	19
3. Dějiny literatury	24
4. Památky písemné:	
a) Slova různá, zvláště jména vod, hor, míst, národů a osob z doby římské a pozdější. b) Rukopis Zelenohorský	26

Doba druhá.

Od zkázy říše Moravské až do uvedení osad německých v zemích československých, aneb od r. 906 až do r. 1197.

1. Dějiny vůbec	32
2. Dějiny umění	35
3. Dějiny řeči	37
4. Dějiny literatury	48
5. Památky písemné:	
a) Zlomek evangelium sv. Jana. b) Otče náš a Věřím. c) Píseň Hospodine pomiluj ny. d) Píseň Svatý Václave. e) Seznamování statků kostela Olomouckého. f) Jména osob a míst na mincích a ve spisech latinských	49

Doba třetí.

Od uvedení osad německých v zemích československých až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili od r. 1197 až do r. 1409.

1. Dějiny vůbec	56
2. Dějiny umění	60
3. Dějiny řeči	63
4. Dějiny literatury	82

VIII

Str.

5. Znamenitější památky písemné:

- A) Sbírký slov, jmen a přísloví, t. Přídavek český k listu Litoměřickému, Nekrolog Podlažický, Glosy v slovníku Mater Verborum, Vokabulář Klena Rozkochaného, téhož Bohemarius, Nomenclator latinskočeský, Průpovědi české a latinské, Kunrátův Sekvencionář, Přísloví česká a j. 88
- B) Básně.
1. Básně epické a lyrické.
 - a) Básně Rukopisu Kralodvorského 93
 - b) Jiné básně epické: Alexandreida, legendy a zpěvy 102
 - c) Jiné básně lyrické 114
 2. Básně mravokárné: Satyry o řemeslnících, Smila Flašky Podkoní a žák, Svár vody s vínem a j. 115
 3. Básně naučné: Katonovy průpovědi, Smila Flašky Rada otce synovi, O postavě a mravích lidských 118
 4. Básně alegorické a báchky: Básně o mravném obnovení člověka (Alan), Spor duše s tělem, Smila Flašky Nová rada, Bájka o lišce a čbánu 119
 5. Básně romantické a romány: Tristram, Tandariáš a Floribela, Štilfrid, Tkadleček, Kronika Trojanská, Román o Alexandru Velikém 122
 6. Básně dramatické: Hra o vzkříšení Páně (Mastičkář) 125
 - C) Spisy historické a vypsání zemí: Kronika Boleslavská či Dalimilova, Kronika Přibíka Pulkavy, Život Karla IV., Kronika obecná, Martina Opavského Kronika římská, Marka Pavlova Milion, Mandevilova Cesta po světě 127
 - D) Spisy naučné: Zlomek Cisiojana a j. 131
 - E) Spisy právnické: Kniha starého pána z Rožmberka, Řád práva zemského, Majestát Karla IV., Řád korunování krále Českého, Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské a j. . . 132
 - F) Spisy theologické:
 1. Spisy biblické: Žaltáře, Proroci, Evangelia a Bible 135
 2. Svatí otcové, Život Krista Pána a životy svatých 139
 3. Řeči nedělní a jiné spisy vzdělavací: Tůmy ze Štítného Řeči sváteční a nedělní, téhož Knihy šestery o obecných věcech křesťanských, téhož Rozmluvy nábožné, téhož Knihy o sedmi vstupních a j. 140
 4. Spisy nábožné, modlitby a duchovní romány 142

Ú V O D.

O řeči české vůbec.

Prvé než budeme vypisovati dějiny řeči české, vidí se býti přifhodno, abychom udali, v kterých zemích a krajinách jest obecná, a vytknuli, na kterém místě mezi řečmi slovan-skými jest postavena, kterými podstatnými známkami se od těchto řečí rozeznává, a na kolikero nářečí a různorečí se rozchází.

1. Kde se mluví česky.

Řeč česká obecná jest bez přítrže v Čechách, v Mo-ravě a ve Slézsku, kdež slove moravská, na Slovensku, kdež se nazývá slovenská a v části Dolních Rakous. Rozhraní její jde od Litoměřic v severních Čechách přes Turnov, Vrchlabí a Náchod okolo Landškrouna do Moravy, kdež postupuje severně od Olomouce a Hranic ke Krnovu, k Ra-tiboři v pruském Slézsku a ke Fridku v Těšínsku; níže Fridku přechází na Slovensko, jde tu severním Třenčan-skem a Oravou po Tatrách k Bardějovu, Uhváru a Humen-ému, dále okolo Košic k Řimavské Sobotě a ke Kostelním Moravcům, pak vedlé Komárna k Prešpurku a Děvínu, a poříčím Moravským k Cahnovu v Rakousích, odkudž se očí vedlé Dyje přes Znojmo a Jemnici do Čech k Jindři-

chovu Hradci, a jde pak na západ od Budějovic k Domažlicům a okolo Plzně a Budyně k Litoměřicům nazpět.

Vně tohoto souvislého okružku mluví se česky v různých osadách v Horních Rakousích u Lince, v Haliči, v Dolních Uhřích, v Banátě, v Charvátsku, Slavonsku a v Hranici vojenské, též v pruském Slézsku blíž Opolí a v Braniborsku u Berlína.

Slovanů českých počítá se v Rakousku dle vypočtení, učiněného r. 1868, okrouhlou sumou 6,750.000; totiž Čechů 3,192.000, v Čechách 3,050.000, ve Vídni 75.000, jinde v Dolních Rakousích 3.400, v Horních Rakousích 3.000, v Charvátsku a Slavonsku 1.300, v Hranici 5.000 a ve vojsku 55.000; Moravanů jest 1,668.300, v Moravě 1,500.00, ve Slézsku 105.800, ve Vídni 35.000 a ve vojsku 27.500; Slováků se počítá 1,889.700, z nichž jest na Slovensku 1,838.000, v Dolních Rakousích 17.000 (ve Vídni 10.000), v Haliči 2.200, v Hranici 5000 a ve vojsku 27.500. Kromě toho jest v Prusku: Čechů 10.000 (v Kladsku 3000, v Opolsku 5.000 a v Braniborsku 2000) a Moravanů (v pruském Opavsku) 65.900; jest tedy všech Slovanů českých v Rakousku i v Prusku 6,825.900.

2. Na kterém místě postavena jest řeč česká mezi ostatními řeči slovanskými, a čím se hlavně od nich rozeznává.

Kmen slovanský, jakož vědomo, dělí se na několik národů, z nichž každý má svou zvláštní řeč spisovnou. Kteréžto řeči jsou dle položení zeměpisného tyto: 1. na severozápadu: a) česká, b) hornolůžická, c) dolnolůžická, d) polská; 2. na východu: e) maloruská, f) velkoruská; na jihu: g) bulharská, h) srbskocharvátská a i) kraňskoslovenská. Řeč česká, jsouc mezi devaterem těchto řečí nejzápadnější, dle ústrojí svého nejvíce příbuzná jest řečem sousedním, horno- a dolnolůžické, polské a maloruské; méně jest příbuzná řeči velkoruské, srbskocharvátské a kraňskoslovenské, nejméně pak řeči bulharské.

K církevní řeči slovanské čili k tak zvané řeči staroslovanské, kteráž jest matkou nynější řeči kraňsko-slovenské a bulharské, má se nynější řeč česká asi tak, jako neť k ujkyni.

Tato příbuznost řeči české s ostatními slovanskými řečmi jeví se jednak v přízvuku a časoměrném dloužení neb krácení hlásek, v hláskách prvotních, ve formách mluvnických, v tvoření slov a ve skladbě, jednak v tom, že jistá slova v řeči české jsou a v jiných řečech nejsou, aneb že se jich v jiných řečech v rozdílném rozumu užívá.

Hlavní známky, jimiž se řeč česká, co do přízvuku a hlásek, od jiných řečí slovanských liší, a naopak, jsou tyto:

a) Znamky řeči české.

Přízvuk jest na první slabice: Bôleslav, dô Prahy; blíž rozhraní řeči polské však přechází na předposlední slabiku. Hlázky se časoměrně prodlužují a krátí: zastává, zástava. Blíž rozhraní řeči polské v Moravě a na Slovensku i časoměra mine.

h klade se místo g: hus (pol. gęs), hrad (p. grod);

e „ místo ě, f a št: noc (kr. slov. noč, srb. nof, bulh. nošt), pec (kr. sl. peč, srb. peť, bulh. pešť);

d vsouvá se před l: pravidlo (jihoslov. pravilo), křídlo (jihosl. krilo);

r přisouvá se v slovech: rmoutiti (mútiti), rdousiti (dúsiti);

ř v infinitivu sloves v řeči obecné: říet (řici), sět (séci); toliko v Opavsku a u Slováků na pomezí rakouském a po různu v Čechách říká se: říc, séc.

b) Znamky řeči hornolužické.

Přízvuk jest na první slabice jako v češtině.

o místo e: žona (žena), ramjo (rámě);

o „ a: strowjo (zdraví), strona (strana);

š „ ř a r: pśed (před), kśiż (kříž), pśawica (pravice);

h a v před **o**: hokno (okno), hobr (obr), vobaj (oba), voko (oko);

h místo **g**: noha, roh, bohaty.

Duál jest ve všech částech řeči.

c) Znamky řeči dolnolужицké.

Přízvuk jako v polštině. Další tři známky výše položené, jakož i duál, má společně s řečí hornolужицkou. Zvláštní známky její jsou tyto:

a neb **ja** klade se místo **e**: jaden (jeden), vjacor (večer);

g místo **h**: noga, rog, bogaty;

e místo **č**: voci (oči), cas (čas), cinil (činil).

d) Znamky řeči polské.

Přízvuk jest na předposlední slabice: z Krakôva. Hlázky se časoměrně nedlouží.

ja neb **a** klade se místo **ě**: piana (pěna), ciało (tělo), las (les);

ę a **ą** nosové: węgorz (úhoř), wiązać (vázati);

o místo **a** po **l a r**: młody (mladý), proch (prach);

jo neb **o** místo **e**: biorę (beru), lot (let), brzoza (březa).

samohlázky **a, e, i, o, u** kladou se před **l a r**: martwy (mrtvý), pełny (plný), wilk (vlk), żółty (žlutý).

e) Znamky řeči velkoruské.

Přízvuk jest nestejně rozložen. Dlouhých slabik není.

o klade se místo **je**: oleň (jelen), oseň (jesen);

o se vkládá: volk (vlk), torg (trh), vichor (vichr);

e vsouvá se před **l a r**: djerevo (dřevo), bereza (březa), čelověk (člověk);

ě místo **f** neb **e**: noč (noc), peč (pec), chočeť (chce);

a zde onde místo **o**: varata (malor. vorota, vrata), gałava (malor. holova, hlava);

e vyslovuje se vesměs jako **je**: djeň (den), bjerjeg (breh, břeh).

Hrdelní hlásky **g, ch, k** nemění se: nogě (noze), muchě (muše), rukě (ruce).

f) Znamky řeči maloruské.

Přízvuk a pět prvních známek výše položených má řeč maloruská společně s řečí velkoruskou. Mimo to má tyto známky zvláštní:

- i** místo **o**: Lviv (Lvov), kiň (kůň), podile (podolí);
- i** " **ě**: misjac (měsíc), bilyj (bělý);
- u** " **v**, ač ne všude: u lisi (v lese), učora (včera);
- h** " **g**: hora, bih (bůh), cyhan (cigán).

g) Znamky řeči srbskocharvátské.

Přízvuk jest neurčitý.

- i** klade se místo **y** vesměs: mi (my), sin (syn);
- di, ni, ti** tvrdě jako **dy, ny, ty**: sadiťi (sadyty), hoditi (chodyty);
- e** místo **y** v koncovkách: sestre (sestry), knjige (knihy);
- o** " **l** v koncove: pepeo (popel), dao (dal);
- ae** " **ec** v koncove: Karlovac (Karlovec), Požarevac (Požarevec);
- dj** místo **z**: medja (meze), zbudjen (zbuzen).

h) Znamky řeči kraňskoslovenské.

Přízvuk a první tři známky řeči srbskocharvátské jsou také v řeči kraňskoslovenské. Kromě toho klade se:

- o** místo **u** a **u**: sosed (soused), mož (muž), dělajo (dělají);
 - u** " **l**: veseu (vesel), dělou (dělal), dou (děl);
 - j** " **z**: rojen (rozen), sajen (sazen);
 - ě** " **e**: noč (noc), mačoha (macocha), peč (pec);
 - pr** místo **pri**: prhaja (přichází), prprava (příprava).
- Duál zachován jest ve všech částech řeči.

i) Znamky řeči bulharské.

Přízvuk jest neurčitý. Slabiky jsou vesměs krátké.

št klade se místo **c**: mošt (moc), nošt (noc), pešt (pec);

ž místo **z**: mežda (meze), nažda (nouze);
ch slabé jako **h**: orehi (ořechy), muha (muchy);
t místo **d**: grat (hrad), tvrt (tvrď);
ę a **ą** nosové: agnę (jehně), žena-ta (ženu tu), sględną (shlednu).

K podstatnému jménu přivěšuje se článek: maż-ł (muž ten), żdrębe-to (hřřbě to).

Rozdílnost řeči české a jiných řečí slovanských patrnější bude ze slov tuto porovnaných:

Bůh, slovensky bůh a buoh; hornoluž. boh; pol. bóg; malor. boh i bih; dolnoluž. velkorusky, srbskocharv. a bulh. bog; kraňskoslov. bog, dial. boh.

Člověk, dial. človek a čovek; luž. a pol. człowiek, pol. dial. též człek; malor. čolovik; velkorusky čelavěk; srb. čoviek; kraňskoslov. človek a člouk; bulh. čoljak a čljak.

Chléb, dial. chlīb a klība; hornoluž. khlěb; pol. chleb; malor. chlib; velkor. chlēb; srb. hljeb (neb kruh); kr. slov. hleb (neb kruh); bulh. ljab neb hleāb.

Chlum (chlm); pol. chełm; h. luž. chołm, malor. a velkor. cholm; srb. charv. hum; kraňskoslov. hom.

Rozum; luž. a pol. taktěż; v ostatních řečech rozum.

Země (těž zem); luž. zem'a zem'a; pol. ziemia; malor. zemla; velkor. a srb. charv. zemlja; kr. slov. zemlja, dial. zemlje, bulh. zeme neb zem'.

Hvězda, dial. vězda; luž. taktěż; pol. gwiazda; malor. zvizda; velkor. a srbskocharv. zvězda; kr. slov. zvězda, bulh. zvězd.

Bílý; luž. běly; pol. biały; malor. biłyj; velkor. bilij; srb. charv. bieli; kr. slov. beli; bulh. bjāl.

Modliti se; d. luž. modliś se; h. luž. modlić so; pol. modlić się; malor. mołyty sia; velkor. molitiś neb molit'sja; srb. charv. moliti se; kr. slov. moliti.

Padl; d. luž. panuť; pol. paść; malo- a velkor. upať; srb. charv. pao; kr. slov. padu; bulh. padn'ł či padnul.

Loven; luž. lojty; pol. łowion; malor. a velkor. lovlen; srb. charv. a slov. lovljen; bulh. loven.

3. Kolikero nářečí řeč česká v sobě obsahuje, a na kolikero podřečí a různorečí se tato nářečí rozcházejí.

Řeč česká, jakožto řeč národu, kterýž od časů nepamětných skládá se ze tří kmenů, dělí se na troje nářečí: české, moravské a slovenské, kterážto nářečí, rozšířena jsouce po krajině výše 80 mil zdělí, rozcházejí se opět na kolikero podřečí a různorečí. Hranice jich není spolu hranicí politickou zemí československých, nébrž nářečí české zabíhá místy do Moravy, moravské do Čech a do Slézska a slovenské do Moravy a do Rakous. Těmito různorečímí blíží se řeč česká dle položení zeměpisného více méně vedlejším řečem slovanským, v severních Čechách poněkud lužické, na východní Moravě, ve Slézsku a na severním Slovensku polské, na východním Slovensku maloruské a na jižním kraňskoslovenské i srbskocharvátské.

A) Nářečí české.

Nářečím českým mluví se v Čechách, pokud jsou slovanské, až na cíp země od Poličky k Bystřému a od Vojnova Městce k Přibyslavi a Polné, kdež se mluví moravsky; u Náchoda vchází k Chudobě do Kladska, pod Jihlavou u Telče a Dačic do Moravy a blíž Suchdolu v Budějovicích k Lomům do Rakous. Vně této krajiny mluví se česky v několika vesnicích okolo Stříbra.

Hlavní známky nářečí českého jsou:

Úzké hlásky *e* a *i* kladou se místo širokých *a*, *o*, *u*:
růže (růža), růži (růžu), růží (růžú), meče (meča);

ej rozvedené klade se místo *y* a *i*: dobrej člověk, pejcha, voni chodějí;

ou místo *ú*: ouřad, dlouhou, loukou;

b, *ch*, *k*, *r* a *d*, *n*, *t*, *r* v nom. mn. počtu adjektiv nemění se: drahý rodiče, plachý jeleni, chudý chalupníci.

Toto nářečí obsahuje v sobě troje podřečí: 1. západní, 2. střední a 3. východní; podřečí západní zavírá v sobě

dvoje různorečí: Domažlické a Lužnické či Doudlebské, a podřečí východní jedno různorečí: Krkonošské.

B) Nářečí moravské.

Nářečí moravské jest obecné v Čechách od Poličky k Bystrému a Svojanovu a od Vojnova Městce až po Přibyslav a Polnou, téměř po celé Moravě, až na krajinu okolo Telče a Dačic, kdež se mluví česky, a na moravské Slovensko od hranic uherských až k prosmyku Lisskému, Zlínu, Napajedlům a Podivínu, kdež se mluví slovensky. Kromě toho má nářečí moravské průchod ve Slézsku, na západ od Těšína podél Ostravice až po Morávku a Bohumín a v Opavsku rakouském i pruském.

Za hlavní známky nářečí moravského pokládati lze:

Široké **a, o, u** místo **e** a **i**, zvláště v koncovkách: slepica, slepicu, instr. slepicou, slepicó neb slepiců; ve kmelech však často úzké **e** a **i**, jako v Čechách: čekati, líto (slov. čakati, lúto);

ř vůbec jako v Čechách: hořký, na Slovensku **r**: horký;

i za **j** v časoslově jíti: idu, ideš atd.

Dělí se nářečí moravské na dvoje podřečí: západní a východní; každé podřečí obsahuje v sobě čtvero různorečí, totiž západní: 1. různorečí podhorské; 2. horské; 3. dolské či Litavské a 4. hanácké; a východní: 1. různorečí Dolnoběčevské; 2. Hornoběčevské či valašské; 3. Oderské či lašské a 4. Opavsko-Ostravické.

C) Nářečí slovenské.

Má průchod na jihovýchodní Moravě a v Rakousích, na Slovensku, v Uhřích v tak řečené Dolní zemi a v některých osadách v Banátě. Rozhraní jeho počíná se u prosmyku Lisského na uherských hranicích, jde odtud k Vyžovicům, Zlínu, Napajedlům a Podivínu, kdež přechází do Rakous k Cahnovu a Střezenicům; odtud táhne se podél řeky Moravy k Děvínu a dále k Prešpurku, k Novým Zámkům a na jih až k Dunaji u Komárna, odkudž se točí k Tekovu,

k Lučenci a Řimavské Sobotě a přes Plešivec ke Košicům; od Košic jde vedlé řeči maloruské k Humennému a Snině až téměř po Uhvár, obrací se potom ke Stropkovu a Lubovnému, odtud postupuje po hranicích haličských do Oravy, dále nad Trstěnnou a Náměstem část polskou té stolice od části slovenské; u Bystřice přechází do Trenčanska, v němž běží po řece Kysuci k Beskydu a odtud až k prosmyku Lisskému, kdež se počalo. Ve Spiši, ve Zvoleně a jinde jsou v okrslku slovenském některé osady německé, u Nitry pak jest několik osad uherských.

Hlavní známky nářečí slovenského jsou :

Široké **a, o, u**, nejen v koncovkách, jako na Moravě, ale i ve kmenech: duša, dušu, zajac, časa (číše), lubiť;

e za **ě** vůbec po retních: v hrobe, mesto, veru;

lé za **i**: viéra, miéra;

ý a **ú** prostě: býk, lúka;

r za **ř**: reka, přítel neb prijatel.

Dělí se na troje podřečí: 1. západní; 2. střední a 3. východní, z nichž první a druhé opět na několik různorečí se rozchází. Podřečí západní zavírá v sobě různorečí patero: 1. Moravkoslovenské; 2. Bělohorské; 3. Trnavské; 4. Dolnotrenčanské a 5. Hornotrenčanské; podřečí střední obsahuje v sobě též patero různorečí: 1. Hornovážské; 2. Pohronské; 3. Hontanské; 4. Novohradské a 5. Gemerské. V podřečí východním značných rozdílů není. ¹⁾

¹⁾ Šíře rozbírají se zvláštnosti různorečí slovenských, moravských i českých v mém spise: Základové dialektologie československé. Ve Vídni 1864.

Rozvrh dějin řeči a literatury české.

Dějiny řeči a literatury české rozvrhují se na dvojí věk, starý a nový, a oba věkové na šestero dob.

1. Věk starý jde od nejdávnějších památek řeči české až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili až do r. 1409 po Kr. Obsahuje pak tři doby:

a) Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy říše Moravské, čili až do r. 906 po Kr.

b) Od zkázy říše Moravské až do uvedení osad německých v zemích československých, čili od r. 906 až do r. 1197.

c) Od uvedení osad německých v zemích československých až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili od r. 1197 až do r. 1409.

2. Věk nový jde od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až na nynějšek, čili od r. 1409 až do r. 1870 a uzavírá v sobě také tři doby:

a) Od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až do úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské, čili od r. 1409 až do r. 1620.

b) Od úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské až do panování císaře Josefa II., čili od r. 1620 až do r. 1780.

c) Od panování císaře Josefa II. až na nynějšek, čili od r. 1780 až do r. 1870.

Věk starý.

Doba první.

*Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy říše
Moravské, čili až do r. 906 po Kr.*

1. Dějiny vůbec.

Podlé jmen řek, hor, míst a národů, zachovaných u spisovatelů římských a řeckých, podlé památek, vynešených z hrobů pohanských a podlé založení i zřízení osad, jsou Slované nejstarší známí obyvatelé širé krajiny od středního Rýna u Mohuče a od řek Vltavy (Fuldy), Sály a Dolního Labe až k Visle, a od Dunaje k moři Baltickému, Čechové pak, Moravané a Slováci jsou nejstarší známí obyvatelé zemí československých, počítajíce k nim také část Rakous a Bavor. Historikové a zeměpisci římsští a řečtí nazývali Slované v Germanii obecně Suevi (= Svavi = Slavi), kterýžto veliký národ dělil se již tehda na mnoho menších kmenů, z nichž se jmenují: Hermunduri (Duřinci), Naristi (Nardští) Rakatae (Rakouši), Baemi (Čechové), Markomani (Moravaní), Kvadi (Slováci), Korkonti (Krkonošci), Lugi (Lužané či Lužičané), Mugiloni (Mohylňané), Helvetoni (Habolané), Eudosii (Doksané), Varini (Vraňané), Rugi (Rujané či Raňané) a j.¹⁾ Ponejprv připomínají se Slované

¹⁾ Strabonis Geographica, VII. 1.—C. Taciti Germania, 38—43
j. C. Ptolemaeus Geographia, II, 11.

germanští (Suevi) r. 58 př. Kr., když pod vůdcem svým Ariovistem svedli bitvu za Rýnem s násilným dobyvatelem Gallie, Juliem Caesarem, v kteréž jmenují se také menší kmenové slovanští: Tribuci, Nemeti a Markomani.¹⁾

O zemi České nejprve zmínku činí zeměpisec Strabo k r. 5. po Kr., jenž praví, že t. r. Marobud, král Markomanský, vrátiv se z Říma do své vlasti, kmenovce své Markomany do Bujémum (*Bovíayμov*), sídla svého, přeložil. Týž příběh líčí šíře souvěký dějepisec římský, Vellejus Paterculus, jenž vypravuje, kterak Marobud, jsa vojskem římským pod Tiberiem od Karnuntum a z Hesska obklíčen, z Moravy do Boiohoemum ustoupil, čině tu přípravy k obhájení země, kterak ale zbouřením Pannonců a Dalmatů z té veliké tísně byl vyveden. Vellejus, byv dříve s Tiberiem na Dolním Labi, vypisuje co svědek blízký, rozsáhlou říši Marobudovu, kteráž, majíc za hranice v levo Germanii (t. Německo), v pravo Pannonii a nazad Norikum, obsahovala veškeré země Polabské, Čechy, Moravu, Slovensko a Rakousy až po Dunaj.

Dle těchto spisovatelů měla země Česká již za časů Kristových u Řeků a Římanů totéž jméno, kteréž má u cizích národů s nemalou proměnou podnes. V druhém století po Kr. přivádí zeměpisec Ptoleméus obyvatele země České pod jménem *Baίμοι* (Baemi), jakž cizím národům Čechové slují po dnešní den.²⁾ Kromě Baemů připomíná Ptoleméus, zemí okolních dobře znalý, obyvatele hor Krkonošských (*Κορξόντοι*), horu Ještěd (Jeschkenberg, *Ασχιβονργίος*) a Brod bavorský (*Βροδενττα*), taktéž Rakousy (*Ρατάτα*), hory Javorníci (*Γαβρητα*) a Lúnu a řeku Dyji (*Τέ*). Po něm jmenuje ještě Dio Cassius (r. 222) řeku Labe, která prý se prýští v horách vandalských (srbských). Pozdější spiso-

¹⁾ J. Caesar De bello gallico, I. 51. — ²⁾ Tacitus v kap. 28. své Germanie uvádí při Bodamském jezeře krajinu Bojskou, již nazývá „Bojemi“, a v kap. 42. dotýká jakéhos vypuzení Bojů ze země skrze Markomany, kterouž krajinu a kterýž příběh novější spisovatelé chybně vztahují k zemi České, majíce za to, že v Čechách prvopočátečně bydleli keltičtí Bojové a po nich němečtí Markomané.

telé Římanů a řečtí již o Čechách se nezmiňují, ani Evgippius, životopisec sv. Severina (ok. r. 510) ani letopisci byzantští a frančtí až do konce VIII. století. Tolik však z toho obecného ticha s jistotou vychází, že obyvatelstvo „baemské“, kterých bylo za Ptoleměa v držení země České, od onoho času ani jinam z Čech se nehnulo, aniž jiného obyvatelstva do Čech přibýlo.

S tím, co tuto o prvních obyvatelích země České řečeno, shodují se dokonale zprávy starých letopisců domácích. Kronista Kosmas (+ r. 1125) klade Boemi (Čechy) dle pověsti do jeho časů dochované za první a jediné obyvatele země České, a vypravuje, že se tu usadili pod praotcem svým Boemem (Čechem) nedlouho po potopě světa a pomatení jazyků u věže Babylonské.¹⁾ Kterážto pověst, pokud se týče usazení Čechů v nynější jejich vlasti, také v starodávné básni „Libušině Soudu“ se vykládá. Prodlením času vládl v Čechách, dle Kosmy vlastně jen ve Vyšehradsku, kníže Krok,²⁾ muž velemoudrý, po němž dosedla na knížecí stolec dcera jeho Libuše, kteráž, pojavši za manžela Přemysla Štadického, byla pramatí slavného potom rodu Přemyslova. Po Libuši a Přemyslovi nastoupili Nezamysl, Mnata a Vojen, a po Vojnovi Unislav, za něhož, jak podobno, šla část vojska Karla Velkého r. 791 od Řezna krajinou rakouskou (per Baehaimos) po levém břehu Dunaje na Avary do Pannonie a odtamtud touž cestou nazpět.³⁾

¹⁾ Cosmae Chronica Boemorum. Ed. R. Koepke. Pertz Monum. Germ. IX., 33. — ²⁾ Historikové novější kladou v čelo knížat Českých krále Sama, jenž prý v Čechách panoval asi od r. 630 až do r. 660. My však ho tuto pomijíme, protože ani v pověsti národní se nepřipomíná, aniž historicky dovésti lze, že by kdy do Čech byl přišel a tu panoval. — ³⁾ Annales Eginhard. et Laurissenses. Pertz Monum. Germ. I. 177. Posud mělo se vůbec za to, že oddělení vojska Karlova, skládající se ze Sasů a Frisů, šlo skrze nynější Čechy (per Beehaimos) do Pannonie a nazpátek. Z letopisů Einhardových a Laurisských však, když se o tom bedlivě, vychází, že vojsko Karlovo od Dunaje se nevzdálilo, a že tudíž slovy Einhardovými „per Beehaimos“ ozumětí náleží levé pobřeží Dunajské v Rakousích, onoho času ještě české.

Nástupcové Unislavovi byli Křesomysl a Neklan, kterýžto s Vlastislavem, knížetem Luckým, skrze vůdce svého Čestmíra vítězný boj svedl a knížetství Lucké k Pražskému připojil. Za Hostivíta, nástupce Neklanova, pokřtěno jest léta 845 čtrnácte pánů českých v Řezně, načež kníže Bořivoj, byv s manželkou svou Ludmilou ok. r. 874 od sv. Metoděje pokřtěn, křesťanství v zemi valný průchod zjednal. Syn Bořivojův, kníže Spytihněv Pobožný, horlivý napomahatel víry Kristovy (od r. 895—912), po zkáze říše Moravské panství své i k nynější Moravě rozšířil (r. 906).

Kromě jmenovaných knížat, jenž vládli toliko středem země, bylo v Čechách po všechnu dobu několikero knížat jiných, kteří spravovali ostatní kmeny, na něž národ Český se dělil, totiž na východ knížata Charvátští, na sever Pšovánští, Límuzští a Děčanští, na severozápad Lučanští a Sedličanští, na jih Doudlebsští a Vitoradští (r. 857) a j., kteřížto knížata, řídívše záležitosti svých kmenů z plné moci, u věcech, týkajících se celého národu, byli postaveni pod knížaty Českými čili Vyšehradskými, až v X. století Boleslavci uvázali se ve správu celé země.

Moravané připomínají se v dějinách pod římským jménem Markomanů o půl století dříve nežli Čechové, totiž r. 58 př. Kr. ve válce Julia Caesara s Ariovistem v Gallii, kdež co spolubojovníci Ariovistovi v bitvě blíž Rýna měli účastenství. Byvše tu poraženi a vrátivše se do své vlasti, uhájili šťastně po všechnu dobu neodvislosti své od Římanů. Za časů Kristových slavným se stal kníže jejich Mirobud, Římanům a Řekům Maroboduus zvaný. Pobýv za mladosti několik let v Římě u dvoru císaře Augusta, a poznav, kterák Římané veškeré země za Dunajem sobě podmaniti zamýšlejí, vešel roku 5. po Kr., když se do země své navrátil, v úzký spolek se soukmenovci svými v Čechách, v Lužici a v jiných zemích sousedních, a sebrav 74.000 vojska dobře ozbrojeného, postavil se v Čechách na odpor vůdcům římským Tiberiovi a Sentiovi, z nichž onen od Dunaje u Děvína, tento od severozápadu skrze Hesy k Chebu do zemí

jeho se dobýval.¹⁾ Zbaven těchto nepřátel pozdvižením Slovanů v Pannonii a v Dalmatsku, nepochybně umluveným, vedl r. 17 po Kr. válku s Arminem, vůdcem Cherusků německých, byl však od něho poražen a roku 19. od Chatvaldy, knížete Kotinského, s trůnu svržen, načež v Raveně u vyhnanství život dokončil.²⁾ Ale i Chatvalda, kterýž, dobyv v dotčeném boji s Mirobudem sídelního hradu jeho, velkých pokladů se tam zmocnil, brzo potom trůnu zbaven jest, a králem Moravským učiněn Van, po němž vládli (r. 51) synovcové jeho Vangius a Sido a léta 71. Italík, nepochybně syn Vangiův³⁾.

Od toho času za mírumilovných císařů Nervy, Trajana, Hadriana a Antonina, požívali Moravané pokoje od Římanů, aniž sami proti nim co podnikli. Však když nastoupil na trůn císař Markus Aurelius a vojsko jeho bylo v Asii zaměstnáno, vtrhli Moravané, spojivše se s národy sousedními, Duřinky, Nardany (Narisci), Slováky (Kvady), Srby (Sarmaty) a j. pod králem Balomírem, do zemí římských za Dunaj, chtějíce se sousedů svých nebezpečných zprostiti, z čehož pak vzešla 15 letá válka, nazvána moravská či markomanská. Císař Markus Aurelius odrazil ten útok (r. 169), a když jej řečení národové obnovili, vtrhna r. 174 přes Dunaj na Slovensko, porazil Slováky (Kvady) na hlavu v čas náhlé bouřky v jednom údolí na řece Váhu nebo Hronu, a vloživ jim 20.000 mužů posádky do hradů, obchod s krajinami římskými velice obtížil⁴⁾ Když pak Moravané a Slováci pozdvihli se po třetí, zemřel ve Vídni (17. března r. 180), načež nástupce jeho Komodus pokoj s nimi učinil.

Později vpadali Moravané do krajin římských ještě několikráte, zejména r. 236, kdež císař Julius Maximinus, chtěje si je podmaniti, do Moravy, dle podobnosti k pravdě, až k Mošovu vtrhl, ničeho však nepořídil⁵⁾.

¹⁾ Vellejus Paternulus I. 108—110. — ²⁾ C. Taciti Annal. II. 44. 62, 63. — ³⁾ Tamtéž XII. 19. 30. — ⁴⁾ Herodianus I. 5. — ⁵⁾ Z té doby pocházejí mince římské, zlaté a stříbrné (t. M. Aurelia, Alex. Severa a Julia Maximina), které se na návrší u Mošova od doby Pešiny z Čechorodu až do nynějšího času nalézají.

Léta 261 rozšířil Atala, král Moravský, moc svou až k Dunaji, obdržev od císaře Galiena, jenž měl dceru jeho Pipu za manželku, část Horní Pannonie. Za císaře Aureliána zvítězili Moravané r. 270 nad Římany u Placencie (Piacenza), způsobivše v Římě strach veliký. V polovici století IV. (r. 358) válčili, ač se výslovně nejmenují, ve spolku se Slováky a Srby s císařem Konstantinem, a ku konci téhož století (r. 396) s císařem Honoriem, v kteréžto válce sv. Ambrož, biskup Milánský, písemně žádal královny Moravské Fridigildy, dle jména Gótky, aby manželka svého k míru naklonila, poslav jí spolu katechismus, by ji dle žádosti její u víře křesťanské utvrdil. Zavítalo tedy již tou dobou křesťanství do Moravy, jako prvé do Korutan a do Rakous, však v bouřích potom vzešlých nepochybně zase zaniklo.

Posléz připomínají se Moravané pod římským jménem Markomanů na dějišti válečném léta 451, když co spojenci Atilovi se Slováky, Srby, Duřinky a jinými národy na římského vůdce Aetia do Gallie táhli, aby pomohli troskotati západní říši římskou. Po nešťastné však bitvě na polích Katalaunských vrátivše se s Atilou poraženým nazpět, byli pak ve vlasti své, jakž se podobá, pokojně živi až do časů avárských.

Tepřv po půl čtvrtu stu let objevují se v dějinách opět pod změněným německým jménem „Marahani“ či „Marchani“, jakž r. 822 nejmenovaný letopisec Salcburský ponejprv je nazývá. V této době byli, jako ondy za časů římských, národ mocný, spravovaný věhlasným knížetem Mojmir, který byl již křesťanem. Kníže Mojmir, pilen jsa rozšiřování víry křesťanské pomocí kněží Salcburských a Pasovských, r. 833 Přibinu, pohanského knížete Nitranského, ze země vypudil, v Nitře (jakož podobno) hlavní chrám sv. Jimrama vystavěl, a snad i kostely sv. Petra v Olomouci, v Brně, a jinde v Moravě založil. A však r. 846 od krále Ludvíka Německého, kterýž závistivě ke zmáhající se moci jeho pohlížel, se stolce svržen a Ratislav, synovec jeho, naň dosazen jest. Ratislav učinil se v dějinách

moravských velepamátným, povolav r. 862 do Moravy apoštoly slovanské, Konstantina (Cyrila) a Metoděje, jichž blahoděnným působením křesťanství jak v Moravě tak i v knížetství Přibinově na řece Sále, od r. 861 na Kocela přešlém, náležitě se utvrdilo. Prohlížeje pak k tomu, jaké nebezpečenství mu z nadvlády německé vzbývá, podnikl proti králi Ludvíkovi r. 864 a 869 dvoji válku o svobodu říše své, ale po obakráte na hradě svém Děvíně od vojska jeho byt sevřen a konečně zrádným synovcem svým Svatoplukem Ludvíkovi vydán, v Řezně oslepený zahynul (r. 870). Svatopluk, po Ratislavovi přízní Ludvíkovou na trůn dosednuv, povýšil Moravu na vrch slávy, učiniv ji jednak nezávislou od Němec, jednak rozšířiv hranice její na jih až k řece Dravě přes knížetství Kocelovo (r. 884), a osobiv si též vrchní panství nad Čechami. Po jeho smrti však (r. 894) nejprve král Arnult knížetství Kocelovo od Moravy odtrhl, a potom markrabí Aribio a jiní Bavořici svobodu a moc dávné říše podrývali, rozněcující záští mezi syny Svatoplukovými, Mojmiřem a Svatoplukem, až konečně slavné království Mirobudem před 900 léty založené, byvši zevnitř strháno a uvnitř zeslabeno, od Uhrů a Němců v nivec uvedeno jest (r. 906).

Dějiny slovenské této nejstarší doby obsaženy jsou na mnoze v dějinách moravských výše vyložených.

Rakousy severní od Dunaje k Čechám a k Moravě zachovaly za časů římských neodvislost svou jako Čechy a Morava, jichž část činily. Tacitus přivádí v Horních Rakousích „Naristia“, obyvatele na řece Nardě a dvě řeky v též krajině „Cusus“ (Kuznou, nyní Gusen) a „Marus“ (Moravu, nyní Marbach). V druhém století (r. 160) jmenuje Ptoleméus, jak již připomenuto, obyvatele rakouské nad řekou Dyjí a v Polanech (nyní Pölla) *Paxárai*, vysvědčující tímto jménem českým (Rakousí), že obyvatele tehdejší nejen země Rakouské, ale i sousední České a Moravské byli Slované. V pátém století bydleli na Moravském poli proti Vídni Rugové, jenž dle Evgipia, životopisce sv. Severina byli lid vzdělaný, umějící dělati šperky ze zlata a provo-

zující obchod po Dunaji a na trzích, pročež i zemi jejich jmenuje požehnanou¹⁾. Měliť svá vlastní knížata, toho času Flaccitheia a Felethea čili Favu, kterýžto Fava, zapleten byv po pádu říše Římské ve válku s Otakarem (Odoakrem) Štyrským, trůnu od něho zbaven a i s manželkou svou Giselou, Ariánkou, a synem Fridrichem ze země vyhnán jest (r. 487). V století VI. připomínají Prokop Césarejský a Jornandes tytéž Rugy s jinými národy sousedními jako spolubojovníky ve válce gótské, v kterémž čase (od r. 526—568) v části země jejich na nedlouho se usadili Longobardové. Také Pavel Diaconus (ok. r. 780) nazývá krajinu „Rugiland“ jakožto onu zemi, v níž se Longobardové na čas uvázali. Posléz jmenují se Rugové před samou zkázkou říše Moravské v jednom listě Pasovském asi z r. 905, v němž se kladou vedlé Čechů jako lidé po Dunaji obchod vedoucí a nazývají se Slované²⁾.

Jižní část Rakous od Dunaje k horám Štyrským byla již od časů Kristových provincií římskou, slovouc od řeky Jinu až po horu Chlum (Kallenberg) u Vídně Norikum pobřežní (*Noricum ripense*), od Chlumu pak až k řece Litavě a městu Karnuntu Horní Pannonie. V druhé polovici V. století (od r. 454 do r. 482) bydlel v této krajině, v nynější Vídni, sv. Severin, mnich osvěceny, jsa tu velkým dobrodincem obyvatelstva římského i slovanského. Po zkáze vlády římské (r. 476) a vystěhování se Římanů do Vlach (r. 488) zmocnili se té země Alemané a Frankové a později Avarové, po jichž vypuzení (r. 796) ji Karel Veliký k říši Francké připojil. Léta 825 přidána jest k nově zřízenému království Bavorskému, od kteréhož času ji pod jménem „Markrabství východního“ (*Ost-Mark*, *Marca orientalis*) i také „Avarie“ a „Hunie“, zvláštní markrabí spravovali, z nichž pověstní byli Ratbod (od r. 833—856), jehož přičiněním slovenský kníže Pribina pokřtěn jest, a Aribo (od r. 876—907), jenž byl hlavním škůdcem říše Moravské.

¹⁾ Vita s. Severini auctore Eugippio. Edidit A. Kerschbaumer. Scaphusiae 1862. — ²⁾ Sclai, qui de Rugis uel de Baemanis mercandi causa exeunt. Monum. Boica, XXVIII. 203.

Z dějin bavorských připomínáme jenom to, co se vztahuje ke krajině severní od Dunaje k Mohanu, čili od měst Řezna a Pasova k Chebu a Mohuči, v kteréž části země bydleli Slované, jak podobno, z velké části jazyka českého. Za nejstarší obyvatele této krajiny klade Tacitus (r. 98 po Kr.) Duřinky (Hermundury), jenž útokům římským šťastně odolali jako sousední Čechové. Léta 528 vtrhli do Duřinska Frankové, podmanili sobě celou zemi od Dunaje k Mohanu a k Sále, a zkazivše říši Duřinskou obyvatele znenáhla poněmčili. Krajiny pomohanské zmocnili se již na začátku V. století Burgundové a Ličanska (Vindelicie) již dříve Švábové (Suevi), od kterýchž národů německých Bavoři slovanští (Bojové) od doby předřímské tu pozůstali též jsou poněmčeni. Tito Bavoři zgermanisovaní vládli až do časů Karla Velikého sami zemí svou, majíce své vojvody (*Agilolfingy*) v Řezně sídlící; od Karla Velikého však jsou k říši Francké přidáni, ale potomně opět ve zvláštní království Bavorské spojeni.

Země Bavorská v dávné této době tím jest památná, že nejprve z ní símě křesťanství v zemích československých se rozšířilo. Města Pasov, Řezno a Salcburk byla již za časů římských křesťanská. V století VII. zvěstoval sv. Jíram († r. 652) evangelium v Řezensku a sv. Kylián († r. 687) ve Würzburgu a v Duřincích, v století pak VIII. po zřízení biskupství Řezenského, Frizinského a Pasovského (r. 739), též Würzburgského a Eichštetského (r. 742) a konečně arcibiskupství Mohučského (r. 745) přiznávala se již celá země, kromě Bamberska, k víře Kristově, čímž stalo se, že z diecése Pasovské a starodávní Salcburské vycházelo mnoho misionářů, hlásat evangelium do Moravy a na Slovensko, a z diecése Řezenské do Čech.

2. Dějiny řeči.

V této prvotní době byla řeč česká mnohem rozšířenější nežli za časů pozdějších i nynějších. Mělať tehda obecný průchod v nynějších Čechách, též v Žitavsku a v Kladsku, v (staré) Moravě až po Ratiboř na řece

Odře, na Slovensku a v Rakousích až po Dunaj a dílem až za Dunaj, a konečně v severních Bavořích. Rozhraní řeči české šlo na severu po hranicích českých nad Žitavu, toho času k Čechám náležitou, kdež se čeština stýkala s řečí lužickosrbskou; na východu dělily řeč českou od polské hory Krkonošské a výstřelky jich od Broumova k Brdu (Wartha) a ke Sněžce Špiklické; pak Sněžné hory moravské (Jeseníky) až ku pramenům řeky Opavy, odkudž činily českopolské rozhraní vody Prudník, Osoblaha a Pštína, tato od Hlubčic přes Bavorov až k řece Odře; dále řeky Odry, Ostravice a Morávka, a od vrchu Sulova Beskydy tou čarou až k Dunajci, kde tato řeka podnes činí rozhraní české a maloruské. Od Dunajce na východ až k Humennému bylo rozhraní obojí řeči nepochybně totéž co nyní. Jižně stýkala se řeč česká se srbskou v neurčité čáře u Vyšehradu nad Peští, odkudž šla za Dunaj, jakož podobno, přes Stolný Bělehrad a Besprem až k jezeru Blatenskému, scházejíc se tu s řečí kraňskoslovenskou.

A však popsaná tuto rozsáhlá krajina, kde řeč česká v době nejstarší obecná byla, prodlením 900 let nemálo sůžena a stenčena jest. Římané a Němci dusili národnost českou v Rakousích i v Bavořích, pročež počátkem století X. v obou zemích na nevelkém okršlku neporušená se zachovala. Římané, dobyvše Bavor a Rakous, osazovali tu přední místa a tvrze obyvatelstvem cizím, jakož učinili v Augšburku, Řezně, Pasově, Štýře, ve Vídni a v Karnuntě. Mnohem více však hubili řeč českou po všechem čas Alemané, Švábi a Frankové. Alemané, vtrhše po zkáze vlády římské do Horních Rakous, založili tu na pravém břehu Dunaje nepochybně první osady německé. V století VI. (r. 528) jak výše pověděno, celá krajina někdy Duřinská, od Würzburgu až k Řeznu, dostala se v moc Frankům. V století VII. pustošili Avárové Rakousy, Alemané pak a Švábi neustále škodili Slovanům. Nejvíce však hynula řeč česká v Rakousích a v Bavořích ve století VIII. a IX. v čas uvádění křesťanství, kdežto biskupové Salcburský, Pasovský, Řezenský a Würzburgský a podobně i klášterové tehda

zřizování, obdrževše krajiny na křesťanství obrácené, ihned mezi Slovany osadníky německé vkládali. Ku konci století IX. po smrti Svatopluka Moravského (ok. r. 896) dotklo se poněmčování, jakož k pravdě podobno, i Slovenska, vložením osadníků německých do hradu Prešpurského, do Děvína a snad i do jiných míst a hradů v Bílých Horách, k čemuž alespoň slovanskoněmecké jméno města Prešpurku (Bracisburg, Vratislav) z doby té ukazuje, připomínajíc zakladatele Vratislava, tehdejšího vévodu Sálského, Bavorům oddaného i poddaného. Avšak při všech nátiscích zachoval se jazyk český v Rakousích i v Bavořích po všechnu tu dobu. Když sv. Jimram (r. 649) šel z Francie Slovanům pannonským evangelium kázat, přivedl s sebou do Řezna tlumočnicka kněze Vitáliše od Rýna, v jazyku slovanském zběhlého, z čehož patrně, že tehda ještě na Rýně slovansky se mluvilo. V zákonníku bavorském (*Lex Bajuvariorum*, ok. r. 628), dle zákonníka franckého, tedy pouze německého zdělaném, uvádí se slovo „carmola“ (*seditio*) za slovo bavorské, což zřejmě jest „kramola“ česká aneb vůbec slovanská¹⁾. Za časů sv. Bonifacia (ok. r. 745) a sto let potom (ok. r. 845) připomínají se Slované několikrát ve Würzburgu, dále na Mohanu i na Radnici, a podobně v Rakousích na pravém břehu Dunaje při založení kláštera nad Křemží (*Kremsmünster*) r. 777 a v mnohých listech pozdějších, na levém pak břehu od Lince k Javornici (*Jauerling*) a Křemži ještě r. 791 při zpátečním tažení vojska Karlova z Uher touto krajinou (*per Beehaimos*). Konečně rozeznávají se určitě Slované, bydlící po Dunaji v Bavořích a v Rakousích, od jiného (německého) obyvatelstva té krajiny v listě Pasovském, daném asi r. 905²⁾.

Jaký byl jazyk český za doby římské, pro nedostatek památek písemných nesnadno určit. Některá jména osobní na kamenech římských z prvních dvou století po ristu, zachovaných v Rakousích, ve Štyrsku a v Koru-

¹⁾ Viz slovník *Mater Verborum*. — ²⁾ Si autem Bawari vel Sclauia patrie ipsam regionem intrauerint. *Monum. Boica*, XXVIII. 203.

tanech, mají patrnou podobnost se jmény českými v listinách z XII. a XIII. stol., jakož jsou na př. Bonata, Stolata, Pameta (Paměta), Debla; též Maleus (Malej), Bellicius (Bělík), Bellicia (Bělíca), Doberus (Dobr), Dievio (Děva), Boius (Boj) a p., z čehož by bylo za pravé pokládati, že jazyk český a kraňskoslovenský, v oné dávné době přímo se stýkajíce, byly sobě mnohem bližší nežli potomně.

V době pozdější, z kteréž se památky literní zachovaly, byla řeč česká již řeč o sobě, od ostatních řečí slovanských rozdílná, zejména lišila se patrně od kraňskoslovenské a bulharské, z kterýchž řečí nás památky písemné bez mála z téhož času došly, jako z řeči české (z kr. slovenské: Zlomky Frizinské z r. 960—990).

Známky, kterýmiž řeč česká, zachovaná v Rukopise Zelenohorském, od tehdejší řeči bulharské a kraňskoslovenské se rozeznávala, jsou zvláště tyto: *c* místo bulh. *št* a slov. *č*; česky: moc, berúce, bulh. mošt, berašte. slov. moč, beroči; *z* místo bulh. *žd* a slov. *j*; česky: rozenie, bulh. roždenije, slov. rojenje; *a* bez nosovky v slově svatý, bulh. svět, slov. sveti; přehláska *e* místo *a*: diévčie ruka místo diévčia ruka, vece místo veca, čehož v bulh. a slov. není; *e* místo *o* v instrum.: turem, číeslem, a v prostém čase min.: nesech m. nesocho, přinesechu m. přinesoše; předložka *vъ* za *iz*: výpověď, výrok, bulh. izpoved, izrok, kr. slov. též tak; některá zvláštní spojování syntaktická: zařve jarym turem (jako jar tur), zastena pláčem holubiny (jako holubice), imže (dat.) ženavladeaj.

Vůbec byla čeština v této době určitá, na mluvnické formy bohatá a libozvučná, užívalo se v ní širších vokálů *a* a *u* místo užších *e* a *i* mnohem hustěji nežli v dobách pozdějších, na př. otca (otce), zmija (zmije), prvenca (prvenci), zemi (zemi); měla ve všech částech dvojný počet, na př. vadita se rodná bratry (vadili se rodní bratři), súditi ima (jim), v časoslovech pak trojí čas minulý, prostý i opsaný, a dvojí budoucí.

Pravopis toho času byl velmi nedokonalý, jakož shledáváme ve vlastních jménech na nápisech a u spisovatelů římských a později franckých, i v nejstarší písemné památce

české, Rukopise Zelenohorském. Poněvadž abeceda latinská, skládající se ze 24 liter, k poznačení 32 zvuků českých nepostačovala, kladlo se totéž písmě za několik hlásek, a čtenáři zůstaveno, aby se pravého zvuku dovtípl. Písmenem *c* na př. znamenány jsou hlásky *c, č a k*: uiberuce, celedi (čeledi), uladicu (vládyku); písmenem *s* hlásky *s, š a ž*: uſtahu (vstachu), vsac (všiak), pasu (pašú), muse (mužic); písmenem *z* hlásky *z, ž a s*: plezne (pl'zně), zlec (žl'č), zlauny (slavný); písmenem *r* tvrdé *r* i měkké *ř*: gory (hory) a bura (buřja); literou *g* znamenáno, ježto zvuku *g* v češtině není, české *h*: govoriti (hovořiti), a literou *h* české *ch*, jako v kraňskoslovenském: hodi (chodí), lehi (lěchy).

Jakkoli pak řeč česká již svůj zvláštní ráz měla, rozsedši se dávno se sousedkami svými a zejména se řečí kraňskoslovenskou, objevují se nicméně v tehdejší češtině i v kraňské slovenčině navzájem některé stejnosti, ježto svědčí, že oba tito národové někdy mnohem více se stýkali a spolu oboevali než později. V řeči české zachovalo se ještě v století X. kr. slovenské *iz* místo *z* a *vy*: *iz* zákona, ze zákona; vědě (l. os. min. času) místo věděch; též psáno místo psáno; a naopak užíváno v kraňské slovenčině v též době (v Památkách Frizinských) českého *vy* místo *iz*: vignan místo izgnan, modliti místo moliti, psán místo psan, tua; tuima, zkráceně jako v českém, místo tvoja, tvojima a p. Podnes pak říkají Slovenci ve Štyrsku: nechodil jsem, nebyl jsem jako v Čechách, kdežto v Korutanech (Koroušsku) a v Kraňsku říká se dle způsobu charvátského: nejsem chodil, nejsem byl; ve Štyrsku jest v obyčeji české *prý* (*pre* = *praví*), čehož v Korutanech a Kraňsku neslyšeti, a taktéž *groma* da, kteréhož slova v Kraňsku neznají. Slovenci počítají jako Slováci (někdejší sousedé jejich): *dve sto*, *tri sto*, *pet sto*, a užívají s nimi a s Čechy společně slov: *licha suda* (suda licha, počet rovný a nerovný), a v Kraňsku slov *nate* (tu máte), *pomlázka* (slavnost jarní, v Čechách *žilka* *velkonoční*) a j.

Též mezi řečí českou a souvěkou německou a gotickou jeví se patrná příbuznost, kteráž ukazuje k předvěkému

sousedství Čechoslovanů a Němců na Mohaně, na Rýně a Gotů v Pannonii. Viděti to na příklad ze slov českých a gotických: velieti a viljan; vlásti a valdan; státi a standan; mohu a mag; zlato a gulth; sříebro a silubr, a ze slov českých a staroněmeckých: or'l a ara, noha a nakal, dřívěvo a triu, imja a namo, pl'k a volc, dobr a tapfar a p.¹⁾

Konečně připomenouti dlužno, že jazyk český již v této nejdávnější době za příčinou velké rozšířenosti národu československého v sobě choval některá různorečí podle kmenů, z nichž národ se skládal. Rozdílně mluvili zajisté Řezňané v Bavořích, Domaželici pod Šumavou, Čechové v Pražsku či Vyšehradsku a Chrváti pod Krkonoši v Čechách; Olomúčané a Holasovici (Opavané) v Moravě; Dyjané a Koubané v Rakousích a Povážané i Pohronci na Slovensku. Přípomínky takového různění v řeči vidí se býti v Rukop. Zelenohorském slova plameň a stříebro (strebronosny), kdežto jinde (v Žaltáři) klade se plamy, v listině Olomoucké z r. 1131 sříebro (srebrnici) a v pozdějším Cisiojanu Mnichovském sředa místo středa.

3. Dějiny literatury.

Písemné památky jazyka českého nejdou výše nad IX. století, vyjma různá slova ve spisech latinských i řeckých a na kamenech římských. Pochybno však není, že Čechoslované již za dávné pohanské doby písmo znali, užívajíce ho však zřídka, jen k dopisování a snad ku věštbám. K tomu ukazují tito příběhové. Dle Tacita²⁾ žádal král Moravský Mirobud r. 19. po Kr. písemně císaře Tiberia za pomoc na Chatvaldu, kterýž jej byl ze země vypudil; i jest se domýšleti, že kromě Mirobuda v Římě vycvičeného i někteří jiní Moravané, jenž byli v průvodu jeho, tamtéž písmu latinskému se naučili. Za časů Mirobudových zdržovali se podle zprávy Tacitovy³⁾ též kupci římstí v Moravě a v Čechách (jako později v středověku), kteří, provozující tu obchod, zajisté

¹⁾ J. Grimm *Geschichte der deutschen Sprache*. Leipzig 1853. S. 711. — ²⁾ C. Taciti *Annal*, II. 62. — ³⁾ Tamtéž.

bez písma se při něm neobešli. Císař Markus Aurelius sepsal (ok. r. 178) filosofické „Zápisky“ své v krajinách našich, jedny v Karnuntě na hranicích moravských a druhé na řece Hronu v samém Slovensku¹⁾.

V polovici století IV. proslul jako spisovatel Slovan Istrianský, filosof Ethicus (nar. ok. r. 300), jenž sepsal kosmografii v jazyku řeckém²⁾. Ku konci téhož století (r. 396) poslal sv. Ambrož, biskup Milánský, Fridigildě, královně Moravské, katechismus latinský, jenž schválně k její potřebě byl sepsal. Sv. Severin (od r. 454—482) dopisoval sobě z Vídně, nejbližšího sousedství Moravy a Čech, s mnohými knížaty a vůdci vojsk nepřátelských³⁾ a mniši v jeho klášteře byli vesměs písma znalí, jakož jmenovitě Evgipius, učeň jeho, život jeho sepsal. Vůbec obcovali Čechoslované v Bavořích, Rakousích a Pannonii (na Slovenech) přes půl páta sta let se Římany a s domácími obyvateli, kteří již za časů Kristových písma latinského užívali⁴⁾, a hraničili v Pannonii s Góty, již ve století IV. písma znalými. I nelzeť tedy ani mysliti, žeby Čechoslované, jsouce nad jiné vědochtivější a důmyslnější, nebyli v takových případech již za dávné doby pohanské písmo sobě osvojili a jeho užívali, jakož ho dle svědectví Dětmara Meziborského užívali pohanští Slované polabští, jichž knězi rovněž jako polští, sluli za tou příčinou „černoknižníci“. Konečně potud na jisto postaveno není, kdy písmo „hlaholské“, prvé „slovanské“ zvané, počátek vzalo a v zemích českých se rozšířilo⁵⁾, slova pak „písmo, písati a psáti“ u všech Slovanů obecná, zajistě k pradávnému původu písma u Čechoslovanů ukazují⁶⁾,

¹⁾ Marka Aurelia Ant. Zápisky, přel. Fr. Šírem, str. 11 a 18. —

²⁾ K. Pertz De cosmographia Ethici. Berolini 1853, §. 151. — ³⁾ Eugipius Vita s. Severini, c. 20. — ⁴⁾ Vellejus Paternulus, II. 11. Omnibus Pannoniis linguae quoque romanae notitia est, plerisque etiam literarum latinarum usus. — ⁵⁾ Kopitar pokládá hlaholici za zbytek dávných mět čili u slovanských. — Co císař Michal v legendě pannonské a mnich Chrabr aví, že Slované před sv. Cyrilem písma neměli, vztahuje se snad dobře Srbům a Bulharům, ne však k Čechům, jakož podnes, co rozšíření písma se ře, znamenitý jest rozdíl mezi Srby a Bulhary a mezi Čechy. — ⁶⁾ J. Vocel v Č. M. na r. 1864, str. 361, a téhož Pravěk země České, II, 454.

rovněž jako „desky pravdodotné“, připomínané v Libušině Soudu, kteréž jistě bez písma nebyly. Že však z oné dávné doby nic psaného se nezachovalo, tomu nelze se diviti, povázímeli, že ani Němci kromě bible Ulřilovy z onoho věku žádných památek nemají, ano že ani z prvních tří století po rozšíření u nás křesťanství (r. 863 až 1197), kde již kněži při kapitulách a v klášterích písma hojně užívali, nic písemného nás nedošlo, leč nepatrné Zlomky hlaholské a zlomek Evangelium sv. Jana, ačkoli některé spisy, zejména Evangelia a Pašije sv. Václava, dle věrohodných svědectví alespoň již v XI. století v hojných opisech obfhaly.

4. Památky písemné.

Nejstarší památky jazyka českého jsou některá slova různá a Rukopis Zelenohorský.

1. Slova různá, totiž jména vod, hor, míst, národů a osob, zaznamenána jsou jednak ve spisech děje- a zeměpisců latinských a řeckých i na kamenech a mincích římských (odr. 58 př. Kr. až dor. 476 po Kr.), jednak v kronikách a listech pozdějších, zvláště v bavorských a rakouských (odr. 777—906).

Taková slova jsou: a) Jména vod: a) z doby římské: Danubius (u Julia Caesara r. 58 př. Kr. *Δαυούιος* u Strabona r. 10. po Kr., Dunaj) a jeho přítoky: *Aixias* (r. 10 po Kr., Lika, n. Lech); Reganum (ok. r. 470, Řezna); Oenus (r. 98, Jin, Inň); Stiriatic (r. 230, Styr); Arlapa (r. 395, Orlava, Erlaf); Cusus a Marus (r. 98, Kuzna a Morava, něm. Gusen a Marbach); *Te* (r. 160, Dyje); Arabo (r. 160, Raba); *Γρανδας* (ok. r. 179, Hron); *Μοῦρος* (r. 10 po Kr., Mura); *Δράβος* (r. 10 po Kr., Drava); *Σαῦος* (r. 10 po Kr., Sava); též Pelso (r. 79, Pleso, Blatenské jezero).

Moenus (r. 48, Mohan) a jeho přítok Dubra (ok. r. 470, Dúbrava, Tauber).

Albis (ok. r. 10 po Kr., Labe) a jeho přítok Sala (r. 10, Zala); *Ὀνταδρος* (r. 160, Odra); Vistula (r. 48, Visla).

¹⁾ Kromě jmen českých z doby římské klademe tu také některá jména kraňskoslovenská a jiná slovanská, jichž se nám nevidělo od sebe oddělovati.

β) Z doby pozdější: v Bavořích: Iser (r. 742, Jizera); Liditzbach (r. 742, Lubica); Alciisa (r. 832, nyní Alz); Naba (r. 863); Vultava (Fulda, r. 752, Vltava); Trebina (r. 863, Třebina); Pegnitz (r. 863, Bahnice?); Radantia (Rednitz, r. 846, Radnice).

V Rakousích: Chremsa (r. 777, Křemže); Albina r. 777, Labina, nyní Alm); Anisius (r. 627, Enže, slov. Aniža); Feistritz (r. 830, Bystřice); Bielaha, (r. 811, Bělá, něm. Bielach); Bersinicha (r. 893, Brznice, něm. Perschling); Litaha (r. 823, Litava, něm. Leitha); Labenca (r. 865, Labnice, něm. Lafnitz).

b) Jména hor: α) z doby římské; Bakenis (r. 58 př. Kr., Bukovina); *Kopρόντοι* (r. 160, Krkonoše); Luna (r. 160, Luna nebo Lúny, něm. Mondhart); *Γαβρήτα* (r. 160, Javornice, něm. Jauerling). β) Z doby pozdější: Mons Commagenus (r. 791, Chum, něm. Kumenberg u sv. Ondřeje); Chalmberg (ok. r. 1150, Chlum, Kallenberg u Vídně); Colomezza (r. 823, Chlumec u Amtstetnu, nyní Kolmitz).

c) Jména míst: α) z doby římské: Na Rýně: Moguntiacum (r. 160, Mohuč či Mohuc; v Bavořích: Brodentia (r. 160, Brod, něm. Furt); Devona (r. 160, Děvín, někde na Mohaně); Reginum (r. 230, též Regina, Řezno); Batava (r. 230, Patavis ok. r. 470, Pasov); v Rakousích: Cucullae (r. 470, Chuchle, nyní Kuchel u Salcburku); Lentia (r. 230, Mlýnce, n. Linz); Stirate (r. 230, Styr, n. Steier); Commageni, (r. 230, Chum, nyní sv. Ondřej); Vianiomina (r. 78, Faviana ok. r. 510, Vídeň); v Korutanech, Kraňsku a Přímoří: Petovia (r. 98, Ptuj); Tiburnia (r. 470, Debrna); Longaticum (r. 230, Logatec); Tergeste (r. 230, Trst); Arupium (r. 230, Rupa); Metulium (r. 230, Metule); v Uhřích: Bregetium (r. 160, Břeh); Arabo (ok. r. 230, Raba); Pistra (r. 371, Bystrá); Limusa (r. 230, Limuzy); ve Slézsku: Stragona (Střehom); Lugidunum (Lehnice); v Meklenbursku: Treva (Travna, n. Travemünde); Luciburgium (Ratiboř, n. Ratzeburg); Virunum (Skvěřín, n. Schwerin); v Pomoří: Sedinum (Štětín); v Poznaňsku: Calisia (Kališ); vše ok. r. 160.

β) Z doby pozdější: V Bavořích: Vogastiburg (r. 630, Bohošť? později Vogenburg, nyní Vohburg); Retsic (ok. r. 898, Řehce, n. Retz); Homolinburg (r. 742, Homole, n. Hammelburg); Laufen (r. 889, Lubno); Kizziche (r. 801, Kyšice, n. Kissingen); v Rakousích: Todicha (r. 777, Todice, n. Dietach); Sirnicha (r. 777, Sirnice n. Sierning); Viztrach (r. 857, Vitoraz, ondy v Čechách, n. Weitra); Trobinse (r. 823, Třebnice); Mochinle (r. 823, Mohylna, n. Gross-Mugl); v Moravě: Dovina (r. 864, Děvín při ústí Moravy); na Slovensku: Nitrava (r. 825, Nitra).

d) Jména národů: α) z doby římské: Čechoslované: *Baioi* (r. 160, Čechové); Marcomani (r. 58 př. Kr., Moravani); *Koadoi*, Quadi (r. 10 př. Kr., Slováci); *Kopxónτοι* (r. 160, Krkonoši); *Paxáται* (r. 160, Rakousi); Narisci (r. 98, Nardáné); Ravisci, Aravisci (r. 98, Rabané); Avarini (r. 160, Oravané).

Slovenci (od cizích spisovatelů „Kelti“ zvaní): Boji (r. 45 př. Kr., Bavoři); Carni (r. 10 po Kr., Kraňci a Choroušci); Taurisci (r. 45 př. Kr., Tuřané); Ambi-Dravi (r. 160, po Kr., Dravané); Ambi-Sontii (r. 160, Sočané); Azalones (r. 23, Zalané); Scordisci (r. 10, Šarštf); *Σαλασσοί* (r. 10, Salaši); *Λιχάτιοι* (r. 10, Ličané); Scirri (r. 470, Styřané).

Jiní Slované: Hermun-Duri (r. 6 po Kr., Duřinci-Turingi); Lugi (r. 160, Lužané či Lužičané); *Μουγίλωνες* (r. 10, Mohylňané); Buri (r. 160, Bobřané); Helvetoni (r. 160, Hobolané); Eudosi (r. 160, Došané či Doksané); Nuithones (r. 98, Nuřané); Lingi (r. 160, Liňané); Svardones (r. 160, Svartavané); Viruni (r. 160, Skvěřičané); Rugii (r. 98, Rujané či Raňané); *Σιδηνοί* (r. 160, Štětíňané); *Βονλάνες* (r. 160, Polané); Sarmatae (r. 10, Srbové).

β) Z doby pozdější: Lučané (ok. r. 830, Žatčané); Golensici (r. 890, Holasovici v Opavsku); Viuslane (r. 890, Vislané); Sleenzane (r. 890, Slezané).

c) Jména osob: α) z doby římské: Moravané (Marcomani); Maroboduus (r. 10 po Kr., Mirobud); Balomarus (r. 165, Balomír); Atala (r. 261, Hatala); Pipa (dcera jeho, r. 261).

Slováci (Quadi): Vannius (r. 21 po Kr., Van); Vangius (r. 21, Vanko); Sido (ok. r. 50).

Rabané (Aravisci): Spumarus (Spomír); Bato (Báťa); Mogitmarus (Mojmír).

Bavoři (Boji): *Κριταλκος* (ok. r. 45 př. Kr., Krtožír); Bonata, Boniata, Boniatus (Boňata); Boius (Boj); Dievio (Děva); Comata (Komata); Iliatus (Iljata); Vepo (Vep); všichni tito shledávají se na kamenech římských z prvních dvou století po Kr.

Kraňci a Koroušci (Korutané), jmenovaní v Norikumu na kamenech římských z prvních dvou století po Kr.: Bellicius (Bělík), Bellicia (Bélica), Debla (Debla), Doberus (Dobr), Catussa (Katuša), Bonia (Bona), Jantumarus (Jatomír či Jacimír), Jantumara (Jatomíra či Jacimíra), Leucimarus (Ljucimír), Malso (Males), Maleius (Malej), Magermarus (Mojmír), Pameta (Paměta), Stolata (Stolata), Velleco (Velek), Sorana (Zorana), Suetued (Světovid?), Lappus (Lap), Mocetius (Močeta), Ressimarus (Řešimír), Caleta (Kaleta), Citton (Citon), Vannus (Van), Dubnissus (Dubnis), Ninassa (Ninoša), Pallo (Pal), Nemet (Nemeta), Cotula (Kotula), Siro (Žír), Atres (Třes) a v. j.

β) Z doby pozdější: V bratrské knize Salcburské (z r. 804—809 ¹⁾): Zemigneu (Semihněv), Tichomira (Těchomíra), Dabramuzlj (Dobromysl), Prebila (Přebila); v listě biskupa Frisinského Hitta, dan. 21. srpna 824 ²⁾, mezi 21 obyvateli českými nad Lincem pod horou Caestiningberg (nyní Pöstlingberg): Liupiscò (Lubiša), Zemilo (Semil), Liupnic (Lubník), Trepigo (Třebík), Liupin (Lubín), Vuelan (Velen), Uuittan (Vitan), Tesco (Těšek), Dabramis (Dobromysl), Medilim, Zenasit, Ocatino a j.; u Salcburčana nejmenovaného ³⁾: Moimarus (ok. r. 822, Mojmír), Priuina (ok. r. 830, Přibina), Chocil (ok. r. 863, Kocel), a k r. 850: Chetumar (Chotémír), Liutemar (Lutomír), Zcurben (Skr-

¹⁾ Th. G. v. Karajan Das Verbrüderungs-Buch des Stiftes St. Peter zu Salzburg. Wien, 1852, S. 19. — ²⁾ Die Freisingischen Saalbücher. Von Jos. Zahn. Wien, 1861. Archiv zur Kunde österr. Geschichtsquellen. XXVII, 68.

— ³⁾ B. Kopitar Glagolita Clozianus. Vindobonae 1836, p. LXXIV.

ben), Crimisir (Kroměžír); též v letopisech franckých: Samo (ok. r. 650, Sam), Bech (r. 805), Rastiz (r. 846, Ratislav), Wiztrach a syn jeho Sclautag (r. 857, Vitorad a Slavitéch), Zuentibald (r. 870, Svatopluk), Sclagamar (r. 871, Slavomír), Zuentizla (Svatoslav), Witizla (Vitislav), Spoitimar (Spytimír), Moyslau (Mojslav), Goriwei (r. 872, Bořivoj), Semisisn (r. 879, Semizizn), Gorazd (r. 885, Horazd), Spitignevo (Spytihněv), Vratislav (r. 895) a j.

f) Jména bohů a bohyní pohanských. Za doby římské připomíná Tacitus ve své Germanii bohy „Alcis“, jenž vůbec se pokládají za „Holce“ lužické. Více jmen takových zapsáno jest ve spisech pozdějších, jmenovitě ve Slovníku Salomonově (Mater Verborum, asi z r. 1250): Živa (Siva, Ceres), Svatovit, Radihost, Lada, Třihlav, Poludnice a j.; v Rukopise Kralodvorském: Třas, Vesna a Mořana.

g) Jiná slova, zapsána ve spisech římských a řeckých, totiž: bato (u Strabona asi r. 10 po Kr., báta, otec či vůdce Dalmatců a Pannonců); Semnones (r. 98, zemione či zemané, na Dolním Labi), *ὁ μέδος* (r. 448, med), strava (po smrti Atilově, r. 454), burgum, burek či borek a scamarus škamarak či skomrach (u Evgipia ok. r. 470). V pozdějších spisech: carmola (ok. r. 630, kramola, seditio), croug (r. 826, kruh), paltena (r. 889, plátno) a j.

2. Rukopis Zelenohorský, vůbec Soud Libušin zvaný, nejstarší památka literatury české a vůbec slovanské, dle písma nepochybně z IX. století¹⁾. Obsahuje dva zbytky

¹⁾ Písmo Rukopisu Zelenohorského jest velmi starožitné a nelze ho tudíž se žádným staročeským porovnávat. Má však podobu se starým písmem vlašským a německým. Litery **e**, **i** a **n** v R. Z. jsou zcela stejné s týmiž literami v jednom rukopise kapituly Veronské ze VII. století (Th. Sichel Monumenta graphica, fasc. I, tab. 3.), litery pak **e**, **m** a **p** mají s týmiž literami v témž rukopise nemalou podobnost; litery zase **g** a **x** podobají se úplně týmž literám v jednom kodexu Vatikánském z 1. pol. IX. stol. (Pertz Monum. Germ., I. tab. 5). Taktéž zkrácení **p̃** a **q̃** v R. Z. srovnávají se se zkráceními v obou jmenovaných a jiných rukopisech VII.—IX. století. I také neobvyčejná skupenina puntíků : : shledává se v jednom něm. přeložení žalmů z X. století (Haupt's Zeitschr. für deutsches Alterth., 8, 106). Zvláštnost Ruk. Z. jsou linie, tažené pod řádky, ježto v žádném jiném rukopise do XIII. století se neshledávají.

básní epických na 4 listech pergamenových, kteréž r. 1817 Josef Kovář na Zelené Hoře blíž Nepomuku našel a do Českého Museum zaslal. První zbytek, ježto se počíná veršem: „Všiak ot svej čelědi vojevodí“, zavírá v 9 verších desítlabičných ukončení sněmu, a vztahuje se k právům rodinným. Ve zbytku druhém, kterýž se počíná: „Aj Vltavo, če mútíši vodu“, a zdržuje v sobě 112 veršů, vypisuje se rozepře dvou lechů (pánů) českých, Chrudoše a Štáhlava, synů Klenových, o dědictví otcovské, kteréž měli v západních Čechách na řekách Radbuze a Otavě. Starší bratr Chrudoš žádal, by jemu co prvorozenému všechno dědictví přiřknuto bylo, čemuž však mladší bratr Štáhlav odporoval. Kněžna Libuše, majíc spor rozhodnouti, svolala soudce, totiž kmety, lechy a vládyky, na Vyšehrad, a navrhla jim dvojí výpověď, buď aby oba bratři vládli dědictvím společně, nebo aby se rozdělili rovným dílem, načež soudcové vyřkli, aby oba bratři vládli jménem otcovským společně. Tu Chrudoš, nejsa s tím výrokem spokojen, kněžnu Libuši před pány shromážděnými pohaněl, což mělo za účinek, že kněžna rozhněvána tím, vzdala se úřadu sudího a vyzvala pány, by si k rozsuzování zvolili muže, který by přísně vládl.

Těmito zlomky básně objasňuje se pradávne zřízení zemské v Čechách, politické i soudní, na němž se zakládalo zřízení pozdější, zachované s některými změnami až do novější doby. V Rukopise Zelenohorském přivádějí se kmetové, leši (potomní páni) a vládyky, z nichž sněm a soud zemský se skládal; připomínají se v něm desky pravdodané (zákonodárné) a pohanský způsob očisty: plamen pravdovžestný a sva to cudná voda; též se uvozuje v příčině posloupnosti dědictvé rozdíly mezi právem slovanským, dle něhož bylo dědictví společné neb stejnodílné, a mezi právem německým; dle něhož měl prvorozenec v dědictví přednost. Mimo to má Ruk. Zelenoh. velkou důležitost, co se týče zepisu a dějepisu českého, ježto obsahuje nejstarší jména místní a osobní, totiž jména hradů: Vyšehrad, Dobroslavský Chlumec (Hradec Králové) a Kamen Most; jména řek: Vltava, Labe, Orlice, Mže, Radbuza, Otava a j.,

hor Krkonoší a osob: Klen, Popel, Čech, Svatoslav, Jarožír, Trut, Lutobor a j. Kritický rozbor Ruk. Zel., co do jazyka, místopisu a dějepisu, podán jest ve spise P. J. Šafaříka a Fr. Palackého: *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*, Prag 1840; co do části právníké, vyložil jej H. Jireček ve Světozoru na r. 1858, č. 23, co do stránky filologické M. Hattala v Čas. Mus. na r. 1858, str. 600, co do stránky básnické K. Sabina v Dějepisu liter. č., str. 37 a násl.; pravost pak Ruk. Zelenoh., o níž někteří pochybovali, prokázal V. V. Tomek v Čas. Mus. na r. 1859, str. 28.

Doba druhá.

Od zkázy říše Moravské až do uvedení osad německých v zemích československých, aneb od r. 906 až do r. 1197.

1. Dějiny vůbec.

Po zkáze říše Moravské rozšířil Svyatopluk, kníže Český, moc svou po celé nynější Moravě, a založil nepochybně městečko Svyatopluk na řece Moravě blíže Velehradu s kostelem p. Marie, při němž zřízen archidiakonát. Po něm panoval kníže Vratislav, jehož manželka byla Drahomíra Stodoranská, a po jeho smrti (r. 926) jeho syn Václav, pro nábožnost a horlivost v rozšiřování křesťanství za svatého ctěný. Mladší jeho bratr anástupce, Boleslav I., zrušiv starodávné zřízení zemské, dle něhož země byla na několik krajů pod zvláštními knížaty rozdělena, a spojiv veškerou vládu zemskou v osobě své, Čechy proti cizozemsku a jmenovitě proti podmanivému Německu mocnými a nezávislými učinil. Za Boleslava II., přímím Nábožného (od r. 967—999), zřízeno jest biskupství Pražské (r. 973), k němuž až do založení biskupství Vratislavského a Krakovského (ok. r. 1000) kromě Čech a Moravy i Slézsko a Krakovsko náleželo. V posledních letech panování jeho vzešly krvavé půtky mezi rodem Slavníkovým a Vršovici, ježto se skončily vyhlazením Slavníkovců na Libici (r. 996),

kteřouž dobou i sv. Vojtěch, syn Slavníkův, smrt mučednickou v Prusích podstoupil (r. 997).

Za Boleslava III. klesla říše Česká a dostala se načas v moc Polákům (r. 1003); za Oldřicha však a syna jeho Břetislava I. (r. 1037—1055) povznesla se opět. Břetislav vedl vítěznou válku s Poláky, odňal jim severovýchodní část Moravy a uvedl v rodu posloupnost staršínskou, ustanovil mladším synům svým, Vratislavovi, Kunratovi a Otovi, Moravu po dílech k užívání, v nichž a potomků jejich držení zůstala pak až do zřízení markrabství. Spytihněv II., nástupce Břetislavův (od r. 1055—1061), přijímám „Nábožný a Spravedlivý“, vypověděl Němce ze země, ale také Sázavské mnichy slovanské. Za Vratislava II. (r. 1061—1091), jenž byl první obdařen hodností královskou, založeno jest biskupství Olomoucké (r. 1063) a vedena první známá válka s Rakušany za markraběte Lipolta, ježtose skončila vítězstvím Čechů u Mailberka r. 1082. Břetislav II. tím stal se památným, že hleděl násilně vykořeniti zbytky obyčejů pohanských. Léta 1108 vyhubeni jsou Vršovci, dávní odpůrcové Přemyslovců, skrze knížete Svatopluka na hradě Vratislavi blíž nynějšího Vys. Mýta. Brzo potom (r. 1116) za knížete Bořivoje poraženi jsou Uhři u Hluky na Moravě a za knížete Soběslava Němci pod císařem Lotarem u Chlumce (r. 1126).

Tou dobou zmohly se Čechy zase značně, obzvláště za dlouhé vlády krále Vladislava I. (r. 1140—1173), kterýž r. 1147 s králem Německým, Kunratem III., táhl do země Svaté, dobyl co spojenec císaře Fridricha Milána (r. 1158) a dopomohl r. 1164 králi Štěpánovi III. proti císaři Řeckému Emanuelovi k trůnu Uherskému. Když se však r. 1173 vzdal vlády, nastaly mnoholeté nesnáze o trůn mezi synem jeho Fridrichem a knížetem Soběslavem, v kteréž vmíchav se císař Fridrich Rusobradý, nejprv Soběslava a potom Fridricha na trůn dosadil. Chtěje seslabiti říši Českou, odtrhl (r. 1182) Moravu na čas od Čech a podal ji způsobem léna říšského Kunratovi Otovi Znojenskému, kterýž ji však po bitvě u Loděnice (r. 1185) opět k Čechám navrátil. Po smrti Fridrichově (r. 1189) panovali rychle po sobě Václav II.,

syn Soběslava I., Přemysl Otakar I., syn Vladislava I., jehož bratr Vladislav opět od císaře Fridricha učiněn markrabím Moravským, od Čech nezávislým (r. 1192), a konečně biskup Jindřich Břetislav, kterýž, dobyv podruhé na Vladislavovi Moravy, r. 1197 zemřel. Po něm prohlášen jest za knížete bratranec jeho Vladislav, jenž postoupiv vlády staršímu bratru svému Přemyslu Otakarovi, Moravu jakožto markrabství k užívání obdržel.

Co na Slovensku po troskotání říše Moravské až do sklonku X. století za pohanských Arpádovců se dalo, přišlo v zapomenutí, jako to, co se téhož času dalo na Moravě. Teprv za Geyzy I., kterýž se přiznal k víře Kristově (ok. r. 975), dějiny poněkud se objasňují. Syn jeho, Štěpán Svatý, r. 995 od sv. Vojtěcha pokřtěný a r. 1000 za krále korunovaný, založil arcibiskupství Ostřihomské, k němuž velká část Slovenska přidána, stavěl kláštery a chrámy, rozdělil zemi dle způsobu slovanského na stolice a uspořádal také úřady, dvorské i nižší, po slovansku, čehož památkou jsou jména úřednická až do nových časů zachovaná: nadoripsány (nádvoří župan), udvarnok (dvorník), ispan (župan) a j. Týž panovník náboženství křesťanské pilně v národu uherském rozšiřoval, v čemž mu kromě sv. Vojtěcha a učeního Čecha Rádla, opata Svatomartinského, zvláště duchovenstvo slovanské nápomocno bylo, jakož zřejmo z mnohých slov ke křesťanství se vztahujících, vzatých z jazyka slovanského, na př.: keresztény (křesťan), malaszt (milost Božská), pokol (peklo), karátsony (kračún, vánoce), pap (pop) a j.

Po Štěpánovi Svatém († r. 1038) nastoupil na trůn synovec jeho Petr, pak Samuel a Ondřej, kterýž r. 1052 s Německým císařem Jindřichem a Českým Břetislavem válku vedl. Od r. 1079 panoval Ladislav I. potomně za svatého prohlášený, jenž Charvátsko a Dalmatsko se zemí svou spojiv, Kumány v ní usadil. Po něm vládl Koloman, za kteréhož křižáci němečtí, jenž v počtu 12.000, pod vůdcem Volkmarem až k Nitře vtrhli, pro loupeživé chování nazpět do Němec zahnáni jsou. Za Štěpána II. svedena r. 1116 mezi Uhry, Čechy a Moravany bitva u Hluku na Moravě

Gejza II., syn Bely Nevidomého († r. 1136), obnovil biskupství Nitranské a osadil Němci část Sedmihradska; po jeho smrti (r. 1161) dosedli na trůn syn jeho Štěpán III., Ladislav II., Štěpán IV. a konečně Bela III., kterýž zemřel 1196.

Rakousy, v nichž po všechnu tuto dobu z části ještě česky se mluvilo, týrány jsou po bitvě Prešpurské velice od Uhrů, kteří po půl století skrze ně činili nájezdy do Bavor, do Frank a do Duřinek, až Ota I., král Německý, r. 955 na poli Ličanském blíž Augšpurku na hlavu je porazil. Léta 976 učinil císař Ota II. z Dolních Rakous krajiště východní, Ostrich (Oesterreich) řečené, a svěřil správu jeho markraběti Lipoltovi z rodu Babenberského. Nový markrabě, dobyv r. 984 na Uhřích hradu Medlíka, zapudil je až za Chlumu Vídenské a osadil zpustlou krajinu novými obyvateli. Konečně odňal císař Jindřich III. r. 1043 Uhrům i kraj Záchlumský až k řece Litavě s nynějším hlavním městem Vídní a o několik let později Čechům kout země blíž ústí řeky Dyje naproti Břetislavi, jež daroval r. 1056 biskupství Pasovskému. Tím nabyly Dolní Rakousy hranice nynějších až na Vitorazsko, kteréž tehda ještě k Čechám náleželo a teprv r. 1185 od vojvody Fridricha od Čech odtrženo a Hadmarovi z Künrinku v léno propůjčeno jest. Za markraběte Jindřicha Jasomirgota (r. 1156) spojeny jsou Rakousy Horní a Dolní v jedno, a staly se vojvodstvím o sobě, jehož sídlem knížecím na místě hradu Medlického (Medling) učiněna jest Vídeň. Nedlouho potom (r. 1176) vypukla válka mezi Jindřichem Jasomirgotem a Soběslavem II., knížetem Českým, o hranice českorakouské, v kteréž obě země velice popleněny jsou.

2. Dějiny umění.

Umění a nauky šířily se v této době v Čechách i na Moravě velmi zdárně, zvláště působením křesťanství. Hlavním sídlem učenosti i umělectví byli tehda klášterové a chrámové kapitulní i kolegiální, při nichž byly zřízeny

školy ¹⁾. Ale již také před založením kapitul a klášterů byly v Čechách školy, a to v Budči, v kteréž dle legendy sv. Václav učil se jazyku latinskému a slovanskému, a jiná na Vyšehradě, v níž sv. Prokop vyučen byl písmu slovanskému (před r. 1032).

Za příčinou dalšího vzdělání putovali vědoci Čechové na vyšší školy cizozemské, do Němec, do Francouz, do Nizozemska a do Vlach, a vrátivše se do vlasti slynni jako učené a umělcové. Slovníční mužové učené z té doby byli: Petr, kaplan krále Vratislava († r. 1091), v jazyku vlašském i německém dokonale zběhlý; mistr Gervas, probošt kapituly Pražské a Kliment, opat Břevnovský (r. 1110—1127), jimž Kosmas oddal první dvě knihy své kroniky; letopisec Kosmas, děkan kapituly Pražské († r. 1125), v Leodii v Nizozemsku vzdělaný a důkladně znalý klasiků latinských Virgilia, Horacia, Terencia, Salustia, též Boetia a jiných, jakož i sv. otcův Jeronyma a Augustina; Jindřich Zdík, biskup Olomoucký (r. 1150), syn Kosmův, zakladatel bibliotéky při kapitule Olomoucké; Daniel, biskup Pražský, rádce a vyslanec krále Vladislava I., učenec a státník znamenitý († r. 1167); letopisec Vincenc, tajemník biskupa Daniele (r. 1170) a Jarloch, opat Milevský (ok. r. 1190).

O tom, v kterém způsobu bylo té doby stavitelství v Čechách i na Moravě, svědectví dávají někteří posud zachovaní kostelové a části kostelů slohu románského, zejména kostel sv. Jiří v Praze, přestavený r. 1142, hlavní chrám sv. Václava v Olomouci (z r. asi 1120 až do r. 1131); portály chrámu sv. Prokopa při někdejší klášterě benediktinském v Třebíči z druhé polovice XII. věku, a kostelů Hrusického

¹⁾ Ke konci XII. věku byli v Čechách a v Moravě 2 chrámové kapitulní (v Praze a v Olomouci), 6 chrámů kolegiálních, 9 klášterů benediktinských (z nichž nejstarší v Břevnově, založený r. 993 skrze knížete Boleslava II.), slovanský Sázavský (r. 1032 skrze sv. Prokopa založený), 7 klášterů premonstrátských (první Strahovský, založený r. 1143), 5 cisterciáckých (první v Sedlci, založ. r. 1143), 1 Maltesácký (od r. 1156) a 1 křížovnický (od r. 1190).

blíž Hrádku nad Sázavou a Zábořského, kostel Milevský a Tepelský (tento z r. 1197); nádherná kaple sv. Mikuláše ve Vinci (Podvinci) blíž Dobrovice; ozdobní kostelíkové Poříčský, Prosecký u Prahy a Tismický u Č. Brodu, krypta sv. Kosmy a Damiána v St. Boleslavi (z r. 1046) a okna romanská starého hradu Olomouckého r. 1868 objevená.

Taktéž vzdělávalo se umění malířské a sochařské. O Božetěchovi, opatu Sázavském za krále Vratislava I. okolo r. 1090, jde pověst, že byl výtečný malíř i řezbář, jenž vyřezal ve dřevě pěkný obraz p. Marie, toho času klášteru Kotvického v Rakousích darovaný. Za knížete Soběslava I. okolo r. 1130 vymalován, vykládáním řemeslným opatřen a jinak skvoštně ozdoben jest chrám Vyšehradský, a po dnešní dobu chová se v bibliotece university Pražské kniha z tohoto kostela a jiná souvěká (evangelistář) z chrámu sv. Víta v Praze, ozdobená krásnými miniaturami. R. 1134 dal opat Sázavský Silvester klášter svůj okrášlití malbami na stěně. Taktéž zhotovována jsou od jeptišek Svatojiřských v Praze a od jeptišek Doksanských mistrná roucha kostelní. Neméně zdokonalilo se i rytectví, jakož patrno z mincí českých z XII. století, kteréž, jmenovitě mince knížete Vladislava I. (r. 1109—25) a Soběslava I. (r. 1125—39), pokud se týče čisté rytby a rázu, mincím cizozemským toho věku netoliko se rovnají, ale nad ně vynikají¹⁾.

3. Dějiny řeči.

Co do prostranství země, zachoval se jazyk český v tomto třistaletí v nynějších zemích československých bez mála v té míře, jako v době předešlé. K zemi České náležela tehda také část nynějších Sas na Labi s hrady Kamencem a Ratní, též Žitavsko, Budišínsko a Zhořelecko, ne však Chebsko, kteréž příslušelo od století XI.

¹⁾ Více o umění této doby dočísti se lze v rozpravě J. B. Müllera o výtvarném umění v Názorném atlasu ke Slovn. Nauč. V Praze 1865, st. 49—61.

až do XIII. k Němcům, ani nynější Rumbursko a Fridlandsko; na západě pak náležela k Čechám města bavorská Osí (Eschelkamm) a Brod (Furth) s krajinou okolní a na jihu Vitorazsko, r. 1185 k Rakousům přidané. Kromě jazyka českého měla v zemích řečených uváděním křesťanství průchod také latina, v klášterích a od duchovenstva vůbec vzdělávaná. Latinsky spisovaly se listy všeliké a knihy náboženské i vzdělávací, a také první kroniku Českou děkan Kosmas v témž jazyku sepsal (od r. 1120 až do r. 1124). I němčina ujímala se již tenkrát v Čechách a na Moravě, jednak přičiněním duchovenstva německého, jednak obchodem v Praze, v Olomouci a v Brně od Němců provozovaným, zvláště pak svazky rozličnými, jimiž rod knížecí v této době k Německu se připoutal. První šířitelé evangelium za knížat Vratislava i Václava byli zvláště mniši němečtí z Řezna, a podobně i první klášterové v Čechách osazeni jsou mnichy bavorskými, na př. klášter Ostrovský (r. 999), do něhož povoláni jsou benediktini z Altachu, jednak i vlašskými (klášter Břevnovský) a později francouzskými. Knížata a králové Čeští a potomní knížata Moravští brali sobě manželky z Němec ¹⁾, a onino, obcující mimo to se dvorem císařským, potahovali ke dvoru svému Němce i Němkyně. I není se tedy čemu diviti, že němčina v druhé polovici X. století nalezla již takový průchod v Čechách, že při instalaci prvního biskupa Pražského Dětmara, rozeného Němce, na stolič biskupskou (r. 973) kníže Boleslav II. a přední pánové zpívali píseň německou: *Christe keinado und di haliegen alle helfuent unse* (Kriste smiluj se a všichni svatí).

¹⁾ Ve dvou stoletích mělo 10 panovníkův českých manželky německé, totiž: Boleslav II. († r. 999) Emu Burgundskou, Břetislav I. († r. 1055) Jitku Svinbrodskou, Spytihněv II. († r. 1061) Idu Vitinskou, Kunrat I. († 1092) Vilburku Tenglinskou, Břetislav II. († r. 1100) Lutkardu Bavorskou, Vladislav I. († r. 1125) Richsu Berkovnu a Richsu Voburskou, Vladislav II. († r. 1194) Kedrutu Rakouskou a Jitku Duřinskou, Kunrat Ota († r. 1191) Helichu Vitelsbašskou a Přemysl Otakar I. Adelu Míšenskou.

pomozte nám), kdežto lid obecný volal „Krlaš“ (Kyrie eleison) ¹⁾. I také kupci němečtí, kteříž od dávných časů v Čechách i na Moravě, jmenovitě v Praze a v Olomouci, požívali práva hostinství, hleděli zajisté časně dosíci z postavení svého užitků všelikých, až pak za časů krále Vratislava I. (po r. 1061) zřídili v Praze na Poříčí obec zvláštní, spravovanou sudími a zákony německými. Podobně došli i mnozí duchovní a dvořané němečtí na ujmu domácího duchovenstva a jiných obyvatelů mnohých předností, jakož na př. r. 1168 kněz Fridrich, rodem Sas, česky neumějící, skrze přízeň královny Jitky Duřinské biskupem Pražským učiněn jest ²⁾. Za kteroužto příčinou tehda k Němcům odpor jakýsi se zmáhal, kterýž znamenati jest zvláště v kronice děkana Kosmy, jenž několikráte s nechutí Němců se dotýká, na př. tu, kdež o knížeti Břetislavovi praví: „že umínil sobě Jitku raději unést, nežli by o ni prosil, věda, kterak Němci od přirozenosti jsou hrdí a nadutí, v opovržení majíce Slovanů i jejich jazyk ³⁾. A však řeči české němčina po onu dobu u velké míře nerušila, aniž docházela obliby a rozšířenosti, což jmenovitě vychází z toho, že někteří knížata z rodu Přemyslova ani německy neuměli, jakož dle zprávy Kosmovy kníže Vratislav II., rozděluje r. 1061 Moravu mezi bratry své, Otu a Kunrata, dal Kunratovi, německy umějícímu, Znojemsko, kteréž hraničilo s Rakousy německými, Otovi Sličnému však, německy neumějícímu, Olomoucko, tehda ještě naskrze české ⁴⁾.

Osad německých, kromě Pražské, nebylo toho času ještě ani v Čechách ani na Moravě; toliko Chebsko, kteréž tehda k Čechám nenáleželo, již se poněmčovalo, ježto se tam k r. 1135 jmenují tři vsi německé: Diepoltzrewt,

¹⁾ Cosmae Chronica Boem. Ed. R. Koepke, p. 50. — ²⁾ Kromě Fridricha sedělo od zřízení biskupství Pražského až do r. 1197 šest Němců na biskupské stoličce Pražské: Dětmár † r. 982, Thiddag † r. 1017, Ekart † r. 1023, Heřman † r. 1122, Menhart † r. 1134 a Gotpolt † r. 1168. Těž více než polovice kanovníků Pražských a Vyšehradských byli Němci. — ³⁾ Cosmae Chronica Boem., p. 63. — ⁴⁾ Tamtéž, p. 79.

Frownrewt a Chunrewt ¹⁾. Pokoušeli se ovšem Němci r. 1121 i v samých Čechách blíž Bělé na hranicích bavorských hrad (Přimdu) potajmu vystavěti, čemuž však kníže Vladislav I. překazil ²⁾. Ale že by kníže Václav (r. 1191) Němcům byl dědiny dal a vsi německé zakládal, jakož vypravuje Dalimil, toho historicky prokázati nelze.

Na Slovensku pokládají někteří počátek několika německých měst baňských a Spišských do časů krále Geysy II. († r. 1161), jenž Sasy do zpustlého Sedmihradská povolal; o čemž se však písemných památek nezachovalo.

V Rakousích jazyk český v této době velkou zkázu bral. Po bitvě Prešpurské rozutíkali se obyvatelé, Slované i Němci, jsouce od Uhrů sužováni, do hor a do lesů a zůstavili úrodné krajiny podunajské prázdné. Když tedy Bavoři po porážce Uhrů na poli Ličanském r. 955 krajin těchto až po Chlumy Vídenské dobyli, jali se je osazovati novými obyvateli. A tu jmenují se Čechové v listech souvěkých ne již co staří obyvatelé, ale co kolonisté mezi Bavoře v krajině Svato-Hipolytské, kdež. městečko Böhmischkirchen (Česká Cerekev) podnes jméno jich připomíná ³⁾. Podobné kolonisování skrze Bavoře dále se mnohem hojněji ve století XI a XII. po založení klášterů benediktinských Medlického (ok. r. 984), Kotvického (r. 1083), Seitenštetského a Starohradského; augustiniánských Klosterneuburského a Herzogenburského a cisterciáckých Svato-Křížského, Lilienfeldského a Světelského (r. 1138), kteřížto klášterové kromě některých jiných později založených, měli hojné statky po celé zemi až k samým hranicím českým a moravským. Tito klášterové a mimo ně biskupové Pasovští, jenž měli též mnoho statků v Rakousích, usazovali na nich, vymycující lesy a zakládající osady, množství Němců mezi Slované, až konečně Slované

¹⁾ Erben Regesta, I. 100. — ²⁾ Cosmae Chronica Boem., p. 124.

— ³⁾ V listu Jindřicha II., vojvody Bavorského, daného asi r. 973, psáno: Postea Persnicha (nyní Perschling), quod tempore presenti Boemani insidendo arabant. Monum. Boica, I. 2., 208.

mezi nimi vyhynuli. Totéž činili v Horních Rakouských klášterové augustiniánští Svato-Floriánský a Svato-Nikolský, cisterciácký Wilferinský a premonstrátský Drkolenský (Kloster-Schlaegel), též i bavorští pánové z Machlandu, z Burghausu a z Peilšteina, kteříž v století XI a XII velkou část lesnaté krajiny na hranicích rakouských a českých osadníky bavorskými naplnili. Množství osad, ježto se končí na reut, schlag, stetten, hof, kirchen a p., jako: Abtschlag, Abtsdorf a Abstetten, Bischofswart a Bischofsstetten, Grafenschlag, Grafenberg a Grafeneck, Mönichreut, Mönichkirchen a Mönichhof, Pfaffenschlag, Pfaffenreut a Pfaffenstetten atd., chová v jménech svých stálou památku této poslední kolonisace a posledního poněmčování v Rakouských ¹⁾. Ke konci XII. století jmenují se ještě v listech některé osady přesnými jmény českými, na př. Polany (nyní Pölla), Ostroh (nyní Ostra), Radíkov (nyní Raicha) na řece Křemži, a vody Skřemelice (r. 1179, nyní Schrems), Lužnice (nyní Lainsitz) a j.; anobř ještě r. 1239 připomíná se v městečku Mautern (Mýtě) na Dunaji obyvatel Blažej, rodem Slovan (genere Slavus), jenž dal kostelu sv. Mikuláše u Pasova dvě vinice v blízké Roseči (Rossatz); a však vůbec pokládati se může jazyk český v Rakouských ke konci století XII. za vyhynulý.

Nicméně zachovala se po dnešní den památka někdejšího obyvatelstva slovanského v zemi Rakouské, jednak v tváři a v obyčejích obyvatelů, jmenovitě v krajině Svato-Hipolytské, Javornické (Jauerling), Štyrské (Šteyer), Stodoranské (Stoder) a j., jednak v některých slovích posud v lidu průchod majících a ve jménech místních. Po dnešní chvíli na př. obecná jsou v Rakouských slova: Ainzen (ojnice), Robat

¹⁾ K mnohým jménům osad českých, když se do nich dostali Němci, přivěšena jest koncovka německá: dorf, feld, ing a p., a časem jméno proměněno tak, že kořen slovanský úplně zmizel. Tak učiněno z Přemyslovic Primizlaitorf, z Mysliboře Mislbornstorf, nyní Meiseldorf, z Drachova Trachentorf, nyní Trandorf, z Radhoště Tratigist, z Malých Borů Mallebern, z Mokré (u Klosterneuburku) Muckerau, z Leštnice Liesing a p.

(robota), Kaluppa (chalupa), Gstadel (stodola), Kren (křen, jinde v Němcích Meerretig), Riegel (řehla, nejvyšší pásmo hor), bled (bledý), Dram (trám), Leikaf (litkup), Nabinger (neboziz), Kaischa (chýše), pomalich (pomalu), urasi (urážlivý) a j. v.; v Salcbursku průchod má slovo Rahen (ráhno), t. j. tyčka na měření dříví narovnaného, a tamtéž, jakož i po celých Němcích až po Rýn slovo „pavlač.“ Znamenitější jména místní z oné doby posud zachovaná jsou na př.: Vitoraz (Weitra), Světlá (Zwettel), Býdov (Waidhofen), Kamýk (Heidenreichstein), Drozdovice (Drosendorf), Rohy (Horn), Krumlov (Krumau), Křemže a Kamenec (Krems und Stein), Valtice (=Valentice, Feldsberg), Lava (Laa), Cáhlov (Freistadt) a v j.

V Bavořích podobají se dějiny jazyka českého na mnoze dějinám rakouským, toliko že tam národnost česká na větším prostranství a trvaleji se udržovala nežli tuto. V Řezně ještě v X. století jazyk český nebyl pominul; neboť odtamtud přicházeli nejvíce misionáři do Čech. Do kláštera Řezenského dal kníže Boleslav I. syna svého Strachkvasa na vychování; z téhož kláštera pocházel mnich Bosa (Boso), kterýž v Míšni slovansky kázal¹⁾ a jako biskup Mezibořský (od r. 969—971) diecéšanům svým zeslovanštěné „Krlašn“ pilně vštěpoval²⁾. Krajina Řezenská, zvláště okolo Amberka, též i nynější východní Franky po řekách Mohanu, Radnici, Aurachu, Aiši, Baunachu, tam kde nyní jsou města Erlangen, Forchheim, Hallstadt, Bamberg, Baunach a Hochstett, byly ve století X a XI. téměř celé slovan-ské. V krajině Folkfeldské daroval král Ludvík, řečený Dítě, roku 911 knězi Gosboldovi vsi Kněžisko (Chnezzisko) a Kněžíkov (Chnezzigouue³⁾), a král Jindřich potvrdil r. 923 kostelu sv. Salvatora ve Würzburgu desátek, jež Slované v medu a plátně odváděli⁴⁾. Léta 1007 založil král Jindřich II. biskupství Bamberké zvláště proto, aby Slované tamější, jsouce od Würzburgu příliš vzdáleni, tím snadněji byli na

¹⁾ J. Ortel's Münster zu St. Afra in Meissen. Leipzig 1843, S. 6. —

²⁾ Dětmar Mezibořský, II, 40. — ³⁾ Monum. Boica, I, 145. — ⁴⁾ Tamtéž, str. 161.

křesťanství obrácení a podmanění. V synodě, konané léta 1058 v Bamberku, navrhl Guntér, biskup Bamberský, aby se k obracování Slovanů v pohanství zatvrzelých moci užívalo, což i učiněno. Tehda měli tam ještě mnohé osady a jiná místa jména slovanská. R. 1077 slula krajina Schwarzburská a Salfeldská v Duřinkách „zemí Slovanskou“ (terra Slavorum) a les Duřinský „lesem Slovanským“ (saltus Slavorum) ¹⁾. Když sv. Ota, biskup Bamberský, slovanského jazyka znalý, šel r. 1124 skrze Čechy Pomořanům hlásat evangelium, světil na cestě v Bavořích v krajině slovanské dva kostely ²⁾. V Bamberku a Würzburgu patrný byl rozdíl mezi Slovany a Němci ³⁾ ještě v polovici XII století. Nicméně postupovalo tam jako v Rakousích poněmčování působením biskupů a klášterů (jmenovitě Altašského, obnov. r. 990, Lambašského, zřiz. r. 1056, Banzského, zřiz. r. 1070 a j.) a užitím jiných prostředků, a ku konci století XII. byl jazyk český v Bavořích vůbec již na vymření. Nejdéle, jakož k pravdě podobno, až do století XIII., odporovala čeština němčině v okršlku kapituly Chebské, totiž v nynějším Beureutsku, Wunsidlsku, Ředvicku, Waldsasku (Sosensku?), Bernovsku a Tirschenreutsku ⁴⁾. Po dnešní den pak nalezá se téměř po celém Bavorsku množství památek zaslého tam Slovanstva. Obyvatelé bývalého vojvodství Bavorského čili tak řečených Starých Bavor podobají se povahou těla i ducha, ano i vzezřením

¹⁾ Leibnitz Script. rer. Brunsv., I, 320. — ²⁾ F. Berthold Gesch. v. Pommern, II, 28. — ³⁾ Mon. Boica, XIII, 77. Erben Reg., I, 125—128 ad an. 1150. — ⁴⁾ V sousedních Horních Sasích trval jazyk srbský až do konce VIII. století, kteréž doby držitelé soudů zakazovali, aby se ho již v jednání úředním neužívalo. — V Míšni zanikla srbština vůbec v polovici XIV. století. Však i tam slyšeti podnes mnohá slova slovanská, na př.: lusche (husa), bile (kachna), pritsch (pryč), kretscham (krěma). C. Gretschel und F. Bülow Gesch. d. sächsischen Volkes. Leipzig 1862, I, 57. Podobně jsou v Míšni a v poněmčené části Lužice obecná slova: lusche (louže), beze (fena, psice), kolác, polmehl (Halbmehl), nusche (nůž), kaluppe (chalupa) a j. Okolo Míšně pak posud svolávají starostové ve všech hromadu slovy: Botsche-remo (luž. pojče hromadu, pojďte v hromadu). K. Preussker's Blicke in die vaterl. Vorzeit. Leipzig 1843, II, 90.

Slovanům, lišíce se patrně od Švábů sousedních, pročež od soudných badatelů bez rozpaků pokládají se za potomky slovanské, zpřízněné s blízkými Čechy a Moravany ¹⁾. Totéž platí o obyvatelích v Bavorsku, zvláště v krajině Hochstetské, kteří, jsouce na slovo vzati pro mysl nábožnou a neporušenost mravů, zachovávají podnes některé obyčeje Čechů pohanských, vymrskávajíce na př. bičem čarodějnice, dávajíce z jara na pole křížky ze dřeva svěceného a p., a ještě před sto léty vynášeli také Mořanu a vyháněli zimu rolníckými ²⁾, ano v některých údolích mezi Erlangen a Beureutem vyhánějí chlapi posud na Družebnou neděli smrti ze vsi a zachovávají zvláštní slovanské obyčeje při pohřbech. Kromě toho průchod má podnes mnoho slov českých v poněmčeném lidu bavorském, zvláště k hospodářství a k živnostem se vztahujících, totiž: Trad (trata), Robot (robota), Warb (vrub), Schütt (šít slámy), Komet (chomout), Rahen, Rachen, (ráhno, příční dřevo na vořích, od plavců na řece Jizeře tak jmenované), Moschen (mošna), Bütschen (bečka soli), Pavesen (pavéza); Irche (jircha), Petschen (pecka), Nusche (nůž), Dalken (vdolek), Kolatschen (koláč), Graupe (kroupa), Schlott (zlota, špatná cesta), Graniz (hranice), Schraetel (skřítek, bůžek domácí), riolen či rigolen (rýhovati) a v. j. ³⁾. Zvláště přivádí se v paměť ně-

¹⁾ Gustav Schlesier *Deutsche Studien*. Stuttgart 1836, S. 126—128. — Též C. A. Scheffer *Politisches Gemälde von Deutschland*, Miscellen. 1818. I, 122. — ²⁾ Nic. Haas *Geschichte des Slavenlandes an der Aisch*. Bamberg 1819. — K. Immermann *Memorabilien*. 1843. 3. Th. *Fränkische Reise*, S. 76. — ³⁾ Andr. Schmeller's *Bayerisches Wörterbuch*. Stuttgart u. Tübingen 1827—1837. — Podobná slova zachovala se též v obecné řeči lidu německého ve Švýcarských, na př.: Daedi (děd, korut., slovensky ded), Baabi (bába), Ditti (dítě, slov. dítě), Türken (turkyně), Rebe (řepa), Tratte (trata), Plan (planina) a j. Viz. Fr. J. Stalder *Schweizerisches Idioticon*. Aarau 1812. — Památná jest také podobnost některých národních písní německých, které se zpívají na Rýně, s národními písněmi českými v Čechách a na Moravě. Ve sbírce Simrokově (K. Simrok's *Deutsche Volkslieder*) srovnávají se písně č. 79 „Die unbarmherzige Schwester“, č. 263 „Der Schäfer“ a č. 335 „Guter Freund“ s písněmi moravskými v Sušilově sbírce, č. 94 „Nešťastná matka“, č. 137 „Ovčák

kdejší slovanské obyvatelstvo v Bavořích jmény místními po celé takměř zemi rozšířenými, na př.: Krušina (castrum Crusina, r. 1003), Třebohošť (Trebgast, blíž Beureutu r. 1143), Svinbrod (Schweinfurt), Chlum (Culmbach), Žiželice (Scheschlitz), Svržnice (hrad Zwiernitz), Nabín (Nabburg), Brod (Furth), Rehce (Rötz), Kočín (Kötzting), Strubiny (Straubing), Trausnitz (vrch a hrad u Landshutu), Dolnice (Töltz pod Mnichovem), Dachov (Dachau), a mnoha jinými jmény, jednak již za doby římské jmenovanými, na př. Řezno, Pasov a t. d.

Co se dotýče povahy jazyka a změn v této době v něm zběhlých, zachovala se řeč česká větším dílem v té váze, v kteréž byla v době předešlé. Formy mluvnické v Evangelium sv. Jana (ze století X.) jsou téměř tytéž, jako v Rukopise Zelenohorském, na př. genitiv plur. jmen mužských: učeník (učedlníků), peniaz (peněz); lokál plur. jmen místních na *ds*: Topolaz, Brnaz (v Topolanech, v Brňanech, r. 1131); lokál sing. bez předložky *v*: Preroue (v Přerově), Ratajih (v Ratajích, r. 1131); přídavná přivlastňovací tvořena jsou změkčením koncovky: Sekyř Kostel (m. Sekyřin, ok. r. 1124), Olbram' Kostel (m. Olbramův); též jsou tvořena koncovkou *in* místo *ův*: papežin, palmin (palminy létorosli. v Evang.); v časoslově kladeno *chu*: abychu se poklonili, m. aby se poklonili. Přehlasování širokého *a* v úzké *e* trvalo: činiěše m. činiáše, a však též: slušáše; zieveno m. ziaveno, ale také iavno v Evang.; Blag a Bleg (ok. r. 1180), Jaroslav a Jeroslav (r. 1165—1176).

Týmž způsobem pravopis podoben jest pravopisu v Ruk. Zelenohorském. C kladlo se v Evangelium vždy ještě místo č, ale někdy nastupovalo na místě něho složené *ch*: chlouech (člověč), chaikouici (Čajkovici, r. 1190); kteréž *ch* se později také místo *c* kladlo: Opatouich, Podelasich (Opatovici, Podlažici, r. 1160); *g* psáno za *h* a *h*

pronevěrec“ a č. 83 „Dvanáctero počtů“, a rovněž srovnává se píseň Simroková, č. 63 s písní Sušilovou, č. 22 „Duše a P. Maria“.

za *ch*: godina pogreba moiego (hodina pohřeba mojeho), zhoua (schová); zde onde však již litery *g* užíváno za *j*: Ugezdcí (v Újezdci, r. 1131); za *f* psáno *p*: kaipa (Kaifa), pilipp (Filip); po *l* a *r* co polohláskách kladeno *e* a *i*: zreno (zrno), dlesno (dlžno) a p. ¹⁾

Nových slov a názvů přibývalo hojně působením křesťanství, ježto nastala potřeba, aby se nové věci a myšlenky, jichž známost křesťanství s sebou přinášelo, novými slovy pojmenovaly. To činěno jednak překládáním slov latinských: trojice (*trinitas*), očištec (*purgatorium*), masopůst (*carnisprivium*), milosrdný (*misericors*), a p.; jednak přeměňováním názvů latinských dle orgánů českých: biskup (*episcopus*), opat (*abbas*), probošt (*praepositus*), kostel (*castellum*), klášter (*claustrum*), mnich (*monachus*), cinter (na Slovensku, *coemeterium*), kříž (*cruce*), mše (*missa*), kalich (*calix*), ornát (*ornatus*), komže (*camisia*), kmotr (*compater*), kmotra (*commater*), krlešn (*Kyrie elejson*) a p. ²⁾

Některých slov užívalo se za křesťanství v jiném smyslu nežli za časů pohanských; na př. slovo kněz, ježto prvé znamenalo kníže, přeneseno jest na duchovního, jež prvé slul popem; slovem kázati, prvé poroučeti, znamenáno hlásání slova božího a p. Tehda dána jsou také dnům v týdni jména nynější: neděle, pondělí, úterý (druhý), středa (prostřed týdně), čtvrtek, pátek, sobota (z hebr.). I v skladbu jazyka působilo poněkud křesťanství (totiž latina), neboť se ti, kdož z počátku z latiny překládali, buď z bázlivosti nebo z neumělosti mnohých latinismů dopouštěli, na př. v Otčenáši: ale zbav ny

¹⁾ Více o tom viz ve spise Šafaříkově a Palackého: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache. Prag 1840, str. 63 a 141. — ²⁾ Podobným způsobem přetvořovali sobě Slovenci některá slova církevní dle němčiny, říkajíce: binkošti Pfingsten, nebohod Kristusov, Himmelfahrt Christi, velika nedelja, Grosssontag (velkonoční neděle), veliki četertek Chardonnerstag, velika sobota Charsamstag, vstajenje mesa Auferstehung des Fleisches, peršona božja göttliche Person, gnada božja Gnade Gottes a p. H. Jireček Právo slovanské, str. 117. Slova téhož způsobu shledávají se také u Srbů lužických a u Polabanů.

ot zlého (*a malo*); v Evangelium: pride Jesus Hierusolim (bez předložky, místo: v Jerusaleém); jenže biěše jej pře-dade, místo: jenže biěše jej předal (*qui erat eum traditurus*). Též v pravopise patrně jest z některých písmen latinských, položených na místě českých, kterak naň latina účinko-vala; psánoť na př. r. 1131: Praxici místo Praksici, Qua-sici m. Kvasici a p.

Jaký účinek na jazyk český mělo němeectví, zřejmo z toho, že kněžny české z Němec poslé dětem svým dávaly jména německá ¹⁾, za jichž příkladem zajisté šli hned i mnozí dvořané a jiní pánové čeští novotmilovní. Nepochybně již tehda vštěpovali němečtí duchovní lidu českému mnohá slova polouněmecká, na př. vánoce (Weihnacht) místo někdejšího kračúnu, krmáš (na Moravě, Kirchmesse) místo posvícení, a podobně přijato snad již toho času od německého komonstva kněžen českých a od německých kupců mnohé slovo, života panského neb řemesel se týkající, ač o tom vskrovných památkách tehdejších nic není zaznamenáno.

Jména místní v Čechách i na Moravě byla té doby ještě naskrze česká a neporušená. Toliko dvě místa měla již v století XI. jména německá: Cheb, jenž tehda ležel vně Čech, nazvaný „Egire“ či „Eger“ ²⁾ dle řeky Ohře (r. 1061), a Břetislav v Moravě, ježto sluje v listu císaře Jindřicha z r. 1056 Lauentenburch (nyní Luntenburg, t. j. Lavenský hrad³⁾). Ku konci XII. věku (asi r. 1196) objevilo se třetí jméno německé Neudorf na pomezí bavorském⁴⁾. Až do poslední čtvrti století XII. psána jsou také jména místní i osobní v listech a ve spisech latinských, na př. v kronikách děkana

¹⁾ Německá jména obdrželi knížata z rodu Přemyslova: Oldřich, syn Boleslava II. a Emy Burgundské († r. 1037); Kunrat Brněnský († r. 1092), Ota Sliční († r. 1087) a Dymata, děti Jitky Svinbrodské; v století XII.: Jindřich, Dětleb, Lipolt, Fridrich a j.; též dávána jsou knížatům a jiným mužům, jenž vstoupili do stavu duchovního, jména cizí, na př. Strachkvas († r. 997) nazván Christíánem, sv. Vojtěch Adalbertem, Jaromír biskup († r. 1089) Gebhardem či Keprtem, Svatobor patriarcha Voglejský († r. 1106) Fridrichem a p. — ²⁾ Mon. Boica, XXIX, 148. — ³⁾ Tamtéž 129. — ⁴⁾ Erben Reg. I. 193.

Kosmy, mnicha Opatovického a j., vůbec správně česky¹⁾; a však v poslední čtvrti XII. století již rušena jsou v listech, zdělávaných od mnichů německých, kteří psali na př. r. 1186 Zlavchawez za Slavkovice, Mrchniz za Mračnice; r. 1189 Shexin za Čechín, Thischow za Těškov, Cedlihce za Sedlec; r. 1193 Mladatiz za Mladotice a j.; podobně jsou przněna jména osobní, na př. r. 1182 Priemuzzil a r. 1191 Primuzel za Přemysl; r. 1192 Purkos za Prkoš, r. 1193 Zlauwatha za Slavata a v. j.²⁾

4. Dějiny literatury.

Památky písemné z tohoto třistaletí jsou velmi skrovné. Mužové učené doby, vzdělání nejvíce v cizině, psali na mnoze latinsky, zejména Kosmas, spisovatel prvních letopisův českých; nejmenovaný kanovník Vyšehradský, prodlužovatel letopisů Kosmových; Zdrík, biskup Olomoucký, jenž vydal latinský řád církevní diecése své; mnichové Sázavský a Opatovický (r. 1142—1160); Vincenc, kanovník Pražský (r. 1170) a Jarloch, opat Milevský (r. 1190), kteří sepsali letopisy vlastenské. Též při chrámech kolegiálních spisovány jsou knihy nejvíce latinsky, jakož v bibliotékách kapituly Pražské a Olomoucké mnohé rukopisy, jmenovitě bible latinské, z té doby podnes se chovají. Však zdělávány jsou také spisy jazykem českým, zvláště ku potřebám církevním. Dle homiliáře biskupa Heřmana byly na začátku XII. století v Čechách rozšířeny Pašije sv. Václava a Žalmy i některé zpěvy církevní. Také se toho času zpívaly ještě pohanské písně nad hroby zemřelých.³⁾

¹⁾ V tak řečených zlomcích Monseových, tištěných v Božkově diplomatáři Moravském, přivádějí se ovšem již k r. 1030 a 1031 některá jména poněmčená a německá na Moravě i v Čechách, na př.: dubreu místo Dúbrava, Ruza místo Rusava, Marave místo Morava, Vpa místo Opava, ano i Sigehardus a Rudolfus a k r. 1055 také pánové čeští Vuluram, Luitpold, Marchuart a Wilhelmus. Avšak zlomky dotčené vesměs jsou podvrženy, rovněž jako výpisy z tak zvaného Hildegarda Hradišského, pročež se k nim tu netáhneme. — ²⁾ Viz Erbenova Regesta k letům jmenovaným. — ³⁾ F. Hecht Das Homiliar des Bischofs von Prag.

Podlé svědectví letopisce Vincence rozléhaly se při mnohých příležitostech české písně válečné ¹⁾. Na Vyšehradě a v klášteře Sázavském r. 1032 od sv. Prokopa založeném vzdělávalo se písemnictví starocírkevní, hlaholské i řeckoslovanské. Však ze všeho toho došel nás toliko nepatrný zlomek evangelií, několik písní církevních později zapsaných a některá jména osob a míst a jiná různá slova česká, zaznamenaná v listech a kronikách latinských.

5. Památky písemné.

1. Zlomek evangelium sv. Jana. Obsahuje půl druhého listu pergamenu v malém folio z nejstaršího známého překladu evangelií, jež bibliotekář V. Hanka r. 1828 na deskách knihy: „Disciplina et doctrina Gymnasii Golicensis“ z r. 1595 našel a v Museum Českém uložil. Hledíc k dobropísemnosti a písmu, pochází z X. století, a jest tudíž po Rukopise Zelenohorském nejstarší pozůstatek písma českého. Kniha, z níž tato nepatrná částka se zachovala, byl kodex evangelií latinských, do něhož mezi řádky vespáno jest přeložení české, učiněné dle vulgáty. Obsahuje 186 veršů, drobně a úhledně od písaře textu latinského psaných, totiž: Joann. XII., 4—50 (uece se ieden iz uenie iego), XIII., 1—9 (prede dnem zlaunem), XIV., 28—33 (opeti ostauuiu zuet i idu cotcu), XVII., 1—6 (zuitezih zvetu) a v XVIII., 13—22 (I priuedehu iei c anne). Jazyk v tomto zbytku evangelií velmi se podobá jazyku v Rukopise Zelenohorském, na

Prag 1863. Praví biskup Heřman v kázání o sv. Václavu: „Sed eius gesta puto vos melius scire, quam ego vobis edicere possum; nam nulli dubium est, ut in passione eius legitur, omni nocte ad ecclesias Dei circuibat &c.“. Jinde pak (p. XXIX) vyzývá též biskup posluchače, laiky, aby den zjevení Páně slavili žalmy a zpěvy. — ¹⁾ Kanovník Vincenc vypravuje (Chronicon Vinc., p. 36), kterak Jindřich Zdík, biskup Olomoucký, r. 1145 od Konrata, knížete Znojemského, stíhaný, zachráněn jest v Jaroměřicích blíž Jevíčka při životě tím, že zavzněla píseň válečná (carmen bellicum), a při obležení Milána r. 1158 skrze krále Vladislava dotýká o rytířích českých: „In eorum cantibus resonat Mediolani obsessio“.

př. v adjektivě: papežin, oslin, v Ruk. Zel. čelědin, v časoslově: myješi, neimáši, v Ruk. Zel. mütíši a p.; má však také některé staré formy v pozdějších rukopisech obvyčejné, na př.: umřelo bude (*mortuum fuerit*), jako v Žaltáři z XIII. století: budeš pohnal a j. Pravopis též nejvíce se podobá pravopisu v Rukop. Zelenohorském, ale písmo jest mnohem jemnější než v tomto rukopise. Tištěn jest tento Zlomek nejprvé v Časop. Mus. na r. 1829, II, 33, pak v Hankově Sbírce nejedn. slovníků, vyd. r. 1833, a s kritickým rozбором v Šafaříkově a Palackého spise: *Die aeltesten Denkmäler d. böhm. Sprache*. Prag 1840. (Viz Příklady jazyka, č. 2).

2. Otče náš a Věřím. Nenít pochyby, že Modlitba Páně hned za prvních počátků křesťanství v zemích českých od misionářů na jazyk český přeložena jest a takéž Vyznání apoštolské. Již v první době křesťanské uloženo duchovním za povinnost, aby obě tyto modlitby osadníkům svým pilně vštěpovali v řeči latinské i domácí¹⁾. Z původního toho překladu zachovaly se toliko dva články Pátere (Osvěti se tvé jmě a Přijdi království tvé) v přepise z polovice XIII. století, celý Páteř pak v přepisech z konce XIV. století, v Modlitbách (viz Příklady jazyka, č. 38) a v jiných opisech, vytištěných v Dobrovského Historii lit. české (str. 74), v Jungmannově Literatuře (str. 25) a v Rozboru lit. staročeské (II, 70)²⁾. Hledíc k vadám jazyka, které se v starém textu Otčenáše sledávají, totiž „v nebi i v zemi“ (*et in terra*, místo *na zemi*), dluhy naše (*debita nostra*, m. viny naše), dlužníkom našim (*debitoribus nostris*, m. vinníkom svým) a zbav ny *ote*

¹⁾ O tomto vštěpování osadníkům „Pátere“ a „Kredy“ praví biskup Heřman († r. 1120): „Ut (oratio domini et symbolus apostolorum) ab omnibus discatur tam latine quam barbarice (t. j. česky) — ut quod ore profitetur, corde credatur et intelligatur“. F. Hecht Homiliar, str. 241.

— ²⁾ Dle domyslu našeho zněla Modlitba Páně původně asi takto: „Otče náš, jenž jesi v nebesích, osvěti se tvé jmě, přijdi království tvé, budi vůlja tvá, kako v nebesí, i na zemi; chléb náš vesdajšij daj nám dnes, i odpusti nám dl'hy naše, kako i my odpúščiemy dl'žníkóm svým; i neuvodi nás v pokušení, ale izbavi ny zlého. Amen.“

zlého (libera nos a malo, m. zbav ny zlého), pravdě se podobá, že prvotní překlad Otčenáše učiněn od některého misionáře německého, kterýž na slovo se řídil latinou a němčinou. Vytknuté chyby „dluhy naše“ a „dlužníkům našim“ odvarovány jsou již ve Výkladu na páteř v rukopise Modlitbách, kdež psáno: „Otpušt nam naše wyny, jako my swym wynnykom otpuſczyemy,“ a taktéž v Otčenáši, položeném za příklad k ortografii Husově (vyd. ve Vídni r. 1857); chyba však „zbav ny ote zlého“ trvala až po nynější dobu ¹⁾.

3. Píseň církevní „Hospodine pomiluj ny,“ kteráž po dnešní den v kostelích českých se zpívá. Připomíná se nejprve u prodlužovatele kroniky Kosmovy, kdež k r. 1249 a 1283 první verš z ní jest zaznamenán. Úplný přepis chová se v rukopise „Modlitby“ z konce XIV. století. Původně zněla takto:

Hospodine, pomiluj ny!
 Jesu Krste, pomiluj ny!
 Ty spase všeho míra,
 spasiž ny, i uslyšiž
 Hospodine, hlasy naše.
 Daj nám všem, Hospodine,
 žizň a mír v zemi.
 Krleš, Krleš, Krleš!

Podle dotčeného prodlužovatele kroniky Kosmovy složil ji sv. Vojtěch († r. 997); Dobrovský však ²⁾ a jiní novější vzdělavatelé literatury české mají za to, že složena jest od prvních apoštolů slovanských sv. Cyrilla a Metoděje nebo od žáků jejich, poněvadž ji dle svědectví Kosmova lid obecný zpíval již při svěcení prvního biskupa Pražského Dětmara, předchůdce sv. Vojtěcha. Ale tento důvod sám o sobě není dostatečný, neboť Kosmas nepraví, že by lid byl tuto píseň zpíval, nýbrž že při dotčené instalaci r. 973 a později při nastolení knížete

¹⁾ Teprv Fr. Sušil opravil ji v kritickém vydání Evangelium sv. Matouše (v Praze 1863, str. 81). — ²⁾ Dobrovský Gesch. d. böhm. Sprache, str. 76—79.

Břetislav r. 1037 volal při *Te deum* laudamus „Krlašn“, t. j. *Kyrie eleison*; kteréžto volání bylo dle tehdejší liturgie vůbec v Čechách i v Němcích obyčejno, a nesouvisí s písní „Hospodine pomiluj ny“. Však nechť tomu jest tak neb jinak, píseň „Hospodine pomiluj ny“ není mladší nežli z X. století, jakož patrně ze starých slov: spas (spasitel), mír (svět) a žizň (úroda). Vytisknuta jest dle rukopisu z r. 1397 v Dobrovského *Historii liter. české*, str. 77 a ve *Výboru*, I, 27.

4. Píseň „Svatý Václave, vévodo České země“ též původu velmi starého, pocházející snad z věku sv. Vojtěcha. Zachovala se však jen v přepisu z r. 1368, jejž učinil Beneš z Weitmile, v tomto znění: ¹⁾

Swaty Waczlawe!
Wewodo Czeske zemye,
Kneze nasschie (sic),
pross zany Boha,
Swateho Ducha. Kyrieleison.

Nebeske gest dworstwo krasne,
blaze tomu, ktoz tam poyde.
zywot wieczny,
ohen iaffny,
Swateho Ducha. Kyrieleison.

Pomoczy twe zadamy,
smyluy sye nadnamy;
vtyess smutne,
odwed vse zle
swaty Waczlawe. Kyrieleison.

Dle podobnosti k pravdě přidávání jsou k těmto původním třem štrofám, vztahujícím se k sv. Václavu a činícím srovnalý celek, již za dávné doby štrofy nové, dílem odjinud vzaté, jakož zřejmo z přepisu té písně v kancionále musejním z r. 1472, jenž obsahuje pět štrof (Hank. *Starob. Sklád.*, V, 239), z nichž čtvrtá: „Maria, matko žádúcie“ vložena jest do ní nepochybně z nějaké písně Mariánské. Mladší přepis nežli výše uvedený z r. 1368

¹⁾ Viz Dobrovského *Scriptores rer. Bohem.*, II, 397.

nachází se v rukopise „Modlitby“ z konce XIV. století, z něhož vytištěn jest ve Výboru, I, 322.

5. Seznamování statků kostela Olomouckého, ježto přidáno jest k listu latinskému o přenešení stolice biskupské od sv. Petra k sv. Václavu v Olomouci, vykonaném dne 29. června 1131. Obsahuje 210 jmen osad moravských a českých (těchto 9) a jest, co do jazyka a topografie historické, nejdůležitější památka diplomatická XII. století. Pravopis v jménech místních jest téměř týž, jako v Evangelium sv. Jana; souhláska *c* klade se za *c*, *č* a *k*: *Dedicih*, *Cerninoue*, *Dobrenseo*; *e* za *e* a za *ě*: *Nabeloue*, *Vncine*, *g* za *j* a za *h*: *Ratagih*, *Grusouaz*; *h* za *ch*: *Hrastouicih*, však před *a*, *o*, *u* píše se již *ch*: *Cechach*; *s* platí za *s*, *š* a *ž*: *Kostelaz*, *Viscoue*, *Suanici*; *u* za *u* a *v*: *Vneradici*, *Sobnouo*; *y* klade se jen v dvojhlásce: *Beztrouycih*, *Voycouicih*, *Nalubney*; *z* znamená *z* a *s*: *Zbizlau*, *Ostrouaz*; *d*, *n*, *t*, *r* zastupují tytéž hlásky i změkčené *d'*, *n'*, *t'*, *r'*: *Nabrode*, *Nacholine*, *Tesaz* (v Těšanech), *Vateroue* (Vateřově); polohlásky *l* a *r* píší se pomocí samohlásek *i* a *e*: *Dirsouicih* (Držovicích), na *Telmacoue* (na Tlmačově). Co se týče hláskosloví a forem mluvnických, průchod mají vesměs vokály široké: *Tucapi* (nyní Tučepy), *Moscenica*, *Zesa* (osoba Žeša); genitiv podstatných jmen neživotných končí se na *a*: *Vduba*, *Vbreza* (u břesu); nomin. plur. na *i*: *Souolusci* (nyní Sovolusky), *Pretoci* (Přítoky); nom. jmen životných na *ané*: *Satcane* (Zatčané), *Olsane* (Olšané), *Tesane* (Těšané), t. j. obyvatelé zátečí, olší, tisů; lokál těchto jmen končí se na *ás* bez předložky: *Glubocaz* (v Hlubočanech), *Mostcaz* (v Mostčanech) a j. List, k němuž toto seznámení statků přidáno, tištěn jest o sobě péčí Fr. Riehtra v Olomouci 1831, též v Bočkově Diplom. Mor., I, 204 a v Erbenových Regestech, I, 96 (viz Příklady jaz. č. 4).

6. Jména osob a míst na mincích, počínajíc od Boleslava I. (r. 936), a v listech i letopisech latinských století XI a XII.; též některá slova různá, tamtéž zaznamenaná, zvláště k právům a ke zřízení zemskému se vztahující. Právě listy původní, české i moravské, počínají

se teprv začátkem XII. století (od r. 1115), z nichž jakožto zkoumateli jazyka zvláště důležité připomínáme kromě listu Olomouckého z r. 1131 výše přivedeného: základní listy kostela Boleslavského z r. 1052, kostela Litoměřického z r. 1057, kláštera Opatovického z r. 1086 a kapituly Vyšehradské z r. 1088, kteréž listy vesměs v nynější způsobě sepsány jsou v století XII a XIII.; základní list kláštera Kladrubského z r. 1115 a nadací listy kapituly Vyšehradské z r. 1130 a klášterů Litomyšlského z r. 1167 a Louckého blíž Znojma z r. 1190. Co letopisů se týče, zavírá v sobě množství jmen osobních a místních kronika Kosmova, jdoucí až do r. 1124 ¹⁾ a prodloužena až do r. 1199, a nekrolog kláštera Opatovického asi z r. 1160. Slova, týkající se zřízení soudního a zemského, zdržují se kromě výše jmenovaných listů Litoměřického a Vyšehradského v Právních Kunrata, knížete Znojemského asi z r. 1180. Jména taková jsou:

a) Jména osob: a) na mincích českých a moravských: Bolezlav (r. 936—999), Jaromír (r. 1004), Bracizlav (r. 1037—55), Spitignev (r. 1055—60), Wratizlaus (r. 1061—92), Borivoi (r. 1100), Svatopule (r. 1107) a v. j.; β) v listech XI a XII. století: Nesul, Gostirad, Groznata (r. 1052), Lubgost, Modlibog (r. 1088). Uacezlaus, Zesa (Žeša r. 1131); γ) v nekrologu Opatovickém: Sdislaus, Wacek, Pribina, Krivosud, Zavis, Scedrota, Milota; δ) v kronice Kosmově: Ludmila, Dragomir, Ztrachkwaz, Wrssewici, Zmil, Wsebor, Preda; ε) v letopisech mnicha Opatovického: Dubrauca, Bosik, Nadey, Kriuozud, urissouici; ζ) v kronice Vincencově: Wladislaus, Zobeslaus, Boryuoy; η) v kronice Jarlochově: Zuatopule, Dirsata, Woizlaus a v. j.

¹⁾ Pértz Monum. Germ. IX., kdež tato kronika dle nově nalezeného nejstaršího rukopisu asi z r. 1150 od R. Koepke kriticky vydána jest. Ve vydání, učiněném od Pelcla a Dobrovského ve spise *Scriptores rerum Boh.* r. 1784, obsažen jest text obnovený ze století XIII., v němž jména vlastní jsou již značně změněna.

b) Jména míst: a) na mincích: Praga a Melnik (r. 967—999); β) v listech: Olomuc, Brno (r. 1052) ¹⁾, Znoimo, Zpitignev, Prerov (r. 1052), Hulmec (Chlumec r. 1057), Wratizlau, Prahatici (Prachatice, r. 1088), Veligrad, Cromesir (r. 1131); Nemchici (Němčice), Hiski (Chyšky, r. 1190); γ) v kronice Kosmově: Leuigradek, Lutomizl, Svinbrod (v Bavořích), Sekirkostel (Sekyř Kostel v Moravě), Brido (Brdo, něm. Wartha ve Slézsku), Rakouz (hrad, Rakousy řečený, nyní Raabs), Trencin a Stregonia (Ostřehom na Slovensku); též řeky: Vag, Nissa, hory: Tatry (Tritri), Mury (Muore, les u Mailberka v Rakousích), a j.; δ) v letopisech mnicha Opatovického: rakouzi (marchia orientalis), ruzia, Kladsko, Kozli, Zate: voda Labe; hory: sybena, wissechore; ε) v kronice Vincencově: Ztragov, Tisa; hory: Hilmec, Pocyn v Tyrolsku a ζ) v kronice Jarlochově: Zeala, Milevsk, Cunicz, Doczan (Doksany) a v. j.

c) Názyvy, práva a zřízení zemského se týkající, v listu Vyšehradském: zagradne; v listu Litoměřickém: homutoue, othodne, otroce (otročí), gostine, grnecne, sitne (žitné), nedoperne, glaua; v Právních Kunratových: narok, sok, svod, povod, slubny sud, viboi, grdost, vrez, pogone, pomocne, nastoyte.

d) Jiná různá slova: tona (tuna), poclona, okou (okov), brod, casnik (číšník), rudnik, koselug (koželuh), becuar (bečvář), svinar (r. 1088), dusnik (dušník), pstruznik, zelaznik (železník), vgezd (circuitus, r. 1115), luka (pratum, r. 1124), ialovica (v listě z r. 1130), strasa (stráže, r. 1143) a v letopise Želivském: Sussina (r. 1175) a boisee (bojiště, r. 1179).

Ku konci sluší tu připomenouti tři pozůstatky slovanského písemnictví církevního z této doby, z Čech a z Moravy, ježto jsou: a) Zlomky hlaholské; dva listy pergamenové z X. století, nalezené r. 1855 od K. Höflera v Praze, ježto obsahují některé písně starocírkevní obřadu

¹⁾ Olomouc jmenuje se již k r. 863 a Brno k r. 884, a však v listech podvržených.

řeckého (světídný a sedídný), psané písmem hlaholským. Že jsou psány v Čechách, patrně z některých českých slov v nich, na př. modlitva místo molitva, světídná m. světilna, přestavenie m. přestavlenie, tekuc m. tekuš a p. Širší zprávy o nich dočísti se lze ze spise: Glagolitische Fragmente. Von K. Höfler und P. J. Šafařík. Prag 1857. b) Evangelium Sázavské či Remešské, mezi r. 1010—1040 od sv. Prokopa psané, na kteréž králové Francouzští od 2. polovice století XVI. až do konce století XVIII. při korunování přísahali. Vydáno jest skvostně v Paříži r. 1843 a od V. Hanky v Praze r. 1846. c) Začátek homilie sv. Jana Zlatoustého, připsaný písmem řeckoslovanským v rukopise latinském ze století IX. v bibliotece kláštera Rejhradského v Moravě.

Doba třetí.

Od uvedení osad německých v zemích československých až do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili od r. 1197 až do r. 1409.

1. Dějiny vůbec.

Přemysl Otakar I., panovník důmyslný, znaje škody veliké, ježto rodu jeho i zemi z ustavičných rozbrojů v rodině knížecí vzbázely, přihlížel k tomu, aby utvrdil moc knížecí a zprostil se nadvlády cizozemské. Přidav se v pútce o německé císařství k Filipovi Hohenštaufskému proti Otovi Brunšvickému, obdržel od něho důstojenství královské, kteréž, byvši mu r. 1204 též od císaře Oty IV. a od papeže Inocence III. potvrzeno, potomně stalo se dědičným. Léta 1216 dal syna svého Václava I. za krále prohlásiti a zrušil staršinství Břetislavem I. zavedené. Brzo potom přišel v tuhou rozepři s Ondřejem, biskupem Pražským a s papežem Honoriem III. o desátky a některé svobody církevní, kteráž konečně úmluvou o

sjezdu na Šacberku pod Znojmem r. 1221 učiněnou narovnána jest. Moravu až po tu dobu spravoval markrabě Vladislav I., po jeho pak smrti (r. 1222) markrabě Vladislav II., syn krále Přemysla, až do r. 1227 a od r. 1228 Přemysl, mladší bratr jeho. Léta 1230 po smrti krále Přemysla nastoupil na trůn Václav I., již r. 1228 za krále korunovaný, kterýž pověstným se učinil uváděním cizozemských způsobů, krojů, zbraně a her rytířských i neobyčejnou po tu dobu nádherou a marnotratností u dvoru. První léta panování svého měl ustavičně co činiti s Fridrichem Svárliovým, posledním vojvodou Rakouským z rodu Babenberského, i také s bratrem svým Přemyslem, markrabím Moravským. Roku 1241 ochránil Čech od Tatarů a po vítězství nad nimi u Olomouce vypudil je také z Moravy. Několik let potom (r. 1248) vzešlo mrzké záští mezi ním a synem jeho Přemyslem Otakarem, tehda markrabím Moravským, ježto škodné zmatky a bouře v zemi způsobilo. Za posledních let vlády Václavovy zvolen Přemysl Otakar za vojvodu Rakouského, a vydobyl sobě také polovice Štyrska na králi Uherském Bélovi IV., kterýž vtrhna za tou příčinou válečně do Moravy, celou krajinu až k Olomouci poplenil. Nedlouho potom král Václav zemřel (r. 1253).

Přemysl Otakar II. dosedna po otci na trůn a zdědiv po něm i mysl nádhery a skvostnosti milovnou, hleděl nejprvé příjmy komory královské rozmnožiti. K tomu konci osazoval pohraničné lesnaté krajiny v Čechách i na Moravě kolonisty německými, zemi jim za nájem rozprodávaje, a zakládal města nová, jež osazoval také nejvíce obyvateli německými. Co rytíř dobývavý táhl r. 1255 v průvodu důvěrného rádce svého Bruny, biskupa Olomouckého a mnohých knížat německých na pohanské Prušany, aby je obrátil na víru křesťanskou. Vrátil se dobyl na králi Uherském Bélovi IV. jižní polovice Štyrska a v další válce zvítězil nad ním slavně na poli Moravském (r. 1260). Léta 1269 rozšířil panství své i nad Korutany a Kraňskem, byv od vojvody Oldřicha za dědice těchto zemí ustanoven. Takovým však rozmnožováním moci koruny České vzbu-

dil k sobě záští Rudolfa Habšburského, r. 1273 za krále Německého zvoleného, s kterýmžto v boj se pustiv všech zemí svých kromě Čech a Moravy zbaven a posléz v bitvě u Vrbovce hanebně usmrcen jest (r. 1278).

Po zahynutí krále Přemysla nastala Čechám i Moravě doba veliké bídy a škodlivých zmatků. Pro nedospělost královice Václava, syna Přemyslova, spravovali jeho země cizozemci, Čechy poručník jeho Ota Braniborský, muž zlištný, a Moravu k ruce krále Rudolfa Albert Saský a biskup Bruna, za kteréžto správy povstaly pro hrozné zpuštění země hlad, nákažlivé nemoci a jiné neřesti (r. 1282).

Teprv po pěti těžkých létech král Václav II., ujav vládu, přičiněním Závíše z Falkenšteina říši zemdlenou zase poněkud pozdvihl, a jmenovitě hornictví, minci a školy zvelebil. Roku 1291 stal se vojvodou Krakovským a po smrti Přemysla Poznaňského králem Polským (r. 1300), syn pak jeho Václav III. zvolen za krále Uherského (r. 1301). Dříve již (r. 1292) připojil k Čechám krajinu Chebskou a část Míšně, kteréžto země jemu od císaře Německého v léno jsou dány. Potom vedl válku se svakrem svým, císařem Albrechtem, a sešel smrtí v mladistvém věku r. 1305. Václav III., nástupce jeho, máje teprv 16 let, postoupil koruny Uherské Otovi, vojvodovi Bavorskému, polské však koruny chtěje proti Vladislavovi Lokétkovi, soku svému, hájiti a táhna válečně do Krakova, na cestě v Olomouci od Kunrata z Mülhofu úkladně zavražděn jest (r. 1306), kteroužto vraždou starodávňý knížecí a královský rod Přemyslův po meči vyhynul.

Po vymření Přemyslovců zvolen za krále Rudolf Rakouský, syn císaře Albrechta a po jeho brzké smrti (r. 1308) Jindřich Korutanský, jenž měl za manželku Annu, dceru krále Václava II. Za panování obou těchto králů vzešly v zemi velké rozbroje a nepořádky, aniž bylo lépe, když stavové, chtějíce se Jindřicha zprostiti, podali korunu Janovi, synu císaře Jindřicha VII. Lucemburského. Dobrodružňý král Jan, jemuž za manželku dána spanilo-

myslná Eliška, nejmladší dcera krále Václava II., jezdil po cizích zemích, peníze tam utrácije a Čechy spravovati dáváje cizozemcům, z nichž přední byl Bertold z Henneberka. Léta 1333 učinil syna Karla, vychovaného v Paříži, markrabím Moravským a svěřil mu také spoluvládu v Čechách, od kteréž doby se navracel pořádek ve správu zemskou a důvěra obecná. Brzo potom (r. 1337) táhna válečně na Litvany oslepl; však i co nevidomý ve válčení a dobrodružství sobě libuje šel na pomoc králi Francouzskému proti Angličanům a padl v bitvě u Křeščak (Crecy) dne 26. srpna r. 1346. Karel I., později co císař Karel IV., uvázav se v panování, věhlasným duchem hleděl ku potřebám země a zvelebil ji za svého řízení tou měrou, že nazván jest otcem vlasti a trvá po dnešní den u vděčné paměti národu Českého. Ještě za živobytí otce svého vymohl, aby biskupství Pražské povýšeno bylo na arcibiskupství, zřídil r. 1348 vysoké školy v Praze, napomáhal všemožně hospodářství státnímu, průmyslu, obchodu a rolnictví, zvelebil vinařství v krajině Pražské a Mělnické, spořádal správu zemskou, zvelebil právnictví vůbec a připojil ke koruně České Slézsko, co ho posud při Čechách nebylo, též Kladsko, Lužici a Braniborsko; Moravy však bratru svému Janovi a potomkům jeho k užívání postoupil (r. 1349). Zemřel r. 1378. Zasyň jeho Václava IV., kterýž byl od r. 1376 také králem Německým, byl s počátku pořádek a mír v zemi, později však povstaly různice mezi ním a bratrem jeho Zikmundem i bratrancem jeho Joštem Moravským, též mezi některými pány českými, kteříž učinivše proti králi Václavovi jednotu jali jej a vězili (r. 1388). K tomu přidružily se rozbroje náboženské pro tehdejší dvojici papežskou, rozmršky pro články Wiklifovy, od Jeronyma Pražského ku konci století XIV. z Angličan do Prahy přinešené a konečně půtká přednost národnosti při správě vysokých škol Pražských, terouž rozeznal král Václav k dobrému národu Českého rotni národům cizím, jazyku českému nevěda nový věk řipravil (r. 1409).

Na Slovensku vládl po smrti Bély III, syn jeho, Emerich, a po jeho smrti (r. 1204) Ondřej II., jenž s Rusíny válku vedl a r. 1222 zemi dal zřízení, ježto potom 600 let v platnosti se zachovalo. Po něm nastoupil r. 1235 Béla IV., za něhož r. 1241 Tataři do země vtrhli a z velké části v pustinu ji obrátili, načež zpuštěná místa, zejména ve Spiši, Němci osadil. Roku 1260 vedl nešťastnou válku s Přemyslem Otakarem II. Syn jeho Štěpán vládl toliko dvě léta (r. 1270—1272), po němž připadl trůn na jeho syna, desítiletého Ladislava, příjímím Kumána, za něhož r. 1273 opět válka vzešla s Otakarem Českým, kterýž v ní Prešpurka a Nitry dobyl. Ladislav zavražděn od Kumánů r. 1290. Nástupci jeho Ondřeji III. bylo trůnu svého proti stranám odbojným úsilně hájiti, v kterémž boji r. 1301 náhle v Budíně zemřel, jsa poslední potomek z rodu Arpádova.

Po vyhynutí Arpádovců povolal sněm uherský na trůn Václava II., krále Českého, kterýž na místě svém do Budína dal syna svého Václava III.; však papež Bonifac VII., pokládaje Uhry za zemi ke stolici papežské připadlou, byl tomu na odpor. Vzdať se tedy Václav trůnu uherského (r. 1305) a taktéž nástupce jeho, Ota Bavorský (r. 1308), načež Karel Robert Neapolský přízní papežovou králem učiněn, jenž potom panoval až do r. 1342. Syn jeho Ludvík I., příjímím Velký, stal se po smrti Kazimíra Velikého také králem Polským (r. 1370). Z jeho dvou dcer donesla Marie Zikmundovi, bratru Václava IV., za věno korunu uherskou, Hedvika pak Jagailovi Litevskému korunu polskou. Zikmund korunován jest r. 1387 za krále, a panoval dosti slabě až do r. 1437.

Dějiny rakouské dále pomíjíme, ježto již počátkem této doby národnost česká v Rakousích byla na vymření.

2. Dějiny umění.

Umění v tomto dvoustoletí velmi zdárně postoupilo. Zvláště zvelebovalo se stavitelstvím stavením klášterů a nádherných chrámů po všechnu tu dobu, též stavením

hradů za Václava I a Otakara II, a zakládáním i rozšiřováním měst za Otakara II. O pokročilém způsobu umění stavitelského v Čechách i v Moravě svědčí románské portály chrámů Tišňovského (roku 1233—40) a Týnského, krypta kostela Kouřimského a hrad Šternberk v Čechách z první polovice věku XIII.; z doby pozdější svědčí o tom gotické chrámy Vysokomýtský (asi z r. 1260), Roudnický, založený r. 1330 od biskupa Jana z Dražic, Kralohradecký, Týnský a Karlovský v Praze, Kolínský, Plzenský, Slanský, Třebonský, Sedlecký a Svatojakubský v Brně, zvláště pak Svatovítský v Praze (založ. r. 1344); hradové Pernšteinský (asi z r. 1260) a Karlšteinský, Pražský most Vltavský s ozdobnou věží Staroměstskou a j. Také pověstná věž chrámu sv. Štěpána ve Vídni má stavitele českého Václava za původce (r. 1388). Důmysl stavitelů XIII. věku jeví se jmenovitě v pravidelnosti měst od nich založených, totiž Unčova a Znojma (kromě hradu) z časů Přemysla Otakara I., Jihlavy z časů Václava I., Olomouce (krom Předhradí), Uh. Hradiště, Nové Plzně, Českých Budějovic, Vysokého Mýta, Poličky a j. z časů Otakara II., konečně Nového města Pražského z časů Karla IV.

Malířství v století XIII. s velikým prospěchem jest vzděláváno, zvláště od mnichů. Některé drobnomalby z té doby pokládají se za nejvzácnější památky malířství vůbec. Pěkné miniatury mnicha Miroslava spatřují se v slovníku *Mater Verborum* asi z r. 1242—1252, drobnomalby Bohuše Litoměřického v bibli Jaroměřské z r. 1259, výtečné obrazy malíře Velislava v bibli Lobkovické a miniatury téhož malíře v připojené k ní legendě o sv. Václavu asi z r. 1270—80, v nichž jmenovitě pěkně vyobrazen kroj staročeský; rovněž vynikají malby toho způsobu mnicha Koldy v pašionále abatyše Kunhuty z roku 1312 ¹⁾. Jiných obrazů ze XIII. století

¹⁾ Více o těchto památkách umění staročeského vypravuje J. E. Vocel v Časop. Mús. na r. 1852, sv. 1 a 2.

nezachovalo se, až na troje výtečné vyobrazení Madonny na tabulových obrazech v chrámě cisterciáckého kláštera Vyšebrodského a chrámů Krumlovského a Zbraslavského. Co se týče malby na stěně, památné jsou obrazy ze života Kristova a knížat českých z rodu Přemyslova v kapli hradu Znojemského ze začátku XIII. století. Malby na skle z XIII. věku vesměs zkázu vzaly, vědomo však, že již r. 1276 biskup Jan okna chrámu sv. Víta malbami takovými nákladně ozdobiti dal. Za císaře Karla IV., přítele a štědrého zvelebovatele umění vůbec, vznikla v Praze z posavadního bratrstva malířského proslulá škola umělecká, k níž náleželi kromě Tomáše z Mutiny (Modeny), Vlacha, a Mikuláše Wurmsera ze Štrasburku, domácí umělci Dětrich Pražský, Zbyšek Trotinský a j. Dětrichovy obrazy na deskách chovají se podnes na Karlštejně a v Belvederu ve Vídni. Jiné obrazy z doby Karlovy spatřují se v Praze v kostelích Týnském, Svatoštěpánském a Vyšehradském, též v kostele Vyšebrodském, Roudnickém a j. Malby na stěně zachovaly se na hradě Jindřichohradeckém (z r. 1338), na Karlštejně a v kapli sv. Václava na hradě Pražském, kdež portál ozdobují také obrazy českých patronů v mosaice. Výtečné miniatury nalezejí se v misále arcibiskupa Očka z Vlašimi a v breviáři Křivonickém z r. 1351.

Jak sochařství v té době prospívalo, patrně z tešaných prací na chrámech Tišnovském (z r. 1233) a Týnském, též ze soch poprsních v galerii chrámu sv. Víta, z náhrobků krále Přemysla Otakara II. tamtéž a sv. Ludmily v kostele sv. Jiří. Velmi pěkné sochy Mariánské z XIV. věku chovají se v chrámech Plzenském, Karlšteinském a Jindřichohradeckém.

O tom, kterak kovolitectví postoupilo, svědčí bronzová socha sv. Jiří na hradě Pražském, ulita r. 1373, a některé zvony z XIV. století, Benešovský z r. 1322, Převlický (blíž Slaného) z r. 1386 a Brněnský u kostela sv. Tomáše z r. 1393. Skvělou památkou umění zlatnického jest zlatý kříž drahými kameny vykládaný v bisk.

chrámě Řezenském, darovaný od krále Přemysla Otakara II., a koruna Svatováclavská, zhotovená r. 1345, krom jiných prací uměleckých v pokladu chrámu sv. Víta; památkou pokročilého umění mincovního jsou české groše krále Václava II., Karla IV. a Václava IV. ¹⁾.

3. Dějiny řeči.

V této době velice ubylo země, v kteréž jazyk český ode dávna býval obecným, jazyk pak, co do vnitřní čistoty, nemalé porušení bral. Co v předešlých stoletích na ujmu národnosti české dělali cizozemci, vkládající do osad českých v Rakousích a v Bavořích Němce a zřizující v zemích těchto kolonie německé, to nyní činili ve svých zemích knížata domácí, králové Čeští z rodu Přemyslova a s jich přivolením domácí korporace duchovní a mnozí velmožové světsí, nejvíce pro rozmnožení důchodů. Počátek v tom učinil král Přemysl Otakar I. (od r. 1197—1230) a bratr jeho Vladislav Jindřich, markrabě Moravský (od r. 1197—1222); dokončil pak tu kolonizaci až na malé částky král Přemysl Otakar II. (od r. 1253—1278). První osady německé v Čechách zřízeny jsou ku konci XII. a na začátku XIII. století v krajině severozápadní po obou březích řek Ohře a Bělé na statech kláštera Tepelského, založeného r. 1197 skrze Slavka, kaštelána Bilinského. Léta 1203 daroval pan Slavek v té krajině klášteru Oseckému ves Seconfelt (Tuchomyšl) a polnosti nějaké ve Fridbachu, kterážto dvě místa jsou po Chebu a Nové Vsi první osady německé v Čechách, ježto se v listinách jmenují. V listě, daném r. 1213, připomíná se německé městečko Lichtenstat (česky Hroznětín), založené od Hroznaty a v jiném, listě, daném r. 1207, městečko Zlawkowerde (Schlackenwerth, česky Ostrov), založené od Slavka, který touž dobou vystavěl také německé město Slavkov, dle něho Zlawkenwalde (nyní Schlackenwald) zvané a vesnici Pafengrune

¹⁾ Zevrubnější zprávu o umění českém XIII a XIV. století podává J. B. Müller v Názorném atlasu k Nauč. Slovníku, I, 61—77.

(Pfaffengrün). V krajině dotčené šířeny jsou osady německé ku konci XII. století též od cisterciáků Waldsasských, jimž tam r. 1196 pán český, Milhost jménem, daroval statky Bečov na řece Teplé a Maštov blíž Doupova; týmž časem osazena jest také dle vši podobnosti lidem německým nemalá část země České podél hranic bavorských okolo Plané, Tachova, Přimdy a Hostouně, i podél hranic sasko-lužických okolo Děčína, Chříbské, České Lípy a Doksan ¹⁾.

Na Moravě vyskytují se první osadníci němečtí na počátku XIII. století se dvou stran zároveň, severně na hranicích slézkých a jižně na hranicích rakouských. Byli tu usazováni v městech nejprve skrze markraběte Vladislava Jindřicha a vně měst skrze cisterciáky Velehradské a řád německý, potomně skrze krále Otakara II., skrze Brunu, biskupa Olomouckého a skrze rozličné kláštery a jiné korporace duchovní. První Němci na Moravě jmenují se v listě z r. 1228 dva měšťané Velehradští, Altman a Wrzman, kteří se na Velehradě zároveň s cisterciáky německými po r. 1202 usadili ²⁾. Okolo r. 1207, když byla kolonisace německá z Dolního Slézska přes Nisu a Otmuchov až k Freiwaldovu a Cukmantlu postoupila, osazena jest Němci pohraničná krajina moravská okolo Bruntálu a Benešova, jakož se podobá, Benešem, Vokem a Milotou z rodu Kravařského, jak místní jména Benešov (nyní Bentsch), Wokendorf (Jelení) a Milotendorf (Dochov) ukazují. Roku 1213 vysadil jistý Dětřich (Theodoricus) s přivolením markraběte Vladislava město Unčov obyvateli německými, a založil na blízku v lesích vymýťtých vesnice německé Dittersdorf (Dětřichovice) a Eisenberg (Něm. Rudu). Touž dobou vysadil král Přemysl Otakar I. Opavu i Krnov Němci, od kteréhož času i starodávný kraj Holasovický Opavským jmenován jest. Krajina však mezi Opavou a Olomoucí, zejména okolo Berouna a Dvorců, byla té doby ještě naskrze česká.

¹⁾ Listy, v nichž se zprávy o této kolonizaci podávají, viz v Erbenových Regestech k rokům položeným. — ²⁾ Doklady o usazování Němců na Moravě, jak tuto se vypravuje, obsaženy jsou v Bočkově Diplom. Mor.

Na jihu počalo se poněmčování pode Znojmem ve vesnici Hnanici (Gnadlersdorf), v kteréž jistý Rudoger okolo r. 1210 vinice dle způsobu německého kláštera Louckému daroval. Ok. r. 1220 osazeny jsou lidem německým Vršany (Frischau) u Znojma a Přitluky u Podivína skrze cisterciáky Velehradské. Tou dobou (r. 1222) jmenuje se v listech i blízká poněmčená Lednice (Isgrub) a Děvičky (Magdeberg) u Mikulova. I nelze pochybovati, že tehda již celý pruh země od hranic rakouských k Drnoholci, k Mikulovu a k horám Palavským Němcům v držení se dostal, ačkoli se jiná místa v té krajině teprv za krále Václava I. jmenují, totiž r. 1244 Pulgary a Nidek a r. 1259 Drnoholec (Dürnholz) a Nielsapurch, kterýž r. 1218 slul ještě Mikulov. Ok. r. 1222 usadil král Přemysl Otakar I. Němce v Novém Brně od paty vrchu sv. Petra na sever s hlavní farou sv. Jakuba a několik let potom v Novém Znojmě s farou sv. Mikuláše a v horním městě Jihlavě. Týmž časem šířili se Němci vůbec v okolí Znojenském a Slavonickém, v krajině od Jihlavy k Německému Brodu, ve Velké Biteši, od r. 1240 až asi do roku 1440 Heynrichs jmenované, a v různých osadách okolo Brna, Dolních Kounic a Miroslavi.

Za krále Václava I. uváděni jsou Němci do Čech i do Moravy ne tak hlučně, však téměř nepřetrženě. Dle Dalimila dal jim král Václav ves Stadici, rodiště praotce svého Přemysla blíž Teplic, a některé jiné dědiny. Léta 1232 vysazeno s přivolením jeho od kláštera Doksanského německé městečko Kunigberch (Kinšperk) blíž Lokte. V Moravě vznikly nové osady německé v Opavsku, z nichž se roku 1240 jmenuje ves Hohendorf (Bohuchvalov) blíž Hlubčic. Okolo r. 1249 osadil Bruna, biskup¹ Olomoucký, německými kolonisty Osoblahu (Hotzenplotz) a založil tamtéž v lesích vymýtných Janestorph (nynější Johannisthal) a Henrikestorph (Hennersdorf) krom jiných dědin. Léta 1250 proskakují tam německá jména vesnic Ekhardisorph (Jakartice), Hermansdorf (Herminovy), Darkendorf některých jiných osad, ježto náležely cisterciákům Velehradským, a rok potom jmenuje se v též krajině hrad Ful-

stein od truksasa Brunova, Herborda z Vulmenšteina, založený.

Valně však a s rozmyslem provádělo se usazování Němců za krále Přemysla Otakara II. Tu jimi již šmahem naplněny jsou celé krajiny a množství měst v Čechách a na Moravě. Léta 1257 vysadil jimi Přemysl Malou Stranu Pražskou, a touž dobou nově založená města České Budějovice, Vysoké Mýto, Litomyšl, Poličku, Krumlov, Rožmberk, Nové Hradky, Novou Bystřici a j.; jiná města též král rozšířil a Němcům na obývání dal, totiž: Novou Plzeň, Novou Chrudím, Hradec Králové, Bydžov a j. Ano veškeré Loketskó, pokud již prvé poněmčeno nebylo, veškeré pohorí Krkonošské s městy Trutnovem a Broumovem, celé hrabství Kladské¹⁾ s horami Kralickými a krajina okolo Landškrouna a Litomyšle po hranicích moravských v prvních létech panování jeho obyvatelstvem německým jsou naplněny. Tuto kolonizaci řídili jednak zámožnější velmožové domácí i cizí, jednak klášterové, kteří v krajinách dotčených měli statky; Budějovice na př. vystavěl ok. r. 1260 Budičov z rodu Rožmberského, Litomyšl klášterníci premonstráti, Poličku a snad i Vysoké Mýto Kunrat z Löwendorfu, Rožmberk Vok z Rožmberka, Novou Bystřici Sezima z Landšteina, vůbec pak Krumlovsko a Jindřichohradecko kolonisovali pokrevní páni z rodu Rožmberského a Hradeckého. Kladsko osazoval Havel z Löwenberka z rodu Waldšteinského, jehož jméno tam posud město Bystřice, německy Hawelswerde (Habelschwert) zvané, připomíná; hory Rychnovské v Hradecku osadil Heřman z Drnholce z moravského rodu Kounického, a Landškrounsko bratr jeho Vilém, od něhož město Ústí nad Orlicí obdrželo německé jméno Wilhelmswerde (t. j. Vilémův ostrov, nyní

¹⁾ V Kladsku vloženi jsou Němci v některých místech mezi Čechy. V Dušníkách nyní naskrz německých byli na př. ještě r. 1350 obyvatelé čeští vedle německých, ježto tehda Tyček z Panevic, pán na hradě Homol, nadal tam kněze, který měl českým farníkům sloužiti slovem božím a svátostmi. Město Radkov však bylo již r. 1427 celé německé. Ludvíkovy Památky města Náchoda. Str. 39 a 55.

Wildenschwert). Osady německé na Broumovsku zakládali benediktini tamější, na Litomyšlsku premonštráti Litomyšlští¹⁾, na Vyšebrodsku na hranicích rakouských cisterciáci Vyšebrodští.

Na Moravě vystavěl král Přemysl Otakar II., jakož podobno, hned z počátku panování svého německé město Olomouc pod českým Předhradím²⁾, a zároveň počala se kolonisace po celém téměř Olomoucku a pohraničném Opavsku³⁾. Pohoří Jesenské od Králík a Starého Města dolů k Šumperku, Berounu a ke Dvorcům kolonisovali podnikatelé neznámí. Okolo Jilové, Střelné a Budišova usazovali Němce premonštráti Hradištsí, okolo Libové biskup Bruna, v okršlku Potstatském páni Potstatští, a v Kravařsku od Oder a Vítkova k Nov. Jičínu a Bilovci páni z Kravař a z Fulšteina, též Frank z Hukvagu, jakož se tam ve jméně vsi Bludovic (Blaudendorf) památka jeho syna Bluda, a ve jménech měst Fulneka a Wagstadtu (t. j. Vokšatu č. Bilovce) památka Herborda z Fulšteina a Voka z Kravař posud zachovala. V Opavsku vysadil nepochybně král Otakar město Hlubčice lidem německým, kdež se r. 1269 objevují

¹⁾ Jméno městečka Abštorfa (Opatova) a vsi Hermsdorfu (Kamenné Horky) zřejmě uvádí v paměti opata Litomyšlského Heřmana, jako zakladatele obou míst (r. 1252—1260). — ²⁾ Uvážili se, že při starých Hradech Brněnském, Znojenském a Unčovském již za krále Přemysla Otakara I. vystavena jsou města, osazená Němci a že za téhož krále i města Jihlava a Opava počátek vzala, bylo by se ovšem domýšleti, že také při hradě Olomouckém, co předním v zemi, nebylo město německé vystaveno později. Však v listinách nikde se o tom ničeho nepřipomíná, a první jména německá obyvatelů Olomouckých, až na Fridricha, vikáře u sv. Mořice, z r. 1257, přivádějí se teprv v listech z r. 1262 (Henricus, Sifrid Brugnarius a Wernard) a z r. 1267 (Oto, Conradus a Pertoldus. Boč. Cod. diplom. III, 346 a 420). — ³⁾ Památno jest, že v některých městech ondy českých, do nichž vloženi jsou Němci, nacházejí se ulice, nejvíce postranní, zvané české (Böhm-gasse, Böhmen-gasse), jimiž obyvatelé domácí, prvé tu usazení, musili vzít za vděk. Takové ulice jsou: v Brně, v Olomouci, ve Znojmě, v Jihlavě, Mikulově, Hustopečích, v Českých Budějovicích a v Rakousích ve Vitorazi (Böhm-strasse k Novým Hradům), v Cmuntu či v Ústí nad Lužnicí (Böhmzeil) a v Lavě (Böhmergasse).

první Němci Gumpert a Theodorich, a biskup Bruna statek Ketř (Katscher); týž biskup naplnil též krajany svými v západním Olomoucku na hranicích českých Svitavy, Mohelnici a Březovou krom dědin okolních. Fridrich z Schönburka a synovec jeho Boreš z Risenburka kolonisovali Moravskou Třebovou a krajinu okolní, o čemž svědčí ves Boršov (německy Porstendorf) blíž Třebové, v níž se podnes jméno Boršovo zachovalo. Polouostrůvek německý u Jevička zalidnil ok. r. 1258 Alber, richtář Jevičský, jiný ostrov u Konice od Skřípova k Deštnému osadili premonstráti Hradišští, město Litovel z nařízení krále Otakara II. nově vystavené, richtář Henrich, řečený Epich, a dědiny okolo Olomouce dílem biskup Bruna (Slavonín) a kapitula Olomoucká (Povel, Medvězí a Neředín), dílem obec Olomoucká (Hněvotín). Tehda povstal také aneb doněmčen jest ostrůvek německý mezi Rousínovem a Viškovem v Brněnsku přičiněním proboštů Brněnských (ve Zvonovicích), cisterciáckého kláštera Žďárského (v Kučerově), Slavkovské komendy řádu německého (v Kroužku) a biskupa Bruny (v Rostěnicích, Hlubočanech a Prusích toho času německých).

Kromě toho vloženi jsou Němci po různu do mnohých jiných měst a vesnic téměř po celé zemi, na př. do Uherského Brodu, bezpochyby od Borše z Risenburka, jenž tam na blízku vsi Derfle a Boršice založil; do Podivína, do Modřic a Žilošic u Brna od biskupa Bruny, do Vojkovic tamtéž, do Velké Rakové u Konice, do Choliny u Litovle, do Praskoles (Prasklic) a Švabenic a j.

Touž dobou, když v Čechách a na Moravě Němci jsou usazováni, měla kolonisace německá valný průchod také na Slovensku. Králové Uherští, aby některé části země, vpády Kumánskými a r. 1241 vpádem Tatarským zpustlé, znovu lidem osadili, přijali do nich Němce, jednak ze severu Sasy a Duřinky, jednak z jihu Šváby. Kterak v krajinách slovenských toto osazování míst a okršků skrze Němce předse šlo a mnoholi Němců se tam přistěhovalo před vtržením Tatarským a mnoholi po něm, toho z nedostatku památek písemných náležitě dověsti nelze. Až do r. 1241

připominají se Němci toliko v Svatém Benediktě na Hronu, kdež jim (r. 1217) společně s Uhry a Slovány propůjčeno týchž práv, jichž požívali „hosté“ v Pešti, v Budíně a v Královském Bělehradě¹⁾. Od vpádu Tatarského však jmenují se v listech královských a jiných nepřetrženě, jednak co hosté prvé tu usazení, jednak co kolonisté nově přibylí. Léta 1243 povolil probošt Jásovský německým obyvatelům města Jásova (Joosz) v Abaujvarsku, aby si sami volili richtáře svého²⁾. Král Béla IV. obnovil r. 1244 výsady saským hostům Krupinským a Zvolenským³⁾, totéž učinil r. 1254 Bansko-Bystřickým, Dobronickým a Babinským. R. 1248 vešlo 24 německých měst Spišských ve zvláštní spolek, v jehož čele bylo město Levoč tehda nově vystavené⁴⁾. Roku 1254 udělil král Béla městečku Smížanům (Schmögen) práva jiných měst Spišských⁵⁾ a roku 1259 městu Kežmarku některé výsady⁶⁾. R. 1265 obdrželi od něho obyvatelé němečtí městysu Chyb (Hyb, Geibe) v Liptově práva svobodného města⁷⁾. R. 1282 potvrdil král Ladislav IV. německému městu Hnilci (Göllnitz) výsady horního města⁸⁾ a r. 1291 král Ondřej III. arcibiskupovi Ostríhomskému, Vladimírovi (Lodomerius) hranice okršlku Rožnavského (Rosenau)⁹⁾.

V listinách století XIV. přivádějí se kromě mnohých starších osad německých také některé nově přibylé. Okolo r. 1320 založeno jest na př. město Bardějov (Bartfeld) v Šáriši, ježto mělo obyvatelstvo dílem německé¹⁰⁾; r. 1322 vystaveny jsou ve Spiši německé vsi Štefanovce (Stephanau)¹¹⁾, Malý Slavkov (Klein-Schlagendorf) a Helemanovce (Hannsdorf)¹²⁾. R. 1326 založena jest Dobšina (Dobschau) v Gemeru a nadána výsadami německé Krupiny¹³⁾; téhož

¹⁾ Carl Freih. von Czoernig *Ethnographie der öster. Monarchie*. Wien 1855, II, 242, kteréhož díla, pokud Slovenska se týče, i dále tu užito. — ²⁾ Fejér Cod. diplom. VII, 112. — ³⁾ Tamtéž, IV, 1, 322. — ⁴⁾ Wagner *Analecta Scepusii* I, 266. — ⁵⁾ Fejér IV, 2, 211. — ⁶⁾ Tamtéž, str. 48. — ⁷⁾ Tamtéž, str. 312. — ⁸⁾ Tamtéž, V, 3, 125. — ⁹⁾ Tamtéž, VI, 1, 100. — ¹⁰⁾ Fejér VIII, 2, 235. — ¹¹⁾ Tamtéž, str. 389. — ¹²⁾ Wagner *Analecta Scepusii* I, 446 et 449. — ¹³⁾ Fejér XIII, 2, 130.

roku udělil král Karel I. hostům Křemnickým svobody české Kutné Hory¹⁾, a r. 1322 založil německé horní město Smolnici (Schmölnitz) ve Spiši²⁾, r. pak 1339 propůjčil hostům Růžomerským (Rosenberg) v Liptově svobod města Něm. Lipče³⁾. Touž dobou usadil hrabě Bojnický Němce Krikehajce v Porubě a v Cáchách v Nitránsku⁴⁾

Tím způsobem byly v polovici XIV. století po celém pásmu Tater, počínajíc od Růžomberka a Německého Právna, osady německé rozloženy, v Liptově, v Nitránsku a v Šářiši po různu, v Tekovsku však, počna od Křemnice, ve Zvoleně, Hontě, Gemeru a ve Spiši takofka v nepřetrženém spojení. V Čechách pak a v Moravě, kdež tato kolonizace již za krále Otakara II. dokonána jest, dostala se Němcům téměř třetina země a mimo to přední města v držení, a jazyk český sůžen jest od té doby bez mála na onen okršlek, v němž průchod má podnes.

Však nejen co do prostranství země jazyk český tou dobou vůbec velice se stenčil, nébrž v Čechách a v Moravě i ode dvoru královského a markrabského, ze společnosti vyšší šlechty a ze soudů na mnoze jest vytištěn. Již v druhé polovici XII. století lnuli někteří Přemyslovci a dle nich šlechticové u dvoru postavení s oblíbením k němčině, potomci jich pak v století XIII. byli smýšlením i činěním již téměř naskrze Němci.

Přemysl Otakar I. dal zalíbení své v němectví na jevo netoliko tím, že Němce do země potahoval, alebrž i tím, že na místě předešlého staršinství německé prvorozenství v posloupnost dědickou uvedl, že práva Majdburského některým městům, jmenovitě Bruntálu a Unčovu, propůjčil, a že měl za písaře téměř samé Němce, jakož byli Benedikt (r. 1222), Epo, probošt Litoměřický a Kunrat Brněnský.

Mnohem více přál němectví na ujmu jazyku českému král Václav I. Jsa německy vychován a milovník básní německých, štedře choval u dvoru svého zpěvce

¹⁾ Fejér VIII, 1, 295. — ²⁾ Tamtéž VIII, 3, 577. — ³⁾ Tamtéž VIII, 7, 319. — ⁴⁾ M. Bel Not. Hung. IV, 440.

německé, jmenovitě Porýňana Reinmara z Zwetru, a měl za přední důvěrníky rozené Němce, zvláště Ojře z Frideberka, pověstného turněře, jehož přičiněním turnaje, nádhernost v oděvu, v zbrani a ořích a podobné obyčeje německé do země uvozoval a mnohých důležitých úřadů cizozemcům propůjčil, na př. r. 1241 biskupství Olomouckého Kunratovi z Frideberka, příbuznému dotčeného Ojře. V těchto spůsobech cizozemských ihned sobě šlechta česká za příkladem královým libovala, dávajíc hradům svým jména německá a přijímajíc je sama za dědičná jména rodu svého. Tím spůsobem dali sobě (po r. 1241) pan Havel Děčínský příjmení „z Löwenberka“, Zdislav Chlumecký „ze Šternberka“, Boreš Osecký „z Risenburka“, Vok, syn Vítka z Prčic, „z Rosenberka“ (r. 1250), Smil Žitavský „z Lichtenburka“ a j. p.

To vše, ano mnohem více dalo se za Přemysla Otakara II., který již co markrabě Moravský míval nejraději kolem sebe rádce a společníky německé, jakož byli Bruna, biskup Olomoucký, Ota z Plavna, Heinrich z Lichtenšteina (r. 1248) a j.; tím více obcovoal s nimi a jinými pány německými, když se stal vojvodou Rakouským a Štyrským (r. 1251), kteréž doby měl za důvěrné notáře své Sifrida a Gotfrida, nepochybně Rakušany. Při dvoře svém choval jako otec jeho zpěvce německé, totiž kromě Reinmara z Zwetru básníka Sigehera, a jakožto milovník literatury německé dal sobě dodělati Oldřichem z Türlina, rodilým z Korutan, oblíbenou báseň „Vilém Oranžský“, od skladatele Wolframa z Eschenbachu († r. 1220) nedokonanou. Pročež také básníci němečtí Sigeher, Suonenburg, Tanhüser, bruoder Wernher, Missenaer a jiní Otakara jakožto štědrého příznivce svého velebili ¹⁾ Pod jeho záštitou

¹⁾ Podobnými příznivci milostného básnictví německého, jako byl Přemysl Otakar v Čechách, byli touž dobou i polští Pjastové ve Slézsku, pomoranský vojvoda Barnim († r. 1278 ve Štětíně) a Ranský kníže Vítislav III. Barnimovu smrt opěval mistr Rumeland, a kníže Vítislav sám prý skládal písně německé. F. Barthold *Gesch. v. Rügen und Pommern* II, 565.

zmohla se němčina v Praze tou měrou, že v radě městské Němci osadili téměř všechna místa konšelská. Nejinak bylo i v Olomouci, v Brně, v Jihlavě a v městech Otakarem založených. Jména, německá hradů rytířských a rodů panských přišla za něho ještě více v oblibu, nežli za jeho otce. Tehda vznikla jména pánů ze Švamberka (Schwanenberga), z Rožmitálu (Rosenthalu), z Waldšteina, z Pernšteina (Baerenšteina), z Kunstatu (Kunina města) a j.; také osadám českým dávána jsou jména německá, na př.: Sternenu (nyní Štarnov, ves moravská u Šternberka), Strahlenberg (nyní Štramberg), Braunsberg (t. j. Brunov, nyní Grušberk) a p.; zámek Sehrad v Hradištsku přezván Engelsberkem, Vyzovice Smilheimem, Újezd u Brumova Wilberkem, Bránky u Kelče Brankendorfem, Vilémovice blíž Jedovnic Wilhelmsschlagem atd. Někteří páni opovrhli i staročeskými jmény osobními, jmenujíce děti své po německu, jakož na př. Smil z Lichtenburka (od r. 1243 do r. 1269) třem synům svým dal jména německá: Heinrich, Ulrich (Ulman) a Remund. Na Moravě mnoho v té věci přičinil biskup Bruna, jenž téměř všech manských statků chrámu Olomouckého propůjčil krajanům svým z Dolních Němec, na př. rytířům z Wertingehuzen, Hemenhuzen, Vrolenwezen, z Schowenburka, Ronsberka, z Ginstu a j.

Neméně šířila se němčina po smrti Otakarově za Oty Braniborského, zloověstného poručníka krále Václava II. a za Albrechta Saského, správce Moravského. Ani král Václav II. nebyl Němcům nepřítel, jakož patrné z toho, že jej básníci němečtí Jindřich Míšenský, řečený Frauenlob a Oldřich z Eschenbachu (v Čechách rodilý), žijící toho času v Praze, nemálo velebili a truchlozpěvy na jeho smrt složili. Po vymření Přemyslovců za králů Rudolfa Rakouského a Jindřicha Korutanského měla němčina týmž způsobem volný průchod. V tom čase užívali jí někteří pánové čeští již za jazyk diplomatický, spisující v ní listy soukromé, zejména Jindřich z Rožmberka, jenž vydal dne 12. dubna 1300 první list takový v Čechách, týkající se statků Ples-

berka, Stropnice a Eibenšteina ¹⁾ a Remund z Lichtenburka, kterýž vydal r. 1310 první list německý v Moravě, svědčící klášteru Oslavanskému ²⁾). Rovněž zmáhalo sa německví za krále Jana Lucemburského. Při jeho korunování r. 1311 v chrámě sv. Víta na hradě Pražském zpívalo se dle zprávy Petra, toho času opata Zbraslavského, více německy než česky. U jeho dvoru, jehož správcem byl Němec Ota z Nyemans, mluvilo se nejvíce německy, a taktéž uvedena za něho němčina do správy zemské, zvláště když za jeho nepřítomnosti řídili zemi cizozemci, Petr, arcibiskup Mohušský a Berthold hrabě z Heneberka. Z kanceláře jeho vydávány jsou již listy královské v jazyku německém, a to první Fridrichovi a Lipoltovi, vojvodům Rakouským, na den sv. Jakuba r. 1312. Ano rozeslala se o něm r. 1318 i pověst, že chce Čechy vyhubiti a na jich místě usaditi Němce. Jakého rozšíření té doby němčina v Praze došla, viděti z toho, že rada městská také pořádkům řemeslnickým listy německé vydávala, jmenovitě r. 1416 pořádku krejčovskému, a že práva městská, r. 1341 obci daná, sepsána jsou jediné jazykem německým. V těchto těžkostech, ježto od smrti Otakarovy na jazyk a na národ Český naléhaly, neopomněli však někteří mužové šlechtetní hlasů svých pozdvihovati. Statečnými obranci jazyka i lidu českého prokazovali se býti za časů Otůka Braniborského (r. 1282) pán Hynek z Dubé, Ctibor z Lipnice, Jaroslav z Jablonné a Záviše Vítkovic, řečený z Falkenšteina; za Jindřicha Korutanského a za krále Jana Vilém Zajíc z Waldeka (r. 1320), ježž prodlužovatel kroniky Kosmovy nazývá „nejvěrnějším národu Českého obhájcem“, nad jiné pak nejmenovaný spisovatel rymované kroniky České, řečené Boleslavské (domnělý Dalimil), okolo r. 1314.

Za císaře Karla IV. (r. 1346—1378) tento nepřírozený a nebezpečný způsob, v nějž národnost česká od více než od sta let byla uvržena, poněkud se zlepšil. Karel

¹⁾ V archivu Českého Museum. — ²⁾ Boček Codex diplom. Moraviae VI, 31.

chovaje lásku k jazyku své ušlechtilé matky ¹⁾, nařídil, jak mile u vládu se uvázal, by na rádnicí Pražské s obyvateli českými česky se jednalo, a nikdo aby nebyl učiněn soudcem, kdož by česky neuměl. S přivolením papeže Klimenta VI. založil (r. 1349) v Emausích klášter slovanský a v bule zlaté ustanovil, aby synové volenců říšských řeči české se učili. Zrušenou rovnováhu jazyka českého a německého v obci Pražské napravil založením Nového města Pražského (roku 1348), téměř zcela českého. Však přímo císař Karel jazyku českému ani ve školách, ani v kanceláři královské ani vůbec v úřadech průchodu nezjednával, ano dával hradům německá jména, nazvav nový hrad u Jivové v Olomoucku „Twingenberh“ a nový hrad blíž Berouna „Karlšteín“. Na učení Pražském jím založeném vyučováno toho času jediné latinsky a mnozí učenci pohrdali češtinou, jakož patrno z pokárání, daného jim od Tůmy ze Štítného (r. 1374). Desky zemské, jak české tak i moravské (r. 1348), i manské desky Olomoucké, psány jsou jazykem latinským, a z kanceláře královské i z markrabské na Moravě vycházely po všechno panování Karlovo listy pouze latinské a německé. Toliko soukromé listy české zdělávaly se již za doby Karlovy, z nichž zachovaly se list Tůmy ze Štítného, daný dne 8. září 1373 sestře jeho Dorotě Odolenové z Chlumu na dluh 50 kop gr. ²⁾, a „Pravidla řemesla soukenického v Rychnově“, potvrzena od Jetřicha a Albrechta z Rychnova dne 2. června r. 1378 ³⁾.

Za krále Václava IV. (r. 1378—1409) došel jazyk český poněkud práv jemu náležejících, stana se jazykem diplomatickým u šlechty české i moravské a jazykem jednacím v úřadech městských i v královské kanceláři v Praze

¹⁾ Viz o tom slova jeho ve výpisu z jeho života v Příkladech jazyka, č. 50. — ²⁾ Vytisknuto jest v Časop. Mus. na r. 1861, str. 349. — ³⁾ Tisknuta jsou v témž časopise na r. 1860, str. 22. — Slované, kteří neužívali latiny, mají mnohem starší listy, psané jazykem národním, t. Rusové z r. 1130 (Jurjevskaja gramota, faksimile v Českém Mus.) a Srbové z r. 1189 (F. Miklosich Monumenta serbica, p. 1). Nejstarší list, psaný jazykem německým, jest z r. 1240. Haupt's Zeitschrift, IX, 261.

a v markrabské v Brně. Nejstarší zápis městský zachoval se z r. 1388 v knihách Hradčanských. Z kanceláře královské vydán, pokud vědomo, první list dne 25. srpna 1394, jímž král Václav v rozepři o řád zemský podal se na rozsudek několika pánův, a z kanceláře markrabské dne 17. března 1387, jež markrabě Jošt dal brátru svému Prokopovi na dluh 500 kop grošů. Tehda počalo se jazyka českého také užívati k nápisům na zvonech. Nejstarší nápis toho spúsrbu jest v Převlicích blíž Smečna z r. 1386, jenž zní takto: „Leta boziho Mzteece osmdesateho sesteho Pane bze raecz zdarziti tento zvon“. Neméně vysvědčují nápisy české na lžicích vdovy císaře Karla IV., Alžběty Pomořanské († r. 1393), chovaných v Hradci Králové (na př. Czo pan buoh da, to statí se ma atd.), kterak sobě čeština toho času zjednávala průchod v domácnosti, u dvora a u šlechty.

V jakém způsobu v tom čase byl jazyk národní na Slovensku, o tom zpráv souvěkých nestává. Podobno, že latina, později v Uhřích vůbec obyčejná, již za oné doby v úřadech a v obecné správě tam byla zavedena, a že tedy některá slova právnícká, jichž podnes lid slovenský užívá, již za toho času v obyčej vešla, na př. úžera (usura, lichva), instancía (žádost), separacia a p. V městech, kde byli většinou Němci, na př. v Krupině, v B. Bystřici, ve Štávnici a j., užíváno v řízení městském i v pořádcích řemeslnických němčiny, a obyvatelé němečtí nechtěli Slováků ani do rady městské připouštěti, ani do cechů, ano na každém chlapci, který chtěl za učně přijat býti, žádáno, aby vysvědčil, že jest dítě rodičův německých ¹⁾).

Změny v jazyku, pokud z památek literárních jsou patrny, zběhly se v tomto dvoustoletí zvláště tyto:

Široká samohláska *a* proměněna jest po úzkých souhláskách v století XIII. v úzké *e*, a široké *u* v 2. čtvrti XIV. století v úzké *i*. V listě, daném r. 1197 klášteru Tepelskému

¹⁾ M. Schwartzner's Statistik von Ungarn, Pesth 1798, S. 93.

a v jiném, propůjčeném r. 1209 klášteru Zábřdovickému, psáno: Skalice místo Skalica, a v listě, daném kapitule Olomoucké r. 1209: Zauise m. Záviša a p. Mnoho takových přehlásek nalézá se v Nekrologu Podlažickém, sepsaném roku 1227, na př.: Cernice místo Černica, Malice m. Malica, Domasse m. Domaša, Gostisse m. Hostiša a j.; též v glosách k slovníku Mater Verbornm (z r. 1242—1252): hirdlice m. hrdlica, piyavice m. pijavica, oztre mece m. ostříie meča a v. j.; v Cisiojanu Mnichovském (z r. 1258—1278) čte se: namatheye m. na Matěja, mesecie m. měsíeieia, a v Rukopise Kralodvorském: helmice m. helmica, s orse m. s ořa, a však v témž Rukopise psáno také: nadieia, buřia, biéda tužšia a p. Široké *u* za *i* shledává se ještě v Ruk. Kralodv., na př.: cuziech (cizích), dušu našu (duši naši), v Žaltári Klementinském a v Kronice Boleslavské; však v pozdějších literních památkách století XIV. přeměněno jest znenáhla v *i*, na př.: hledagici (za hledající), chci (za chcu), práci a p. V druhé polovici téhož století došlo toto přehlasování vrchu svého v přítomném čase časoslov: ukřižiji (ukřižuji), posylygy (posiluji), kralygess (kraluješ) a j. Hláska *e* místo *o* po měkkých samohláskách trvala až do XIV. století, na př.: Němcev místo Němcov, bojem m. bojóm (v Ruk. Kr.), Drahoňevici m. Drahoňovici (v listě z r. 1210), králevský m. královský a j.; později však již králóv, mužóm. Ke sklonku XIV. století rozkládány jsou, ač po řídku, prosté hlásky *ú* a *ý* v dvojhlásky *au* a *ay* a hláska *ó* v *uo*, na př. tauzenie (túžení), cestau, bayti, v payse (pýše), kuor, hruoza atd.

Starodávny lokál na *ás* zachoval se asi do polovice století XIII.; r. 1228 čteme ještě v listech latinských: Kirnaz (v Krňanech), Blsaz (v Blšanech), Olsaz (v Olšanech); taktéž kladen ještě lokál bez předložky: Hwalouicih (v Chvalovicích), Tinci (v Týnci, r. 1228); ale r. 1249 již: w Kutich (u Olomouce), w prerowe (v Přerově) a r. 1251 in Topolan (v Topolanech), ačkoli vedlé toho prostý lokál, na př. jutře m. v jutře po různu ještě v Alexandreidě a lokál na *ás* (horzass v Hořanech a Bukowas v Bukovanech) ještě

v deskách zemských z r. 1316—20 se vyskytuje ¹⁾. Genitivu jmen životných místo akusativu užíváno v řeči obecné již ku konci XIII. století, což patrně z Rukop. Kralodvorského, v němž písař, zmýliv se, napsal a zase vyškralbal několikrát genitiv za akusativ, na př. Neklana kněze m. Neklan kněz, Vojmíra m. Vojmír, krahujce zlobna m. krahujec zlobný a p. Starodávny komparativ jmen přídavných na *j* trval až do XIV. století, ježto se nejen v Rukopise Kralodvorském a v Alexandreidě, ale i v Žaltáři Witemberském nachází, na př. sněha bělejí; též staré futurum exactum: zapomenul budu, získal budess, i plný imperativ: sudi, ustavi a p., až do téhož času průchod měly. Koncovka *ši* 2. osoby praes.: chceši, krev piješi (Rukop. Kralodv.) zašla koncem XIII. století, zkrácena byvši v *š*: chceš, piješ. Krom minulých prostých časů objevují se také složené, na př. v Přídavku k listu Litoměřickému (asi z r. 1218): pavel dal iest zemu, v Cisiojanu Mnichovském: vskresil, v Rukopise Kralodvorském: zabili, rozlehali, uderili místo zabíchu atd. Zvláštnost místní v některých rukopisech od konce XIII. století až asi do r. 1340 spatřuje se v tom, že kladeno *ju* místo *i*, na př. ljud m. lid, razju m. razi, v srdeju, (v Alex. Jindřichohradecké), wnedelyu, burzyu, kupokanyu (v Listě s nebe seslaném) a p., což potomně opět pominulo.

Podobným způsobem dály se rozličné změny v dobropísemnosti. V písemných památkách XIII. století až po Rukopis Kralodvorský (r. 1270—1280) shledává se vůbec ještě prostý způsob psaní doby předešlé, dle něhož každá hláska znamenala se jedinou literou a jedné litery užíváno na poznačení několika hlásek podobných; však na místě *g* uvedeno znenáhla *h*, na př. Bohuta r. 1197, Whorah r. 1228; na místě *h* složené *ch*, na př. Suchidol r. 1228, Wsechromy r. 1237, a *g* kladeno na místě *j*, jakož potom

¹⁾ Srbové lužičtí kladou podnes lokál jmen místních bez prepoe ve, pravice: „Budešini“ místo ve Budešini; taktéž „našim domi“ místo: ve našim domi, „tvojim lisci“ místo: „ve tvojim lisci“ (psaní). v. Piesnički luž. Serbow. I, 7.

obyčej byl až do nejnovější doby, na př. Mogeck r. 1227, charodegi (čaroději) r. 1250. Mimo to užívali glosátoři v slovníku Mat. Verb. (r. 1242—52) některých liter složených, na př. cz za c: fkriuanecz (skřivanec), ll za l: cebolle a tt za t: fuatouytt (Svatovit), ss za ž: rossen (rožeň), cz za c czuik (evik) a j. A však okolo r. 1270—80 učiněna jest v dobropísemnosti české důležitá oprava rozeznáváním měkkých hlásek *đ, ñ, t, ř*. a zavedením jotace hlásek retních a sykavek. Až po onu dobu psány jsou vůbec měkké slabiky takto: zemu (m. zemi, r. 1218), Voytech (Vojtěch), Gosteg (Hostěj, r. 1227), wrez (vřez, r. 1249); fuet (svět), nemec (Němec, Mat. Verb.); tela (těla), gme (jmě v Homiliáři Opatovickém); tri detki (tři dičky), quet (květ, v Cisiojanu Mnichovském r. 1258—78). Však v Cisiojanu Mnich. objevují se zároveň první souhlásky změkčené: knenye a mesecie (měsíce), a v listě, daném r. 1269 klášteru Hradištskému u Olomouce (viz Příklady, č. 15 a 16): hranicie, Bistricie, Gywowska ciesta a p.; v Rukopise Kralodvorském pak značí se již vesměs zvuky měkké, na př. ve slovích: díevie, kuoíníe, přestíu, víehlas, zamíesí, ciesie (Češié), sezzíe, družíu, a ř znamená se složeným *rs* (=rř): wskorsíe, potrsíe, lepu dcers, sírsa sírs¹⁾. Tato jednoduchá

¹⁾ Šafařík (Die ältesten Denkmäler d. böhm. Sprache, str. 67) má za to, že Čechové a Moravané počali ř teprv vyslovovati, když složená známka *rs* ve spisech se objevuje, tedy v době Kralodvorského Rukop. (r. 1270—80), a že prvé vyslovovali *r* veskrz tak, jako je vyslovují podnes Slováci, říkajíce: remeslo, před (před), řeče (řeče) a p. Za důvod toho přivádí Šafařík, „že by zajisté některému staršímu spisovateli bylo *rs* nebo *rz* někde proklouzlo, kdyby se bylo *r* jako ř břískavě vyslovovalo.“ A však z toho, že spisovatelé až do časů Ruk. Kralodv. ř od *r* písmem nerozeznávali, nevychází, že by *r* nebylo se dříve jako ř vyslovovalo, sice by se musilo také za to míti, že až do toho času nevyslovovalo se ani měkkého *đ, ñ, t, č, š, ž*, poněvadž spisovatelé také těchto hlásek od tvrdých v písmě nerozeznávali. Co se pak týče toho proklouznutí složeného *rs*, proklouzlo skutečně před Kralodvorským Rukopisem několik pisařů, zejména pisaři listu, daného r. 1237 od krále Václava I. klášteru Tepelskému (Erben Reg. Boem. I, 427), ve jméně „Lukohorsany“ u Litoměřic, pisaři listu, daného téhož roku chrámu sv. Petru v Brně (Boček Cod. Mor. II, 329), ve jméně „Orse-

dobropísemnost Rukopisu Kralodvorského neměla však stálosti, neboť již na konci XIII. století nastala u velmi nevhodná zlopísemnost, kteráž potom v obyčeji byla až do začátku XV. století. Psányť jsou tehda litery všelijak složené, na př. *zz* za *s*, *zzwathy* (svatý), *nezzmyzzl* (nesmysl), *zzyn* (syn); *chc* za *č*: *wiechzssi* (věčší) a dvojité souhlásky: *pllny*, *brzzo*, *att* (*ať*), (viz Příklady, č. 13 a 18); ¹⁾ ku konci XIV. století též i dvojité samohlásky: *buude*, *puustyty*, *lid-skaa*, *zlee*, *pohanowee*; *y* pak, které ještě v Ruk. Kralodv. bylo velmi řídké, rozhojnilo se tou měrou, že úzké *i* v některých spisech téměř zcela pominulo, na př. ve Štítného Učení křesťanském (z r. 1376, viz Příklady, č. 33), v Prorocích Pražských (viz Příklady, č. 40) a v jiných spisech, kteréžto neřesti ortografické konečně mistr Jan Hus na začátku XV. století přítrž učinil.

Nemalá změna v jazyku českem dala se též vměšováním do něho slov německých a jiných za příčinou vzájemného obcování Němců s Čechy v jednom a témž místě a uvádění německých práv, řemesel a způsobů rytířských. Ve spisech ze století XIV. čteme tato slova prvé neobyčejná: *turnej* (turnýr), *pancér*, *ryněř* (Reiner), *wafnrok*, *pláty* (plat), *spalnieř* (spalliera), *kropieř* (croupière), *kuršit* (cor-ses), *šrank*, *rathús*, *šos* (daň), *forman*, *purkrabí*, *maštal*,

chow“ blíž Brna, a písaři glos v Homiliáři Opatovickém z pol. XIII. století ve slově: *birzmovani*; v čehož patrno, že *r* již v první polovici XIII. století a tudíž i dříve bylo v Čechách a na Moravě obecné. Šafařík jest také toho mínění, že Čechové až do XIII. století vyslovovali *g* místo *h*, na př. *gora* místo *hora*, protože písaři tak psali; kdyby však tomu tak bylo, byliby musili Čechové také vyslovovati *h* místo *ch*, na př. *homútové* za *chomútové*, *hladný* za *chladný*, poněvadž se též tak psalo. Dle našeho zdání jsou hlásky *ř* a *h* u Čechů a Moravanů předhistorické, z nichž onu (*ř*) měli a mají společně se Srby lužickými, Polabany a Poláky a tuto (*h*) se Slováky, Horními Lužičany a Rusíny. Chybují tedy ti, kdož přepisující novou ortografii nejstarší památky literatury české: Rukopis Zelenohorský, Evangelium sv. Jana, Glosy v Mater Verborum a jiné, kladou v nich *r* místo *ř* a *g* místo *h*. — ¹⁾ Připomenouti však sluší, že někteří spisovatelé vedle této nemotorné ortografie užívali ortografie jednodušší, zejména písaři desk zemských z r. 1316—20, kdež čteme: *wylczieho* a *wlczieho*, *Trzyebnussewssy* a *Triebnussewssi* a j.

hynšt (hřebee), puška (Büchse, pyxis), slojier (šlojír), věrdunk (Vierding), kunst, tanec, ano i průpověď německou ve hře o Vzkříšení Páně (Mastičkáři) „wv pystu quest“? Od časů krále Jana vyskytují se také některá slova francouzská k pojmenování oděvu tehda nově uváděného, na př. kabát (m. krzno), kalhoty (nohavice), boty (škorně). Kterak latina v století XIII. a XIV. v češtinu působila, znamenati jest v slovích: Buoh kowarz swyeta (*deus faber mundi*), towyez (*scilicet*), páteř (Otčenáš), mistr (*magister*), konvrš (*conversus*), element (v Alexandreidě), discipul (v leg. o sv. Prokopu) a p.

Nejvíce przněna jsou od Němců již na začátku XIII. století česká jména místní. V listu původním, zdělaném r. 1222 skrze Kunrata, německého notáře Brněnského, jmenují se na př. Pohořelice v Moravě Borliz, Přibice Briwiz, Velehrad Willegrat, Bystřice Wistriczi, Mravotice Brawatiz; v listu řádu německého z r. 1253 nazývá se Trstěnice v Znojmsku Stignitz, Miroslav Mirzelovs, Krhov Gurrihev; německý notář biskupa Bruny Olomouckého jmenoval Osoblahu r. 1253 Hozenpla, z čehož vzešlo nynější Hotzenplotz, Prostějov r. 1258 Prosteys, odkudž nynější Prossnitz, Ketř v Opavsku r. 1267 Keytser, nyní Katscher, Troskotovice u Mikulova Droskwitz, nyní Troskowitz a p. Mnohem hůře nakládáno se jmény českými v moravských deskách zemských r. 1348 zřízených. V nich psány jsou dle tehdejšího vyslovování německého: Běhařovice Beherwicz, Vratislávka u Tišnova Brazlabs, Hrušovany Gruspan, nyní Gruspach, Pravlov Prewlins, nyní Prahltitz, ¹⁾ Rokytnice ve Znojmsku Rotigl, Slavonice Zlabings, Říčany Ryczhans a p. Kteréž rušení jmen místních mělo ten škodný účinek, že později domácí obyvatelé cizoty milovní svá významná i zvukná jména opustivše, zkažená německá za ně přijali. Tak slove obyvatelům moravským okolo Znojma Hradiště

¹⁾ Poněvadž jména Prahltitz (Pravlov), Prossnitz (Prostějov), Tischenowitz (Tišňov), Prödlitz (Brodek), Lautschitz (Blučina) a podobná, nejsou ryze česká, nýbrž od Němců změněná, nemělo by se v nich psáti na konci české c, jak mnozí činí (Prálie, Loučie a p.), nýbrž německé *tz*.

nad Znojmem Perkem (Pöltenberg), Sedlešovice, jmenované takto v listě z r. 1197, slovou jim Edlšpicemi, Tasovice Tešvicemi, Jaroslavice Jozlovicemi; v okolí Brněnském nazývají se Žerotice v zapomenutí příšle Šaraticemi, Želetice či Žilošice Šelšicemi, Čččovice Šakvicemi; Olomučanům moravským vyšla z paměti jména Záhrobí, jemuž přezdívali dle něm. Carta, Bělidla, jimž říkají Pilten, Rohelská brána, kterouž v novější době nazývali Rendlíkovou (dle zkaženého německého Reindler-Thor); v Opavsku slove Smichov u Hlubčic obyvatelům moravským Schmeisdorfem, Stře-mešná Röversdorfem, Jelení Wokendorfem a j.

Při všem tom však byl jazyk český, co jádra a vnitřního ústrojí jeho se týče, po všechnu tuto dobu vůbec přesný, hebký, na rozmanité formy mluvnické bohatý, má skladbu jednoduchou, čistě slovanskou, periody krátké a prosté a mnohé ušlechtilé způsoby mluvení, ježto později zanikly. Slova tehdejší, nyní již vyhynulá, aneb jináč užívána jsou na př.: svět (rada), dučeja (cataracta), podjeseň (jaro), pop (kněz), skrovadnice (cymbalum), pravda (právo), dobrý (udatný), zmisati (zmízeti) zapovídati (nařizovati) a p.

Jako v době předešlé znamenati lze i v době této některé známky dialektického různění jazyka v Čechách i na Moravě. V Nekrologu Podlažickém, psaném ok. r. 1227 ve východních Čechách, a v glosách v slovníku Mater Verborum, psaných ok. r. 1252 nepochybně v Praze, ukazuje téměř obecné ukončení jmen ženských na e, na př.: Malice, Petruše a p., že již tehda úzké vokály alespoň v části země České byly obyčejné, a že tudíž čeština od moravštiny byla již rozdílná. V listě latinském, daném na Moravě r. 1235, napsal písař dle řeči horské: Hu malego (u Malého, blíž Brna)¹⁾; v Žaltáří Witemberském čte se: hohēň (ohēň), hohēžně (oběžně); v glosách Žaltáře Musejního ze století XIII. psáno dialekticky: vokolo a taktěž píše Štůtný: vo lakomství, vo počátku; v listu moravském z r. 1286 položeno dialektické dz za d': Sardzicze za Šardice, a v Bohemáfi

¹⁾ Boček Cod. dipl. Mor. II, 304.

z r. 1390: dzyed za děd a p.; v témž Bohemáři a v Kunratově Sekvencionáři z r. 1385 píše se mor. slov. *c za t'*: *vczecha* (útěcha), *vzywaczy* (užívati) a j. Tehda také počátek vzalo nynější dialektické *ou* a *ey* v Čechách ve spůsobě *au* a *ay*, jakož nejprve psáno shledáváme v Průpovědích při Bohemáři: *po sswau rukau* a v rukopise *Hodinách: bayti*.

4. Dějiny literatury.

Písemnictví v této dvoustoleté době v několika odvětvích velmi zdárně se vzdělávalo od spisovatelů světských i duchovních. Z těchto dle jména známi jsou: mnich Vacerad, spisovatel glos ve slovníku *Mater Verborum*, kanovníci Jan Milič († r. 1374), jenž sepsal *Knihy o zarmoucení církve*, a Matěj z Janova († r. 1394), od něhož jest kniha zašlá „o ohavnosti;“ též kronista Přibík Pulkava (r. 1380). Od jiných nejmenovaných duchovních sepsány jsou téměř veškeré legendy, básně mravokárné a dramatické i zpěvy Mariánské. Stavů světského a spolu šlechtického byli: skladatel kroniky Boleslavské (r. 1314) a kronisté Beneš z Hořovic i Vavřinec z Březové, spisovatel právnické knihy *Rožmberské* a právník Ondřej z Dubé, básník Smil z Pardubic a spisovatel náboženský Tůma ze Štítného.

Z prací literárních nejprve klademe památky jmenosloví a slovařství českého. Nejstarší sebrání jmen osobních nachází se v *Nekrologu Podlažickém* z r. 1227, nejstarší sbírka slov v glosáři *Mater Verborum* asi z r. 1242—52. V první polovici XIV. století sepsán jest ku potřebě školní slovníček latinskočeský *Bohemarius minor* a ok. r. 1360 od Klena Rozkochaného obšírnější *Vokabulář* a dle něho *Bohemarius*, uvedený v latinské hexametry; též *Průpovědi české a latinské*. Ke slovařství také počítá sluší *Kunratův Sekvencionář*, *Hymny* glosované a *Přísloví česká*, sebrána Smilem z Pardubic.

Básnictví v druhé polovici XIII. století nejvyššího rozkvětu došlo. Za časů krále Přemysla Otakara II. složeny jsou výtečné epické básně „Jaroslav“ a „Ludiše“ a nepo-

chybně i jiné básně Rukopisu Kralodvorského, jmenovitě Zábój a Čestmír; za krále Václava II. sepsána jest epická báseň o Alexandru Velikém a legendy o sv. Kateřině, o dvanácti apoštolích a o sv. Alexiovi; později složeny jsou legendy o Jidášovi a Pilátu, o sv. Dorotě, o desíti tisících rytířích křesťanských, o sv. Anselmu a j. Ku povznesení básnického umění přičinila, jakož se podobá, škola chvalně známá na hradě Pražském, kdež mezi r. 1260—78 slovutní mistři čeští Očko a Bohumil gramaticy (metricy) a logice vyučovali ¹⁾.

Básně lyrické (písňe) skládány jsou způsobem prostonárodním po všechnu tu dobu, ač se jich ze století XIII. zachovalo toliko šest v Rukopise Kralodvorském (Kytice, Jahody, Růže atd.), a ze století XIV. jen začátky několika písni, na př.: Má milá zmlleličko, zbledělo tvoje líčko — Hospodine, rač pomstiti toho, ktož miluje falešně koho — Svět se točí jako kolo, nejeden má naděje mnoho a j. ²⁾. Umělé písňe světské dochovaly se z konce XIV. století: Píseň o Štemberkovi, složená na způsob písňe národní

¹⁾ O škole na hradě Pražském, kteráž, nazývána jsouc *Studium particulare*, připomíná se již na začátku XIII. století, podává zprávu Engelbrecht, opat kláštera Admontského ve Štyrsku, v listě, psaném mistru Oldřichovi, školastikovi Vídenskému, v němž praví, že r. 1271 odebral se na studie do Prahy, kdež pod mistry Osconem (Očkem) a Bohumilem, kteří učili gramaticy a logice, znamenitě prospěl, a tamtéž pod mistrem Řehořem (z rodu Zajíců z Wartemberka), potomně školastikem a (r. 1297) biskupem Pražským, slyšel ponejprv čtení o přírodovědě. Když však r. 1273 přišla do Prahy zpráva, že Rudolf Habšburský za krále Římského zvolen, musili všichni studující rakouští a štyrští (*omnes scholares de Austria et Styria Bragae degentes*) z Prahy odejít. Na té škole naučil se Engelbrecht básnictví, a vrátiv se do Štyrska, složil báseň latinskou v hexametrických o zvolení Rudolfa za krále proti Přemyslu Otakaru II., kteráž báseň se počínala: „*Slavica qui tumidi confregit cornua sceptri*“ (Viz Pez Thesaurus I, col. 429 a 432). — Mistr Očko učil zajisté gramaticy (a metricy) dle tehdejšího způsobu latinsky, ale což bylo na závalu, aby jakožto rozený Čech zřetel svých žáků českých byl obracel také k básně českému? — ²⁾ Tyto a jiné zlomky písni tištěny jsou z rukopisu ve dvorské bibl. Vídenské ve Fejfalíkově rozpravě o staročeských písňích, ve spisech akademie Vídenské, Sitz. Ber., 1862, 39, 735.

milostná píseň: Tajená láska, Řeč kmetě starého i Řeč jinocha mladého. Písní duchovních té doby bylo hojnost, z nichž některé, připomínané již za časů arcibiskupa Arnošta († r. 1364), po dnešní den se zpívají, na př.: Narodil se Kristus Pán, Stáše matka bolestivá, Vstalt jest této chvíle a j. Tu jmenovati dlužno i zpěvy Mariánské, ač jsou více dějepravné, totiž: Zdravas, Desatero a Sedmero radostí p. Marie, Vyzývání p. Marie a j.

Mimo básně lyrické a epické skládány jsou také básně mravokárné, naučné, alegorické, báchky, básně romantické a romány i hry dramatické.

Povahu básní mravokárných mají, rozličné vady života lidského vytykající: Satyry o řemeslnících, asi z polovice XIV. století, Smila z Pardubic Podkoní a žák z konce téhož století a básně skladatelů duchovních; O sedmadvaceti bláznech, Desatero kázání Boží, Svár vody s vínem, Pravda, Smrt, Bohatec, Smrtedlnosta o pěti studnicích.

Z básní naučných vyniká původní skladba Smila z Pardubic Rada otce synovi. Kromě ní počítí k nim náleží báseň „o postavě a mravích lidských“ a k básním didaktickým „Katonovy Průpovědi mravné,“ veršem rymovaným přeložené.

Zdařilou báseň alegorickou, ve způsobě báchky dramatické, sepsal Smil z Pardubic, známou vůbec pod jménem „Nová rada“. Dle cizích vzorů zdělány jsou od neznámých básníků báseň Alana z Ryselu „o mravném obnovení člověka“ a velmi rozšířená báseň „Spor duše s tělem“, obě z první polovice XIV. století. Z bajek či pověstí o zvířatech té doby vůbec velmi oblíbených zachovala se toliko jediná „o lišce a čbánu“.

Básně romantické vzaly počátek v Čechách za posledních dvou Přemyslovců a za dobrodružného krále Jana. Tehda vylíčili nejmenovaní překladatelé dle básní německých rytířské pověsti o Tristanovi, o Floribele a o knížeti Českém Štilfridu. Řečí nevázanou přeložen jest v druhé polovici XIV. století román Quidona z Kolumny

o zkáze města Troje a román o Alexandru Velikém. Co práce původní vyniká román *Tkadleček*, též prosou sepsaný.

Hry dramatické z té doby jsou vesměs obsahu duchovního, vztahující se k slavnostem velkonočním, zejména ku vzkříšení Páně. Nejstarší mezi nimi jest zlomek hry dramatické, nazvaný „Mastičkář“, ze začátku XIV. století.

Co se týče rozměru (metrum) a úpravy rytmické básní XIII a XIV. století, rozeznávají se básně Kralodvorského Rukopisu ode všech jiných jednak tím, že nejsou rymované, jednak rozměrem velmi rozmanitým (viz ty básně níže). Jiné básně složeny jsou z velké části verši osmislabičnými, z nichž dva a dva se rymují. Veršem takovým, jadrným a správným, vynikají: *Alexandreida*, legendy o sv. Kateřině, o 12 apoštolích, o desíti tisících rytířích, bájka o lišce a čbánu, *Smrt krále Jana*, *Nová rada* a j. V některých básních užito metrum umělého, jmenovitě v písních o sv. Dorotě a Matce spomocnici, ve *Sporu duše s tělem*, v *Pravdě*, v *Řečech kmetě starého a jinocha mladého* a j. V zlomku *Cisiojana Mnichovského* (z r. 1260—70) zachovaly se také nejstarší hexametry české. V mnohých skladbách XIV. věku šetřeno již méně správnosti metrické, na př. v legendě (Lvovské) o sv. Dorotě, v legendě o sv. Prokopu, o dětinství Ježíšově, v *Tristramu*, v *Tandariáši*, v *Kronice Boleslavské* a v básních historických k ní přidaných, ačkoli mnohé porušení veršů v nich stalo se též vinou pozdějších přepisovatelů.

Ve spisování historie jazykem národním učinil počátek rytíř nejmenovaný ok. r. 1314 rymovanou *Kronikou Českou*, ježto slove „Boleslavská“ či „Dalimilova“. Za Karla IV. sepsal Přibík Pulkava z Radenína († r. 1380), *Kroniku Českou* latinsky a česky a ku konci XIV. věku vzdělal Vavřinec z Březové *Kroniku* obecnou a Beneš z Hořovic přeložil *Martina Opavského Kroniku* římskou. Jiní kronikáři té doby psali vždy ještě jazykem latinským, jmenovitě prodlužovatel *Letopisů Kosmových* († ok. r. 1284), Petr Žitavský, opat *Zbráslavský* († r. 1338), František, probošt *Pražský* († r. 1362), Neplach, opat *Opatovický* († ok.

r. 1370), Beneš Krabice z Weitmile († r. 1375) a císař Karel IV., jenž sepsal život svůj latinsky.

Zvláště důležitá jest literatura právnická té doby. Z ní zachovali se někteří spisové, práva a zřízení zemského se týkající, jenž jsou velmi vzácnými prameny právnictví staročeského a vůbec slovanského. Nejstarší z nich jest *Knih a starého pána z Rožmberka*, ježto v sobě obsahuje starodávný způsob řízení u soudu zemského v rozeprch civilních i trestních. Neméně důležitá díla jsou: *Řád práva zemského*, t. j. řád soudní, z polovice XIV. věku a *Výklad na právo České*, jež sepsal Ondřej z Dubé ok. r. 1400. Ke zřízení zemskému vztahuje se *Majestát Karla IV. (Maiestas Carolina)*, sepsaný r. 1348 a *Řád korunování krále Českého*. Také práva manská a práva města Pražského vydána jsou v tomto čase v jazyku českém. — Z kancelářství připomenouti náleží první české listy od osob soukromých sepsané, z posledních let panování císaře Karla IV. a listy královské a městské z času krále Václava IV., kterouž dobou se také počalo zapisovati česky do desk zemských v Praze a do manských desk v Kroměříži.

Co se týče literatury theologické, přihlíženo zvláště k přeložení *Písem svatých*. Části bible, jichž užíváno při službách Božích, zejména Evangelia a Žaltář, přeloženy jsou již za doby předešlé. Z této doby rozeznávati lze patero rozdílných překladů evangelií, z nichž však žádný nejde nad polovici XIV. století; nejstarší, z polovice XIV. věku, chová se ve dvorské bibliotece Vídeňské; druhý jest ten, z něhož část vložena do *Čtení zimního času*; třetí, k němuž ve spisech svých táhne se *Tůma ze Štútného*; čtvrtý, kterýž přešel v prvotní celou bibli, a pátý, obsažený v *Novém zákoně Mikulovském* z r. 1406. Z překladů Žaltáře zachoval se jeden ze století XIII. (*Klementinský*), a dva (*Witemberský* a *Kapitulní*) ze začátku století XIV. Nelze pochybovati a slova starodávná zřejmě k tomu ukazují, že také knihy *Mojžíšovy* a jiné části *Starého zákona*, zvláště *Knihy Soudců*, *Tobiáš*, *Judith* a *Esther*, *Ecclesiasticus*, *Píseň Šalomounova* a *Proroci*, již ve století XIII. na jazyk

český převedeny jsou, ač nás rukopisy došly teprv z 2. polovice století XIV.; toliko Kniha královské a Machabejské, Proroci menší a Kniha moudrosti vidí se býti přeloženy teprv ve století XIV.

Z těchto částí v rozdílných dobách přeložených snešeno jest ku konci století XIV.¹⁾ nejmenovaným duchovním (snad Matějem z Janova) celé Písmo svaté Starého i Nového zákona, jehož nejstarší exemplář, pod jménem bible Leskovecké známý, chová se v král. bibliotece Drážďanské. Nezměněný text téhož překladu shledává se, pokud vědomo, ve čtyřech jiných exemplářích mladších: Litoměřickém z r. 1411, Emauzském z r. 1416, Olomouckém z r. 1417 a Vatikánském²⁾.

Mimo písmo svaté převedeny jsou na jazyk český spisy některých sv. Otcův a jiných slovutných učitelů církevních, zejména od Tůmy ze Štítného sv. Augustina Zrcadlo hříšných a některé traktáty Richarda a s. Victore a sv. Bonaventury; neznámými překladateli vyloženy jsou spisy sv. Jeronyma, Ráj duše Alberta Velikého (r. 1385) a j.

Neméně hleděno ke spisování knih v zdělavacích a mravoučných, obzvláště v 2. polovici XIV. století. Z té doby zachovaly se Modlitby, ovšem již dříve složené, naučení o povinnostech křesťanských, na př. o zpovědi,

¹⁾ Před koncem XIV. století celá bible česká zajisté snešena nebyla, ježto by se alespoň jeden exemplář z ní byl zachoval, jako se zachovaly bible latinské v bibliotekách kapitulních a klášterských z XI—XIII. století. A však Čechové nicméně v přeložení písem svatých všechny jiné národy slovanské předstihli. Nejstarší překlad celé bible na jazyk starocírkevní, jehož užívají Rusové, Srbové a Bulhaři, učiněn jest v 2. polovici století XV. (o sv. Cyrilovi pokládá se, že přeložil jen Žaltář, Evangelia a Apoštola); Poláci dokonali přeložení veškerých písem svatých v polovici století XV. (bible Šarišsko-Potocká jest z r. 1455), a v XVI. století přeložili je z velké části Slovenci; Srbům hornolužickým vyložil celou bibli Svtlik na začátku století XVIII.; Srbové dolnolužičtí mají úplný překlad z r. 1824, Charvátí pak teprv z doby nejnovější. — ²⁾ Viz o tom šíře J. Jirečka Rozbor prvotního českého překladu Starého zákona v Čas. Mus. na r. 1862, str. 136 a násl.

některá kázání a výklady, životové svatých či pašionál atd. Nejvíce prosluli jako spisovatelé kněh vzdělavacích dva mužové nábožní a učení: Jan Milič z Kroměříže († r. 1374) a Tomáš ze Štítného († ok. r. 1406). Onen, jsa kazatel a theolog vzdělaný, složil *Postilu* lidu a poučný spis „O zarmouceních velikých církve svaté“; tento, stavu svého rytíř, muž důmyslný, hlubokým citem nábožným i mravním výtečný a vůbec nevšedně vzdělaný, převýšil důkladností i počtem spisů svých, vesměs jadrným jazykem vynikajících, veškeré vzdělavatele literatury náboženské oné doby. Jednak přeložil, jednak původně sepsal 25 spisův větších i menších, z nichž před jinými předčí: „Knihy naučení křesťanského, Rozmluvy nábožné“ či *Řeči besední* a *Řeči sváteční* a nedělní. Též souvěký Matěj z Janova, slovutný theolog a spisovatel latinský, zůstavil nábožný spis „O ohavnosti“ v jazyku českém, který však přišel k zmaření.

5. Znameníťjší památky písemné.

A) Sbirky slov, jmen a přísloví.

1. Česká jména míst a osob v listech a spisech latinských XIII a XIV. století, jmenovitě v Bočkově diplom. mor. od r. 1197—1349, v Erbenových Regestech diplom. od r. 1197—1253 a v moravských deskách zemských od r. 1348—1466, vydaných tiskem r. 1858.

2. Přídavek český k latinskému listu knížete Sptyihněva o založení kolegiálního kostela Litoměřického. (Viz Příklady, č. 3 a 8). Podlé dobropísemnosti a toho, že v něm jmenován kníže Jindřich (r. 1193—1197), pochází ze začátku XIII. století, snad z r. 1218, v němž Sptyihněvův list základní od krále Přemysla Otakara I. potvrzen jest. Památné jsou v něm opsány minulý čas: *dal iest* (Pauel *dal iest* zemu) a *lokály* bez předložky: *plosskovicich* (v Ploškovících) a *doleass* (v Dolanech). Šíře vyložil jej Fr. Palacký v Časop. Mus. na r. 1836 a opět s P. J. Ša-

faríkem ve spise: Die ält. Denkmäler der böhm. Sprache str. 199 ¹⁾).

3. Nekrolog Podlažický, v pověstné knize *Gigas librorum* v bibliotece Štokholmské ve Švédích, psaný mnichem Zbyslavem okolo r. 1227, kterýž rok zřejmý jest z toho, že v něm mezi zaznamenanými knížaty zemřelými přivádí se markrabě Moravský Vladislav, jenž zemř. 18. února r. 1227. Obsahuje výše 750 jmen osobních, knížat Českých, biskupů Pražských, opatů a dobrodinců někdejšího kláštera benediktinského v Podlažicích blíž Chrasti v Čechách, kteří byli živi od polovice století XI. až do řečeného roku. Tato jména, podle dne úmrtí jedné každé osoby do latinského kalendáře v knize jmenované zaznamenaná, opsál Dobrovský ve Štokholmě r. 1796, a sestavil je dle koncovek, položil je do své Historie literatury české, str. 91—103. Celý nekrolog dle přepisu, od švédského učenice C. Kleminga učiněného, vydán skrze B. Dudíka ve spise: *Forschungen in Schweden* (1855), S. 403—427. (Viz Příklady, č. 9).

4. Glosy české v glosáři latinskoněmeckém Kostnického biskupa Salomona († r. 920), jenž slove vůbec *Mater Verborum* a chová se v Českém Museum. Psány jsou z menší části od mnicha Vacerada, kterýž psal týž glosář latinský asi r. 1242—1252 ²⁾, z větší části však od jiného

¹⁾ Podobný přídavek jest na konci listu knížete Svytlahy Brněnského, daného klášteru Třebíčskému r. 1197 (Boček Cod. diplom. Mor. I, 349): „Item Zpitigneu dal iest kostel s. Martina u Brna. s cloviekami. a s desatinu. Item dal iest zahrádniki na luzie. Item dal iest les za brdi s hainikoma. s Benediktu.“ Vřak tento připssek jest novověký, udělaný asi r. 1832 na způsob přídavku Litoměřického, jakož patrno z neologismů v něm a z mnohých chyb v jazyku i pravopise; chyby takové jsou: instrumentály s cloviekami místo s clověky a s hainikoma (plural) místo s hainíky, změkčené ie v slovích cloviekami a na luzie, kteréž se psalo teprv okolo r. 1270—1280, a poněkud i litera h místo g: zahrádniki, hainikoma m. zahrádniki a gainikoma a j. ²⁾ Posud se mělo za to, že glosy Vaceradovy v *Mater Verborum* rovněž jako kniha sama psány jsou r. 1102 neb 1202, poněvadž tam jest zaznamenan letopočet MCII, se zkráceninou na

písaře souvěkého, jehož glosy jsou nad řádkami. Jest jich asi 1100 a mnohé z nich mají velkou důležitost v příčině jazykozpytu, archeologie i mythologie, ježto se jimi vysvětlují mnohá latinská slova abstraktní, jména národů, pohanských bohů atd. Taková slova jsou na př.: eufemia blahodobe, eugenies blahorode, extasis žas (sazz), litera estena, historiographus letopizzec, concambium měna (mena), fabula baie; jména národů: barbarus nemec, Sarmate Srbi (zirbi), Wandalus, Wint, Slověnin (zlouenin); jména bohů: Ares suatovyt, Demetrius iarobud, Ceres živa (sua), Venus lada, Saturnus žitivrat (sitiurát), Mercurius radihost, genius đas (daš) a j. Tiskem vydány jsou z části v Časop. Mus. na r. 1827, IV, 69, a úplně v Hankově Sbírce nejdv. slovníků, str. 3—24, s výkladem pak kritickým v Šafaříkově spise: Die ältesten Denkmäler d. b. Spr., str. 205—233. (Viz Příklady, č. 13).

5. Zloměk výkladu Otčenáše z polovice XIII. století v Homiliáři Opatovickém z XII. století v bibliotece univ. Pražské (sign. III, F. 6). Obsahuje vysvětlení prvních tří článků Modlitby Páně: „Otče náš, Osvěti se tvé jmě a Přijdi království tvé“ a některé různé glosy, na př.: hrefny peccator, odpueze chestý a via sua mala a j. (Viz Příklady, č. 14).

vrehu, kloboučku podobnou, kteráž se pokládala za stovku, ano od některých za dvě stovky (1302). A však tím kloboučkem znamenal Vacerad neurčité zkrácení vůbec, jakož viděti z jiných slov od něho zkrácených, t.: VACĚDO za Vacerado, XPĚ za *Christi*, SCŘE za *scriptore*, ĪLLRE za *illuminatore*; pročež pravého věku, kdy glosář musejní jest psán, jináč určiti nelze, než z písma a z dobropísemnosti. Dobropísemnost však ukazuje zřejmě k polovici XIII. století, ježto tam psáno *h* za *g*, (waha), *ch* za *h* (wzechod), vkládavé i před *l* a *r*: pilzt (plst), zirbí (Srbi), čárkované *z*, na konci slov točené *s*, *e* za *ie* (nemec, suet) a p. S touto dobropísemností srovnává se také způsob vyobrazení Krista Pána v též knize, na němž se spatřují nohy na sebe položeny a jedním hřebíkem ke kříži přibity, kdežto na začátku XIII. století (r. 1202) vyobrazován jest Kristus způsobem starším, máje každou nohu zvlášť k desce přibitou. (Viz Vocelovu rozpravu „O nejstarších památkách křesť. umění v Čechách,“ v Časop. Mus. na r. 1852, II, 29).

6. Glosy české v lat. Žaltáři Českého Museum, z konce XIII. století, o nichž zpráva dána v Rozboru staroč. lit. I, 116. Tištěny jsou v Hankově Sbírce nejdávnějších slovníků, str. 234—258.

7. Slovníček latinskočeský *Bohemarius minor*, 500 slov obsahující, v bibl. univ. Pražské z 1. polovice XIV. století. Počíná: *Deus* boh, *aer* powyetrzye atd. K němu táhne se již Klen ve svém Vokabuláři. Tištěn z části v Hankově Sbírce, str. 179—181.

8. Klena Rozkochaného Vokabulář latinskočeský, sepsán mezi rokem 1360—1364 pomocí některých učenců a spořádán dle věcí, ježto jsou: bůh, nebe i země, ptáci, ryby, zvířata čtvernohá, stromy, člověk, dům rolnictví, řemesla a umění. Obsahuje 3585 slov. Slova latinská vzal Klen jednak ze starších slovníků, Bohemáře menšího a většího, jež oba připomíná, a z autorů latinských: Boëtia, Galiena a j.; jednak podali mu je mužové učení a u věcech zběhlí, jmenovitě názvy církevní Jan z Vlašimi, biskup Olomoucký (od r. 1351—1364); názvy filosofické a jiné vědecké Neplach, opat kláštera Opatovického; názvy, týkající se rytířství a zřízení vojenského i městského, Vilém ze Strakonice; názvy, vztahující se k oděvu, Sulek Vyšehradský, jiné Juvenál Bydžovský, Havel Boleslavský, Heřman Pražský, Jan z Holandrie a j. Některé názvy vědecké a jiná slova česká udělal si Klen sám, a to ne vždy dosti zdařile; jemu slove na př.: *grammaticus* slowocstan, *loycus* rzyecztan, *cancellarius* potaynecz, *prelatus* knyezak a p.; mnoho slov tu položeno z němčiny vzatých, na př.: *terminus* czyl, *pincerna* ssenk, *exactor* ssosnerz, *cirographus* hampest a j. Přepis tohoto vokabuláře z doby novější chová se v bibliotece kláštera Rejhradského a jiný v Museum Českém. Tištěn jest v Hankově Sbírce nejdáv. slovníků, str. 54—104.

9. Téhož *Bohemarius* v hexametřích, v bibl. kapit. Pražské. Vzdělán jest dle předešlého Vokabuláře ku potřebě školní. K němu vztahuje se nepochybně úvod k Vokabuláři, jenžto se počíná: „*Accedant pueri cupientes mente beari.*“ Poslední z 886 hexametřů, z nichž se skládá, zní: *Tympana*

dic buben, bubennyk *dic tympanisator*. Zachoval se přepis z něho, jež učinil r. 1390¹⁾ Martin ze Strážnice v nářečí moravskoslovenském. Tištěn v též Hankově Sbírce, str. 27—53. Výpis z něho položen v Příkladech, č. 36.

10. Nomenclator latinskočeský v bibl. c. k. univ. Pražské, z Vokabuláře Klenova vyňatý. Zavírá 1110 slov. Tištěn z části v jmenované Hankově Sbírce, str. 157—174.

11. Průpovědi české a latinské při Bohemáři Klenově, Martinem ze Strážnice r. 1390 opsané. Tiskem vyšly v též Hankově Sbírce, str. 337—355. (Viz Příklady, č. 37).

12. Mistra Kunrata *Sequentionarius seu Prosarum expositio*, v bibl. kapit. Pražské. Jsou to glosované zpěvy církevní, jež napsal r. 1385 Václav z Bzence v různorečí slovenském, v okolí Holíčském obyčejném. Tištěny jsou bez textu latinského v řečené Hankově Sbírce, str. 356—366.

13. Glosované vyložení Hymnů, z 2. polovice XIV. století, v rukopise č. 4733 v c. k. dvorské bibl. Vídenské. Počínají se takto: *Veni redemptor przyd wykupytely gencium lydy ostende ukaz partum plod virginis dyewky myretur dywsye omne seculum wessken swiet atd.*

14. Přísloví česká Smilem Flaškou z Pardubic sebraná; 236 pořekadel jadrných, zachovaných v rukopise mnicha Kříže Telečského z 2. polovice XV. století v archivu Třebonském s titulem: *Proverbia Flassconis, baccalarii Pragensis*, kteréž v obecnost podal Fr. Palacký v Časopise Mus. na r. 1827, II., 62—70. Podruhé vytištěna jsou ve Výboru z literatury české, I., 839—848.

¹⁾ K tomuto roku (t. 1390 a ne k r. 1309) vztahujeme datum, položené na konci Bohemáře: *Sub anno Domini M^o CCC^o non^o (t. nonagesimo)*, ku kterémuž času ukazuje písmo i pravopis, zvláště dvouhláska *au* v slovích *laukoť* a *po sswau rukau* (v Průpovědech v téměř rukopise).

B) Básně.

1. Básně epické a lyrické.

a) *Básně Rukopisu Kralodvorského.*

Rukopisem Kralodvorským rozumí se 12 lístků pergamenových, pozůstalých ze sbírky básní, dílem národních, dílem na způsob národních složených, kteréž Václav Hanka dne 16. září 1817 v kamenici věže kostelní v Kralovských Dvořích našel, a na památku místa, kde byly nalezeny, Rukopisem Kralodvorským nazval. ¹⁾ Tento rukopis obsahuje v sobě čtrnácte básní, šest epických, šest lyrických a dvě lyrickoepické, dohromady o 1229 verších, ježto dle nápisů činily tři kapitoly, 26., 27. a 28. knihy třetí, z čehož zřejmo, že první dvě knihy a 25 kapitol knihy třetí nějakou nešťastnou nehodou pohřbily jsou zmařeny *).

Básně zachované jdou v rukopise takto po sobě: 1. Oldřich a Boleslav (zlomek z kapit. 25.); 2. o pobití Sasíkův (Beneš Hermanův, kap. 26.); 3. o velikých bojích křesťanů s Tatary (Jaroslav); 4. o vítězství nad Vlaslavem (Čestmír a Vlaslav, kap. 27.); 5. o slavném sedání (Ludiše a Lubor); 6. o velikém pobití (Záboj a Slavoj); 7. o písniích (kap. 28.), Zbyhoň; 8. Kytice; 9. Jahody; 10. Jelen; 11. Růže; 12. Zezhulice; 13. Zarmoucená a 14. Skřivánek.

Veškeré básně sepsány jsou bez rýmu, mají však pravidelný rytm. V některých zpěvích epických shledává se stálý rozměr; v Ludiši a Luboru verš osmislabičný, v Oldřichu a Jaroslavu verš desítlabičný a ve Zbyhoni dváctislabičný, v Beneši Hermanově pak štrofa čtyřveršová; jiné, totiž Záboj, Čestmír a Jelen, mají rozměr volný, jenž

¹⁾ V. Hanka spravoval se u pojmenování básní nalezených Do-
novským, kterýž sbírku básní nábožných ze XIV. století, nalezenou
v jeho době v Hradci Králové, nazval Rukopisem Hradeckým. —
Položímeli za pravé, že každá ze zmařených 25 kapitol knihy třetí
sobě zavírala jen dvě básně a první dvě knihy po 25 kapitolách, tedy
jmeně 150 básní, beze vší pochyby překrásných, zkázu vzalo.

dle povahy děje se mění. Básně lyrické složeny jsou vůbec rozměrem štrofickým.

Rukopis pochází asi z r. 1270—1280, básně však složeny jsou dříve. Věk, kdy rukopis byl napsán, určití lze dle zvláštní dobropísemnosti, jejíž hlavní známky jsou měkké hlásky *die, nie, tie* atd., čárkované *í* v druhé polovici XIII. století obyčejné a složené *rs* k poznačení ř. Podlé těchto známek padá Rukopis Kralodvorský věkem svým mezi glosy Homiliáře Opatovického a Cisiojana Mnichovského o něco starší (z r. 1258—1270), kde ještě není hlásek změkčovaných ani spřeženého *rs*, a mezi Alexandreidu, psanou po r. 1290, kdež na místě *die, nie, tie* zobecnělo již *dye, nye, tye* a pominulo čárkované *í*.

Co se týče doby, v které sepsány jsou básně Ruk. Kr., složena jest báseň o pobití Tatarů (r. 1241) beze vší pochyby mezi roky 1260—1270, ježto se v ní jmenuje Kubilaj, chán Tatarský, jenž toho času panoval; touž dobou sepsána jest také báseň o slavném sedání čili Ludiše a Lubor, ježto hry rytířské toho způsobu zvláště za krále Otakara II. v oblibu vešly; však i jiné básně epické: Beneš Hermanův, Oldřich a Boleslav, Čestmír i Záboj, nevidí se nám býti původu o mnoho staršího, poněvadž ve všech jsou jistá zvláštní slova, a jisté zvláštní fráse a obrazy poetické,¹⁾ které ukazují ke skladateli básně o pobití Tatarů a o slavném sedání, aneb k jinému skladateli souvčkému²⁾.

¹⁾ Taková slova, ke společnému neb blízkému původu ukazující, jsou na př. v Záboji: I by ustúpatí vrahóm; v Jaroslavu: I by Tatarovóm ustúpatí; v Záb.: I vzkočichu hluci vzrúčie koně; v Jarosl.: I vsedachu vši na rúčie koně; v Čestmíru: I vsede Vojmír na rúčie koně; v Oldřichu: Za mnú, za mnú, chrabro na Polany; v Jarosl.: Za mnú, za mnú, koho vy zížň trápí atd. Více podobných porovnání viz ve Světozoru Vídenském na r. 1858, str. 50 a ve spise J. Fejfalíka: Ueber die Königinhofer Handschrift, Wien 1860, str. 22—27. — ²⁾ Posavadní vykladači Kralodv. Rukopisu, V. Svoboda (r. 1829), P. J. Šafařík (r. 1845), V. Nebeský (r. 1853), bratři Jirečkové (r. 1862), Sabina (Dějepis lit. č., str. 43, 51), K. J. Erben a jiní, mají za to, že básně epické Ruk. Kr. nejsou složeny jednou dobou, nebž každá báseň o sobě brzo po příběhu, k němuž se vztahuje, t. Záboj a Čestmír za doby pohanské,

O ceně poetické básní Rukopisu Kralodvorského pro- nesl se hned po jich vynalezení Dobrovský, pravě, že předčí přede všemi jinými skladbami staročeskými silou a lepotou myšlének a prostým, jadrným, a správným jazykem.“ Pa- lacký pak dří: „Že ze zpěvů Rukopisu Kralodvorského věje duch opravdově básnický; že tyto zpěvy vynikají řečí do- konalou, oplývají myšlenkami jasnými i rčením přerozma- nitým, vyjadřují příhodně idey jemné i mocné a naplňují znatele obdivením.“

V tomto dvojím úsudku shodují se všichni jiní uvažo- vatelé Rukop. Kralodvorského, kladouce básně jeho po bok nejlepším básním jiných národů, pročez také téměř do všech jazyků evropských přeloženy jsou. Že však při tom všem nedostalo se jim uznání takového, jehož se dostává básním klasičtým jiných národův, jediné v tom záleží, že jich ze sbírky drahocenné příliš málo se zachovalo ¹⁾).

Oldřich po r. 1003 a Beneš Hermanův po r. 1204. V té příčině táhnou se k národním básníkům srbským, kteří též skládají zpěvy své hned po událostech, a ukazují k staročeskému národnímu básníku Lumírovi. Tomu však jsou kromě příčin výše uvedených v básních domněle pohanských, Záboji a Čestmíru, na odpor slova z doby křesťanské „oběť“ místo „žertva“, „tvrdość nebes“ (firmamentum) místo obloha, též slovo „helm“, teprv v XIII. století zbecnělé a „černý štít dvů zubů“; mimo to odporu- je tomu v obou básních neurčitost topografická, ježto se v nich ne- jmenuje ani hory, ani řeky, ani osady, kde byli nepřátelé od Čechů po- hanských stíháni a pobiti, a kde Čestmír nad Vlastislavem zvítězil, kte- réž neurčitosti by nebylo, kdyby ty básně byly složeny hned po pří- bězích v nich opěvaných. Pročez již Dobrovský (r. 1824) a Palacký (r. 1829), na zřeteli majíce důvody výše uvedené, pronesli se, že obě básně jmenované složeny jsou teprv v XIII. století. (Wiener Jahrbücher der Literatur, sv. 27 a 48); taktéž má W. Maciejowski skladatele těchto básní za křesťana z doby pozdější, kterýž, zabrav se v myslí své do časů pohanských, v duchu pohanském je složil. — ¹⁾ Šífe o Rukop. Kralodv. psali: V. A. Svoboda v druhém vydání téhož Rukop. r. 1829; V. Ne- beský v Čas. Mus. na r. 1852 a 1853 a v Naučném slovníku (IV. 941); H. Jireček ve Světozoru na r. 1858; K. Sabina v Dějepise liter. české, str. 22—79, J. E. Voel (o básních Záboj a Jaroslav) v Čas. Mus. na r. 1854 a B. Květ v Aestetickém rozboru Rukopisu Kralodvorského. V Praze 1861. V jazykn německém kriticky jej rozebrali: Fr. Palacký ve Vídenských letopisech literaturních na r. 1829 (str. 48), v Bohemii

Klademe tu básně epické v tom pořádku, v kterém se událi příběhové v nich líčení, písňě zůstávajíce na konec.

1. Zábój a Slavoj, jedna z nejkrásnějších básní sbírky zachované, v níž se vyličuje odboj Čechů pohanských proti cizincům, kteří vtrhše pod vůdcem svým Luděkem do země, cizí (křesťanské) náboženství jim vtírali, načež vůdcové čeští Zábój a Slavoj, udeřivše na ně od Černého lesa a porazivše je na hlavu, vlast jařma cizího zprostiti. Básník, chvále vůdce Záboje pro zpěv srdce jímající, přirovnává jej dávnověkému pěvci českému Lumíru (Lutomíru), „který slovy i pěním pohýbal Vyšehrad i vše vlasti.“ Připomíná též bohy pohanské Vesnu, Moranu, Běsa a Třasa, a líčí obyčeje náboženské Čechů pohanských, jich mnohoženství, hlásání a obětování bohům a p., pročež tato báseň kromě platnosti poetické má také znamenitou platnost historickou a mythologickou. Který boj Čechů se západními sousedy básník měl na zřeteli, domysleti se nesnadno, ježto se v básni vypisuje vůbec jen vypuzení nepřitele ze země, aniž se nápisem obecným: „O velikém pobití“ naznačuje určitý příběh. Někteří tu báseň vztahují k bojům, jež Čechové vedli s Franky r. 805 za Karla Velkého, kde trojí vojsko Karlovo vtrhlo do Žatecka a Litoměřicka; jiní mají za to, že se týče bojů, vedených za Ludvíka Německého r. 849; méně pravdě se podobá, že by byl měl básník na zřeteli boje po zkáze říše Duřinské r. 490 (528) aneb boje pozdější, vedené s Franky v krajině Pomohanské za krále Dagoberta asi r. 630, když Sam, vůdce Slovanů severních, Franky u Vogastiburku (nepochybně Voburku v Bavořích) porazil. V příčině jazyka chová v sobě báseň „Zábój a Slavoj“

na r. 1858, č. 288 a násl. a j. a P. J. Šafařík v úvodu k německému překladu téhož Rukopisu, zdělanému skrze hraběte J. Mat. Thuna (r. 1845). R. 1860 učinil Jul. Fejfalík hanlivým spisem „Ueber die Königinhofer Handschrift“ ve Vídni vydaným, ve spolku s jinými protivníky národnosti české útok na pravost Rukopisu Kralodvorského, jež bratři Jos. a Herm. Jirečkové ve spise „Die Echtheit der Königinhofer Handschrift“ (Prag 1862) odrazili úplně a s účinkem takovým, že spor o pravost Rukopisu Kralodvorského tím navždy jest ukončen.

mnohá slova starožitná, jinak velmi řídká, na př. báťa, varito, zvěst, roskos, krahuj, lis (liška); adjektiva holubin a otecký; zapovídati (tolik co rozkazovati), oběcati (obětovati) a konstrukce: koni řehce veškenles, prudkosť vyrazi Luděkem ap.

2. Čestmír a Vlaslav, báseň hrdinská, v níž se líčí boj knížete Pražského Neklana s Vlastislavem, knížetem Luckým (Žateckým), kterýž, spojiv se s Kruvojem, knížeti Neklanovi věrností zavázaným, krajinu Pražskou ok. r. 830 mečem i ohněm byl pohubil. Vůdce Neklanův Čestmír, zmocniv se nejdříve hradu Kruvojova, usmrtil Kruvoje, a jda pak na Vlastislava, jakož podobno, na Tursku mezi Budčem a Levým Hradcem slavné vítězství nad ním obdržel. Báseň tato jest velmi důmyslně osnována, rovněž jako předešlá, vyobrazuje živě příběh a vyniká pěknými obrazy básnickými. Ze slov neobyčejných vytknouti sluší: holedbati se (pyšniti se), hadlivý (tupivý), mestný, Neklanin (Neklanův), tvrdosť nebes (obloha), slovo helm a j. Viz Příklady, č. 17.

3. Oldřich a Boleslav, zlomek básně hrdinské, v níž se slaví vypuzení Poláků z Prahy za jejich krále Boleslava Chrabrého r. 1003. Boleslav Chrabrý vtrhl r. 1002 válečně do Čech a oslepiv knížete Českého, Boleslava III., zmocnil se vlády. Bratři Boleslavovi, Jaromír a Oldřich, utekli se ke králi Německému Jindřichovi, přivedli mu vojsko německé na pomoc, a spojivše se s Čechy sobě věrnými, z nichž přední byl Výhoň Dub, přirazili k hradu Pražskému od Poláků obsazenému a vyhnali Poláky odtud i se země, načež Jaromír dosedl opět na trůn knížecí. Toto vypuzení Poláků z Prahy a vítězství nad nimi básník překrásně vyličuje a končí zpěv svůj těmito verši:

Aj, víceství jesti bohem dáno!
Vstane jedno slunce po všem nebi,
Vstane Jarmír nad všíu zemiú opět.
Roznosi se radost po všěj Praze,
Roznosi se radost kolkol Prahy,
Rozletnu se radost po všěj zemi.
Po všiej zemi ot radostnej Prahy.

4. Beneš Hermanův čili „o pobití Sasíkův.“
V této básni vypisuje se poražení Sasů u Hrubé Skály r. 1203 skrze Beneše, syna Hermanova, kaštelána tamější krajiny, když v nepřítomnosti Přemysla Otakara I., kterýž byl za příčinou korunování svého k císaři Otovi IV. do Němec odjel, markrabě Míšenský Dětrich, vtrhna s vojskem do Čech, zemi ohněm a loupežím plnil. Básník líčí živě, kterak lid český, naříkaje na plenění krutých Sasíků, pod Hrubou Skalou se ozbrojil, kterak obě vojska se srazila, a Čechové slavného vítězství nad Němci dobyli, pročez:

by Němcem upěti,
by Němcem prnůti,
i pobití jim.

Zvláštní jsou v té básni zdobná slova: vlastice (vlast), chyšice (chýše), hoviédce (hovádko), zbožice (zbožíčko); přídavná jména: polský (polní), leský (lesní) a n. j.

5. Ludiše a Lubor či „o slavném sedání“, báseň složená na způsob romance ve štrofách nerymovaných, ježto počíná se takto: „Znamenajte staří, mladí o pótkách i o sedání“. Popisuje se v ní souboj na louce před hradem knížete Zálabského po velkých hodech u přítomnosti zemanů, zemanek a děvic k tomu sezvaných. K prvnímu souboji ustanoví kníže soupeře Střebora, ke druhému kněžna Srpoše a ke třetímu Ludiše, krásná dcera knížecí, Lubora. Lubor nad třemi soupeři zvítěziv, obdrží od Ludiše za odměnu věnec z dubového listí. Velmi pěkně líčí se tu mladá kněžnice: „Ta dei na div sličná biéše; těla urostlého krásně, líce jmiéše ovšem bielé, na lícech rumění kvěchu; oči jako nebe jasné, i po jejej biélej šji vlasi zlatostvúci vějú, u prsténcech skadeření“. Rázný pak jest duál po celé básni jdoucí:

Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dlúho spolu zápasista,
ež dřevce oba zlámasta a t. d.

6. Jaroslav či „o velikých bojích křesťan s Tatarsy“, báseň epická, krom Zúboje nejvýtečnější v celém

rukopise. V ní vypisuje zpěvec mistrně vtržení Tatarů do Evropy, sužování a úzkost křesťanů a slavné vítězství, dobyté nad Tatary na Hostýně a u Olomouce v červnu roku 1241. V úvodu, jenž se počíná veršem „Zvěstuju vám pověst veleslavnú“, vypravuje básník příčinu vpádu tatarského, oloupení a zavraždění kněžny tatarské Kublajevny, ježto dle pověsti stalo se ve Středě německé ve Slezích ¹⁾, potom vypisuje, kterak chán Tatarský, vtrhna z pomsty s nesmírným vojskem do Rus, dvě knížetství, Novohrad (Vladiměř) a Kyjev, sobě podmanil, odtud hrna se dále na západ, Polsko, Slézsko a Uhry zpustošil a vrazil až do Moravy. Potom líčí živě boj s Tatary na Hostýně, smrt Vneslava, vůdce Moravského, úzkost Moravanů žízní trápených, zamýšlenou zrádu Vestoně, kterýž se chtěl Tatarům poddati, statečnost Vratislava, jenž zrádce uchvátil, a v největší nesnázi zázračnou pomoc matere Boží: hojný dešť Moravanům a různé blesky do stanů tatarských; konečně stažení veškerých vojsk u Olomouce a slavné vítězství, dobyté hrdinským Jaroslavem, kterýž jako orel přiletěl vůdce tatarského Kublajevce mečem proklal a Tatary rozplašiv Hanou od nich osvobodil.

V tomto popsání zvláště pěkně vyobrazuje básník sličnou Kublajevnu verši „Jako zora po jutřě se sěje“, hádání čarodějnů, jaký konec boj vezme: „Sebrachu se nalit čaroději“, boj na Hostýně: „Ajta! rozmnoží se Tatar mnoství“ atd., a zjevení se v největším nebezpečství Jaroslava: „Ajta! Jaroslav jak orel letě“. V popsání boje Hostýnského velmi zdařile vložil modlitbu, napodobenou dle žalmů 7 a 26, ježto zní:

Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojiem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy;
vyslyš hlasy k tobě volající!

¹⁾ Nikoli Kublajevna, kněžna Tatarská, nebrž kněžna ruská, vnučka knížete Kyjevského Michala, dle letopisu Volynského, na útěku před Tatary r. 1240, ve Středě slezské zavražděna jest; byloť tedy toto zavraždění účinkem a ne příčinou vtržení tatarského.

Oklúčení jsmy lutými vrahy,
 vyprost' ny z osidl krutých Tatar,
 i daj svlaženíe utrobám našim;
 hlasonosnú oběť tobě vzdámy.
 Potř! v zemiích našich nepříátely,
 shlad' je u věk, a věky věkoma! ¹⁾

Jména Moravanů, jenž s Tatary na Hostýně bojovali: Vneslav, Vestoň a Vratislav, vzata jsou nepochybně z domyslu básníkova, rovněž jako jména soubojovníků v básni „Ludiše a Lubor“. Ani jméno vítěze u Olomouce „Jaroslav“ není na jisto postaveno, ježto dle pověsti moravské od kronikářů zachované zkrátitel Tatarů byl z rodu Šternberského, z kteréhož rodu žil r. 1241 dle listin jediný Zdislav. — Za zvláštnosti jazykové v této básni připomenouti náleží: zastaralé part. praes. „nedozírám“, plnou formu čísla „dvadeset“, slova z obvyčeje vešlá: svět (rada), dřevo (strom, jako posud v Domažlicku), vnočiti, tráti, zaměšiti se; genitiv v komparaci: i by hořě hořia všeho věčšíe; trapně je zhynúti žízňú mečia; zvláštní konstrukce vidí se býti: dci Kublajeva cháma; koho vy žízň trápí a p.

7. Jelen, báseň lyrickoepická, počínající se: „Běháše jelen po horách“, v níž se opěvá ve způsobě romance smrt jinocha od nepřítelů zabitého, ježž veškeré dívky oplakávají. Jsouť v ní myšlenky, ježto připomínají nemálo dobu pohanskou, zejména krahujci, kteří nad smrtí jinochovou spolu truchlíce s dubu pokrakují, a vyličování, jak vrah z jinocha duši mlatem vyrazil, jak duše pěkným táhlým hrdlem odlétá a za ní teplá krev teče.

8. Zbyhoň, báseň lyrickoepická, jejíž první verš zní: „Poletova holub se dřěva na dřěvo“. Složena jest též na způsob romance a vyličuje žalost milencovu nad unesením milenky své skrze Zbyhoň, vládku loupeživého,

¹⁾ Srovnej žalm 7, v. 7: *Exsurge Domine in ira tua: et exaltare in finibus inimicorum meorum*; též žalm 27, v. 7: *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te*, a žalm 26, v. 6: *Circuivi et immolavi in tabernaculo eius hostiam vociferationis*. Podobné parafrase žalmů 7, v. 2, 6 a 7, vidí se býti ve druhé modlitbě křesťanů, verše 108—111.

kterouž milenec z moci uchvatitelovy vysvobodí a násilnému Zbyhoni mlatem hlavu rozrazí. Viz tuto báseň v Příkladech, č. 17.

9. Šestero písní, ježto vynikají vesměs jemným hlubokým citem, libou prostotou a pěknými obrazy, a mají do sebe pravý ráz národních písní slovanských. Jsou tyto:

a) Kytice, píseň, složená veršem adonickým, v kteréž se pronáší něžná touha milenčina po milenci. Počíná se: „Věje větříček z knížeckých lesův“. Goethe přeložil ji do němčiny (viz jeho Kunst und Alterthum), změnil však štrofu poslední, udělal z básně erotické elegickou.

b) Jahody, kteráž se začíná: „Jde má milá na jahody na zelená borka“. V ní obrazí se dovádivá bujnost mladistvého věku. Sepsána jest veršem tří- a čtyřslabičným, jako písně maloruské. Z dialektického slova „borka“ místo borky, vychází na jevo, že jest složena ve východních Čechách, kde posud se říká hora místo hory, hájka místo hájky a p.

c) Růže, píseň, co do věci, Kytici podobná, ježto se v ní rovněž jako v Kytici pronáší něžným způsobem toužení milenky po milenci. Liší se však od Kytice zvláštním rozměrem, dle něhož přechodník časoslova nepřetrženě se víže k minulému času téhož časoslova, takto:

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvědčvši opadla?

Podobná starobylá píseň zachovala se také u Rusů: „Ach ty sad li ty moj sadočik — k čemu ty rano sad razevictaješ, razevictavši sad zasychaješ?“ ¹⁾ S počátkem této písně má též velkou podobnost jedna štrofa národní písně „Nesnáze lásky“ z XV. století, jenž zní: „Již ptáčkové vzhuru vstali, vzhuru vstavše zazpívali, zazpíavše pryč letěli, mne smutného zde nechali“ ²⁾.

¹⁾ Viz Čelakovského Slovanské národní písně III, 130 a 229. —

²⁾ Výbor z literatury české II, 639.

d) Zezhulice, píseň anakreontická s počátkem: „V šířem poli dubec stojí“, v níž na jevo se dává libá prostota a touha dívčí.

e) Zarmoucená (Ach vy lesi, tmaví lesi, lesi Miletínští), píseň elegická, kteráž projevuje žalost nad ztrátou rodičů i milence. Dle toho, že se v ní připomínají lesové Miletínští, vzala počátek též v Podkrkonoší.

f) Skřivánek, píseň velmi pěkná, počínající se veršem: „Pěje děva konopě u panského sada“, v níž se jeví bolest milenčina nad tím, že jí milého odvedli ¹⁾.

b) Jiné básně epické.

a) Světské.

1. Alexandreida, báseň epická o přibězích Alexandra Macedonského, nejznamenitější pozůstatek učeného básnictví staročeského, a nejstarší zachovaná báseň rymovaná, z níž nás však došlo jen šest zlomků ²⁾, obsahujících tři první zpěvy a části zpěvů 4., 6., 7 a 9. Vypisuje se v ní mládí Alexandrovo, výprava Alexandrova do Řeka, plavba do Malé Asie a zastavení u zbořenin Trojanských (zpěv I.); dále poselství Dariovo k Alexandrovi, tažení Dariovo, bitva u Issu, vzetí Tyru, tažení do Egypta a Libie, nové přípravy Dariovy a tažení k Arbele (zpěvy 2 a 3). Pak se líčí boj u Arbely a kratochvíle v Babyloně, zrada Bessova a Narbazonova, smrt Dariova a opět boj v Indii.

Alexandreida složena jest původně latinsky asi

¹⁾ Při Rukopise Kralodvorském vydávány jsou až do r. 1861 zároveň dvě písně, pokládáné za staročeské: Píseň pod Vyšehradem (Ha ty naše slunce) a Milostná píseň krále Václava (Z velikých dobrodružství), o nichž jsme v prvním vydání těchto Dějin liter. dovedli, že jsou podvrženy, sepsány jsouce r. 1816 a 1819. Pročež je tuto pomíjíme. — ²⁾ Tyto zlomky, zavírající v sobě výše 3370 veršů, jsou: Svatovítský, z polovice XIV. století (nyní ztracený), dva Budějovické, objevené r. 1828 a 1840, dva Musejní a zlomek Jindřichohradecký. Vytištěny jsou ve Výboru I, 135—170 a v Časop. Mns. na r. 1847, II, 305. Výpisy z nich viz v Příkladech jazyka č. 19 a 30.

r. 1160 skrze Waltera Kastilionského (Châtillon) v severním Francouzsku, dle Plutarcha, Curtia, Eusebia a j. s mnohými příměsky a výmysly ¹⁾. Česky vzdělal ji dle Waltera Kastilionského za posledních let panování krále Václava II. volně a samostatně básník nejmenovaný, tentýž, jenž sepsal legendy o sv. Kateřině a o Jidášovi Pilátovi (r. 1306 neb 1307) ²⁾. Verš v ní, trochéus osmi-slabičný, jest uhlazený, plný a pravidelný, řeč jadrná a bohatá na pěkné formy a obrazy poetické. Zvláštního způsobu jsou participia: byl jeda, bude neužil, jest zaslůživ a p., lokál bez předložky: prazie (v Praze), vodye (ve vodě), letye (v letě), a cizí slova: firmament, element, planeta, šturm, šal (zvuk), spalniér, pláty, rytieér a j. Památná jest také srovnalost některých frásí a obrazů básnických s frasemi a obrazy Rukopisu Kralodvorského, na

¹⁾ Tento text latinský vydán jest F. A. Müldnerem v Lipsku r. 1863 s titulem: M. Philippi Qualtheri Alexandreis. — ²⁾ Společný původ Alexandreidy a legend o sv. Kateřině a o Jidášovi zřejmý jest z jistých stejných myšlének a obrátů básnických ve všech těchto básních, jmenovitě ze zvláštních episod vlasteneckých, jakož jsou: v Alexandreidě Výbor I, 166, v. 7—25 a 167, v. 19—22), kde básník naráží na krále Českého, na jeho oddanost Němcům a nezřízený život; v legendě o sv. Kateřině (v. 47—54), kdež básník se dotýká nevěrných soků německých při dvoře královském, kteréž obě narážky vztahují se patrně ke králi Václavovi II.; v Jidášovi pak epizoda o zrádné smrti krále Václava III. (Výbor I, 169, v. 10—26); mimo to vychází společný původ těchto básní na jevo z verše stejně uhlazeného a jadrného, z některých neobvyklých rýmů, na př. (v Alexandreidě a v Jidášovi): chlípě, sipě; udaten, postaten; laeno, vzáeno; brže, vrže a j.; z dialektických infinitivů: mlezccezi (mlčeti), chtyeczy (chtíti), dozdaczy (doždati), smutley (smutěti) a on, a z neobvyklého užívání zájmena on za onen (sén i on = ten a onen). — Spisovatel Alexandreidy a legend řečených byl muž stavu duchovního, znalý náležitě latiny, z níž ty legendy vzdělal, i písem svatých, a zběhlý v literatuře klasické i jiné, ježto do Alexandreidy vložil epizodu z historie Trojanské o Parisovi a v legendě o sv. Kateřině připomíná báseň o Tristanu a Isoldě; vůbec byl muž osvícený, od-mítaje pověry a bájky, a nepochybně rodilý šlechtic, dávaje na několika místech narážkami nelaskavými na jevo nechuť k sedlákům (chlapům). Viz kromě toho: Sitzungsberichte der k. böhm. Gesellschaft d. Wissen-schaften, 1859, str. 30—36.

př. v Rukop. Kralodv.: Neklan káže vstáti k vojně, v Alex.: káže brzo vojem vstáti; v Rukopise Kralodv.: I minu den, v Alexandreidě: Ten den minu; v Rukopise Kralodv.: Dlouho vlasti v míře biěchu, v Alex.: Řecká země v míře stáše; v Ruk. Kralodv.: Podvihaje se mhlá ote pracha, v Alex.: mhlá biěše ot prachu; v Ruk. Kralodv.: I tu protiv sobě hnasta, hlavama v sebe vrazista, aj oba s koňů spadesta, v Alex.: zatiěm se potkasta sama, koňmi, prsmi i hlavama, a jakž se druh s druhem srazi, spadesta koňma přes vazy a v. j. Tatáž báseň dodělána jest také německy od Oldřicha z Eschenbachu, kterýžto Oldřich část své básně oddal králi Václavovi II. a část Oldřichovi z Risenburka.

2. Básně historické. a) Několik básní, přidaných ke kronice Boleslavské z r. 1315—20, totiž: Rudolt z Košic, Matěj z Třenčína, Vilém Zajíc a Němci, Plichta z Žerotína, král Jan a Zajíc. Složeny jsou bez všelikého rozměru jako kronika Boleslavská. b) Báseň na smrt krále Jana z r. 1346, ježto se počíná: „Klimberče (Klingenberku) mladý, praví krotce, pomni, žeš měl dobrého otce“. Dle P. Lupáče jest to pozůstatek „ze starého spisu (snad z větší rymované kroniky) o králi Janovi“. Psána jest pravidelným veršem osmislabičným a tištěna při Lupáčově Historii o císaři Karlovi (v Praze 1847, str. 63) a ve Výboru I, 1179.

β) Duchovní.

1. Legenda o sv. Kateřině, báseň duchovní 3519 veršů obsahující, co do ceny básnické, rýmu plného a jazyka na starodávná slova bohatého, nad jiné výtečná. Vypravuje v ní básník, že sv. Kateřina, dcera krále Kosta v zemi Cyprské, měla sobě za manžela vzíti císaře Maxencia (Maximiána) a přiznati se k víře pohanské, ale když toho k radě poustevníkově učiniti nechtěla a zasnoubila se s Kristem Pánem, že z rozkazu zuřivého císaře sřata jest (d. 25. listopadu asi r. 300 po Kr.), načež andělé odnesli tělo její na horu Sínai, kdež odpočívá. Složena jest

na začátku XIV. století dle latinské legendy Jakuba a Voragine ¹⁾ od básníka stavu duchovního, jenž znal píseň *Dies Irae*, a byl také znalý básní světských, připomínaje Tristana a Isoldu, a spolu vlastenec upřímný, kterýž těžce nesl, že nevěrní sokové dvorští, krále (Václava II.) obklíčující, věrným ve službě překáželi (v. 47—54) ²⁾. Tato legenda, jak dotčeno, jest velmi důležitá v příčině jazyka, chovajíce v sobě mnoho slov buď zcela neznámých, na př.: čla, diěč, osob, skola, majný a j., buď v jiném rozumu užívaných a neobyčejných, na př.: čřf, obětnice, mistř, zvyčej, dřvi (dvěře), vratek (krček), hrad (město), nápasť (zkušeni), vlast (vláda), vep (úp, křik) a j. Slova vítězský (ež Sibylla tak vítězská), ladný (ladná Kateřina) a stól (od Římského stola = trůnu) připomínají „věščeby vítězovy“, „oten stól“ (s otna zlata stola) a „Sázavu ladnu“, v Rukopise Zelenohorském. Jediný rukopis legendy o sv. Kateřině z konce XIV. století, jenž do r. 1648 choval se v bibl. Rožmberské v Praze, nachází se v kr. bibl. Štokholmské, kdež jej r. 1850 dokt. J. Pečírka objevil a r. 1860 společně s K. J. Erbenem vydal. Výpis z něho viz v Příkladech, č. 35.

2. Zlomek legendy o Jidášovi, 172 veršů zavírající, z počátku XIV. století v Českém Museum. Vypisuje se v něm v plynném dvouverší, jak Jidáš, usmrtiv králevice Škariotského, utekl se do Jerusálema k Pilátovi, jak tu k jeho vyzvání v zahradě otce svého Rubena jablka kradl, otce svého zavraždil a matku za manželku pojal, kteráž, truchliva jsouc z toho, chtěla mu to vyjevit

¹⁾ *Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo historia Lombardica dicta. Recensuit Th. Graesse. Dresdae 1846.* Skladatel té legendy narozen byl ve Voraggio v Genevsku ok. r. 1230, stal se dominikánem a potom arcibiskupem Genevským. Dotčenou legendu sepsal asi r. 1270 a zemřel r. 1298. — ²⁾ O tom, že skladatel této legendy byl spolu skladatelem Alexandreidy, viz Připomenutí na str. 103. Že legenda o sv. Kateřině sepsána jest na začátku XIV. století a ne později, stvrzuje se také tím, že se v ní užívá slova prosinec k poznačení Novemburu, jako v prodloužené kronice Kosmově k r. 1128, kdežto později u Klena Rozkočaného (od r. 1350—1360) znamená prosinec již měsíc December.

— čímž zlomek se končí. Básník, beze vší pochyby týž, jenž složil Alexandreidu, vypravuje o usmrcení královice Škariotského, naráží co vlastenec na zavraždění krále Václava III. (r. 1306), kteréž se té doby stalo, čímž vysvětluje, že báseň složena jest nedlouho po tomto příběhu. Zlomek počíná se verši: „Had zzie rozhnyewaw wzwey chlipie, puzzty zzie nan welmi zzipie“, a tištěn jest v Čas. Mus. na r. 1829, III, 59—63 přičiněním nálezce jeho, prof. Schönbecka v Budějovicích, a pak ve Výboru I, 170—174. Zevrubnější úvahu o něm podali V. Nebeský v Čas. Mus. na r. 1847, I, 11, a J. Fejfalík ve zprávách cís. akad. Sitz. B. 1861, 37, 85—88. Výjimek z něho viz v Příkladech, č. 20.

3. Zlomek legendy o Pilátovi, obsahující 105 veršů, též z počátku XIV. století a od téhož skladatele, kterýž sepsal legendu o Jidášu. Začíná výkladem etymologickým jména Mohuč a Mohanu, a vypravuje o králi Atusovi, jak byl na lovu, jak viděl ve hvězdách, že se mu narodí z Pily syn slavný, jak mu posel donesl zprávu o narození toho syna, a tázal se ho, jak ho má jmenovati, načež dal Atus za odpověď, že Pilát — kdež báseň přetržena. Vytištěn v Čas. Mus. na r. 1829, III, 63—66 i ve Výboru I, 175—177, a posouzen od V. Nebeského a J. Fejfalíka ve spisech výše přivedených.

4. Legenda o dvanácti apoštoliích. Dva zlomky básně dějpravné ze začátku XIV. století, z nichž první, objevený Fort. Durichem ve Víd. bibl. dvorské asi r. 1784, obsahuje veršů 76, druhý pak, r. 1847 P. J. Šafaříkem na světlo vynešený, veršů 156. V onom, počínajícím se slovy: „Nenys uiernych zzyrdecz sizny“, vypravuje se o zlomyslném císaři římském Neronovi, kterak dal svou matku usmrtiti, a porodiv lékařskou lstí zábu, v paláci svém ji dal chovati, od kteréž záby ten palác pak nazván „lateran“. Ku konci líčí se příběhy života Jakuba většho. V zlomku druhém, kterýž se počíná verši: „Potom pak prsissed do asie, jat byl prsieliutym pohanem“, vypisuje se život apoštolů Jana, Matiaše, Marka a Filipa a z části sv.

Petra. Vzdělána jest ta legenda od některého duchovního dle latinské legendy Jakuba a Voragine. Zlomek, přepsaný od Duricha, jehož originálu již nalézt nelze, vytištěn jest v Dobrovského Hist. lit. č., str., 103, v Hankových Starob. Sklád. III, 251 a ve Výboru I, 1143; druhý zlomek Šafaříkem vložen do Časop. Mus. na r. 1847, I, 292, a po druhé vytištěn ve Výboru II, I. Úvahu o obojím podal J. Fejfalík ve zprávách Akad. Sitz. Berichte, 1861, 37, 56—71, kdež pronáší mínění, že báseň česká jest zbytek nějaké kroniky císařů Římských. Viz výpisy v Příkladech, č. 21.

5. Zlomek legendy o seslání ducha svatého, 102 verše z části porušené v sobě chovající, ze začátku XIV. století v Českém Museum. Popisuje se v něm, co se přihodilo v Jerusalemě, když apoštolům „spadl dar ducha svatého“. Tiskem vydán jest v Čas. Mus. na r. 1829, III, 67—69 a ve Výboru I, 178—180.

6. Legenda o příchodu Páně do Jerusalema před velikonočí, ze začátku XIV. století, již Tomáš ze Štítného „ze starého skladače“ vložil do své řeči o květné neděli. Začíná se: Viz člověče bohabojný, boží milosti důstojný“. Vytištěna jest ve Výboru I, 754—756.

7. Zlomek legendy o umučení Páně, ze začátku XIV. století, jejž našel r. 1817 Dominik Kynský v Brně. Některé verše, zejména: „Viz člověče bohabojný“ atd., srovnávají se s legendou o příchodu Páně do Jerusalema. Vytištěn jest v Dobrovského Hist. lit. české, str. 113 a ve Výboru I, 1147.

8. Zlomek legendy o sv. Alexiovi, o 103 verších, ze začátku XIV. století v moravském archivu zemském. Vypisuje se v něm konec života sv. Alexia (nar. v Římě ok. r. 350, zemř. ok. r. 395), když vrátiv se ze života poustevnického z Asie do otcovského domu, a pobýv tu 17 let nepoznán zemřel, a papež Innocenc list od něho zůstažený, v němž o tom zprávu dává, u přítomnosti otce jeho Eufemiana, i matky a vdovy jeho přečísti dal, načež nastal bolestný nářek těchto pozůstalých v tom zlomku líčený. Legenda česká, z které ten zbytek nás došel, vzdělána jest dle

latinské legendy Jakuba a Voragine, s níž některé části zcela se srovnávají, a spolu snad dle původní legendy církevní, vyd. od Bollandistů ve spise *Acta Sanctorum* (IV. p. 251), jakož ukazují v úvahách svých V. Nebeský (v *Čas. Mus.* na r. 1851, str. 138) a J. Fejfalík (*Sitz. Ber. d. k. Akad.* 1861, 37, 71—75), kteří tento zlomek spolu dle originálu A. Bočkem nalezeného vytisknouti dali. *Legenda* o sv. Alexiu, v středověku velmi oblíbená, přeložena jest také do němčiny a do jiných jazyků. Výpis z ní viz v Příkladech, č. 22.

9. Zlomek legendy o p. Marii, ze začátku XIV. století, dva proužky pergamenové, jež r. 1855 našel prof. K. Höfler v Praze. Počíná se veršem: „Sám v sobě svůj smutek tlačí“, a obsahuje na proužku prvním nárek sv. Anny na bezdětství své, na proužku druhém pak žalost nad tím, že Jáchym ji opustil, a líčení výjevu v zahradě, kdež vrabci svým mlad'atům potravu na hrušku do hnízda donášejí. Podobá se pravdě, že tato legenda vzdělána jest dle apokryfického evang. sv. Matouše o narození a životě p. Marie, a že obsahovala výše 3000 veršů, složena jsouc od výtečného básníka. Zprávu o ní podal P. J. Šafařík v *Čas. Mus.* na r. 1855, str. 529, nazýváje ji legendou o sv. Anně a klada ji omylem do polovice XIII. století; šíře ji rozebral J. Fejfalík, *Sitz. Berichte d. k. Akad.*, 1859, 32, 300.

10. *Legenda* o desíti tisících rytířích, ze začátku XIV. století, v níž se živými barvami vypisuje boj císaře Římského Hadriána (r. 117—138 po Kr.) s 10.000 křesťany pod vůdci Ermolausem a Agatiem, kteréž císař chtěje převést k pohanství, když se mu vzpírali, strašně mučiti kázal. Vzdělána jest nepochybně dle Zlaté legendy Jakuba a Voragine ve 204 dvouverších, plynných a jadrně rymovaných. Verše, v kterých se vyličuje kruté trápení a smrt rytířů křesťanských (Výbor II., 10, v. 30—49), mají nemalou podobnost s verši v *Alexandreidě* (Výbor I., 1154, v. 20—46), kdež se popisuje seč u Eufratu; prosba pak, pronešena ku konci (Výbor II., 15, v. 11—24), aby Kristus od všelikého neštěstí chránil domu toho, v kterém by bylo vyobrazení umučených těchto křesťanů, shoduje

se s touž prosbou v legendě o sv. Kateřině (v. 3364—3380). Kteréz srovnalosti ukazují poněkud, že ty básně pocházejí z jedné a též doby a snad od téhož skladatele. Prosba za ochranu domu lidí nábožných, připojená k této legendě, důležitá jest v příčině vlastenského výtvarného umění na začátku XIV. století, ježto se v ní připomínají obrazy malované (mastí psané) a kreslené (černidlem psané) v příbytech soukromých, též sochy svatých ze dřeva i z kamene. Verše toho se týkající (318—331) znějí takto:

Jesu Christe, živý chlebe,
ještě my prosíme tebe,
budúli naše mučení,
v svém domu jmiéti na stěně
mastí neb černidlem psáno,
nebo z dřeva vyřezáno,
neb snad z kamene vyryto,
neb na knihách v skříní skryto:
rač býti stráž toho domu
vždy od ohně i od hromu;
pošli anděla svatého
nhd v ten dóm z králevstva tvého,
by ho stíhl od všeho zlého,
i od smutka rozliéného.

Tato legenda zachovala se ve čtyřech prepisech, v pašionálu v Českém Museum z r. 1395, v bibl. univ. Pražské a Lvovské a v bibl. kláštera nad Křemží v H. Rakousích, a vytištěna jest dle jmenovaného pašionálu v Časop. Mus. na r. 1840, str. 289—301 a ve Výboru II., 6—18. Zprávu o ní podal J. Fejfalík, Sitz. Ber. d. k. Akad., 1862, 37, 84.

11. Legenda o sv. Dorotě, z první polovice XIV. století v bibl. kapituly Pražské a jiný přepis z druhé polovice téhož století v bibl. univ. Pražské. Vyličuje se v ní utrpení a stětí sv. Doroty v Césareji v Kapadocii (r. 304 po Kr.), když nechtěje sobě vzítí správce té krajiny Fabricia a vzdáti se víry své, na smrt odsouzena jest, a přišedši do ráje, dle slibu svého písaři Theofilovi, jinochu pohanskému, po anděli košík růží poslala, načež i Theofil

stal se křesťanem a mučedníkem. Složena jest na způsob písně a vyniká cenou básnickou, líčí něžně i věrně sflu víry, i formou umělou, obsahující štrofy třídlílné, z nichž dvě první štolý srovnávají se, až na rým, se štrofami v básni „Beneš Hermanův“ v Rukopise Kralodvorském, jakož zřejmo z první štrofy obojí básně:

Píseň o sv. Dorotě.

Ó Doroto panno čistá!
tvůj hod ctí církve svatá,
nebs ty dívká výborná,
bohem zvolená.

Beneš Hermanův.

Aj ty slunce, aj sluncečko!
ty-li jsi žalostivo?
čemu ty svítíš na ny,
na biédné lidi?

Přepis, chovaný v bibl. kap. Pražské, tištěn jest v Hankových Star. Skl. III., 122—128, a přepis, chovaný v bibliotece univ. Pražské, v Časop. Mus. na r. 1848, II., 3, 259 a ve Výboru II., 18.

Jiná legenda o sv. Dorotě, složená v rymovaných dvouverších dosti porušených asi v polovici XIV. století, nachází se v rukopise „Modlitby“ z konce XIV. století v bibl. univ. Lvovské. Šepsána jest dle legendy latinské od skladatele světského, jak sám dí, písem svatých neznalého, a vydána J. Jirečkem v Časopise Mus. na r. 1859, str. 21—27. V řeči nevázané vzdělána jest táž legenda dle Jakuba de Voragine v Pašionálu (tišt. r. 1495) a ve způsobu písně předělána Šimonem Lomnickým, co hra dramatická pak od skladatelů neznámých, obíhající podnes v lidu v obojí formě v rozličných variantech. Viz Sušilovy Mor. nár. písně, str. 7, a J. Fejfalíka Volksschauspiele aus Mähren, S. 81—166.

12. Legenda o sv. Anselmovi, arcibiskupovi Kanterburském († r. 1109). Obsahuje ve více než 800 verších vidění sv. Anselma, v kterém se mu zjeví Panna Maria a k žádosti jeho dává mu vysvětlení o utrpení Páně. Vzdělána jest dle latinské legendy: „*Dialogus B. Mariae et Anselmi de passione Domini*“, jakož patrné z prvních veršů:

Byl jest jeden svatý muž, jemu imě Anselmuš;
mnoho časův se slzami, postem, bděním, modlitbami
svaté Marie, naší panič, vzdly prosíče bez přestání,
by j'mu svého syna zjevila umučení,

kterých verše znějí v textu latinském takto: „*Sanctus Anselmus longo tempore cum ieiuniis, lachrymis et orationibus gloriosam Virginem exoravit, ut ei revelaret, qualiter eius filius passus est*“. Činí se v ní zmínka také o věčném židovi. Zachovala se v Rukopise Svatovítském ¹⁾ v bibl. kapit. Pražské, složená jest však již dříve, ježto J. Horkým nalezen r. 1819 mnohem starší zlomek též legendy, uložený v bibl. Wiesenberské na Moravě. Vytištěna jest z téhož rukopisu v Hankových Starobylých Skládáních III., 128—167, a zlomek Horkým objevený ve zprávách Sitz. Ber. der k. Akad. 1859, 33, 224—226, kdež jej vložil J. Fejfalík na konec širší rozpravy o této legendě.

13. Legenda o sv. Prokopu, v Rukopise Hradeckém ²⁾ asi z 2. čtvrti XIV. století, v knížecí bibliotece Lobkovické v Praze. Počíná se: „Slyšte staří, i vy děti, co jáz vám chci povědieti“, a popisuje asi v 1100 verších ne velmi správných život sv. Prokopa a příběhy kláštera Sázavského. Vypravuje, kterak „dědic Slovenský“ dán jest na učení na Vyšehrad, kterak tam prospíval v jazyku slovenském, zvolen jest za kanovníka, zalíbil sobě potom život poustevnický na Sázavě, kdež mu kníže Oldřich klášter vystavěl, v kterémž jako opat r. 1055 zemřel. Dále vypravuje, jak za knížete Svyatopluka mniši slovanští byli vyhnáni a Němci latínští na jich místo usazeni, až konečně za knížete Vratislava opět do kláštera svého se

¹⁾ Rukopisem Svatovítským nazýváme sbírku básní (ve čtverci na papíře) asi z polovice XIV. století, ježto se chová v bibliotece kapituly Pražské. Obsahuje kromě legendy o sv. Anselmovi básně: O obnovení dokonalosti člověka, Zdrávas, Nanebevzetí p. Marie, Sedmero radostí p. Marie, o smrtelnosti, o pěti studnicích, Sedmceřtina bláznův, Modlitby k p. Marii, Verše o sv. Dorotě, Katonovy disticha a Slovníček latinskočeský. — ²⁾ Rukopis Hradecký jest sbírka básní ascetických a jiných (v 12. na pergameně) z 1. polovice XIV. století, nalezena v minulém století v Hradci Králové, a darována od biskupa J. Háje Jos. Dobrovského, od něhož se dostala do bibliotéky knížat z Lobkovic. Zavírá v sobě: Legendu o sv. Prokopu, Devatero radostí sv. Marie, Pláč sv. Marie, Máří Magdalenu, Umučení Páně, Desatero kázání božích, báseň o bohatě, bájku o lišce a čebánu a Satyry o řemeslnících.

vrátili. Skladatel té legendy byl nepochybně duchovní, obyčejů klášterských znalý (přiváděje modlitby primu a kumpletu) i krajiny Sázavské dobře povědomý. Památná jsou v ní mnohá slova starobylá a zvláštní, na př. bratr (bratrstvo), bratřec (bratranec), Zbyhněv (Spytihněv), kápě, škaplér (scapulare), hostak (kramář), hynst (hřebeč), lejchěr (Leiher, lichvář), belhavý (kulhavý), běs, všickerni, čřevíce, velbovati (velebiti) a j. Tištěna jest v Hankových Starob. Sklád. I, 1 a ve Výboru I, 182—212. Šíře ji rozebral J. Fejfalík, Sitz. Ber. 1859, 32, 310.

14. Legenda o dětinství Ježíšově, asi z polovice XIV. století, v bibl. univ. Pražské, v níž se ve více než 1150 verších dosti nesprávných a nerovných vypravuje o narození a vychování p. Marie i o narození a dětinství Krista Pána. Vzdělána jest, jakož podobno, dle apokryfického *Evangelium de infantia Salvatoris*. Tiskem jest vydána s titulem „Ježíšovo mládí“ ve Výboru I, 387—419. Úvahu o ní podali V. Nebeský v Časop. Mus. na r. 1847, I, 595, K. Ninger v Poutníku od Otavy na r. 1859, č. 8 a J. Fejfalík, Sitz. Ber. 1859, 32, 300.

15. Patero zpěvů Mariánských. a) Zdrávas, báseň neúplná, 124 veršů obsahující, ježto se počíná: „Zdráva milá matko boží, tys všech svých sluh jisté sboží“. Chová se v bibl. kap. Pražské a tištěna jest v Hank. St. Sklád. I, 107—113. b) Devatero radostí sv. Marie, 555 veršů, jichž začátek zní: „Svatá Márie, matko boží, rač vše uvéstí v rajske sboží“, v Rukopise Hradeckém v bibl. knížat z Lobkovic, vytištěna v Hank. St. Sklád. III, 127. V obojí básni vypravují se radosti p. Marie od narození až do nanebevzetí. c) Sedmero radostí p. Marie, báseň téhož obsahu, 910 veršů zavírající, která se počíná: „Chci na to svůj smysl složití“. Do této básně vložil skladatel, stavu duchovního, tu kde líčí p. Marii při nanebevzetí, velmi pěkně některé verše z písně Šalomounovy, totiž: „*Quam pulchra es, amica mea, oculi tui columbarum*“, (Toť jsi krásna, přítelnice má, toť

jsi krásna, oči tvoje holubičíé), v kterých veršech Kristus takto k matce své mluví: (v. 624 a násl.):

Kako jsi ty krásna!
moje přítelnice jasna,
tvoji zraky holúbkova
jasnú tichost ona v sobě chová;

a dále: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (Jakož lilium mezi trním, takéž má přítelnice mezi jinými dcerami), v básni:

Jako lilie přestkvúcíé,
neb z hložíé róže žádúcíé —
jako róže červeností
nebo lilium v bělostí
jiné všecko kviétíé hanié:
tak vše panny i (vše) paníé
předeklas svojí bělotú,
veš svět těšíš svú dobrotú.

Tato báseň nalezá se v Rukopise Svatovítském a jest vytištěna v Hank. St. Skl. II, 49—91. d) Nanebevzetí p. Marie, báseň o 540 verších, kdež se vypisuje smř, pohřeb a vzetí do nebe matky Kristovy. Počátek zní: „Račte všichni znamenati, této řeči poslúchati“. Chová se též v Rukopise Svatovítském a vytištěna jest v Hank. Star. Sklád. II, 91—117. e) V zývání p. Marie, chvalozpěv na Marii Pannu s prosbou o přímlovu, ježto se začíná: „Ach přeslavná matko Božíé, nebeské cti rajske zbožíé. „Nachází se tamtéž a tištěna jest v Hank. Star. Sklád. III, 167—174.

16. Sv. Maří Magdalena, báseň, zdržující v sobě výše 1000 veršů, v kteréž se líčí, jak Marie Magdalena, nakoupivši drahých mastí, šla ke hrobu Kristovu a Krista nenaležší naříkala, načež se jí Kristus zjevil. Nalezá se v Rukop. Hradeckém a tištěna jest v Hank. St. Skl. II., 1—47. Zevrubně rozebral tuto báseň i zpěvy Mariánské v č. 15 přivedené K. Ninger v rozpravě: Epické básnictví duchovní v době předhusitské, v Poutníku od Otavy na r. 1859, č. 10, a K. Sabina v Dějepise lit. č., str. 219—225.

17. Pašije čili Umučení Páně, zavírající v sobě asi 700 veršů, jenž se počínají: „Umučeníé boha našeho

Jesukrista, píše nám svatý Matěj evandělsta“. Tištěny jsou dle Rukopisu Hradeckého v Hank. Star. Sklád. III, 27—61.

c) Jiné básně lyrické.

1. Písně světské. a) Píseň o Štemberkovi, z konce XIV. století, jejížto začátek zní: „Račte poslouchati, co vám chci zpíevati“. Vypravuje se v ní ve způsobě písně národní, kterak měšťané Mělníci pana Štemberka pro pěknou Aničku úkladně usmrtili. Tištěna jest v Čas. Mus. na r. 1827, str. 17, péčí F. Palackého, ve Výboru II, 443, a v rozpravě J. Fejfalíka o staročeských písních (Sitzungsberichte d. k. Akad. 1862, 627). b) „Tajená láska“, píseň milostná, z konce XIV. století, složena ze tří štof 12řádkových, každý řádek o 7 slabikách, a počínající takto: „Dřevo se listem odievá, slaviček v keřku zpíevá“. Vytištěna jest z rukopisu, chovaného v c. k. dvorské bibl. ve Vídni, v Čas. Mus. na r. 1827, III, 9, ve Výboru I, 961 a ve Fejfalíkově rozpravě o staroč. písních, č. VII. c) Řeč kmetě starého, ježto se počíná: „Aj starosti, v mé tesknosti již v sobě krve nečiji“ a d) Řeč jinocha mladého, jejíž začátek jest: „Aj mladosti, v mých příhodách snažnost vždy ukazuji“, dvě písně z konce XIV. věku o tesknostech věku starého a o radostech věku mladého, každá o 3 štofách třídlílných, v nichž mají štoly po 3 řádcích a dopěv 6 řádků. Vytištěny jsou v Hankových Star. Sklád. III, 101 a 103, ve Výboru I, 386 a v opravené formě metrické ve Fejfalíkově rozpravě o písních staročeských, č. V. a VI.

2. Písně duchovní. a) Osmnácte písní v rukopise „Modlitby“ v univ. bibl. Pražské z konce XIV. století, z nichž některé podnes se zachovaly. Jsou: a) Buoh (náš) všemohúci vstal z mrtvých žádúci; β) Vítaj milý Jesu Kriste; γ) Stáše matka bolestivá a j. b) Píseň: „Jesu Kriste, šcedrý kněže, s otcem, duchem jeden Buože“, z r. 1398, vytištěna ve Výboru, II, 21. c) „Matka spomocnice“, ježto se počíná: „Divná milost boží“, tištěna

ve Výboru II, 27. d) Hvězda mořská, počínající se veršem: „Zdráva matko přežádúcié“, v bibl. univ. Pražské, tištěna ve Výboru II, 26 a dle jiného rukopisu v Hank. Star. Sklád. III, 121—122. e) Vzdechnutí k otci: „Otče bože všemohúci“, vytištěna v Časop. Mus. na r. 1848, II, 3, 270.

2. Básně mravokárné.

1. Satyry o řemeslnících, z 2. čtvrti XIV. století v Rukopise Hradeckém, v nichž se vyličují a na posměch staví vady a nepříslušnosti stavů rozličných, a ku konci podvodníkům a šejdířům vyhrožuje se peklem. Nabírají se tu ševci, nevěrní konšelé, zlí kováři, sladovníci, lazebníci, řezníci a pekaři, vše dle případností skutečného života, však v rýmech nevelmi správných. Kovářům neopatrným, kteří kovouce koňům ubližují, ustanovuje na př. básník tuto odměnu: „Chtěl bych to právo naléztí, že by musil (kovář) čtvernoh léztí, kterému by koni zajal (do živého pichl), bych ten hřebí zase vyňal, i vrazil mu v jeho nohu, vždyť by upěl k živu bohu, aby koval rozhlédaje a koněm nezajímaje“. Tyto satyry jsou tištěny v Tomsově Chrestomatii, str. 67 a ve Výboru I, 211—227.

2. Smila Flašky z Pardubic Podkoní a žák, báseň satyrická, ježto obsahuje vtipnou hádku mezi štolbou a studujícím o přednost stavu. Z veršů, které říká štolba k žákovi (klerikovi): „Dříve než dočekáš pleše, budeš ty utopen v měše, jakož se i jiným děje“, jde na jevo, že složena jest brzo po r. 1393, ježto se jimi zřejmě naráží na utopení vikáře Jana z Pomuku (dne 20. března t. r.). Také se touto narážkou na jevo dává skladatel básně, Smil Flaška, známý protivník krále Václava. Chová se v rukopise v bibl. univ. Pražské, a tištěna jest v Hank. Starob. Sklád. V, 128 a ve Výboru I, 943. J. Wenzig přeložil ji do němčiny (r. 1855).

3. Báseň o sedmadvaceti bláznech, v Rukopise Hradeckém, kárá rozličné pošetilosti lidské ne velmi vtipně, obsahuje však některé dobré přřpovědi, na př.:

Ktož vysoko laží, ten se často urazí; kámen se mchem neobalí, jenž se často z místa valí; lenost k šibenici přivodí, s mošnú podlé dvorův chodí a p. Tištěna jest v Hankových Star. Sklád. III, 105, a šíře rozebrána v Sabinově Dějepisě literatury české, str. 232.

4. Desatero kázání Božích, báseň mravoučná, z 2. čtvrti XIV. věku v Rukopise Hradeckém. Obsahuje 1190 veršů, počínajíc: „V židovských jest kněžích psáno, všem lidem věděti dáno“. Básník, svého stavu duchovní, rozebírá veškerá přikázání zevrubně, kárá ostře a vtipně poklesky a nemravý za oné doby v Čechách obyčejné, v kterých příčině báseň jeho nabývá ceny jakožto příspěvek k dějinám vzdělanosti. Vytýká zejména opilství, přílišné zalíbení v tanci, marnost ženskou v oděvu, příchyllost ku krádeži, spílá sedlákům svatokrádců, když nedávají desátku, a vyhrožuje pannám a jinochům peklem, když jsou štědřejší u tance nežli v kostele, řka: „Ješče k tomu ofěrují ruce ďáblu, když darují více pišče, bubenníky, než čsnú kněží i zvoníky. U tance dívky, jinošie — ščedřejí jsú nežli u mše: — dá dobrý peniez u tance, chtě k ofěře, dá měděnce — co (u tance) ukane potu krópi, tolik ďáblův duši vzechopí, i vnesú s sobú do pekla, ot nichž by ráda utekla“. Ku konci podává skladatel v krátkosti jádro všech přikázání. Tištěna jest v Hankových Star. Sklád. I, 52—107 a ve Výboru I, 231—264.

5. Svár vody s vínem, báseň neznámého skladatele, jejíž první verše znějí: „Počíná se řeč dobrá, ježto se s vínem sváříše voda“. Jest napodobena dle oblíbeného vidění Filibertova „*De contentione animae et corporis*“ a srovnává se v mnohých částech s rozmluvou: *Dialogus inter aquam et vinum*, přičítanou jistému Walterovi Mape-sovi¹⁾. Vzdělána jest také v jiných jazycích, německém, anglickém, francouzském a vlašském, a vytištěna v Čas. Mus. na r. 1832, II, 150 a ve Výboru I, 927. Šíře rozebral ji K. Sabina v Dějepisě liter. č., str. 233.

¹⁾ J. Fejfalík Studien zur altböhm. Lit., Sitz. Ber. 32, 712.

6. Pravda, báseň z konce XIV. století, v knížeci bibl. Lobkovické v Praze, tištěna ve Výboru I, 381. Líčí se v ní, že právo (pravda) ve světě průchodu nemá, ale křivda, a toliko smrt žc jest ke každému spravedliva. Složena jest ve štrofách šestiřádkových na způsob písne, z nichž tři první verše se spolu rymují, čtvrtý a pátý též spolu, šestý pak s posledním veršem štrofy nato jdoucí, takto:

Jediná smrt rovně měří,
bez peněz každému věří,
tak šarlátu, jako šeti:
cožť procení,
nepromění,
dát na pravé ležení.

7. Smrt, báseň mravoučná v Rukopise Hradeckém, vytištěna v Hank. Star. Sklád. III, 92—104. Srovnává se v mnohých myšlénkách s básní „Pravda“, opovrhujíc světem marným, a jakož z formy podobno, složena byla ke zpěvu.

8. Bohatec, báseň naučná v Rukopise Hradeckém, složena ve štrofách čtyřřádkových stejného rýmu, z nichž první zní: „Vizte světa obludného! neničť na něm nic jistého, nemož býti co takého, jenž by bylo co věčného“. Básník připomíná člověku, aby časně přihlížel k sobě, by nebylo pak pozdě, a dokládá své napomenutí příkladem o bohateci, kterýž s bohatstvím (zbožím) se radil, jak by mohl smrti ujíti, kteréž mu však pomoci nemohlo, ani rada manželky a duchovního. Konec básně schází. Tištěna jest v Hank. Star. Sklád. I, 113—128.

Smrtedlnost, podobná báseň, v Rukopise Svato-vítském, jejíchžto prvních 11 štrof srovnává se zcela se začátkem básně předešlé. Vypisuje se v ní, kterak smrt, neznajíc rozdílu mezi lidmi a zeměmi, nemilostně ve světě zuří a rádí, jakož na př. zřejmo ze štrof 42 a 43, ježto znějí:

(Smrt) víc vše města i vše hrady,
vše kláštery i osady,
utéci jíe nelze kady,
dobře jíe jest známo všady:

v Uhřích, v Němcích, u Moravě,
v Čechách, u Polás¹⁾, v Svitavě (Litavě?),
obecně jí jest vše právě,
kdež zavítá, nelze zdravě atd.

Vytištěna jest v Hank. Star. Sklád. I, 128—140 a
vyložena v Sabinově Dějepise lit. č., str. 215.

10. O pěti studnicích, báseň, jejíž začátek jest:
„Tuto chci mluviti o pěti studniciích, z nichžto vychodíe
mnohý hříech“. Za takové prameny hříchů má skladatel
lidské srdce, bohatství, chudobu, tovaříšstvo nectné a oby-
čej. Nalezá se v Rukopise Svatovítském a jest tištěna
v Hank. Star. Sklád. III, 113—121.

3. Básně naučné.

1. Dionysa Katona mravné průpovědi, vylo-
ženy na česko neznámým básníkem asi v polovici XIV.
století. Počínají se veršem: „Kato mystr byl welyky,
wyda hlupych lydy zwyky“ atd. Překladatel vyložil každý
distich latinský šesti verši rymovanými, aniž se spravoval
věrně originálem; na př. distich 30. knihy I.: *Quaeculpare
soles, ea tu ne feceris ipse; turpe est doctori, cum culpa redar-
quit ipsum*, vyložil takto:

Czos sy przywykl hadyty
Nerod tehoz sam czynyty
Welikat mu hanba bywa
Ktoz sye yako mudrym wzywa
Ze gyne bude tresktaty
Sam toho nechtye ostaty.

Pro tuto rozvláčenost českého překladu domníval se
Dobrovský, že učiněn jest dle německého: „Ein meister
Katho was genant“²⁾, čemuž ale tak není. Nejstarší přepis
chová se v Rukopise Svatovítském, jiný z r. 1409 v bibl.
univ. Pražské, dva z r. 1445 a 1470 v bibl. rytíře z Neu-
berka, jeden v mor. archivě zemském v Brně a jeden

¹⁾ Lokál Polás místo Polanech položen tu nepochybně dialekticky.
— ²⁾ J. Dobrovský Geschichte d. böhm. Literatur, S. 151.

v bibl. kláštera Strahovského. Tiskem vydal tyto Průpovědi Katonovy dle nejstaršího rukopisu V. Hanka v Starob. Sklád. III, 174—250 a r. 1834 o sobě. Později přeložil je znovu Pavel Vorličný (v Olomouci 1558) a J. A. Komenský (v Amsterdamě 1662), kterýž překlad posléz vydán V. Rozumem r. 1853. Šíře psal o distichích Katonových J. Fejfalík pod jménem: „Der altböhmische Cato“ ve spisech: Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wissenschaften 36, 211.

2. Smila Flašky z Pardubic Rada otce synovi, zdařilá báseň didaktická, v níž otec dává naučení synu svému, jak se má v životě chovati, mravnost nade všechno klásti a moudré opatrnosti užívat. Počíná se verši: „Múdrý ctný otec pořádný, svému synu byl jest radný“. Zachovaly se tři rukopisy, v bibl. univ. Pražské, v Českém Museum a v bibl. Roudnické. Tištěna jest v Hank. Starob. Sklád. V, 153—178, v Časop. Mus. na r. 1832, II, 149 a ve Výboru I, 910—928. J. Wenzig přeložil ji na jazyk německý (1855) a J. Fejfalík rozebral ji šíře ve spisech: Sitz. Ber. der kais. Akad. na r. 1859, 32, 706—710. Výpis viz v Příkladech, č. 49.

3. O postavě a mravích lidských, báseň naučná o 146 verších, ze začátku XV. století, v níž se dává naučení, jak lze z tváře povahu duše poznati. Vytištěna jest v Časop. Mus. na r. 1827, III, 9. Na ukázkou mějte tu z ní místo tyto verše:

Veliké obočí jest u koho,
ten vždy myslí přičiáš mnoho; —
ktož s končitým nosem chodí,
blekot jest a sváry plodí; —
kto má tvář dluhú dosti,
mužských jest činův s moudrostí.

4. Básně alegorické a bájky.

1. Báseň o mravném obnovení člověka, vzdělána od nejmenovaného skladatele dle širší básně latinské, nazvané *Anticlaudianus*, kterou sepsal učený cisterciák

Alan z Ryselu († r. 1203), pročez také vůbec Alan slove. Obsah její, více filosofický nežli básnický, jest tento: Světopleze (*natura creans*) žádajíc sobě, aby stvořen byl člověk dokonalý, obeslala všechny ctnosti na radu a předložila jim žádost svou. Ctnosti z obecné porady vyslaly Moudroš k Bohu, by na něm takového dokonalého člověka vyprosily. Moudroš, proědši devatero nebí, předstoupila před Boha a vykonala poselství své, načež jí Bůh slíbil, že člověka skrze syna svého vtělení spasí, kterýž slib potom vyplnil. Báseň Alanova, obsahující 1527 veršů dosti správných, zachovala se v Rukopise Svatovítském, a tištěna jest v Hank. Star. Sklád. I, 140 a z části ve Výboru I, 191. Šíře ji vyložil K. Sabina v Dějep. liter. č., 209—212. Výjimek z ní podán v Příkladech, č. 29.

2. Spor duše s tělem, báseň alegorická o 150 štrofách, z 1. polovice XIV. věku v bibl. univ. Pražské, ježto se počíná: „Slyš, jakž bylo někdy vzácné, nie by mi nebylo pracno“. Básník v ní líčí nevyhnutelnost smrti a nárek duše, že pro tělo rozkošné, jemuž příliš povolovala, bude potrestána, kdežto tělo zase všechnu vinu uvaluje na duši, kteráž, jsouc rozumější, jeho neřídila. Když pak po smrti těla ďáblové, uchopíce duši, na váhu ji dají, uteče se duše v největší nouzi k p. Marii, aby se přimluvila u svého syna, jenž pak zavede soud nad duši. Maria, Pravda, Spravedlnost a Pokoj ujímají se duše, a Pokoj přivede ji před Krista, čímž báseň se končí. Složena jest ve štrofách pětirádkových, v nichž rymují se dva první verše osmislabičné spolu, třetí pak a čtvrtý čtyřslabičný s pátým osmislabičným, na př.:

Nemluv toho milá duše,
toběť se mnú býti slušie,
to měj za to,
že nevzato
ote mne stříebro ni zlato.

Verše, dílem i dvouřádkové, jsou vesměs plynné, však zhusta porušené, skladba jest původní a zdařilá.

Básník byl nepochybně duchovní, jsa zběhlý v písmě svatém, v otcích církevních (Augustinovi, Jeronymovi a j.) i ve spisech klasických (Horáciovi, Virgilovi a Aristotelovi). Sepsána jest mezi r. 1320—30, ježto se v ní připomíná Petr, arcibiskup Mohučský, té doby náměstek krále Jana, a tištěna jest ve Výboru I, 358—380. Kriticky rozebral ji V. Nebeský v Časop. Mus. na r. 1847, I, 584 a J. Fejfalík v rozpravách cís. Akad., Sitz. Ber. 1861, 36, 133—143. Kromě této básně zachovaly se dvě podobné kratší, jedna z konce XIV. století v bibl. kap. Pražské, přeložena dle latinské básně „*Visio Filiberti*“, a druhá z XV. století v též bibliotece, kteréž obě vydal V. Hanka v Časop. Mus. na r. 1855, str. 57—60 a 304—307.

3. Smila Flašky z Pardubic Nová rada, báseň alegorická ve způsobě bájky dramatické, ježto se počíná: „Král lev ten času jednoho byl rozeslal poslovů mnoho“. Po smrti krále lva starého svolal mladý lev, nastoupiv na trůn, veškeré pány zemí svých, aby slyšel jejich radu, jak by se měl zachovati a čeho by se měl vystříci. Pánové se sejdou, čtvernožci i ptáci, poněvadž toho času království orlovo bylo spojeno s královstvím lvovým, a střídavě, vždy jeden čtvernožec a jeden pták, podávají mladému králi radu svou. Mají tu řeč důvtipnou nejprve lev a orel a po nich 43 jiných zvířat, levhart, sokol, medvěd, řetáb, vlk, sup, jelen, páv atd., kterážto zvířata mnohé pěkné mravné průpovědi přednášejí, vyzývající k bázni Boží, k lásce k bližnímu a k milování pravdy; ku konci líčí labuť poslední soud básnický a vznešeně. Patrně vyobrazuje se tu ve více nežli 2100 pěkných verších život při dvoře krále Václava IV., jemuž prostředkem zvířat mluvících podávají se pravidla panování. Básník jeví se ve všem co muž vzdělaný, v písmě sv. zběhlý, duchovenstvu oddaný, vůbec vlastenec a spolu co šlechtic. Nová tato rada složená jest r. 1395 a zachovala se ve dvou rukopisech, z r. 1459 ve sbírce Zebererově, a z r. 1410—30 v Českém Museum, kamž zaslána r. 1832 z Pardubic. Některé části z ní vložil Viktor Kornel ze Všehrd do svých

Devaterých knih o práviích země České. Co básně velmi oblíbenou vzdělal ji Jan Doubravský, potomně biskup Olomoucký, latinsky s titulem „*Theribulia*“¹⁾ a oddal ji mladému králi Ludvíkovi; nejnověji přeložil ji Jos. Wenzig do němčiny (*Der neue Rath des Herrn Smil von Pardubie*. Leipzig 1855). Český vydána jest ve Výboru I, 850—910. Úvahu o ní podali J. E. Vocel v Časop. Mus. na r. 1855, str. 343, V. Štule v progr. Staroměstsk. gymn. na r. 1856, J. Fejfalík, Sitz. Ber. 1859, 32, 688—706, a F. Schulz v Osvětě, č. 7, str. 505 a násl.

4. Bájka o lišce a čbánu, zbytek z většího cyklu pověstí o zvířatech od starodávna oblíbených, z 2. čtvrti XIV. století, v Rukopise Hradeckém. V této zdařilé bájce, 76 veršů obsahující, dává se naučení, kterak lstivý člověk někdy se ošidí, a do tenat jinému strojených se zapleta v nich zahyne. Liška totiž, chtějíc čbán pokořiti, přivázala si ho k ocasu a pustila ho do studnice; čbán naplniv se vodou, potáhl lišku za sebou, a liška ve studnici utonula. „Tak se liška přemádrila“, praví básník ku konci, „svůj život marně ztratila, ot čbána z hlíny slepeného zbyla liška života svého“. Tištěna jest v básních Puchmayerových r. 1795, v Tomsově Chrestomatii r. 1805 a potom ještě několikrát. Podobná bájka (Lisa a žbán) jest v jazyku ruském (Athanaževovy skazky. V Moskvě 1857). Vyjímek z ní viz v Příkladech, č. 28.

5. Básně romantické a romány.

1 Tristram, básně romantická, původně ok. r. 1170 od Tomáše z Erceldounu pod jménem „Tristan“ anglicky sepsána, pak okolo r. 1230 od Gotfrida ze Štrasburku německy vzdělána a na začátku XIV. století od neznámého spisovatele na česko vyložena. Jest nejširší básně česká tohoto způsobu, obsahující téměř 9000 veršů. Popisuje se

¹⁾ *Theribulia Joannis Dubravii Jurisconsulti et Equitis auri de Regis praeceptis. Nürnbergae 1520, Krakoviae 1521 et Vratislaviae 1614.*

v ní milost rytíře Tristana, dvořenína krále Artuše, k Isaldě, manželce krále Marka. Bylať za tehdejšího času čtením velmi oblíbeným, což z toho patrno, že si Kunrat z Winterštetnu text německý, Gotfridem ze Štrasburka nedokončený, okolo r. 1254 Oldřichem z Türrheimu, a český pán Remund z Lichtenburka okolo r. 1300 Henrichem z Freiburka dodělali. Zachovali se dva rukopisy, jeden z r. 1449 v bibl. kláštera Strahovského v Praze a druhý z r. 1483 v král. bibliotece Štokholmské. Tiskem vyšla v Hankových Starob. Sklád., sv. IV. a z části ve Výboru I, 803. Důkladný rozbor podal V. Nebeský v Časop. Mus. na r. 1846, str. 277.

2. Tandariáš a Floribela, povídka rytířská z časů krále Artuše, dle Pleiaerovy pověsti německé vzdělána, v níž se líčí láska královice Tandariáše ke krásné Floribele a zasnoubení jich po mnohých skutečích dobrodružných, od rytířského milence vykonaných. První verše znějí takto:

„Byl geden Kral, ten slul Artuss
Toho mile kazdy posluss
Ten byl tak dobry a tak mocny
Ke wssi prawdie wssem pomoeny“.

Rukopis z r. 1483 chová se v král. bibliotece Štokholmské. Tištěn jest v Hank. Star. Sklád. V, 1—77 a z části ve Výboru I, 826.

3. Štilfrid, pověst o knížeti Českém tohoto jména, kterýž pro čest a oslavení jazyka (národu) Českého do dalekých zemí se odebral, a podstoupiv tam vítězné boje, pomocí Boží a sv. Václava černého orla na štítu zemi České za erb dobyl. Počíná se: „V České zemi kníže bíče, ten jméno Štilfrid mějiče“. Vzdělána jest původně na začátku XIV. století dle německé epické básně dvorské o Reinfridovi, knížeti Brunsvickém, v rymovaných verších osmislabičných, zachovala se však jen v prepise z XV. století s obnoveným začátkem a koncem, v němž rýmy na mnoze setřeny jsou. Ve vypsání souboje Štilfridova se dvanácti soupeři nalézají se některé verše téměř takové, jako v básni „Ludiše“ v Rukop. Kralodvorském; na př. v Ludiši:

„Lubor se k němu přibočí“, v Štilfridu: „K němu se Štilfrid přibočí“; v Lud.: „Prudko proti sobě hnasta, ež dřevce oba zlámasta“, v Štilf.: „Prudké rány sobě dasta, až obě dřevě zlámasta“, a jinde: Prudce v hromadu srazista, až obě dřevě zlámasta; v Lud.: „Sám (Srpoš) se s koně rúčě vržě“, v Štilf.: „tu Lipolta za kuon svržě“. K pověsti o Štilfridovi přidána jest pověst druhá v řeči nevázané o synu jeho Brunsvíkovi, též prý knížeti Českém, jenž svým hrdinstvím zemi České bílého lva za erb zjednal. Obě pověsti v lidu velmi oblíbené vydány jsou tiskem s titulem: „Tři kroniky o Štilfridovi, Brunsvíkovi a o Vlastě“, v Olomouci r. 1565, potomně pod titulem: „Dvě kroniky o Štilfridovi a Brunsvíkovi“ v Jindřichově Hradci r. 1738 a jinde, v novější době pak dle rukop. v bibl. univ. Pražské z XV. století (11. B. 4. č.) od V. Hanky (1827) a ve Výboru II, 39—74.

4. Tkadleček aneb rozmlouvání mezi žalobníkem a neštěstím o ztrátě milenky. Skladba původní z r. 1363—1378, sepsána v řeči nevázané od Ludvíka, příjmím Tkadlečka, jenž živ byl v Hradci Králové za doby královny Alžběty, zvané Pomořanské. Skladatel hořekuje nad nevěrností milenky své, krásné Adlíčky, příjmím Perníkářky, kteráž, jsouc v službě králové, za jiného se mu provdala, a líčí v řeči jadrné neštěstí své, dokládaje se zhusta Písmem svatého, Platona, Aristotela, Cicerona a Boëtia. Hořekování počíná slovy: „Ach, ach nastogte, ach, ach bieda, ach nasyle, ach na tie vkrutny a wrucy shladiteli wssech zemi“ atd. Toto rozmlouvání, mající jistě platnost poetickou, již v století XV. na německo jest vyloženo a tištěno s nápisem: „Ackerman (místo Weber) von Behem“. Zachovalo se v rukopise z XV. století v bibliotece Strahovské, v němž jest též Tristram a Válka Trojanská, a vydáno tiskem od V. Hanky s názvem „Tkadleček“. Památka XIV. věku. V Praze 1824, a z části ve Výboru I, 626.

5. Román o zkáze města Troje čili Kronika Trojanská. Vzdělána jest dle latinského spisu Quidona z Kolumny († r. 1287) v XIV. století v jazyku květnatém,

na formy staročeské bohatém. Již od prvopočátku stala se čtením velmi oblíbeným, a hned po uvedení knižtiskářství v Čechách dle podobnosti k pravdě r. 1468 v Plzni, r. 1488 v Praze, a potom často tiskem vydána jest. Nejstarší rukopis, udělaný nákladem Václava z Baštu, chová se v bibl. kláštera Strahovského, a jiný z r. 1468 v Českém Museum. Podruhé přeložena jest r. 1411 k žádosti Petra Zmrzlíka ze Svojšína, nejvyššího mincmistra, z něhož se zachoval zlomek na desce jedné polské knihy v Krakově, jejíž nálezce, bibl. Mučkovský, Českému Museum daroval.

6. Román o Alexandru Velikém, přeložen z Pseudokalistena v XIV. století. Rukopis z r. 1433 chová se v bibl. univ. Pražské a jiný z r. 1445 v bibl. rytíře z Neuberka. Zprávu o něm podává Dobrovský (Gesch. d. böhm. Lit., S. 167) a Jungmann (Hist. lit. č., str. 68), a výpis z něho J. Jireček (Anthologie z lit. staroč., str. 84).

7. Kronika sedmi mudrcuov, v nížto leš a chytrost ženská zjeven se vypisuje. V Plzni 1520. Viz rozpravu V. Nebeského o této knize v Časop. Mus. na r. 1847. II, 351.

6. Básně dramatické.

1. Zlomek hry dramatické o vzkříšení Páně, rukopis z I. čtvrti XIV. století v Museum Českém, jejíž I. A. Dunder r. 1822 našel a V. Hanka dle kramáře Severina, masti prodávajícího, nevlastně Mastičkářem nazval. Jest to částka latinskočeské hry velkonoční, kterouž ondy duchovní a nepochybně studující (žáci) provozovali, jednak vážná, pokud se vztahuje k tajemství o hrobu Božím, jednak komická a zprostá, pokud se týče driáčnického prodávání mastí ženám truchlícím. Osoby v ní jsou: Tři Marie, Abraham a Isák; mistr Severin, kramář; žena jeho; Rubín z Benátek, šašek; Jiří Puštrpalk, sluha Severinův. Psána jest z velké části verši osmislabičnými, z nichž dva a dva se rymují. Původně složena jest latinskočesky, ač jsou v ní slova německá: wo pystu? wo pystu quest? a

německé jméno sluhy Severinova „Pustrpalk“. Potomně vzdělána jest s mnohými změnami ve Slézsku a v Bavořích německy, v kterémž vzdělání zachováno pozdravení české: *dobroytra* (dobro jitro) i slova *mazanec* a *pastucha* (zu Brezlau becket man gute mosanzen — ich heisse Pastueche). Viz o tom širší zprávu V. Nebeského v Časop. Mus. na r. 1847, I, 325—341. Tiskem vydána jest v Hankových Starob. Sklád., V. 198—219 a ve Výboru I, 65—82. Výjimek z ní položen v Příkladech, č. 26.

2. Dva zlomky latinskočeské hry dramatické o vzkříšení Páně z konce XIV. století v c. k. univ. bibl. Pražské (8. G. 29 a 1. B. 12). Co do části nábožné (vyjímajíce prodávání mastí), srovnávají se na mnoze se zlomkem předešlým. V zlomku 1. rozmlouvají a zpívají: Ježíš, tři Marie (Maria Salomova, M. Jakubova a M. Magdalena), tři andělé a Petr a Jan, učedníci Páně. Počíná se verši: „Oteze bozye wsyemohuczy andielsky kraly zaduczy. *Ricmus*. Hospodyne wsyemohuczy andyelsky kraly zaduczy. Czo nam neboham zdyety když tebe nemozem gmyety. Ach kaka gest nassye nuze nebudely tebe na dluze.“ Tištěna jest u výpisu v Hank. Starob. Sklád. III, 82 a ve Výboru I, 419, v plném znění pak v Hanušových Hrách velkonočních (Oster-Spiele, v Praze 1863, S. 26—34), pod titulem Drei-Marien-Spiel. Zlomek druhý, objevený r. 1861, v němž osoby rozmlouvající nejsou pojmenovány, počíná se též verši: „Hospodyne wsemohuczy“ atd., načež jdou verše (jako v Mastičkáři): „Stratyly sme mystra sweho, Jesu Krysta nebeského, przyetele owsem wierneho, genž gie trpyel za wsye za ny, na swem tyele tyezkeg rany“. Vytištěn jest v týchž hrách Hanušových, str. 36—41.

3. Hry velikonoční ze XIV. století v c. k. univ. bibl. Pražské, v rukopise s nápisem: Písně duchovní nedělní a sváteční. Obsahují hru o vzkříšení Páně (Hra tří krásných paní), jejíž začátek jest: „Panny! pani postupagte“; hru o nevěřícím Tomáši, ježto se počíná: „Povyez nam Marye myla“; hru velkonoční: „Slyss a nachyl kazdy vcha sweho“, a jinou, jejíž první verše znějí: „Zawytag

duom w tyto chalupy". Tištěny jsou v Hanušových Hrách velkonočních, str. 47—105.

4. Zlomek hry divadelní o Umučení Páně z konce XIV. nebo ze začátku XV. století, jež A. Gindely v bibl. kapituly Pražské našel. První verše, jichž vůbec jest 137, znějí (Jan k Marii): . . „syn přikázal a mě tobě za syna dal". Vytisknuto ve Výboru II, 30. V též bibl. chová se i jiný zlomek hry divadelní, jenž má nápis „*Ludus palmarum*".

5. Pláč sv. Marie, báseň dram., 107 štrof či 428 veršů obsahující, v Rukopise Hradeckém a jiná kratší z 2. polovice XIV. století, zdržující v sobě 84 veršů, v bibl. c. k. univ. Pražské. Text Hradecký, vydaný v Hank. Starob. Sklád., III, 61—81, počíná: „O všichni, jenž cestu jdete, tuto se mnú smutnú sedte"; text Pražský, tiskem vydaný P. J. Šafaříkem v Časop. Mus. na r. 1848, II, 3, 266, počíná: „Vy deerky Jerozolémské". Osoby mluvící v oné básni jsou: sv. Marie, sv. Jan a Kristus, v této: sv. Marie a sv. Jan. Obě básně psány jsou veršem plynným a obsahují některá místa velmi tklivá a dojímavá, jakož jsou na př. v básni Pražské verše 19—27:

Juž tě vízí, kvítku stkvící,
můj synáčku přezádúcí,
umučena ach stradúcí.
Šípím, bložím tělo dráno,
v tvoji světě oči plváno,
synu milý, to mně známo:
a již ležíš, synu milý,
ano tvůj lid vešken kviélí
žalostěmi nemalými. —

C) Spisy historické a vypsání zemí.

1. Rymovaná kronika Česká, vůbec Boleslavská neb Dalimilova zvaná, sepsána od neznámého spisovatele na začátku XIV. století. Obsahuje ve 106 kapitolách dějiny národu Českého od příchodu jeho do země po rozejití se národů u věže Babylonské až do panování krále Jana (r. 1314). K některým přepisům přidáno několik básní historických z dalších 5 let panování krále Jana

(viz str. 104). Nejmenovaný skladatel vypravuje příběhy nejvíce dle kroniky Kosmovy a některých letopisů, čině ponejprv zmínku o přibytí Slovanů (Srbů) od krajin řeckých a rozšíření jich až k Rýnu. Od časů Přemysla Otakara II. klíčí děje dle vlastního vědění (Mé oko to často vídalo), dávaje nejednou na jevo trpkou nechuť k cizozemcům pro příkoří, kteréž té doby Čechům činili. Nejstarší přepis původního sepsání, učiněný a opravený r. 1441 Fraňkem Všerobským, chová se v knížecí Lobkovické bibl. v Praze; nejstarší přepis textu rozšířeného, z 1. čtvrti století XV., chová se v též bibl. a jiný z r. 1448 v archivu zemském v Brně. Z doby původního sepsání blízké dochovaly se toliko dva zlomky, jeden nazvaný Hradecký, jenž obsahuje 9. kapitolu, v Českém Museum, a druhý, objevený r. 1861 a zavírající v sobě kapitoly 30 a 40—42, v bibl. univ. Pražské. Až do vydání kroniky Hájkovy byla tato kronika velmi oblíbeným čtením, a tudíž zhusta přepisována jest. Tiskem vydal ji ponejprv Pavel Ješín r. 1620 s titulem: „Kronika stará kláštera Boleslavského“, jakž se nazývá v kronice Pulkavově z r. 1434, chované ve Štokholmě, a po druhé v obnoveném jazyku r. 1786 Faustin Procházka s nápisem „Kronika Boleslavská“; posléz ji dal do tisku V. Hanka opět v starém jazyku r. 1850 a 1851 s titulem „Dalimilova kronika Česká“, kteréž jméno jí od některých dáno dle domnělého spisovatele Dalimila Meziříčského, kanovníka Boleslavského, jejž připomíná ve své kronice V. Hájek. Již ve XIV. století přeložena jest do němčiny rýmem (Die tutsch kronik von behemlant, ruk. z r. 1389 v bibl. kap. Pražské) a ve století XV. prosou (Pez Script. rer. Austr. T. II). Širší kritiku o ní podal Fr. Palacký ve spise: Würdigung d. alten böhm. Geschichtschreiber, Prag 1830, S. 98—119. Výpis z ní viz v Příkladech, č. 25.

2. Kronika Česká Přibíka z Raděnína, příjmem Pulkava, původně latinsky sepsána a potom na jazyk český vyložena. Počíná jako kronika Dalimilova příchodem Slovanů z Asie a současným přistěhováním

se Čechů jakožto prvních obyvatelů do země České, a končí se smrtí královny Alžběty r. 1330. Nejstarší rukopis z r. 1407, psaný v Roudnici, chová se v bibliotece Králové kláštera na Starém Brně, jiný ozdobně psaný asi z téhož času v bibliotece kláštera Rejhradského; pozdější rukopisové jsou v kníž. bibl. Lobkovické v Praze (z r. 1426), v král. bibliotece Štokholmské, v bibl. university Krakovské z r. 1531 a ve dvorském a státním archivě ve Vídni z r. 1607. Obatito poslední rukopisové pergamenové, prodloužení až do r. 1527, ozdobeni jsou mnohými obrazy. Tiskem jest vydána v obnoveném jazyku od F. Procházky r. 1786 a z části dle rukopisu Lobkovického ve Výboru z liter. české I, 419. Důkladně ji posoudil Fr. Palacký ve spise výše jmenovaném: *Würdigung d. alt. böhm. Geschichtsch.*, S. 173—192. Vypis z ní viz v Příkladech, č. 48.

3. Život císaře Karla IV., od něho samého latinsky sepsaný a později od neznámého překladatele na jazyk český vyložený. Obsahuje příběhy ze života Karlova od r. 1316 až do r. 1346 v 20 kapitolách. Rukopis jeden z XV. století chová se v c. k. bibl. dv. ve Vídni a jiný od tohoto se dělíval v král. bibliotece Štokholmské. Vydán jest od Ambrože z Ottersdorfu v jazyku obnoveném v Olomouci r. 1555 a od F. Procházky v Praze r. 1791, v starém pak jazyku dle textu Vídenského, s proměněnou dobropísemností, ve Výboru z liter. české I, 499. Viz Příklady, č. 50.

4. Kronika obecná od počátku světa až do r. 678 po Kr., v bibl. univ. Pražské, vzdělána z rozličných kronik latinských na začátku XV. století od Vavřince z Březové k žádosti Jana z Eisenberka, komorníka krále Václava IV. Jest neúplná, zavírajíc v sobě toliko dvě části, od stvoření světa až po Daniele proroka, a od r. 3. po nar. Kr. až po rok 678.

5. Martiniani aneb Kronika římská (obecná), kterouž sepsal latinsky Martin Opavský, dominikán Pražský a roku 1278 arcibiskup Hnězdenský. Na česko přeložil ji ok. r. 1400 Beneš z Hořovic dle německého překladu Jakuba Twingra, učiněného r. 1386. Rukopis téměř

souvěký chová se v bibl. Jana rytíře z Neuberka. Tištěna jest v Praze r. 1488, z kteréhož vydání zachovalo se 6 výtisků, v bibl. univ. Pražské, v Českém Museum, v bibl. kláš. Strahovského, v bibl. reál. gymnásium Táboorského, v bibl. Drážďanské a v pozůstalosti Václava Schönherra.

6. Marka Pavlova, Benátčana Million čili vypsání krajin východních. Obsahuje popis cesty, kterouž vykonal pověstný Marco Polo, jenž se zdržoval 17 let u dvoru chána Tatarského Kubilaje, mezi r. 1269—1295 po východní Asii, po Číně, Thibetu, vých. Indii atd. Památná jest v kap. 53, v níž se líčí boj chána Chinchise s chánem Unchamem, věštba hvězdářů před bitvou, která se téměř doslovně srovnává s podobnou věštbou v básni „Jaroslav“ v Kralodv. Rukopise. Praví Marko Polo (Výbor z lit. české, II, sl. 561): „Tehdy Chinchis, Tatarský král, přikáže čaroděnkám a hvězdářům svým, aby pověděli uhodnúce, kteraký by konec jejich boj měl vziéti. Tehdy ti odpověděli a na dvě rozdělili trst na dli a položie před sebu na zemi a jednej straně převzděli Chinchis a druhé Uncham“. (Srovnej v Jaroslavu: i na dli trst čnu položichu — prvej pólě Kublaj imě vzděchu, vterej pólě králi imě vzděchu atd.). Z čehož jde na jevo, že spis Marka Pavlova, jehož se zachoval jediný rukopis v Česk. Mus. z XV. století, přeložen jest do češtiny nedlouho po jeho sepsání (ok. r. 1320), když básně Kralodvorského Rukopisu byly ještě známy. Rukopis řečený, psaný v Letovicích na Moravě, obsahuje kromě toho některé zvláštnosti z vukoslovné té krajině podnes obecné, např.: s velikém vojskem, mezi jiném králem, s jedném z jeho pánův a p.

7. Jana Mandevily, Angličana (Sir John Maundevile) Cesta po světě, vykonána r. 1332—1335. Z německého přeložena Vavřincem z Březové Rukopis z r. 1445 u J. rytíře z Neuberka a jiný z XV. století v bibliotece Mikulovské. Tiskem vyšla v Plzni r. 1510 a později několikráte.

8. Jedenácte povídek Boccaciových ze sbírky, řečené Dekameron. V rukopise z XV. století v bibl. J. ryt. z Neuberka. Viz rozpravu V. Nebeského o nich v Časop. Mus. na r. 1848, str. 129.

D) Spisy naučné.

1. Zlomek Cisiojana¹⁾ čili kalendáře ve verších; 24 nejstarších hexametrů českých v kr. bibl. Mnichovské, jež našel bibl. Ondřej Schmeller r. 1852. První hexametr zní takto: „Oktava robstva svátek svatý prvý den osmý na službu“. Sepsan jest mezi r. 1258—78, což z toho patrno, že v něm poslední mezi biskupy Pražskými se jmenuje Jan z Dražic, kterýž byl biskupem v dvacetiletí dotčeném. Památný jest pro zvláštní dobropisemnost, ježto činí přechod od slovníka *Mater Verborum* k Rukopisu Kralodvorskému, znamenajíc ř prostým *r* a *ch* jednoduchým *h*, ale vedlé toho vyznačujíc ponejprv měkké hlásky *čě* a *ně* ve slovích; měsce (měsíce) a knenyc (kněnie). Výklad k němu podal V. Hanka v Časop. Mus. na r. 1853, str. 417. Viz obsah jeho v Příkladech, č. 15.

2. Cisiojan z 2. polovice XIV. století v Českém Muzeu, v němž svátky na leden zaznamenány jsou takto: „Ochtab dal prwy krzyest, tu sye nam wfyem stala chwala y czyest; Anthon a Sseb s nyetu wrtie paulem pod bozy przyetu“. Z tohoto kalendáře přivádí Tůma ze Štítného v Učení křesťanském (r. 1376) na měsíc březen tyto verše: „Do Prahy Wanka nesw (přenešení sv. Václava), wola-gycze Rzyehorze z lessu; Kedrutye ssel Ben (Benedikt) orat, a Marzy ssel daru dawat“. Tiskem vydán a vyložen jest V. Hankou v Rozboru liter. staroč. I, 186.

3. Senekův spis o čtyřech stěžejných ctnostech (*De quatuor virtutibus cardinalibus*), přeložen ve století XIV. a přepsán r. 1433 od Ondřeje z Osečna, kterýž prepis chová se v bibl. univ. Pražské. Tyto svrchované ctnosti jsou: „naj-první moudrost, druhá velikomyslnost, třetí skrovnost, čtvrtá spravedlnost“. Širší zprávu o tomto rukopise r. 1861 nalezeném podává I. J. Hanuš v Časop. Mus. na

¹⁾ Cisiojanus (zkráceno ze slov *circum-cisio* a *Jan-uari-us*) nazývá se 24 veršů, z nichž vždy dva obsahují hlavní slavnosti a zasvěcené svátky každého měsíce.

r. 1862, str. 343. Jiný podobný spis ze století XV. chová se v Českém Museum a vydán jest tiskem r. 1505, 1529 a 1553, z něhož výpis čte se ve Výboru z lit. české II, 654

4. Rozprávky čili pověsti a pohádky, vzaté ze sbírky Gest římských ze XIV. století a dílem z ústního podání. Větší taková sbírka obsažena jest v jednom rukopise bibl. univ. Pražské, a menší v jednom rukop. bibl. Olom. Některé z nich, známých ondy pod jménem Rozprávek, položil J. Jireček do Anthologie staroč., str. 122, a do Časop. Mus. na r. 1862, str. 360 a násl.

5. Snář, od Vavřince z Březové z latinského *Somnia-rium Staldae* králi Václavovi IV. vyložený. Obsahuje, co sepsáno o snech ve spisech mudrců indických, perských a egyptských, aby panovatel, dosíchna toho známosti, budoucích věcí jistotu mohl poznati. Rukopisy chovají se v bibl. Mikulovské a kr. bibl. Štokholmské. Tiskem vydán od V. Hájka v Praze r. 1550 a tamtéž r. 1581.

6. Lucidář o rozličných věcech, jenž jsou na nebi, na zemi i v vodách. V Plzni 1498. Kniha ondy velmi oblíbená.

E) Spisy právnické.

1. Kniha starého pána z Rožmberka, nejdávnější památka práva slovanského v jazyku českém. Vypisuje se v ní řízení při soudu zemském od početí rozepře až do skončení. Pohříchu není celá, ježto ze 37 kusů či kapitol zachovalo se jen 8, z ostatních pouhé nápisy. Zachované kapitoly znějí: O komornících na pohn (úvod); o opovíedání, o plnění, o stavování, o vzetí komorníka na ohlédání, co mluviti před komorníky na ohlédání, o vdání, o kobylém poli a o obci. Hledíce k tomuto znění, jest veledůležitou pomůckou k poznání staročeských obyčejů soudních i staročeského jazyka právnického. Jméno má nepochybně od Petra z Rožmberka, nejvyššího komorníka království Českého (r. 1312—41), jemuž byla náležela. Chová se v rukopise asi z r. 1360 při dvorských deskách zemských a v jiném z počátku XV. století v archivě města Pražského.

Tištěna jest s titulem „Práva země České“ v „Nejdávnejších pomnících prawodawstwa „Słowiańskiego“, vydaných od O. Kucharského ve Varšavě r. 1838, v „Historii prawodawstw Słowiańskich“, vydané tamtéž r. 1847 od W. Maciejowského a v Palackého Archivě Českém I, 447. Širší zprávu o ní podal H. Jireček v Časop. Mus. na r. 1862, str. 125 a v Slovanském právé II, 196, a část práva trestního se týkající, rozebral J. Slaviček v Úvodu ku právu trestnímu II, 172. Znovu k tisku ji připravil a výkladem opatřil Vinc. Brandl v Brně. Výjimek z ní viz v Příkladech, č. 44.

2. Řád práva zemského, sepsán před r. 1348 a přeložen ok. r. 1360 pod jménem „*Ordo iudicii terrae*“ do latiny. Líčí se v něm, jako v knize Rožmberské, obyčeje u vedení rozepří civilních i trestních a pravidla právní v tom zachovávaná, a tudíž jest velmi platným pramenem ke studium historie práva staročeského. Počíná se slovy: „Kdyžby kto chtěl z hlavy bratra svého neb jiného přítele pohnati k zemskému soudu.....“ Tiskem vydán jest česky i latinsky dle rukopisu z počátku XV. století v Palackého Archivě Českém II, 76. O původu jeho psal šíře H. Jireček v Časopise Mus. na r. 1861, str. 240.

3. Majestát Karla IV. (*Majestas Carolina*) o správě království Českého, sepsán r. 1348. Počíná se takto: „Všeho světa stvořitel a správce“ (*Totius universitatis actor et rector*). Ježto však stavové čeští se zpěchovali, aby tento zákon v platnost uveden byl, tedy roku 1355 zrušen jest. Vydán tiskem latinsky skrze P. Ješina r. 1617, a česky dle rukopisu z počátku XV. století skrze F. Palackého v Archivě Českém III, 65—176.

4. Řád korunování krále Českého, z nařízení Karla IV. původně latinsky sepsaný a potom na český jazyk přeložený. Počíná se slovy: „Nayprwe Arczybyskup Prazsky sprelaty sknyezaty a slechtyczy prowodyo knyzeze“. Ozdobný exemplář z r. 1396, kterýž někdy pánům z Rožmberka náležel, chová se v dvorské bibliotece Vídenské a jiný z XV. století tamtéž. Tiskem vydal jej Ambrož z Otters-

dorfu r. 1555 a Fr. Tomsa r. 1791, oba v jazyku obnoveném. V původním jazyku vytištěn opět ve Výboru z lit. č. I, 575. Viz Příklady, č. 41.

5. Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské České, sepsán mezi r. 1395—1400 a oddán králi Václavovi IV. Zavírá v sobě kromě poučné předmluvy způsob vedení práva při soudu zemském, jež spisovatel, kterýž byl mnohá léta nejvyšším sudím zemským, dle dávné zvyklosti a zkušenosti ve 123 člancích zevrubně vylíčil. V článku prvním připomíná, že „Právo zemské České jest dávno vynalezeno, ještě ot pohanství, nejvíce ot Přemysla oráče“, a uvádí pak hlavní soudy v Čechách, soud dvorský, právo duchovní a právo zemské; načež vykládá řád práva zemského, počna od půhonu do svědčení, od svědčení do žaloby a od žaloby do pře ztracení aneb do přísahy; potom dává výklad o vedení práva čili exekuci, a rozebírá právo vlastnické a některé zmatky (až do čl. 82). Ku konci přidává některé nálezy a paměti. Po knize Rožmberské jest tento výklad nejdůležitější památka právnictví staročeského. Opisů zachovalo se několik, nejstarší z počátku XV. století v archivě města Pražského. Vyšel tiskem v Palackého Archivě Českém II, 481. Širší zprávu o něm podal H. Jireček v Časop. Mus. na r. 1862, str. 130. Výpis z něho viz v Příkladech, č. 45.

6. Práva manská, rukopis z počátku XV. století v archivě města Pražského, kdež obsahují se také Kniha starého pána z Rožmberka, Řád práva zemského, Výklad Ondřeje z Dubé a některé jiné zákony. Přeložena jsou z německého: „Der Schwabenspiegel“ pod nápisem: „Poczy-nagi sye Prawa Rziecei Czesku ta, gymyzto Manowe magi suzeni byti“. Začátek zní: „Ktoz Manska prawa vmyeti chtie“ atd.

7. Práva konšelská města Pražského, v témž rukopise. Počínají se: „Najprvé, že všeliký konšel má poslušen býti purkmistra“. Přeložena dle německého statutu o právech a povinnostech konšelů. Viz Jungmannovu Historii literatury české, str. 36.

8. Vysazení vinic, vydané Karlem IV. r. 1358, též v rukopise výše jmenovaném.

9. Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých. Vydal Jos. Emler. Díl I. v Praze 1870. Psány jsou vůbec latinsky, však již od r. 1337 jsou v nich také vklady české.

10. Knihy manské kostela Olomouckého v Kroměříži. Psány jsou od počátku (asi od r. 1316) latinsky, za biskupa Mikuláše z Kostnice (r. 1388—1397) též německy. Zápisy české počínají r. 1399 za biskupa Jana Mráza, střídajíce se potom po nějakou dobu s latinskými. List první, daný „v Praze l. 1399 den svatej Nětíše drahé panny“, svědčí na věno Alžbětě, manželce Václava z Wolfsberka. Obsahují podání a opovídání k manství, věna, trhy, postoupení, spolky, listy dlužní, kvitance, přísahy manské atd.

11. Knihy půhonů a nálezů soudu manského Kroměřížského. Kniha první z r. 1364—1393 jest latinská, v druhé počínají r. 1398 půhony české a jdou střídavě s latinskými až do druhé čtvrti XV. století, kdež latinské přestávají.

12. Knihy půhonů a nálezů soudu Olomouckého a Brněnského v archivě zemském v Brně. Počínají se r. 1405 a jdou bez přerušení až do XVII. století. Zavírajíce v sobě množství jmen osobních a místních, zvláště hradů, tvrzí a dvorů zašlých, jsou důležitou pomůckou k historické topografii moravské a ke genealogii starých moravských rodů panských a rytířských, jakož obsahují také mnohé zprávy, vztahující se k starému právu českému a k obyčejům starodávným, i hojnost názvů právnických. Viz Příklady, č. 47.

F) Spisy theologické.

a) Spisy biblické.

1. Žaltář Klementinský, rukopis na pergameně, z konce století XIII. nebo ze začátku XIV. Obsahuje mimo zpěvy ze Starého i Nového zákona *Te Deum*, *Věřím sv.*

Atanáše, letanii všech svatých a památku za mrtvé. Přeložen jest mnohem dříve nežli napsán rukopis zachovaný, což viděti ze starých forem jazyka, ze slov potomně zašlých a z mnohých omylů, ježto se přepisováním do rukopisu vloudily. Široké hlásky jotované jsou v něm obecné, na př.: *eziuzi*, *liubost*; v přítomném čase časoslova klade se ještě *agiu* za *ám* a *ím*: *wzwolagiu*, *uffagiu*, *omdlegiu*; památná jsou v něm slova některá, ježto se čtou též v Rukopise Kralodvorském, na př.: *třas*, *osvěta*, *obih* (*obihem*, *abundanter*), *zvěř* (*gen. masc.*), *ot* *vzchoda*, *nadivný*, *věhlasný*, *prokní*, *vzradovati se*, *lzáti*, *oključiti*, *né* (*nisi*), *uvěk* a *věky věkoma* a j. Širší zprávu o něm viz v Dobrovského Hist. liter. české, str. 117, v Rozboru staroč. liter. I, 113 a ve Světozoru na r. 1858, č. 24. Výpis z něho podán v Příkladech, č. 23.

2. Žaltář Witemberský, z 1. čtvrti XIV. století, v seminářské bibliotece Witemberské. Zdržuje v sobě na 283 listech v osmcece velmi správné přeložení žalmů, od Klementinského rozdílné a totéž, z něhož jsou přeloženy glosy v žaltáři Českého Museum z XIII. století a učiněn opis Olešnický r. 1397. Co do jazyka, zvláštní jsou v něm hustě užívaná adjektiva na *ový* místo latinského genitivu: *uhlie ohniove* (*carbones ignis*), v *rucie meczowe* (*in manu gladii*), s nimiž srovnati náleží „pluky Čechovy“ (t. české) a „věšěby vítězovy“ (vítězské) v Rukopise Zelenohorském, a „otec pastýřěvy“ *pater pastorum*, *peleše lotrová* *spelunca latronum* a j. v bibli; mimo to slova zastaralá: *pokon* *finis*, *slavota* *solemnitas*, *blahaju* *benedico*, *přiměnití* *aestimare*, *poně* *versitan* a j. Obšírnou zprávu o něm podal P. J. Šafařík v Rozboru staroč. lit., I, 111. Výpis z něho viz v Příkladech, č. 27.

3. Žaltář kapituly Pražské, asi z polovice XIV. století. Obsahuje přeložení; rozdílné od Witemberského, původem též starší nežli jest rukopis. V Rozboru staroč. lit. I, 129, vytištěn z něho žalm 102, takto se počínající: „Požehnaj duše má, hospodinu; hospodine, bože muoj, vzveličens násilně; v zpověď a krásu obleks se“.

4. Žaltář Olešnický či Poděbradský, skvostný rukopis na pergameně v bibliotece Olešnické ve Slézsku, psaný r. 1396 paní Alžbětě, manželce Jana z Kunstatu. Zavírá v sobě mimo žalmy a písně litaní, modlitby, památku za mrtvé, kalendář atd. Šíře jej vyložil P. J. Šafařík v Rozboru staroč. liter., I, 114.

5. Proroci Isaiáš, Jeremiáš a Daniel, rukopis z poslední čtvrti XIV. století v bibl. univ. Pražské, jenž obsahuje část nejstaršího přeložení Proroků. Zachoval se v někdejší bibliotece Rožmberské, z níž se dostal do jezuitské biblioteky Krumlovské. Zvláštní jsou v něm čísla řadová: patanastaa, ssestanastaa (kapytola) a j., též časté opakování předložek: ot lyda ot sweho, przed twarzy przed mu, za dnu za mych, na welike horze na wysoke a p. Výjimek z něho podán ve Výboru z lit. č. I, 331 a v Příkladech, č. 39. Jiný překlad proroků ze začátku XV. století, obsahující části z Isaiáše, Jeremiáše a Ezechiele, chová se v bibl. Olomoucké. Psán jest mezi řádky v bibli latinské ortografií Husovou.

6. Evangelia nedělní a sváteční, asi z polovice XIV. století, v dvorské bibl. Vídenské. Nejstarší ač neúplný přepis evangelií, obsahující 49 listů ve 4. Památné jsou v něm některé dialektické zvláštnosti moravské a slovenské, na př.: nyetery (některý), wonom czassy, wende i wynde, mossym, py (pije), dotekl sy (se); též myczeny prst (*extremum digiti*), zvon ryby (v polském: dzvono ryby); neny ponaczyn (*non est opus*), u Slováků „není načím“; na senmyech (*in conciliis*); mluwym m. mluvi, deŕ m. jdeš, przyatele, poczatek, myto (taxa) a j. Viz Dobrovského Historii liter. české, str. 185 a Příklady, č. 32.

7. Evangelia čili čtení zimního času, rukopis na pergameně, 27 listů *in folio* obsahující, z druhé polovice XIV. věku, v bibliotece J. rytíře z Neuberka. Začátek jich jest tento: „Poczynagi sye cztenyc zymnyeho czasu. Prwny nedyeli wadwentie Swaty Mathiey pisse Cztenyc toto na poczatezie gedenmezcziemee Capitoly Arzka“. Některá slova starodávná ukazují, že přeložení učiněno mnohem

dříve, nežli tento opis, na př. slova: rodydle *parentes*, oZRZIEDLO *ostium*, hognyety *abundare*, starzieyssy (starší); zvláštní jest také forma zájmena samoho (samého) a samomu (samému). Širší výklad jich podal V. Hanka v Rozb. staroč. lit. II, 33.

8. Evangelium sv. Matouše s výklady, rukopis na pergameně, 386 listů ve folio zavírající, v bibl. univ. Pražské, z poslední čtvrti XIV. století. Homilie jsou od sv. Otců, zejména sv. Jana Zlatoustého a Tomáše Akvinského, některé od Origena, Bedy, sv. Řehoře a j., a jedna od císaře Karla IV., kterouž r. 1338 latinsky byl složil. Přeložení učiněno více dle smyslu nežli dle slova, a obsahuje některá slova zvláštní, na př. poprsslki *radii*, tzriewi *calceamenta*, kterým czinem *quo modo*, mlazssy *discipulus*, deszczy *pluit*. Homilie končí se obyčejně slovy: „Gehozto mnye y wam dopomahay ottecz syn sswaty duch amen“ a p. Viz širší vyložení v Dobrovského Historii liter. české, str. 186 a P. J. Šafaříka v Rozboru staroč. liter., II, 71.

9. Nový Zákon Mikulovský, rukopis na pergameně v osmerce z r. 1406 v bibliotece kolegiálního chrámu sv. Václava v Mikulově, r. 1857 od kanovníka M. Kittnera na jevo vynesěný. Obsahuje Evangelia, veškeré epístoly i také list sv. Pavla k Laodicenským, skutky apoštolské a zjevení sv. Jana; kromě toho ze Starého zákona: Knihy Šalomounovy, totiž Ecclesiastes, Píseň písní, Knihy moudrosti, Ecclesiasticus a Žaltář (až do žalmu 134). Na konci zjevení sv. Jana poznamenáno: „Leta od narozenie pana Jezisse Tisicieho cztyrzsteho a Šesteho. wten patek przedhodem Bozieho Krztienie. tato kniha ziuota Berankova jest dopsana. Z toho bud gemu czest y chwala nawieky wiekow Amen“. Text evangelií liší se od Vídenského (č. 6) a Neuberského (č. 7), i od evangelií v bibli Padeřovské (z r. 1435). Tento nový zákon, pěkným drobným písmem psaný, jest první spis, v němž užito dobropísemnosti Husovy, totiž liter č, ř, š, ž, též i a y na náležitém místě. Výpis viz v Příkladech, č. 46.

10. Bible Leskovecká čili Drážďanská, ozdobný rukopis na pergameně v král. bibl. Drážďanské z počátku

XV. století. V století XVI. náležela rodině Leskovecke, odkudž jí jméno dáno. Hledíc k tomu, že v ní užito od jednoho písaře dvojího pravopisu, v Prorocích a Evangelích staršího asi z r. 1380—1400 (kraal, dobree a téměř veskrz *y*), a v knihách Genesis novějšího asi z r. 1400—1409 (střídavě *i* a *y* a jednoduché vokály), též k tomu, že v ní jsou některá prázdná místa, jichž písař v prvopise čísti neuměl, není pochyby, že sestavena jest z několika částí bible v rozličné době psaných. Proroci srovnávají se s Proroky Pražskými (číslo 5), knihy Genesis s pozdější biblí Boskovickou a Litoměřickou a dvoudílnou Olomouckou; konec Nového zákona, od epistol sv. Pavla, vzat jest z pozdějšího překladu, rozdílného od textu bible Litoměřické i Olomoucké. Šíře tuto biblí popsal Dobrovský ve spisech kr. české společnosti nauk na r. 1798. Výpis z ní položen v Příkladech, č. 43.

11. Bible Mikulovská či Grünbüchlovská (první), rukopis na pergameně z počátku XV. století v knížecí Dietrichšteinské bibliotece v Mikulově (č. 174). Jest neúplná, jdouc toliko až do druhých knih Šalomounových (příslaví), a náležela ondy Ferdinandovi Hofmannovi z Grünbüchlu, předsedajícímu kr. dvorské komory († r. 1607). Šíře ji popsal a výpisy z ní podal Beda Dudík ve spise: Handschriften der fürstl. Dietrichsteinschen Bibliothek in Nikolsburg Wien 1868, S. 29—32.

b) Svatí otcové, život Krista Pána a životy svatých.

1. Prologové sv. Jeronyma s výkladem slov hebrejských. Rukopis v bibl. kapituly Pražské.

2. Sv. Augustina Zrcadlo hříšných (*Speculum peccatorum*), přeloženo od neznámého překladatele. Rukopis ze začátku XV. století chová se v bibl. univ. Pražské a jiný v bibl. Mikulovské. Tiskem vydáno r. 1500 a po druhé péčí Faust. Procházky r. 1786.

3. Sv. Augustina Soliloquia (Samomluvení). Rukopis z r. 1398 v bibl. univ. Pražské. Tištěna jsou v

Normberce r. 1543, v Praze péčí D. Adama z Veleslavína r. 1583 a později několikrát.

4. *Život Krista Pána*, rukopis na pergameně v bibl. univ. Pražské, z 1. polovice XIV. století. Sepsán jest od jistého kněze řádu dominikánského dle vypravování čtyř evangelistů a některých legend, a obsahuje na konci krátké výklady dle sv. Otcův a jiných slovutných spisovatelů středověkých. Šíře vyložil jej P. J. Šafařík v Rozboru staroč. liter., II, 58. Výpis z něho podán v Příkladech, č. 31.

5. *Pašionál aneb Životové sv. mučedníkův*, rukopis z polovice XIV. století a jiný úplný z r. 1379 v Českém Museum. Vzdělán jest, až na životy českých svatých, dle spisu *Legenda aurea Jacobi a Voragine*, a vyniká jazykem na vzácná slova a pěkné fráse bohatým. Glosy z něho podány jsou v Hankově Sbírce nejdávn. slovn. r. 1833. Tiskem vyšel ok. r. 1475 a po druhé r. 1495. Některé životy jsou tištěny ve Výboru z liter. č., I, 263 a 1150, zejména život sv. Petra, sv. Víta, sv. Klimenta, sv. Cyrila a Methuda, sv. Ludmily, sv. Václava, sv. Hedviky a j. Život sv. Alžběty dle znění tohoto pašionálu přepsaný se chová v lat. rukop. legend svatých z 2. pol. XIV. století v bibl. kláštera Augustiniánského na Starém Brně.

6. *Životové a řeči otcův egyptských*, od neznámého spisovatele přeložení, rukopis v bibl. univ. Pražské z polovice XIV. století. Podruhé přeložení jsou od Řehoře Hrubého z Jelení okolo r. 1510, kterýž překlad se chová v též bibl. univ. a na Strahově. Ze staršího překladu tištěn život sv. Jana Egyptského ve Výboru z lit. č., I, 1161. Ku konci tohoto rukopisu připojen jest život sv. Alžběty, rozdílný od toho, jenž jest v Pašionále musejním.

c) *Řeči nedělní a jiné spisy vzdělavací.*

1. *Tůmy ze Štítného Řeči sváteční a nedělní*, rukopis ze začátku XV. století v bibl. univ. Pražské a jiný v Českém Museum. Jest to nejvýtečnější spis Tůmův, rozdělený na 13 knížek a 261 kapitol. Dvě z těchto řečí: „na

Boží obřezání“ a „o Květné neděli“, tištěny jsou ve Výboru z lit. č., I, 743, a jiné v Časopise kat. duchovenstva.

2. Téhož Knihy šestery o obecných věcech křesťanských, nazvány též „Knihy učení křesťanského“, rukopis z r. 1376 v bibl. univ. Pražské. Obsahují naučení: a) o víře, naději a milosti; b) o stavu panenském, vdovském a manželském; c) o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi; d) o tom, jak se stavové lidští připodobňávají andělským kůrům; e) o ostenci svědomí a o pokušení ďábelském, a f) o tom, jak se očišťujeme toho, že hřešíme, krom dodatků některých. Vydány jsou skrze K. J. Erbena v Praze 1852, se životopisem spisovatelovým. Zprávu o rukopisech knih těchto podal J. Jungmann v Rozboru staroč. liter., II, 195, a z části tyto knihy i jiné spisy Tůmy ze Štútného přeložil a rozebral Jos. Wenzig ve spise: „Studien über Ritter Thomas von Štútné“, Leipzig 1856. Výpis viz v Příkladech, č. 34.

3. Téhož Rozmluvy nábožné čili řeči besední, rukopis z XV. století v bibliotece Gerstorfské v Budišíně. Zavírají v sobě v trojím oddělení rozmlouvání otce s dětmi: a) o Bohu, b) o andělech a c) o člověčenstvu. Vyšly z části ve Výboru z liter. české, I, 639 a v Rozboru filosofie Tomáše ze Štútného, vydaném od I. J. Hanuše, v Praze 1852. Vynikají řeči téměř básnickou.

4. Téhož Knihy o sedmi vstupních, rukopis z r. 1396 v bibl. univ. Pražské. Na začátku psáno: „Tyto knihy jsou velmi dobré každému, kto chce k duchovenství prospěti“. Jsou dotčeny stupňové: a) náboženství, b) úsilí a utrpení, c) duchovní utěšení, d) pokušení, e) proti pokušení lékařství, f) skutky šlechetnosti a g) moudrosti pravé. Šíře o nich psal F. L. Čelakovský v Rozboru staroč. liter., I, 143. Výjimek o pátém vstupní tištěn ve Výboru I, 779.

5. Řeči nedělní, rukopis bibl. Olomoucké ze začátku XV. století, ondy kláštera Kartusiánského v Dolanech blíž Olomouce. Jsou to nejstarší kázání neznámého skladatele, na počet 24, sepsána dle jazyka v století XIV. Viz o nich zprávu J. Jirečka v Časop. Mus. na r. 1861, str. 270.

6. Knížky Hugovy o připravení svého srdce, přeloženy Tímou ze Štútného. Rukopis dvoudílný, tiskem posud nevydaný, ondy u Fr. L. Čelakovského. Po druhé jsou přeloženy skrze Matěje Prostějovského r. 1437.

7. Jana Miliče z Kroměříže Knížky o zarmouceních velikých církve svaté, i každé duše věrné, kteréž mají trpěti od draka na dni Antikristovy. Nejstarší rukopis, psaný ozdobně r. 1453, chová se v bibliotece Mikulovské. Obsahuje 18 kapitol, jichž nápisy jsou: O prvním hříchu, o rozličném křižování zlých lidí atd. Tiskem vydány jsou r. 1542. Bohuslav Balbin o této knize praví: *Hunc librum haeretici et catholici commendant.*

8. Alberta Velikého Knihy mravní, sepsány s titulem „*Paradisus animae sive Libellus de virtutibus*“ od Alberta, jenž byl r. 1260—1262 biskupem Řezenským, a vzdělány v století XIV. od neznámého spisovatele po česku. Obsahují 62 kapitol, kdežto se jich ve spise latinském počítá toliko 42. Zachovali se dva rukopisy v bibliotece univ. Pražské, jeden z r. 1383 a druhý z konce XIV. století. Adam z Vinoře znovu tyto knihy přeložil a vydal v Praze r. 1580 a 1589. Část jich tištěna ve Výboru z lit. č., I, 342.

d) *Spisy nábožné, modlitby a duchovní romány.*

1. List s nebe seslaný čili Epištola sv. Pavla o svěcení neděle. Jeden z listů podvržených (apokryfů), o kterých se pravilo, že je Kristus Pán sepsal a že s nebe padaly, jeden asi r. 584 do Říma na oltář v chrámě sv. Petra, jiný ok. r. 740 a opět r. 788 do Jerusalema, odkudž do jiných zemí a míst, na př. do Kapadocie, do Arabie a jinam rozesílány a dílem prý od andělů roznášeny jsou. V kterýchžto listech se lidé pod uvarováním kletby a hrozných pokut napomínali, aby pilně den nedělní světili, desátky dávali, půst zachovávali a p. ¹⁾ Dle původního listu latinského z r. 788 udělán jest list, seslaný prý do města Galatan v Palestině, jenž velmi časně i do češtiny přeložen a v Čechách

¹⁾ J. A. Fabricii *Cod. Apocr. Novi Testam. Hamburgi 1719*, p. 308.

rozšiřován jest. Zlomek z něho ze začátku XIV. století, počínající se slovy: „Slyšte lyude newyerzyucy“, kterýž pokládán byl až do vynalezení Rukop. Kralodvorského za nejstarší památku písemnictví českého, choval se ondy v bibl. kláštera Strahovského a vytištěn jest v Hank. Starob. Sklád. III, 259, a dříve již z části v Tomsově Chrestom., str. 65 i v Dobrovského historii lit. č., str. 111. Dle celého znění chová se týž list s nápisem: „Poczyna sye Epiftola swatého Pawla kazanye“ v univ. bibl. Pražské v rukopise z konce XIV. století, a zkrácený v jiném rukopise též biblioteky z r. 1485. Výjimek z něho podán v Příkladech, č. 24.

2. Vidění sv. Brigity, dle latinského spisu ok. r. 1386 Tůmou ze Štítného vzdělané. Rukopis, 140 listů obsahující, z r. 1482 v bibl. Olomoucké, a jiný v bibl. univ. Pražské. Viz Světozor na r. 1857, č. 97.

3. Modlitby, rukopis z poslední čtvrti XIV. století v bibl. univ. Pražské. Jest jich počtem 197, mezi nimiž nejstarší přepis Páteře, Zdráva Maria, Creda, Desatera příkázání, Zdráva Královno a 18 písní. Jsou sepsány zákonníkům a zákonnícem a přeloženy větším dílem z latiny, některé zajisté již za dávné doby, na př. modlitba: „Nebeský Pane, králi náš milý“ a píseň: „Stála matka bolestivá“, na které již papež Lev sv. r. 1049 odpustků propůjčil. Obšírnější zprávu o nich podal J. Jungmann v Rozboru staroč. lit. I, 131. Jiný rukopis podobných Modliteb z též doby chová se v archivě Roudnickém, a jiný asi ze začátku století XV. v bibl. univ. Lvovské. Viz Časop. Mus. na r. 1859, str. 21.

4. Hodiny sv. Marie, rukopis z konce XIV. století v bibl. univ. Pražské. Obsahuje krom hodin panny Marie obyčejné hodiny, pašije sv. Jana Ev., naučení osobě ženské o chování se k Bohu, výklad páteře a básně: „Spor duše s tělem“. V nich ponejprv ú rozvádí se v *au* a *y* v *ay*. Šíře o nich psal F. L. Čelakovský v Rozboru staroč. lit. I, 146.

5. Formule zpovědi obecné z 2. polovice XIV. věku, v knize latinské v bibliotece kláštera Augustiniánského na Starém Brně. Počíná slovy: „Naboznye a pokornye pokleknuetz na swu kolenu atd.“ Tištěna jest dle opisu

J. Dobrovského z roku 1828 ve spise Kopitarově Glagolita Clozianus, str. 47.

6. Poručenství dvanácti patriarch, synův Jakubových, co který z nich synům a bratrům svým mluvil a poručil jest. Ke spisu tomuto, jenž obsahuje naučení o etnostech a nectnostech, táhne se Tůma ze Štítného v Naučení křesťanském (r. 1376). Rukopisy chovají se v bibl. univ. Pražské z r. 1465 a v bibl. Vratislavské z r. 1491. Tiskem vyšel v Prostějově r. 1548 a v Praze r. 1570.

7. Knihy o příchodu Mesiáše a židovského mistra Samuele, sepsány latinsky skrze bratra Alfonsa španělského a od někoho neznámého na česko vyloženy. Že překlad učiněn v století XIV., viděti z čísel řadových: druhanadsta, trzetenadsta, prwamezcietma, patamezcietma a p. Po druhé tyto knihy přeloženy a tištěny jsou v Plzni r. 1528.

8. Život Adamův aneb „Knihy o pohřebu; životu a smrti Adamově“. Tento román duchovní, přeložený z latiny nepochybně již v 1. polovici XIV. století, obsahuje napřed tři prvčí kapitoly z knih Genesis a pak život prvních rodičův. Nejstarší rukopis z r. 1400 chová se v bibl. ryt. J. z Neuberka, jiný z r. 1465 v bibl. univ. Pražské. Výpis z něho podán v Jirečkově Anthologii staroč., str. 58.

9. Barlaam a Josafat, podobný román duchovní, v němž se vypravuje o králevici Josafatovi, kteréhož poustevník Barlaam obrátil na víru křesťanskou. Přeložen jest v století XIV., zachoval se však jen v rukopisech z r. 1469 a 1470 v bibl. univ. Pražské. Tiskem vydán r. 1504, 1514 a 1593.

10. Kniha o Josefovi a Assenach (Aseneth), manželce jeho, v níž se vypisuje život Josefa Egyptského velmi pěkně, zde onde poeticky. Sepsána jest nepochybně v 1. polovici XIV. století, ale zachovala se jen ve třech rukopisech XV. století, v bibl. univ. Pražské z r. 1465, v Českém Museum z r. 1470 a v bibl. Vratislavské z r. 1491. Tiskem vyšla v Praze 1570 a péčí A. J. Vřátka v Časop. Mus. na r. 1862, str. 64 a 175.

Věk nový.

Doba první.

Od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až do úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské, čili od r. 1409 až do r. 1620.

1. Dějiny vůbec.

Věk druhý počíná se sporem mezi Čechy a cizozemci v Praze, vzešlým o to, kolik hlasů mají ti a oni míti při volení rektora magnifika a v poradách o jiné věci, vysokého učení Pražského se týkající, též sporem, vzešlým o opravy v církvi. Mikuláš z Prahy, potomně nejvyšší písař zemský, přiměl krále Václava k výroku, že Čechové a Moravané jakožto národ domácí mají míti v poradách na universitě tři hlasy, cizozemci pak, za něž se pokládali Němci, Poláci a Uhři, že mají míti hlas jeden, jakož tehdejšího času bylo v Paříži a ve Vlaších. Profesoři cizozemští, majíce se tím za sníženy, vystěhovali se z Prahy a s nimi zároveň studující, jichž bylo téměř 5000. Z různých náboženských po upálení mistra Jana Husi (r. 1415) a Jeronyma Pražského (r. 1416) vznikla válka občanská. Jan Žižka postavil se o čelo lidu. O procesí dne 30. července r. 1419 smeteno sedm konšelů a rychtář, jenž byli protivníci kalicha, s oken radnice Novoměstské. V tom zemřel král Václav IV.

(16. srpna t. r.), po němž Čechové, pominuvše bratra jeho Zikmunda, zvolili sobě za krále knížete Litevského Vítolda, v jehož nepřítomnosti Korybut, bratr jeho, jakožto náměstek zemi spravoval. Zikmund, chtěje právu svému zbraní průchod zjednati, vtrhl s vojskem do Čech, ničeho však nepořídív, vrátil se do Moravy (r. 1421) a učinil tu nastávajícího zetě svého, Albrechta Rakouského, markrabím. Válka domácí a odpor proti Zikmundovi trvaly bez přetrže. Po smrti Žižkově (r. 1424) uvázali se ve správu lidu bojovného Jan Čapek ze San a Prokop Veliký. Němci, zdvihše k vyzvání papežovu pod markrabím Albrechtem Achillem a vévodou Saským kříž na Husity, poraženi jsou několikráte, hlavně pak r. 1431 u Domažlic, kterýmiž vítězstvími koruna Česká od rozdělení a národnost česká od zkázy ochráněna jest. L. 1433 povolil sněm Basilejský Čechům a Moravanům kompaktata, načež strana mírnější, spokojivši se poněkud, podnikla boj s Prokopem Velikým a s Prokúpkem neustupným, a zvítězivši nad nimi r. 1434 u Lipan, záhubné válce husitské konec učinila. Zikmund, byv potom za krále přijat (r. 1436), panoval nedlouho († 1437), též nástupce jeho Albrecht, manžel Alžběty, dcery Zikmundovy († r. 1439), po němž až do dospělosti syna jeho Ladislava Pohrobka království spravováno místodržícími Menhartem z Hradce a Jiřím z Poděbrad. Po náhlé smrti krále Ladislava (r. 1457) zvolen za krále Jiří Poděbradský, kterýž o dobro země upřímnou péči maje, strany odporné, jak národní tak i náboženské, smiřoval; ale byv téměř po všechno panování od Matiaše Uherského, zetě svého, k válkám popouzen a konečně od papeže Pia II. do klatby dán, v 14. roce panování svého smrtí sešel (r. 1471), mnohých velkých úmyslův svých nevykonav. Po něm zvolen jest za krále Vladislav, syn Kazimíra Polského, za něhož Matiaš Uherský Moravu od koruny České odtrhl (r. 1479) a do své smrti podržel. Šlechta, zle užívajíc slabosti královny, osvojovala sobě mnohá práva a výsady na ujmu lidu obecného a uvedla lid v človecenství, vykonávajíc nad ním od té doby moc soudní; s městy krá-

lovskými vešla ve spor o užívání erbů, o držení statkův zemských a o provozování živností městských, kterýž spor po mnohých těžkostech nejprvé v Moravě (r. 1486) a později (r. 1517) smlouvou Svatováclavskou také v Čechách narovnáno jest. Mezi tím zvolen Vladislav po smrti Matiašově (r. 1493) za krále Uherského a přestěhoval se z Prahy do Budína. Za jeho nepřítomnosti zmohly se znovu rozmlísky náboženské utiskováním bratří českých a moravských. Rok před svou smrtí (r. 1515) učinil Vladislav s císařem Maximiliánem smlouvu dědičnou, dle níž, zemřeli by syn jeho Ludvík bez dětí, arcikníže Ferdinand Habsburský za nápadníka koruny České ustanoven. Král Ludvík nezletilý panoval nejprvé (od r. 1516—1522) pod poručníky, a potom sám, slabě a v ustavičných různicích, ku kterýmž také nové učení Luterovo přičinilo. Když pak sultán Soliman s velikým vojskem do Uher vtrhl, Ludvík, pustiv se s ním k radě pánů uherských v nečas v bitvu, bídne u Muháče zahynul (r. 1526).

Smrtí Ludvíkovou nastala v dějinách českých nová doba spojením zemí uherských, rakouských a českých pod společným panovníkem Ferdinandem I. Habsburským, na něhož, jakož manžel Anny, dcery krále Vladislava, vedlé smlouvy výše dotčené koruna Česká i Uherská připadla. Novému králi bylo nejprv tuhou válku vésti se stranou odbojnou v Uhřích, a když tuto skončil, válku s Turky, v níž jemu Čechové a Moravané ochotně vojskem i penězi pomocni byli. Za jeho dalšího panování vyhořel v Praze hrad královský a starodávné i převzácné desky zemské (r. 1541). Roku 1547, když stavové se zpěchovali, k žádosti Ferdinandově proti spolku Šmalkaldskému vojsko přes hranice poslati, rozhněvav se, kázal o sněmě na hradě Pražském drženém některé z nich na hrdle ztrestati a jiné zároveň s městy královskými statkův zbaviti, bratry pak české vesměs vypověděl ze země. Roku příštího zřídil v Praze soud nad appellacemi, k němuž příslušely všechny země koruny České. R. 1556 povolal do Prahy jezuity, kteří si u sv. Klementa školy filosofické a theologické zří-

dili, a r. 1561 obsadil s přivolením papežovým arcibiskupství Pražské, kteréž od časů husitských bylo prázdné, Antonínem Brusem z Mohelnice. Chtěje pak stranu podobojí v úplnou jednotu přivést se stranou katolickou, vyžádal sobě na papeži Piovi IV. povolení, by Čechové a Moravané bez závady od kněží katolických pod obojí přijímali, což když ve skutek vešlo, zemřel r. 1564.

Po smrti Ferdinandově ujal vládu syn jeho Maximilián II., panovník mírný a spravedlivý a tudíž Čechům velmi oblíbený. Maje se ke stranám náboženským snášlivě, vládl v pokoji a šťastně. L. 1567 povolil, by evangelci i bratři čeští bez příkoří náboženství své provozovali, a r. 1575 stvrdil tak řečenou konfesí českou. Nová však válka turecká a nepořádky v říši německé ztížily mu nemálo péče vladařské, z kterýchž příčin odebrav se do Němce zemřel v Řezně r. 1576, panovav sotva 12 let. Nejstarší syn a nástupce jeho Rudolf II., ve Španělských vychovaný, obrav sobě za rady větším dílem cizozemce, odchýlil se od panovnických pravidel otcových a způsobil zemím svým veliké nesnáze. Léta 1592 vedl válku s Turky, v kteréž vojsko jeho při všem hrdinství vůdců českých, Viléma Trčky z Lipy a Albrechta Pětipeského, v bitvě u Jágru (r. 1596) na hlavu poraženo jest. Nestatečností jeho vladařskou a nesnášlivostí v náboženství stalo se konečně že sobě Uhři a Rakušané evangeličtí na jeho místě zvolili za svého pána bratra jeho Matiaše, k němuž se r. 1608 i Moravané přidali. V nesnázích takových vydal r. 1609 majestát, jímž evangeličkům svobodu v náboženství pustil; však různice příliš se zmohly, tak že již nic neprospívalo, pročez po zmařeném vtržení vojska Pasovského do Čech také království tohoto bratru Matiaši postoupiti musil. Zemřel r. 1612. Matiaš, stana se po něm císařem, utišil nepokoje v Uhřích a přeložil sídlo své navždy z Prahy do Vídně. Nemaje dětí, zvolil sobě za nástupce arciknížete Ferdinanda Štyrského, kterýž r. 1616 v Praze na království České korunován jest. Léta 1618 strhlo se nešťastné zbourání stavů evangelických, nesnášlivostí strany

katolické a vládou Matiašovou způsobené, v němž hlavní odpůrcové evangelíků, královští místodržící Jaroslav z Martovic a Vilém Slavata z Chlumu, s okna hradu Pražského svrženi jsou. Stavové čeští i moravští zvolili po smrti Matiašově r. 1619 na místě Ferdinanda II. Fridricha Falckého za krále, a odvážili se s Ferdinandem k nestejnému boji, jemuž bitvou na Bílé Hoře (dne 8. listopadu r. 1620) smutný konec učiněn jest.

2. Dějiny umění.

Za válek husitských a za pozdějších rozbrojů domácích umění v Čechách a na Moravě téměř ladem leželo. Co chvalného Eneáš Sylvius (ok. r. 1454) praví o nádherných chrámech a pracech uměleckých v Čechách, vztahuje se vesměs k památkám umění z minulých století, vyjímajíc chrám Týnský v Praze, vystavený od r. 1407—1460, věže Mostecké tamtéž (z. r. 1451) a kostel sv. Mauricího v Olomouci, vystavený od r. 1411—1460. V cizině však tou dobou někteří umělci Čechové vynikali, zejména Petr a Hanuš z Prachatic, kteří r. 1429 dostavěli věž sv. Štěpánskou ve Vídni, od Václava Čecha založenou. Teprv když za krále Vladislava II. (od r. 1471—1516) pokoj v zemi se navrátil, vzdělávalo a povznoslo se zase umění domácí. V stavitelství prosluli mistr Václav, stavitel věže Prašné u Králova dvoru v Praze, Matěj z Prostějova, Moravan, přijímám Rajsek (kreslič), který tuto věž dokonál a hlavní část kostela sv. Barbory na Horách Kutných vystavěl (r. 1483—1505) a Beneš Lounský, jenž sobě pověstnou síň Vladislavskou na hradě Pražském a krásnými chrámy gotickými v Lounech a v Mostě slavného jména dobyt. Konečně vynikli mistři Staněk a Krešic, jenž stavěli kostel Krumlovský a některé jiné ozdobné kostely v jižních Čechách.

Za Ferdinanda I. uveden na místě zdomácnělého posavadního způsobu gotického způsob renesanční vlašským stavitelům Ferraboskem, kterýž byv od krále Ferdinanda

do Prahy povolán, vystavěl v zahradě zámecké krásný letohrad Belvedere (r. 1534). V tom způsobu potom vystaveno několik zámků panských, zejména Rožmberský na Hradčanech v Praze, Litomyšlský od Vratislava z Pernšteina (r. 1573) skrze stavitele vlašského Batistu, Nelahozeveský nákladem Flor. Grispeka, též zámkové Krumlovský, Mělnický, Zákupský a Blatenský; na Moravě Bučovický, vystavený r. 1481 dle plánu Ferraboskova od Jana Šembery z Boskovic, Třebovský, vystavený r. 1492 od Ladislava z Boskovic, Plumlovský, vystavený r. 1600 od Karla z Lichtenšteina a j. Také mnohé domy měšťanské v tom čase nákladně i ozdobně stavěny jsou, na př. Hrádek na Horách Kutných, dům Mydlářovský v Chrudími, panský dům v Benešově v Litoměřicku (r. 1583), Černý dům v Třebíči a v. j.

Kromě stavitelství vzkvétalo také malířství, zvláště od konce XV. století. Z toho času zachovaly se některé pěkné obrazy kostelní, malované na deskách, na př. velký oltář v kostele Libišském a v chrámě Plzeňském (z r. 1538), v kteréž malbě vynikal později Šimon Hutský z Křivoklát (r. 1600), a jiné, malované na obmítce, z nichž některé jsou od Daniele Aleše z Květné (r. 1599). Zdařilé, jednak i výtečné miniatury spatřují se v psaných biblích ze století XV., zejména v bibli Boskovické, Padeřovské, Lobkovické a j., v kancionálech ze století XVI., nejprve v latinských, totiž Kutnohorském z r. 1491 a Bechynském z r. 1500, Kralohradeckém z roku 1505, Litoměřickém asi z r. 1515, Mladoboleslavském a Chrudímském z r. 1530, Lounském, malovaném od Pavla Mělnického téhož roku a Svatovítském v Praze, malovaném r. 1551 od znamenitého malíře Fábeše Poliráře, též v kancionálech českých: Žlutickém z r. 1558, Teplickém a Klatovském z r. 1560, Litomyšlském z r. 1563, mal. od Matouše Ornysa z Lindperka, ve Vídenském z r. 1568, mal. od Adama Kozíbabu z Kozmačova, v Chrudímském z r. 1570, Třebenickém z r. 1574 (od F. Poliráře) a dvou Kralohradeckých z r.

1586—1594, v Mladoboleslavském z r. 1572 a j. ¹⁾. V moravských deskách zemských z druhé polovice XVI. století jsou výborně malované podoby komorníků zemských, Albrechta z Boskovic z r. 1567, Hynka z Waldšteina z r. 1588 a Ladislava z Lobkovic z r. 1609, a taktéž se chová z té doby mnoho pěkných obrazů v obrazovně cís. Rudolfa II. v Praze a v obrazovnách některých rodů šlechtických, na př. v Roudnici obrazy rodu Lobkovického a na Moravě na zámku Bludovském obrazy rodu Žerotínského, jinde pak obrazy pánů z Pernšteina, ze Zástřizl a j.

Kterak řezbářství a sochařství od časů krále Vladislava II. se zdokonalovalo, viděti na oltářích zavíracích v některých kostelích z té doby a na pěkných kamelech náhrobních, zachovaných podnes v mnohých kostelích městských i vesnických. Jak prospělo umění kovolitecké a práce kovové vůbec, ukazuje náhrobek biskupa Marka v chrámě sv. Václava v Olomouci z r. 1565, litina na kašně v král. zahradě Pražské od T. Jaroše, množství zvonů z toho času prací vypuklou ozdobených, např. velký zvon v chrámě sv. Víta v Praze, též křtitedlnice pěkně lité, monstrance mistrně dělané a j. Co řezbář proslul zvláště mistr Jakub, jenž zhotovil r. 1502 oltář do kostela sv. Jakuba na Horách Kutných, a co zvonáři chvalně známi byli Ptaček Kutnohorský (r. 1490) a Briek z Cinperka, otec († 1588) a syn (r. 1598).

Rytectví nejpěkněji kvetlo za doby Rudolfa II., jakož toho jsou památkou zdařilé pečeti měst Prahy, Olomouce, Prostějova, Uh. Hradiště a j., též pečeti mnohých klášterů, pánů a rytířů, i mince toho času ražené, jednak královské české, jednak Šlikovské a jiné medalie soukromé. Že Čechové a Moravané vynikali také ve strojnictví, o tom svědčí hodiny na rádnici staroměstské v Praze, zhoto-

¹⁾ Viz o těchto a jiných miniaturách rozpravy J. E. Vocela v Památkách archeol. III, str. 251—257 a A. Rybičky tamtéž II, str. 182, VI, str. 17, 52, 84, Časop. Mus. na r. 1848, I, 418, též Názorný Atlas I, 133.

vené ok. r. 1490 mistrem Hanušem a obnovené r. 1570 neméně důmyslným mechanikem Janem Tábořským, a podobné někdejší hodiny na rádnici Olomoucké; též jsou toho svědectvím nástroje matematické, zbraň pěkná a náčiní řemeslně dělané, kteréžto věci někteří pánové umění milovní na zámcích svých chovali, na př. páni z Rožmberka na Krumlově a v Třeboni, Ladislav z Boskovic († 1520) a Ladislav Velen z Žerotína (r. 1610—1620) v Mor. Třebové aj.

Zvláště povzneslo se umění knihtiskařské, za jehož nejpěknější výrobky z 2. polovice XVI. století se pokládají bible Melantrichova a Herbář Mathiolův v tiskárně Melantrichově tlačený, Paprockého Zrcadlo markrabství Moravského z tiskárny Milichthálerovy v Olomouci, nad jiné pak Kancionál bratrský z tiskárny Ivančické (z r. 1576) a Bible šestidílná (z r. 1579—1593) i jednodílná (z r. 1596) z tiskárny Kralické, ježto, co písma litého i řezaného, obrazů ve dřevě i papíru se týče, velkou dokonalostí technickou na jevo vynášejí.

Umění knihtiskařské, jímž činnost literární nemálo se zvýšila, nedlouho po vynalezení svém z Němce do Čech se dostalo. První knihtiskárna zřízena jest v Plzni ok. r. 1467, druhá v Praze. V tiskárně Plzenské tištěna jest, jakož podobno, r. 1468 první kniha česká „Kronika Trojanská“ a r. 1475 „Nový zákon“; z tiskárny Pražské vyšli nejprve r. 1478 „Artikulové sněmovní“, léta pak 1488 Kronika Trojanská a Písmo svaté. Tiskárna, založená nedlouho potom na Horách Kutných skrze Martina z Tišnova, hned zase zanikla, zůstavivši jedinou památku po sobě, Bibli Kutnohorskou (z r. 1489). Ku konci XV. století (r. 1499) povstala knihtiskárna v Mladé Boleslavi (*In monte Carmeli*), kterouž r. 1518 Mikuláš Kulhavý (Klaudián) zvelebil, a na začátku XVI. století v Litomyšli (*In monte Oliveti*), jejíž původce, Bohuše Kostka z Postupic, za tiskaře tu zřídil Moravana Pavla Meziříčského († r. 1534). V Praze založena jest r. 1507 nová tiskárna slovutným Mikulášem Konáčem z Hodiškova a v Bělé r. 1519 jiná Oldřichem Velenským z Mnichova. Později prosluli dobře spořádanými tiskárnami

v Praze Pavel Severin, jenž tiskl r. 1530 znovu bibli dle něho „Severinka“ zvanou, Jan Kosořský z Kosoře, v jehož tiskárně tlačena „Kosmografia Česká“ (r. 1554), velikostí a tloušťkou pověstná a „Práva a zřízení zemská“ (r. 1550), nadě všechny pak Jiří Melantrich z Aventínu († r. 1580), jenž pětkrát vydal písmo svaté, pro správnost jazyka za vzor kladené, a zeť jeho, slavný Daniel Adam z Veleslavína¹⁾.

Na Moravě tiskly se první knihy české²⁾ teprv za krále Ferdinanda I., a to r. 1530 „Písničky křesťanské“ v Lilči (*In monte Liliorum*), kdež ok. r. 1527 Jan Dubčanský tiskárnu založil. Tamtéž vyšli mezi r. 1530—1540 „Listové, psaní od starších Lilečských či Habrovanských bratřím Boleslavským“. Okolo r. 1532 zřídil Václav Meziříčský z Lomnice tiskárnu v Náměšti ve Znojemsku, v níž impresorem byl Matěj z Dvořišť, muž důmyslný, jenž dle svědectví Beneše Optáta sám si pres tiskací udělal, nikde se tomu nenaučiv. V této tiskárně tištěna jest gramatika česká Beneše Optáta r. 1533, knížka *Isagogicon* a Nový zákon. Po zajištění tiskárny Lilečské ok. r. 1540 spořádal knihtiskárnu v blízkém Prostějově Jan Günther, Normberčan, kteráž potom přenesena do Olomouce, kdež se v ni uvázal J. Milichthaler, též z Normberka. Touž dobou tištěny jsou také některé knihy v Meziříčí nad Oslavou (u Štěpána Šafránka r. 1553). Okolo roku 1562 zřízena jest přičiněním J. Blahoslava tiskárna v Ivančicích (*In Insula hortensi*) pod správou výtečného Zachariáše Šolína, kteráž, přeložena byvši r. 1578 do Kralic, pověstnou se stala přeozdobnými pracemi výše jmenovanými. V Brně nebylo v XVI. století žádné tiskárny, a teprv na začátku století XVII. tlačeny tu jsou první knihy české v tiskárně Albrechtově a Formánkově.

Nejstarší známá kniha česká, tištěna na Slovensku

¹⁾ Viz zprávy o knihtiskárnách českých a mor. od r. 1550—1599 v životě J. Melantricha od A. Rybičky, Čas. Mus. na r. 1865, str. 127.

— ²⁾ Latinské knihy tiskly se v Brně již r. 1486 (*Agenda*) a 1488 (*Chron. rer. Hung.*) a v Olomouci r. 1500, však od tiskařů obcházejících.

jest Luterův Katechismus, vyd. v Bardiově u Dan. Gutgesella r. 1581. Potom vyšel týž Katechismus v Levoči r. 1612. R. 1614 tištěno u Fischera v Košicích „Vyznání Pětiměstské,“ od Štěpána Třebíčského přeložené, a r. 1615 tlačeny jsou u Doroty Vokálové v Trenčíně J. Horažďovského „Písně s modlitbami.“

Úhrnkem vyšlo do r. 1526 prvotisků českých 170, z nichž tištěno v Plzni 24, v Praze 77, na Horách Kutných 1, v Boleslavi 23, v Litomyšli 22, v Bělé 7, ve Vilímově 1 (r. 1521), ve Vídni 1 (r. 1513), v Norimberku 8 (od r. 1508) a v Benátkách 3.

Co umění hudebního se týče, vzděláván v době utrakvistické s velkou pilností zpěv kostelní přičiněním kůrů literárních, v městech i městečkách zřizovaných, jakož toho památku podávají písně s notami v kancionálech latinských i českých.

3. Dějiny řeči.

Výpověď krále Václava, že na vysokém učení Pražském národ Český budoucně má přednost míti před národy cizími, měl veliký a trvalý účinek na děje řeči české. Po vystěhování učitelů a studujících německých z Prahy za příčinou toho výroku zjednal sobě jazyk český, prost jsa naléhavějšího naň jazyka cizího, volnější průchod na vysokých školách a potom také v obecném životě v Praze a v jiných městech prvé zcela neb z části německých. L. 1413 nařídil král Václav, aby do rady městské v Praze příště se volilo polovice Čechů a polovice Němců, a aby Němec učiněn byl purkmistrem jen tehda, když by uměl česky, čímž bývalá převaha Němců nad Čechy v řízení obecním přestala. Když pak ve válce husitské r. 1420 obyvatelé němečtí v Praze, jichž bylo na počet 400 rodin, opustivše město, k císaři Zikmundovi se utekli, a císař Zikmund pod Vyšehradem poražen jest, učiněn na ně nález dle práva městského, aby nebyli již ve svazek městský přijímáni, ale prodadouce zboží své pryč odešli. Totéž stalo se

jim v Žatci, na Horách Kutnách, v Pelhřimově, v Chrudími, v Jaroměři, v Hradci Králové, ve Vysokém Mýtě a na Moravě v Bíteši (r. 1440) a v Unčově (r. 1469), kdež obyvatelům německým, jenž byli od krále Jiřího odpadli a k Matiaši Uherskému se přidali, již nedovoleno, v bývalé statky se uvazovati. Kterýmižto příběhy národnost česká, v těchto a jiných městech sokyně své se zbavivši, opět valně okřívala.

K tomu přičiňovaly také události a třenice o náboženství. Strany náboženské, majíce za hranicemi společného mocného nepřítele, lnuly tím více k sobě vespolek a otužovaly se v nesnázích svých láskou k jazyku a národu¹⁾. Stoupenci Husovi, aby učení mistra svého co nejvíce rozšiřovali, pilně opisovali spisy jeho i Wiklefovy, a taktéž písmo svaté Husem znovu přehlédnuté. Taborité uvedli jazyk národní ve služby Boží, a kališníci četli při mši svaté epistolu a evangelium po česku. Později, když učení Luterovo do Čech přišlo, stavové o sněmu r. 1524 na tom se usnesli, aby písně církevní toliko v jazyku českém jakožto lidu srozumitelném skládány byly, od kteréž doby na místě kancionálů latinských spisování jsou pověstní kancionálové čeští.

¹⁾ O této lásce k jazyku, kterouž Čechové od časů Husových až do krále Jiřího byli nadšení, připomíná Fr. Palacký v Dějinách národu Českého (IV. I, 466): „Jedinou ctností vynikali Čechové toho věku nad všechny tuším národy: láskou k vlasti a k národu, čili jak tehdyž říkáno, k jazyku svému. Nepřízeň, s kterou se potkávali co jinověrci a kacíři u všech národův zahraničních, poutala je úžeji k sobě vespolek a dodávala jim odhodlanosti, by přinášeli oběti obecnému dobru. Vlastencův ušlechtilých a výtečných, jakož byli na př. Hynce Ptaček z Pirkšteina, Aleš Holický ze Šternberka a jiní, bylo v Čechách mnohem více nežli v Němcích aneb v Uhřích; sám Jiří Poděbradský nabyl proto nejvíce lásky a moci v národu, že pečoval nade všechno o obecné blaho vlasti. Proto také cit vlastenecký býval hojnější při straně pod obojí, nežli při straně pod jednou, a jevil se více v lidu obecném nežli u pánů urozených. Jen touto vlasteneckou nadšeností bylo lze, vykonati mnohé činy, které staly se obdivem světa. Bohužel, že tato ctnost nebyla Čechům dědičnou po vše věky“.

Však netolika ve správě církevní došel jazyk český obecné platnosti, nébrž i v řízení zemském, u soudů a úřadů městských. Na sněmích v Čechách, na Moravě a v Horním Slezsku, ač tuto jazyk lidu obecného byl polský, vesměs ho užíváno, i učiněno v XV. století ve všech těchto zemích usnešení, aby uveden byl také do desk zemských na místě dosavadní latiny. Nejprvé, pokud vědomo, stalo se to r. 1419 v Předních knihách Opavských, r. 1426 v deskách Krnovských, potom za knížete Přemka r. 1431 v deskách Opavských a nepochybně touž dobou v deskách Těšínských, Ratibořských a Opolských. V Moravě zaveden jest do desk po skončených válkách krále Jiřího a Vladislava s Matiašem Uherským r. 1480 přičiněním Ctibora z Cimburka, hejtmana zemského a Václava z Boskovic, nejvyššího komorníka a v Čechách r. 1495 k návrhu Půty z Risenburka, nejvyššího sudího.

Z kanceláře královské vycházeli již za krále Václava IV. někteří listové čeští; od časů krále Jiřího však vydávání jsou větším dílem v jazyku českém, a také šlechticové mezi sebou od té doby nejvíce česky sobě dopisovali. I za hranicemi koruny České stala se čeština po některý čas jazykem diplomatickým, totiž v polských knížetstvích Zátorském a Osvětimském, v Krakovsku a v Litvě. Listy české knížete Litevského Svidrigela z r. 1431, jiné z časů krále Polského Vladislava Jagaila († r. 1444), mnohé listy Zátorské a Osvětimské, jmenovitě listy rodu Myškovského, dané mezi r. 1480—1560, konečně český list polské šlechtičny Hasiliny z Řitonic a na Kepštejně, daný v Krakově r. 1500 Konradovi Celtesovi, profesorovi Vídenskému¹⁾,

¹⁾ V tomto listě, jež paní polská psala česky slovutnému učenci německému česky umějícímu, praví dopisovatelka, že v jedné vzdělané společnosti polské v Krakově nějaký mistr polský, který přišel z Vídne, vykládal latinské básně Celtesovy po česku, z čehož jde na jevo, že té doby byla čeština ve společnostech polských velmi oblíbena a takofka vzdělavacím jazykem. — O rozšíření a oblíbenosti češtiny v Polsku vůbec viz Perwolfovu rozpravu v článku „Slované“ (Čechové a Poláci) v Slovníku naučném.

jsou podnes památkou tehdejšího usídlení uhlažené češtiny v oněch krajinách. V polovici XVI. věku libovali sobě někteří šlechticové polští nemálo v češtině, zatrhující do ní v mluvení tou měrou, že přátelé polštiny hněvivě na to toužili, zejména Lukáš Gornicki v „Dvořanínu polském“, vydaném r. 1565, v němž praví, „že Polák, třeba nebyl v Čechách, jen když za hranice slezské přijede, jinak mluvit nechce, nežli po česku, ale jak prý!“

V řízení městském, v knihách městských a vůbec v zápisech obecních měl jazyk český v Čechách a na Moravě po všechnu tuto dobu průchod obecný. Zejména na pečetech městských z toho času nalezájí se mnohé nápisy české, a taktéž na pečetech šlechtických, na zvonech, na hradech a na jiných staveních. Nejstarší pečeti s nápisem českým jsou: pečeť obce sirotčí z r. 1433, pečeť Jiřího z Kunštátu, Jindřicha z Michalovic a některých jiných pánů z roku 1440; nejstarší zvony s českými nápisy z XV. století jsou ve Vepřku z r. 1456 a ve Vysokém Mýtě z r. 1466; nejstarší nápis na kameně vytesaný chová se v Praze v Museum z roku 1437 na památku vyhlášení kompaktátů Čechům a Moravanům udělených¹⁾. Na náhrobcích jsou nápisy asi od r. 1530 téměř veskrz české.

Ve školách nižších všelikým věcem vesměs prostředkem jazyka českého vyučováno. V znamenitějších školách městských, jakož byly v XVI. století Litoměřická, Žatecká, Lounská, Kralohradecká, Chrudimská, Pardubická a j., učilo se ovšem latině od učitelů na vysokém učení Pražském vzdělaných; však čeština též v nich vzdělávána. Nejpilněji pečováno o jazyk český ve školách bratrských, z nichž vynikaly v Čechách zvláště Boleslavská a na Moravě Prostějovská, Přerovská, Ivančická a Velkomeziříčská, kterouž zřídila paní Alena Berkovna z Lomnice

¹⁾ Tento nápis, jenž byl ondy v kostele Božího těla, zní: „Léta MCCCCXXVII zrozkazanie cziesarze Zigmunda a legatuow Basileyskich w tomto kostele ohlასseno czesky, latínsky, vhersky a niemecky, že Czechowe a Morawane Tielo Bozie a krew pod dwogi zpusobu przigimagic gsu wierni Krzestiane a prawi synowe cierkwe“.

pomocí Hynka z Waldšteina, a osadila ji učiteli v svobodném umění a u vyučování jazykův dospělými. Šlechticové v XV. století, kterým se nevidělo za příčinou víry své jíti do ciziny na studie, vychováni jsou doma po česku, i stalo se, že mnozí z nich, výteční postavením svým a proslulí jako spisovatelé, ani latinsky neuměli, na př. Žižka, král Jiří z Poděbrad, Ctibor z Cimburka a j. Některým z nich, aby nicméně známosti klasikův nabyli, vychovatelé přeložili některé klasické spisy řecké neb latinské, na př. Matiaš, písař pana z Kunš, Ctiborovi z Cimburka Platonovy knihy *De republica*, J. Česka synům pana Viléma z Pernšteina Výbor z mudrců a podobné.

Němčině kromě německých měst nikde ve školách nevyučováno, pročež ani duchovní výše postavení vůbec neuměli jinak než česky a latinsky, na př. Václav, opat kláštera Žďárského, kterýž r. 1542 na radě Jihlavské žádal, aby mu z té příčiny budoucně nedopisovala německy. Teprva za králů Ferdinanda I. a Rudolfa II., kteřížto, česky neumějící, měli okolo sebe dvořany německé, dávali pánové čeští, blíž dvora a v úřadech dvorských postavení, syny své jazyku německému vyučovati, na př. pánové z Rožmberka, z Hradce, z Waldšteina, Slavatové z Chlumu a Košumberka, Berkové z Dubé a j., což však k dcerám z týchž rodů se nevztahuje, ježto na př. velmi vzdělaná paní Kateřina z Waldšteina († r. 1642), manželka Karla z Žerotína a sestra Adama z Waldšteina, nejvyššího purkrabí v Čechách, německy neuměla. Navzájem však šlechticové němečtí v Čechách a na Moravě usedlí jazyku českému pilně se učili, na př. p. Henrich z Lichtenšteina (okolo r. 1560), pánové z Gutšteina a j.

Netřeba dotýkati, když vědomí národní a láska k jazyku vlastenskému tímto způsobem se zmáhala, že také k tomu přihlíženo, aby jazyk vůbec neporušený se zachoval a tříbil, a ve spisech aby se správné řeči šetřilo. Co onoho se týče, v tom nad jiné bedliv byl mistr Jan Hus. Znamenaje s nelibostí, kterak se čeština v Praze a jinde přimíšením slov německých od dávných let prznila, vytýkal

to důtklivě Pražanům, dokládaje v hněvu vlasteneckém, že jsou za to mrskání hodni¹⁾. Hlasové podobní ozývali se i později. Jan Roh Domažlický († ok. r. 1545), proslulý opravce mnohých knih českých, a slovutný Jan Blahoslav († r. 1571) kaziče řeči české nešetrně kárali, a totéž učinil ke konci XVI. století Jiří Strýc Zábřežský ve „Zprávách a vysvětleních artikulův křesťanského učení“.

Co správnosti řeči se týče, mnozí spisovatelé vynikli tou měrou, že spisy jejich, původní i překládané, jsou vzorem výborné češtiny. Z těchto spisovatelů na předním místě stojí Jan Hus, Petr Chelčický a Ctibor z Cimburka, pro jadrnou a právě národní řeč na slovo vzatí, Viktorin Kornel ze Všehrd, slovutný spisovatel právníký; Bartoš, skladatel kroniky Pražské, prostě i nelíčeně psané; M. Konáček z Hodištkova, v pozdějších spisech svých; Václav Hájek z Libočan, kronikář, jehož jazyku jsou toliko některé latinismy zde onde na závalu; bratři čeští Jan Augusta a Jan Blahoslav, oba ozdobným jazykem nad jiné znamenitější; Kocín z Kocínětu, výborný překladatel z latiny; Pavel z Koldína, slavný spisovatel práv městských; Daniel Adam z Veleslavína († r. 1599), Jiří Strýc Zábřežský a Karel z Žerotína († r. 1636), jehož apologie ku panu Jiřímu z Hodic, jednak co se prostomilého jazyka, jednak výmluvnosti řečnické

¹⁾ Píšet' o tom Hus u Výkladu na třetí přikázání takto: „Také kniežata, páni, rytíři, vládyky, měšťané — mají se postaviti, aby česká řeč nehynula; pojmei Čech Němkyni, aby děti ihned se česky učily a nedvojily řeči; neb řeči dvojení jest hotové závidění, roztržení, popuzení a svár. — A věrně, jakož Neemiáš, slyšav, ano dítky židovské mluví otopu azotsky a neumějí židovsky, a proto je mrskal a bil: též nyní hodni by byli mrskání Pražané a jiní Čechové, jenž mluví otopu česky a otopu německy, říkajíce: tobolka za tobolka, liko za lyko, hantuch za ubrusec, šorc za zástěrku, knedlík za šišku, rendlík za trénožku, pancéř za kruneř, hynětkop za konský náhlavek, marštale za konici, mazhus za vrchní sěň, trepky za chůdy, mantlík za pláštěk, hausknecht za domovní pacholek, forman za vozataj. A kto by mohl vše vypsati, jak jsou řeč česká již změtli? tak že kdy pravý Čech slyší, ani tak mluví, nerozumí, co mluví“. Viz Spisy Husovy. V Praze 1865, I, 135.

dotýče, za klasickou se pokládá, rovněž jako jeho listové důvěrní.

Ve spisech v XV. století z latiny překládaných znamenati jest mnohé latinismy, konstrukce nečeské a latinský pořádek slov, na př. v Historii Trojánské, jinak jadrnou i básnickou řečí výtečné, ve spisech Řehořem Hrubým z Jelení († r. 1514) přeložených, poněkud i ve spisech Václava Píseckého († r. 1511), Kornelia ze Všehrd († r. 1520), Oldřicha Velenského z Mnichova († ok. r. 1530), Mikuláše Konáče a j. V rozmluvách Lucianových, od Konáče přeložených, čteme na př.: život vedu svůj; nové usazovati daně; hořký však potom také života mého konec jsem našel a p. Časem však tyto vady pomíjely a jazyk ve spisech téhož spisovatele tříbil se znenáhla, jakož patrné na př. ze spisů dotčeného Mikuláše Konáče († r. 1546), jež přeložil ve starším věku, u srovnání s těmi, kteréž byl přeložil ve věku mladším. Nejlépe spatřuje se zdokonalování jazyka, porovnáli se přeložení kroniky Eneáše Sylvia, jež byl r. 1510 udělal též Konáč, s přeložením, opraveným a vydaným od Daniele Adama z Veleslavína r. 1585, aneb porovnáli se přeložení písem svatých z XV. neb z první polovice XVI. století s přeložením Nového zákona Jana Blahoslava (z r. 1564) a bible Kralické (mezi r. 1579—1593), aneb s překladem, opraveným od Sixta z Ottersdorfu a od Melantricha (r. 1560), kteřížto pozdější překladové jsou podnes hlavním vzorem správného jazyka českého.

Ježto jazyk český tímto způsobem ve spisech původních i přeložených, zvláště za doby Maximiliána II. a Rudolfa II., velmi se byl zdokonalil, tedy pravdivě o něm napsal D. Adam z Veleslavína v předmluvě k svému Slováři čtyřjazyčnému (r. 1598): „Jazyk český, jak ho nyní máme vzdělaný, jest ozdobný, lohatý a hojný, libezný, k vyložení všech věcí, nechť se týkají theologie neb filosofie, spůsobný a příhodný“.

Této uhlazenosti a ozdobnosti jazyka byla ovšem na ujmu slova cizí, německá i latinská, jež mnozí spisovatelé po všecken čas, i v době největšího květu jazyka na konci

XVI. století, bez přičiny a nemírně v češtinu vměšovali, ač jiní důmyslní obhájeové čisté řeči nejednou dosti ostře proti nim se ozývali ¹⁾. Slova taková jsou na př.: v Právních Starého města Pražského (asi z r. 1425): šadkauf, ubrman, kšaft, frýmark, hauzroth, šenkovati, drajlink, rotšmid (kolář) a j.; v pozdějších právních spisech: brautšac (věno), forota (zásoba), jorgelt (plat roční), erckauf (koupě rudy) a p. I ve spisech Dan. Adama z Veleslavína shledávají se tato cizí slova a fráse: retuňk a retovati, fedruňk a fedrovati, šacuňk a šacovati, daňk dávati (děkovati), troštovati, puntovati, z gleichu vystoupiti, prejs (cenu) pustiti, vpády a štráfy (nájedy) činiti, lerm tropiti, na špici (v čele) bojovati, na šlachtu vésti, do achtu (do kletby) dáti, v ničem folku nedávati (nepopouštěti), pracht (skvělost), šlak (mrtvice), gleit (průvod), kontrfekt, fortel a j. ²⁾. Také někteří spisovatelé ne dosti

¹⁾ Proslulý gramatik a jazykozpytec Matouš Benešovský v předmluvě ke své „Knížce slov českých vyložených“ (v Praze r. 1587) takto o tehdejším prznění češtiny skrze slova německá píše: „Vydali' jsem tuto knížku, — abych jiných Čechův pobudil, by raději svých libezných slov užívali, nežli cizích. Že užíváme slov přimíšených, toho nečiní nedostatečnost řeči české, než nedbanlivost Čechů a zpozdllost těch, kteříž ani česky ani německy dobře neumějí. — Proč medle nemám raději říci vojvoda nežli polní hejtman, úředník nežli hejtman? Opět proč mám říkati páťuch, poněvaž čechlík pěkněji zní. Sluha v ustavičném užívání v lázních bylo, a však nevím, jaká to ústa, že raději chtějí jmenovati pátknecht. Nechej všech slov německých vtroušených zbytečně a darmo sem přiváděti, zvláště toho bídného fedrovati, ježto jest nepřijemné naskrze uším a jiného rozumu nežli v německé řeči. Nebo fedr jest péro, tedy fedrovati bude perovati. K čemu to slovo Erbauuňky (Erbeinigung, smlouva dědičná), k čemu Halspant, Armpont a jiná nemotorná slova, kterým nesčíslný počet lidu nerozumí? Proč nemáme česky říci převzděnění, nežli porušené slovo pronostika, ježto zatmívá rozum a mysl? Cicero v óm jazyku má velikou poctivost a chválu? jistě v svém přirozeném. Demosthenes také v tom, v kterém se zrodil, má dobrou o sobě pověst, že jest byl výmluvný atd.

²⁾ Ovšem i Němci vzájemně mnohé české slovo do své řeči vzali, zvláště v XV. století názvy vojenské: Bizschaele (píšťala, nyní Pistole), Haufniz (haubice), Pafesen (pavéza), Pafesner (pavézník), Possatken (posádka) a j.

gramatiky šetřili, ano zhusta chyb gramatických se dopouštěli, jmenovitě v užívání transgresivu; na př. v Starých letop. českých čteme: skrze nedbanlivost kuchaře, ukropiv vody do másla, oheň vzhůru vyskočil a zňal se; ukázalo se mnoho lososův, skákající z vlaku a tepouce se nad vodou. Bartoš Pražský píše (r. 1534): i mluvil od nich Pašek k písařům, osvědčující se, že adt.; V. Hájek zase: poradiv se hejman s knížetem, času večerního hnuli se odtud. Ku konci té doby kladli již někteří také akkusativ s časoslovem negativním za genitiv, na př. nepoznati chybu, zanechati něco, a instrumentál adjektiv za lokál, na př. v dobrým a zájmeno ním, ní, nimi za jím, jí, jimi, kteréžto chyby často se čtou ve vypsání cesty Haranta z Polžic, Fridricha z Donína a j.

Latina, kteráž byla ve válkách husitských ve školách i v úřadech poněkud nazad ustoupila a zvláště za Jiřího z Poděbrad méně byla v obyčeji, domáhala se potom opět někdejší přednosti, k češtině pánovitě se majíc. Když ke konci XV. století studium klasiků římských a řeckých ve Vlaších a Němcích znovu se povznášelo, mnozí Čechové ve školách oněch zemí vzdělaní, latinu sobě oblíbivše, jediné latinsky psali, jazyka českého klasicky prý nevzdělaného málo sobě všímající, jakž činil zejména Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic, slovnítný skladatel básní latinských († r. 1510). Když pak někteří vychovanci latinského vysokého učení Pražského nechuf k jazyku českému zjevně pronášeli, tu přátelé jeho, pozdvihše odhodlaně hlasu svého proti nim, důmyslně i statečně ho obhajovali, zvláště Řehoř Hrubý z Jelení, Václav Písecký a Viktorin ze Všehrd. Také ještě v XVI. století znamenati bylo, jmenovitě u věcech vědeckých, účinek latiny v češtinu. Hájek rád klade lat. akkusativ s infinitivem, na př.: že lidé takových krup spadnutí nepamatovali, ano i nomin. s infinitivem: Kaša od lidí v tom dospělá jest býti pravena; též slova k sobě náležitá dle latiny od sebe odtrhuje, na př.: Ta jest, řekl, kteréž hledáte, *yes*; vezmi tvé, které si nám přinesl, dary a p. Jan Blahoslav zase líboval sobě v tom, že kladl v češtinu slova latinská, tak že

jeho Gramatika česká a Musika, oba spisy co do češtiny výtečné, slovy a průpovědmi latinskými téměř protkány jsou. I grécismy objevují se u některých spisovatelů, na př. v Bilejovského Kronice církevní (r. 1537): „táborští kněží nepřestávali, učíce a skutkem rušíce mistrův,“ a zase: „hubení tváři své, aby se lidem zdáli postíce se a p.

Od časů Ferdinanda I. nastal jazyku českému opět zápas s němčinou, kteráž tu, kde jí prvé nebyvalo, vtírala se do řízení úředního, do sněmu i do soudu zemského, ano i do správy církevní a do škol v některých místech českých. Té doby vydávali, jakož pravdě podobno, někteří úředníci proti posavadnímu obyčeji cedule řezané (listy dotazovací) v jazyku německém, načež o sněmích r. 1554 a 1556 usnešení učiněno jest, „aby řezané cedule a ústní poselství toliko českým jazykem se dalo, jinak že nebude žádné odpovědi povinen dáti ten, kterému se taková cedule neb poselství v jazyku jiném kromě českého pošle.“ Za Rudolfa II. r. 1587 nařídila komora královská, nejvíce Němci spravovaná, úředníkům horním a mincovním na Horách Kutných, aby zprávy své k této komoře podávali v jazyku německém. Císař Rudolf vůbec rád vydával patenty německé, zvláště proti pikardům, a posílal soudu zemskému na Moravě přípisy německé, načež si týž soud několikrát stížnost vedl ¹⁾. Léta 1600 žádal biskup Olomoucký, kardinál z Dietrichšteina, jenž česky neuměl, proti zřízení zemskému, aby byl přijat do soudu zemského, z čehož nelibé nevole mezi sněmovnky vzešly. Roku 1610 učinila rada Olomoucká k hejtmanu zemskému, Karlovi z Žerotína, proti obyčeji země přípis úřední po německu, k němuž jí tento statečný obrance práv zemských dne 10. prosince t. r. důtklivě odpověděl, pohroziv jí, staloli by se to po druhé, že by se s ní již v žádné dopisování dáti nemohl ²⁾.

Těmito a podobnými věcmi, ježto se dály na ujmu

¹⁾ Peter v. Chlumecky, Karl von Zierotin. Brünn 1862. S. 207.

²⁾ Viz ten list v J. Jungmanna Slovesnosti. V Praze 1845, str. 190.

jazyku českému a zřízení zemskému, to bylo, že stavové čeští o sněmu r. 1615 na tom se usnesli, aby již nikdo, jenž česky neumí, nebyl do země přijímán, při soudech aby se jinak nemluvílo nežli česky, a na fary v místech českých aby nebyli již podáváni kněží a kazatelé, kteří by jazyka českého znali nebyli.

Při všem tom však, že jazyk český co jazyk národní a zemský v zákonodárství, u vyšších úřadův a soudův, v palácích šlechtů a vůbec u vzdělaném obyvatelstvu byl obecný, nevykročováno z mezí spravedlnosti a slušnosti tu, kde bylo obyvatelstvo německé. V městech a jiných osadách německých požívala němčina v úřadech, v chrámech a ve školách plného práva, na př. v Chomoutově, v Kadani, v Trutnově, v Boru a j. V Olomouci, ve Znojmě a v Jihlavě, kdež obyvatelé byli z větší části Němci, a v Brně, kdež bylo Němců bez mála polovic, bylo řízení obecní i cechovní, jakž zápisy v archivech a registraturách podnes ukazují, větším dílem německé, a vkladové v knihách městských i nálezové soudní činění jsou německy neb česky podlé toho, jak si toho která strana žádala. V knížetstvích Krnovském a Iluběickém, kdež lid obecný vůbec mluvil německy, byl jazyk jednačí o sněmě a o soudu zemském český, však jediné z té příčiny, že páni a rytíři v té krajině byli vesměs Moravané německy neumějící a co statkářové téměř jediní sněmovníci. Však i tu k žádosti knížete Krnovského, Jiřího Bedřicha Braniborského, dne 2. února r. 1570 svoleno jest, aby se budoucně při soudu česky neb německy jednalo a výsledky neb komise v tom neb onom jazyku konaly, dle toho, jak stranám bude příhodno.

Školy v městech, kde bylo obyvatelstvo zároveň německé, byly též německé, a služby Boží konaly se německy a česky v rozdílných kostelích farních, na př. v Olomouci v kostele sv. Mořice německy a v kostele Matky Boží na Předhradí česky; v hlavním chrámě sv. Václava kázal jeden kanovník česky a druhý německy; v Brně byla fara u sv. Petra česká a u sv. Jakuba německá, v Novém

Jiříně byl kostel p. Marie německý a druhý kostel český, a tak to bylo i ve Znojmě a v Jihlavě.

Pravidla slušného, aby u věcech úředních ke každému mluvílo se tím jazykem, jemuž rozumí, kteréhož úřadové šetřili u řízení ústním, šetřeno od nich také v dopisování s jinými úřady, korporacemi a osobami. Rada města Olomouce, vydávajíc dle moci své městům nálezy a jiné zprávy, činila to vedlé „Knihy naučení právních z r. 1598“ podnes zachované, k radám měst českých, na př. Prostějova, Přerova, Lipníka, Příbora, Zábřehu, Unčova, Šildperka a j., jazykem českým, k radě měst německých, Mor. Třebové, Šumberka, Rymařova, Potštátu, Nov. Jičína a j., jazykem německým; s radou měst, jichž obyvatelé byli obojího jazyka, dopisovala si česky neb německy podle osob, kterých se dopis týkal. Taková města byla: Mohelnice (tehda s převahou česká), Litovel (více německá), Šternberk (větším dílem český), Brno a j. I s biskupskou kapitulou Olomouckou a s kláštery některými, na př. s Augustiniánským v Olomouci, s premonštrátským na Hradištku a j., dopisovala si česky.

Změny v jazyku. Rozbroje náboženské i politické v dvoustoleté době utrakvistické způsobily mnohé změny v jazyku, co se týče gramatických forem i dobropísemností, kterýmiž nabyla čeština té tvárnosti mluvnické, kterouž má posavade. Již od konce XIV. století mýjely znenáhla staré prosté minulé časy, trvají i netrvají, jak viděti v listech poselacích z toho času zachovaných, a toliko v evangeliích a v biblích, v tak řečené kronice Trojanské a v několika jiných spisech šetřeno jich ještě v XV. století, až konečně v bibli Benátské r. 1506 pominuty jsou ¹⁾. Postupem XV. století pomíjely také staré koncovky přítomného času i neb u:

¹⁾ Korektoři bible Benátské udělali ze starého biěše, biěchu atd. vesměs byl a byli, což jim Jan Roh Domažlický v předmluvě, kterou sepsal k Novému zákonu, přeloženému od bratra Lukáše (r. 1525), velmi za zlé pokládal, řka, že biěše znamená čas polominulý, nedokonalý, tedy latinské *eram*, ale byl že znamená čas pominulý, dokonalý, tedy latinské *fui*, čímž bytnost nedoplněná chybě proměněna jest v doplněnou.

muši (musím) a vizu (vidím), které ve spisech Husových byly ještě obecné; rovněž *y* v množném počtu: mám y (máme), slyšímy (slyšíme) a duál časoslov: biésta, vedeta, i zájmen: jima (jim), váma (vám), jakož i zájmeno sě n. in. ten, číslo první m. první (ve spisech Husových naposledy), kak m. jak, akkusativny m. nás, široké vokály *a*, *u*: dušu, ju a p. Životný nominativ jmen neživotných: klášteri, skutei a taktěž akkusativ sing. rovný nominativu zachoval se až do XVI. století, na př. jedli beránek, vymetaje běs (dábla), a u Hájka: vsed na kůň a pojav psa a vzav jestřáb; také až do též doby trval ženský dativ na *ě* jmen mužských na *a*, na př. u Hájka: jemu jako hrdině darem dali; ženské koncovky *i* a *í* v akkus. a instrum. mužských jmen na *e*: aby sobě správci a pána volili, s panem Bohuš, slovútným panoší (Hájek), a kladeno aby místo abys, a abyšte místo aby-ste v 2. osobě konjunktivu.

Jiné změny v jazyku dály se znenáhla až téměř do konce XVI. století, zvláště v duálu a v dlouhých vokálech *ó*, *ú*, *ý*, *í* a jiných zvucích. Duálu substantiv užíváno ve spisech ještě dlouho potom, když v řeči obecné byl pomínul; v kronice Trojánské čteme na př.: dva hroby drahá a slavná; v bibli Pražské, Benátské, Severinské a první Melantrichově (z roku 1549): dvě světla veliké, dvě rybě, s obú stranú, obě noze; v kronice Hájkově: dvě kopě, hodině, lahvici, dva koně plachá; však v druhém vydání bible Melantrichovy z r. 1556 a v bibli Kralické (r. 1579) položeno již: dvě světla veliká, dvě ryby a p. U některých spisovatelů však jeví se duál zde onde i později, na př. u Václava Březana r. 1600: dvě kole (kola) a p.

Dlouhé prosté vokály *ó*, *ú* a *ý* nalezají se ve spisech Husových a v kronice Trojánské bez změny, na př. dvór, bóh, múdrost, pod oblohú, výmoly, nadýmání; v bibli Pražské (r. 1488) a v kronice Hájkově shledává se *uo*, *au* (zřídka *ú*) a *ay*, na př. buoh, doluo, pod oblohau nebeskau¹⁾,

¹⁾ Dlouhé *ú* od konce století XIV. vyslovováno jest místy jako *au*, pročež také až do nejnovější doby tak jest psáno; kdy však přešlo v *ou*, jakž podnes se vyslovuje, nepadno ustanoviti.

zabitay, ječmen byl setay; v bibli Kralické však vůbec již *ū* a *ey*: bůh swůg, smeysslel, wyheybagj.

ie neb *ie* psáno ve spisech Husových, v kronice Trojanské a ještě v první polovici XVI. století vesměs, na př. *wícece*, *nenié*, což rozvížete, božímu (r. 1543); v bibli Kralické však již *i*: *wíce*, *není*, rozvížete, božímu.

Týmž způsobem jako formy a zvuky měněna a opravována jest i dobropísemnost. Hlavní a stálou opravu v ní učinil mistr Jan Hus. Aby odvaroval vady tehdejšího pravopisu, dle něhož byl týž zvuk dvěma i třemi literami znamenán (chcazzu za času), vokály zdvojovány (kraal, suu) a *y* téměř zobecnělo, vymyslel sobě dvoje znamení rozlišovací či diakritické, čárku nad vokály a puntík nad konsonanty, a tím způsobem veškeré zvuky české (ch vyjímaje) 24 písmeny latinskými jednoduše i přiměřeně poznamenal. V příčině toho vyměřil ve zvláštním spise latinském tato důmyslná pravidla dobropísemnosti české:

1. Každá hláska, kromě *ch*, psána buď toliko jediným písmenem; protož znamenány buďte měkké souhlásky puntíkem: *č*, *š*, *ž*, *ď*, *ť*; *ň*, *ř*, a dlouhé samohlásky čárkou: *á*, *é*, *í*, *ó*, *ú*, *ý*;

2. hrubé *l* rozeznáváno buď od jemného *l*;

3. šetřeno buď rozdílu mezi dvojhláskami *ie* (viernie) a *ie* (míera);

4. *y* buď psáno po *h*, *ch*, *k*, *g*; *d*, *t*; *n*, *r*, *l*; *i* psáno buď po *ž*, *š*, *č*, *c*, *j*; *ď*, *ť*; *ň*, *ř*, *l*; *i* a *y* psáno buď po *z*, *s*; *b*, *p*, *v* (*f*), *m*;

5. spojka, znamenající *et*, psána buď ypsilonem (*y*);

6. hlásky *j*, *s*, *š*, *u* a *v* psány buďte dvojím způsobem takto: *g* (znage) a *i* (iako); *f* (fekám) a *s* (nes); *ĵ* (ĵest) a *š* (koš); *v* (vnesu) a *u* (ruku); *v* (vienec) a *w* (dáwno).

Tato dobropísemnost jednoduchá, určitá a důsledná, z větších částí podnes obyčejná, od původce svého ihned do spisů od něho složených i do písma svatého uvedena jest, z kterýchžto spisů přešla v knihy tištěné.

Však vedlé opravené dobropísemnosti Husovy byl po všechno XV. století, ano i v století XVI. starší složený pravopis též v obyčeji a dobropísemnost Husova všelijak jest rušena. Příčiněním Jana Roha z Domažlic a kněží Beneše Optáta a Petra Gzela (r. 1533), zvláště pak učeného bratra mor., Jana Blahoslava, upravena jest tak, jak ji shledáváme v bibli Kralické, a jak se jí od té doby téměř bez proměny užívalo až do vydání mluvnice Dobrovského r. 1809. Hlavní pravidla té dobropísemnosti, vůbec „bratrská“ zvané, byla: dlouhé prosté samohlásky: á, é, j (místo Husova í), ó (vůbec û), ú, ý; háčkové sykvky: č, ř, š, ž; ě, ň, ě; dvojhlaska ě; y po souhláskách hrdelních h, ch, g, k, po r, l a po c, s, z; i po sykavkách č, š, ž, též po ř, l a j; i a y po retních: b, p, w (f), m; zavřené u na začátku slova a spojka y (et), jako psal Hus.

Dialektických zvláštností bylo po všechnu tuto dobu v Čechách i na Moravě hojnost. V západních Čechách užíváno již tehda jako nyní adjektiv přivlastňovacích na ovo a ovic: orlovo dráb, syn Ješka Hladičovic (r. 1528) a časoslova bul místo byl: bul u mne u zpovědi (v Budějovicích r. 1559). Hájek užíval dialekticky slov krádež, loupež a povodeň v mužském pohlaví: velicí povodňové (jako v Kralodv. Rukopise), krádežové, též Starý Boleslav (město), kladl v násloví před o přídech v: vobecný, voznamte, aby vohlech (ohluchl) a p. Na Moravě říkali již tehda klouč (u Hulína) a klúč (u Strážnice) místo klíč, peň m. pařez, pět koláčů m. koláčů, včilf neb včiličský m. nyní neb teď, nechťejou, spijou (spí), látati m. spravovati, on půjde spěšnější m. spěšněji a p., jakož to vše vytýká statečný obháje čistě řeči písemné, Jan Blahoslav (r. 1571) ¹⁾.

4. Dějiny literatury.

Jazyk český po vítězství, jehož došel v půtce o hlasování u věcech učeních Pražského, velice okrál a ve

¹⁾ Viz J. Blahoslava Gramat. česká. Ve Vídni 1857, str. 338 a A. V. Šembery Základy dialektologie českoslov., str. IV. a 37.

správě obecní, církevní a státní trvale se zmohl; však literatura u výkvětu svém, k němuž dospěla ve XIV. století, na dlouhý čas zaražena jest. Neustálé spory o náboženství, války a nepokoje, ježto s nevelikým přetržením až do poslední čtvrti XV. věku trvaly, nedaly literatuře se povznést a teprv po navrácení míru za krále Vladislava II. (ok. r. 1480) znenáhla se křísila. Spisy z té hlučné doby dotýkaly se větším dílem věcí církevních a kacířství, a nemajíce kromě několika ani původnosti ani důkladnosti do sebe, zůstaly patrně za spisy předešlého století. Však od sklonku XV. věku zpustlé pole písemnictví českého zase pilněji se vzdělávalo; jednak jsou některé klasické spisy římské a řecké přeloženy, jednak některá původní díla, zvláště právnícká, sepsána; v druhé pak polovici XVI. století spisovatelství tou měrou se zvelebilo, že té době, v níž psali Pavel z Koldína, Jan z Kocínětu a Daniel Adam z Veleslavína, dáno od některých spisovatelů pozdějších jméno „zlatého věku,“ a spisům mužů těchto pro vzornou správnost jazyka jméno „spisů klasických.“

Mámeli zřetel k hlavním částem literatury, jeví se nám vůbec asi v tomto způsobu:

V mluvnictví na prvním místě stojí dobropísemnost Husova, ok. r. 1406 sepsaná, která jest základem posavadního pravopisu českého a zároveň stálou památkou důmyslu a nevšední učenosti původce svého. Léta 1533 sepsali kněží Beneš Optát a Petr Gzel dobropísemnost od Husovy v některých věcech rozdílnou, a spojivše s ní Etymologii Václava Filomáta, pod jménem „Gramatiky české“ v Náměšti ji vydali. Titěz spisovatelé složili i jinou menší dobropísemnost, nazvanou „Isagogicon“ (r. 1535). Po nich slovítným se učinil v literatuře mluvnické Jan Blahoslav, jenž sepsal obšírné kritické vysvětlení ke gramatice Optátově a Filomátově, a pod jménem „Přidání ke gramatice české“ výtečnou syntaxi s hojnými příklady, zření maje i k jiným řečem slovanským, jakož je měl před ním Zikmund z Jelení a po něm Matouš Benešovský. Mimo to ve spise „Musika“ nejprve vyložil pravidla časoměrné prosodie české

a naučení, jak se mají skládati písně. Kněz Matouš Benešovský podal ve své gramatice císa. Rudolfovi II. oddané (r. 1577) vzory deklinací a konjugací začátečníkům. Konečně vynikl jako gramatik Vavřinec Benedikt z Nudožer, kterýž vzdělal jazykem latinským neúplnější mluvnickou českou (r. 1603), co naučení o formách a skladby se týče, a taktéž pravidla prosodie časoměrné (r. 1606).

Co do lexikografie, jmenovati náleží glosář Brněnský v knize *Catholicon* asi z r. 1420, slovník Jana z Rokycan († 1471) a několik sebrání slov botanických, slovník Jana Vodňanského, nazvaný *Lactifer* (tisk. r. 1511) a výtečný porovnávací slovník čtyř jazyků: řeckého, latinského, německého a českého, jejž sepsal Zikmund Hrubý z Jelení (r. 1537), co první dílo tohoto způsobu v literaturách vůbec. Později (r. 1560) složil Tomáš Rešel slovník latinskočeský dle kmenů ku potřebě mládeže a Dan. Adam z Veleslavína důkladný slovník čtyřjazykový, nazvaný *Silva quadrilinguis* (r. 1598).

Umění básnické v tomto dvoustoletí zůstalo, co do věci i do formy, daleko za básnictvím věku předešlého, jsouc s nepatrnou výjimkou pouhé rymování, prázdné vyššího nadšení a hlubších myšlének. Válkami husitskými veškeré básnictví umlklo, a toliko ozývaly se písně válečné na podněcování lidu bojovného a písně satyrické na protivníky v náboženství. Onoho způsobu jsou na př. pověstná píseň Tábořská: „Kdož jste Boží bojovníci“ a píseň o vítězství před Ústím: „Slušíť Čechuom zpomínati“; způsobu tohoto jsou píseň na mnichy: „Vlka poznáš po srsti“, „Když lev umřel pravú tůhú“, „Žaloba na Husity“ (r. 1417): „Všichni poslouchajte“ a pozdější (z r. 1491) na Pikharty: „Ó svolání pikhartské“ a j. Některé písně, aby snáze obliby a rozšíření došly, skládány jsou k starším vůbec známým nápěvům písní národních, na př. „Bitva před Ústím“ k nápěvu písně: „Ej nuž važme“, taktéž píseň o Zikmundovi Korybutovi a některé jiné.

Po utišení válek náboženských v druhé polovici XV. století objevují se již některé básně, zejména písně mi-

lostné, zachované v archivu Třebonském, na př. Píseň Závíšova o milosti, aneb „Račtež poslouchati, panny a panie“ a j., z kterýchžto písní některé skládány jsou nepochybně u věku předešlém. Mnohé z nich jsou pouhé přepisy písní národních, jichž že hojnost v lidu tehda kolovalo, potvrzují začátky písní takových v knihách XVI. století zaznamenané, na př.: „Já v noci nespím,“ „Mé rozmilé srdce,“ „Proč kalina v struze stojí“ ¹⁾, a na konci Zrcadla moudrosti Orhy Quidenonského z r. 1516: „Budemeli hubičko svoji?“ Některé z těch písní jsou ještě nerymované jako písně Rukopisu Kralodvorského, zejména v rukopise Třebonském: „Utkal panic pannu — Šla dva tovaříše — Viémť jednu důbrávku“ a j. Nejvíce po všechnu tu dobu skládáno písní duchovních. I Hus složil některé, jmenovitě píseň: „Živý chlebe, kterýž's z sebe“; zvláště mnoho jich sepsali bratři čeští od počátku až do skonání jednoty jejich. Jako zpěvci duchovní prosluli: Matěj Kunvaldský (r. 1500), bratr Lukáš (r. 1528), Martin Michalec († 1547), bratr Wolf († 1548), Jan Augusta, jenž sepsal svazek písní nábožných (r. 1548—1562), Jan Blahoslav, Adam Šturm Hranický, Jiřík Štyrsa, Jan Červenka (dle Blahoslava skladatel výtečný), Martin Zámorský, Jiří Strýc (r. 1590), Daniel Levínský (r. 1630), J. Kaška Vysokomýtský a j. ²⁾. Tyto písně sbírány jsou v kancionály, které od počátku XVI. století množstvímkrátě tištěny, ku potřebě literátů v kostelích opisovány a skvostnými malbami ozdobovány jsou.

Básnictví epické, ač mohli v této době o něm řeč býti, zachováno toliko v nepatrných zlomcích kronik rymovaných a v některých popisech příběhů domácích, jakož jsou: Počátkové husitství, Příběhy r. 1419 a 1420, saty-

¹⁾ Jungmannova Hist. lit. č. 1849, str. 139. ²⁾ Některé písně od českých bratrů složené zpívaly se jako písně světské; na př. Augustova píseň: „Ej jak jsou milí tvoji příbytkové,“ zpívala se jako píseň: „Jižť pan Zdeněk z Konopiště jede;“ též Blahoslavova píseň: „Patř každý, jak na světě“ a Michalcova: „Kdož pod ochranou Nejvyššího,“ měly melodie světské. J. Jireček v Časop. Mus. na r. 1862, str. 59.

rické rozmlouvání Václava s Havlem a Tábořem o Čechách (r. 1424), zlomek z Prokopovy Nové kroniky (r. 1459), o válce s Uhry (r. 1468) a zpěvy z dějin uherských o Michalu Siladim (r. 1460), o Mikuláši Zriním (r. 1566) a j.

Alegorické básně složeny jsou dvě od Hynka z Poděbrad, zvané „Veršové o milovníku“ a „Sen milence“ (Hankův Májový sen.) Za básně alegorickou pokládá se též Ctibora z Cimburka spis polemický „Hádání lži a pravdy.“

Zdařilou básně naučnou zůstavil neznámý skladatel pod jménem Rada všelikých zvířat, ježto v sobě zavírá rozpravy zvířat s člověkem a ku konci každé rozpravy naučení mravné, vzaté z povahy toho zvířete, které k člověku mluvílo a odpověď člověka ke zvířeti. Kromě těchto bájek původních jsou od nepovědomého spisovatele snad již u věku minulém Bájký Esopovy přeloženy a ok. r. 1487 tiskem vydány, jakož i Konáč z Hodiškova indické Bájký Bidpajovy v řeči nevázané z latinského na česko vyložil a s titulem „Pravidlo lidského života“ vydal (r. 1528); jiný spisovatel přeložil z latiny bájký, nazvané: Zrcadlo moudrosti Crhy Quidenonského r. 1516. Za básně naučné poněkud pokládati lze také „Naučení mláděmu hospodáři“ a „Kupidovu střelu“ Šimona Lomnického, kterýžto veršovec (od r. 1585—1621) složil též mnohé písně světské i duchovní.

Konečně připomenouti sluší některé nábožné básně dramatické. Jedna z původních jest hra o sv. Václavu, ježto r. 1567 u jezuitů v Praze provozována byla, a komedie P. Kyrmezera o bohatci a Lazarovi, o vdově a o Tobiaši (r. 1575); z přeložených zvláštního oblíbení došla: Judita, z německého na česko převedená Konáčem z Hodiškova; „Hra pěkných přípovědek,“ od téhož přeložená z Bocaccia; komedie o Zuzaně, o králi Šalomounovi (r. 1571), o žebrácích (r. 1573) a některé od Š. Lomnického.

Skladatelé těchto básní spravovali se vůbec počítáním slabik a rýmovali obyčejně dvě veršův spolu, k rytmu málo přihlížejíce. Toliko v písních užili někteří básníci formy umělejší, na př. v Žalobě na Husity a ve válečné písni:

„Kdož jste Boží bojovníci,“ v nichž lze štrofu třídlnou rozeznati; taktéž v Závěšově písni o milosti, v Klevetníku, v Zlém muži a v mnohých písňech duchovních.

Od konce XV. století, kdežto básnictví latinské od některých učenců českých, jmenovitě od Bohuslava z Lobkovic, s oblibou vzděláváno, přeneseny jsou také antické formy básnické v poesii českou, totiž štrofa safická (rýmovaná) a verš elegický a jambický. První štrofu safickou složil, pokud vědomo, Mik. Konáček, sepsav v tom rozměru úvod ku své Kronice české (r. 1510), několik štrof při Životě filosofů, při Sněmu (r. 1515) a při Hořekování; též přeložil první dvě štrofy básně Horáciovy: *Integer vitae scelerisque purus* (Nevinný člověk svědomí celého atd.). Od r. 1558, kdež sepsal Jan Blahoslav pravidla časoměrné prosodie české v Naučení o skládání písni, některé básně dle těchto pravidel složené poněkud uhlazenější formy nabyly¹⁾. V skládání básní safických liboval sobě zvláště Jan Táborský, jež vložil za úvod do kancionálů od něho psaných, jmenovitě do Žlutického (z r. 1558), Klatovského, Vídenského (z r. 1568), a do popsání orloje Pražské (r. 1570). Jiný skladač podal v kancionálu Šamotutském sedm takových písni, jež Blahoslav ozdobnými (*sapphicum carmen elegans*) nazývá. V rozměru elegickém vyložil devatero žalmů Matouš Benešovský, a veškeré žalmy převedl výtečně na česko Vavřinec Benedikti z Nudožer (ok. r. 1606) v rozměru elegickém, heroickém, safickém a jambickém, právě té doby, když básnictví latinské v Čechách skladbami ušlechtilé Alžběty Vestonic († r. 1612) vrchu svého bylo dosáhlo. Vřak po roce 1620 tento zdárný účinek básnictví staroklasického na veršovství české v Čechách a na Moravě téměř zcela pominul.

Velké oblíbenosti v lidu docházely a za tou příčinou, od XVI. století počínajíc, velmi často tištěny jsou romány

¹⁾ Vřak úplně uhlazené a ladné ty básně nebyly, neboť Benedikt z Nudožer ještě r. 1604 píše o básňech českých: *Carmina bohemica nullam adhuc gratiam habent.*

a pověsti cizozemské, jmenovitě o Brunsvíkově, o hraběnce Genovefě, o Walterovi a Griseldě (r. 1459), o Melusině (r. 1555), o kněžně Mageloně a rytíři Petrovi, o Tyl Eulenspieglovi (r. 1566) a j., větším dílem z němčiny přeložené. Pověstí a pohádek národních z té doby, českých, moravských neb slovenských, pohříchu nikdo nenapsal.

Z klasiků římských a řeckých přeloženy jsou toliko některé práce menší. Ku konci XV. století převedl na česko Matiaš Písař spis Platonův *De republica*, kterýž přišel na zmar, Václav Písecký přeložil spis Isokratův k Demoni-kovi, Řehoř Hrubý z Jelení rozmluvu Ciceronovu o přátelství a některá Paradoxa; jiní přeložili rozmluvu Senekovu o hněvu, Pytagorovu o strachu smrti, rozpravu Sokratovu o moudrosti a některé rozmluvy Lucianovy. V století XVI. přibýlo k těmto pracem přeložení Aristotelova spisu o přirozenosti zvířat (r. 1538), Martina Kuthena přeložení Appiána Alexandrinského o Illyřích, ježto nás však nedošlo, přeložení spisu Flavia Josefa o válce židovské a Xenofonovy Cyropédie, kterouž r. 1603 z řeckého vyložil Abraham z Günterodu. Však ku překládání básní Homérových (ač prý mnohý měšťan Homéra v originále v kapse nosil), Horáciových a Virgiliových, řečí Ciceronových (až na zlomky výše položené), historických spisů Caesarových, Liviových neb Tacitových a jiných klasických spisů řeckých a římských, nikdo ani pilnosti ani odhodlanosti neměl.

Dějepis v století XV. pro nepokoje domácí nevelmi vzděláván. Hledíc k dějinám domácím, rozeznati sluší spisovatele, kteří líčili příběhy souvěké, a takové, kteří psali kroniky. Vavřínek z Březové a Bartošek z Drahonice sepsali děje husitské jazykem latinským, onen od r. 1414—1422, tento od r. 1419—1443, k nimž Bartošek přičinil některé nepatrné přídavky české. Později vypsál Pavel Židek dějiny, zběhlé za Karla IV., Václava IV. a Zikmunda v knize, řečené „Zpravovna,“ a oddal ji králi Jiřímu. Osm jiných nejmenovaných spisovatelů zaznamenávalo v století XV. a na začátku století XVI. příběhy doma i v cizině toho času zběhlé, kteréž s titulem Staří Letopi-

sové čeští r. 1829 na světlo jsou vydány. Matiaš Lauda z Chlumčan sepsal kroniku od Balbína připomínanou, ježto však přišla na zmar. Větší příčinnivost, jmenovitě v kronikářství domácím, nastala v století XVI. Bartoš, měšťan a písař Pražský, vypsál zevrubně a s úvahou příběhy Pražské z r. 1524—1530. Kromě něho vylíčil jeden (7.) z výše uvedených nejmenovaných spisovatelů, též měšťan Pražský, důkladně tehdejší dějiny české. Mikuláš Konáček z Hodiškov a přeložil kroniku českou Eneáše Sylvia (r. 1510), jdoucí do r. 1458; Martin Kuthen ze Šprinsberka sepsal „Kroniku o založení země České“ až do Ferdinanda I. (r. 1527); Bohuslav Bilejovský složil „Českou historii církevní“, v níž vypravuje po kališnicku příběhy až do r. 1532. Nejpmátnější však spis historický z té doby jest Kronika Česká kněze Václava Hájka z Libočan (vyd. r. 1541), báječná ovšem a kališníkům nemilá, ale pro jednoduchý způsob vypravování a jazyk prstonárodní velmi oblíbená. Po Hájkovi jali se kroniku českou psátí učení mužové Zikmund z Puchova a Prokop Lupáč, dříve však nedokonali¹⁾. Platnou pomůcku k dějinám toho času podali Sixt z Ottersdorfu, jenž vylíčil příběhy nepokojných let 1546 a 1547, a Jiří Závěta ze Závětic, kterýž vypsál děje z r. 1611—1617. Zvláštní pak zběhllost v dějinách českých osvědčil Daniel Adam z Veleslavína v obšírné předmluvě ke kronikám Eneáše Sylvia a Martina Kuthena r. 1585 od něho vydaným a poněkud i v Kalendáři historickém.

Spisů historických o jiných národech sepsáno v XVI. století dle cizích vzorů, latinských a německých, nemalé množství. Burian Sobek z Kornic přeložil (z lat.) Jana Kariona „Kroniku kronik“ (dějepis obecný), Václav Plácel z Elbinku „Historii židovskou“ (r. 1592), Sixt z Ottersdorfu „Začátek tureckého císařství“, a Jan Kocín z Kocínětu s D. Adamem z Veleslavína „Kroniku novou o národu Tureckém“ (r. 1594), prvé pak již (r. 1565) neznámý překladatel Kroniku tureckou Michala Konstantinoviče.

¹⁾ Tak svědčí Petr Kodicek z Tulechova r. 1588. Viz Časopis Mus. na r. 1862, str. 306.

Od rozšíření knihtiskařství vydávány jsou po různu zprávy o přibězích památných tu a onde zběhlých, z nichž vzešly zprávy periodické o událostech téhož času čili Noviny. Nejstarší zpráva taková, týkající se sjezdu tří králů, vyšla o sobě r. 1515; první noviny pravidelné vydávaly se r. 1597 měsíčně.

S nemalým oblíbením zdělávali někteří spisovatelé genealogii královského rodu, šlechtických rodin českých a moravských a životy mužů znamenitých. Nejpilnější genealog byl Bartoloměj Paprocký z Glogol, rodem Polák († 1617), jenž sepsal Zrcadlo markrabství Moravského (r. 1593), Posloupnosti knížat a králův Českých (r. 1602) a Rodopis čili štambuch slezský. Václav Březan vzdělal krátký rodopis pánů z Rožmberka a život Viléma z Rožmberka, M. Kuthen kroniku Jana Žižky, Jan Blahoslav život Jana Augusty, Prokop Lupáč život císaře Karla IV., Jindřich M. Hieserle z Chodů život svůj vlastní (r. 1614), a jiní život J. Husi, Bohuslava ze Švamberka a jiných památných mužů.

Pro lepší poznání vlasti České a Moravské zdělány jsou také některé mapy. První mapu českou vydal r. 1517 Mik. Klaudián v Norimberce, kteráž přidána jest r. 1537 k historii církevní Bohuslava Bilejovského; Moravská první mapa vyšla na světlo r. 1595 přičiněním Jana Hynka z Velenova. Václav Lebeda z Bedršdorfu učinil r. 1610 první ač kratičké vypsání království Českého.

Známosti cizích zemí a národů šířila se popsáním cest od některých Čechů vykonaných. Šašek Mezihořský popsal putování Lva z Rožmitálu do západní Evropy (r. 1466), Adam Bakalář cestu Martina Kabátníka do Jerusalema a do Egypta (r. 1491) a Jan z Lobkovic pouť do země zaslíbené, již předsevzal r. 1493. Kteřížto tři cestopisové mnoho pěkného i poučného v sobě obsahují. Podobná vypsání cest na východ vykonaných učinili v XVI. století Prefát z Vlkanova (r. 1546), Vratislav z Mitrovice (r. 1591) a Harant z Polžic (r. 1598), a potom r. 1608 Fridrich z Donína. K poznání cizích zemí přičinila také nemálo „Kosmografie Česká,“ kterouž z části původně

vzdělal a z části dle spisu Šebest. Münstera přeložil Zikmund z Puchova (r. 1554); též k tomu přispělo vypsání země Ruské od Matouše Hosia Vysokomyštského přeložené, i vypsání plavby do Ameriky (Brasílie), převedené na česko z latiny od Pavla Slováka a Matěje Cyra.

Filosofických spisů původních nevynesla tato doba ovšem žádných, jsou však některé na česko přeloženy, zejména Řeči z hlubokých mudrcův, Senekova rozmluva o čtyřech hlavních ctnostech, Petrarkovo rozmlouvání mezi mudrcem a nedoukem i jeho knihy o lékařství proti štěstí a neštěstí; též Naučení mudrcův o spravování a soudech lidských, Jana Jov. Pontána knihy o statečnosti válečné a v. j.

Umění lékařské a přírodovědecké po všechnu dobu pěkně prospívalo. V bylinářství i léčitelství vynikal nejprv mistr Křišťan Prachatický, vzdělaný ku konci století XIV. na vysokém učení Pražském, jenž sepsal první známý herbář (r. 1416) a důkladné knihy lékařské (tišt. r. 1544). Ze století XV. zachovalo se přeložení Rhazesova lékařství ranného (tišt. r. 1863) a přeložení V. Placentinského ze Salicetti lékařství ranného (tišt. r. 1867), též Lékařství od Boha (rukop. u p. J. Ranka), snešené z rozličných tehdejších lékařských spisů českých nyní neznámých, na př. z knih Janových, Mikulášových, Vítových, Matúšových, z čehož patrno, že česká literatura lékařská druhdy bývala nemálo hojná ¹⁾. Největší však rozšířenosti došel a potřebám lidu nejlépe vyhovél oblíbený posud herbář či bylinář Petra O. Mathioly, ježž ponejprv (r. 1562) z latinského originálu přeložil Tadeáš Hájek z Hájku, a potom (r. 1596) dle vzdělání německého Adam Huber z Riesenbachu a Dan. Adam z Veleslavína. Slovnítný Adam Zalužanský vložil do svého spisu latinského „*Methodus herbaria*“ (r. 1592) také česká jména bylin. Co se týče jiných spisů lékařských, vydal J. Černý Naučení o moru a Klaudián první spis o bábictví (r. 1519). Za krále Ferdinanda I. přeložil Hynek Krabice z Weitmile

¹⁾ Časopis lékařův českých na r. 1868, č. 19.

obšírnou „Knihu o zdraví,“ sepsanou latinsky od Jana Koppa z Raumentálu, životního lékaře jmenovaného krále, a později (r. 1587) Adam Huber z Riesenbachu podobný spis Henricha Rankovia. Tomáš Jordán z Klausenburku, lékař stavů moravských, sepsal latinsky knihu o moravských vodách hojitelných, již Ondřej Zborský na česko vyložil.

O lékárnictví vzdělal ku konci XV. století příhodný spis jistý františkán Brněnský, r. 1496 přeložil Matěj z Mýta spis podobný, nazvaný „Světlo apatekářův,“ a Adam Zalužanský sepsal (r. 1592) „Řád apatekářský“ a „Ceny lékařství“ čili taxu lékárnickou.

Alchymii za časů krále Rudolfa II. oblíbenou zanášel se zvláště Bavor Rodovský z Hustiřan, jenž sepsal rozpravu „O požehnaném kamenu filosofském“ a „Řeči starých filosofů,“ kteréž spisy posud nebyly tištěny.

Počtářství vztahovalo se jediné k potřebám ve školách nižších a v životě obecném. Vydány jsou Nové knihy o počtech (r. 1558), Jiřího M. Brněnského Umění matematické (r. 1567), Jiřího Görla z Görlšteina Aritmetika z němčiny přeložená (r. 1577) a Simeona Podolského knížka o měrách zemských (r. 1617).

Umění hvězdářské a astrologické toho času zavíralo se vůbec v kalendářích, minucích, almanaších i pranostikách. Kalendáře takové a minuce vydávali profesori hvězdářství a matematiky na vysokých školách Pražských a jiní učenci, z nichž nad jiné slovutní byli: Mikuláš Šud z Semanína (od r. 1542—1558), Tad. Hájek z Hájku (od r. 1558), Šimon Proxen ze Sudetu († 1575), Václav Zelotýn z Krásné Hory (od r. 1547—83), Petr Knížka, řečený Kodicec z Tulechova († r. 1589), Jan Straněnský (od r. 1553—76), Adam Huber z Riesenbachu (z r. 1589—1591), Adam Zalužanský z Zalužan (r. 1596), Martin Bacháček († r. 1612) a j. První kalendář tištěn r. 1489 u Mik. Bakaláře v Plzni, však nezachoval se; první minuce s jarmarky vydána r. 1562, první kalendář k psaní vydán r. 1575¹⁾.

¹⁾ Viz Fr. Palackého rozpravu: „O pranostikách a kalendářích českých“ XVI. století v Časop. Mus. na r. 1829. I, 33, a I. J. Hanuše Pisemnictví české hvězdoslovné, v tomtéž Časop. na r. 1862, str. 231 a 298.

Právníctví velmi pilně a s prospěchem po všechnu dobu se vzdělávalo. Tím, že jazyk český ve správě zemské obecným se stal a také v radě městské všude náležitěho místa docházel, nastala potřeba, aby knihy, práva správy zemské se týkající, jednak se spisovaly jednak překládaly. Již ok. r. 1425 sepsána jsou Práva Starého města Pražského dle práv a výsad latinských z doby králů Jana a Karla; brzo potom připomíná se přeložené právo Majdburské, právo Brněnské a Výpovědi rady Brněnské, vzdělané dle výpovědí latinských ze XIV. století, a taktéž Právo horní¹⁾. Od časů krále Vladislava II. (r. 1471–1516) stal se jazyk český zákonodárným, z něhož zákonové překládání jsou na německo. Léta 1481 sepsal Ctibor z Cimburka Knihu Tovačovskou čili Moravské zřízení zemské, kteréž, byvši na sněmích opraveno, vydáno jest pod tímto jménem r. 1516 a později několikrát. Výpisy z tohoto zřízení zemského i soudního obsahovala kniha Ctibora Drnovského z Drnovic, sepsána ok. r. 1523. R. 1500 vzděláno jest z rozkazu krále Vladislava II. od p. Petra a Zdenka ze Šternberka a Albrechta Rendla České zřízení zemské a vydáno téhož roku a potom s mnohými přídávky několikrát. Za Ferdinanda I. dokonána jsou o sněmu r. 1536 po mnohaletém rokování Práva městská skrze Briekého z Zlicka, a podruhé opět po mnohých poradách r. 1579 skrze Pavla Koldína, kteréž práva, založená dílem na práve římském, převyšují jadrností a správností jazyka veškeré jiné spisy právnícké. Kromě toho snešeno jest o sněmích Zřízení o mincích (r. 1561) a Řád horní Rudolfa II., a učiněno Narovnání o hory krále Ferdinanda I. (r. 1534) a Maximiliána II. (r. 1575).

Z prací soukromých nad jiné vyniká dílo Viktorina Kornelia ze Všehrd: Knihy devatery o právech a soudech země České z r. 1500, kteréž dílo, nehledíc k obsahu předůležitěmu, jest pravým vzorem jazyka právní-

¹⁾ Rukopisové těchto práv jsou vesměs teprve z XV. století; však avdě podobno, že to neb ono právo přeloženo jest již ve století XIV.

ckého. V druhé polovici XVI. století přeložil nejmenovaný právník Instituce Justiniánovy, v nejnovější době objevené a vydané.

Mnohé války, vedené v XV. století, byly podnětem ku vzdělání práv a nařízení vojenských. L. 1413 sepsal k rozkazu krále Václava IV. Jan Hájek z Hodětína Právo vojenské a ok. r. 1422 Jan Žižka známý Řád vojenský; ku konci století XV. složil prosulý vůdce Václav Vlček z Čenova Naučení o šikování vojska pěšího i jízdného.

Velkou platností ke studium starého práva a starých obyčejů, zřízení politického a jazyka jednacím mají knihy půhonů a nálezů soudů zemských (od r. 1409 — 1620 a výše), zápisy sněmovní (nejstarší z r. 1415), desky zemské, knihy městské, naučení, dávaná od vyššího práva (na př. rady Olomoucké a Brněnské) soudům nižším, řádové policejní, mandátové a instrukce mnohých vrchností ke svým úředníkům a poddaným a p. Příkladem správného jazyka kancelářského a dílem i výmluvnosti státnické jsou psaní mnohých osob znamenitých v úřadech státních postavených, z nichž zvláště vynikají v století XV. psaní Alše Holičského ze Šternberka († r. 1455), kancléřův královských Kašpara Šlika a Prokopa z Rabšteina, Lva z Rožmitálu, Jošta z Rožmberka, biskupa Vratislavského († r. 1467), jenž sepsal králi Jiřímu spis o potřebě, aby s národem Českým k církvi římské se přidal, a spis o spravedlnosti a nespravedlnosti, též psaní Ctibora z Cimburka († r. 1494), a ve století XVI. psaní Viléma z Pernšteina († r. 1521), biskupů Olomouckých, Viléma Prusinovského z Víckova († r. 1572) a Stanislava Pavlovského († r. 1598), Karla z Žerotína († 1636) a j.

Ku potřebě úředníků v kancelářích sepsali titulaře a formuláře Brikcí z Zlicka (r. 1534), Šud z Semanína (r. 1547), Sixt z Ottersdorfu a Šebestián Fouknár z Fonkenšteina (r. 1589).

Ze spisů politických té doby jmenovati sluší: Ctibora z Cimburka Hádání pravdy a lži (r. 1467), (výše

mezi básněmi připomenuté), Pavla Židka Zpravovnu, oddanou králi Jiřímu (r. 1471), Adama z Veleslavína Knihy o vrchnostech a správciích zemských (r. 1584) a Karla z Žerotína výtečnou Apologii aneb obranu ku panu Jiřímu z Hodic (r. 1606).

Nejpilněji oddávali se Čechové i Moravané spisování knih náboženských. „Hus (dř. Palacký) tou měrou v mysl jejich působil, že potom ani za století nemohli se zapamatovati a z toho vybaviti; povznесли pak se kdy mysl jejich do říše duchův a myšlének, hledali a nacházeli tam vždy jen nekonečné otázky o církvi a kacířství, o slovu Božím a Antikristu, o svátosti oltářní a o kalichu, o právech a povinnostech hierarchie a t. d., a jednak tím, že ustavičně provozovali řemeslo vojenské, opomněli vzdělávati nauky myslné, přírodní a historické.“

Ježto učení Husovo hlavně vedlo ku čtení písma svatého, stalo se, že jak celá bible tak i některé části její, jmenovitě nový zákon a žaltář, mnohokrát s textem původním jsou porovnávány, opisovány a potomně tištěny. Nejprve předsevzal takovou revisi Hus, porovnal text tehdejší s latinskou vulgátou z konce XI. století podlé korektora opravenou, změnil v něm, co v této jinaké byl shledal, a pominul výklady některé, jichž ve vulgátě nebylo ¹⁾; ve formách jazyka však změn nečinil ²⁾. Po Husovi přehlédli

¹⁾ Jos. Jireček upírá (v Časop. Mus. na r. 1864, str. 386), že by Hus byl bibli opravil, máje za to, že ji opravili přívrženci jeho po jeho smrti, a že předmluva, zachovaná při bibli Šafhauské (asi z r. 1460) a bibli Musejní (z r. 1462), v níž Hus o práci své revisorské zprávu dává, psána jest od některého z těchto opravovatelů. A však tato předmluva, vytištěna při Ortografi Husově, vyd. ve Vídni r. 1857, str. 44, srovnává se, co do způsobu psaní, na vlas s předmluvami neb s pravidly Husovými při jiných jeho spisech, jmenovitě při Výkladu, Svatokupectví a Postille (viz Spisy Husovy, vyd. od K. J. Erbena I, 359 a 478 a II, 440); pročť kdo tyto předmluvy spolu porovná, nemůže o společném jich původu, a tudíž o revisi písma svatého Husem vykonané té nejmenší pochybnosti míti. ²⁾ Mylně nazývají někteří Husa obnovitelem či reformátorem jazyka. Hus v bibli i v evangeliích v Postille přiváděných bedlivě šetřil forem starožitných, ač jich v jeho doby již neužívalo. V jeho Výkladu na páteř i v Postille

bibli i někteří jiní, pročez Dobrovský rozeznává čtvero recensí biblí, jichž od r. 1409 do r. 1488 zachovalo se výše 20 exemplářů, větším dílem pěkně psaných a miniaturami ozdobených. Nový zákon upraven jest znovu ok. r. 1435 mistrem Lupáčem, a došlo ho na nás z doby od r. 1409 do r. 1475, kdež ponejprv tištěn, výše 25 exemplářův.

Od početí knihtiskařství v Čechách, kdežto sobě každý bibli snáze opatřiti mohl, učenci v opravování a nakladatelé u vydávání písem svatých tím větší píli osvědčovali. Od r. 1488 až do r. 1620 bible patnáctkrát nákladně vydána jest, z kterýchžto vydání Pražské z r. 1488, Kutnohorské z r. 1489 a Benátské z r. 1506 náleží v prvotisky. Nový zákon v témž čase (od r. 1475—1620) vydán 26 krát, o to šestkrát (do r. 1526) jako prvotisk.

Znamenitější změny učiněny jsou, co jazyka se týče, v bibli Benátské od opravců Jana z Žatce a Tomáše Molka z Hradce Králové pominutím starých časů minulých a v bibli Melantrichově, vydané r. 1556, skrze Sixta z Ottersdorfu, pročez nakladateli uštipačně vytykáno, že bibli „zmelantrichoval.“ R. 1577 uvázalo se osm bratří českých pod ochranou Jana z Žerotína, pána na Náměšti v Moravě, v nové překládání písem svatých z původních jazykův, hebrejského a řeckého, a vykonavše toto dílo od bratra Blahoslava († r. 1571) navržené a započaté, v 15 letech, trvanlivý pomník theologické učenosti své i důkladné znalosti jazyků sobě zůstavili. Nový zákon v XVI. století třikrát znovu přeložen jest, od bratra Lukáše z Prahy pomocí Jana Roha Domažlického r. 1524, od kněží Bencše Optáta a Petra Gzela r. 1533 a od bratra Jana Blahoslava r. 1564.

Ze Svatých otců převedl na jazyk český Řehoř Hrubý z Jelení některé drobnější spisy sv. Jana Zlatoustého, sv. Řehoře a Basilia, též Životy svatých Otců, kteří přebý-

čteme na př.: mluvíše, modlíše, bíše umřel, ostříchachu, veczechu, pravi vám, vizu, jenž velíta (duál), aby lučeli (házel), neroď plakati, prvý, všelikaký a p. Toliko na místě některých slov zastaralých kladl novější, srozumitelnější, zvláště v citátech z bible.

vali na poušti. Kornel ze Všehrd přeložil Knihu sv. Jana Zlatoustého o napravení padlého (r. 1495) a jiní nejmenovaní v XV. století některé traktáty sv. Isidora, Augustina, Jeronyma a Cypriána. V století XVI. však, zvláště od časů Luterových, patristika téměř naprosto zanedbána jest.

Postil čili sbírek kázání na neděle a svátky sepsáno několik jazykem i výmluvností kazatelskou výtečných. Památná jest zvláště postilla Husova z r. 1413, čtyřikrát tiskem vydaná, Rokycanova z r. 1470 (rukopis) a Mart. Fil. Zámrského, vyd. r. 1592. Katolíkům sepsali postilly Tomáš Bavorovský (r. 1557) a jesuita Š. V. Scipio (Berlička, r. 1618). J. Straněnský přeložil z němčiny Postillu mládeže (r. 1546). Mimo postillu sepsal J. Hus Výklad na Věřím, na Desatero přikázání a na Páter, a jiní duchovní sepsali kázání o sobě, nedělní i sváteční, též k pohřbům a jiným příležitostem.

Ze spisů vzdělavacích na předním místě jest Husova Dcerka aneb poznání pravé cesty k spasení (z r. 1414) a Provázek třípramenný (z r. 1411), kniha Tomáše Kempenského o následování Krista Pána (přelož. r. 1498), Erasma Roterodámského o křesťanském hotovení se k smrti, Jiřího Melantricha Studnice života (r. 1554), J. Straněnského Almanach duchovní, V. Rvačovského Knížka zlatá (r. 1577), též spisy Havla Žalanského (z r. 1605—1620) a jiné.

Nejhojnější všech spisů náboženských byli v století XV. a v první polovici století XVI. spisové dogmatictí a polemičtí, týkající se večere Páně, ostatků svatých, víry bratrské, vyznání Augšburského a t. d., jakož jsou na př. Husův traktát o devateru zlatých kusech, o šesti bludích, o odúmrtí a o svatokupectví, M. Šimona z Tišnova o nepříhodnosti přijímání pod obojí (r. 1428), Jana Rokycany traktát o přijímání pod obojí (r. 1465) a Hilária Litoměřického odpovědi na něj (z r. 1468), listové bratří Boleslavských k Habrovanským (mezi r. 1526—1540), spor Jana Augusty s kališňky a množství jiných spisů podobných, z nichž některé potomně na zmar přišly, na př. traktátové mistra Protivy, k nimž se táhne P. Chelčický.

5. Spisové znamenitější.

A) Mluvnictví.

a) *Dobropísemnosti, mluvnice a jiné spisové jazykoučení.*

1. M. Jana Husi Dobropísemnost česká. Obsahuje Abecedu, napsanou písmeny: A, b, c, č, d, ď atd., kdež Hus ponejprv znamení diakritických (puntíka a čárky nad literami) užil, a pak slovy: „A bude celé čeledi dáno dedictwíe, ey farář, genž a t. d.,“ načež položena jsou zevrubná pravidla latině sepsaná, jak se má pomocí dotčených znamení prostě a správně česky psáti. Ku konci přidány jsou za příklad psaní: Páteř, Zdráva Maria a Věřím. Tato dobropísemnost, nalezena r. 1827 Fr. Palackým v archivě Třebonském, vydána jest s přeložením českým ve Vídni r. 1857. Táž abeceda, bez pravidel pravopisu, však s průpovědmi katechetickými a mravními, psaná v Ústí dne 26. června 1414, chová se v c. k. dvorské bibl. Vídenské a vydána jest bez průpovědí v Slabikáři Prostějovském r. 1547 a s průpovědmi některými při ortografii Husově ve Vídni tištěné.

2. Beneše Optáta a Petra Gzela knížka Isagogicon, jenž jest uvedení každému počínajícímu se učiti psáti. V Náměšti r. 1535, v Prostějově 1548 a v Praze 1589.

3. Beneše Optáta a Petra Gzela Ortografia, kteráž učí českou řeč právě a vlastně psáti a čísti. V Náměšti r. 1533, v Norimberku 1543, v Prostějově 1543 a v Praze 1588 a 1643. Posléz vydána jest s poznamenáními od J. Blahoslava v gramatice Blahoslavově ve Vídni 1857.

4. Václava Filomáta Etymologia, kteráž učí českou řeč právě a vlastně mluvit i z latiny vykládati. Zavírá v sobě v osmi stránkách naučení o částech řeči, kterých obyčej zle užívá. Tiskem vyšla společně s ortografií Optátovou výše jmenovanou.

5. Jana Blahoslava Gramatika česká aneb vlastně „Přidání některých věcí k gramatice české příhodných.“ Zdržuje v sobě sedmero kněh, v nichž se píše o vlastnosti řeči české, o metafoře, o užívání slov z jiných jazyků vzatých, o figure enallage a o jiných figurách menších, o

přísluvích obecných a frásech pěkných a špatných, o synonymech, epitetech a o dialektě českém a jiných dialektech slovanských, též o derivaci a pronunciaci. Blahoslav zvláště bedlivě rozebírá zvukosloví (ortografii), a v příčině tvarosloví vykládá a opravuje Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Filomáta. Vzorů skloňování a časování nemá. Rukopis jediný, psaný nedlouho po smrti spisovatelově (r. 1571), chová se v bibl. akademie Teresiánské ve Vídni, a vydán jest od vynálezce Ignáce Hradila a J. Jirečka ve Vídni r. 1857.

6. Matouše Benešovského *Gramatika česká milovníkům téhož jazyka velmi užitečná*. V Praze 1577. Obsahuje deklinace a konjugace a ku konci metrické přeložení některých žalmův. Deklinace sestaveny jsou dle koncovek takto: 1. starosta, panna. 2. hospodyně, pachole, 3. slovo. 4. dobrý, dobré. 5. množství, stání. 6. dobrá paní. 7. dráb, písař. 8. hůl. 9. sedlák. 10. hřích. Konjugace jsou tři dle vokálů 2 a 3. osoby: mám, chřadnu, vidím.

7. Vavřince Benedikta z Nudožer *Grammaticae bohemicae libri duo*. V Praze 1603. Zavírá v sobě ve dvou dílech skloňování a časování i skladbu jazyka českého. Deklinace substantiv jdou po sobě v tomto pořádku: 1. pravda. 2. mše, ulice, lázeň, obec. 3. stvoření, paní. 4. koš, moc, 5. kapoun, dům, právo, družba, 6. tovaryš, dešť, kůře. Zavzory časování položena jsou časoslova: volám, činím, šiji, nesu. Etymologie (zvuko- a tvarosloví) rozebrána jest ve 24 a syntaxe ve 20 kapitolách.

8. Jana Blahoslava *Naučení těm, kteří písne skládati chtějí*. Zavírá v sobě naučení o prosodii časoměrné a pěknou rozpravu o písni, o rytmu a klausulích v ní a kromě toho naučení o „Musice.“ Vyšlo v Prostějově r. 1558, v Ivančicích r. 1569 a při Gramatice Blahoslavově ve Vídni 1857 (neúplně).

9. Pavla Černovického *Vokabulár rytmický (psaný latinsky)*. V Praze 1614.

10. Ondřeje Klatovského *Knížka, která by Čech německy a Němec česky čísti, psáti a mluvit učiti se měl*. V Praze 1540 a potom několikrát.

b) *Slovníky a přísloví.*

1. Slovník Brněnský, latinský, německý a český, psaný ok. r. 1420 na osmi listech ku konci knihy „*Catholicon magnum*“, chované v archivu města Brna. V tomto glosáři, jehož část vytištěna v Hankově Sb. nejd. slovn., jest mnoho slov nově a dosti nemotorně tvořených, na př. *theologus* svatopisák, *apprehensio* první pochop, *superstitio* nástorna a p.

2. *Mammotrectus*, glosář latinskočeský z 1. pol. XV. století, v bibl. kapit. Pražské, v dvorské bibl. Vídenské a bibl. Mikulovské. Glosy vzaty jsou z bible, na př. *in principio* na počátce, *inanis* neužitečná a j.

3. *Lactifer*, slovník latinskočeský, sepsaný r. 1507 od Jana Vodňanského a tištěný v Plzni r. 1511. Rozdělen jest na 12 částek, v nichž se píše o stromech, o bylinách a t. d.

4. Slovník Vídenský. *Dictionarium trium linguarum*, latinae, teutonicae, boemicae, potiora vocabula continens. Viennae Pannoniae An.D. 1513. Počíná se takto: Deus, Buch, Got; Deitas, Bostwi, Gothayt; Sanctus, swaty, heilig a t. d. Ku konci jsou čísla až do 1000 ve všech třech řečech.

5. Zikmunda Hrubého z Jelení *Lexicon symphonum*, v němž se vystavuje srovnalost čtyř jazyků čeledi evropejské: řeckého, latinského, německého a slovanského (nejvíce českého). V Basileji r. 1537 a po druhé rozmnožen r. 1544. Jest to první způsob slovníka srovnávacího, ježto obsahuje 292 slov takto porovnaných: ὄξος, acetum, Essig, ocet; ἄγγελος, angelus, Engel, angel a p.

6. Tomáše Rešelia *Dictionarium latinobohemicum*, ku potřebě studujících. V Olomouci r. 1560. Díl druhý českolatinský, tamtéž r. 1562. Srovnávají se v něm dle kořenů slova česká s latinskými na onen čas dosti zdařile.

7. Dan. Adama z Veleslavína *Dictionarium linguae latinae*. V Praze 1579. Slovník latinskočeský ku potřebě studujících, srovnaný dle kmenů.

8. Téhož *Silva quadrilinguis*. V Praze 1598 a 1683. Veleslavín porovnává v tomto slováři na 279 listech slova a fráse české, latinské, řecké a německé podobným způsobem jako Zikmund z Jelení.

9. Matouše Benešovského (Filonoma) Knížka

slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají. V Praze 1587. Zavírá v sobě srovnání některých slov ruských, polských a srbských a vysvětlení jich ze staroslovanského, též odpor proti slovům cizím, na př. pátech (čechlík), pátknecht, halspant a p.

10. Příslloví česká, sebrána od Matěje Červenky a Jana Blahoslava, bratří českých, r. 1569. Tiskem vydána jsou s předmluvou Blahoslavovou v Časop. Mus. na r. 1829, IV., 39 a v Blahoslavově gramatice, ve Vídni 1857.

11. Jakuba Srnce z Varvažova Příslloví česká (*Dicteria seu proverbia Bohemica*), jež sběratel ku potřebě ve školách latinsky vysvětluje. V Praze 1582 a potom několikrát. Posléz vydána jsou od Jos. Dobrovského a A. Pišeliho v Praze 1804. Jest jich 350.

B) Básně.

a) Básně lyrické.

α) Písňe světské.

1. Písňe válečné. Táboorská: „Kdož jste Boží bojovníci a zákona jeho,“ složena od Bohuslava z Čechtice a píseň o vítězství před Ústím: „Slušíš Čechuom vzpomínati.“ Obě tištěny jsou ve Výboru II., 282 a 303.

2. Písňe satyrické. Na Husity: „Všichni poslechnajte,“ v Časop. Mus. na r. 1851, III. 116; na mnichy asi z r. 1424: „Vlka poznáš po srsti,“ a „Když lev umřel pravú túhú,“ asi z r. 1420, v Časop. Mus. na r. 1852, II, 75; na Rokycanu: „Čechové víery pravé,“ Časop. Mus. na r. 1852, II. 45 a j.

3. Některé písňe národní z XV. století, z nichž jmenujeme tyto: „Slýchalli kto práv při viěře také divy od hrnčíře.“ — „Ztratilať jsem milého,“ — „Šla dva tovaříše v jedno město tiče“ — „Vímť jednu dúbavku, na níť ruožeroste“ — „V uokenečku stáše jakožto anjelík“ — „Utkal panie pannu“ a j. Též některé zlomky: „Milovati a nemiěti jako sěti a nežiěti“ (srovn. Sil jsem proso na souvrati) — „Kdo miluje nevěda, raději miluj nedvěda.“ Tištěny jsou v Časop. Mus. na r. 1838, str. 294 a v rozpravě J. Fejfalíka o Písňích

staročeských, Sitzungsberichte 1862, S. 699. Úvahu o nich podal J. Jireček v Časop. Mus. na r. 1863, str. 116.

4. Hynka z Waldšteina Písničky pěkné a starožitné. V Dobrušce r. 1610.

β) Písňe duchovní.

1. Písňe M. Jana Husi: „Jesu Kriste, šcedrý kněze“ — „Živý chlebe, kterýžs z sebe“ — „Ježíš Kristus božská múdrost“ — Tištěny jsou v kancionále Kralickém (r. 1576) a v pozdějších kancionálech bratrských.

2. Písňe Jana Augusty, kteréž skládal ve vězení (r. 1548—1564). Rukopis v c. k. dv. bibl. Vídeňské, jenž má nápis: *Cantilenae Bohemicae Pihhardicae*, č. 7457. Obsahují asi 20,000 veršů a jsou rozděleny na dvě části, z nichž první počíná písněmi o původu víry a končí písněmi o Duchu sv.; druhá počíná písní o Trojici svaté a končí písní času nočního. Vůbec jsou více didaktické a etické, zřídka která lyrická. Při mnohých jsou též zpěvy.

3. Kancionál bratrský, obsahující písně bratří českých ku potřebám církevním. Vydán jest s titulem: „Písňe chval Božských“ ponejprv v M. Boleslavi r. 1505, podruhé v Litomyšli r. 1519 a po třetí v Praze 1541. Potom vyšel rozmnožený přičiněním J. Černého a J. Blahoslava a pomocí Lukáše z Górký r. 1561 v Šamotulách (nad Poznaň) v Polsku, v kterémž vydání obsaženy jsou písně Mat. Kunvaldského (ok. r. 1500), Lukáše Pražského († 1528, 102 písně), Jana Augusty (140 písní), J. Blahoslava (49 písní) a j. ¹⁾. Znovu vydán jest po páté r. 1576 v Ivančicích s titulem „Písňe duchovní evangelitské“, ozdoben mnohými pěknými obrazy a erby pánů moravských, Jana z Žerotína, Pertolta z Lipého a jiných jednotě bratrské oddaných, a zavírá v sobě 144 písní. Načež vydán v Kralicích r. 1598 a 1615 ²⁾.

4. Kancionály (graduály) psané v 2. pol. XVI. století a ozdobené miniaturami ku potřebě sborů literátských.

¹⁾ Tohoto vydání Šamotulského zachoval se jediný exemplář v c. k. bibl. Olomoucké.

²⁾ Viz J. Jirečka rozpravu o kancionálech bratrských v Čas. Mus. na r. 1862, str. 24.

Zachovaly se podnes, jako výše řečeno, v Praze, v Žluticích, v Chrudí, v Hr. Králové, v Litomyšli, v Klatovech, v M. Boleslavi, v Něm. Brodě, v N. Bydžově, ve Vídni a j.

5. Šimona Lomnického Kancionál aneb písně na dni sváteční. V Praze 1595.

6. Jana Rozenpluta z Švarcenbachu Kancionál (kat.). 3 díly. V Olomouci 1601.

7. Jiřího Strýce Žalмовé aneb zpěvové sv. Davida. V Kralicích r. 1587 a potom několikrát.

8. Některé žalmy, přeložené časoměrně od Jana Blahoslava, Mat. Benešovského a Vavřince Benedikta z Nudožer. Vydal Jos. Jireček. Ve Vídni 1861.

b) Básně epické.

1. Počátkové husitství: „Sluší každému vědět“ atd. V Starých letop. česk., III, 470 a ve Výboru II, 230.

2. Zlomek rýmované kroniky České z r. 1419. „Ale ani na beránku“ a t. d. Výbor II, 251.

3. Václav Havel a Tábor čili rozmlouvání v Čechách r. 1424: „Když čas bíše léta“ a t. d. Časop. Mus. na r. 1831, 378 a Výbor, II, 286.

4. Zlomek Prokopovy nové kroniky: „Jakož král Otakar také drží země nejednaké“ a t. d. Rukopis v bibl. Mikulovské. Vytisknuto z části v Dobrovského Historii lit. české, str. 273 a v rozpravě J. Fejfalíka o staročeských písních, Sitzungsberichte 1862.

5. Válka s Uhry r. 1468—1474: „Potom hned téhož léta 1468, když král Jiří na Polné bíše“ a t. d. Staří letop. čeští, str. 486, „Hra flus v Čechách“ r. 1512. Tamtéž, str. 519.

6. Báseň o Michalu Siladim a Václavu Hadmazim r. 1460 a o Mikuláši Zrinim, při obležení Sihotě od Turků r. 1566. „Kollárovy Zpěvanky, I. 45 a 52.

c) Básně alegorické.

1. Ctibora Tovačovského z Cimburka Hádání pravdy a lži o kněžské zboží a panování jich. Báseň alegorická v řeči nevázané psaná aneb vlastně rozprava polemická, v kteréž Pravda Bohu žaluje, že Lež zmocnila se panství nad veškerým světem, načež Bůh položil oběma

stranám rok do města Antiochie k vedení pře za předsedání ducha svatého. Dostavila se tam Lež se sestrami svými, jinými nepravostmi, ježto jsou: Hněv, hraběnka Babylonská, Záviš z Alexandrie, Nenáviš z Rakous, Lenoš z Polska, Lakomství, paní Benátská, Chytroš z Vlach, Pýcha, kněžna Římská a j. Duch svatý rozhodl v této rozepři, v níž se tají spor mezi utrakvisty a církví římskou, k dobrému Pravdy. Tato skladba, oddána králi Jiřímu a co do obsahu, jednotvárná a dlouhochvilná, vyniká jadrnou a čistě národní řečí, a líčí se v ní spolu ukrytě způsob řízení před moravským soudem zemským. Sepsána jest r. 1467 a vydána tiskem v Praze 1539 s obrazem spisovatelovým a mnohými dřevořezbami, v nichž věrně vyobrazen jest oděv ženský tehdejší doby. Zevrubně rozložili tuto práci Ctilorovu K. Sabina ve svém Dějepisú liter. českosl., str. 779 a V. Brandl v knize Tovačovské, str. XVI—XIX.

2. Hynka z Poděbrad dvě básně „Veršové o milovníku“ a „Sen milence“, složené dle básní německých. V první básni, kteráž se počíná verši: „S velkonocí v tom čase svět se rodí z novu zase“, vyličuje skladatel v živých obrazech krásu jara, v básni druhé líčí sen milencův. V obojí skladbě příliš bujnosti hovoří, užívaje na mnoze slov méně slušných. Tiskem vydal je V. Hanka s nápisem „Májový sen“ v Starobylých sklád., sv. V., a V. Nebeský šíře je rozebral v Čas. Mus. na r. 1848, str. 132—137.

d) Bájky a jiné básně naučné.

1. Bájky Esopovy, přeloženy od neznámého spisovatele a tištěny ok. r. 1480, r. 1510 a později několikrát.

2. Bájky, zvané Zrcadlo moudrosti Crhy Quidenonského. Vydány od M. Konáče r. 1516. Viz Rozpravu V. Hanky o nich v Rozboru staroč. liter., II, 18.

3. Pravidlo lidského života čili Bájky Bidpajovy, přeloženy z latiny od M. Konáče. V Praze 1528 a 1600. Výpis v Jirečkově Antologii středověké, str. 46.

4. Rymované průpovědi, obsahující pravidla mravní a nábožná, průpovědi ze spisovatelů klasických a z

písma svatého, na počet 294 vždy o dvou verších. Chovají se v rukop. z XV. století v mor. archivu zemském v Brně, počínajíce takto: „*Primum querite regnum dei*. Nayprvé hledayte kralowstwie boziho, chceteli bytij nasyceni milosti geho.“ Vytištěny jsou péčí J. Fejfalíka ve zprávách: *Sitzungsberichte d. k. Akad. J. 1861. S. 224—226.*

5. Rada zvířat k člověku, kterých by povah přirozených jich měl následovati a kterých se vystříhati v spravování života svého. Sepsána jest důvtipně od neznámého spisovatele ve dvou knihách, v nichž mluví zvířata čtvernohá a ptáci. Nejprv položena jest povaha zvířete a naučení mravné v řeči nevázané a pak rada člověku dávaná ve verších rymovaných. Vydána jest r. 1528 a 1578 a posléz od J. Dobrovského r. 1814. Širší úvahu o ní podal J. Fejfalík: *Sitzungsberichte, 1859, S. 696.*

6. Ludvíka z Pernšteina naučení rodičům, jak od nich zveden býti žádá. Báseň naučná z XVI. století. Tištěna v Čas. Mus. na r. 1864, str. 61.

7. Šimona Lomnického Naučení mladému hospodáři, kterak by sebe, svou manželku, svou čeládku atd. spravovati měl. V Praze 1586 a potom několikráte.

8. Téhož Kupidova Střela, aneb knížka užitečná, v níž se všeliká chlipnost a bujnost těla zapovídá. V Praze 1590. Psána jest dílem veršem, dílem v řeči nevázané.

e) *Básně dramatické.*

1. Mikuláše Konáče Judit, hra z historie Judity vybrána a rytmy mírnými sepsána. V Praze 1547, a téhož Hra pěkných přípovědek od Bocaccia složena, v níž mluví štěstí, chudoba a neštěstí. V Praze 1547. Výpisy v Jirečkově Antologii, 49 a 52.

2. Pavla Kyrmezerského Komedia česká o bohatci a Lazarovi. V Litomyšli r. 1566. Téhož Komedia o vdově. V Litomyšli r. 1573 a Komedia o žebrácích, hodu-jících a kupci, s kterými půtku měli. V Litomyšli r. 1573.

3. Komedia maso pustní, veršem psaná, v níž mluví Linhart, Antoš, Havel, Brož a j. V Praze 1588. Oplývá žerty prostonárodními.

4. Š. Lomnického komedie: Triumf, tři Marie a vzkříšení Páně. Viz I. J. Hanuše rozpravu o nich v Časop. Mus. na r. 1864, str. 36.

f) *Romány a básně kratochvilné.*

1. Solfernus, román, obsahující spor padlých andělů či dvoru ďábelského s Bohem o nebe a život Adamův. Přeložen z latiny v polovici XV. století. Znovu vzdělal jej V. Hájek z Libočan a vydal Sixt z Ottersdorfu r. 1553.

2. Apolon, pověst romantičná. Sybilla a mnišek Bosáček. Rukopis 101 list obsahující z r. 1449. V bibl. Oso-
lińskich ve Lvově.

3. Jiříkovo vidění aneb vypravování o jednom rytíři uherském, jenž voděn byl po očistci a pekle. Přel. ku konci XV. stol. Tišt. r. 1777.

4. Bartol. Paprockého Nová kratochvíle, s kterou tři bohyně, Juno, Minerva a Venuše na svět přišly. V Praze 1597—1600.

g) *Klasikové římsí a řečti.*

1. Luciánovo rozmlouvání Charon a Terpsion i Pluto. Přeložil M. Konáč. V Praze 1507. Téhož Žaloby chudých a bohatých před Saturnem. Přeložil Oldřich Velenský z Mnichova. V Bělé 1520.

2. Rozprava Senekova o hněvu, přel. od téhož. V Boleslavi 1518. Výpis v Jirečkově Anthologii střed., 74.

3. Řeč Isokratova k Demonikovi. Přeložil V. Písecký. V Praze 1512 a potom několikrát, též v Prostějově 1558.

4. M. T. Cicerona *Laelius de amicitia* aneb o přátelství. Přeložil Řehoř Hrubý z Jelení. Dle rukopisu z r. 1513 tišt. v Praze 1818 a 1853. Téhož Paradoxa čili Kusové hodní podivení. Přelož. od Ř. Hrubého z Jelení. V Praze 1818 (v Hlasateli) a 1853.

5. Řeči z hlubokých mudrců v. Knížka, vybraná z písem pohanských mudrců, t. Platona, Sokrata, Aristotela, Cicerona, Seneky a j., od kněze J. Česky. Rukopis z 2. polovice XV. století v Českém Museum. V Plzni 1529 a v Praze 1579, 1786 a s titulem: „Základové moudrosti a opatrnosti“ 1844. Obsah viz v Sabinově Dějep. lit. české, str. 702.

6. Propovědění mudrců řeckých (*Dicta Graeciae sapientum*), dle Er. Roterodámského přel. P. Vorličný. V Olomouci r. 1558 a potom několikrát.

7. Katonovy disticha, přeloženy od téhož. V Olomouci r. 1557.

8. Xenofonova Cyropaedia aneb historie o Cyru starším, králi Perském. Přeložil Abraham z Günterodu. V Praze 1605, 1808 a 1856.

9. *Elegantiarum Terentii Plauti et Ciceronis epistolarum interpretatio bohemica*. Pragae 1589. Přeložil Adam z Veleslavína. Knížka školní.

D) Dějepis.

a) Český a moravský.

1. Staří letopisové čeští od r. 1378 do r. 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic, jež sebral a vydal Fr. Palacký. V Praze 1829. Obsahují příběhy z doby řečené, zapsané od spisovatelů nejmenovaných, a jsou při vši rozvláčnosti platnou pomůckou k historii umění a vzdělanosti, zápisy pak sedmého anonyma, kališnického měšťana Pražského z r. 1478—1519 spolu k historii politické, ježto líčí věrně třenice tehdejší mezi pány a městy a řízení měst Pražských.

2. Aeneáše Sylvia Kronika Česká, kterouž r. 1487 dle vydání římského z r. 1475 přeložil Jan Hůska, farář Bořitovský blíž Černé Hory, jehož rukopis jest v Římě. Po druhé přeložena jest od Mik. Konáče a vyd. v Praze 1510. Tuto kroniku sepsal Aeneáš Sylvius, později papež Pius II., latinsky pomocí Jana Tůška Pacovského, kanceláře Starého města Pražského. Líčí v ní příběhy země České od nejstarší doby, (do kteréž ponejprv klade za obyvatele Němce, Strabonovy Svevy), až do smrti krále Ludvíka r. 1458. Zvláště zevrubně, jednak k pochvale, jednak ku haně národu Českého vypravuje děje z doby cis. Zikmunda a krále Ladislava, jichž byl pamětníkem i svědkem. Znovu tuto kroniku vydal D. Adam z Veleslavína r. 1585 a opatřil úvodem

kritickým, kdež v mnohých věcech zprávy Sylviovy opravuje. Mimo to vyšla tiskem r. 1817 a 1856. Viz o prvotním vydání Časop. Mus. na r. 1852, IV. 72.

3. Bartošova Kronika Pražská od l. P. 1524 až do konce léta 1530. Vydána od K. J. Erbeny v Praze 1851 a 1865. Vypravují se v ní prostě a jasně sedmileté různice v obci Pražské za příčinou rozšiřování učení Luterova, v nichž proti sobě stáli purkmistr Jan Pašek z Vrat, kališník a přívrženec nového učení, a Jan Hlavsa z Liboslavi. Podává se tu věrný obraz obecního řízení té doby a vzdělanosti vůbec. Již v století XVI. přeložena jest do latiny, kterýž překlad vydal K. Höfler v Praze 1859.

4. Bohuslava Bilejovského Kronika Česká, způsob víry křesťanské v sobě obsahující. Zavírá ve 3 knihách kališnickou historii církevní, totiž o posluhování pod obojí, o Pikhartech a Taboritech a o novém jich se rozmáhání. Psána jest (r. 1532) ne dosti kritický ani dosti správně. Tiskem vyšla v Normberce 1539 a v Praze 1817.

5. Martina Kuthena Kronika o založení země České a prvních obyvatelích země. V Praze 1539, 1585 a 1817. Kuthen líčí tu ve dvojím oddělení krátce dějiny české až do r. 1527. V oddělení prvním odpírá Kosmovi a Dalimilovi, že by první obyvatelé země byli Čechové, a dokládaje se Ptoleméa, Strabona, Pomponia Mely a Kornelia, dovozuje, že prý byli Němci, ježto Čechy byly částí Germanie. Čechové přibyli prý do země teprv v VII. století. V oddělení druhém vypravuje dle Pulkavy a pozdějších kronikářů o českých knížatech a kráľích.

6. Václava Hájka z Libočan Kronika Česká. V Praze 1541 a 1819. Jedna z nejoblíbenějších knih lidu českého a moravského po dnešní dobu. Zavírá v sobě zevrubné prstonárodní vyličení dějů českých od nejstarších časův, a vyniká nade všechny starší kroniky české hojností a rozmanitostí zpráv, jež spisovatel vážil dílem z národních pověstí, dílem z desk zemských a mnohých (asi 35) spisů. Pro báječnost v staré době, nespolehlivost v určování času vůbec a strannost, zde onde i hořkost ke kališníkům jevenou, ne-

obstojí, kniha tato před stolicí kritickou, ale zůstane vždy památnou tím, že byla lidu českému v nejtrudnějších časech od r. 1620, jediným téměř zdrojem, z něhož známosti dějin vlasteneckých bez závady nabýval. Pročež již Adam z Vele-slavína proti odpůrcům jejím v ochranu ji bral, pravě „že v počtu knih neužitečných a zlých položena býti nemůže, po-něvadž nad ní lepší, hojnější a správnější knihy (pro lid) není.“ J. Sandel přeložil ji r. 1595 do němčiny a piarista Viktorin od Sv. Kříže ok. r. 1760 do latiny, kterýž překlad latinský, jdoucí až do r. 1198, i s kritickým výkladem vydal Gelasius Dobner r. 1764—1786.

7. Příběhové království Českého, zběhlí za pano-vání Ferdinanda I, a Maximiliána II., jež vydal J. Zimmer-mann. 3 díly. V Praze 1820—22.

8. Jednání a dopisy konsistoře katolické i utra-kvistské, počínajíc od r. 1525. Vydal Kl. Borový. V Praze r. 1867.

9. Akta všech těch věcí, které jsou se mezi králem Ferdinandem a některými osobami z stavův království Če-ského l. P. 1547 zběhly. V Praze 1547.

10. Příběhové Jana Augusty u vězení r. 1548—1564, jež vypsál Jan Blahoslav a jiný bratr český v Male-novicích r. 1579. V Praze 1837.

11. J. Blahoslava Historie bratří českých od r. 1457—1570. Rukopis v bibl. o. k. univ. Pražské. S doplňky od jiného skladatele, jdoucími od r. 1570—1603. Obsah po-dán v Časop. Mus. na r. 1862, str. 99.

12. Vavř. Orlika Kniha úmrtí duchovenstva bra-trského, vydána od Jos. Fiedlera ve *Fontes rerum Austria-carum*. V. Ve Vídni 1863. Úvaha v Časopise Musejním na r. 1864, str. 308

13. Dekrety či sněmovní usouzení Jednoty bratr-ské. Vydal Ant. Gindely. V Praze 1865. Obsahují zprávy o původu a řízení jednoty od počátku jejího až do r. 1636.

14. Jiřího Závěty ze Závětic Akta všech těch věcí, které se zběhly mezi Rudolfem a Matiašem r. 1611 a potomně až do r. 1617. V Praze 1617.

b) Genealogie rodů šlechtických a životy mužů znamenitých.

1. Bartol. Paprockého z Glogol Zrcadlo slavného markrabství Moravského. V Olomouci r. 1593. Spisovatel podává v něm kromě sumy dějin zemských posloupnost biskupů Olomouckých, a popisuje moravské rody panské a rytířské, též znamenitější města, ku kterémuž popsání přidána jsou vyobrazení erbů, osob a měst. Kniha tato sepsána jest původně polsky a přeložena J. Vodičkou na česko.

2. Téhož Diadochos, t. j. posloupnost knížat a králův Českých, biskupův a arcibiskupův Pražských a všech tří stavův království Českého. V Praze 1602. Téhož obsahu co spis předešlý. Z polštiny přeložen R. Soběhrdem.

3. Téhož Štambuch slézs ký čili strom z erbův starodávných rodův učiněný. V Brně 1609. Zavírá kromě genealogických zpráv slézs kých rozmlouvání nábožná.

4. Petra z Mladenovic spis o utrpení M. Jana Husi v Konstanci. Rukop. z r. 1472. Tištěn v Praze 1533 a 1600.

5. Život M. J. Husi a M. Jeronyma. V Praze 1564.

6. Martina Kuthena Kronika o rytíři Janu Žižkovi. V Praze 1564.

7. Život pana Bohuslava a paní Magdaleny z Švamberka, od nejmenovaného františkána, z polovice XVI. století. V Čas. Mus. na r. 1830, str. 267.

8. Prokopa Lupáče z Hlaváčova Historie o císaři Karlovi IV. V Praze 1585 a 1848.

9. Marka Moravce z Florentina Život císaře Maximiliána II. a příběhové za cís. Rudolfa II. zběhlí. Rukop. v bibl. c. k. univ. Pražské. Výpis v Jirečkově Antologii, 234.

10. V. Březana Život Viléma z Rožmberka (r. 1535—1592). V Praze 1847.

11. Téhož Krátký výpis z historie Rožmberské. V Časopise Mus. na r. 1828, IV, 39.

3. Dějepis obecný a jiný.

1. Pavla Židka Historie obecná králi Jiřímu sepsaná, ježto jde až do času cís. Fridricha. Rukopis v bibl.

kapit. Pražské. Šíře rozebrána jest v Sabinově Dějepisú lit. české, str. 653—659.

2. Jana Kariona Kniha kronik čili historie obecná. Z latiny přeložil Burián Sobek z Kornic. V Litomyšli 1541. Vypravuje věci, zběhlé od počátku světa až do r. 1532. Po druhé v jazyku opraveném vydána D. Adamem z Veleslavína r. 1585, v kterémž vydání prodloužena jest až do r. 1577.

3. Dan. Adama z Veleslavína Kalendář historický aneb krátké a sumovní poznamenání všechněch dnův jednoho každého měsíce, k nimž přidány jsou víry a paměti hodné historie o rozličných příhodách, zvláště v slavném národu a království Českém zběhlých. V Praze 1578 a 1590. Nejlepší původní spis Adama z Veleslavína, jenž vydává svědectví o jeho učenosti a znalosti historie.

4. Benjamína Petřka z Polkovic Registřík historický, t. j. krátké sumovní sečtení let od stvoření světa až do r. 1596. Z lat. Adama Buchholcera přeložen a vyd. t. r.

5. Evsebia Pamfila Historie církevní. Přeložil Jan Kocín z Kocínětu. V Praze 1594 a 1855.

6. Historie židovská, přeložena z něm. od Václava Plácela z Elbinku. V Praze 1592 a 1610.

7. Flavia Josefa o válece židovské knihy sedmery. Přeložil Pavel Vorličný. V Prostějově 1553. V Levoči 1805 (z části). Znovu přel. ji Fr. Sušil a vydal v Brně 1857.

8. Historie turecká, od Michala Konstantinoviče z Ostravice, od Turkův zajatého, okolo r. 1500 polsky sepsána, a od nejmenovaného spisovatele ok. r. 1550 na česko vyložena. V Litomyšli 1565 a 1581. Nejstarší, velmi důkladný spis o dějinách tureckých a zároveň srbských i bosenských. Šířší zpráva o ní podána v Jirečkových Rozpravách, I, 1.

9. Jana Löwenklava Kronika turecká, v jazyk český přeložena od Jana Kocína z Kocínětu a D. Adama z Veleslavína. V Praze 1593.

E) Vypsání cest a semí.

1. Denník Jaroslavův čili vypsání cesty poslu krále Jiřího, ku králi Franckému Ludvíkovi XI. r. 1464 vykonané. Vytisťen v Čas. Mus. na r. 1827, I, 40.

2. Lva z Rožmitálu a Blatné Putování do západní Evropy, vykonané v letech 1465—1467, kteréž vypsál Šašek z Mezihoří, průvodčí Lva z Rožmitálu. Stanislav Pavlovský, potom biskup Olomoucký, toto vypsání v latinu přeložil a r. 1577 v Olomouci vydal, dle kteréhož vyložení nejprvé Tetzler z Grafenberku překlad německý udělal, jež vydal J. Sohmeller ve Stuttgartě r. 1845, druhé pak přeložení učinil Jos. Horký, ježto tištěno jest v Brně r. 1824. Originál český přišel na zmar tiskem nevyšel.

3. Martina Kabátníka Cesta z Čech k Jerusalému a v Egyptě. Vykonal ji Kabátník r. 1491 a 1492 společně s bratrem Lukášem z Prahy a s Maršem z Kokovic, z nichž onen odebral se z Cařihradu do Řecka a tento do Moskvy. Ježto Kabátník psáti neuměl, popsal tu cestu Adam Bakalář, měšťan Litomyšlský. Tiskem vyšla v Praze r. 1542, 1591, a potom několikráte.

4. Jana z Lobkovic Putování k Božímu hrobu do Jerusaléma, vyk. l. 1493. Sepsáno l. 1505 a vytištěno v České Včele na r. 1834.

5. Oldřicha Prefáta z Vlkánova Cesta do Palestiny, vykonána l. 1546 a 1547. V Praze 1563 a 1786.

6. Krištofa Haranta z Polžic Cesta do země svaté a do Egypta, vykonána s Heřmanem Černínem z Chudenic l. 1598. V Praze r. 1608 a 1668. Nejnověji vydal ji K. J. Erben r. 1855.

7. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, jež viděl v Konstantinopoli a zkusil v zajetí tureckém r. 1591. V Praze 1777, 1805 a 1855. M. F. Pelcl přeložil tento spis do němčiny a vydal v Lipsku l. 1786. A. H. Vratislav vydal jej anglicky v Londýně r. 1854.

8. Cesta Fridricha z Donína do Uher, do Němec a do Vlach, kterouž mezi r. 1588—1607 po čtyřikráte podnikl a r. 1608 zevrubně vypsál a obrazy opatřil. Rukop. v bibl. kláštera Strahovského. Vytištěna v Lumíru na r. 1859.

9. Kosmografia Česká, to jest, vypsání o položení krajín neb zemí i obyčejích národuv všeho světa a historií podlé počtu let na něm zběhlých. Dle lat. kosmografie Šebest. Münstera a dle knih kostela Pražského a jiných spisů

vzdělal Zikmund z Püchova a vydal v Praze r. 1554. Jest to největší kniha česká, z velké části původní, ježto obsahuje 884 listů in folio, a jest podnes v Čechách čtením velmi oblíbeným. Pohříchu, že Čechy a Morava popsány jsou v ní velmi krátce.

10. Mat. Hosia Vypsání zemí a krajin velikému knížeti Moskevskému poddaných; též o mravích a obyčejích národu Moskevského a o tyranství Ivana Vasiloviče, knížete Moskevského. Ku konci přidána Cesta Zikmunda z Herberšteina do Moskvy, vyk. r. 1516 a přel. z latiny. Vydáno jest toto vypsání zemí a cesty od D. Ad. z Veleslavína s titulem „Kronika Moskevská“ r. 1590. Po druhé vyšlo r. 1602 a výpis z něho vydán r. 1786.

11. Jana Leria Historie o plavení se do Ameriky, která i Brasilie slove. Z latinského přeložili ji r. 1590 M. Cyrus a P. Slovák. Rukopis v kníž. Fürstenberské bibl. v Praze. Širší zprávu viz v Čas. Mus. na r. 1862, str. 195.

12. Václava Lebedy z Bedršdorfu Poznamenání měst, zámků, hradů a jiných sídel v království Českém. V Praze 1610 a později několikrát.

F) Spisy naučné.

1. Třinácte průpovědí loveckých (šprochů vajovských), které Jošt z Rožmberka z něm. přeložil a králi Jiřímu poslal. Vydány jsou od J. Dobrovského v Prvotinách pěkných umění na r. 1815.

2. Fr. Petrarky Knihy dvojce o lékařství proti štěstí a neštěstí, totiž proti libým a nelibým věcem. Přeložil z latiny Řehoř Hrubý z Jelení. V Praze 1501. Zprávu o nich podal I. J. Hanuš v Čas. Mus. na r. 1862, str. 161.

3. Téhož Rozmlouvání mezi mudrcem a nedoukem o pravé moudrosti. V Prostějově 1551.

4. Jana Joviána Pontána Knihy o statečnosti válečné. Přel. Řehoř Hrubý z Jelení. Rukop. z r. 1511. V Praze 1820.

5. Kniha Erazima Roterodámského o rytíři křesťanském. Přeložil Oldřich Velenský z Mnichova. V Bělé 1510.

6. Jana z Lobkovic Zpráva a naučení synu Jaroslavovi, co činiti a čeho nechati a kterak se a pokud v čem zachovati má. Rukop. v archivu Roudnickém z r. 1504. Tišt.

s titulem „Pravdivý mentor“ v Praze 1796 a opět 1851. Týž opis v obnoveném jazyku vepsán jest r. 1578 co práce Baltazara Tetsura z Tetova, v Novém zákoně Tetovském, chovaném u Minoritů v Brně, odkudž vytištěn v Moravanu na r. 1859, str. 89.

7. Mikuláše Konáče z Hodištkova Kniha o hořekování a nařikání spravedlnosti, královny a paní všech cností. V Praze 1547.

8. Šimona Lomnického z Budče Život filosofský, aneb historický spis o mravích a šlechetném životu mudrců starých pohanských. Psán prosou a veršem. V Praze 1591 a 1595.

6) Lékařství a přednlectví.

1. Mistra Křišťana lékařské knihy. Rukopis z XV. stol. v bibl. kapit. Pražské. Obsahují pravidla diéte- tická, učení o pulsu, o znameních nemocí a herbář. Tiskem vyšly v Praze r. 1544 a v Olomouci r. 1553.

2. Jana Černého Kniha lékařská, kteráž slove Herbář nebo zelinář. V Normberce r. 1517. Výpis v Jirečkově Antologii, 58.

3. Rhazesovo Lékařství ranné. Rukopis z XV. stol. v c. k. univ. bibl. Pražské. Tiskem vydáno od K. J. Erbena a V. Staňka. V Praze 1863.

4. Viléma Placentinského ze Salicetti Lékařství ranné. Rukopis z XV. století tamtéž. Vydáno s titulem: Saličeto- tovo Ranné lékařství, od K. J. Erbena a V. Staňka v Praze 1867.

5. Jana Koppa z Raumentálu Gruntovní a dokonalý regiment neb správa, jak jeden každý člověk zdraví své opatrovati má. Přel. z něm. Hynek Krabice z Waitmile. V Praze 1536. Jest to zdravotvěda, sepsána v dialogu mezi mistrem a učedníkem. Viz širší zprávu I. J. Hanuše o té knize v Čas. Mus. na r. 1863, str. 302.

6. Ondř. Mathiola Herbář jinak bylinář. Z lat. přel. Tadeáš Hájek z Hájku. S pěknými rytinami ve dřevě. V Praze 1562 a 1596. Kniha svého času znamenitá a posud v lidu velmi oblíbená i vzácná.

7. Tom. Jordána z Klausenburku Kronika o vodách hojitelných neb teplicech moravských. Z lat. přeložil Ondřej Zboraký. V Olomouci r. 1580. Obsahuje rozmluvu o příbězích země Moravské a pak zevrubné pojednání o přirození tepličných vod, jich moci a užitku, též popsání města Brna a kraje Brněnského. Ku konci připomíná překladatel, jak nedostatečný jest jazyk český, když se v něm má psáti o věcech „k filosofii neb k přirození náležejících.“

8. Henr. Rantzovia Regiment zdraví. Naučení, jak by člověk tělo své při dobrém zdraví zachovati měl. Přel. Adam Huber z Risenbachu. V Praze 1587.

9. Tajnosti Aristotelovy neb *Secreta Aristotelis*. Přel. Bavor Rodovský z Hustiřan r. 1574. (Rukopis).

10. Jiríka Augusty Knížky, jenž slovou Světlo apatekářův. Přel. Matěj z Mýta. Rukopis z r. 1496 v bibl. Roudnické.

11. Adama Zalužanského Řád apatékárský. V Praze 1592, a téhož Cena neb vyměření všech lékařství V Praze 1592.

II) Hvězdářství a astrologie.

1. Pranostika k l. 1524. Od neznámého spisovatele.

2. Mik. Šuda z Semanína Miňuci. V Praze 1540—57. Téhož Pranostika nová s prorocstvími. V Praze 1544 a Almanach k l. 1552 a 1558.

3. Sim. Proxena ze Sudetu Minuci a pranostika. V Praze 1559—63.

4. Th. Hájka z Hájku Minuci a pranostika k l. 1549 a pranostika k l. 1549 a 1561—70.

5. Petra Kodieilla z Tulechova Minuci a pranostika z učení Pražského vydaná. V Praze 1563—1590.

6. V. Zelotína z Krásné Hory Kalendář hvězdářský k psání k l. 1575—76.

7. Zpráva o starém kalendáři římském. Přel. Šťastný Vopatovský. V Praze 1584.

8. Adama Hubra z Risenbachu Kalendář hvězdářský k l. 1590 a 1591, též Minuci k l. 1589.

9. O. Mityska Kalendář hospodářský a kancelářský k l. 1593e—1601.

10. Adama Zaluzanského Kalendář nový s pranostikou k l. 1596.

11. Kašp. L. Stěhlika z Čenkova Minucei k l. 1599—1611.

J) Právníctví, státnictví a kancelářství.

a) Zřízení zemská a práva zemská, městská a jiná.

1. Zřízení zemské království Českého. V Praze 1500. Sepsáno od Petra a Zdenka ze Šternberka i od Albrechta z Úšavy a přeloženo do latiny od Rodericha Doubravského z Doubravy. Obsahuje články: O soudu; o puhoních; o komorním řádu; o kladení ve dsky; o promlčení práva; o úřadech zemských; o soudu menším zemským; o soudu dvorském a komorním; o soudu purkrabí Pražského; o eti a hrdla ztracení; o pokutě peněz; o páních a služebnících; o sirotecích a vdovách a j. Znovu vydáno, rozmnožené nálezy pozdějšími, v Praze r. 1530, 1550, 1564 a 1594, a nejnověji česky a latinsky r. 1862 v Palaockého Archivu českém, díle V.

2. Ctibora z Cimburka Kniha Tovačovská, aneb Zřízení markrabství Moravského, sepsána r. 1480. Obsahuje paměť obyčejův a zvyklostí starodávních země Moravské, též zprávy o sněmu a úřadech zemských, o soudu zemským, o vkládání do desk, o vedení práva, o právu dědičném, o řádu sedlském a řemeslnickém a p., krom mnoha formulářů listů a jiných spisů. Nejstarší rukopisy chovají se v bibl. Olomoucké a u desk zemských v Brně, dle kteréhož rukopisu Brněnského tuto knihu tiskem vydal K. Demuth v Brně r. 1858. Šíře rozebral ji H. Jireček v Čas. Mus. na r. 1863, str. 227.

3. Zřízení zemské markrabství Moravského. V Litomyšli 1516. Z tohoto prvního vydání mor. zřízení zemského zachovaly se toliko výpisy, tištěné v Časop. Mus. na r. 1865, str. 416. Rozmnožené novými nálezy a řádem soudním, smluveným v Jihlavě r. 1531, vydáno jest znovu v Lilči r. 1536 a potom v Olomouci r. 1545, 1562 a 1604 Zdržuje v sobě řád soudu zemského, od pūhonu počínajíc až do zvodu,

nařízení o dědictví, o právu věnném, o vojně, o cestách a silnicích, o čeledi, o myslivosti atd. Dotčený řád soudní z roku 1531 vytištěn o sobě péčí A. Rybičky v Právniku na rok 1862, str. 14.

4. Zřízení zemské knížetství Opolského a Ratiborského a jiných krajův k nim příslušejících. V Olomouci 1562 a v Nise 1671.

5. Práva a zřízení zemské knížetství Těšínského. V Olomouci 1592.

6. Viktorina Kornelia ze Všehrd Knihy devatero o právech a soudech i o deskách země České. Jeden z nejvýtečnějších spisů právnických, vzdělaný ok. r. 1500 dle desk zemských, nálezů soudních, práv obecných (římských), starých spisů atd. Podává se v něm krom důkladné předmluvy naučení o soudech, o půhonech, o deskách zemských, o zástavách, o rozdílech, o vedení práva, o zmatcích a j. Tiskem tyto knihy vydal V. Hanka v Praze 1841 a zevrubněji je rozebral H. Jireček v Čas. Mus. na r. 1861, str. 241.

7. Kniha pana Ctibora z Drnovic. Sebrání starých zvyklostí při sněmích a při soudu zemském, učiněné r. 1523—1536. V arch. zemském v Brně. Obsahuje výpisy z knihy Tovačovské, ze zřízení zemského (z r. 1516) a obšírné řízení soudní. Přepis též knihy z r. 1594, známý pod jménem knihy Jiřího Sedlnického z Choltic, chová se v Museum Moravském. Viz Čas. Mus. na r. 1865, str. 410.

8. Práva Starého města Pražského. Rukopis z r. 1425—27 v archivu města Pražského, a rukopisy pozdější v Českém Mus., v univ. bibl. Pražské a j. Tato kniha obsahuje domácí právo české s některými příměsky z práva římského, též nařízení o purkmistru a o konšelích, o richtáři, o měštěninech a jich soukromých právech a živnostech, o korouhvicích cechovních, o pokutách atd. Výpis z ní podán ve Výboru II, 315.

9. Briekého z Zlioka Práva městská Starého města Pražského. V Litomyšli r. 1536. Těmito právy, jež Brieké vzdělal dle práv předešlých, přibral k tomu některé instituce římské, spravovala se většina měst českých,

ačkoli jimi tím, že se v mnohých věcech nesrovnávala se zřízením zemským, mnohé nesnáze na sněmích způsobeny jsou.

10. Pavla Krist. Koldína Práva městská království Českého. V Praze 1579. Dokonána jsou po více než 50letém rokování sněmovním, zvláště přičiněním Koldínovým, a nabyla ihned platnosti v Čechách, a potom za cis. Leopolda I. také na Moravě. Pro důkladné sestavení a výtečný jazyk pokládají se vedlé Všebrdových knih devaterých za nejvzácnější památku právnické literatury české. Zavírají v sobě 58 titulů: O spravedlnosti a právu; práva konšelská; o výsadném a pořádném právu; o původu a obeslaném; o žalobách a odpovídání na žaloby; o zdvižení při a žalob. o prokurátorích aneb řečnících; o průvodcích atd. Znovu jsou vydána v Brně r. 1701 a v Praze r. 1745.

11. Téhož Práva městská v krátkou sumu uvedena. V Praze 1579, 1583 a 1691.

12. Práva městská Brněnská z 2. pol. XV. století v archivu města Brna a na Děčíně v Čechách. Počinají takto: Purkmistr a přísežní měšťané města Brna. Ortel první z Hradiště města. Jest to právo domácí moravské, jímž se spravovala mnohá města v jižní Moravě.

13. Práva Magdeburská čili o vikbildě sasického řádu, přeložena z německého: Der vermehrte Sachsenspiegel. Rukopis z r. 1485 v městském archivu v Litoměřicích, a jiné dva s titulem: „Práva sasického řádu,“ z r. 1499 a s titulem: „Kniha Magdeburských práv městských“ z r. 1543 v Českém Museum. Těchto práv cizích užíváno v severních Čechách a v severní Moravě, zvláště pak od kmetské stolice v Litoměřicích, od XIII. století až do r. 1536 a z části až do r. 1609. Viz o tom rozpravu K. Tieftrunka: „O právech městských v Čechách“ v Právniku na r. 1866, str. 181.

14. Právo královské horníci (*Jus regale montanorum*). Vydáno od krále Václava II. r. 1300 a přeloženo ok. r. 1450 od Petrá Přespole z Prahy. Nejstarší rukopis z r. 1460 chová se v bibl. kláštera Strahovského, jiný z r. 1478 v Českém Museum, mladší z r. 1528 v bibl. univ. Pražské, a obnovené přeložení, učiněné od Hynka z Velenova v Jihlavě r. 1589, v mor. arch. zemském. Tiskem vydal je dle rukopisu

z r. 1528 Herm. Jireček v 1. díle svého *Codezu Juris bohemi*, v Praze 1867. Obsahuje čtyři knihy: O osobách potřebných při horním dílu, o právu horských dolů, o propůjčkách a o řádu soudním horníkův.

15. Justiniana císaře ustanovení a naučení neb prvníech počátkův práv městských knihy čtvery. Z rukopisu bibl. Strahovské z r. 1562 s vedlejším textem latinským k tisku upravil Herm. Jireček. V Praze 1867. Kapitoly knihy první znějí takto: O spravedlnosti a právu; o trojí právu, přirozeném, všem národuom obeeném a městském; o právu osob; o osobách v svobodě rozených; o osvobozených; o osobách, kteréž samy svoji, neb v jiného moci jsou; o moci otcovské; o sňatech řádných muže a ženy; o zalibování neb za vlastní brání atd.

b) Knihy půhonů, nálezů a jiné zápisy soudní.

1. Desky zemské království Českého od r. 1495—1620 u soudu zemského v Praze; desky zemské markrabství Moravského, Olomoucké i Brněnské, od r. 1480—1620, u soudu zemského v Brně; desky zemské knížetství Opavského od r. 1431—1620 a desky zemské knížetství Krnovského od r. 1426—1625 u soudu zemského v Opavě. Obsahují koupě a prodeje statkův zemských a jiné smlouvy a listy, též poslední vůle k těmto statkům se vztahující, jakož i některá usnešení sněmovní, a jsou tudíž velmi hojnou studnicí ke studium starého práva, zřízení, rodopisu a místopisu i starých obyčejů. O moravských a Opavských deskách šíře psáno v Časop. Mus. na r. 1846, str. 541 a o českých v témtž časop. na r. 1862, str. 51.

2. Knihy půhonů a nálezů od r. 1420—1620, ondy u soudu zemského, nyní v Českém Museum v Praze; knihy půhonů a nálezů od roku 1419—1620 u soudu zemského v Opavě a tytéž knihy u soudu manského v Kroměříži. Obsahují důležité zprávy historické, genealogické a místopisné. O knihách Olomouckých a Brněnských viz str. 134.

3. Nálezové práv zemských slavného království Českého. V Praze 1536. Důležitá pomůcka k historii práva

českého. obsahující asi 800 zápisů z desk zemských r. 1541 shořelých. Znovu je vydal A. Musil v Právniku na r. 1861, str. 155.

4. Výpovědi práva Magdeburského a některé ortele Olomoucké, vydané městem českým na půlnoci. Rukopis z r. 1518 v Českém Museum.

5. Karla z Žerotína Zápisové o soudě panském. Vydal V. Brandl. 2. díly. V Brně 1866. Obsahují jednání o Olomouckém soudě Tříkrálovém a Svatojanském a Brněnském soudě postním a Svatokunhutským l. 1596—1601 a l. 1608—1614, kromě mnohých suplikací, paměti hejtmanských a psaní královských.

c) *Spisové politické a správní.*

1. Pavla Židka Jiří Spravovna, kniha sepsána králi Jiřím, ježto obsahuje tři části: naučení, co se týče obecného dobrého, zprávu k osobě králově a znamenitější skutky předkův královských, zlé i dobré. Rukopis z r. 1471 chová se v bibl. kapit. Pražské, jehož rozbor podal J. Dobrovský v Čas. Mus. na r. 1827, II, 44.

2. Řehoře Hrubého z Jelení Napomenutí k Pražanům, jeho potřebi k válce. Užito v něm řeči Ciceronovy *De lege Manilia*. V Jirečkově Antologii, 21.

3. Briekého z Zlicka *Sententiae philosophicae*, t. j. naučení mudrcův o spravování a soudech lidských, knížatům a všem správcům užitečná. V Praze r. 1540 a v Olomouci r. 1558 a 1563.

4. Michala Pěčky Smržického Akcí a rozepře mezi filosofem, lékařem, doktorem a orátorem neb prokurátorem, který by z nich obci a vlasti své nejplatnější a nejužitečnější býtí měl. V Praze 1609. Výpis v Jirečkově Antologii, 288.

5. Daniele Adama z Veleslavína *Politia historica*. O vrchnostech a správcech světských knihy patery. V Praze 1584, 1592 a 1606. Zavírají v sobě naučení o úřadech města Římského, o cnostech správců zemských, o jejich povinnostech a o pokutách tyranů, o boji a správě válečné; pravidla o spravování zemí, dle Plutarcha, přeložena od Adama z Veleslavína a Jana Kocína s mnohými doplňky překlada-

datelův; o soudech duchovních, o nádhernosti v šatech a konečně o soudcích; též průpovědi ze spisovatelů latinských.

6. Hynka z Waldšteina Krátká zpráva o úřadu politickém z rozličných autorů sebrána. V Dobrovici r. 1610.

7. Martina Karchesia Knížka, obsahující stav městský, kterak by v trvanlivé podstatě zachován býti mohl, co k němu přináleží, i jakým způsobem zase k zkáze a zahynutí přichází. V Praze 1602.

8. Jiřího Závěty *Schola aulica*, t. j. dvorská škola, v níž se obsahuje naučení a výstraha dvořanům. V Praze 1607. Výjimek v Jirečkově Antologii, 281.

9. Apologie dvě stavů království Českého, tělo a krev Páně pod obojí přijímajících. V Praze 1618 a 1862. Druhou Apologii sepsal z větší části Václav Budovec z Budova. V obou spisech vysvětlují se příčiny příběhů smutných r. 1618 zběhlých.

10. Karla z Žerotína Apologie aneb obrana ku panu Jiříkovi z Hodic, sepsána r. 1606, a tištěna v Časop. Mus. na r. 1834, str. 239. Karel z Žerotína hájí se v ní proti výčítece od pana Jiřího z Hodic jemu učiněné. „že dary Boží v sobě udušuje,“ proto že v oné nepokojné době nechtěl účastenství míti ve správě zemské neb vojenské. Jest to spis výtečný, co do věci i řeči.

11. Jana Brtvína z Ploškovie Knížka o spravování panství a povinnostech úředníků. V Praze 1535, 1540 a 1587.

12. Mikuláše Černobýla Zpráva pánům, kterak statek svůj a úředníky řídit, též také kterak se jeden každý úředník při svém úřadě zachovati má. V Praze 1587.

13. Pana Floriána Griespeka z Griespachu Naučení, r. 1588 úředníkům hospodářským na panství Nelahozeveském dané. Obsahuje v 86 člancích instrukci, jak se tito úředníci u správě hospodářské zachovati mají, a objasňuje tehdejší postavení vrchností k poddaným a naopak. Tištěno v Čas. Mus. na r. 1835, str. 43—78.

14. Téhož Řád sedlský, čili artikulové soudní, r. 1588 poddaným panství Nelahozeveského daní. Zavírá v 36 člancích naučení, jak tito lidé a v čem se zachovati a vyrovnati mají. V Čas. Mus. na r. 1835, str. 153—162.

15. Jakuba Menšíka z Menšteina O mezech, hranicích, soudu a rozepři mezní. V Praze 1600.

d) Spisové policejní a artikulové.

1. Řád policejní městu Chrudími daný r. 1510. V Čas. Mus. na r. 1848, I, 2, 199.

2. Řád policejní, vydaný městům Pražským r. 1605. Znovu vytištěn v Lumíru na r. 1855.

3. Artikulové kůrů literáckých, Budějovického v Čechách z r. 1610 (tišt. v Čas. Mus. na r. 1845, str. 114—122), Třebíčského na Moravě z r. 1516, Křižanovského a Stařečského z r. 1611 a Jimramovského z r. 1612 (tištění ve spisech histor. stat. sekce mor. roln. společn. v Brně, sv. 2).

4. Artikulové rozličných pořádků, totiž zlatníků, malířů, lazebníků a j. Tištění jsou v Čas. Mus. a v Lumíru.

e) Spisové vojenští.

1. Jana Žižky Zřízení vojenské, sepsané ok. r. 1422. V Praze 1817 a ve Výboru z lit. české, II, 271.

2. Václava Vlčka z Čenova Naučení ku králi Vladislavovi, kterak se mají šikovati jízdní, pěší a vozy. V Čas. Mus. na r. 1828, II, 12.

3. Práva a nařízení lidu vojenskému vydaná od pana Petra Voka z Rožmberka, nejvyššího hejtmána polního lidu českého r. 1594. V Čas. Mus. na r. 1847, I, 202—210.

f) Listové poselací a titulářové.

1. Listy Jana Žižky, Alše ze Šternberka, Prokopa z Rabšteina, Kašpara Šlika, králů Jiřího a Matjáše Uherského, Ctibora z Cimburka, Viléma z Pernšteina a j. Vydány v Čas. Mus. na r. 1830 od Fr. Palackého a na r. 1832—1834 od Jos. Schöna; též od Fr. Palackého v Archivu českém. Toho způsobu jsou i listy M. J. Husi, psané u vězení.

2. Karla z Žerotína listové k osobám rozličným daní r. 1610—1636. Rukopisy v archivě Duchcovském v Čechách a v Bludovském na Moravě. Některé tištěny jsou v Čas. Mus. na r. 1831 a 1836

3. Brikešho z Zlicka Titulové stavu duchovního a svět-ského. V Praze 1534.

4. Šuda z Semanína Formy obecné listův. V Praze 1547.

5. Šebestiána Fouknára z Fonkenšteina Tituláš, obsa-hující v sobě formy listův všelijakých. V Praze 1589.

K) Bohosloví.

1. Spisové bibličti.

a) Bible.

Bible psané recense první. 1. Bible Litoměřičká, psána r. 1411—1414 skrze Matěje z Prahy a ozdobena krásnými miniaturami. Skládá se ze tří dílů, z nichž dva se chovají v biskupské bibl. Litoměřické, třetí v hraběcí bibl. Vratislavské v Praze a jiný v archivu Třeboňském. Výpis z ní podán v Tomsově Chrestomatii, vyd. r. 1805, str. 104.

2. Bible Emauzská, psána r. 1416 písmem hlahol-ským v klášteře Emauzském v Praze. Měla původně tři díly, z nichž se zachoval toliko jeden, zavírající v sobě knihy Pa-ralipomenon, Žaltář a Proroky. Nalézá se v c. k. bibl. univ. Pražské. Výpis z ní vytištěn ve Výboru II, 117.

3. Bible Olomoucká dvoudílná v c. k. bibl. Olo-moucké. Psána jest r. 1417 a okrášlena pěknými drobnomalbami. Srovnává se, co do dobropísemnosti i co do textu, na mnoze s biblí Litoměřickou.

4. Bible Kristinská v bibl. Vatikánské v Římě, ježto obsahuje knihy starého zákona, Proroky a knihy Machabej-ské. Dostala se r. 1648 z Čech do Švéd, odkudž ji královna Kristina darovala do Říma. Tyto čtyři bible srovnávají se ve svém znění s prvotní biblí Leskoveckou.

Bible psané recense druhé (Husovy). 5. Bible Boskovická o dvou dílech v c. k. bibl. Olomoucké, asi z r. 1410—1420, ozdobena skvostnými drobnomalbami. Roku 1565 náležela panu Václavovi z Boskovic a na Třebové, od něhož jméno má. Zevrubněji popsal ji Jos. Jireček v Čas. Mus. na r. 1864, str. 140.

6. Bible Mikulovská (první), rukopis na pergameně v někdejší kníž. Dietrichšteinské bibl. v Mikulově. Výpis

z ní, učiněný Dom. Kynským, viz v Příkladech (čís. 51). A. Boček kladl ji dle písma na konec XIV. století; J. Jireček, porovnav ji s textem jiných biblí, má ji za mladší. Viz Čas. Mus. na r. 1864, str. 140.

7. Bible jisté mlynářky táboorské z r. 1420—1430 v bibl. c. k. univ. P. ažské.

8. Malá bible Litoměřická z r. 1429 v bisk. bibl. Litoměřické.

9. Bible Paderovská, prvé též Strakovská zvana, v o. k. dvorské bibl. Vídenské. Psána jest r. 1435 skrze Jana z Prahy Filipovi Paderovskému, obhájei táboorského hradu Ostromeče v Čechách. Má pěkné miniatury. Viz Dobrovského Liter. Magazin, II, 33.

10. Bible Pražská asi z r. 1435—1450, v c. k. bibl. univ. Pražské.

11. Bible Mikulovská (druhá) v někdejší kníž. Dietrichšteinské bibl. v Mikulově. Jde až do druhých knih Šalomounových.

12. Bible Mikulovská (třetí), asi z r. 1440—1450, tamtéž. Obsahuje Starý zákon bez prorokův a knih Machabejských.

13. Bible Strahovská, též z polovice XV. století, v bibl. kláštera Strahovského v Praze.

14. Bible Kladrubská, rovněž z polovice XV. století, v c. k. bibl. univ. Pražské. Ondy byla v bibl. kláštera Kladrubského.

15. Bible Novoměstská, psána r. 1456, v bibl. kláštera cisterciáckého v Novém Městě za Vidní.

16. Bible Talemberská, pěkně na pergaméně psaná v c. k. bibl. univ. Pražské.

17. Bible Poděbradská čili Bočkovská, v kr. bibl. Štokholmské. Byla ondy p. Bočka z Kunštátu, syna krále Jiřího, od něhož Poděbradskou sluje.

18. Bible Šafhauská, psána asi r. 1450—1470, v knihovně městské v Šafhausích ve Švýcarsku. Napřed v ní položena předmluva mistra Jana Husi, z níž patrno, s jakou pilností Hus písmo svaté zrevidoval, porovnav je s biblí latinskou, již bylo tehda výše 300 let, a odvarovav dle ní

uchýlky všeliké v starém překladu českém. Text této bible není však již prvotní, od Husa opravený, alebrž korektory pozdějšími zde ondy změněn.

19. Bible Musejní v Museum Českém, dopsána r. 1462 na Ostrově u Nymburka. Obsahuje předmluvu Husovu od Šafhauské nepatrně rozdílnou.

20. Bible Pernštejnská, psána na pergameně r. 1471, v c. k. univ. bibl. Pražské. Náležela ondy pánům z Pernšteina, jak ukazuje erb jejich na deskách.

21. Bible Hodejovská, tamtéž chovaná, z téhož času. Jest jedna z nejskvostnějších biblí českých, co do ozdoby písma, malby liter začátečních a čistoty pergamentu. R. 1563 náležela Bernhartovi staršímu z Hodejeva.

22. Bible Dlouhoveská, psána r. 1475 skrze Václava z Medlana v Praze, v bibl. c. k. univ. Pražské. Též velmi ozdobná, v jazyku a pravopisu předešlé podobná. Chovala se ondy v bibliotéce pánů Dlouhoveských.

23. Bible Lobkovičská, v král. bibl. Štokholmské, z r. 1480. Jest nepochybně poslední psaná bible. V druhé polovici XVI. století náležela pánům z Lobkovic, jejich erb na ní vytiskán.

Bible tištěné. 1. Bible Pražská, tištěna r. 1488 (dle výkladu Hankova r. 1480) podle bible Lobkovičské. Končí se takto: Pracy této a diela knih tiehto zakona božieho konec voinien geft stiaſtnie. w ſlawnem Mieſtie Starém Pražském. kterážto pracy. ſlowutni mnáje a mieſtnice, pan Jan pytlík. a pan Seweryn kramár toho leta konſalece: a pan Jan od čapuow a pan Matiang od bielyho lwa — k koncy privedli. A to leta božieho tiſyčieho čtyrſteho oſmedeſateho oſmeho Mieſyeeze. Srpna. Zevrubnaji o ni piſe R. Ungar y Dobnovského piſie: Liter. Mag., II, 15.

2. Bible Kutnohorská, tištěna r. 1489 a ozdobena obrazem stvoření světa a 112 jinými menšími obrázky. Končí se takto: Skonawa se biblee. genž geft zakon boží nowy y ſtary. litterami vytiſtſienymi. na horach Cutnach ſlawnych. ſkrze mne Martína ztiſtſňowa: Leta božieho tiſyčieho čtyrſteho oſmedeſateho dewateho. tu ſobotu po ſwatem martinie a t. d. Viz Dobnovského Liter. Mag., II, 13.

3. Bible Benátská, tištěna r. 1506 u Petra Lichtenšteina v Benátkách vlašských, nákladem Jana Hlavsy, Václava Sovy a Buriána Lazara, měšťanů Pražských: Korektoři byli Jan Jindřišský z Žatce a Tomáš Molek z Hradce nad Labem. Obsahuje 109 obrázků. Viz Dobrovského Liter. Mag., II, 20.

4. Bible Severinská, vytištěna v Praze u Pavla Severina z Kapřohory r. 1529 a r. 1537.

5. Bible Normberská. Tištěna v Normbence u Linhartu Milichthalera r. 1540. S pěknými obrazy. Viz Dobrovského Liter. Mag., II, 23 a 26.

6. Bible Melantrichova, vydána v Praze r. 1549 u Bartoloměje Netolického s předmluvou J. Melantricha; po druhé s opravami, učiněnými od Sixta z Ottersdorfu, u Jiřího Melantricha r. 1556, a potom r. 1561, 1570, 1577 a 1613. Má nápis: „Bibli Česká, to jest, všechna svatá písmena obouhého, starého i nového zákona,“ a jest ozdobena pěknými řezbami ve dřevě, zvláště bible vydaná r. 1570 a později. Viz Dobrovského Lit. Mag., II, 29—30 a Čas. Mus. na r. 1865, str. 132—136, kdež zprávu o ní podává A. Rybička.

7. Bible Kralická, vydána v šesti dílech r. 1579—1593, s obšírným výkladem po kraji. Přeložena jest znovu z řečtiny a hebrejštiny od českých bratří: J. Blahoslava (Nový zákon), Jana Encáše, Isaiáše Cibulky (Obepoly), Jiřího Strýce, Pavla Jesena, Jana Kápity (Hlaváče), Jana Březina, Lukáše Helice a Ondřeje Štefana. Místo kde tištěna jest (Kralice), není jmenováno, poznává se však dle erbu Jana a Karla z Žerotína (Iva), kteří na ni náklad vedli, a dle beránka v některých dílech vyobrazeného. Po druhé vyšla v jednom díle r. 1596 písmem velmi ozdobným, a po třetí r. 1613. Šíře popsána jest v Dobrovského Liter. Magazin, II, 39 a v Jirečkových Rozpravách, I, 9.

b) Nový zákon.

Psané N. zákony. I. Čtení z epistol a evangelií, rukopis na pergaméně v bibl. Olomoucké z r. 1421, jenž náležel ondy panenskému (Klarisskému) klášteru v Olomouci. Výpis z to-

hoto evangeliáře podal Jos. Jireček v rozpravě: O českém prvotním překladu Evangelii, v Praze 1859, str. 6 a j.

2. Nový zákon Musejní, psaný r. 1422, z něhož výjimek podán v Šafaříkově a Palackého spise: *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*, 119.

3. Nový zákon Korečkův, psaný r. 1425 od Martina Korečka, v bibl. c. k. univ. Pražské.

4. Nový zákon Tetovský, v bibl. minoritského kláštera v Brně, psán v polovici XV. století dobropisemností Husovou. Srovnává se s Novým zákonem v bibli Padeřovské, a nazván jest Tetovským, že r. 1578 náležel Janovi Tetarovovi z Tetova. Viz Výpis v Příkladech č. 54.

5. Nový zákon Švehlův, psaný v polovici XV. století skrze Petra Švehlu z Hoříněvsi též pravopisem Husovým. V c. k. bibl. Olomoucké.

6. Nový zákon Lupáčův, v c. k. dvorské bibl. Vídenské, skrze Martina Lupáče opravený.

7. Nový zákon Žerotínský, psán r. 1481 panu Janovi z Žerotína a na Strážnici († r. 1499). V bibl. hrabat z Nostic v Praze.

Mimo to jest více jiných exemplářů Nového zákona v bibl. univ. Pražské a Olomoucké, v bibl. Mikulovské, Rejhradské a jinde, o nichž správu dává Dobrovský ve svých spisech: *Liter. Magazin*, I, 50 a *Geschichte der böhm. Literatur*, str. 219, a Jungmann ve své *Hist. lit. české*, III, 92.

Tištěné N. zákony: 1. Nový zákon Plzenský, vyd. r. 1475. Zachovali se z něho toliko dva výtisky, jeden v bibl. univ. Pražské a jeden v dvorské bibl. Víd. Po druhé vydán s obrázky též v Plzni r. 1481, z kteréhož vydání chová se exemplář v bibl. kláštera Strahovského.

2. Nový zákon Pražský, tištěný r. 1498. Jediný známý exemplář jest v bibl. univ. Pražské. Tištěn znovu v Praze 1513 a potom několikráte. Viz *Čas. Mus.* na r. 1852, IV, 68 a 74.

3. Nový zákon Boleslavský z r. 1518. Končí se takto: „Skonanie Zakona Božieho Noweho, w Středu před Swatu Alžbietu. Leta od wykupenie swiata po Patnatati Stech Osmnatzteho v Boleslawi mladem nad Gizerau. Mi-

Klaudio Klaudian. Nalézá se v bibl. univ. a kapít. Pražské a v Českém Museum.

4. Jiný Nový zákon Boleslavský, z r. 1525, jež přeložil bratr Lukáš Pražský. Jest ho po exempláři v bibl. c. k. univ. Pražské a v bibl. Strahovské i v Česk. Mus. Viz Česk. Mus. na r. 1852, IV, 93.

5. Nový zákon Náměšťský, jež dle vydání Erasma Roterodámského přeložili a Johance z Boskovie oddali knězi Beneš Optát a Petr Gzel. Vydán v Náměšti r. 1533.

6. Nový zákon Ivančický, jež nově z řeckého vyložil Jan Blahoslav. Tisťen v Ivančicích r. 1564 a 1568 a v Kralicích r. 1596 o sobě, též v bibli bratrské, v Kralicích a později jinde od evangelistů několikrát vydané.

Kromě toho vyšel Nový zákon tiskem v Praze r. 1527, 1538, 1545, 1551, 1558, 1563, 1596 a 1597, v Norimberce r. 1534 a 1538, v Prostějově r. 1549 a v Olomouci r. 1555. Památný jest zvláště Nový zákon, vydaný v Norimberce r. 1599 skrze Eliáše Huttra zároveň s textem polským a 10 jinými texty s titulem: *Novum testamentum D. N. Jesu Christi, Syriace, Ebraice, Graece, etc.*

b) Svatí Otcové.

1. Sv. Augustina a) Rukověť, rukop. v bibl. univ. Pražské, tištěn v Praze r. 1562, 1583, 1600, 1736 a 1828. b) Pravidla řehol klášterních, rukop. v bibl. univ. Pražské. c) Traktát o marnostech tohoto světa. V Praze 1506, a podle překladu, učiněného B. Hostounským, v Praze 1573. d) O městě Božím, kniha XXII., přeložil Adam z Vinohr. V Praze 1580, 1786 a 1833.

2. Sv. Jana Zlatoustého a) Kniha o napravení padlého. Přeložil Viktorin ze Všehrd. V Praze r. 1495, v Plzni r. 1601 a v Praze r. 1820. b) Knihy druhé, že žádný nemůže uražen býti od jiného, než sám od sebe. Přel. tentýž. V Plzni r. 1500.

3. Sv. Cypriána a) List, psaný k Donátovi o potupení světa, a b) Vykład na modlitbu Páně. Oboje přel. Viktorin ze Všehrd. V Plzni r. 1500 a v Praze r. 1820. c) Epištola o závisti a nenávisti. V Litomyšli 1507.

4. Řeč sv. Řehoře, která v štěstí a neštěstí máti se máma. Přeložil Ř. Hrubý z Jelení. Rukopis z r. 1513.

5. Sv. Isidora a) Naučení každému hříšnému užitečné. Rukp. v bibl. univ. Pražské. b) Synonyma aneb Rozmlouvání rozumu s člověkem. Přel. Sixt z Ottersdoonu. V Praze 1549, 1551, 1607 a 1820.

6. Sv. Bernharda Traktát o boji duchovního Jerusalema. V Benátkách 1506 a v Praze 1507.

7. Životy sv. Otcův, kteří obývali na poušti. Přeložil Ř. Hrubý z Jelení. Skvostný rukopis v bibl. univ. Pražské.

c) *Postilly, výklady a kázání.*

1. Mistra Jana Husi Postilla aneb vyloženie svatých čtení nedělních. Rukopis v bibl. c. k. univ. Pražské. Počíná se: „Milosrdný spasitel, pán všemohúci“ a končí: „Léta tisícieho čtyřstého a třináctého v den postní svatých apoštolův Šimona a Judy na hradě, jenž slove Kozi, toto vyloženie svatých čtení jeat skonáno. Jan Hus, mistr.“ Obsahuje 60 výkladů. Jiný prepis z r. 1413 chová se v bibl. Gersdorfské v Budišíně a opět jiný z r. 1414 v Českém Museum. Tiskána jest a vyobrazením a životem Husovým v Norimberce r. 1563 a 1592 a v Praze 1564. Nově vydána dle rukopisu musejního redakcí K. J. Erbena v Praze 1866.

2. Téhož Výklad víery, desatera božieho přikázání a modlitby Páně. Rukopis z 1. polovice XV. věku v bibl. Gersdorfské v Budišíně, dle něhož vydán pečl. K. J. Erbena co díl 1. spisů Husových v Praze 1865. Obsahuje 96 kapitol.

3. Téhož Výklad písní Šalomounových. Rukopis z r. 1448. Tiskén ve spisech Husových, díle III.

4. Petra Chelčického Postilla aneb Kniha výkladův na čtení nedělní. V Praze 1522 a 1532.

5. Mistra Jana Rokycany Výkladové a kázání na čtení nedělní. Rukopisy z r. 1500, 1581 a j.

6. Jana Špangenbergského Postilla k užítku mládeži křesťanské, kterouž na česko vyložil Jan Straněnský. V Prostějově r. 1546 a 1553.

7. Tomáše Bavorovského Postilla česká (katolická). V Olomouci 1557. Výjimky z ní vydány jsou Jos. Dietrichem v Praze r. 1821 a v Jirečkově Antologii, 121.

8. Jana Kápity (Hlaváče) Postilla, t. j. kázání přes celý rok. V Kralovicích 1575 a v Praze 1615. 2 díly. (Bratrská).

9. Martina Filad. Zámorského Postilla česká (bratrská). V Jezdkovicích (u Opavy) r. 1502, v Lipště r. 1602 a v Drážďanech r. 1602.

10. Jiřího Dikasta z Miřkova Postilla (utrakvistická). V Praze 1612 a 1614.

11. Šebestiána V. Scipiona (Berličky) Postilla katolická, jak kostelní, tak domácí. V Praze 1618.

12. Místra Jakoubka Kázání. V Praze 1545. 13. Petra Chelčického Řeči. Rukopis v bibliotéce c. k. univ. Pražské.

14. Tom. Bavorovského Desátero kázání. V Praze 1522 a 1822. 15. Jana Achilesa Výklady na nedělní a sváteční evangelia. V Praze 1588.

d) Spisové dogmatické a polemické.

1. M. Jana Husi a) O svatokupectví. Rukopis z konce XV. století v bibl. Gersdorfské v Budišíně, dle něhož tento spis vydal K. J. Erben v I. díle spisů Husových. V Praze 1865. b) Devátero zlatých věcí neb kusův. Rukopis v bibl. Mikulovské a v kr. bibl. Pařížské. c) O šesti bludích. Rukop. v dv. bibl. Vídenské, v bibl. Gersdorfské v Budišíně a v Křížovnické v Praze (tento z r. 1472), d) O manželství. Rukop. v dv. bibl. Vídenské. e) Řeč o těle Božím a f) O brání odmrtní. Traktáty b—f tištěny jsou při postille Husově, vyd. v Normberce 1563 a 1592 a ve spisech Husových, vydaných od K. J. Erbena, díle III. g) Knížka proti knězi kuchmistrovi, sepsána r. 1406 a vydána v týchž spisech.

2. Petra Chelčického a) Sít pravé víry, psána ok. r. 1440 a tištěna ve Vilémově r. 1520. b) Řeč o šelmě a obraze jejím. Rukopis v kr. bibl. Pařížské. Z obou spisů výjimky podal Fr. Palacký v Dějinách nár. Českého. IV., str. 415. c) Řeč o základě zákonův lidských a d) Řeč a zpráva o těle Božím. Rukopis v bibl. Pařížské.

3. Hádání mezi Petrem (Paynem) Angličanem a M. Janem Příbramem o mnohé artikule. Rukop. z r. 1420. 4. Hilária Litoměřického Traktát o přijímání pod jednou, proti M. J. Rokycaně. Rukopis z r. 1468. 5. Obrana víry proti Pikhartům. Platná pomůcka k historii bratří českých. Rukp. z r. 1491. Viz Vybor z liter. české, II, 43.

6. Bratřa Lukáše Pražského. O požívání těla a krve p. Ježíše Krista, o obnově církve a j. Rukopis z r. 1510—1518. 7. Jana Dubčanského ze Zdětína Listové bratřim Boleslavským poslaní. V Lilči ok. r. 1527. Též odpovědi bratří Boleslavských, vyd. v M. Boleslavi 1533. 8. Jana Augusty a knězstva kališného pře od něho, samého sepsaná. Tištěna r. 1543 a odpověď na ni r. 1544. 9. Václava Šturna Skrovnání víry a učení bratří starších. Sepsáno ve způsobu rozmlůvy mezi knězem katolickým a bratrem. V Litomyšli r. 1582.

10. Bartoloměje Paprockého Církev svatá obecná. V Praze 1601. Katolík rozmlouvá s kacířem. 11. Synod Třebíčský r. 1596 držený. V archivu zemském v Brně. Obsahuje jádro učení bratrského a způsob bratrských služeb Božích. 12. Statuta synodální bratří českých od počátku jednoty až do konce XVI. století. Dva svazky s poznamenáními Komenského v Českém Museum.

e) Spisové vzdělavací.

1. M. Jana Husi a) Dcerka čili traktát o posnání cesty pravé k spasení. Rukopis z r. 1414, jež psal Zikm. z Domažlic a jiný z polovice XV. stol. v Českém Mus. a třetí v bibl. Mikulovské. Tiskem vydal ji V. Hanka roku 1825. b) Provázek třípramenný, z víry, naděje a lásky složený. Spis mravenčář, sepsaný r. 1411 a tištěný v Praze r. 1545. c) Zrcadlo člověka hříšného, a d) Jádro učení křesťanského. Všechny tyto rozpravy tištěny jsou ve spisoch Husových, vyd. od K. J. Erbena, v díle III.

2. Lament otcův svatých, t. j. žalostivá kvílení jich v temnostech. Přeložil Mikuláš Kompátor z Kunštátu r. 1451. V Praze 1573 a potomně několikráte.

3. Tomáše Kempenského Kniha o následování Krista Pána. Rukopis z r. 1498.

4. Erasmus Rotterodámského a) Kniha o dobrém a křesťanském hotovení se k smrti. Přel. Jan Popel z Lobkovic. Přidáno jest Napomenutí pobožné a křesťanské. V Praze 1563, 1564 a 1786. b) Téhož Kniha o rytíři křesťanském. Přeložil Oldřich Velenský z Mnichova. V Bělé 1519 a v Praze 1787.

5. Jana Straněnského Almanach duchovní, ze starého i nového zákona k zdraví duše a k navedení života křesťanského sebraný. V Praze 1542 a 1560.

6. Jiřího Melantricha Studnice života, obsahující propovědi z písmá svatého. V Praze 1554.

7. Jána Kocína z Kocinetu a) *Providentia Dei* aneb o řízení a opatrování Božském, spis pobožný z lat. přeložený. V Praze 1592 a 1603. b) Téhož Abeceda pobožné manželky. V Praze 1585 a 1623.

8. Navř. Rvačovského a) Knižka zlatá, v nížto předkládá se člověku křesťanskému, jakou by zbrani měl se hotoviti proti nepříteli ďáblu. V Olomouci r. 1577. b) Téhož Masopůst aneb kniha o uvedení v pravou a bohumilou pobožnost. Spis mravokárný o začátku a moci masopusta a o 12 synech jeho. V Praze 1560. Výpis v Jirečkově Antologii, str. 322.

9. Tomáše Rešela Kniha Jesusa Syracha, jinak *Ecclesiasticus*. Přeložena dle německého spisu K. Huberina. V Praze 1561 a potom několikráte.

10. Daniele Adama z Veleslavína a) *Itinerarium sacrae scripturae*, t. j., Putování svatých. Dle německého H. Bantinga. S pěknou předmluvou a dedikací p. Karlovi z Žerotína. V Praze 1592. b) Téhož Vypsání města Jerusáléma i předměstí jeho. Přel. z lat. V Praze 1593. c) Téhož Pravidle křesťanského života. Přel. V Praze 1587 a 1600. d) Téhož Moudrosti Jesusa, syna Syrachova. Z latiny přeložena V Praze 1586. e) Téhož Štít víry pravé katolické a křesťanské. V Praze 1591. f) Téhož Historie o křesťanském odjiti z tohoto světa dle sv. Jeronyma. Z lat. přel. V Praze 1593. g) Téhož Škola křesťanská aneb cvičení křesťanské a věrné duše. V Praze 1592.

Doba druhá.

Od úpadku jazyka českého po bitvě Belohorské až do panování císaře Josefa II., čili od r. 1620—1780.

1. Dějiny vůbec.

Cisár Ferdinand II., zvítěziv na Bílé Hoře nad stranou evangelickou, ustanovil se na tom, že v Čechách a na Moravě zavede řád nový, založený na jednotě vlády a víry. Pro vykonání toho zřídil v obojí zemi za místodržitele horlivé katolíky, v Čechách Karla z Liechtenšteina a v Moravě Františka kardinála z Dietrichšteina. R. 1621 kázal ty, jenž měli účastenství v zbourání a ze země se neutekli, do Prahy před soud postavit, kdež někteří (na počet 27) dne 21. června t. r. na hrdle ztrestáni, jiní pak na statech a vězením pokutováni jsou. Výše polovice statků v Čechách a na Moravě osobám stavu panského a rytířského odňato a jednak věrným domácím a cizozemským darováno, jednak rozprodáno jest. L. 1627 vydal císař Ferdinand II. na místě předešlého zřízení starodávního „Obnovené zřízení zemské“ v Čechách a l. 1628 na Moravě, kteréž pak platnost mělo až do r. 1848. Zároveň nařídil, aby jen náboženství katolické v zemi průchod mělo, a vypověděl veškeré evangelíky ze země, načež 36,000 rodin nekatolických do ciziny se vystěhovalo, kdež sebě v Drážďanech, v Perně, v Novém Šalci, v Míšni, v Žitavě, v Leštně polském a jinde obce české zřídili, z nichž Drážďanská trvala až do r. 1844 a Žitavská až do r. 1846. Takové nakládání s evangelíky přimělo nejprve německá knížata protestantská a Kristiána krále Dánského (r. 1626), potom pak Gustáva Adolfa, krále Švédského, že zdvihli proti císaři dlouhotrvající válku, kterouž země Česká i Moravská téměř v pustinu uvedena jest. Roku 1630 vtrhli do Čech Sasové, a pod jejich záštitou konali někteří vystěhovalci čeští v Prase zase služby Boží evangelické. Když však potom císař Ferdinand s knížetem Saským, Janem Jiřím, se smířiv, Lužice od koruny České jemu postoupil (r. 1634), přivedeno vše opět

v předešlý způsob. Po smrti Ferdinanda II. (r. 1637) vedl nástupce jeho Ferdinand III. ještě 11 roků válku se Švédý, v níž Olomouc (r. 1646) a Praha (r. 1648) od nich dobyta jest, až pokojem Osnabruckým svízělům 30letým konec učiněn. V posledních létech panování svého spojil Ferdinand III. obě university Pražské v jednu a založil biskupství Litoměřické (r. 1656). Jeho nástupce, Leopold I., zřídil r. 1664 biskupství Kralohradecké a vládl s počátku vůbec pokojně; potom ale strhlo se zbourání sedlácké v Čechách, a Turci vtrhli do Uher a k Vídni, kterouž Jan Soběský, hrdináký král Polský, jich zprostil (r. 1682). Konečně vedl císař Leopold trojí válku s Francouzi. Císař Josef I., za něhož nový řád trestní zaveden, panoval šťastně a v míru (od r. 1705—1711), však bratru jeho císaři Karlu VI. bylo vésti dvoji vojnu s Turky (r. 1716 a 1736) a vojnu o posloupnost španělskou. Za jeho časů, zřídily se evangelické církve v Berlíně a v Nové vsi u Berlína, onano z exulantů lužických, tato z exulantů českých od Landškrouna (r. 1736), a několik let potom vzešla česká církev ve Střelíně ve Slézsku. Zemřel r. 1740, a s ním vyhynul po meči rod Habšburšský. Jeho jediné dcery, Marii Theresii, nastal po jeho smrti tuhý boj o trůn s Karlem, kurfiřtem Bavorským a jinými knížaty německými, i také s Francouzi, kteří přirazili až ku Praze. Této nesnáze použiv král Pruský, Bedřich II., Slézsko až na malou část od koruny České odtrhl (r. 1741). Později (od r. 1755) vedena s Bedřichem II. válka sedmiletá, která též mnoho zlého uvalila na země koruny České.

Po skončení této války vyvolan Josef, prvorozený syn M. Theresie, za císaře Římského, a r. 1765 po smrti otce svého, Františka Lotarinského, učiněn jest spoluvládcom. Poslední léta cis. M. Theresie památná jsou zřízením české společnosti nauk, první toho způsobu v mocnářství (r. 1769), zbouráním sedláckým v Čechách (r. 1770), velkou drahotou, i hladem (r. 1771 a 1772) a zrušením řádu jesuitského (r. 1773). skrze papeže Klimenta XIV. Též povýšeno biskupství Olomoucké na arcibiskupství (r. 1777) a založeno biskupství Brněnské; konečně přeneseny jsou vysoké školy Olomoucké

na čas do Brna (r. 1778). Dvě léta potom (dne 20. listopadu r. 1780) slavná M. Theresie zemřela.

2. Dějiny umění.

Od konce třicetileté války umění v některých odvětvích dosti sice prospívalo, však vzděláváno jest nejvíce od cizozemců. Stavitelství, malířství a sochařství zakládáním bohatých klášterů a kostelů jesuitských a jiných, též paláců šlechtických znamenitě se povznášelo. Roku 1630 dostaven v Praze od Vlacha Mariniho palác Waldšteinský na Malé Straně, r. 1688 vystaven kostel křížovnický s krásnou kopulí, od Vlachů Luragha a Ferma, a r. 1712 dokonán: skrze Fischera z Erlachu stavba paláce Klam-Galáského. Mimo to byli stavitelé znamenití: Kristof Diezenhofer († r. 1711), původce nádherného chrámu sv. Mikuláše na Malé straně a syn jeho Kylián (r. 1690—1752), kterýž tento kostel dostavěl a krom toho památným se učinil co stavitel španělského sálu na hradě Pražském; kostela sv. Mikuláše na St. Městě a Nicovského u Planic, klášterů a kostelů Broumovského a Kladrubského, paláců Kynského a Nostického (nynějšího domu Muzejního) a jiných. Mimo to jsou kostelové Plasský, Kladrubský a Sedlecký v Čechách a kostelové i bývalí klášterové Hradištský u Olomouce, Velehradský a Loucký blíž Znojma, jakož i kostel a klášter Rejhradský stálou památkou stavitelství toho věku.

Malířové slovutní byli: K. Skreta († r. 1674), jehož některá díla mistrovská chovají se v kostele Týnském, Sv. Štěpánském a jinde v Praze a na venku; P. Brandl († r. 1735), o jehož výborném štětcí svědčí křest Páně u sv. Víta, Nanebevzetí p. Marie u sv. Jakuba v Praze a ve Vysokém Mýtě a j.; Václav Reiner (r. 1686—1743), od něhož pochází výtečné vyobrazení pádu obrů v paláci Černínském a malba kopule v kostele křížovnickém v Praze, a Jan Kupecký († r. 1677)¹⁾. Co rytci vynikli Balzarové, otec a syn; ze sochařů

¹⁾ Obšírnější zprávu o stavitelství, sochařství a malířství českém této doby podává J. Müller v Národném atlasu k Naučnému Slovníku. V Praze 1865, str. 84, 95 a 134.

J. F. Prekov. Také hudba, byvši po r. 1620 do chrámů uvedena, dosti se povznesla. Zvláštní zásluhy o ni dobyl si hrabě Špork, kterýž povolal z Paříže první trubače na lesní roh do Čech, a spolek šlechticů, jenž r. 1730 vlašskou operu v Praze uvedl. Kromě jiných skladatelů prosluli ku konci této doby František Tůma († r. 1774), Jos. Mysliveček a bratři Bendové.

3. Dějiny řeči.

Poražením strany evangelické na Bílé Hoře vzešla řeč české z káza a úpadek veliký. Mnozí z předních obhájců a vzdělavatelů jejich život propadli, na př. Václav z Budova a Harant z Polžic, jiní ze země jsou vypovězeni, zejména Pavel Skála ze Zhoře, J. A. Komenský, Karel z Žerotína a v. j. Šlechticové zámožnější, kteří zůstali v zemi, poddali se v nedlouhém čase novému zřízení, národnost českou hubičím, a potomkové jejich tou dobou na mnoze se odrodili¹⁾. Do sněmu a do soudu zemského přibýlo na místě vypovězených evangeliků množství cizozemců, kteří česky neuměli, na př. páni Collorodové, Gallášové, Maradasové, Picolomini, Wallisové, Millesimové, Eggenberkové, Althanové a j.; na Moravě Ugartové, Colaltové, Magnisové a t. d., a taktéž obdrželi správu duchovní pro nedostatek domácího duchovenstva katolického zde onde kněží z Bavor a odjinud, kteří, nejsouce češtiny znalí, německy kázali. Zejména dalo se tak v klášteře Strahovském až do r. 1660, kdež opat V. M. Fránk opět české kázání zavedl. A tak všude vytlačována jest čeština.

¹⁾ Z toho času pocházejí porušená jména některých rodů panských v Čechách a na Moravě, v nichž genitiv český s neznaností jazyka položen za nominativ, na př. Graf Chorinsky-Ledske místo Ohorinský von Ledská, (z Ledské) Chotek von Chotkova m. von Chotkov, Graf von Bukuvky m. von Bukůvka a j. Jiní rodové šlechticů zcela své jméno poněmčili, na př. páni z Vrbna psali se von Würben, Žďárští ze Žďáru Sahrer von Sahr, Michnové z Vacinova Michna von Weizenau a von Weizenhofen, Pachtové z Rajova Pachta von Raihofen, Obytečti pak z Rábenhauptu a ze Suché, psali se docela po francouzsku „de Souche.“

Čelé krajiny v severních Čechách, totiž velká část Zatecka a Litoměřicka, vystěhováním nekatolíků a neřestmi válečnými zbaveny jsou obyvatelů, a poněmčily se znenáhla, jmenovitě města Žatec, Žlutice, Rabštejn, Chýše, Stříbro (z části), též Kladruby s okolím (vše mezi r. 1650—80), a později (r. 1720—1740) Litoměřice. Taktéž dále se v Landškrouně, a na Moravě v Šiklberku a ve Šternberku, kde němčina na místo češtiny nastoupila mezi r. 1620—1630, a v Úněšově, kdežto vrch dostala nad češtinou r. 1705—1712.

V takových tísňích jazyk český, ač dle obnoveného zřízení zemského v Čechách i na Moravě, počítaje k ní též Opavsko a Krnovsko, byl předním jazykem zemským a němčina toliko vedlé něho do úřadů připuštěna jest, znenáhla z úřadu a z obecného života byl vytiskován. Na Moravě r. 1639 nařízeno, aby při soudu zemském o všech věcech jediné jazykem německým porada se činila a německy se hlasovalo, a toliko nálezy aby po česku se vynášeli. Ku konci XVII. století (r. 1690) již vše u soudu zemského německy se říkalo, leč že hejtman zemský ještě soudce česky svolával slovy: „raďte se sstoupiti,“ což potomně též pominulo. Sněmové zemští po celou dobu sice po česku jsou rozepisováni, postulátové stavům po česku předkládáni a patentové u zřizování vyšších úředníkův zemských a hejtmanův krajských česky vydáváni a vyhlašováni; a však v jednání o sněmích čeština znenáhla pomíjela; ku konci XVII. století za hejtmana moravského, Frant. hraběte z Kolovrat, jen ještě komisaři císařští po česku vítáni jsou, ku sklonku pak té doby starobylý jazyk domácí, jenž do r. 1620 samojediný o anémích byl v obyčeji, téměř úplně od němčiny vytištěn jest. — Od české dvorské kanceláře a dvorské komory ve Vídni vydávaly se odpovědi k místodržitelství a ke královské komoře v Praze až do r. 1749 po česku, a taktéž podávaly se k týmž nejvyšším úřadům, veliké zprávy v příčině českých žádostí česky. Vsaak řečeného roku, kdež s dvorskou kanceláří českou spojena jest kancelář rakouská, nastoupila u všech těchto věcech na místě češtiny němčina. Již dříve pominul také jazyk český v deskách zemských, a to v Krnově r. 1662 v Brně ok.

r. 1730, v Opavě r. 1747 a v deskách manských v Kroměříži r. 1762 ¹⁾).

Co škol se dotýče, bylť na vysokém učení obecný jazyk latinský, na gymnásiích pak v místech českých vyučovalo se latinsky a česky, pročež úředníci, lékaři a duchovní z té doby mluvili vůbec jen latinsky a česky. Školy obecné byly vesměs české. L. 1774 uveden však do hlavních škol tehda zřizovaných i v místech pouze českých jazyk německý, a totéž nařízeno také v příčině gymnásií; zejména uloženo t. r. nejvyššímu purkrabímu, Rudolfovi hraběti Chotkovi, by pilněji než posud k tomu se přihlíželo, aby němčina v Čechách náležitě se šířila, a aby se po třech létech na gymnásiích vyučovalo latíně prostředkem němčiny místo posavadní češtiny, též aby žádný školmistr od té chvíle nebyl přijímán, který by neuměl německy a nemohl by děti zároveň německy učití ²⁾).

Vně Čech zřízení jsou pro potřebu češtiny u vojátě a v úřadech na některých ústavech zvláštní učitelové jazyka

¹⁾ Biskup Olomoucký, hrabě Hamilton, když mu r. 1762 tehdejší lenní soudí, hrabě Vetter navrhl, aby na místě jazyka českého, „jemuž prý soudcové již nerozumějí,“ v řízení soudní a v desky manské němčinu uvedl, návrhu tomu sice povolil, však z šetrnosti k jazyku českému, „že od starodávna v deskách býval obecným,“ ustanovil, aby se na památku toho, kdykoli se do desk vkládati bude, s vřehu tento český nápis učinil: „Dne (toho a toho) stali se tito vkladové,“ což až do r. 1848 zachovávalo. ²⁾ O toto šíření němčiny v Čechách a o poněmčování Čechů vůbec usiloval té doby nejvíce státní rada, baron Gebler. V poradě, r. 1774 o uvedení němčiny do škol latinských držené, promysl se, „aby se latíně učilo prostředkem němčiny zvláště proto, že ti, kteří budou chtěti jíti na studie, budou se museti učití němčině jakožto řeči, kterouž mluví panovník, dikasterie a armáda. Z toho, kdo umí jen česky a latinsky, bude prý špatný učenec, aniž bude státu k jaké potřebě; i byloť by prý lépe, aby zůstal při pluhu a sprostém řemesle.“ Jinde zase z strany toho praví: „Vláda má k tomu hleděti, aby v státě byl jediný národ. K tomu ovšem potřebí několik století, aniž hodno násilí v tom užívati. A však stát žije věčně, t. j. přes všechny věky lidské, protož panovník i státník, toto na myslí máje, nemá na zřeteli míti krátkého času svého života, ale celá století a dle toho má jednati“ J. Al. Freiherr v. Helfert, Die österr. Volksschule, I, 475 u. 483.

českého, nejprve r. 1752 na vojenském akademii v Norém Městě za Vídní, přidělením vlasteneckého generála a správce školy, té, Františka hraběte Kynského, a r. 1754 na škole inženýrské ve Vídni, r. pak 1775 na vysokých školách Vídenských. Konečně povoleno r. 1778 k návrhu slavného preláta Dautenstraucha, aby se na vysokých školách Pražských a Olomouckých pastorální theologii česky vyučovalo, což ale netrvalo dlouho, ježto se to s novým německým způsobem studií nesrovnávalo.

Veliká škoda dala se jazyku českému po celou nynější dobu odjímáním a pálením knih českých skrze misionáře, a první léta po Bělohorské bitvě také skrze vojáky. Všechny knihy z doby utrakvistské za katolíky jsou pokládány a co zboží jedovaté vyhledávány a mařeny¹⁾. Největší ze všech škůdců literatury staročeské v tom způsobu byl jezuita Ant. Koniáš či Koňas († r. 1760), kterýž o sobě vyznal, že za 37 let, co byl misionářem, na 16.000 knih českých popálil a mnoho jiných zprznil, slova neb průpovědi, jež měl za katolíky, černídem zamazáváje. Tím mnohé knihy jazykem výtečné velmi vzácnými se staly, na př. Bible Kralická²⁾; jiné pak naprosto zahlazeny jsou, na př. polemické spisy bratří Habrovanských a Boleslavských z r. 1530 a některé spisy podobné. Nových knih, jimiž by se tato ztráta byla nahradila, vycházelo málo; a to nejvíce jen knihy z latiny a němčiny špatně přeložené. Jediné knihy náboženské dosti hojně jsou vydávány, zvláště od r. 1669, kdež Maria Šteyerová

1) O tomto vyhledávání a maření knih staročeských, jak se konalo ještě na samém konci panování císa. Marie Theresie, píše K. I. Tham v Obraně jazyka českého r. 1783, str. 23, hněvivě takto: „Skrýto nebůde, že ještě před 3 léty (r. 1780) jistý spolek lidí tak nazvaných vyslanců zřízen byl, ježto po všech krajích země České jako vici bítaví tákali, a každý koutek vyslídívá, kdekolivěk nějakou knihu českou uzzeli, by dobrá byla nebo, zlá, ji uchvátiti a jedva uvnitř nahlédše, násilím odcižili, a zhoľa ně jí nerozumějíce, zprznil, zdrali a spálili.“ 2) Z Kralické bible šestidílné, r. 1579—1593 vydané, kterouž misionáři zvláště pro výklad přísně stíhali; zachovalo se po dnešní den sotva 20 úplných exemplářů, ježto rozptýleny jsou kromě zemí československých v Německu, Angličanech, ano i v Americe.

(Šteyerová), měšťánka Pražská k vybídnutí syna svého Matěje Šteyera, jesuity, 800 zl. na vydávání pobožných knih českých darovala, z kteréž sumy a z 500 zlatých, od Matěje Šteyera přidanych, vzešla fundace, nazvana „Dědiství sv. Václava,“ a potom hojně rozmnožená, jejíma nákladem pod správou řádu jesuitského písmo svatě Svato-václavské a více jiných spisů nábožných tištěno a rozdáváno jest.

Že v časech tak nesnadných jazyk český nevyhnutelně také vnitřní skázu bral, netřeba připomínati. Společně té doby přihlíželi ovšem někteří spisovatelé, naučivše se jazyku v někdejších dobrých školách českých, ku správnosti mluvnické, ano někteří jí znamenitě vynikali, zejména evangelici Pavel Skála ze Zhoře († r. 1642) a Jan A. Komenský, kterýmžto oběma, co do jadrnosti jazyka, sotva se posud kdo vyrovná; též Samuel Martin z Dražova, Jan Třanovský a jiní vystěhovalci nekatoličtí. Jich přičiněním tiskly se mnohé knihy české v cizích zemích, v Drážďanech (r. 1629), v Ležské polském (r. 1631 *Labyrint světa*) a v Amsterdamě (od r. 1658 spisy Komenského), odkudž posílány jsou tajně do Čech, do Moravy a na Slovensko. Také někteří spisovatelé katoličtí toho času ku správnosti jazyka zřeteli měli, na př. jesuité Plachý († r. 1659), Konstanto († r. 1673) a M. Šteyer († r. 1692), biskup Jan Tomáš Pešina z Čechobrodu († r. 1680) a někteří jiní. M. Šteyer, vydav dobropisemnosti českou, nazvanou „Žátek,“ schvaloval i způsob psaní, jehož šetřili bratři čeští v bibli Kralické.

Od konce XVII. století však jevila se ve spisech vždy větší neznalost gramatiky a skladby, a ku konci té doby germanismy a latinismy v mnohých spisech jen se hemžily. Nemilou památku v tom způsobu po sobě zůstavil Václav Rosa (r. 1680) ve své „Čechořečnosti,“ vyd. r. 1672, Jan Václav Pohl v „Pravopisnosti řeči české,“ vyd. r. 1756 a Jan Zeberer v překladu hrdelního řádu právního, vyd. r. 1771.

Na Slovensku zachoval se jazyk český po všechem čas v způsobu dosti dobrém, zvláště přičiněním vypovězenců českých a moravských, kteří, zřídivše nedlouho po bitvě Bělohorské (r. 1639) tiskárnu v Žilíně, mnohé knihy náboženské

v ní vydávali, rovněž jako v tiskárně Třepčinské. Později činili totéž jich potomci a domácí vzdělavatelé jazyka v tiskárnách Senické (od r. 1670), Trnavské (asi od r. 1690), Košické (okolo r. 1750), Prešpurské, Banská-Bystřické a Skalické.

Kterak v druhé čtvrti XVIII. století za slovučných mužů Daniele Krmana († r. 1740) a Samuele Hruškovice († r. 1748) jazyk národní na Slovensku prospíval, ač i tu hájitelé jeho co evangelici stíhání neušli, a s kterakou šetrností k němu tu tehda hleděno, dosvědčuje Matěj Běl, vřelý stitel jazyka českého, v latinské předmluvě k Doležalově grammatice československé (r. 1746) takto: „Čechové, usadivše se po skončené válce husitské v Uhřích, řeč slovenskou velice vzdělali a ozdobili, čímž se stalo, že nyní nejen učenci slovenští, na př. Michalidesové, Krmanové a jiní, pilně ji zvelebují, něbrž i magnátové a zemané, zejména Thurzové, Ostrožiti, Zájové, Sulovští, Revajové, Beničti a jiní, jenž přebývají v těch stolicích, v nichž jazyk slovenský jest obecný. Jazyk československý netoliko ozdob všech jazyků evropských dostihuje, ale i před nimi předčí, neodevzdáváje sobě ničeho ani v jazyka španělského vážnosti a vznešenosti, ani francouzského zdvořilosti a lehkosti, ani v anglického vážnosti a mocnosti, ani v německého smyslu a důrazu hojnosti, ani vlašského měkkosti. Takovými vlastnostmi vyniká, kdykoliv jím mluví neb píše mužové učení, výmluvní, do společnosti zrození a spůsobní“¹⁾).

Změny v jazyku staly se některé, ovšem na zhoršení jeho. Co do pravopisu, psána jsou statná jména téměř po celou dobu velkou literou a po s kladeno y, na př. milegily. Některé novoty uváděl Václav Pohl v mluvnici r. 1756 vydané, klada ou místo au, na př. oučel, poslouchám, *de, ne, te* místo dě, ně, tě a c, r, z před i místo ě, ř, ž: meojř (mečíř), horj (hoří), prorázjra (prorážím); a však: prorazým (prořazím).

¹⁾ Tato pochvalná slova Bělova měli by dobře uvážiti mnozí krajané jeho na Slovensku, kteří nepřestávají spisovnému jazyku českému vytýkati nezručnost, a berou tuto domnělou vadu za zástěru svého nerozvádného odpadnutí od jednoty jazyka.

Mnozí spisovatelé, neznající náležitě forem jazyka spisovného, přibírali některé formy řeči obojné do spisů svých: w vrčítým čase (r. 1729), zagisté (m. zajisté), jiný kowy, mnozý raděgj (m. radí), honosyti se s něčjm (r. 1761); jiní psali: wznessenýma cnostmi (r. 1703), knihy se wynacházý (r. 1729) a p. Jak velice spisovatelé toho času neznali byli jazyka vůbec a pravidel o tvoření slov zvláště, patrně ze slov nových od nich udělaných, na příklad: Čechořečnost (utv. od Rosy), měšťanosta (od téhož), Moravopis (od Pešiny), cestovůdce (*manuductio*, r. 1683), řeč příběho-památná (od Fabricia r. 1761) a p. Nejvíce netvor takových nadělal M. Šimek a V. Pohl; jim sluje president předsednost, Buchhalter početník, studující myslivín, pocestný chozevník, policie zřazva, kapitola hlavli, etymologie vznikoslovnost, pád ohybatelka atd. A však slova tato jak náhle vznikla, tak i zanikla.

4. Dějiny literatury.

Literatura v tomto půldruhém století, co počtu spisů i co jazyka se dotýče, známky sešlosti a úpadku na sobě má. Spisovalo se vůbec málo, a co sepsáno, nemělo mnoho jádra, vyjímajíce spisy Komenského a některé jiné, jichž původcové nabyli učení ještě ve školách před r. 1620.

Gramatik českých složeno několik, však žádná v jazyku českém, aniž v které obsaženo co původního. Latinsky sepsali mluvnice: jesuita J. Drachovský (vyd. roku 1660), Václav Rosa (vyd. r. 1672), V. Jandyt a Pavel Doležal (vyd. r. 1746); německy vyložil svá špatná pravidla V. Pohl (r. 1756). Toliko pravopisy některé sepsány jsou jazykem českým, z nichž nejlepší jest Šteyerův Záček (vyd. r. 1668). Pochvalného připomenutí hoden jest Jiřího Konstance Brus jazyka českého (vyd. r. 1667), v němž spisovatel, chtěje zastaviti další vnitřní zkázu jazyka, v příkladech rozebírá dobré a špatné způsoby mluvení. V. Rosa rozložil ve své gramatice latinsky psané jazykem českým pravidla prosodie časoměrné. Výborný spis, naučiti se latině a jiným jazykům, sepsal r. 1631 J. A. Komenský, nazvav jej Branou jazykův otevřenou, a jiný, dilem za touž příčinou, složil r.

1654 s názvem Svět viditedlný malovaný (*Orbis pictus*), který v cizině podnes dle potřeb nynějšího věku změněn mládeží studující dobrou službu koná.

V lexikografii chvalného jména sobě dobyli: V. Rosa čtyřdílným slovníkem etymologickým (r. 1680) a K. Vusín slovníkem česko-německo-latinským (r. 1700). Obšírný slovník český, jejž J. A. Komenský po mnohá léta s velkou pilností spisoval, při vypálení Laštna polského l. 1656 ohněm zkažen jest.

Básnictví bylo vůbec bez ceny. Jesuita Št. Kadlinský přeložil z němčiny nábožné písně, Zdoroslaviček řečené (r. 1665), a knězi Adam Michna z Otradovic (r. 1661), M. Šteyer (r. 1683), J. Božan. (r. 1719), Ant. Koniáš (r. 1760) a j., složili a jednak z němčiny převedli některé písně nábožné, však na větším díle veršem nesprávným a rýmem jalovým. Zdařilejší jsou některé nábožné písně evangelické, složené skrze Jiřího Tránovského († r. 1637), jichž na počet 73 původních, a později skrze Sam. Hruškovice (8 původních a 80 přeložených), Dan. Krmana a j.; však i o těch praví Tablic, že „onen duch, který člověka od země vzhůru pozdvihuje, málo v které z nich věje, pročež jimi ani v srdci člověka, když je zpívá, nebývá zažžen onen oheň nábožnosti, který vzdělání duše převelmi napomáhá.“

Správností metrickou vynikají některé básně, skládané od mužů, kteří umění veršoveckého nabyli ještě ve školách bratrských do r. 1620. Toho způsobu jsou Komenského verše elegické v Hlubině bezpečnosti (r. 1625): „Svět se točí vůkol“ atd., jeho výtečný překlad Žalmů, z něhož se však jen část zachovala, Virgiliovy IV. eklogy: „Ostatní světa věk jest již tu sybilly Kumánské“ (r. 1655) a Katonových distichů (r. 1662). Neméně zdařilá jest píseň exulantská, od Dan. Levinského, r. 1630 v metrum sapphickém sepsaná, básně od Jiř. Kolína Janu Feliaovi v metrum elegickém složená (r. 1636)¹⁾ a utěšené básně, v kváternech českých desk zemských r. 1672 poznamenané: o manželství, o zachování slova daného,

¹⁾ Viz Čas. Mus. na r. 1865, str. 427.

o dělání poručenství a o správném placení¹⁾. V století XVIII. pokusili se o některé podobné básně Dan. Krman a S. Hruškovie. Veršem obyčejným složil ok. r. 1645 Štěpán Pilařik, Slovák, písně duchovní, nazvané *Harfa Davidova*, a vylíčil příhody své v zajetí tureckém (r. 1663). Konečně Jiří Volný, ovčák Kratonožský (ok. r. 1745), sepsal písně nábožné a některé kratochvilné, z kterýchž několik vtipných (na př. o zchytralé panně) tiskem vyšlo r. 1822.

Ve vychovatelství na předním místě stojí A. Komenského *Didaktika*, sepsaná r. 1630, ježto potom byla základem všelikých oprav školství v Německu a v jiných zemích evropských. Výtečný jest i jeho návrh o obnovení škol v Čechách (r. 1631) a Poučení o vychovávání mládeže do roku šestého (*Schola materni gremii*); ale zvláště proslul výtečným filosofským spisem, nazvaným „*Labyrint světa a ráj srdce*“ (r. 1631), jenž obsahuje alegoricko-satyrickou cestu po světě, důmyslně a plyným jazykem vyličenou.

Dějepis, zvláště vlastenský, pilně se vzdělával, ale ne dosti kriticky a nestranně. Z počátku té doby zachovala se dvě obšírná díla dějepisná: Pavla Skály ze Zhoře *Historie církevní*, jdoucí až do r. 1623, a Viléma Slavaty z Košumberka *Vypsání příběhů uherských za Ferdinanda I. a českých z r. 1608—19*. Václav Nosidlo sepsal události pamětihodné, nejvíce Litoměřické, z r. 1626—1658; Václav Kozmanecký vypsál krátce příběhy války třicetileté (až do r. 1645); A. Komenský vydal *Historii o těžkých protivenstvích církve české* (r. 1655) a Tomáš Pešina z Čechorodu vzdělal krátkou kroniku Moravskou, nazvanou *Předehůdeč Moravopisu* (r. 1663). Pilně pracoval o historii křížovník Jan Beckovský, jenž sepsal „*Poselkyni starých příběhů českých*“, t. zevrubnou kroniku českou o dvou dílech, z nichž první, díle kroniky Hájkovy vzdělaný, obsahuje děje do r. 1527, druhý pak ovšem důležitější, děje další až do císa. Leopolda I. Nejmenovaný spisovatel vzdělal krátké dějiny české s titulem „*Země dobrá*“ (1754). Někteří

¹⁾ Viz Časop. Mus. na r. 1842, str. 611.

spisovatelé přispěli také kronikami měst k dějepisu českému, zejména Jan Kořinek Pamětmi Kutnohorskými (r. 1699) a J. F. Hammerschmid Historii Klatovskou. Více historiků psalo však díla své jazykem latinským, jmenovitě Pavel Stránský († r. 1657), skladatel spisu *Respublica bohemica*, Jiří Kruger († r. 1671) a Bohuslav Balbín († r. 1682), historik nad jiné pilnější a statečný obhájce jazyka českého. Latinsky psali o historii české ku konci té doby také Gelas Dobner a Fr. Pubička.

V lékařství a přírodnictví skrovně pracováno. Se-psány jsou některé spisky proti ráně morové a pádu dobytka, několikero poučení o babiství, přeložených větším dílem z němčiny, a několikero popsání vod hojitelných; Hlubokou popsal Lev z Erlsfeldu (r. 1721), Podolskou J. A. Veit (r. 1728), Svatomikulášskou blíž Vysokého Mýta F. Částka ze Šterštajna (r. 1698) a jiní Kukuskou, Svatoňovickou a j.

Literatura právnická téměř ničeho původního nevy-nesla, pominemeli krátký výtah z práv městských, jež vzde-lal J. F. Vrba (r. 1691). Obnovené zřízení zemské cis. Fer-dinada II., české i moravské, v jazyku českém ani tiskem nevydáno. L. 1701 tištěna jsou v Brně znovu Práva měst-ská. L. 1708 přeloženo „Právo útrpní cis. Josefa“ L. a l. 1771 „Hrdelní řád právní (t. j. řád soudu hrdelního) cis. M. There-sie,“ tento velmi nesprávně. Artikulové sněmovní vydávání jsou, od l. 1626 počínajíc, po celou dobu česky i německy.

Největší péče obrácena jest, rovněž jako v době předešlé, na spisování kněh theologiických, zvláště dogmatických a polemických. Příčiněním jesuitů M. Šteyera, J. Konstance a J. Barnera vydána jest r. 1677—1715 bible, řečená Sva-továclavská, dle tisku Banátského s použitím bible Me-lantrichovy a Kralické a s proměnami některými dle vulgáty. Evangelioi vydali písmo svaté příčiněním M. Béla a D. Krmana l. 1722 v Hali Magdeburské, l. 1745 v Břehu ve Slézaku a l. 1766 opět v Hali. Nový zákon katolický tištěn po dvakráte (r. 1677 a 1733), evangelický osmkrát. Obzvláště hledělo se s obojí strany k vydávání postil, kázání a jiných kněh vzdělavacích a liturgických. Postilly katolické vydali jesuité M. Šteyer (r. 1691) a A. Koniáš (r. 1756) a kněz Štěpán

Náchodský (r. 1707); evangelické: K. Motešický (r. 1682) a Kr. Peška (r. 1712). Kázání, všeměs málo poučná, sepsali jesuité Fabián Veselý (r. 1723) a L. Fabricius (r. 1760); dominikáni K. Račín a Ř. Tuček (r. 1768) a kněz Bohumír Bilovský (r. 1713); evangelická: A. Komenský, S. Martin z Dražova a K. Motešický. Co spisovatelé polemičtí pověstní jsou s počátku doby této: Fr. z Rozdražova, katolík, Sam. Martin z Dražova, luterán a Jan Felín, bratr český, kromě některých jiných.

Spisováním knéh a knížek ascetických, životů svatých, pravidel pobožných bratrství, popisů ostatků svatých, obrazů zázračných, poučení o očistci a o zpovědi atd., jména sobě dobyli: Fr. z Rozdražova, jenž sepsal život a zázraky sv. Antonína Paduánského; jesuité Jiří Plachý († r. 1659), kterýž složil „Život sv. Ignáce“, „Pomoc dušičkám v očistci“ a „Pout k sv. Krvi“; Fr. Brydel, spisovatel „Zástupce duší v očistci“ a „Jiskry slávy Svatoprokopské“; M. Šteyer, překladatel „Věčného pekelného žaláře“ a j.

Ze spisů evangelických téhož druhu jmenujeme spisy A. Komenského: Nedobytný hrad jméno Hospodínovo, Přemýšlování o dokonalosti křesťanské, Očištění se v pobožnosti, Hlubina bezpečnosti a Výhost světa. I také druhá část jeho Labyrintu světa jest ascetická

5. Spisové znamenitější.

A) Mluvnice.

a) *Mluvnice a pravopisy.*

1. J. Drachovského *Grammatica bohémica in 5 libros divisa*; vydána od M. Šteyera v Olomouci r. 1660. Deklinace jsou v ní spořádány dle vokálů v genitivu a konjugace dle vokálů 2 a 3. osoby, jako v gramatice Benešovského.

2. Matěje Šteyera *Žáček* čili výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psát. Sepsán dle pravidel bratrských a dle mluvnice Drachovského. V Praze 1668, potom 1730 a 1781.

3. Jiřího Konstance *Lima linguae bohemicae*, t. j. Brus jazyka českého neb spis o opravení a zostření řeči české.

V Praze 1667. Knížka tato užitečná, složená dle mluvnice Dračkovského, varuje od špatného způsobu psaní, jmenovitě od germanismů.

4. Václava Rosy *Čechořečnost seu Grammatica linguae bohemicae*. V Praze 1672. Zavírá v sobě čtyři části: ortografii (Dobropísemnost), etymologii (Wlastnoslovnost), syntax (Dobromluvnost) a prosodii (Dobrowegslownost), z nichž ony tři psány jsou latinsky, čtvrtá latinsky a česky. Ku konci přidány jsou některé básně, složené, v prosodii časoměrné.

5. Pavla Doležala *Grammatica Slavico-Bohemica* (lat.). S předmluvou M. Béla. V Prešpurku 1746. Jest v ní vystaveno desatero deklinací dle pohlaví, 4 deklinace jmen mužských, 3 ženských a 3 středních; konjugací pak šestero. Ku konci přidána jest sbírka přísloví českých.

6. Jana Václava Pohla *Böhmische Sprachkunst*. Ve Vidni 1756 a 1776. Z větší části přeložena dle V. Rosy. Ku konci připojen „Slovník řeči české,“ jenž obsahuje výbor slov, větším dílem od spisovatele nazdařbůh udělaných, a „Přílepek všelikých rozprávek,“ plný germanismů. Oddána jest tato mluvnice císaři Josefovi II.

b) Slovníky a jiné spisy jazykové.

1. V. Rosy *Lexicon bohémico-latinum*. 4 díly. Rukopis z r. 1675—1689.

2. Kašpara Vusína *Dictionarium tripartitum* (lat. něm. a česky). V Praze 1700—1706.

3. K. Rohna *Nomenclator* čili jmenovatel česko-lat.-německý. 4. díly. V Praze 1764—1768.

4. J. A. Komenského *Janua linguarum*. Zlatá brána jazyků otevřená. V Leštně 1633, v Amsterdamě 1661 a potom několikrát v Praze a jinde. Tato kniha, ježto výtečně vede k tomu, naučiti se snadně jazyku latinskému a jiným jazykům, přeložena jest nedlouho po vyjití téměř do všech jazyků evropských a některých asiatských.

5. Téhož *Orbis sensualium pictus*. Svět viditelný namalovaný. Lat. v Normberce 1658, česky v Levoči 1685, nejnověji v Praze 1846. Obsahuje v několika jazycích po-

psání světa, vysvětlené množstvím obrazů do textu vtištěných, aby mládež prostředkem jich o věcech v též knize popsaných vzorného naučení nabyla.

6. Téhož Mou drost starých předků, *ss* zrcadlo vystavená potomkům. Sebrání průpovědí důvtipných, tištěné při Didaktice Komenského, vyd. v Praze 1849.

B) Básně.

1. J. A. Komenského Žalmy metricky přeložené. Zloměk tištěný, 64 žalmů obsahující, v univ. bibl. Pražské. Znovu vydal je J. Jireček. Ve Vídni 1861.

2. Téhož Kancionál, t. j., kniha žalmů a písní duchovních. V Amsterodámě 1659.

3. Téhož Moudrého Katona mravné poučování. V Amsterodámě 1662 a v Praze 1853.

4. Jiřího Třanovského *Cithara Sanctorum* neb žalmy a písně duchovní. V Liptově 1635 a potom několikrát, posléz v Pešti 1856. Toto vydání Pešťanské obsahuje 1041 písní.

5. M. Šteyera Kancionál český. V Praze 1683 a později několikrát.

6. Jos. Božana Slavíček rajský, t. j., kancionál aneb kniha písní. V Hradci Králové 1719.

7. J. B. Elsnera Kancionál český bratrský, ne-jedněmi písněmi rozmnožený. V Berlíně 1754.

8. Št. Kadlinského Zdoroslaviček v kratochvilném háječku postavený. V Praze 1665. Obsahuje 52 písní nábožných, přel. z něm. „Die Trutznachtigall“ od jesuity F. Spee.

9. J. Flor. Hammerschmida *Allegoria! Proteus jelicitatis et miseriae czechicae*. V Praze 1715 a 1817. Jest to latinskočeské satyrické vypsání obyčejů českých, počínajíc: „O staročeská země! *fueraus Pergama quondam*.“

10. Štěpána Pilaříka a J. Chrastiny verše. Tištěny jsou ve Slovenských veršovech B. Tablice r. 1805.

11. J. Volného Veselé písně. V Hradci Král. 1822.

C) Vychovatelství a filosofie.

1. J. A. Komenského Didaktika. Tištěna v Praze 1849. Obsahuje v 30 kapitolách pravidla vychování mládeže

a zřízení dobrých škol, též napomenutí obyvatelům českým, by sobě rady spisovatelovy oblíbili. Knihou touto, přeloženou na latinsko a vydanou l. 1657, dožil A. Komenský jména prvního pedagoga 17. století. Německy vyšla s titulem „Des J. A. Comenius Lehrkunst,“ v Lipsku 1855, přeložena J. Lentlechrem.

2. Též *Informatorium* školy mateřské, to jest, pořádná a zřetelná zpráva, kterak pobožní rodičové nejdražší svůj klenot, dítky své milé, v prvním věku vésti a učit mají. V Praze 1858.

3. Též *Labyrint světa a Lusthaus srdce*, t. j., světlé vymalování, kterak v tom světě nic není než matení a motání, bída a tesknost a naposledy omrzení všeho: ale kdož doma v srdci svém sedě, s jediným Pánem Bohem se uzavírá, ten sám k pravému myslí upokojení že přichází. V Leštně 1631. Z vydání tohoto zachovaly se toliko dva exempláře, v Brně a v Řežhradě. Po druhé vyšel tiskem s titulem: *Labyrint světa a Ráj srdce*, v Amsterdamě 1663, pak v Berlíně 1757 a v Praze několikrát, posléz 1862. Přeložený do německého vydán jest v Berlíně r. 1787 a do uherského v Prešpurku r. 1805.

D) Počítání.

Jos. V. Veselého *Gruntovní počátek matematického umění*. V Praze 1734. (Geometrie a trigonometrie).

E) Dějepis.

1. Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká*, v níž se vypravují děje církevní od časů apoštolských až do konce r. 1623. Rukopis, 10 svazků obsahující, v hraběcí bibl. Waldšteinské v Duchcově. Tiskem vydal příběhy od r. 1602—1623, ve 4 dílech K. Tieftrunk. V Praze 1865—68. Dílo výtečné způsobem vypravování i jazykem.

2. Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka:
a) *Děje království Uherského za panování Ferdinanda I.* Vydal J. Jireček. Ve Vídni 1857. b) *Též Paměti* od r. 1608 do r. 1619. Vydal tentýž. 2 díly. V Praze 1866 a 1868.

Větší část podobných zápisů chová se v rukopise v bibl. knižat z Černína v Jindř. Hradci, knižat z Fürstenberka a z Lobkovic v Praze, kláštera Teplského a Českého Museum.

3. Jana Rozácia Korúna nezvadlá, t. j., pravdivá zpráva o pobožném se k smrti připravování věrných Čechův r. 1621. V Hirschberku 1844.

4. Boh. Kríneckého z Ronova Historie království Kristova, t. j., vypsání protivenství církve Kristovy. V Drážďanech 1632.

5. Václava Nosidla z Keblic Kronika, která pamětihodnosti od r. 1626 až do r. 1658 vyčítá. Rukopis v bibl. univ. Pražské.

6. Jana Norb. Zatočila Letoaděnopis o obležení Pražském l. 1648. V Praze 1684, 1703, 1819 a 1855 (v Lumíru).

7. Jana Lasitského Historie o původu a činech bratří českých (kniha osmá). Přel. z lat. J. A. Komenský. Vyd. r. 1649 a potom několikrát.

8. Historie o těžkých protivenstvích církve české. Z latiny přel. Ad. Hartmann a vydal Komenský v Lešt. ně 1655 a v Amsterdamě 1663. Kromě toho vyšla v Žitavě 1756 a v Hirschberku 1844.

9. Václava Kozmaneckého Krátké vypsání třidecileté války. Z r. 1660. Tištěno z části v Časop. Mus. na r. 1833 a v Jirečkově Antologii, 369.

10. Tomáše Pešiny z Čechorodu Předchůdce Moravopisu. V Litomyšli 1663. Obsahuje chronologické vypsání příběhů země Moravské až do smrti Ferdinanda III. a krátký popis Moravy.

11. Jana Beckovského Poselkyně starších příběhů českých aneb Kronika česká. Díl I. V Praze 1700. Zavírá v sobě starší příběhy až do r. 1527. Díl II., obsahující další děje až po r. 1657, chová se v rukopise v bibl. Křížovnické v Praze.

12. Jana Korínka Staré Paměti Kutnohorské. V Praze 1675 a 1831. Ku konci seznámenány jsou názvy hornické, vzaté nejvíce z němčiny. Čeština nechutná, slovy německými až k omrzení protkaná.

13. Jana Fl. Hammerschmida Historie Klatovská, V Praze 1699.

14. J. Plachého (Fera) Mapa katolická neb obrácení národův všeho světa na víru katoliickou. V Praze 1630.

15. Země dobrá, to jest, země Česká. Od neznámého episcopatele. V Hradci Králové 1754. Obsahuje správy o počátku národu Českého a víry katoliické v Čechách, o vojnách, o bohatství a kacířství v zemi České a t. d.

F) Popsání cest a semí.

1. Heřmana Černína z Chudenic Poselství do Konstantinopole, vykonané r. 1644. Výjimek v Jirečkové Antologii, 343.

2. Ignáce z Šternberka Výjezd z Bechyně do cizích zemí r. 1664 a 1665. Rukopis v bibl. o. k. univ. Pražské.

3. Jos. Táberského Vypsání země České. V Praze r. 1778.

G) Lékařství.

1. J. Tonsoris jinak Barvíře Zdravá rada lékařská. V Skalici r. 1771 a 1806.

2. J. J. Krance Výborné naučení pro báby. Přel. F. H. Kirchner. V Praze 1756 a 1770. Jiné přeložení, učiněné J. Zlobickým, tišt. ve Vídni 1772.

H) Právníctví.

1. Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého (r. 1627). Přeloženo z něm. Část jest tištěna a ostatek dopsán. V bibl. univ. Pražské.

2. Obnovené zřízení zemské markrabství Moravského (r. 1628). Přeložil z něm. J. Komínek z Engelhausů l. 1633. Rukp. v archivu zemském v Brně.

3. J. Fr. Vrby Krátký výtah práv městských království Českého. V Praze 1700.

4. Právo na manstvích Karlšteinských. Vytiskáno v Čas. Mus. na r. 1835 dle rukopisu z r. 1732.

5. Cis. Josefa I. Nové právo útrpné a hrdelní pro království České, markrabství Moravské a knížetství Slézácké. Přeložil Kašpar J. Kupec z Bilenberka. V Praze 1708.

6. Cís. Marie Theresie hrdelní právní řád. Přel. Jan J. Zeberer. Ve Vídni 1771. Čestina velmi vadná, památka nejhlubšího úpadku jazyka.

7. Mandát Františky H. E. hraběnky Berkové, vydáný poddaným panství Richmburského, Rosického a Slatinanského ok. r. 1625. Obsahuje povinnosti dotčených obyvatelů k vrchnosti. Tiskén v Časop. Mus. na r. 1843.

J) Bohosloví.

a) Spisové bibličtí.

1. Bible Česká, vydána nákladem dědictví sv. Václava. Díl I. V Praze r. 1677, díl II. r. 1712, díl III. r. 1715. Po druhé v Praze r. 1769—1771 a po třetí přehlednuta od Fort. Darieha a F. Procházky v Praze r. 1778—1780. Viz Fr. Novotného Biblioteku českých biblí, 38—43.

2. *Biblia sacra*, t. j., Biblii svatá aneb všecka svatá písmena starého i nového zákona. V Hali Magdeburské 1722, v Brěhu 1745 a opět v Hali M. 1766. Jest to bible Kralická s předmluvou M. Béla, však bez výkladu.

3. Nový zákon, vydáný nákladem dědictví sv. Václava. V Praze 1675 a 1733,

4. Nový zákon (evang.), vydáný od M. Béla v Hali r. 1709, jiný od V. Gleicha v Žitavě 1720, pak v Lubně 1730, v Brěhu 1744 a v Berlíně 1762.

5. J. A. Komenského Manuálník nebž jádro celé Biblii svaté. V Amsterdamě 1658.

6. Výklad aumpovní a grantovní celého písmena svatého. Z německého přeložen a tiskén r. 1730 v místě nejmenovaném.

b) Postilly, vykladové a kázání.

1. M. Šteyera Postilla katolická, nedělní a sváteční. V Praze 1691 a potom několikrát.

2. Štěpána F. Náchodského *Sancta curiositas*, t. j., svatá všetečnost. Postilla katolická. V Praze 1707.

3. A. Koniáše Postilla aneb celoroční výkladové na tři díly rozdělená. V Praze 1756.

4. K. Motešického Křesťanská domovní postilla, z německého přeložená (evang.). V Drážďanech 1682.

5. Dan. Sartoria Postilla sumovní na všechny dni nedělní a sváteční. Vydána r. 1746, pak v Prašpurku 1779 a 1807 a od J. Růžičky v Praze 1856.

6. Kr. Pešky Bučení a domovní postilla dětem křesťanským sepsaná. Z něm. přeložena. V Žitavě 1712.

7. Al. Mačayo Kázání. V Trnavě 1718.

8. Fab. Veselého Kázání (kat.) na každý pátek v postě. Tři díly. V Praze 1723—1730. Téhož kázání sváteční a nedělní. Čtyři díly. V Praze 1724—1738.

9. Leop. Fabricia Naučení na svátky a neděle celého roku. Dva díly. V Praze 1761 a 1763.

10. J. A. Komenského Jeden a dvádeset kázání o tajemství smrti. V Amsterdamě 1664.

c) *Spisové dogmatické a polemické.*

1. Jindřicha Lancelota *Haereticum quare per catholicum quia*, t. j., otázky kacířské a na ně odpovědi katolické. Přel. Jan C z Kornfeldu. V Hradci Králové 1625.

2. Fr. z Rozdražova Rozbroj o kalich. V Roudnici 1626.

3. S. Martinia z Dražova Třicet pět důvodů, pro které všickni evangeličtí Čechové za jedno býti mají. V Drážďanech 1635. 4. Jana Felína Ohlášení starších kněží jednoty bratrské proti spisu předešlému. V Leštně 1635.

5. S. Martinia z Dražova Obrana křesťanská proti ohlášení bratří. V Drážďanech 1636. 6. Jana Felína Rozebrání obrany Martiniovy. V Drážďanech 1637.

7. Dan. Sartoria a) Květná zahrádka biblická (*Florilegium biblicum*). Psána ve verších a tištěna r. 1742.

b) Téhož Historie biblická starého i nového zákona. Psána r. 1744.

d) *Spisové vzdělávací a ascetičtí.*

1. Šimona Lomnického Cesta do nebe aneb knížka katolická o čtveřech ctnostech. V Praze 1621.

2. Jiř. Konstanee Knížka zlatá. V Litomyšli 1657. Obsahuje Filozofii sv. Fr. Salazského, 4 lat. přeloženou.

3. M. Šteyera Věčný pekelný žalář aneb hrozne pekelné muky, obrazy a příklady vypodebněné. Z vlašského spisu J. Manni přeložen. V Praze 1676 a potom několikrát.

4. J. A. Komenského a) Nedobytný hrad jméno Hospodinovo. Seps. l. 1622. V Hali Magdeburské 1765. Za heslo spisu tomuto položeny jsou známé verše: Svět se točí vůkol, vůkol v světě všechno se válí, vzhůra dolů a t. d. b) Téhož Přemýšlování o dokonalosti křesťanské. V Hali Magdeburské 1765 a v Pešti 1843. c) Téhož *Praxis pietatis*, t. j., o evičení se v pobožnosti pravé knížka milostná (dle anglického vzdělání). V Ležně 1630 a potom mnohokrát. d) Téhož *Centrum securitatis* aneb Hlubina bezpečnosti. V Ležně 1633 a v Amsterodámě 1663. e) Téhož Výhled světa. V Amsterodámě 1664. f) Téhož Poslední vůle aneb kšeft. V Hali Magd. 1765 a v Praze 1823. Zavírá v sobě část spisu Komenského *Unum necessarium*, vydaného v Amsterodámě 1668, a jest jako jeho zpěv labutí.

Doba třetí.

Od panování císaře Josefa II. až na nynějšek, aneb od r. 1780—1867.

1. Dějiny vůbec.

Císař Josef II., nastoupiv po smrti Marie Theresie co samovládcе na trůn, jal se úsilně uváděti rozličné změny a opravy ve správě říše své. L. 1781 zrušil nevolnictví a prohlásil toleranci náboženskou, načež v Čechách i na Moravě mnoho církví evangelických vyznání augšburského a helvetského povstalo. Téhož léta vydal nový řád soudu civilního, jenž posud platnost má, a potom právo občanské (r. 1786) i právo trestní (r. 1787), zavedl nový katastr, dle něho Josefaky zvané, a založil k dobru nuzných a nešťastných ústavy chudých, sirotků a mazenou, nemocnice, invalidovny a p.; pořádku též správu církevní, zřídil biskupství Bude-

jovické, rozmnožil fary a zrušil některé kláštery. Vůbec pečoval o to, aby osvěta se šířila, přičiniv se k tomu zvláště povolením volnějšího tisku. Ovšem mnohé novoty, kteréž, neprohlédna k potřebám národů a k historii jejich, kvapně byl zavedl, na nemalý odpor udeřily, jmenovitě námčina, v Čechách, v Uhřích a v jiných zemích neopatrně do ákol a do úřadů vtíraná, generální semináře duchovní od vlády spravované, zrušení sněmů zemských a stencování starodávnych práv stavovských a j. Ku konci činného panování svého vedl válku s Turky (r. 1789), jejíhož ukončení však se nedočkal, zemřel dne 20. února r. 1790. Jeho nástupce, Leopold II., uvedl za dvouletého císařování svého nový řád studií a obnovil zřízení stavovské, cis. Josefem II. zrušené. Syn císaře Leopolda II., František II., ujav vládu, vedl s počátku těžké války s Francouzskem, a když jimi říše německá přišla k zrušení, vzdal se císařství německého a spojil země své, kteréž posud neměly svazku orgánického, v císařství Rakouské (r. 1806). L. 1803 vydal nový zákon trestní a potom obecný zákon občanský (r. 1811). Za něho založena jest v Praze přičiněním šlechty umění milovné akademie výtvarných umění (r. 1796) a konservatorium hudby (r. 1808), stavovský ústav technický, první toho způsobu v císařství Rakouském (r. 1803) a později působením hraběte Františka z Kolovrat a hrabat Františka a Kašpara ze Šternberka České Museum a přičiněním hraběte Fridricha Mitrovského Moravské Museum v Brně (r. 1818). Mimo to zřízeny jsou za císaře Františka od spolků soukromých první asekurace a spořitelny v říši Rakouské a r. 1826 vystavena Fr. Gerstnerem první železnice na pevnině evropejské z Č. Budějovic do Lince. Sešel smrti cis. František dne 2. března r. 1835. Jeho syn prvorozený, císař Ferdinand I. (co král Český V.), příjímím Dobrotivý, učinil vládu svou památnou zvelebením bláha obecného, zorganisováním správy finanční a vydáním zákona důchodkového (r. 1835), vystavením železnice z Vídně na Brno a Olomouc do Prahy (r. 1839—1845), založením akademie vědecké ve Vídni (r. 1847), propůjčením ústavy říšské (r. 1848), zrušením censury a poddanosti sedlské (t. r.) a jinými opra-

vapi prospěšnými. Vzdav se trůnu dne 2. prosince r. 1848 usadil se v Praze.

Za panování nynějšího císaře Pána, J. V. Františka Josefa I., veškerá správa politická, soudní a vojenská jest obnovena, pozemky sedlské skutkem vyvaseny, studia vyšší a nižší nově zřízena, konkordát s papežem učiněn (r. 1855), železnice na všechny strany staveny, a uvedena nová valuta a evoboda živností (r. 1859). Dne 20. října 1860 vydán jest základní zákon státní a dne 26. února 1861 ústava říšská, dle níž po mnoha letech opět svolání jsou sněmové zemští a rada říšská. R. 1867 však na místě této ústavy ústřední zavedena jest ústava dualistická. V té době zastihla Rakousko dvoje válka, první r. 1859, vedena se Sardinskem a Francouzskem, ježto se skončila postoupením Lombardska k novému království Vlašskému, a druhá r. 1866 vedena s Vlašskem a Pruskem, ježto zvláště Čech a Moravy krutě se dotkla a měla za účinek postoupení Benátska k Vlašsku a vyloučení Rakouska z Německa dle míru, uzavřeného v Praze dne 23. srpna 1866.

2. Dějiny umění.

Umění od časů císaře Josefa II., nemajíc pomoci vyšší, nevelmi prospívalo, a teprva v posledních letech utěšeně se zase zdvíhá. To platí zvláště o umění stavitelském. Až do panování cis. Ferdinanda I. stavěly se ovšem nemocnice, trestnice a jiná velká stavení civilní a vojenská, však bez všeliké stavitelské ozdoby. Z veškeré té doby až do roku 1840 jmenovati lze jediný gotický kostel Turnovský (založený r. 1824) a několik panských zámků, na př. Husu u Nových Dvorů v Čechách a zámek Boskovický na Moravě (z r. 1819), jakožto stavení poněkud ozdobnější; vůbec však kostelové a přístavkové ke kostelům z toho času, na př. věž na hlavním chrámě sv. Václava v Olomouci (z r. 1827), zjevně svědčí o úpadku stavitelství, neznalosti jeho historie a o nedostatku zálibení v krásě. Anobrž tehda jako úmyslně o to usilováno, aby staré památky stavitelské, kostely, hradby, brány a věže městské za své vzaly. Tak zbořen jest bez příčiny kostel Božího těla (r. 1786) a kaple Betlemská v Praze

(r. 1793), starožitný kostel sv. Petra v Olomouci (r. 1792) a kostely Matky Boží (r. 1839) a sv. Blažeje (r. 1840) tamtéž, ozdobné brány městské s věžmi, Pražská ve Slaném, Bílá v Pardubicích, Hlubčická v Krnově, Židovská v Brně (r. 1836) a j., čímž, jakož i ohněmi, mnohá ondy věžatá města, na př. Chrudim, Mohelnice a j. ozdob svých zbavena jsou. Teprv v novější době stavitelství k lepšímu se obrátilo, jakž ukazuje zámek a kostel Hlubocký od Ad. knížete z Schwarzenberka vystavený, gotický zámek a kostel Lednický v Moravě, vystavený od Aloisa knížete z Liechtenšteina (r. 1853), Harrachovský Hrádek u Nechanic, Rohanský hrad Sichrov, Auersberský zámek Žlebský, kostel sv. Cyrilla a Methuda v Karlíně, kostel sv. Jakuba v Poličce, obnovený chrám sv. Víta na hradě Pražském (r. 1861—1867) a j.

Jakožto stavitelé chvalného jména došli: Frant. Herget, obnovitel porušeného mostu Pražského (r. 1786), a J. Prachner, stavitel některých pěkných domů v Praze; z novějších pak: J. Kranner, stavitel gotického památníka císa. Františka I. v Praze (r. 1846) a dostavovatel chrámu sv. Víta; H. Bergmann, výtečný znatel gotičiny, dle jehož návrhu rádnice Pražská r. 1841 přestavěna a kostel sv. Alžběty ve Vídni vystaven (r. 1867); K. Řivnác († r. 1866) stavitel ozdobné brány císa. Františka Josefa I. ve Vídni (r. 1853), J. Hlávka, stavitel operního divadla tamtéž; F. Zitek, původce plánu k českému národnímu divadlu v Praze, Fr. Šmoranc, Jos. Niklas a j. Zvláště prosluli v těchto letech mnozí stavitelé čeští v stavbách průmyslových, jmenovitě: F. Šnirch, jenž vystavěl řetězové mosty v Praze (r. 1835), v Poděbradech a ve Vídni (r. 1860); Josef Šnirch, stavitel umělého cestovodu Lublanského na železnici do Trstu, vlastenecký J. Perner, stavitel viaduktu přes Vltavu k Bubnům v Praze a j.

K povznesení malířství zřídili stavové čeští r. 1796 společnost vlastenských přátel umění a r. 1800 akademii malířskou v Praze, jejímž prvním ředitelem byl J. Bergler. V umění malířském v době té se vyznačili, a to v malbě historické: J. Bergler († r. 1829); F. Tkadlík, nástupce Berglerův v ředitelství akademie († r. 1840); A. Machek († r. 1844) a Fr. Herčíčka († r. 1855), oba výteční malíři podobizen;

slovutný J. Führich (ve Vídni); Jos. Hellich, důkladný znatel malby staročeské; V. Kandler, A. Lhota, Jos. Manes, památný malbou orloje na rádnici Pražské, Quido Manes, Karel Svoboda (ve Vídni), F. Trenkwald, K. Javůrek, P. Meixner, Jaroslav Čermák (žák Gallaitův), J. Zelený v Brně a j.; v malbě krajin prosluli: K. Marko, Slovák, ve Florencii († r. 1860), Jos. Navrátil, J. Nověpacký, J. Mařák, Havránek, Kroupa a j. V malbě na skle vyniká J. Quast. Alois Sennefelder, rozený Pražan, vynalezl kamenotisk (r. 1819).

Z ryteův ve mědi chvalně jsou známí: J. Berka, již z počátku této doby, A. Drda, Jiří Döbler († r. 1845), jenž všechny jiné převyšuje jak množstvím rytin, tak i uměleckým jich provedením; Leop. Schmitt ve Vídni, nyní nejvýtečnější rytec český; kromě těchto prosluli: J. Rybička, J. Wiesner a J. Skála a Moravané K. Frombek († r. 1851) a J. Axmann. Jakožto rytec medailů vyniká V. Seidan ve Vídni, čestně známý pěknými mincemi, rytými na památku slavných mužů slovanských, na př. bána Jelačice, patriarchy Rajaciče, Fr. Palackého (r. 1861), J. Purkyně (r. 1867) a na památku znamenitých příběhů, na př. propůjčení ústavy (r. 1848) a j.

Sochařství a řezbářství s malířstvím stejnou měrou se vzdělávalo. V první polovici doby nynější některými zdařilými pracemi památku si zůstavili sochařové Malínský a Pachner; v novějším čase oslavili se sochami výtečnými Josef Max († r. 1855), jenž zhotovil sochy na pomníku císaře Františka I. v Praze, sochu hr. Radeckého a j.; Emanuel Max, bratr jeho, původce mramorových soch sv. Cyrilla a Methuda v chrámě Týnském, některých soch na mostě Pražském a j.; V. Levý, čestně známý výbornými sochami Adama a Evy, sv. Ludmily v kostele sv. Víta, sv. Jakuba v kostele Poličském a j.; Kamil Böhm a Fr. Melnický ve Vídni.

Co se dotýče hudby, mnozí a znamenití umělci starodávné chvalné jméno národu českého, jakožto národu hudebního, jednak zdařilými skladbami, jednak mistrovským jich provozováním zvelebili. Skladbami pěknými přičinili k tomu: F. Dušek († r. 1799) a L. Koželuh († r. 1814), důvěrní přátelé Mozartovi, J. Vitásek, J. V. Tomášek a J. N. Škroup, skladatelé mši výtečných; V. Jirovec a K. Černý,

plodní komponisté na fortepiáno; Emil Titl (Moravan), skladatel některých zpěvoher. Zvláště vyniklo mnoho umělců hudebních skládáním nápěvů k písním, zejména J. V. Tomášek, kterýž uvedl v hudbu písně Hankovy a písně Kralodvorského Rukopisu; J. Em. Doležálek; Fr. Škroup, původce krásného nápěvu k písni „Kde domov můj“ a skladatel prvních původních zpěvoher: Dráteníka, Oldřicha a Boženy a Libušina snatku; J. N. Škroup, M. Kníže, Al. Jelen, J. F. Kittel, J. Vorel, E. Vašák, F. Vogel, Lud. rytíř Dietrich, Fr. Pivoda, I. Vojáček, J. L. Zvonař, I. P. Krov, L. Procházka, B. Smetana, skladatel oper Braniboři v Čechách a Prodaná nevěsta, J. Šebor, skladatel opery Drahomíra a K. Bendl, skladatel opery Lejla. Co výteční umělci hudební oslavili jméno české: houslisté Josef Slavík († r. 1833), L. Jansa a Ferd. Laub; pianisté Al. Dreischock a J. Schulhoff; zpěvci K. Strakatý, J. Pišek, Al. Andr(ie), J. L. Lukešle, zpěvkyně Podhorská a Rettigová; dramatictí umělci J. J. Kolár starší a mladší, Šimanovský a dramatické umělkyně Kolárová, Pešková, Malá a j. Ku zvýšení umění hudebního v Čechách přispělo zvláště konservatorium Pražské, r. 1808 od hrabat ze Šternberka, z Vrtby a z Nostic založené, jehož prvním ředitelem byl slovutný Diviš Weber († r. 1842) a po něm proslulý J. F. Kittel.

3. Dějiny řeči.

Císař Josef II., maje za to, že by jediná národnost byla nejpevnějším základem říše, po všechnu dobu panování svého k tomu se přičiňoval, aby z rozličných národů mocnářství svého udělal národ jediný, totiž německý. K tomu konci nařídil dne 31. prosince r. 1781, aby budoucně na gymnásia nebylo přijímáno žáků, kteří by dokonale německy neuměli, zároveň pak poručil, aby rodičové děti své k němčině vedli a do míst německých na cvičenou dávali. Na vysokých školách uvedena jest za příkladem universit německých na místě latiny němčina, jmenovitě na fakultě filosofské a na právnické, na kteréž od té doby jenom právu římskému a církevnímu jazykem latinským vyučováno, až i tu potom němčině místa postoupeno. L. 1785 zrušeny jsou v Praze, v

Olomouci a v Brně české stolice bohomluvectví pastýřského, ježto tam několik let dříve byly zřízeny.

U gubernium českého i moravského stal se jazyk německý jediným jednacím a taktéž u soudů zemských; zejména dne 9. ledna r. 1786 zapovězeno u soudu Opavského a Těšínského jazyka českého užívati. Sněmové však až do r. 1848 česky a německy se rozepisovali, postuláty na nich nejprve česky, pak německy četly a dekrety krajským nově jmenovaným česky a německy vydávaly.

Takovým náhlým uváděním němčiny do škol i do úřadů probuzena jest ve šlechtnějších Čechách a Moravanech mimo-
děk láska k jazyku mateřskému, i nastalať mu mimo vši na-
ději doba znovuzrození. Již po uvedení hlavních škol ně-
meckých v místech českých ozval se vlastenecký hrabě
František Kynský zvláštním spisem (*Erinnerungen eines
Böhmen über einen wichtigen Gegenstand*, v Praze 1774), v
němž velkou toho potřebu ukazoval, aby jazyk český netoliko
byl zachován, ale aby se i náležitě vzdělával. Též František
Pelcl, vydav Balbínův spis pohrobní o výtečnosti jazyka
českého (*Dissertatio apologetica pro lingua bohémica. Pragae
1775*), na tuto důležitou věc tehda již s prospěchem zřetel
obrátil. Nyní pak jali se horlivě řeči české hájiti Karel I.
Tham v památném spisku „Obrana jazyka českého“
(v Praze 1783), v němž výborné vlastnosti češtiny vyličiv
a vlastence o zachování její pečlivě velebil, odpadlíky a od-
rodilce důtklivě pokáral, a Alois Hanke z Hanken-
šteina, bibliotekář Olomoucký, ve spise *Empfehlung
der böhmischen Sprache* (ve Vídni 1783). A tak mnozí,
probravše se z netečnosti své, odhodlaně jazyka národního
slovem i skutkem obhajovali, když právě protivníci jeho již za
to měli, že ku zkáze a vyhynutí se blíží. Někteří propůjčo-
vali k jeho oslavě průchodu citům svým vlasteneckým v bá-
sních, jiní pilně překládali spisy z cizích jazyků na
česko, a opět jiní, chtějíce spisovatelům poskytnouti pří-
kladů správného jazyka a vůbec buditi lásku k němu, vy-
dávali tiskem některé starší spisy české, z nichž
mnohé prvé byly zapovězeny; F. Procházka na př. vydal Kro-
niku Boleslavskou a Pulkavovu, Václav Stach Komenského

Labyrint světa a j. Jiní konečně dobyli sobě zásluhy nemalé o jazyk, sbírajíce pilně knihy staročeské a dávající je opisovati, jakož činili Emanuel hrabě z Waldšteina, biskup Litoměřický, Leopold z Háje, biskup Kralohradecký, Evžen hrabě z Vrbna, Frant. hrabě Kynský, výše jmenovaný, jenž vzácnou svou knihovnu zůstavil bibliotece university Pražské, Jan rytíř z Neuberka a j.

R. 1785 zřídili někteří ochotníci vlastenečti české divadlo v Praze; r. 1793 slavil spolek šlechtický na znamení setrnosti k jazyku českému svadbu sedlskou v oděvích sedlských, kdež všickni česky mluvili, a potomně dávali jiní vlastenci české akademie hudební, jmenovitě r. 1805 kníže z Lobkovic v Roudnici.

Po smrti císaře Josefa II. (r. 1790) žádali stavové čeští, prohlízejíce ke škodě, kteráž novým zřízením škol jazyku českému vzházela, aby se mu dostalo zase toho místa ve školách, kteréž míval až do r. 1780. Tomu však vyhověno jen nepatrně založením stolice řeči české na vysokých školách Pražských (r. 1792)¹⁾; ale na gymnásiích a v hlavních školách zůstala i dále němčina. Tu však mužové jazyka mateřského milovní jali se češtině vyučovati z dobré vůle, jmenovitě Karel I. Tham na gymnásium Pražském, Jos. Jungmann na gymnásium Litoměřickém (r. 1800) a později též na Pražském, Fr. Rautenkranc v semináři Kralohradeckém (r. 1802) a V. Sedláček na filosofickém ústavu Plzenském.

Na Moravě z národovců probuzených první pronášel city své Herman Galáš, lékař v Hranicích, v básnách rozličných, ježto pod jménem „Muzy moravské“ nemalé obliby došly; k němu připojili se Tomáš Fričaj, farář Obránský, a Václav Hříb, úředník v Brně; zalíbení pak ve čtení českém šířili spisy svými: Filip Neděle, Augustinián a profesor v Brně, Matěj Siehra, farář a Dominik Kynský, do r. 1820 profesor historie v Brně. — Frant. Be-

¹⁾ Na této stolici učil od r. 1793—1801 Fr. Pelcl, od r. 1801—1834 Jan Nejedlý a od r. 1839—1854 Jan Koubek, načež nebyla již obsazena, na nemalou škodu studujících, kteří mají zapotřebí důkladnější známosti skladby a literatury české.

niš, kněz církevní, rozený Němec, osvojiv sobě důkladnou známost řeči i literatury české, s dobrým prospěchem po mnohá léta v alumnátě Olomouckém češtině vyučoval. R. 1815 ujali se řeči vlastenské ze škol vytištěné stavové zemští, nadávše k vyzvání hejtmana zemského, Ant. Fr. hraběte Mitrovského, na své akademii v Olomouci stolici řeči a literatury české, která však pro nastalé potom překážky teprv po 16 letech (r. 1831) obsazena, roku pak 1847 do Brna přenesena jest.

Taktéž na Slovensku mnozí mužové vlastenečtí úsilně k tomu hleděli, aby jazyku národnímu napomohli, kmenovce své z netečnosti k němu probuzující. Čestné památky v tom dobyli sobě Štěpán Leška, jenž r. 1783 noviny československé vydával, prof. K. Rojko, kterýž ve Štávnici jazyku českému učil, Bohuslav Tablic, jenž na Zvolensku učenou společnost slovenskou zřídil, a Jiří Palckovič, kterýž k založení stolice československé v Prešpurku (r. 1803) znamenitě přispěv, výše 40 let na ní vyučoval. Z katolíků nejdělnějšími byli Antonín Bernolák, děkan Novozámecký, jenž spisy svými v Trnavaku vědomí slovenské budil, Jiří Fandli, farář Naháčský a j.

Více pak než osoby různé přičinily prodloužením času k povýšení jazyka českého a k rozšíření literatury jednoty soukromé. Léta 1830 zřídilo České Museum k návrhu Fr. Palackého ze sebe sbor pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české a spolu fond na vydávání dobrých knih českých, nazvaný Matice Česká, k němuž ušlechtilý kníže Rudolf Kynský sumou 1000 zl. základ učinil. Nákladem tohoto fondu, kterýž se nyní již bez mála na 100.000 zl. zmohl a má téměř 5000 zakladatelů, totiž úďů takových, kteří složili po 50 zl., vydáno kromě Časopisu Musejního (od r. 1832) a časopisů Živy (od r. 1853) a Archéologických památek (od r. 1854) asi 60 spisů větších i menších, od spisovatelů novějších i starších, ve dvojí bibliotece, staro- i novočeské, v malé encyklopedii nauk a o sobě; jiní pak spisové důležití, jmenovitě Slovník Jungmannův (r. 1835—1839), Starožitnosti Šafaříkovy (r. 1837) a Palackého Dějiny národu Českého (od r. 1848—1866) a j. vydání jsou jeho pomocí. Za

příkladem Matice České zřízení jsou podobní fondové na vydávání knih náboženských, jeden, zvaný Dědictví Svatojanské r. 1833 v Praze, zvláště z odkazu kněze A. Hanykře, a jiný, jmenovaný Dědictví sv. Cyrilla a Methoda, r. 1851 v Brně, nejvíce přispěním Bedřicha hraběte Sylva-Tarouccy. Obě tyto jednoty, majíce hojnost úduv, kromě hlavního úkolu svého, vzdělávání myslí nábožné, také o zvelebení jazyka národního zdárně pečují. Mimo tyto jednoty založena jest r. 1850 Matice moravská v Brně, jejíž pomocí vydán kalendář Koleda a několik jiných užitečných spisů, r. 1862 Dědictví sv. Vojtěcha v Praze, přičiněním J. Šrůtky Dědictví maličkých v Hradci Králové a nejnověji Matice lidu v Praze.

Jiným způsobem napomáhala ku vzdělávání jazyka českého jednota průmyslová v Praze, ježto r. 1839 zavedla česká čtení technologická k dobrému řemeslníkům a r. 1857 zřídila českou průmyslovou školu.

Jakož pak působením těchto jednot a přičiněním literátů jazyk český vcházal do jízeb učenců a lidu čtení milovného, kleštěna mu znenáhla také cesta v život obecný a společenský, totiž v divadlo, besedy a akademie. Hry divadelní provozovány jsou v Praze, jak výše dotčeno, od ochotníků již za císaře Josefa II., a potom v Praze i jinde v Čechách téměř bez přerušení. Léta pak 1824 zavedeny jsou péčí Jana N. Štěpánka na stavovském německém divadle Pražském stále hry české v neděli a ve svátek odpoledne, ježto trvaly v tom způsobu až do r. 1863, kteréhož roku zvláštní české divadlo vystaveno. Také na Moravě, zejména v Brně (r. 1822 a 1838—1840) a v Olomouci (r. 1843—1844), ve Vídni a na Slovensku, provozovali ochotníci čas od času divadelní hry české. R. 1850 zřízena jest první česká obcházející společnost herecká, jejímž režisérem byl do r. 1856 činný J. Kaj. Tyl, od kteréž doby povstalo takových společností několik.

Besedy, akademie, bály a jiné zábavy společenské, v nichž se jediné česky mluvilo, zpívalo a deklamovalo, počaly se asi r. 1840, a přispěly nemálo k uspořádání jazyka pro vyšší konversaci i k zapuzení někdejší nechvalitebné ostý-

chavosti, pro kterou mnozí zpěchovali se ve společnostech vzdělaných mluviti česky. — Jakož ale ve společnosti světské jazyku českému již náležité místo zjednáno, nestalo se posud tohotéž náležitou měrou ve společnosti duchovní, totiž v chrámu Páně v městech větších, kde Čechoslované společně s Němci bydlejí, jmenovitě v Brně, v Olomouci, v Jihlavě, v Prešpurku a jinde, zvláště pak ve Vídni, kdež vzdělanější části obyvatelstva českého vždy ještě k německým kostelům se ukazuje.

Vláda, vidouc trvalé usilování národovců, aby jazyk český z bývalé poníženosti se povznesl a zvelebil, a poznavši, která škoda z neznámosti řeči národní úřednictvu v životě obecném vchází, vydala po skončených válkách francouzských, kdež zřetel k potřebám národů více než prve se obracel, některá nařízení jazyku českému prospěšná, zjednávajíc mu znenáhla, ač měrou skrovnou, průchod do škol, do úřadů a později i do zákonodárství. Ještě roku 1813 v srovnalosti se zákony císaře Josefa II. německému hovíci na nemalé rozmnožení práce nařízeno jest, aby k protokolům, u politických úřadů se stranami po česku zavedeným, když se posílají k úřadům vyšším, přiložil se německý překlad, by jim také rozuměli úředníci, kteří neumějí česky; a však nedlouho potom, dne 23. srpna 1816, poručeno, že všichni úředníci politici, kteří v krajinách českých místo nějaké obdržeti chtějí, jazyka českého mají dokonale znáti a povinni býti, znalost tuto vysvědčením veřejného učitele prokázati. Totéž nařízeno jest dne 20. prosince r. 1818 lékařům a ranhojičům v místech českých, a dne 7. října 1843 úředníkům soudním, a to s tím doložením, že úředníci soudní mají nejen uměti dobře česky mluviti, ale i písemnosti po česku vzdělávati. Podobně i kandidátům služby poštovské dne 10. dubna 1850 za povinnost uloženo, že mají uměti hbitě česky mluviti a správně psáti. Aby pak úředníci, lékaři a duchovní náležité známosti jazyka dojíti mohli, poručeno jest nejvyšším rozhodnutím dne 23. srpna 1816, aby žáci na gymnásiích v místech českých v překládání z latiny do češtiny se cvičili a na týchž gymnásiích jenom takoví představení a učitelové se zřizovali, kteří v

jazyku českém náležitě jsou zvládnuti. Z kteréhožto vyučování češtině však dle dekrety dvorského, vydaného r. 1821, opět sešlo. Ale od r. 1848 kdež jazykové národní v Rakousku nenašly větší váhy nabyli, vydáno opět několikero nařízení, týkajících se vyučování jazyku českému ve školách, a to nejen v Čechách, ale i na Moravě a na Slovensku. Dne 18. září 1848 poručeno, aby se dle rovného práva jazyků zemských, v dubnu t. r. za pravidlo vyřknutého, na gymnásiích v krajinách českých v Čechách a na Moravě náboženství, zeměpisu, historii a přírodopisu jazykem českým vyučovalo, a kromě toho na všech gymnásiích (německá gymnasia v Čechách vyjímajíc) řeč česká přednášela, kteréž nařízení na gymnásium Staroměstském v Praze a na několika jiných v Čechách ve skutek uvedeno jest. Roku 1852 však, po zrušení ústavy r. 1849 dané, toto nařízení tím způsobem obmezeno, že na řečených gymnásiích v Čechách má se toliko náboženství česky učit a u vyučování latině a řečtině k řeči české zřetel míti; nejvyšším pak rozhodnutím dne 9. prosince 1854 dokonce zase za pravidlo vyřknuto, že vyučování na gymnásiích tím jazykem dít se má, kterým by se žáci nejlépe vzdělávali (totiž německým), od kteréž doby se kromě náboženství na několika gymnásiích v Čechách a kromě řečtiny zde onde ničemu již česky nevyučovalo. Konečně zákonem zemským, daným dne 18. ledna 1866, nařízeno, že se má na gymnásiích v krajinách českých všem předmětům vyučovati česky, a němčině toliko co předmětu obligátnímu, což z části již ve skutek uvedeno.

V Moravě od r. 1849 vyučováno na gymnásiích řeči české (2 neb 3 hod. v týdnu) toliko co předmětu neobligátnímu, od roku pak 1857 co obligátnímu, a vedlé toho učeno na některých gymnásiích náboženství po česku. Však od r. 1867 přednášejí se na nově zřízených nižších gymnásiích českých v Brně a Olomouci také některé jiné předměty česky. Na gymnásiích slézkých v Opavě a v Těšíně (tuto i na gymnásium evangelickém) mají se věci, co se týče jazyka českého, posud tak, jako bylo do r. 1848, jen že se češtině, ondy zcela vyloučené, vyučuje nyní co neobligátnímu předmětu.

Na Slovensku do r. 1848 jazyk národní na gymnásiích naprosto neměl místa. Roku 1850 stal se i tu, jako v Moravě a ve Slézsku, předmětem neobligátním, a od r. 1855 obligátním. Na některých gymnásiích nižších, kde mládež jest vesměs slovenská, totiž na Banskobystrickém, Skalickém a Trenčanském, vyučovalo se až do r. 1860 také náboženství a některým jiným předmětům spisovným jazykem českým

Co škol' reálních se týče, jichž od r. 1849 v Čechách, na Moravě i ve Slézsku mnoho zřízeno, vyučovalo se na vyšší české reálce v Praze od r. 1850 polovici předmětů jazykem českým, na jiných reálkách v krajinách českých jenom náboženství a zde onde přírodopisu; ale na Moravě a ve Slézsku neučilo se ani těmto věcem česky, nébrž jen mluvnicí co předmětu neobligátnímu. Zákonem ze dne 18. ledna 1866 však nařízeno, aby v Čechách na reálkách v krajinách českých vyučovalo se všem předmětům česky, němčině pak na reálkách samostatných co předmětu obligátnímu, a na jiných co předmětu neobligátnímu. Na školách hlavních v místech českých, na nichž prvé vesměs vyučováno německy, učilo se od roku 1848 náboženství a zde onde v Čechách i některým jiným předmětům česky, od r. 1866 však zavedena čeština za jazyk vyučovací, a němčina stala se toliko předmětem neobligátním.

Vysoké školy Pražské byly do r. 1848 veskrz německé; i řeč česká na fakultě filosofické přednášela se německy. Od r. 1849 zřízeno na fakultě filosofické a právnické několik stolic českých, a to nejprvé stolice řeči a literatury slovanské, stolice dějepisu rakouského, archéologie české a nejnověji filosofie a filologie latinské a řecké; na fakultě právnické zřízeny jsou r. 1861 stolice občanského zákoníka, zákona trestního a řádu soudu civilního. Již dříve pak (od r. 1849) přednášeli dva docenti zákoník občanský a řád soudní. Na fakultě theologické učí se vychovatelství, katechetice a theologii pastýřské po česku, a na fakultě lékařské porodnictví a fysiologii. Na ústavu technickém však, co ústavu zemském, provedeno r. 1864 rovné právo jazyků vlastenských veskrz, a vyučuje se všem předmětům česky a

německy. Naproti tomu jest ústav technický v Brně, r. 1867 znovu zřízený, posud německý.

Ježto dle nařízení r. 1848 a 1849 vydaných měla se na gymnásiích a na reálkách řeč a literatura česká přednášeti a některým předmětům v češtině vyučovati, nastala potřeba, aby kandidáti učitelství z češtiny byli zkoušeni, v kteréžto příčině dne 30. srpna 1849 ustanoveno, že čekanci učitelství gymnasiálního jsou povinni, před komisí zkoušecí, zřízené v Praze a ve Vídni, prokázati, že jsou v jazyku českém vůbec zblhli, a kromě toho znali mluvnice staročeské i znamenitějších památek literních. Nařízením pak, daným dne 24. července r. 1856, uloženo jim, že mají uměti také staroslovensky. Kandidáti učitelství na školách reálních zavázáni byli až do r. 1863, podniknouti zkoušku z jazyka českého před komisí gymnasiální v Praze, nyní mohou ji konati před zkoušecí komisí škol reálních v Praze i ve Vídni.

Některá důležitá opatření učinila vláda v novější době v příčině vyhlásování zákonů. Až do r. 1848 vyhlášovali se zákonové v Čechách, na Moravě a ve Slézsku prostředkem cirkulářů německých a českých, jenž byli překládáni od translátorů guberniálních v Praze a v Brně. Na Slovensku kromě několika článků sněmovních, od Tablice a Palkoviče přeložených, nic se jazykem národním nevyhlášovalo. Nejvyšším patentem však, vydaným dne 4. března r. 1849, zaveden zákonník říšský v jazyku českém s mocí autentickou pro všechny čtyři země téhož jazyka, jímžto se od 1. listopadu t. r. oznamovali zákonové a nařízení, vydaná od císaře a od ministerii celému císařství, k jichž překládání dva právníci (translátor a revisor) u ministerium ve Vídni ustanoveni byli. Mimo to zaveden v každé zemi (v Čechách, Moravě, Slézsku a Uhřích) zvláštní zákonník zemský v řeči české, jímžto se v známost uváděla nařízení, vydávaná od úřadů zemských. Dne 27. prosince 1852 však zákonník říšský v jazycích zemských (až na německý) zrušen, a ustanoveno, aby se zákonové říšští vyhlášovali po česku skrze věstníky vlády zemské v každé zemi zároveň s nařízeními úřadů zemských. Konečně 1. ledna 1860 k návrhu tehdejšího ministra hr. Gołuchovského věstníkové vlád zemských i s translaturou

Vídeňskou jsou zrušeni, a nařízeno, aby se jen ti zákonové od obyčejných úředníkův na jazyky zemské překládali; o kterýchž se jednomu každému ministerium bude viděti potřeba, od kteréž doby takoví zákonové co jednoduché překlady ze zákonníka říšského v Praze, v Brně a v Opavě po česku se vyhlášují. Na Slovensku vyhlášování zákonův v jazyku národním od r. 1860 zcela přestalo.

Co se týče zákonův zemských, vyhlášují se v Čechách dle zákona, vyd. 15. února 1867, „Zákonníkem zemským“ česky a německy se stejnou mocí autentickou, v Moravě však a ve Slézsku s titulem „Zákony a nařízení zemská,“ česky o sobě bez moci autentické.

Proměny v jazyku, co do věci i co do formy, v běhu 90 let nynější doby daly se znamenité. Za příčinou okolností výše připomenutých jazyk ovšem jednak se třibil a zdokonaloval, jednak v neduzích předešlých trváje další zkázu bral. Až do r. 1848 nemaje ve školách a v úřadech místa, a jsa v životě obecném vůbec zanedbán, měl na sobě i ve spisech zjevné známky ponížení svého. Spisovatelé toho času, nemohouce se ani mluvnici ani skladbě české naučiti, a vedeni jsouce k myšlení a mluvení německému, jevíli z velké části nevyzrálou ve správné češtině hojnými frásami a konstrukcemi německými, jakož viděti u větší části spisů od r. 1780 až asi do r. 1820 vyšlých. Takové chyby mluvnické a způsobové německého mluvení tehda obyčejní jsou na př.: kdybych vaším otcem byl, tak bych dal (m. dal bych); žádné domlouvání, žádné prošení nebylo v stavu, z hlavy mu to vypuditi (m. ani domlouváním, ani prošením nebylo lze atd.); Tatar přemožený tak málo vítěze o milost prosil, jako ji přemoženým udělil (m. ani vítěze za milost neprosil, aniž přemoženým milost dal); jak jsem zaplesal, vybloudiv ze stavení (m. zaplesal jsem, vyjda ze stavení. v kterém jsem byl bloudil), a množství podobných.

A však někteří mužové i v této době zobecnělých germanismů ku správnosti a srozumitelnosti jazyka zřetel měli, řídíce se dílem příklady dobré češtiny z doby starší, zejména spisy Veleslavínovými a Komenského, dílem přiblížejíce k jiným nářečím slovanským, cizotou neporušeným, dílem pak

prohlédající k jazyku obecného lidu. Činili to jmenovitě Frant. Pelcl ve své *Historii české* (r. 1796) a Václav Kramerius († r. 1809), pro jednoduchý způsob psaní podnes na slovo vzatý; Fr. Faustin Procházka, pilným čtením písem svatých k dobrému jazyku přivedený; Jan Rulík († r. 1812) a Frant. Tomsa († r. 1814), bedliví badatelé řeči obecné; Ant. Jar. Puchmayer, v jazyku ruském dobře zběhlý; V. Stach, Fr. Rautenkranc, Fr. Novotný z Luže, bratři Jan a Vojtěch Nejedlý, vesměs ctitelé staré češtiny; na Moravě: Matěj Sichra, spisovatel fraseologie nejvíce z řeči obecného lidu vážené (r. 1821), Dom. Kynský a j.

Ve druhé polovině doby nynější, když povědomí národní vydáním některých nařízení jazyku českému příznivých, založením Českého Museum a rozšířením básní Rukopisu Kralodvorského bylo se utužilo, hleděli spisovatelé již pilněji k čistotě jazyka, a zprostňujíce se čtením spisů starších a přibíráním slov a způsobů mluvení z živého jazyka znenáhla germanismů, navykali lepšímu jazyku staročeskému.

Toto tříbení řeči dalo se posloupně téměř desetiletí od desetiletí, až v posledních létech někteří spisovatelé vydali spisy, ježto sobě, co do čistoty jazyka, od spisů XVI. století málo odevzdávají. Ku správnosti mluvnické v tomto čase zvláště bedlivě přihlíželi: Josef Jungmann ¹⁾, B. Tablic, Jiří Palkovič, J. L. Ziegler, N. Vaněk, J. Hýbl, P. J. Šafařík, V. Zahradník, Fr. Sláma, Fr. Palacký, F. L. Čelakovský, J. Franta, Fr. Sušil, J. S. Tomíček, Jar. Langer, J. Malý, K. J. Erben, A. Rybička, Jos. a Herm. Jireček a j.

A však třeba že jazyk český, co se týče čistoty, v době nejnovější značně nad předešlou se povznesl, ještě mnoho činiti bude, aby došel té dokonalosti, kterou mívál za věku Velešlavínova; mnoha spisovatelům nedostává se posud náležitě známosti syntaxe a nevyhnutelně potřebného studium spisovatelů starších a řeči národní; a tím to jest, že spisy od nich vydávané, zvláště překládané z němčiny, tytéž vady do

¹⁾ Avšak ne všichni spisové jmenovaných spisovatelů mohou býti za příklad správné češtiny, nébrž obyčejně spisové z pozdějšího jich věku, v němž delším cvičením důkladněji v jazyku se vzdělali.

sebe mají, ježto připomenuty jsou výše. Jmenovitě noviny oplývaly v posledních létech germanismy a poklesky gramatickými i stylistickými, a to takovými, jichž prvé nebývalo. V některých spisech a novinách čteme na př.: mně nic, tobě nic; držeti za hodného (m. míti); vyslanec krále dostal své propuštění (m. vyslanec králův byl propuštěn); básně Puškina vyšly (m. básně Puškinovy); ve vojsku tureckém mají býti také Maďaři (m. jsou prý); ani jeden pád cholery se neudál (m. nikdo se na choleru nerozstolal); okolnost ta dala podnět k vyjednávání o otázce (m. to bylo příčinou, že se vzalo na potaz); někoho střežiti (m. stríci); já jsem ztracen (m. po mně jest veta); „tisk a náklad Josefa N.“ na titulu knéh (místo: tištěno nákladem Josefa N.) a p.

Nejvíce byl posud zanedbán český jazyk kancelářský, jemuž téměř nikde se nevyučovalo, a jehož až do nejnovější doby v úřadech méně se užívalo, nežli toho potřeba lidu vyhledávala. Nyní (od r. 1861) poněkud se to napravilo; výbořové zemští v Čechách a na Moravě, soudové i úřadové politici vydávají stranám odpovědi a nálezy z větší části české a u obcí a okresních zastupitelstev (v Čechách) zavedena za správní jazyk čeština. Také konsistoř Olomoucká, jediný posud úřad duchovní, zavedla dne 25. června 1867 jazyk český v krajinách českých za úřední a dopisovací. Však jazykem jednacím a dopisovacím u soudův a úřadův nižších a vyšších čeština pohříchu podnes se nestala, v čemž předstížení jsou úřadové od Jednoty právníkové v Praze, r. 1863 zřízené, v níž o věcech právníkových rokuje a jedná se česky, a taktéž od Jednoty lékařův českých a od Besedy umělecké, jichž jednací řečí rovněž jest čeština.

V druhé polovici této doby pokročil jazyk český také tím, že se stal orgánem věd a umění. Téměř do r. 1820 spisovaly se jen knihy ku potřebě lidu obecného, k nimž stačila zásoba slov, dochovaná ze XVI. věku. Byli potřebí, pojmenovati věc nějakou prvé neznámou neb nepojmenovanou, utekli se spisovatelé k opisování, nazývajíce na příklad fysiku „uměním přirozených věcí“, teleskop „sklenou prohlédací trubou“, sopku „vrchem oheň vyvrhujícím“ a p. A však měli přinést literátů ovoce žádaného přinést a národ český

dle potřeb nynějšího věku vzdělán býti, bylo nevyhnutelné, aby se řeč i literatura povznesla na ten stupeň, na kterém se spatřuje u jiných národů, kteří od dvou století, kdežto Čechoslované omráčení držali, u vzdělanosti vysoce pokročili; pročež nastoupili někteří mužové vlastenečtí odhodlaně na novou dráhu v literatuře, a stali se původci vědeckého jazyka i spisovateli knéh vědeckých. Podnikli to stejnou dobou (r. 1820) Josef Jungmann ve spise o slohu (v Slovesnosti); Ant. Marek v Logice a J. S. Presl v Rostlináři i v časopise Kroku. Množství slov prvé neslýchaných objevilo se nejprvé ve spisech řečených a v některých jiných vědeckých, z nichž znenáhla mnohá přešla ve spisy prostonárodní a nyní již zobečněla, na př.: podmět, přísudek, ponětí neb pojem, názor, obraznost, důslednost, krasověda, obzor, pitva, lučba, plyn a j. Později utvořena jsou: železnice, nádraží, směnka, průmysl, hodnota a v. j. V té práci napomáhala podnikavým slovtvorcům jednak sama ohebnost i tvořivost jazyka českého, jednak důkladná nauka o tvoření slov, již několik let před tím (r. 1809) Dobrovský v gramatice své byl sepsal.

Mimo toto rozhojňování jazyka slovy vědeckými jali se někteří spisovatelé vyvrhovati z něho přísady cizí, ucho novočeské urážející. Na místě slov: fedrovati, handlovati, kvalit, kšalt, kunšt, kšaft a podobných, jichž se za časů Veleslavínových vůbec užívalo a u Poláků podnes užívá, kteráž ale nyní Čechům byla na závalu, položena jsou slova z vlastního kořene: napomáhati neb zvelebovati, obchod provozovati, násili, podoba, umění, závět a j., kterýmžto čištěním řeč česká, jsouc mnohých nešvar zproštěna, zajisté ráznosti a vybroušenosti nabyla. A však jak v tomto čištění, tak i v onom vědeckém vzdělávání řeči pochybili pohříchu mnozí tím, že vyvrhovali slova cizí, jichž všichni vzdělání národové užívají, že přenášeli do knéh lidu obecnému nebo mládeži sepsaných názvy, náležející do spisů vědeckých a do básní, a dělali slova zbytečná, drsnatá anebo proti analogii. Staročeský broň nazýván běloušem, zběh ntečencem, slovo výrazem, pozdravení pozdravem, resultát výsledkem, vytržení vztrhem, působení neb účinek vplyvem a vlivem, zkouška pokusem, předmět zástojem, mlno pro libozvuk mlunem,

obecné zapálení očí všeokopalosti atd. Tím staly se mnohé knihy nesrozumitelnými, i vznikl tuhý spor mezi těmito slovo tvorci a mezi hájiteli prosté Veleslavínovy češtiny (r. 1821—1829). Po roce však 1830 vraceli se spisovatelé znenáhla v pravidelnou kolej, a nyní již zřídka u kterého znamenati známky přílišného purismu a slovotepectví.

Opravy v jazyku, týkaly se také pravopisu. Již r. 1798 dovozoval Fr. Pelel v mluvnici své, že by se po *c*, jakožto úzké spoluhlásece, mělo psáti *i* místo *y*, a Fr. Tomsa v Chrestomatii své, vydané r. 1805, a v některých knihách školních, užíval písmen *j* a *i* místo *y* a písmene *i* místo *j*, proměnil *v* na začátku slova v *u* a dvojité *ss* v jednoduché *s*, kterýžto způsob psání však tehda nevešel v obecnost. Rovněž bez prospěchu jal se Tomsa uváděti do knéh místo hranatého švabachu úhlednější latinu. K návrhu však Dobrovského, jež učinil v gramatice r. 1809 vydané, přijat jest nejprvé od V. Hanky v Pravopise (r. 1817), pak od Jos. Jungmanna v Slovesnosti (r. 1820) a po sporu s J. Nejedlým r. 1829, provedeném téměř ode všech spisovatelů pravopis analogický, dle něhož starodávné zavřené *v* v násloví vyvrženo, spojka *y* úzkým *i* znamenána a po sykavkách *c*, *s*, *z* dle analogie *i* neb *y* kladeno. Zaroven uvedeno do křeh vědeckých a později i do jiných písmo latinské, nyní zobecnělé. Od r. 1842 psána za příkladem Časopisu Musejního, kterýž byl vůbec pravidkem v jazyku, souhláska *j* za *g*, samohláska *i* za *j*, a *j* v superlativu adjektiv a v imperativu časoslov za *y* (nejmilejší, podej); roku pak 1849 uvedeno dle zákonníka říšského jednoduché *v* za dvojité *w* a dvojhlaska *ou* dle obecné řeči v Čechách místo obvyklého v písmě *uu*. Těmito opravami dobropísemnost česká, již prvé pro jednoduchost za vzor kladená, mnohem větší dokonalosti došla.

Jako v Čechách a na Moravě, činily se proměny v řeči a dobropísemnosti i na Slovensku. Tu však odvážili se někteří mužové k operaci jazykové, v dějinách řeči jiných národů neslýchané. Když na Slovensku láska k jazyku národnímu za císaře Josefa II. procítla nejen v evangelicích, kteří již prvé literaturu pilně byli vzdělávali, nébrž i v katolicích, kteří k ní po onu dobu téměř žádným spisem nebyli přispěli,

jali se někteří spisovatelé katoličtí za příkladem Alex. Mačaye (r. 1718) v knihách svých užívati řeči místní, od matky jim vštípené, a jsouce větším dílem z Trnavska rodem, udělali z různorečí Trnavského jazyk spisovný. Mimo některé spisovatele starší psal tímto různorečím Josef Bajza, farář Dolnodubovský, ač poněkud hleděl ke spisovné češtině; učený však Oravan, Antonín Bernolák, farář Novozámecský, sepsal rozpravu o písmenech trnavskoslovenských (lat. r. 1787) a mluvnici různorečí Trnavského, nazvanou *Mluvnice slovenská (Grammatica slavica)*, kterýmžto návodem se potom vrstevníci jeho spravovali, zejména: Jiří Fandli, farář Naháčský, Jiří Palkovič, kanovník Ostřihomský, Jan Hollý, farář Mladunický, básník slovutný, jenž se však v řeči poněkud od Bernoláka uchýloval, J. Mésároš, M. Řešetka a j., vůbec duchovní ze semináře Trnavské. Jiří Palkovič písmo svaté z obecného jazyka spisovného na trnavčinu převedl a kromě Slováře Bernolákova, některých básní Hollého a jiných spisů svým nákladem na světlo vydal. Že však toto různění od obecného jazyka, ač v čele jeho byli mužové etihodní a láskou k národu zanícení, u větší části Slováků pochvaly nedošlo, v Čechách pak a na Moravě vůbec na odpor uhodilo, tedy již po smrti Palkovičově (r. 1835), jehož obětivostí nejvíce se udržovalo, znenáhla pomíjelo, po smrti pak J. Hollého (r. 1849) zcela zaniklo.

Tou dobou, když trnavčina, co jazyk spisovný od katolíkův vzdělávaná, k úpadku se klonila, odhodlali se mimo nadání dva evangeličtí spisovatelé, Jos. Hurban a Ludevít Štur, k podobné zkoušce, chtějíce to, co Bernolákovi se nepodařilo s trnavčinou, provésti s třenčansko-nitráncinou, co řečí té krajiny, v kteréž se oba zrodili. Jos. Hurban, jenž byl r. 1842 vydal almanach Nitru v společné řeči spisovné, proměnil v témž almanachu na r. 1843 řeč obecnou na různorečí Třenčanské a spisoval v něm potom s přetržením až do r. 1851 časopis „Pohlady“; L. Štur pak, sestaviv osnovu třenčansko-nitránciny, nazvanou, „Náredja slovenskuo“, psal v ní Noviny politické a Orla Tatranského (roku 1845—1847). K této nové řeči přidali se ihned zase někteří spisovatelé, nejvíce evangeličtí, zejména J. Král, O. Braxatoris a j., i také M. Hodža, kterýž vydal spisek v tom různore-

řeči (r. 1847), však s některými odchýlkami, jež vyložil v latinském pojednání *Epigenes Slovenicus*. A však i toto druhé odstoupení od jazyka obecného znenáhla přivrženců pozbývalo a v osmi létech vzalo za své, trvalého ovoce ze sebe nevydavši.

Však símě rozkolnictví, byvši zaseto, ani po zaniknutí šturovčiny nevyhynulo, alebrž podivným řízením vypučelo opět u katolíků na půdě Zvolenské. Martin Hattala, nedbaje marných zkoušek předchůdců svých sepsal r. 1850 třetí gramatiku slovenskou „*Grammatica linguae slovenicae*“, a r. 1852 slovensky s názvem „Krátká mluvnica slovenská“, v níž vytknuv vady bernoláčiny a šturovčiny, sestavil pravidla řeči nové, založená na zvolencině. K Hattalovi připojili se kněží Ondřej Radlinský, J. Palarík, J. Viktorin a jiní, a davše se v tuhou polemiku s obhájci obecného jazyka spisovného, jakož činili prvé přivrženci Hurbanovi, nepřirozené zášti k společnému jazyku mezi krajany svými rozněcovali, kterýmžto ustavičným tupením biblické češtiny láska někdejší ke společné řeči a literatuře, kterouž nadšení byli Tablic, Palkovič, Kollár a jiní mužové o národ vysoce zasloužili, na Slovensku velice utuchla, i způsobeno jest, že Slováci, přetrhše staletý svazek literární s nejbližšími pokrevenci svými, Čechy a Moravany, na nenabytnou škodu svou i celého kmene československého od jednoty jazyka národního úplně odpadli.

4. Dějiny literatury.

V této nové době literatura vůbec zdárně prospívala, zmáhajíc se jednak, co do počtu spisů, jednak vynikajíc jich důkladností a rozmanitostí. Nejvíce vzdělávala se po všechem čas-jazykověda, básnictví a beletristika, dějzpyt a přírodověda a v době nejnovější publicistika a hospodářství. Ve směru ku předu literatura nestejným krokem, rychleji a blahodárněji v posledních třech desetiletích před r. 1848, zdlouhavěji po tomto roce. Až do r. 1848 spisovatelé čeští, chtějíce křísiti vědomí národní a povznést jazyk ku větší cti a platnosti, ukazovali ve spisech svých k jeho kráse, libozvuku, a bohatosti a vyličovali slavnou minulost národu Českého, čímž vla-

stenecké smýšlení zvyšující obecný průchod mu zjednali. Ale po roce 1848 toto smýšlení značně se změnilo. Cit národní, bouřemi roku 1848 a 1849 příliš napjatý, ochabl, a u mnohých spisovatelů a přátel literatury, jenž byli v nadějích svých, kladených veslíbené rovně právo jazyka českého, zrušením ústavy, dané r. 1849, sklamání, nastoupila na místě nadšenosti netečnost, ježto trvala až do r. 1860. Však nové hnutí politické toho roku nastalé oživilo opět literaturu, zejména publicistiku, již se mnoho mladších spisovatelů s nemalým prospěchem oddalo, a v posledních létech procitlo také básnictví lyrické a dramatické i novelistika.

K jazykovědě české upravil novou dráhu Josef Dobrovský, jenž nepřestal na zpytování jediné řeči české, ale vztáhl zkoumání své k veškerým řečem slovanským, zvláště pak k řeči staročírkevní. Sepsav rozpravu o tvořivosti jazyka slovanského (r. 1799) a některá jiná pojednání jazykozpytná vynaložil po mnohá léta všechnu pílnost na sepsání vědecké mluvnice české, přečetl k tomu konci veškeré gramatiky starší, nasbíral příkladů z nejlepších starých spisovatelů, a přihlížeje k příbuzným řečem slovanským, dokončil ono výtečné dílo gramatické (r. 1809), na němž všichni potomní spisovatelé své mluvnice české zakládali. Po Dobrovském († r. 1829) zanášeli se jazykozpytem českým a vesměs slovanským s velkým prospěchem a nemálo jej povznegli: J. Jungmann, jenž ovoce bádání svého uložil ve svém Slovníku pětidílném a v některých pojednáních v časopise Kroku, a Pavel Jos. Šafařík, jehož důmyslná studia jazykozumná složena jsou v Rozboru nejstarších památek řeči české (r. 1840), v Mluvnici staročeské (r. 1845), v Památkách dřevního písemnictví jihoslovanského (r. 1851) a písemnictví blahoslanského (r. 1853) a v mnohých rozpravách jazykozpytných. Martin Hattala sepsal výtečné zvukosloví (r. 1854) a některé jazykozpytecké rozpravy v Časopise Musejním a ve spisech kr. české společnosti vědecké (r. 1865). V. Zikmund složil důkladnou Skladbu s hojnými příklady ze starších spisovatelů (r. 1863) a krátkou mluvnici vědeckou (r. 1864).

Kromě těchto badatelů ku zvelebení jazykovědy české více méně přičinili, zření majíce též k novějšímu pokroku obecné jazykovědy: Ant. Jungmann, jenž ponejprv poro-

vnával sanakrt se řečí slovanskou (v Kroku r. 1821); Jan Kollár, kterýž sepsal poučnou rozpravu o libozvučnosti řeči československé (též v Kroku); M. F. Klácel, jenž ve svých Počátcích mluvnictví českého (r. 1843) zvukoslovi novým způsobem objasnil; Fr. L. Čelakovský, kterýž ve Čteních svých o srovnací mluvnici slovanské (r. 1853) zvláště o časoslově českém některá nová zdání pronesl; též V. Hanka, Jos. Chmela, Jos. Franta a Fr. Šír, kteří v Časopise Musejním a jinde mnohé články mluvnické v obecnost podali; z mladších pak spisovatelů Josei Jireček, skladatel několika rozprav jazykozpyteckých v Časop. Mus. (r. 1859 — 1867), Fr. B. Květ, spisovatel mluvnice staročeské (r. 1860) a j.

Nejvíce po všechnu tuto dobu spisováno praktických mluvnic, dobropísemností a jiných pomůcek jazykoučných, jednak jazykem českým, jednak německým. V jazyku českém vydali mluvnice: Jan Šmitt (r. 1816), Fr. Novotný z Luže (r. 1818), K. Kyselo (r. 1830), Fr. Kampelík (jmenovanou Čechoslovan, r. 1842), J. L. Ziegler (r. 1842), J. Malý (r. 1846), V. V. Tomek (r. 1850), F. O. Mikeš (r. 1867), nejdůkladněji pak a nejpilněji Jan Tomíček (r. 1850). Více mluvnic jazyka českého za příčinou německého vyučování ve školách vydáno jest jazykem německým, z nichž svého času dobrou službu konaly: gramatika Fr. Tomsy (r. 1782), K. I. Thama (r. 1785), Fr. Pelela (r. 1795), Jana Nejedlého (r. 1804), Ant. Lišky (r. 1821), na onen čas jedna z nejlepších, Norb. Vaněk (společně s Jos. Frantou, r. 1836), z části původně vzdělaná, Tomáše Buriána (r. 1839), Václ. Žáka (r. 1842), Jana Tomíčka (r. 1850) a H. Karlíka (r. 1855). K praktické potřebě Němcům nejprůhodnější jest mluvnice Žakova, kteráž obsahuje hojnost dobrých příkladů a přináší ponejprv důkladný rozbor časoslov trvácích a netrvcích, ačkoli v mnohých věcech od obecného jazyka spisovného bez příčiny se odchyluje. Však důkladné gramatiky české, ježto by potřebám vědeckým i praktickým zároveň dosti činila tím způsobem, jak tomu v nové době vyhovují mnohé mluvnice jazyka latinského, řeckého a německého, pohříchu posud nestává.

Mluvnice k naučení se jiným řečem v posledních letech též mnoho vydáno. Dom. Špachta (r. 1836) a V. Hanka (r. 1839) sepsali mluvnice řeči polské, V. Hanka (r. 1849) a Jos.

Kolář (r. 1867) mluvnice řeči ruské, Hanka též mluvnici starocírkevní. Mimo to vzdělali Fr. Čelakovský (r. 1840), J. Tesař (r. 1856), Jos. Aušteký (r. 1865) a j. mluvnice řeči německé; J. Procházka (r. 1846) a E. Vodnařík (1867) mluvnice uherské; J. Vočadlo (r. 1863), E. Krejcz, J. Šrámek a V. Gabler mluvnice francouzské a A. Straka mluvnici anglickou (r. 1862). K naučení se latině složili gramatiky Frant. Šohaj (r. 1853) a J. Kosina (r. 1867), skladby V. Svoboda (r. 1853) a J. Klumpar (r. 1863), kterýž sepsal i latinskou knihu cvičnou; k naučení se řečtině přeložil Fr. Šír mluvnici Kühnerovu (r. 1852) a A. Vaníček mluvnici Kurtiovu (r. 1863), Fr. Lepař pak vzdělal řeckou knihu cvičnou (r. 1863).

Pomocných knih a čítanek k naučení se češtině do r. 1848 bylo po skrovnu. Tomsova Chrestomatie (vyd. r. 1805) psána byla více učencům nežli začátečníkům. Dobrou službu v tom konaly Slovesnost Jungmannova (vyd. r. 1820 a 1845), Macháčkova Chrestomatie (vyd. r. 1830) a Jak. Malého Slovesnost (vyd. r. 1848). Však od r. 1849, kdež jazyk český v gymnasia a školy reální uveden, přihlížela vláda sama k tomu, aby sepsány byly příhodné knihy pomocné, dle nichž se nyní vůbec vyučuje. Z uložení ministerium vyučování sestavil Fr. Čelakovský (r. 1850) trojí Čítací knihu ku potřebě na gymnasiích, a Jos. Jireček čtvero čítanek k témuž účelu. Podobné čítanky složili též Fr. Čupr (r. 1852) a V. Krížek (r. 1867). Zvláštní péči mělo ministerium vyučování o knihy vyučovací ve školách obecných, o slabikáře, mluvnice a čítanky, z nichž některé jsou výborně uspořádány.

Čítanky ku cvičení se v jiných řečech slovanských sestavili: Fr. L. Čelakovský polskou (r. 1850) a ruskou (r. 1852), V. Krížek jihoslovanskou (1863) a K. Jar. Erben všeslovanskou (1864).

Zpytováním řeči obecného lidu čili nářečí a různorečí československých zanášel se A. V. Šembera, jenž vydal dialektologii řeči československé (r. 1864), a sepsal již dříve rozpravu o různorečí Opavském a o slovenském v Dolních Rakousích. Mimo to psal L. Štur o různorečí Trenčansko-Nitranském (r. 1846), J. Jireček a J. Koublé o podřečí východních Čech (v Časop. Mus.) a Jan Lepař o různorečí hánackém (r. 1859).

Spisováním slovníků obírali se s počátku této doby K. I. Tham (r. 1788), Fr. Tomsa (r. 1789), pak Jos. Dobrovský a na Slovensku Antonín Bernolák († r. 1814). Slovník Dobrovského (vyd. r. 1801 a 1821) obsahuje mnoho idiotismů moravských, a slovník Bernolákův (vyd. r. 1825) množství idiotismů slovenských. R. 1820 sepsal Jiří Palckovič dvoudílný slovník německý, latinský a český, na onen čas nejobširnější, Jos. Chmela (r. 1830) slovník latinský, německý a český a N. Vaněk podobný menší slovník. Nej důkladnější však dílo lexikografické dokončil r. 1835 po 35 letech neunavené práci Josef Jungmann, pětidílný slovník českoněmecký, který téměř všechnu zásobu slov a frází z literatury starší a novější i z lidu obecného v sobě chová, vyrovnává se v důkladnosti i zevrubnosti na slovo vzatým akademickým slovníkům jiných národů.

Dle slovníka Jungmannova vzdělal Jos. Franta Šumavský slovník německočeský o dvou dílech (r. 1844—1846) a příhodný kapesní slovník českoněmecký i německočeský (r. 1850—1854), jež rozšířil a znovu vydal Jos. Rank (r. 1860 a 1865). Malé slovníky kapesní začátečníkům sepsali J. Konečný (r. 1845) a P. Jordán (r. 1847); slovník hospodářský a technický Fr. Špatný (r. 1843), slovník technologický Arnošt Vysoký (r. 1863) a slovník názvů zboží kupeckého K. Keil (r. 1864).

Ku potřebě úředníků soudním a politickým vydán jest od komise vládou k tomu zřízené slovník názvosloví právníckého a politického (r. 1850); podobný Slovník názvosloví vědeckého vzdělán ku potřebě školní v gymnásiích a reálkách (r. 1853) a ku potřebě lékařů Slovník terminologie lékařské (r. 1863). Mimo to vzdělán dvojí slovník novinářský (r. 1849 a 1862).

Úplné fraseologie a synonymiky české posud nestává. Počátek u spisování fraseologie učinil Mat. Siohra, sebrav některé zvláštnosti obecné řeči české (r. 1821), a nejnověji vzdělali krátké fraseologie J. Šach, Fr. Šebek a Jak Malý (r. 1867). Přísloví vydali: Fr. Trnka (některá slovenská r. 1831), J. Liblinský (česká, r. 1848) a Fr. L. Čelakovský (česká a jiná slovanská r. 1852).

Co básnictví se týče, skládány jsou s počátku této doby

básně nejvíce ke zvláštním případnostem, ježto docházely oblíbení, nehledíc k jich ceně, již proto, že zaznívaly v nich zvuky řeči mateřské a pronášely se jimi city vlastenecké. Toho způsobu jsou na př. básně V. Thama (r. 1785), Fr. Vaváka, V. Kotary (r. 1787), Fr. Knoblocha a jiných. Ale od sklonku 18. století spisovaly se již básně zdařilejší a rozmanitější. Proslulí básníci toho času byli: Ant. Jar. Puchmayer, jehož básně plyným veršem, jadrným rýmem i duchem básnickým vynikají; Frant. Rautenkranc (Routovský), v jehož skladbách mile se jeví láska k vlasti a k řeči mateřské; Vojtěch Nejedly, jenž složil některé větší eposy (Otakara, Vratislava a Václava) a nádhernou báseň Karel IV.; Šebestián Hněvkovský, skladatel oblíbeného ondy Děvína a mnohých drobných básní; Václav Stach, kterýž básně své pod jménem „Starého veršovce“ na světlo vysílal; Herm. Galáš, skladatel některých písní národních se podobajících; Fr. Štěpnička, známý Hlasem lyry české (r. 1817); F. Rayman, spisovatel některých nábožných básní epických, B. Tablic a j. Tito básníci spravovali se v pracích svých vesměs vzory cizími, nemajíce dosti původnosti a jsouce v básních epických příliš rozvláční.

Objevením však Rukopisu Kralodvorského (roku 1817) a obrácením zřetele k národním písním českým a slovanským vůbec nastala básnictví českému doba nová. Nadšení básněmi Kralodvorskými a posílnění duchem písní národních povstali stejnou téměř dobou dva přední básníci českoslovenští Jan Kollár a František Lad. Čelakovský. Kollár, pln mohutných myšlének a „nose v srdci národ slovanský“ oslavil (r. 1821) národní literaturu Slávy Deeron, básní posud všech nejvýtečnější, jejíž znělky podobají se mramorovým čtverhranům, na nichž monumentálním písmem napsány jsou nejhlubší a nejvyšší idey Slovanstva: Čelakovský pak, miláček a milovník Musy prostonárodní, popav v sebe nejsladší zvuky zpěvného lidu slovanského, složil dle nich mistrné Ohlasy písní ruských a českých (r. 1829 a 1840), sepsal zdařilé Básně smíšené (některé již r. 1820), důvtipné a ostré epigramy a cyklus básní, nazvaných Růže stolistá, vynikajících něžností erotickou, duchem filosofským, uhlazeností metrickou a vytříbeným jazykem.

S těmito dvěma výtečníky týmž časem co soupeř jako v závod vešel Jan Hollý, skladatel epopejí Svatopluka, Slava a Cyrilla a Methuda, též tklivých elegií a jemných selánek, kteréžto básně, proniknuty jsouce veskrz národním duchem slovenským, neméně úpravnou formou jsou výtečné, ač dialekt trnavský, jehož v nich užito, rozšíření jich nemálo byl na závalu.

Mimo tyto přední básníky i mnozí jiní, dílem s velkým prospěchem, básnictví se oddávali, jmenovitě Jos. Jungmann, jehož skladby, původní i přeložené, z části do první polovice této doby náležející, jsou vzorem uhlazené metriky; Antonín Marek, jenž vynikl některými pěknými ódami; Zdiraš M. Polák, pěvec lyrické básně „Vznešenost přírody“ (r. 1819) a některých pěkných písní; Karel Schneider, památný baládou „Jan za chrta dán,“ a básněmi žertovnými, a Václav Hanka, skladatel prostomilých písní. Neméně vynikli skladbami zdařilými jemnocitý Fr. Kamařyt, jenž sepsal pěkné písně a průpovídky; rozmyslný S. K. Macháček, původce některých krásných balád; libozvuký Karel Chmelenský; hbitý a libý Karel Vinařický, skladatel pestrých kyték dítkám, libozvučných básní „Varyto a lyra,“ vážný Jan E. Vogel, pěvec epických básní: Přemyslovci, Meč a Kalich a Labyrint Slávy; prostomilý J. Jaroslav Langer, spisovatel utěšených Selánek, satyriických Kopřiv a Bohdaneckého Rukopisu; Frant. Vacek (Jar. Kamenický), kterýž složil milé písně na způsob prstonárodních; Jindřich Marek (Jan z Hvězdy), původce oblíbených balád a básní žertovných; Jan P. Koubek, básník příležitostný, co do formy mistrný; F. Sušil, skladatel vroucích zpěvů nábožných a pěkných legend; M. F. Klácel, básník filosofský k vlastenectví povzbuzující a skladatel důvtipných průpovědek (Zrnek a Jahůdek); K. H. Mácha, básník „Máje,“ v způsobu Byronově sepsaného; Karel Jaromír Erben, výtečný baládami a pověstmi, líčenými v duchu národním, a Eugen Tupy (B. Jablonský), chvalně známý písněmi milosti a didaktickou básní „Šalomoun.“

Taktéž co básníci pochvalného jména došli: V. Jar. Pícek, skladatel pěkných písní (r. 1842), Frant. Doucha, spisovatel jemných básní a písní dětských (r. 1842), Vác-

slav Štulec, původce cituplných „Pomněnek“ (r. 1845) a Perel nebeských (r. 1864); Fr. Jar. Rubeš, oblíbený básník humoristický; Karel Sabina (r. 1844), Karel baron Villani, proslulý básněmi „Lyra a Meč“ (r. 1844), Jaroslav Kalina, z jehož básní (vyd. r. 1852) vyniká zvláště balláda „Kšaft“; Vinc. Fureh, skladatel pěkných písní a aforismů (r. 1844), Fr. Hajniš, humorista, V. Nebeský, spisovatel básně „Protichůdci“ (r. 1844), a jeden z předních znatelů literatury klasické, S. Kapper, básník Českých listů (r. 1846), K. Havlíček a B. Peška, vtipní epigramatisté a jiní.

Od r. 1848 básnictví české značně ochablo, po několik let téměř žádných plodův nevycházejíc; asi od desíti roků však opět okrálo, jak lyrické tak i epické. Z básníků lyrických nad jiné jest výtečný Jan Neruda, skladatel básní Hřbitovní kvítí (roku 1858), a Knihy veršů (roku 1868); z básníků epických vyniká Vítězslav Hálek, jenž složil básně Alfred (r. 1858), Goar (r. 1864), Černý praporek (r. 1867), též ballády a písně a j. Kromě těchto dvou básníků sepsali: Gustav Pfleger Dumky (r. 1857) a Cypřiše (r. 1862); Jos. Uhlíř Básně (r. 1858), Adolf Heyduk Básně (r. 1859); Jos. Frič „Výbor básní“ (r. 1862), Jiljí Jahn „Růženec“ (r. 1862), Jos. Soukup Velehradky (r. 1862), Bohumil Janda epickou báseň Jan Talafus z Ostrova (r. 1864) mimo některé básně lyrické. Též V. Lešetický, J. B. Cejp z Peclínovce, E. Špindler (r. 1866) a Jos. Martin (Jaroslav Martinec) vydali básně o sobě; jiní podali své práce básnické v časopisech (Lumíru a Květech) a v almanaších (Máji, Kytici, Růži, Dunaji a j.), zejména Jos. Kolář, Jos. Barák, Fr. Jeřábek, V. Crha a v. j.

Vedle básníků ve školách vzdělaných objevili se také někteří básníci národní, jmenovitě A. Bechyna, jenž složil pověstnou tklivou píseň: „Horo, horo, vysoká jsi“ (r. 1833); Fr. Chládek, Jindřich Hovorka, Ferd. Sobotka a j. ¹⁾

I některé vlastenky v básnění se zkoušely; prvé již Marie Antonie Pedálová († 1831) a Magdalena Retigova († r. 1845); v nejnovější době Marie Čacká a Anna Růžicková, jejich básně vyšly o sobě (r. 1857 a 1858), a Ludmila Tichá,

¹⁾ Viz o nich A. Waldau Böhmische Naturdichter. Prag 1860.

Anna Sázavská, Karolina Světlá a j., jichž práce tištěny jsou v almanaších a časopisech.

Co spisovatelé bájek pojmenování hodni jsou: Ant. J. Puchmayer, Josef Chmela, skladatel Bájek pro děti (r. 1818), Silorad Patrčka (v Dobroslavu a Miloslavu), Vinc. Zahradník (v Časop. Mus.), Jar. Langer (tamtéž), S. Godra, K. Vinařický, jenž sepsal Sněm zvířat, V. Štulc (r. 1844) a Fr. M. Klácel, jenž důmyslně vzdělal Bájky Bidpajovy (r. 1846) a j.

Básnictví dramatické vzdělávalo se vesměs touž měrou a cestou jako básnictví lyrické. Na začátku této doby spisovány jsou některé prostické frašky a činohry a líbily se, že byly české. Nejprve pokusil se o takové hry divadelní Prokop Šedivý, jenž sepsal frašky Masné krámy, Noční můra a Pražští sládci (r. 1796). Po něm dílem spisoval, dílem překládal hry dramatické Jan N. Štěpánek, jehož frašky Berounské koláče a Čech a Němec (r. 1816), též činohry Obložení Prahy od Švédů, Břetislav český Achilles, Korutané v Čechách a j., staly se na divadle velmi oblíbenými. Mimo to složil Fr. Rayman podobné hry prostonárodní „Sedlské námluvy“ (r. 1819) a „Vyhrané panství.“ Vsaak toho času, když Kollárova Slávy Deera učinila epochu v básnictví lyrickém (r. 1821), povzneslo se značně i básnictví dramatické, k jehož zvelebení zvláště přičinili mužové klasičky vzdělání: Václav Kliepera, nejplodnější básník dramatický, z jehož asi 50 dramat za nejlepší se pokládají „Divotvorný klobouk a Rohovín čtverrohý“, činohra „Loketský zvon,“ a tragédie „Soběslav“; Fr. Turinský, slovutný truchlohrami „Angelina“ a „Virginie“ a hrdinskou hrou „Pražané r. 1648“; Karel Macháček, spisovatel výtečné veselohry „Ženichové“ (r. 1826); Jos. K. Chmelenský, skladatel textu k prvním původním zpěvohrám „Dráteník, Oldřich a Božena a Libušin snatek; J. E. Vocel, jenž sepsal smutnohru „Harfu“ (r. 1825); V. A. Svoboda, původce směšnohry Karel Skreta, V. Vlček, skladatel truchlohry „Jeftovna“ (r. 1845), K. Vinařický, spisovatel smutnohry „Jan Slepý“ (r. 1847) a j. Hry divadelní ku provozování zvláště příhodně sepsal Jos. K. Tyl, mezi nimiž jsou nad jiné zdařilé: Slepý mládenec, Čestmír, Paličova deera, Paní Mariánka, Jan Hus, Strakonický dudák a Jiříkovo vidění.

Od r. 1848 prosluli co spisovatelé dramatictí: Ferdinand Mikovec, jenž složil truchlohry *Záhuba* rodu Přemyslova a *Dimitr Ivanovič*; J. Jiří Kollár, chvalně známý skladatel truchloher „*Monika, Smrt Žižkova a Magelona*“ (r. 1851) a v nejnovější době *Gustav Pflieger*, jenž vzdělal veselohry „*Ona mne miluje*“ (r. 1860) a „*Telegram*“; *Vítězslav Hálek*, spisovatel truchloher *Záviš z Rožmberka* a *Carevič Alexej*; *Jan Neruda*, kterýž sepsal truchlohu *Francisca di Rimini*, veselohru *Prodaná láska* (r. 1860) a j.; *Jos. Frič*, spisovatel básně dramatické *Libušin soud*, smutnohry *Ivan Mazepa* (r. 1865) a j.; *Frant. Jeřábek*, jenž složil „*Veselohru*“ a *Cesty veřejného mínění* (r. 1866); *V. Gabler*, skladatel truchlohry *Johanna D'Ark*, *Panna Orleanská* (r. 1866); *K. Sabina*, původce truchlohry „*Černá růže*“, frašky „*Inserát*“, operetky „*Ve studni*“ a j. Činnost v básnění dramatickém probuzena jest zvláště odměnami, jež vypsal na nejlepší práce dramatické vlastenecký měšťan *Pražský*, *Ferd. Fingerhut* (r. 1860) a ušlechtilý studující *J. Řanda*; též probuzena jest tato činnost zřízením českého národního divadla (r. 1863).

Jakož pak se po veškerou dobu hojně skládaly básně původní, tak překládaly se i z jazyků jiných, staroklasických, řeckého a latinského, i novověkých. *Jan Nejedlý* a *J. Palkovič* přeložili (r. 1801) první zpěv *Homérovy Iliády*, *Samuel Rožnay* (r. 1812) písně *Anakreonovy*, *Ant. Liška* *Homérovu Odysseu* (prosou), *Jan Vlček* *Homérovu Iliádu*, povahopisy *Theofrastovy* a *Hesiodovy nauky domácí* (r. 1842), a *Jan Vondráček* *Muséovu pověst Hero a Leander*. Z básníků latinských vyložil (r. 1824) *Jan Hollý* *Virgiliovu Aeneidu* a jeho *Selánky*, *Ovidiovy Heroidy* a některé *ódy Horáciovy*; *Karel Macháček* (r. 1827) „*O básnictví*“ z *Horácia*; *K. Vinařický* nejprve (r. 1828) *Selánky* a potom (r. 1851) veškeré básnické spisy *Virgiliovy*, též některé *ódy Horáciovy*; *Fr. L. Čelakovský* *epigramy Marciálovy*; *V. Žák* několik *elegií Tibullových* (v *Čas. Mus.*), *J. Vondráček* některé básně *Ovidiovy* a *Katullovy*, a *J. Truhlář* *Satyry Horáciovy* (r. 1867). *F. Sušil* přeložil výtečně *Výbor z básní Ovidiových, Katullových, Propertiových a Muséových* (r. 1861).

Z novějších básníků jinojazyčných, lyrických i epických, českému čtenářstvu též mnoho přetlumočeno. Co kla-

siků německých se týče, přeložil Jos. Jungmann Goethova Hermana a Dorotu, Jan Purkyně Schillerovy básně lyrické (r. 1841), a J. Jungmann, A. Marek, V. A. Svoboda, K. Macháček a j. mnohé básně Goethovy, Schillerovy, Herderovy a jiných předních básníků německých. Z anglických básní znamenitějších vyložil na česko J. Jungmannu Miltonův Ztracený ráj (výtečně v prosodii přízvucně), J. Nejedlý Youngovo Kvílení noční (r. 1820), B. Tablic Popeovu Zkoušku o člověku (r. 1831) a Fr. Doucha Thomsonovy počasi. Z vlašského převedl V. Žák v plynných hexametrích Torkvata Tasa Osvobozený Jerusalém, a Fr. L. Čelakovský i Frant. Vacek některé znělky Petrarkovy; ze španělštiny J. Čejka a V. Nebeský výbor romancí (r. 1861). Z polského přeložil V. Štule Mickiewiczova Konráda Wallenroda, jiní zase básně Krasického, Niemczewicze, Zaleského a j.; z ruštiny uvedl v češtinu V. Bendl „Výbor z básní Puškinových“ (r. 1859) a Jos. Kolář některé básně Marlinského, Lermontova, Kolcova; týž pak zčeštil z oharvátštiny báseň Iv. Mazuraniče Smrt Čengićova (r. 1861). Fr. L. Čelakovský uvedl v češtinu zpěvy národní téměř ze všech řečí slovanských, též několik z loparčiny, novořečtiny, a V. Nebeský některé národní básně novořecké (r. 1864). Také o překlad básní ze sanskrtu pokusili se J. Jungmann (r. 1824) a j.

Podobně i mnoho básní dramatických z jiných jazyků přeloženo. Z řečtiny vyložil velmi zdařile Fr. Šohaj Sofokleovu „Antigonu“ a „Krále Edipa,“ V. Nebeský Aristofanovy komedie „Acharňští“ a „Rytíři“, a Aischylovy tragédie „Eumenidy a Prometheys“ (r. 1862), J. Hanáček Sofokleovu truchlohru „Aias“ (r. 1860), a prvé již P. J. Šafařík zlomky z „Aristofanových Oblaků“ (v Čas Mus.). Z polštiny uvedeny jsou Čechům v známost veselohry hrab. Al. Fredra Pan Čapek a Dámy i husaři, J. Kraševského Pán a správce a J. Kořenovského Obžínky. Německých skladeb dramatických přeloženo tolik, že jich nelze všech vyčísliti. Z dramat Schillerových uvedl do češtiny Macháček Pannu Orleánskou, P. J. Šafařík Marii Stuartku a J. J. Kolář Loupežníky, Waldšteina a Úklady a lásku. Z Goethových dramat zčeštil Fr. L. Čelakovský Marinku, K. Macháček Ifigenii v Taurii, J. J. Kollár Fausta a B. Třemšínský Claviga. Zvláštního zálibení

došel u Čechů slavný anglický básník Shakespear, jehož veškeré spisy dramatické v posledních letech v češtinu uvedli Fr. Doucha, J. Čejka, J. Malý, J. J. Kolár a L. Čelakovský. I z jiných jazyků mnoho her divadelních přeloženo od Jana Hýbla, Norberta Vaňka, Františka Tomsy, Josefa Chmely, V. Filipka, J. Kašky, Jak. Malého a j., kteréž překlady tištěny jsou v Novém divadle českém (r. 1819—1826), v Divadle Štěpánkově, v Thálii Tylově, v Bibliotece divadelních her (od r. 1851—1867) a v Divadelním ochotníku (r. 1861—67).

Pokrok v básnictví v polovici této doby učiněný spůsobil, že básníci pojednou obrátili zřetel k písním národním, co ke studnici nevyváženého zdravého humoru, vtipu, žertu i satyry. Přední básníci čeští, Kollár, Čelakovský, Erben a Sušil, jali se sbírat tyto vzácné poklady, od století v ústech lidu dochované a podávati je v obecnost. Čelakovský vydal r. 1822 první sebrání národních písní českých a r. 1827 sbírku písní slovanských; Kollár r. 1834 „Národní zpěvanky slovanské,“ Sušil po více než 30 letém putování po Moravě „Národní písně moravské“ (r. 1835 a 1860) a K. J. Erben „Prostonárodní písně české“ (r. 1841 a 1864). Menší sebrání písní slovanských učinil P. J. Šafařík již r. 1823 a sbírku českých písní duchovních Fr. Kamaryt r. 1831. Povahu písní národních pěkně vyličil L. Štur ve zvláštním spise (r. 1853), J. L. Zvonář v Daliboru (r. 1860) a K. J. Erben v úvodu ke své sbírce národních písní (r. 1864).

Jako básnictví vůbec prospívalo, tak vzdělávala se i jiná pěkná literatura, zvláště kratochvilná. S počátku překládaly se rozličné povídky a pověsti pro obveselení myslí, jichž mnoho obsaženo jest v Tomsově Příteli lidu (vyd. r. 1786), v Nejedlého Hlasateli (r. 1806—1818), v Hromádkových Prvotínách pěkného umění (r. 1813—1817), v Hýblových Rozmanitostech (r. 1816) a jeho Hylosu (r. 1820); též v Čechoslavu Krameriusově (r. 1820), v Zieglerově Dobroslavu a Milozoru (r. 1820—1824), v Tomsově Poutníku (r. 1826), v Rozličnostech Pražských novin, v Jindy a Nyní (r. 1828), v obnoveném Čechoslavu (r. 1830) a jinde. Později přidružovaly se k drobnějším pracem beletristickým i větší novely a romány, přeložené a původní, jichž mnoho v sobě

zdržují: Česká Včela, spravovaná Fr. L. Čelakovským (r. 1834—1835), v níž mimo jiné podán Krasinákého výtečný román „Agay chán“ a některé pěkné novely Senkovského; Květy, Jos. Kaj. Tylem vedené (od r. 1834 s přetržkou do r. 1847), do nichž téměř všichni mladší spisovatelé té doby prvotiny své podávající nejoblíbenějším časopisem je učinili; Hronka, vydávaná K. Kuzmánym (r. 1837); J. Malého Dennice (r. 1840), Vlastimil (r. 1840—42), Zapův Poutník (r. 1846—1848), Lumír (r. 1852—1866), Obrazy života (r. 1858—62), Humoristické listy (r. 1859—67), Rodinná Kronika (r. 1862—64), Poutník od Otavy, Zlatá Praha (r. 1864), Květy (r. 1866), Světozor (r. 1867) a j. Mnohé povídky a novely též obsaženy jsou v Klieperových Almanáších (r. 1825—30), v Zoře slovenské (r. 1835—1841), Vesně (r. 1837—1839), Nitře (r. 1842), Horníku (r. 1844), v Perlách (r. 1855), Ladě (r. 1855), Máji (r. 1858—1860), Kytici (r. 1859) a Růži (r. 1860), zvláště ale v Bibliotece českých původních románů, od r. 1855—60 vydávané. Malého Biblioteka zábavného čtení (r. 1835—44) zavírá v sobě kromě některých původních novel romány a novely téměř ze všech jazyků přeložené, t. z polského (Korěnovského a Řevuského), z ruského (Gogola, Bulharina a j.), z německého, z vlašského (Manzoniho), z francouzského (Floriána, Chateaubrianda, z anglického (Bulwera, Irwinga, Byrona a j.), z dánského (Andersena), z uherského a j.

Ze starších spisovatelů, kteří se vzděláváním spisů kratochvilných obírali, jmenováni budte s počátku té doby: Fr. Tomsa, jenž na jazyk český převodl rozličné povídky; V. Kramerius, kterýž přeložil Ribcola na Krkonošských horách (r. 1794), Arabské pohádky (r. 1795), hraběte Rožmberka a jiné podobné povídky; Ant. Borový, překladatel Zrcadla pošetilosti a Zrcadla příkladův (r. 1794); Pr. Šedivý, jenž vzdělal České Amazonky a Mnislava i Světivinu, a J. Rulík, spisovatel povídek Boženka a Veselý Kubiček. J. Javůrek vyložil (r. 1796) z Fenelona „Příběhy Telemachovy“ (r. 1814 od J. Zieglera znovu přeložené); Jos. Jungmann uvedl v češtinu Chateaubriandova Atalu (r. 1805) a J. Nejedlý Floriánova Numa Pompilia (r. 1808). Matěj Sichra učinil první sbírku povídek a pověstí, domácích a cizích, a vydal ji pod

jmény: Povídatel (r. 1815), Kratochvilník (r. 1819) a Kratochvilná Včelinka (r. 1827); J. Linda sepsal zdařilou povídku „Záře nad pohanstvem“ (r. 1818), Dobromila Retigová některá pěkná vypravování v Mařenčině Košíčku (r. 1821), ve Věnečku a Chudobičkách (r. 1825), Marie Antonie povídky „Serafka, Myrhový věneček a Keř rozmarinový“, a F. Tomsa Jaré fiálky“ a Romantické povídky (r. 1825).

V době novější mnozí spisovatelé zdárnými původními povídkami a romány literaturu kratochvilnou rozmnožili. V. Klicpera vzdělal historické povídky Točník, Vítek Vítkovič, Věnceslava, První mlýn v Praze, Příchod Karla IV. do Čech, Karel IV. před Frankšteinem, Král Jan Slepý a j.; Jindřich Marek (Jan z Hvězdy) proslul novelami Mastičkář, Jarohněv z Hrádku a některými menšími; Jos. K. Tyl stal se oblíbeným novelistou svým Posledním Čechem (r. 1844), Rosinou Ruthardovic, Láskou vlastenskou, Dekretem Kutnohorským a Kusy mého srdce; Karel Mácha došel chvalného jména románem „Cikáni“ a některými drobnými povídkami (1834); J. E. Vocel novelami „Poslední Orbita a Hlatipisci“ (r. 1837) a Fr. Rubeš humoristickým „Panem Amanuensisem“ a Harfenicí. A. Švihlík sepsal povídky Albina, Slavi-bor a j.; Fr. Trojan povídky Zoul a Vina lásky, J. Ehrenberger Vlastenské povídky a J. Hurban Svatoplukovce a Gottschalka; K. Sabina vzdělal pěkné novely a romány: Hrobník, Kat krále Václava (r. 1844), Blouznění na Poušti, a j., nad jiné však vynikl románopisec Prokop Chocholoušek romány: Jiřina, Paločřík, Přivítan, Dvě královny, Hrad, Jih a j., a Karolina Světlá (Mužáková) romány: Láska k básníkovi, Na úsvitě, První láska a j., novelou Rozcestí a jinými novelami a povídkami. Nemalé obliby došel též Gustav Pfeiffer romány Dvoje věno, Dva umělci, Pan Vyšinský, Z malého světa a j. Kromě toho v literatuře beletristické se vyznačili: L. Ritter z Rittersberka povídkou „Jaromíra Radímská“ a některými jinými, H. Jireček novelami Theresienlust a Zdislava (r. 1853), V. Žizala (Donovský) romány Tři Čechové, Karbaník a j.; J. Křičenský romány Zmatky života, Lichvář, Statkář a jeho láska; menšími pak zdařilými povídkami a novelami: J. Neruda, V. Hálek, J. Janda (Cidlinský), J. K. Vilímek, J. Barák, Žofie Podlipská a j.

Důležitou část nové literatury kratochvilné činí Sbírky povídek (pohádek, báchorek) a pověstí národních, buď dle lidu vypravovaných nebo vzdělaných. Takové povídky a pověsti vydali J. Franta a J. Tomíček ve spise „Slovanka“ (r. 1833), J. Malý (1845) a Jan Košin z Radostova (r. 1859); na Moravě M. Mikšíček (r. 1843), B. Kulda (r. 1853) a J. Menšík; na Slovensku: Janko Rimavský (r. 1845), K. Škultety a S. Dobšínský (r. 1858). Věrně po lidu vypravovala Božena Němcová povídky národní, české (r. 1845) a slovenské (r. 1857) a líčila zvláště pěkně národní obyčeje v Podhorské vesnici, v Babičce (r. 1855) a v Obrazech ze slovenského života. Fr. Pravda (Hlinka) podal v Povídkách z kraje (r. 1851) a některých jiných pěkné obrazy z národního života českého a Honorata Zapová vůbec ze života slovenského. Výtečně vzdělal K. J. Erben některé povídky v řeči vázané pod jménem Kytice z pověstí národních (r. 1853 a 1861) a vydal výbor z prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v původních nářečích (Slovanská čítanka 1864).

Kromě toho, že mnoho původních povídek a spisů zábavných sepsáno, přeloženo mnoho podobných spisů z jazyků cizích do češtiny. J. Chmela, J. Kamenický, Fr. Šír, Fr. Holman a F. Vetešník převedli do českého povídky Van der Veldovy (r. 1827—32), Fr. B. Tomsa povídky Klaurenovy (r. 1826—30), V. Filípek a jiní povídky Zschokkovy, J. B. Pichl Cervantesovy novely a část pověstného Don Quijota (r. 1864), též Herlošova Jana Husa, Žižku a některé jiné romány; J. Bačkora Bulharinova Ivana Vyžihina (r. 1842); K. V. Zap Zábavné spisy Gogolovy. M. Fiálka Bozova Olivera Tvista, Zvony a Štědrý večer, V. Vávra (Haštalský) Hugonovy Bídníky a Chrám matky Boží v Paříži a jiní množství jiných románů, novel a povídek (viz Bibliografii níže).

Historie po všechnu tuto dobu s velkou pilností a s velkým zalíbením vzdělávána jest. Zvláště mnoho dělníků měla historie domácí, na skvělé děje přebohatá. Za příkladem slovutného Gelasia Dobnera, který již za doby předešlé tmu ve starých dějinách českých rozháněl, jal se J. Dobrovský některé příběhy starší kriticky líčiti, větším dílem sice jazykem německým, později ale také českým, jmenovitě o příchodu

praotce Čecha a o národu Plaveckém. Fr. Pelcl sepsal obsírnou historii českou až do válek husitských (r. 1791); J. Rulík šířil známost dějin českých Kalendářem historickým (r. 1797—1810) a J. Hýbl Pabstovou kronikou na česko vyloženu (r. 1809—27).

Nová doba vzešla dějepisu českému Františkem Palackým, kterýž shromáždív po dlouhá léta v archivech domácích i cizích materiál diplomatický a podav nejprvé mnohé důkladné rozpravy historické do Časopisu Musejního, uvázal se v sepsání obsírných pragmatických „Dějin národu Českého“ od nejstarší doby až do krále Ferdinanda I. (r. 1848—66). S vytrvalou-pilností oddává se též dějepytu českému od mnoha let Václav V. Tomek, jenž ovoce svého bádání vydal v hojných pojednáních historických v Čas. Mus. a v Pam. archeol., zvláště pak v Dějích království Českého (r. 1843, 1856 a 1864) a v Dějích university Pražské. J. Malý sepsal Krátkou kroniku českou (r. 1844) a Dějiny národu Českého (r. 1849 a 1864) a K. V. Zap Kroniku českomoravskou (r. 1862—68). Jan hrabě Harrach sestavil chronologický přehled dějin českých (r. 1867). Někteří spisovatelé vyzobrazili rozličné příběhy neb doby z historie vlastenské, na př. A. Šembera Vpád Mongolů do Moravy (r. 1841) a H. Jireček Děje království Velkomoravského (ve Světozoru r. 1858), E. Tonner pak přeložil Habersfeldovu Válku českou r. 1617.

Se zvláštním zalíbením vypisovali mnozí milovníci historie příběhy některých měst českých a moravských, totiž: Fr. Novotný Příběhy Mladé Boleslavi, Fr. Sláma města Prachatic, Fr. Jelínek města Litomyšle, A. Šembera měst Vysokého Mýta a Olomouce, V. Tomek Příběhy města Prahy, F. M. Ludvík města Náchoda, J. Zoubek města Kostelce nad Orlicí, P. Veselský města Kutné Hory a jiní příběhy měst Jablonného, Humpolce, Přestic, Králové Dvoru, Hranic a j.

Neméně k rozšíření známosti dějin vlastenských přičinili někteří spisovatelé životopisy znamenitých Čechů a Moravanů. Fr. Palacký vypsál obsírně život J. A. Komenského (r. 1829), V. Tomek život Jana Paška z Vratu, K. J. Erben život Ondřeje Puklice ze Vztuň, F. Mikovec

M. Dačického z Heslova a j., A. Rybička J. Horáka z Hasenburka, H. Jireček Jana Jiskry z Brandýsa a Mikuláše z Husi atd. Mimo životy mužů památných vzdělávali titěž a jiní spisovatelé genealogii českých a moravských rodů šlechtických. A. Šembera sestavil rodopis moravských pánů z Boskovic (r. 1836); Fr. Palacký sepsal počátky rodopisu českého a moravského ve svých Dějinách národu Českého (r. 1854); F. Vacek, A. Rybička, F. Mikovec, Ant. V. Vlasák a j. podali hojně pomůcky k rodokmenům šlechtickým v Časop. Mus., v Lumíru, v Archeologických památkách a j. Také pomocné vědy historické heraldika, diplomatika a mincovnictví mají v novější době své vzdělavatele, jichž práce shledávají se v Čas. Mus., v Památkách archeologických a ve Slovníku naučném. Zejména psal A. Rybička o heraldice, V. Hanka o mincích českých a Jan Hulakovský o zkráceninách v listinách a jiných starých památkách písemných.

Dějiny vzdělanosti a umění českého nejsou potud úplně sepsány, však snešeno k nim mnoho příspěvků vypsáním starých památek stavitelských, malířských a sochařských, též věcí hrobových z doby pohanské. Památky stavitelské, malířské a vůbec umělecké důkladně popsal J. Müller v Slovníku naučném a J. E. Vocel, A. Rybička, K. Vl. Zap, F. Mikovec, A. Výšek, Fr. Beneš, Fr. Zoubek a j. v Čas. Mus., v Památkách archeologických a v Lumíru. O umění církevním psal J. Bílý v Časop. katol. duchovenstva (na r. 1860). Zkoumáním hrobových památek pohanských nejpilněji se zanášel a zevrubně je popsal J. E. Vocel v Právku země České (r. 1866) a dříve již v Čas. Mus. a v Památkách archeologických, a v týchž památkách podali o nich hojně zprávy V. Krolmus, J. Petera, M. Lüssner, M. Trapp, Fr. Hraše a j.

U vzdělávání dějepisu práva českého počátek učinil Fr. Palacký, jenž srovnal zákony cíře Srbského Štefana Dušana s nejstaršími řády českými (r. 1837) a psal vůbec o právé a zřízení zemském (v Čas. Mus.). J. E. Vocel vyložil staročeské právo dědické (r. 1862) a K. Jičínský vyvinování právníctví českého vůbec (r. 1863). Výtečně pak

dějiny práva českého až do konce XIII. století sepsal Her-
menegild Jireček (r. 1863—64), zření máje k právu jiných ná-
rodů slovanských a váživ vesměs z pramenů původních. K dě-
jinám práva českého přispěli také spisovatelé životů slovut-
ných právníků českých, zejména Viktorina ze Všehrd Fr.
Palacký, Pavla z Koldína A. Rybička, Oftalmia z Oskořína
a Kupce z Bilenberka tentýž a j.

K historii řeči a literatury české základy naznačili
ve svých mluvnicích Fr. Pelcl a J. Nejedlý. Jos. Dobrovský
vzdělal krátce dějiny literatury jazykem německým (r. 1792
a 1818). S velkou, mnoholetou pilností sebral Jos. Jungmann
veškeré písemné památky české, přidav k nim krátký pře-
hled dějin, osvěty a řeči (r. 1825 a 1849); šíře rozebral hi-
storii písemnictví českého až do XVII. století Karel Sabina
(r. 1860—66). Knihopisy české doby novější sestavili:
J. Michl (r. 1837), J. V. Rozum (r. 1854) a Fr. Doucha (r.
1864). Příspěvky k pragmatické historii literaturní složeny
jsou v Časop. Musejním (od r. 1827—68), v Kroku (r. 1821
—40), v pojednáních kr. učené společnosti č., zejména v Roz-
boru literatury české (r. 1840—42), ve Světozoru Viden-
ském (r. 1857—60), v Obzoru (r. 1867) a v jiných časopi-
sech, též ve Slovníku naučném. Zvláště sepsali mnohé dů-
kladné rozpravy literární Jos. Jungmann, P. J. Šafářík, Fr.
L. Čelakovský, V. Hanka a z novějších spisovatelů A. J.
Vrátko, V. Nebeský, K. Sabina, I. J. Hanuš, Jos. a Herm.
Jireček a j. Za důležité pomůcky k dějinám písemnictví če-
ského pokládati také náleží životy spisovatelů českých, star-
ších i novějších. J. K. Erben vylicil život Tómy ze Štítného,
Jos. Al. svobodný pán Helfert život mistra Jana Husi, A. Gin-
dely Jana Blahoslava, V. Tomek M. Bacháčka z Nauměřic,
Fr. Čupr D. Adama z Veleslavína, Jos. Riss Šimona Lomni-
ckého z Budče a Sixta z Ottersdorfu, A. Rybička A. Zalu-
žanského z Zalužan a J. Melantricha z Aventinu, Jos. Jire-
ček Bart. Paprockého z Hlahol, I. J. Hanuš Jana Štelcara
a Ant. Koniáše atd. Životy novověkých spisovatelů vypsal:
V. Sedláček Antonína J. Puchmayera, Š. Hněvkovský Jana
Nejedlého, J. Weitenweber Ant. Jungmanna, J. S. Presla a
Fr. Petřiny, A. Rybička V. M. Krameriusa, Dom. Kynského,

J. L. Zieglera, J. Rautenkrance a j.: J. I. Hanuš Fr. L. Čelakovského, K. Sabina P. J. Šafaříka, V. N. Václava Hanky a Jos. Jungmanna (ve Světozoru na r. 1867) a j.

Historii národů slovanských vůbec až do uvedení křesťanství zevrubně a s důmyslem neobyčejným vyobrazil P. J. Šafařík v Starožitnostech slovanských (r. 1837). Al. Šembera vysvětlil pravěk Slovanů západních, ukázav, že bydlejí ve svých vlastech od doby předhistorické (r. 1868). Mimo to minulost zpřízněných kmenů slovanských čtenářstvu českému odhalili: J. Čejka, kterýž přeložil Dražkovičovy Starší dějiny národu illyrského (r. 1845) a L. Ritter z Rittersberka, jenž na česko převedl Ustrjalovy Dějiny ruské a Siemienského Dějiny polské

Příběhy jiných národů kromě slovanských též někteří spisovatelé jednak původně vylíčili, jednak přeložili. V. Tomek vypsál v Dějích mocnárství Rakouského dějiny uherské a vlašské (r. 1845 a 1852); K. Štorch přeložil Děje německé a francouzské (r. 1849); J. Malý Mignetovy příběhy revoluce francouzské; V. Vojáček Lamartinovu historii Girondinskou (r. 1852); J. Sl. Tomíček vyložil na česko krátké dějiny anglické a V. Zelený obsírný dějepis anglický T. B. Macaulaye (r. 1865); J. Malý vzdělal dějiny americké (r. 1853). I staré dějiny římské a řecké převedeny jsou z části na jazyk český. N. Vaněk přeložil Salustiovu válku s Jugurtou a Spiknutí Katilinovo, Jos. Chmela Aurelia Viktora a L. J. Flora Děje římské, K. Vinařický Tacitovu Germanii (v Čas. Mus.) a K. Štefan Korn. Nepota životy mužů znamenitých. J. Kvíčala zčeštil Dějiny Herodotovy (r. 1867).

Historii obecnou vzdělali nejprvé krátce O. Šoltys (r. 1829) a V. Tomek (r. 1842). Širší dějepis občanský sepsal J. F. Smetana (r. 1846) a ku potřebám školním K. Ninger (r. 1863) a J. Lepař (r. 1867). J. Tomíček vypsál Dobu prvního člověčenstva (r. 1846) a K. Lanyi Děje starého věku (r. 1851). K dějinám obecným náleží též Guizotovy dějiny vzdělanosti v Evropě, jež přeložil Jan Palacký (r. 1851), a životy slavných mužů, totiž Napoleona Bonaparte, vzdělaný od Jakuba Malého (r. 1849), císaře Josefa II., přel. od V. Vávry (r. 1861), a r. Kolumba, přel. od Fr. Douchy (r. 1853), proroka Mahomeda,

přel. od Fr. L. Riegra (r. 1853) a císaře Napoleona III. život Julia Caesara, přel. od několika spisovatelů (r. 1865 a 1867).

Zeměpis nevzdělával se s tímž prospěchem jako historie, zvláště hledímeli k velkému pokroku, jež za nové doby učinil u jiných národů. Zemi Českou popsal J. B. Dlabač (r. 1818), V. Dunder (r. 1824) a M. Kovář (r. 1867); Moravu V. Brandl (r. 1863), veškeré země koruny České K. Vl. Zap (r. 1849) a Fr. Řezáč (r. 1850) a císařství Rakouské K. Vl. Zap (r. 1852), Jan Lepař (r. 1863) a J. Jireček (r. 1863). Kromě toho vydáno o sobě z Naučného Slovníka popsání Čech (r. 1863), Korutanska a Krajska (r. 1864) a Ruska (r. 1867).

Obecný zeměpis sepsán od K. Šádka (r. 1822), šíře od K. Vl. Zapa (r. 1846 a 1851) a od E. Erbena (r. 1865). K. Amerling, K. Vl. Zap a K. Štorch uvázali se (r. 1835) v překládání zeměpisu Hadriana Balbiho, nedokonali ho však. Rovněž dal se Jan Palacký do spisování srovnávacího zeměpisu, ale popsal toliko Afriku a Australii.

Jakož pak se posud nedostává úplného zeměpisu vědeckého, tak není tu až podnes úplného zeměpisného atlasu. V. Merklas vzdělal pomocí K. V. Zapa malý atlas geografický a školní atlas příruční (r. 1853), které práce však zvýšeným potřebám nynějším již nevyhovují. Mimo tyto atlasy vydáno několik map země České, z nichž jest nejlepší etnografická mapa J. Jirečka, rytá od Fr. Schönfeldra (r. 1849) a mapa A. Müllera (r. 1863), i mapa krajiny Pražské, rytá též od Schönfeldra. A. V. Šembera sestavil velkou etnografickou mapu Moravskou a Sléžskou (r. 1863), a dříve již P. J. Šafařík etnografickou mapu slovanskou (Zeměvid slovanský r. 1842).

Pilněji než geografie vzdělávána jest topografie, zvláště česká a moravská. Důkladná studia v topografii historické konali: Fr. Palacký, jenž na základě jich vydal „Popis království Českého“ (r. 1848) a sepsal rozpravu „Ohlídka v staročeském místopisu“ (v Časop. Mus.); V. Tomek, kterýž vzdělal Základy místopisu Pražského (r. 1866) a podal některá pojednání místopisná do Časop. Musejního; Hermen. Jireček, jenž zevrubně popsal staré pomezí české a moravské a starodávné zřízení hradské (v Časop. Mus. a v Archeol.

pam.) a j. Ozdobné dílo topografické jsou Starožitnosti a památky země České, sepsané od Fr. Mikovce a K. V. Zapa, kteréž budou, rovněž jako Heroldovy Malebné cesty po Čechách (r. 1866), popsání města Prahy od K. V. Zapa (r. 1835 a 1867), města Prachatic od Fr. Slámy (r. 1838), Vysokého Mýta (r. 1845) a Olomouce (r. 1861) od A. Šembery, též měst Náchoda, Choceň, Humpolce a j., platnou pomůckou k sepsání místopisu Českomoravského. Množství popsání měst, hradů a krajůn nachází se také v časopisech, zvláště v Čas. Musejním, v Poutníku (r. 1846—48), v němž připomínáme zejména popsání Vídně od A. Rybičky, v Lumíru, v Rodinné Kronice (r. 1863), v Zlaté Praze (r. 1864), ve Květech (r. 1867), ve Světozoru (r. 1867) a j.

Ku pracem místopisným, vztahujícím se k zemím domácím, přidružuje se vhodně popsání cest, konaných do jiných zemí, jimiž se nemálo rozšířila známost cizích národů. Tu jmenovati sluší cestu do Vlach, kterou r. 1818 vykonal a popsal M. Z. Polák; dvě cesty vlašské, předsevzaté r. 1841 a 1844 a vypsané od J. Kollára; cestu Jana Krejčího, vykonanou r. 1862 po západních zemích, a cestu J. Chmelička do Zaslíbené země (r. 1864 a 1867). Více menších cestopisů, na př. cesta V. Kotlera do Sibíře, cesta J. E. Vocela do západních zemí, V. Zeleného do Vlach, A. Friče do Londýna a j., podáno do časopisů, jmenovitě do Čas. Mus., Světozora (r. 1834), Květů (r. 1836—47), České Včely, Poutníka, Lumíra, Živy a j. Z cizích jazyků přeloženo jest A. Norova a Idy Pfeifferové Putování po Svaté zemi, P. Freye Cesta do Říma (r. 1846), Cesty po světě od A. Šanty, Missie Tichomořské od Fr. Škorpíka (r. 1854), Obrazy světa od J. Tomíčka (r. 1846) a j.

Literatura národopisná jest velmi skrovná. Z nemnoha však spisů toho druhu vyniká skvěle, epochu v etnografii činíc, Šafaříkův Národopis slovanský (z r. 1842), v němž spisovatel podává velmi vzácné zprávy o Slovanech vůbec, o rozšíření každého kmene zvláště a o povaze a známkách každé řeči a každého nářečí slovanského, kterýmžto spisem zabřesklo Slovanům jasné světlo o postavení kmenů slovanských k sobě, o jich příbuznosti, přitažlivosti a odpudivosti. Mimo toto dílo psáno jen o některých obyčejích národ-

ních. J. Jar. Langer vyličil svadební a jiné obyčeje české (v Časopise Mus.); B. Červenák (v Zrcadle Slovenska) a Bož. Němcová (v Čas. Mus.) některé obyčeje slovenské. Fr. Vavák a B. Kulda sepsali řeči svadební, onen (r. 1802) české, tento (r. 1855) moravské. Co jiných Slovanů se týče, vyobrazil D. Vahylevič život Huculů a Bojků rusínských (v Časop. Mus.), P. J. Šafařík život týchž Huculů (ve Světozoru r. 1834) a K. Zap spůsoby a obyčeje polské a ruské (v Zrcadle života na východní Evropě, v Čas. Mus. a ve Vlastimilu).

Přírodověda asi od r. 1820, kdež v Čechách snažení vědecké vůbec se zmáhalo, pilně jsouc vzdělávána, nemálo se povznese. V čele mužů o zvelebení její zvláště zasloužilých byl téměř po 30 let J. S. Presl, tvůrce českého názvosloví přírodovědeckého, vzdělavatel téměř všech odvětví přírodních a vydavatel vědeckého časopisu Kroka (od r. 1821). Na základě od něho položeném pracovalo se po jeho smrti (r. 1849) dále; nejvíce přičiněním Jana Purkyně, kterýž se r. 1853 uvázal u vydávání časopisu Živý, co středisko přírodopisných prací literárních. O sobě vydal r. 1843 V. Staněk prstonárodní přírodopis, K. Starý Obrazy z přírody (r. 1862—1864), J. Jahn a K. Starý přeložili Schöndlerovu knihu přírody a V. Šafařík Humboldtovy Pohledy na přírodu.

Co se týče jednotlivých částí přírodovědy, sepsal J. S. Presl obsírnou mineralogii s obrazy (r. 1837); J. Krejčí vzdělal Počátky mineralogie (r. 1852) a kristalografii a J. Pečírka, J. Procházka, P. Jehlička a j. mineralogii ku potřebám školním. K. Amerling, J. Krejčí, V. Šafařík, A. Vysoký a j. podali též rozličné rozpravy o mineralogii do časopisu Živý.

O botaniku největších zásluh sobě dobyl J. S. Presl, jenž sepsal s Bedřichem hrabětem Berchtoldem velké a nákladné dílo O přirozenosti rostlin (r. 1821—35) a obsírný Rostlinopis (r. 1846) krom Počátků rostlinosloví (r. 1848). Mimo Presla vzdělali D. Sloboda Prstonárodní rostlinictví (r. 1850), J. Krejčí Obraz Květeny (r. 1852), J. Reuss Květenu slovenskou (r. 1853) a L. Čelakovský Přírodopisný atlas rostlinstva (r. 1863). K. Amerling popsal jedovaté byliny v Čechách, proslulý botanik F. M. Opie sestavil názvosloví českých rostlin (r. 1854) a E. Purkyně, L. Čelakovský, K.

Starý, K. Renger a j. sepsali některá pojednání botanická do Živy.

Zoologii uvedl v češtinu J. S. Presl spisem, nazvaným Ssavectvo (r. 1834), a dříve již některými rozpravami zoologickými v časopise Kroku. K. Amerling sepsal Knížku o hmyzech (r. 1836) a Zvířenu českou (r. 1852) a Ant. Frič Přírodopis evropského ptactva (r. 1855). Ku potřebě školní vydali J. Pečírka Vypsání živočichů a J. Krejčí Soustavu živočišnou, též Atlas živočišstva (r. 1863) a J. Pažout popsal Povahu živočichů (r. 1864). Mnohá pojednání o živočiších od J. Krejčího, A. Friče, Ed. Grégra, Em. Purkyně, Jarosl. Šafaříka, K. Starého a j. nacházejí se v časopise Živě, a popsání některých zvířat od K. Amerlinga ve Světozoru (r. 1834).

Ku geologii a geognosii české též základ položil J. S. Presl, vyloživ na česko znamenité dílo Cuvierovo o převraťtech kůry země (r. 1836). Po Preslu nejpilněji tuto vědu vzdělával J. Krejčí, jenž přeložil Grimmovy základy zeměznalství (r. 1852), sepsal přírodopisného průvodce po okolí Pražském a geologii čili nauku o útvarech zemských (r. 1861), krom mnohých pojednání geologických v časopise Živě. Knížku začátečníkům velmi užitečnou sepsal Fr. S. Kodým, nazvanou Úvod do zemězpytu (r. 1855); menší pojednání geologická podali do Živy J. Krejčí, A. Frič, K. Renger, L. Zeisner a j.

V chemii rovněž proklestil cestu neunavený J. S. Presl Lučbou zkusnou, vyd. ve dvou dílech r. 1828 a 1835. V novější době (r. 1853) sepsal V. Šafařík, hledě k velkému pokroku v této vědě učiněnému, Základy chemie, jenž se skládají za nejlepší spis toho způsobu. Potřebě školní sepsáním příhodných knih vyučovacích vyhověli B. Quadrát, Fr. Tonner a J. Staněk. Ku potřebám hospodářským vzdělali lučbu K. Amerling (r. 1851) a A. Červený (r. 1868), též F. Kodým, jenž přeložil Stöckhartovu lučbu rolnickou (r. 1852). Kodým sepsal mimo to chemii řemeslnickou a lékárnickou. J. Jahn, A. Jandoušek a jiní vložili drobnější práce o chemii do časopisu Živy.

Silozpytem čili fysikou obírali se někteří milovníci již v první polovici této doby, podavše několik rozprav silozpy-

teckých do Nejedlého Hlasatele. (r. 1806—18). Důkladnější pojednání o fysice nacházejí se v časopise Kroku od J. S. Presla, v Časop. Musejním od J. F. Smetany a Fr. Petřiny, ve Vlastimilu od V. Staňka, v Koledě moravské od A. Plucara a v Živě od J. Dasticha, J. Smolíka, K. V. Zengera, Fr. Studničky a j. Krátké naučení o silozpytu sepsal P. Michálek (r. 1819) a K. Šádek (r. 1825), širší V. Sedláček (r. 1825—28), nejdůkladnější pak J. Fr. Smetana (r. 1842). Některé částky fysiky prostonárodní vyložil F. S. Kodym v Zábavách nedělních (r. 1844), v Naučení o živlech (r. 1849) a v Úvodu k živlovědě (r. 1864), a spisovatelé Kroniky práce (v dílu II., 1867). K vyučování silozpytu ve školách upravili rukověti příhodně J. Fr. Smetana, J. Krejčí, A. Mayer a J. Pažout (r. 1864).

O astronomii mnoho poučného sepsáno v kalendářích, jež vydávali slovutní astronomové Pražští A. Strnad (r. 1793), A. David a A. Bittner (r. 1840; též v mnohých kalendářích novějších (viz Bibliografii níže) a v Časopisech Kroku a Živě, v této zejména od V. Kuneše, Fr. Karliňského, K. V. Zengera, J. Smolíka, jenž tu podal Dějepis hvězdářství, Fr. Studničky a j. Krátkou prostonárodní astronomii „Obraz jasných nebes,“ přeložil N. Vaněk (r. 1836), vědecké hvězdářství dle Litrova vzdělal J. Fr. Smetana (r. 1837); dle nynějšího pokroku vědy pak sepsal krátkou astronomii a meteorologii (r. 1864) a soustavu sluneční (r. 1868) Fr. Studnička.

Matematika a geometrie, Čechům ode dávna oblíbená, vzdělává se způsobem vědeckým teprv od dvaceti let. Sepsalť ovšem na slovo vzatý matematik Stanislav Vydra již na začátku tohoto století Počátky aritmetiky, na onen čas velmi dobré; však od jich vydání (r. 1805) až do r. 1848 skládaly se toliko knížky početní ku potřebě škol obecných, mezi nimiž byla nejlepší kniha počtářská Fr. Kukly (r. 1836). Když však r. 1849 do škol středních zavedena algebra a geometrie česká, tu znatelé počtářství jali se jako o závod vědomosti své v obecnost uváděti. A. Faehnrich vydal Počtovědu pro gymnasia (r. 1850), J. Fr. Smetana a Martin Čulen přeložili Mócníkovu aritmetiku, J. Smolík, J. Balda, J. Balcar, Fr. Fleischer a J. Jarolímek sepsali početní knihy ku potřebě gymnasií a škol reálních. Zvláště důkladnou alge-

bru pro gymnásia vzdělal V. Šimerka (r. 1863 a 1864), Algebraickou analýsi J. Skřivan (r. 1865) a vyšší matematiku Fr. Studnička (r. 1867). Mimo to vydal Fr. Macek logaritmy obecné (r. 1862) a M. Pokorný vyšší rovnice (r. 1865). Co měřictví se týče, pokusil se nejprve V. Sedláček o sepsání základů geometrie (r. 1822), zápasiv nemálo s nesnázemi terminologickými. Za naší doby vzdělal G. Skřivan analytickou geometrii ku potřebě technikům (r. 1864), V. Jandečka a J. Držhal geometrii ku potřebě studujícím gymnasiálním a Fr. Šanda a D. Rysavý realistům. Obchodníkům poskytl důkladného počtářství A. Skřivan (r. 1850), jenž sepsal také poučení o penězích, měrách a váhách předních zemí evropských (r. 1858).

Filosofie zavítala do české literatury v době vědeckého hnutí ku konci druhého desetiletí tohoto století. První rozpravu filosofickou podal (r. 1818) V. Zahradník do Nejedlého Hlasatele s názvem „Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie.“ J. Purkyně a Fr. Šir vložili některá pojednání filosofická do Kroka a Fr. Palacký část krasovědy do Časopisu Musejního (r. 1827). Větší dílo o sobě, kteréž tehda zřetel vzdělanců velmi na se obracelo, sepsal A. Marek, Umfíci čili logiku (r. 1820), a později také metafysiku. K pokroku ve filosofii nastalému hledě vzdělal M. F. Klácel úvod k metafysice (Mostek r. 1842), Dobrovědu (r. 1847) a některé důmyslné rozpravy v Časopise Musejním (na př. o Kosmopolitismu a vlastenectví, o Citu a rozumu) a v Moravských novinách (r. 1849—50). Připomenouti též sluší Herbartovu, Duševědu, již přeložil Fr. Hyna (r. 1844). Od r. 1848 I. J. Hannuš rozmnožil spisy filosofické Duševědou a Logikou a některými pojednáními v Moravské Koledě. Nejnověji sepsal J. Dastich Základy filosofie praktické (r. 1863) a filosofickou propedeutiku (r. 1867). Ze starověkých spisů filosofických uvedli Čechům v známost Fr. Šir Marka Aurelia filosofa Zápisy, A. J. Vříátka Aristotelovy Kategorie (r. 1860), Fr. Saska Platonovu rozmluvu Laches (r. 1862), J. Kosina Platonův Georgias (r. 1865) a j.

Mytologie vzdělávala se posud jen částečně, a to předkem slovanská. První rozpravu o ní sepsal Ant. Jung-

mann v Kroku (r. 1828). P. J. Šafařík psal o Rusalkách, K. J. Erben o dvojici a trojici mytologické, o obětování zemi a o stvoření světa, a J. Jireček o české mytologii vůbec (v Čas. Mus.). Některé stránky mytologie vysvětlil J. Holý ve svých spisech básnických (r. 1842). Šířeji rozebrali bájesloví slovanské Jan Kollár ve spise Sláva bohyně a I. J. Hanuš v Kalendáři bájeslovném (r. 1860). Nástin mytologie německé, porovnané se slovanskou, vydal Ad. Heyduk (r. 1863) a nástin mytologie řecké a římské Fr. Saska (r. 1867).

K pěkným uměním, zejména k výmluvnosti, básnictví a hudbě, sepsáno několikero navedení. Nauku o výmluvnosti prosaické, básnické a řečnické, nazvanou „Slovesnost,“ sepsal Jos. Jungmann (r. 1820 a 1845), kratší spis toho obsahu vzdělal J. Malý (r. 1848). O technické části básnictví čili o prosodii psali V. Stach ve Starém Veršovci (r. 1805), J. Benedikti, P. J. Šafařík a Fr. Palacký v Počátcích básnictví českého (r. 1818), J. Jungmann a P. J. Šafařík v Kroku, J. Holý při svých básních (r. 1841), V. P. Žák ve své mluvnici (r. 1846), Fr. Sušil ve zvláštním spise (r. 1855, 1861) a J. Jireček o staročeské prosodii v Časop. Mus. (r. 1861). Ve všech těchto navedeních ukazuje se, kterak v češtině v metrách antiických příhodná jest časomíra. Však A. Jar. Puchmayer v Sebrání básní a v Rymovníku a Š. Hněvkovský ve Zlomcích o českém básnictví (r. 1820) dovozovali, že přiměřenější jest přízvuk ku skládání básní českých. J. Malý (v Musejníku na r. 1834) a Fr. Sušil v prosodii své rozebrali místněji povahu rýmu přízvučného.

Co hudby se dotýče, sepsal J. Ryba Základy umění hudebního (r. 1817), J. Filcík Školu houslí (r. 1832), V. E. Horák Školu zpěváckou (r. 1855), J. L. Zvonař Základy harmonie a zpěvu (r. 1861) a Jan Škroup Školu hudební ku potřebě učitelů (r. 1862). E. Tupý přeložil Förstrovo navedení k generálnímu basu (r. 1835) a V. Mareš upravil Slovník hudební (r. 1863). Kromě toho vydávány jsou dva časopisy, Dalibor a Slavoj, jež obsahují mnoho dobrých naučení o umění hudebním.

Stenografii českou sestavil nejprvé důmyslný Ig. Heger (r. 1849) a nejnověji (r. 1863) vzdělali jiní stenografii dle

Gabelsberggra a vydávali po nějakou dobu časopis stenografický (r. 1862).

Mimo spisy tuto přivedené jsou také některé spisy, združující v sobě práce obsahu rozdílného, náležitého do několika oddělení výše položených, jež nazvati lze encyklopedické. Toho druhu jsou: Krok, Časopis všenaучný (vyd. od r. 1821—1840), jež řídil J. S. Presl, a Časopis Musejní, vyd. od r. 1827—1868; oba obsahují práce jazykozpytné, básnické, historické, země- a místopisné, přírodovědecké a j.; Naučný Slovník, redigovaný skrze Fr. L. Riegra a Jak. Malého (od r. 1859—68), jež zavírá v sobě články z dějepisu, zeměpisu a písemnictví slovanských kmenů, životy spisovatelů a umělců, pojednání o heraldice, mincovnictví atd.; Ná-zorný atlas k slovníku naučnému příslušný, kterýž obsahuje ilustrovanou historii výtvarného umění od J. Müllera, národopis od J. Malého a válečnictví polní i vojenství od Em. z Mirohorských a j. (r. 1867); Olzoz, vyd. r. 1856; Kronika práce, vyd. od J. Jahna, kteráž združuje v sobě články k historii vzdělanosti, přírodovědě a průmyslu se vztahující; Album Cyrillometodějské, vyd. od Fr. J. Kubička a M. Kříže r. 1863; Zlatá Praha, redig. od V. Hálka (r. 1864) Krok (r. 1864), Světozor (r. 1867) a podobné spisy.

Přikročující k vědě lékařské, přivádíme nejprve fyziologii. O její vzdělávání nejvíce se přičinil J. Purkyně výtečnými rozpravami v Časop. Musejním, Kroku a Živě. Psalť o ideálnosti prostoru zrakového, o řeči lidské, o smyslech, o sluchu, o dýchání atd. Mimo Purkyně sepsali některá pojednání fyziologická ve Vlastimilu a v Živě a jiných spisech K. Amerling, V. Staněk, V. Lambl a Ed. Grégr.

Pitvu a krátké lebosloví vzdělal V. Staněk (r. 1840) a přeložil též naučení anatomicke-patologické o ohledání mrtvol (r. 1855). Tělo lidské popsal A. Hnojek (r. 1853) a F. Kodým v Úvodu do tělovědy člověka (r. 1862). Ant. Jungmann již dříve podal některé vynatky z Antropologie do Kroka a nejnověji vzdělal J. Pažout krátkou nauku o člověku (r. 1862).

Spisy medicínské týkaly se až do nejnovější doby téměř jedině potřeb praktických. Ant. Jungmann přeložil Domá-cího lékaře J. Paulického (r. 1833), a knihy téhož obsahu

vzdělali J. Pešek (r. 1853) a J. Pečírka (r. 1863). Jiří Pal-kovič (r. 1800) a Boh. Tablic (r. 1817) vylóžili na česko Hufelandovu dietetiku; F. Kodým sepsal Zdravovědu pů-vodní (r. 1852) a převedl na česko Amonovu Mladou ženu. Zvláště přihlíželo se ku spisování porodnictví, kteréž se před-nášelo na universitách Pražské a Olomoucké. Původně je vzdělali Ant. Jungmann (r. 1814) a Fr. Mošner (r. 1837), jiní pak přeložili babictví Langovo (r. 1851) a Strengovo (r. 1859). V posledních létech jali se někteří mužové vlaste-nečtí vzdělávati lékařství vědecky, nejprve v Domácím lékaři, příloze k Živě, redigované skrze J. Podlipského (od r. 1857—60), a potom v Časopise lékařů českých, redigovaném do r. 1867 též od J. Podlipského a nyní od A. Tomsy. Do tohoto časopisu podali práce J. Purkyně, J. Hamerník, J. Čejka, A. Peters, Jan a Jos. Čermák a j. Za pomůcku spisovatelům lé-kařským sestavil V. Staněk Slovník názvosloví lékařského (r. 1863), z názvů, sebraných od A. Jungmanna a J. Čejky.

Také lékařství dobytčí neleželo ladem. A. Jung-mann sepsal naučení o nemocech dobytka domácího (r. 1826) a Lékaře konského; J. Pečírka přeložil Lékaře dobytčího (r. 1863), J. Beránek vydal krátké lékařství dobytčí (r. 1866) a K. Špot spis o pomoci při porodu dobytka (l. 1863).

Literatura právnická byla až do r. 1848 všechna za-krnellá, ježto vědy právnické a politické na universitě Praž-ské a Olomoucké přednášely se veskrz německy, a taktéž správa politická i soudní byla vesměs německá. Co zvlášť-nost vyložil A. Pavlovský část přirozeného práva na česko (r. 1801) a K. Chmelenský sepsal krátce České právo man-ské (v Časop. Mus. na r. 1832). Ku potřebě advokátům pře-ložil J. Tandler Dokonalého jednatele či advokáta (r. 1794) a Ant. Emil. Fayl sepsal Právniho sekretáře (r. 1838), v němž vyložil hlavní části zákonníka občanského. Od r. 1848 však, kdež jazyk český prohlášen za jednací v úřadech a sou-dech, vzdělali někteří právníci spisy pomocné k úřadování soudnímu, t. Antonín Štrobach Příklady výměrů soudních (r. 1850), A. Rybička formuláře k řádu trestnímu, J. Vin-tír naučení o exekuci, J. Pelikán Tajemníka soudního, a J. Vočadlo formuláře listin a jiných spisů notářských a

soudních (r. 1852). Také právníkům studujícím upraveny jsou některé spisy. V. Grünwald vysvětlil jim část práva dědického (r. 1853), J. Vintřák zákon trestní (r. 1861) a J. Slavíček sepsal jim Úvod ve studium práva trestního (r. 1866). Nejvíce přičiňuje ku vzdělávání vědy právnické a k uvedení správného jazyka českého v skutečný život časopis „Právník,“ zřízený r. 1861 skrze knížete Rudolfa Thurn-Taxisa a vydávaný nyní od Jednoty právnické redakcí J. Škardy a J. Kuchery. Ku kterémuž časopisu pracemi důkladnými přispěli: Ant. Randa, M. Havelka, M. Wellner, Al. Zucker, V. Skřivan, F. L. Chleborád, K. Jičínský, J. Kříž, A. Pavlíček a j.

Mimo spisy právnické složeny jsou od r. 1848 také některé spisy správní, zvláště zřízení obecního se týkající. V Čechách sepsal Fr. Špatný (r. 1852) návod k úřadování starostům obecním a J. Hlavatý i J. Kratochvíle výklad zřízení obecního, vyd. r. 1864. J. P. Trojan vyložil zákon o sýpkách obecních (r. 1864), J. Škarda zákon o záložnách a Fr. Ladislav Rieger činnost zastupitelstev okresních (r. 1866). Na Moravě vzdělal A. Kudla výklad zákona obecního z roku 1849, a A. Mezník výklad zřízení obecního z r. 1864, též zákony o sýpkách, silnicích a j. Připomenouti také sluší výklad zákona o živnostech řemeslnických s formuláři, vyd. r. 1860.

Hojněji však nežli soukromé spisy právnické vydávány jsou po všechnu dobu zákony od vlády. Až do r. 1848 vyšly: řád soudu civilního r. 1781 (podruhé přeložen r. 1847), zákon trestní r. 1787 a 1804; obecný zákoník občanský r. 1811 (znovu přeložený r. 1862), a zákon trestní o přestupcích úpadkových i řád celní (r. 1835); od r. 1848 vyhlášeny jsou zákoníkem říšským a věstníky vlád zemských: zákon o směnkách (r. 1850), zákon trestní a tiskový (r. 1852), řád soudu civilního v Uhřích (r. 1853), zákon horní (r. 1854), zákon o manželstvích katolických (r. 1856), zákon živnostenský (r. 1860), zřízení zemské, české a moravské (r. 1861), zákon o tisku (r. 1862), zákon obchodní (r. 1863), zákon o myslivosti v Čechách (r. 1866) a j. Mimo to vydány jsou sbírky soukromé zákonů říšských i zemských, též základní zákonové státní království Českého (r. 1864).

Hnutí politické r. 1848 a 1860 oživilo také velmi písemnictví politické, zejména novinářství. Když r. 1848 svolán jest sněm Moravský, vydáno ihned tiskem Jednání sněmovní (prvé tiskly se toliko skrovníčké zprávy o sněmích) a potom obšírný sněmovní věstník; od r. pak 1861 vydávají se zevrubné stenografické zprávy sněmovní v Čechách, na Moravě a dílem i ve Sléazku. Mnohem více však zmohla se od řečených roků publicistika. Kdežto až do r. 1848 kromě Pražských Novin, zřízených r. 1782, vydávány jsou (a to s přetržkou) jedny noviny politické, na nejvýš dvoje (Krameriusovy Vlastenské noviny od r. 1787—1823, Hromátkovy noviny ve Vídni od r. 1812—16 a Palkovičův Týdenník v Prešpurku od r. 1814—19), vycházelo jich r. 1848—1850 asi desatero, z nichž přední byly Havlíčkovy Národní Noviny (r. 1848—50), Havlíkův Slovan (r. 1850) a Lípa Slovanská (r. 1849); na Moravě Moravské Noviny (první české noviny v této zemi) a ve Vídni Slovenské Noviny (od r. 1849—60) a Denník Vídenský (r. 1850—51). Od r. 1860 pak stíhaly se noviny za novinami, rychle vznikající i pomíjející (viz Bibliografii níže). Nyní (r. 1868) vydává se politických novin osmero, a to tři denníky (Národní Listy a Národní Pokrok v Praze a Moravská Orlice v Brně); dvoje noviny třikrát v týdnu (Posel z Prahy a Moravské Noviny), dvoje dvakrát (Plzeňské a Olomoucké) a Hlas jednou za týden. Kromě toho vychází politický časopis Svoboda a Denník Pražský. Jakožto publicisté zvláště prosluli: Karel Havlíček, jehož práce publicistické o sobě vytištěny jsou v Duchu Národních Novin (r. 1850); Fr. Palacký, jenž psal do Národních Novin a do Národa (Idea národnosti r. 1865); Fr. L. Rieger, spisovatel státnických spisů sněmovních; Fr. Brauner, V. Gabler, J. Malý, V. Bělák (Fr. Šimáček), redaktor Posla z Prahy; V. Zelený, V. Tomek, O. Zeithammer, Em. Tonner, J. Jeřábek — Karel Sladkovský, skladatel hojných článků úvodních v Hlasu (r. 1861) a v Národních Listech, Vinc. Vávra, ondy redaktor Hlasu, Julius Grégr, J. Škarda, K. Sabina, Fr. Kořínek, Ferdinand Schulz, vesměs spisovatelé úvodních článků v Národních Listech; a na Moravě: Jindř. Dvořák, redaktor Moravské Orlice, V. Brandl, A. Mezník a j.

Nauky theologické vzdělávali po všechnu dobu mnozí mužové pilní a učení. Fort. Durich a Faustin Procházka připravili znovu k tisku písmo svaté (r. 1780 a 1804), opět vydané s některými změnami od J. Krbee (r. 1851 a 1856). Novou revisi písem svatých předsevzali (r. 1860—64) I. Frencl a Fr. Bezděka. Fr. Sušil, učeností theologickou nad jiné vynikající, přeložil poznovu dle nejstarších rukopisů řeckých a hebrejských a opatřil obšírným výkladem Nový zákon (r. 1864), kteráž dílo jest pravou ozdobou české literatury theologické. Dříve již vzdělal Tomáš Draský výklad k písmu svatému (r. 1822) a I. Frencl encyklopedii biblickou (r. 1855).

S nemalou pilností pečováno také o přeložení svatých otcův. Fr. L. Čelakovský převedl na česko knihy sv. Augustina o městě Božím (r. 1829), Fr. Sušil Spisy sv. otcův apoštolských (Klémenta, Ignácia, Polykarpa, Barnaby a Hermy, r. 1837); J. Stárek vybrané spisy sv. Cypriána (r. 1844) a Jana Zlatoustého (r. 1850), J. Desolda sv. Jana Zlatoustého knihy o kněžství (r. 1854) a I. Herčík sv. Augustina Vyznání (r. 1858). A. Řehák sestavil encyklopedii patristickou.

Co se týče dějepisu církevního, sepsal zevrubné dějiny církevní Jan Bílý (r. 1847 a 1860); kratší vzdělali K. Lany, Fr. Poimon a P. Neumann. Ku potřebě školní přeložili Fr. Doucha a P. Dvorský církevní dějepis Kulmannův (r. 1849) a M. Procházka církevní dějiny Fesslerovy (r. 1865). A. V. Hnojek vzdělal děje církevní pro poučení mládeže dospělejší.

Mezi spisy dogmatickými na předním místě stojí J. V. Jirsíka Bohomil (r. 1835) a populární dogmatika (r. 1841). Neméně důkladný jest J. Macaň Výbor příkladů na učení náboženství katolického a J. Fabiána Jádru katolického náboženství. A. Hejbal Dogmatika náboženská (vyd. r. 1863) na zřeteli má lid obecný, Ctiborová pak mládež studující. Připomínáme též spis J. M. Krále Jeden ovčinec a jeden pastýř, jenž času svého (r. 1828) mnoho hluku spůsobil.

Morálku či mravovědu někteří spisovatelé pojali ve své spisy dogmatické, zejména J. V. Jirsík ve svou populární dogmatiku, Macan ve Výbor příkladů a J. Fabián v Jádru katolického náboženství. O sobě morálku sepsal A. Hejbal (roku 1864) a dle Martina Konrada M. Procházka.

Kromě toho vzděláno mnoho rozprav k morálce se vztahujících v Časopise katolického duchovenstva od Frant. Slámy, J. Černého, V. Zahradníka a jiných.

Pastorální theologii, lidu obecného přímo se dotýkající, na začátku nynější doby vzdělal slovutný pastoralista Jiljí Chládek ve spise „Počátkové opatrnosti pastýřské“ (r. 1780). V novějších letech sepsali A. V. Hnojek, V. Krolmus a I. A. Frencl Liturgiku čili vysvětlení obřadů církve katolické pro poučení vzdělanců, J. Ctibor pro potřebu školní a J. Šrůtek pro lid obecný.

O katechetice pilně pracovali J. Javornický, spisovatel Bezpečného vůdce katechetů (r. 1826), Mik. Tomek, jenž vysvětlil katechismus (r. 1828), J. K. Škoda, původce obšírné katechetiky (r. 1856) a M. Okáč, spisovatel katechismu v příkladech (r. 1864).

Biblickou historii vzdělali J. Chmela a Š. Vrána (r. 1821), později Fr. PONDĚLÍK a J. Stárek (r. 1861). Dějiny zjevení Božího ku potřebě školní sepsali J. Kreisinger (r. 1849), I. A. Frencl a L. Kotrbalec (r. 1853).

Homiletika a kazatelství měly po všechnu dobu zvláště pilných vzdělavatelů. Co výkladů na evangelia a kázání se týče, přestáváme na výtečnějších. Vydaliť Homilie nejprvé Aleš Pařízek (r. 1788), Fr. Polášek, farář Dolanský, řečníctvím vynikající (r. 1792) a J. Dietrich (r. 1793), a potomně Fr. Vacek, L. F. Viršink, Fr. Frič, V. Zahradník, M. Schönbeck, A. V. Hnojek a j. Postilly sepsali J. Medlín (r. 1796), J. Zimmermann (r. 1843) a nejdůkladnější I. A. Frencl (r. 1854—57). Nauku o řečníctví duchovním vzdělal Dom. Špachta (r. 1849).

Co se dotýče kázání, prosluli co spisovatelé řeči duchovních Jan Rychlovský, sufragán arcibiskupa Pražského, svého času († r. 1808) přední kazatel český; V. Nejedlý (r. 1806), J. Rautenkranc, A. J. Puchmayer a M. Sichra (r. 1814), vesměs chvalně známí vzdělavatelé kazatelské literatury české. Neméně vynikli V. Václavíček, děkan kapituly Pražské (r. 1823), L. Fr. Viršink (r. 1826), Fr. Čermák, farář Hermanický (r. 1828), A. Marek, děkan Libunský (r. 1831), V. Zahradník (r. 1833), a Jos. Čeněk z Wartenberka,

děkan kapituly Saleburské (r. 1834). V novější době zvelebili literaturu kazatelskou J. V. Jirsík, biskup Budějovický, výmluvností nad jiné výtečný, A. V. Hnojek, Prokop Ondrák, Fr. Daneš, J. Ehrenberger, L. Zuman, Fr. Rokos, Fr. Havránek a j.

Na Moravě v oboru kazatelství prosluli: Fr. Polášek, výše jmenovaný, Ignác Feigerle, profesor Olomoucký a posléz biskup Svatohipolytský, jenž sepsal kázání postní a sváteční (r. 1831), Tom. Bečák, spisovatel kázání Mariánských, J. Bílý, B. Kulda, Fr. Paimon, A. Dudík, M. Okáč, K. Sicha a j.

Nemálo k povýšení umění kazatelského přispěli též E. Veverka a V. Kratochvíle vydáním sbírky výkladů a kázání (ježto obsahuje řeči duchovní Fr. Slámy, J. Černého, V. Zahradníka, A. Marka a j.); J. Bílý, též J. Šavel a J. Syka, vydáním Bibliotek kazatelských (r. 1852—1861) a B. Kulda vydáváním Kazatelny posvátné (r. 1862—68). Spochvalou jmenovati sluší také kázání ku příležitostem Alexandra Rudnaye, arcibiskupa Ostrihonského (r. 1833), kázně Mesárošovy a jiných starších kazatelů slovenských (vyd. r. 1831) a O. Radlinského Poklady kazatelského řečnictva (r. 1850).

Množství kázání k rozličným slavnostem obsahují v sobě mimo to Časopis katolického duchovenstva (od r. 1828—1850 a od r. 1855—68), Blahověst (r. 1847—1868), Cyrill a Methud (r. 1849) a Hlas katolické jednoty Brněnské (r. 1849—68).

O vzdělání myslí nábožné pečováno konečně spisováním knih ascetiických, života Krista Pána, životů svatých, knih modlitebních a p. Přeložen život Kristův dle sv. Bonaventury, bl. Ludvíka z Granady a dle sv. evangelistův. J. Bílý a V. Štulo sepsali život Ježíše Krista (r. 1864) proti spisu A. Renana téhož obsahu, z frančiny přeloženému. Životy svatých a světic vypsali J. Pohořelý (r. 1844) a obsírněji Hugo Karlík (r. 1847—59). O sobě vzdělal J. Černý život sv. Teresie (r. 1830), V. Štulo život sv. Vincence de Paula a jiných svatých; a tentýž, J. Bílý (r. 1862) a Fr. Vodička (r. 1863) život sv. Cyrilla a Methuda; v Bibliotece pak životů svatých, kterouž vydávalo Dědiectví sv. Cyrilla a Methuda (od r. 1857—62), vzdělali Jak. Procházka život sv. Alžběty a sv.

Angely, Fr. Valouch a M. Procházka život sv. Kapiestrána, M. Procházka život blah. Sarkandra a j.

Ze spisů vzdělavacích velkého rozšíření došla Tom. Kempenského Zlatá kniha o následování Krista Pána, již přeložili A. Stranský (r. 1828) a Fr. Doucha (r. 1842), též Fr. Salezského Filothea, kterouž v češtinu uvedl V. P. Žák a dle staršího překladu dvakrát vydal J. Krbec.

Vůbec zdržují v sobě mnohá pojednání ze všech částí katolické theologie časopisy církevní výše jmenované, zejména Časopis katolického duchovenstva, v němž v posledních ročnících shledávají se práce Jos. Vitvara, K. Borovského, J. Skočdopole, M. Procházky, J. Hausmanna a j. Toliko právo církevní až na práce Fr. Laurina o právě manželském v témž časopise obsažené, vzdělavatelů posud nenašlo.

Jako katolíci měli i evangelíci u spisování knih bohosloveckých předkem vzdělání lidu na zřeteli. Vydánoť několikrát znovu písmo svaté, od M. Semiana (r. 1787), J. Pal-koviče (r. 1808) a J. Růžičky (r. 1864); též od společnosti Berlínské (r. 1807) a anglické (r. 1842, 1848, 1859 a 1866). M. Loučka složil k písmu sv. konkordancii (r. 1791).

K dějepisu církve evangelické přispěli B. Tablic krátkou historií Augšpurského vyznání (r. 1808), B. Červenák Historií církve křesťanské (r. 1842), v níž zvláštní zření měl k církevním dějinám národů slovanských, J. Hurban spisem Církev evangelicko-luteránská (r. 1861) a L. z Tardy historií založení sborů evang. v Čechách a na Moravě (r. 1864).

Ze spisů dogmatických přivéstí sluší: Št. Lešky Navedení k poznání náboženství křesťanského, L. Bartolomeidesa Sumu náboženství křesťanského (r. 1796), J. Hurbana Unii (r. 1846) a jeho Nauku náboženství křesťanského, sepsanou mládeži (r. 1855); konečně konfesi helvetskou, vydanou od J. Szalaye a V. Krameriusa a nově přeloženou od H. z Tardy (r. 1867). Ku potřebě katechetické vzdělali B. Tablic, K. Kuzmany a K. Braxatoris Katechismus Lutherův a M. Blažek a posléz H. z Tardy (r. 1867) vydali helvetský katechismus Heideberský. Potřebě spisů liturgických vyhovělo se novým vydáním kancionálu, agendy a funebrálu.

Řeči nedělní a sváteční sepsali J. Petrman (r. 1783), M. Bláha (r. 1828) a J. Kollár (r. 1831 a 1844); kázne a řeči k příležitostem B. Tablic (r. 1821), J. Ferjenčík (r. 1833) D. Martini, K. Kuzmany, M. Hodža a j.; řeči pohřební J. Kutlík (r. 1852). Postilly znovu vydali O. Plachý (r. 1805) J. Nešpor (r. 1817), J. Růžicka a K. Braxatoris (r. 1859).

Z knih modlitebních a vzdělavacích rozšířeny jsou zvláště O. Plachého Kochání s Bohem (r. 1790), Veghovy Modlitby křesťanské (r. 1807), K. Kuzmanyho Modlitby (r. 1843), K. Braxatorisa Hodiny s Bohem (r. 1846) a J. Procházky Domácí poklad (r. 1851).

Mnohé články z rozličných nauk theologie evangelické čtou se v časopisech: Hlasateli českobratrském (r. 1849), Věstníku (r. 1850—53), v Evangelických novinách církevních (r. 1860), Hlasech ze Siona (r. 1861—68), v Husu (r. 1862) a v Hurbanových Listech církevních (r. 1864—68).

O vzdělání literatury vychovatelské přičinilo se učitelstvo i duchovenstvo, zvláště v posledních 20 letech, s velkou pilností. Jednak sepsáno, jednak přeloženo mnoho dobrých knih návodních, spisů pro poučení mládeže i obecného lidu. Nad jiné vynikl na začátku této doby co praktický pedagog Aleš Pařízek, jenž sepsal naučení o pravém způsobu cvičení mládeže (r. 1797) a Obraz dokonalého učitele, přeložený od Fr. Vacka; týž podal do Hlasatele pojednání o pravém vychování dítek (r. 1806). Později prosluli co spisovatelé vychovatelští J. Javornický, Jan Svoboda, zvláště spisem „Školka“ řečeným čili návodem k prvopočátečnímu vyučování malých dítek (r. 1839), a nejnověji K. Vinařický, Fr. Řezáč, J. Wenzig a jiní. — N. Vaněk, chvalně známý přítel mládeže, přeložil Salemannovy spisy Račinku, Vojtěcha Krásila, Blahovida a Blahoslava (r. 1824—1827), V. Dušek Overbeekovu methodologii (r. 1825), František Mošner sepsal Pěstounku čili vychování malých dítek mimo školu (r. 1851), A. Vocel Počáteční vyučování názorní a J. V. Vlasák Vyučování školní dle čítanek (r. 1859). Mnoho vědomostí vychovatelských uloženo též v širších a kratších pojednáních v časopisech pedagogických, jakož byly: Zieglerův a Stranského Přítel mládeže (od r. 1823—1848);

Zieglerův *Věrný Raditel* (r. 1824); *Posel z Budče* (r. 1848—51), *Zlaté klasy* (r. 1854—55), *Škola* (1852—54), *Pěstoun* (r. 1863—65) a *Škola mateřská* (r. 1864—65). Nyní vydávají se: *Škola a život*, (od r. 1855), *Školník* (od r. 1861), *Národní škola* (od r. 1863), *Škola dívčí* (od r. 1863) a *Listy učitelské* (od r. 1866). Rovněž obsahují mnohá dobrá vychovatelská pojednání almanachy učitelské (*Zora* a *Věstník*) a některé kalendáře.

K poučení mládeže nemálo přispěli V. M. Kramerius (r. 1805), V. Nejedlý (r. 1805), J. Javornický, J. Chmela (r. 1818), M. Siehra (r. 1822), A. Švihlík (r. 1825), M. Antonie (r. 1826—30) a J. Kamaryt (r. 1834). Jan Svoboda sepsal *Školku malým čtenářům a pisarům* (r. 1841), K. Vinařický *Kytku básniček* (r. 1842), B. Kulda složil *dítěm Písne školní* a *Budička*, V. Rozum *Krasořečníka*, Hon. Zapova *Nezabudky* (r. 1855). Zvláště pak zasloužilým o mládež se učinil Fr. Doucha deklamovánkami a vypravováním pěkných příběhů, ve způsobě dárků novoročních dítěm podávaným. Připočetmeli k těmto spisům z většiny původním spisy z něm. převezené, zejména spisy J. Kampe, K. Salcmanna, J. Jaisa, J. Glatze, J. Weisse, Fr. Hoffmanna, K. Schmida, G. Nieritze a jiných, tedy shledáme, že o vzdělání mládeže české v hojně míře pečováno.

O polním hospodářství, kteréž činí hlavní zaměstnání většiny obyvatelstva českého a moravského, mnoho poučného nejprve přeloženo, v době nynější ale i původně sepsáno. A. Jar. Puchmayer zčeštil *krátké poučení o hospodářství polním* (r. 1817), N. Vaněk *Sehneeova Rozumného hospodáře* (r. 1822) a spis *Schwipplův*, řečený „*Jiří Volný*“ (r. 1833); J. Pečírka přeložil podobný spis, nazvaný „*Václav Novák*.“ Také *Listy poučné*, vydávané od hospodářské společnosti české v Praze (r. 1838—46), podávaly po mnohá léta z větší části práce přeložené. Později však objevovaly se též práce původní, sepsané jednak od hospodářů vzdělaných, jakož složil na př. J. Fr. Kouble *Knihu hospodářskou* (r. 1833); jednak i od samých rolníků, zejména v časopisech. V nejnovější době nad jiné tu předčí spisy svými F. S. Kodým a K. Lambl. Kodým vzdělal *Klíč hospodářský* (r. 1858) a *Knihu*

hospodářskou (r. 1862), též mnohá důkladná pojednání v Týdenníku hospodářském, v Hospodářských novinách, jež po kolik let (r. 1854—62) spravoval a v Hlase. jež spravuje nyní. K. Lambl sepsal naučení o chování dobytka, o koňarství, o chmelařství, o zvelebení luk a krom toho mnohé rozpravy hospodářské v časopisech. Jiní spisovatelé hospodářství jsou: Fr. Horký, kterýž vydal Rolnická polní kázání a Střídavé hospodářství (r. 1861), Fr. Ronovský, spisovatel Knihy hospodářské (r. 1863), V. Lhota, jenž vzdělal Budička či hlasatele vědomostí hospodářských, Jan Lambl, spisovatel Letopisů rolníka nového věku (r. 1868), Jan Palacký, A. D. Šmid a j. Nejvíce rozšiřují se vědomosti o polním hospodářství prostředkem časopisů, ježto jsou v Čechách: Noviny hospodářské výše připomenuté, jichž redaktorem jest J. Kučera, Posel z Prahy (noviny s polovice politické a s polovice hospodářské), redigovaný od Františka Šimáčka, Hlas Kodymův a Rolník nového věku, jež vydávali Jan a Karel Lambl (r. 1860—64); na Moravě: Rolník, vydávaný od mor. společnosti hospodářské v Brně, (red. F. Mathon), Hospodář moravský, vyd. od filiáln. spolku hospodářského v Olomouci (red. J. K. Demel), Zprávy filiáln. hosp. spolku Jihlavského, Znojemského a Novojičínského, prvé pak Besídka hospodářská, kterouž spravoval M. F. Klácel. Konečně připomenouti náleží některé zvláštní spisy k hospodářství se vztahující, totiž A. D. Šmida Knihu ovčáckou (r. 1863), J. Pátka, Fr. Špatného a F. Březiny Hedbávnictví (r. 1860—1868) a Fr. Špatného Holubářství (r. 1862).

Ze spisů štěpařských uvádíme V. Skřivana Naučení o štěpařství (r. 1798), J. Teplého Naučení o chování ovocných stromů (r. 1822) a Fr. Pixy Klíč štěpařský (r. 1848); ze spisů zahradnických J. Krbce Zelináře (r. 1841), J. Lichta Zkušného zahradníka (r. 1863), J. Šafránka Zelinářství (r. 1866) a J. Šamala Venkovského zahradníka (r. 1867).

O včelařství sepsáno několik spisův, které však za příčinou změněného v novější době způsobu včelaření z větší části pozbyly platnosti. Nejlepšího poučení o včelařství poskytuje Kniha včelařská Poláka Dérzona, vynálezce nových úlů, a Včelaření polského včelaře J. Luběneckého, kteréž oba

spisy na česko přeložil F. S. Kodým (r. 1857 a 1858). Menší poučné knížky podali včelařům T. Šimbera (Návod k rozumnému včelaření) a J. Kohlruss (Rukověť moudrého včelaření, r. 1861).

Spisovatelů lesnických bylo posud velmi po skrovnu, ač v Čechách i na Moravě počítá se mnoho výtečných lesníků. Fr. Dušek sepsal základy umění polesného (r. 1800), V. Havelka přeložil Hartigovo umění lesní (r. 1823 a 1849), dílo důkladné, a I. D. Kašpar Úředníka lesního (r. 1843). Nejnověji (r. 1865) sepsal K. Schindler veškeré nauky lesnické (v Rolníku nového věku). Pojmenovati tu náleží též Zákon lesní, vyd. r. 1852 a Fr. Špatného Zábavy myslivecké (r. 1861).

O povznesení řemeslnictví a průmyslu způsobem poučování písemného velkých zásluh sobě dobyl J. S. Presl, kterýž, sebrav k tomu konci názvy technologické z lidu, vzdělal po česku J. M. Pope prostonárodní technologii (r. 1836) a jal se vydávati časopis technologický (r. 1837—39). Zaroven s J. Preslem k zvelebení průmyslu přihlížel K. Amerling, spisovatel Promyslového posla (r. 1840—46), a Jednota ku povzbuzení průmyslu, kteráž vydávala Listy poučné řemeslníkům (r. 1847). V novějších letech vzdělávali technologii A. Mayer, jenž sepsal Nauky technické (r. 1855) a Českého řemeslníka (r. 1863), Fr. Hora, kterýž sepsal Krátkou technologii (r. 1862), zvláště pak vydavatelé časopisu „Průmyslová škola“ (od r. 1858—62), z nichž napsal J. Krejčí Přírodopis kovů, E. Grégr rozpravu o zvířatech a látkách zvířecích, J. Staněk chemii technologickou, J. Mužák návod ku kreslení, F. Šanda měřictví, J. Balda základy technologie a A. Schwarzer počátky mechaniky. Mimo to sepsal J. Daněk naučení o pivovárnictví (r. 1852) a Fr. Šebor cukrovarnictví (r. 1865). Co stavitelství se týče, přeložil J. N. Štěpánek Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním (r. 1840), L. Kavka Wachova užitečného rádce stavitelského (r. 1864) a Jos. Niklas a Fr. Šanda popsali Slohy stavitelské (r. 1865).

Nauky kupecké jazykem českým nejprve vzdělávati počal A. Skřivan, majetník školy obchodnické. Sepsal Nauku o slohu kupeckých listů (r. 1850), Českého obchodníka (r. 1851), Směnkářství obchodníkům (r. 1851), rozpravu o stát-

ních papírech (r. 1857) a o spořitelnách, též nauku o kupeckém slohu a o kupeckém účetnictví (r. 1866). Kromě Skřivana vydal na světlo J. Velek *Návod k vedení knih kupeckých* (r. 1863), A. Mezník *Nauku o směnkách ku potřebě škol reálních* (r. 1863) a K. P. Kheil *Slovník názvů zboží kupeckého* (r. 1864). Od r. 1867 vydává spolek kupecký *Merkur* časopis obchodnický, nazvaný „Pražský Lloyd.“

Vědomosti o národní ekonomii v lidu českém jal se šířiti Fr. L. Rieger, jenž přeložil dílo slovutného J. Droze o politickém hospodářství (r. 1853) a sepsal rozpravu o pracích nehmotných (r. 1850) a zevrubnější spis o účinech, jež má průmysl na blahobyť dělníků (r. 1860). Fr. Chleborád vzdělal národní hospodářství politické (r. 1868).

Ku konci jest nám ještě uvést některé spisy pro poučení lidu, z velké části převedené z němčiny. Toho způsobu jsou: Beckrova *Kniha o pomoci v bídě*, přeložena od Fr. Tomsy (r. 1791), Salemannův *David opatrný*, přel. od V. Kramerlusa (r. 1803), a téhož Arnošt Zabranský, přel. od A. Sůchánka (r. 1815). Filip Neděle vzdělal dle německého knihu, nazvanou *Václav a Dorota* či obraz pro lid obecný (r. 1812), J. Mejstřík (r. 1821) a Fr. Sláma (r. 1844) *Hubrova Isidora*, sedláka Lhotského, Fr. Svoboda (r. 1830) *Zschockův Zlatodol*, a jiní téhož mistra Jordána a Kořaleční mor. Fr. Kampelík zčeštil (r. 1838) *Franklinovu Pokladnici* čili cestu, vedoucí k bohatství. Původní práce jsou J. Javornického *Duchové a strašidla* a *Lucián a obec Skalenská* (r. 1827).

Mnoho poučného obecnému lidu poskytují za novější doby kalendáře. O zvelebení této důležité části literatury prostonárodní pilně se přičinili V. M. Kramérius, spisovatel kalendáře *tolerancí* (r. 1787—98), Jan Hýbl (r. 1817) a Frant. Bohumil Tomsa (r. 1831); v novějších létech V. Filípek. Jak. Malý, J. Pečírka a Vinc. Vávra. Na Moravě hleděla ku zdokonalení kalendářství *Jednota moravská*, vydávavši dobře uspořádaný kalendář *Koledu* (r. 1851—58), a *Jednota Cyrillo-Methodějská*, ježto vydává kalendář *Moravana* (od r. 1852). Na Slovensku o vzdělání lidu vydáváním příhodných kalendářů v jazyku českém chvalitebně pečovali: J. Palkovič (r. 1802—49), K. Fejerpataky (r. 1830—51) a D. Lichard,

pořadatel kalendáře Časníka (r. 1856—59). Porovnáme-li minuci hospodářské, vydávané na konci minulého století a ilustrace k nim s kalendáři nynějšími, s potěšením shledáme, jak veliký pokrok se stal k dobrému obecného lidu v tomto odvětví prstonárodního písemnictví. Na zřeteli při tom máme zvláště novější kalendáře Sborník, Posla z Prahy, Kalendář koruny České a Moravany.

5. Spisové znamenitější.

A) Jazykověda.

a) Mluvnice a pravopisy.

- α) Psané jazykem českým. 1. Fr. Tomsy Uvedení k české dobropisemnosti. V Praze 1782 a 1784.
2. Al. Pařízka Pravidla české dobropisemnosti. V Praze 1813.
3. V. Hanky Pravopis český. V Praze 1817 a potom několikrát.
4. Fr. L. Čelakovského Česká dobropisemnost. V Praze 1840.
5. J. S. Tomička Pravopis český. V Praze 1850 a 1862.
6. J. Schmitta Grammatika česká. V Praze 1816.
7. Fr. Novotného z Luže Pravidla řeči české. V Praze 1818.
8. J. Dobrovského mluvnice čili soustava jazyka českého. Přeložil V. Hanka. V Praze 1822, 1831 a 1849.
9. J. Franty Zastaralé formy českého slovesa. V Praze 1829.
10. Fr. Kampelika Čechoslovan. V Praze 1842.
11. J. Zieglera Mluvnice česká. V Chrudími 1842 a 1850.
12. M. F. Klácela Počátky vědecké mluvnictví českého. V Brně 1843.
13. P. J. Šafaříka Počátkové staročeské mluvnice. V Praze 1845. (Co úvod k Výboru z literatury české)
14. Jak. Malého Krátká mluvnice česká. V Praze 1846.
15. J. S. Tomička Mluvnice česká. V Praze 1850, posléz 1863.
16. Fr. Lad. Čelakovského Čtení o srovnávací mluvnici slovanské. V Praze 1854.
17. Mart. Hattaly a) Zvukosloví jazyka československého. V Praze 1853. b) Téhož Skladba jazyka českého. V Praze 1855, a c) téhož Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. V Praze 1857.
18. Josefa Smolika Nauka o slohu pro gymnasia a školy reální. V Praze 1858.
19. Karla Kunce a) Nauka o větách. V Opavě 1859 a 1861. b) Téhož Mluvnice česká pro nižší gymnasia a reálky. V Opavě 1863 a 1866.
20. Fr. B. Květa Staročeská mluvnice. V Praze 1860 a 1864.
21. V. Zikmunda a) Skladba jazyka českého. V Litomyšli a v Praze 1863. b) Téhož Grammatika jazyka českého pro nižší gymnasia. V Praze 1864.

22. Jana Maška Pravopis český. V Táboře 1863.
23. I. J. Hanuše Nástin slohovědy či stylistiky. V Praze 1864.
24. Em. Týna Časoslovo české ve významu a bohatosti svých tvarů. V Praze 1866.
25. Fr. Ot. Mikše a) Pravopis a mluvnice jazyka českého. V Praze 1867.
b) Téhož Česká mluvnice. V Praze 1868.
- β) Mluvnice a pravopisy psané jazykem německým. 1. Fr. Tomsa's Böhmische Sprachlehre. V Praze 1782.
2. K. J. Thams Böhmische Grammatik. V Praze 1785.
3. F. M. Pelzel Grundsätze der böhm. Grammatik. V Praze 1795.
4. J. Nejedlý's Böhmische Grammatik. V Praze 1804, 1821 a 1830.
5. J. Dobrovský's Lehrgebäude der böhmischen Sprache. V Praze 1809 a 1819.
6. A. Lischka's Elementar-Unterricht in der böhmischen Sprache. V Jindřichově Hradci 1821.
7. N. Vaněk und J. Franta Kleine Grammatik der böhmischen Sprache. V Praze 1836.
8. Th. Burian Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche. V Praze a v Hradci Králové 1839 a 1844.
9. A. Šembera Böhmische Rechtschreibung. V Olomouci 1841 a 1844.
10. V. P. Ziak Böhmische Sprachlehre für Deutsche. V Brně 1842, 1846 a 1849.
11. A. Cebuzký Kurze Grammatik der böhmischen Sprache nach der Ahn'schen Methode. Ve Vídni 1850 a 1863.
12. J. S. Tomíček Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche. V Praze 1851 a 1855.
13. Jakob Malý Praktische böhmische Sprachlehre für Deutsche. V Praze 1851.
14. H. Karlík Praktische böhmische Grammatik. V Praze 1856.
15. J. Sokol Schule der böhmischen Sprache für Deutsche. V Litomyšli 1862 a 1863.

b) Mluvnice jiných řečí.

1. D. Špachty Krátká mluvnice jazyka polského. V Praze 1836.
2. V. Hanky Mluvnice jazyka polského. V Praze 1839 a 1850.
3. A. J. Fuchmayera Pravopis ruskočeský. V Praze 1805 a 1851.
4. V. Hanky Mluvnice jazyka ruského. V Praze 1849 a 1857.
5. Jos. Kolář Mluvnice jazyka ruského v příkladech a rozmluvách. V Praze 1867.
6. F. O. Mikše Mluvnice jazyka ruského. V Praze 1867.
7. V. Hanky Počátky posvátného jazyka slovanského. V Praze 1846.
8. J. Javornického Německý mluvník V Praze 1817 a 1821.
9. J. Sykory Německá mluvnice. V Praze 1844.
10. Fr. Lad. Čelakovského Krátká mluvnice jazyka německého. V Praze 1840.

11. Fr. Tesyre Mluvnice jazyka německého. V Praze 1856.
12. Josefa Aušteckého Krátká mluvnice jazyka německého. V Praze 1865.
13. J. Procházky Škola řeči uherské. V Kyseku 1846.
14. Ed. Vodnářika Mluvnice jazyka uherského. V Brně 1867.
15. J. Vočadla Vyučování jazyku francouzskému. V Praze 1863.
16. E. Kregczy Elem. mluvnice jazyka francouzského. V Praze 1863.
17. J. Březanovského (P. Šrámka) Škola jazyka francouzského. V Praze 1864.
18. V. Gablera Mluvnice francouzská pro vyšší dívčí školy. V Praze 1864.
19. L. Grellepoisa Francouzská mluvnice dle Ollendorfovy metody. V Praze 1867.
20. A. V. Straky Mluvnice anglická. V Praze 1862.
21. Fr. Šohaje Malá mluvnice latinská. V Praze 1853.
22. V. Svobody Slovosklad jazyka latinského. V Praze 1853.
23. J. K. Klumpara a) Skladba jazyka latinského. V Praze 1863.
- b) Též Ověčbná kniha ku překládání z češtiny na jazyk latinský pro 3. třídu gymnasiální. V Praze 1866.
24. Jana Kosiny Grammatika jazyka latinského. Díl I. Tvaroslovi. V Praze 1867.
25. Jos. Rissa Latinská cvičebná kniha pro 2. gym. třídu. V Praze 1868.
26. R. Kühnera Mluvnice řecká. Přel. Fr. Šir. V Praze 1852.
27. J. Kurtia Grammatika řecká. Přel. A. Vaníček. V Praze 1863.
28. Fr. Lepaře Řecká cvičební kniha pro gymnasia. V Praze 1863.

c) Čítanky.

- a) České. 1. Fr. Tomsy Chrestomatie česká s nápisem: Uiber die Veraenderungen der böhmischen Sprache. V Praze 1805.
2. Jos. Jungmanna Slovesnost aneb sbírka příkladů s pojednáním o slohu. V Praze 1820; rozmnožena 1845 a 1846.
3. Fr. Šíra Výbor ze spisovatelů řeckých. V Jičíně 1826 a 1827.
4. S. K. Macháčka Česká chrestomatie Němci sepsána s titulem: Böhmische Chrestomathie für Deutsche. V Praze 1830.
5. Fr. Trnky Kniha cvičná jazyka slovanského v Čechách, na Moravě a na Slovensku. V Brně 1832.
6. Výbor z literatury české až do konce XVI. století. Sestavil K. J. Erben. Díl I. V Praze 1845. Díl II. V Praze 1868.
7. J. Malého a) Příkladové české mluvy. V Praze 1846. b) Soustavní nástin slovesnosti. Tamtéž 1848.
8. Fr. L. Čelakovského a) Česká čítací kniha pro nižší třídy gymnasiální. Tři díly. V Praze 1851 a 1852. b) Též Česká čítací kniha pro pátou a šestou třídu gymnasiální. V Praze 1851. Vydána též s titulem: Malý výbor z literatury české. V Praze 1850.
9. Fr. Čupra Čítanka česká s titulem: Böhmisches Lesebuch für die Gymnasien. 3 díly. V Praze 1852.

10. J. Jirečka *a)* Čítanka pro nižší gymnasia: *a)* pro první třídu. V Praze 1856; *β)* pro třetí třídu. V Praze 1857 a *γ)* pro čtvrtou třídu. V Praze 1853. *b)* Téhož Antologie z literatury české pro vyšší gymnasia: *a)* doby staré. V Praze 1860; *β)* doby střední. V Praze 1858, a *γ)* doby nové. V Praze 1861

11. H. Jirečka Obrazy přírodní z Hše rakouské. Čítanka s obrazy. Ve Vídni 1860.

12. I. J. Hanuše Malý výbor ze staročeské literatury. V Praze 1863.

β) Čítanky jinojazyčné. 1. Fr. L. Čelakovského Počáteční čtení všeslovanské. Část I. Z písemnictví polského. V Praze 1850. Část II. Z písemnictví ruského. V Praze 1852.

2. V. Křížka Antologie jihoslovanská. V Praze 1863.

3. K. J. Erbena Čítanka slovanská. Výbor povídek a pověstí ve všech řečech slovanských. V Praze 1864.

4. Jos. Aušteckého Německé čtení pro první třídu vyšších škol dívčích. V Praze 1865.

5. A. Kobličky Čítanka latinská pro druhou třídu gymnasiální. V Praze 1864.

6. V. Gablera První čítanka francouzská pro vyšší školy dívčí. V Praze 1864.

7. Emanuele Kregce Chrestomatie francouzská pro střední školy. V Praze 1864.

d) Slovníky.

1. K. J. Thama *a)* Slovník německo-český. V Praze 1788, 1799 a 1814. *b)* Téhož Slovník česko-německý. V Praze 1807. *c)* Téhož Kapesní slovník česko-německý a německo-český. V Praze 1818.

2. Fr. Tomsy Úplný slovník jazyka českého, německého a latinského. V Praze 1791.

3. Josefa Dobrovského Slovník německo-český. Dva díly. V Praze 1801 a 1821.

4. Jiř. Palkoviče Slovník jazyka českého a německého. Dva díly. V Praze 1820 a v Prešpurku 1821.

5. Ant. Bernoláka Slovník slovenskí Česko-laťansko-německo-uherskí. 5 dílů. V Budíně 1825—27.

6. Jos. Chmely Slovník latinsko-česko-německý. V Praze 1830.

7. V. Hanky Sbírka nejdávň slovníků latinsko-českých. V Praze 1833.

8. Jos. Jungmanna Slovník česko-německý. Pět valkých dílů. V Praze 1835—1839.

9. Jos. Franty Šumavského *a)* Slovník německo-český. Dva díly. V Praze 1844 a 1846. *b)* Téhož Slovník česko-německý. Dva díly. V Praze 1849 a 1854. *c)* Téhož Kapesní slovník jazyka českého a německého. Dva díly. V Praze 1855. Po druhé, doplněný skrze Jos. Ranku. Díl česko-německý. V Praze 1859; díl německo-český r. 1860.

10. Josefa Ranka Slovník kapesní jazyka českého a německého. Díl česko-německý. V Praze 1863. Díl německo-český. V Praze 1864.
11. Jos. B. Podstranského Kapesní slovník polsko-český a česko-polský. V Praze 1851.
12. V. Křížka Slovník latinsko-německo-český pro nižší gymnasia. V Praze 1861.
13. Fr. Čupra a) Kapesní slovník latinsko-německo-český pro gymnasia. V Praze 1853 a 1863. b) Fr. Čupra Kapesní slovník česko-německo-český. V Praze 1854.
14. V. Vojáčka Veliký slovník latinsko-německo-český. V Praze 1864—68. Vydává se.
15. Slovník německo-český názvů právnických a politických s titulem: Deutsch-böhmische juridisch-politische Terminologie. Ve Vídni 1850.
16. Slovník česko-německý vědeckého názvosloví pro gymnasia a školy reální. V Praze 1853.
17. Fr. Špatného Slovník hospodářsko-technický. V Praze 1843.
18. Arn. Vysokého Materiál ke slovníku technologickému. V Litomyšli a v Praze 1863.
19. Slovník lékařské terminologie. V Praze 1863.
20. M. Klácela Slovník novinářský. V Brně 1849.
21. Jos. Ranka Kapesní slovník novinářský. V Praze 1862.
22. K. P. Kheila Slovník německo-český názvů zboží kupeckého. V Praze 1864.

e) Příslovnictví, fraseologie a jiné spisy jazykovědecké.

1. Fr. Trnky Pořekadla Slováků moravských a uherských. V Brně 1831.
2. J. Liblinského Přísloví a pořekadla. V Praze 1843.
3. Fr. L. Čelakovského Mudrosloví národu slovanského v příslovích. V Praze 1852.
4. I. J. Hanuše Literatura příslovnictví slovanského a německého. V Praze 1853.
5. M. Síchry Fraseologie česká, vyd. s titulem: Böhmische Fraseologie. V Brně 1821.
6. J. Šacha Fraseologie česká. V Praze 1863.
7. Fr. Šebka Fraseologie česká. V Praze 1863.
8. Jak. Malého Ukádky fraseologie česko-německé. V Praze 1867.
9. A. V. Šembery Základové dialektologie československé. S příklady všech jazyků slovanských a rásnořečí českých, moravských a slovenských. Ve Vídni 1864.
10. P. J. Šafaříka a) Památky dřevního písemnictví jihoslovanského. V Praze 1851. b) Téhož Památky písemnictví hloholského. V Praze 1853. c) Téhož Rozpravy z oboru věd slovanských (z většiny jazykozpytné). V 3. díle jeho Spisů sebraných. V Praze 1866.
11. I. J. Hanuše Procházký po oboru mluvozpětu a staročinnosti slovanských. V Praze 1856.

12. F. J. Jezbery Kyrill a Method nepsali hlaholsky než kyrillsky. V Praze 1856.

13. J. Hulakovského Zkrácení slov, jichž užíváno v rukopisech a listinách. V Praze 1852.

B) Básnictví.

a) Básně lyrické.

α) Původní.

1. V. Thama Básně sebrané a původní. 2 svazky. V Praze 1785 a 1812.

2. A. J. Puchmayera Sebrání básní a zpěvů. 5 dílků. V Praze 1795—1814. Obsahuje krom básní vydavatelových práce asi 30 jiných skladatelů. Básně Puchmayerovy vydány jsou po druhé o sobě (Fiálky a Montesquiouův Chrám Gnidský) r. 1833 a 1836.

3. J. Palkoviče Musa ze slovanských hor. Ve Vácově 1801.

4. V. Stacha Starý Veršovec. V Praze 1808.

5. B. Tablice Poesie. Ve Vácově 1808—1812.

6. Herm. Galáše Musa moravská. V Brně 1813. Obsahuje básně a písně obecného lidu.

7. P. J. Šafaříka Tatranská Musa s lyrou slovanskou. V Levoči 1814.

8. Fr. B. Štěpničky Hlasy lyry české. 2 díly. V Praze 1817.

9. V. Hanky Písně. V Praze 1819, posléz 1851.

10. M. Z. Poláka Vznešenost přírody. Báseň lyrická. V Praze 1819. Po druhé v jeho spisech. V Praze 1862.

11. Šeb. Hněvkovského a) Básně drobné. V Praze 1820 a b) Básně nové. V Praze 1841.

12. Jos. Jungmanna Básně sebrané, původní i přeložené. V Praze 1841.

13. Jana Kollára Básně. V Praze 1821. Po druhé s titulem: Slávy dcera. V Budíně 1824. Zavírá v trojím oddělení: Sála, Labe a Dunaj 150 znělek. Znovu vyšla rozšířená na 615 znělek v pěti zpěvích (Lethe a Acheron) a s Výkladem r. 1832, 1845, 1852 a 1863.

14. Fr. L. Čelakovského a) Básně smíšené. V Praze 1822 a 1830. b) Ohlas písní ruských. V Praze 1829. c) Ohlas písní českých. V Praze 1840. d) Růže stolistá. Báseň a pravda. V Praze 1840. Opět vydány jsou tyto básně krom epigramů a antologie r. 1847.

15. Jos. Vl. Kamaryta a) Básně smíšené. V Praze 1822. Po druhé 1867. b) Téhož Pomněnky. V Praze 1834.

16. K. S. Schneidra Okus v básnění českém. 2 svazky. V Hradci Králové 1823 a 1830.

17. J. K. Chmelenského a) Básně. V Hradci Králové 1823. b) Kytka V Praze 1836—38.

18. Jana Jindř. Marka (Jana z Hvězdy) Básně. (Ballády, romance a legendy). V Praze 1823 a 1843.

19. J. Hollého Žalozpěvy, písně a jiné básně. V Budíně 1841.
20. Fr. Kamenického (Fr. Vacka) a) Písně v národním duchu českém. V Praze 1833. b) Téhož Lilie a růže. V Praze 1846.
21. Vojtěcha Nejedlého Básně. V Praze 1836.
22. Mat. Fr. Klácela Básně lyrické. Dva svazky. V Brně 1836—37.
23. Václava Rába Básně. V Praze 1836.
24. K. H. Máchy a) Máj. V Praze 1836. b) Téhož básně sebrané. V Praze 1845 a 1862.
25. Karla Sabiny Básně. V Praze 1841.
26. Fr. Rubše Deklamovánky a písně. V Praze 1837—1841. Po druhé v jeho spisech. V Praze 1861.
27. J. Sl. Tomička Básně. V Praze 1840.
28. K. Vinařického Varito a Lyra. V Praze 1843. Tyto básně složeny jsou tak, že v nich nikde není dvou souhlásek pospolu.
29. Boleslava Jablonského (E. Tupého) Básně. V Praze 1841, 1846, 1857 a 1864. Mezi nimi jest i báseň naučná: Salomon.
30. S. K. Macháčka Drobné básně. V Praze 1846.
31. Fr. Sušila a) Básně. V Brně 1847. Po druhé tamtéž 1862. b) Téhož Růže a trní V Brně 1851.
32. V. Štálce a) Pomněnky po cestách života. V Praze 1845. b) Téhož Perly nebeské čili Podobenství a průpovědi Páně. V Praze 1865. c) Téhož Dumy české. V Praze 1867.
33. Vinc. Furecha a) Básně. 2 svazky. V Olomouci 1843 a 1844. b) Téhož Písně a ballady z války uherské. V Praze 1850.
34. V. Jar. Pícka a) Básně. V Praze 1843 a 1856. b) Téhož Písně. V Praze 1847, 1852 a 1859.
35. Karla Štury Ozvěna Tatry. V Prešpurku 1844.
36. V. Nebeského Protichůdci. V Praze 1844.
37. Sigf. Kappera České listy. V Praze 1846.
38. Jar. Kaliny Spisy básnické (lyrické a epické). V Praze 1852.
39. K. J. Erbeny Kytice z pověstí národních. V Praze 1853 a 1861.
40. J. Pr. Koubka Básně. (V jeho spisech sebraných). V Praze 1857—1859.
41. Gustava Přegra a) Dumky (Sbírka znělek, pověstí a písní). V Praze 1857. b) Téhož Cypřiše (Sbírka básní lyrických a epických). V Praze 1862.
42. Jana Nerudy a) Hřbitovní kvítí. V Praze 1858. b) Téhož Knihy veršů, obsahující básně lyrické, výpravné a příležitostné. V Praze 1868.
43. V. Lešetického Písně a ballady. V Praze 1858.
44. Jos. Uhlíře Básně V Praze 1858.
45. Adolfa Hejduka Básně. 2 svazky. V Praze 1859 a v Písku 1864.
46. Jos. Friče Výbor básní. V Genevě 1862.
47. V. Hálovy Spisy básnické. (Ballady, Večerní písně a j.). V Praze 1862.
48. Jindřicha Dvořáka Básně. V Brně 1862.

49. J. Soukopa Velehradky. V Praze 1863.
50. Vrat. K. Šembery Z mladých řader. Ve Vídni 1863.
51. Jiljího V. Jahna Růženec. V Praze 1863.
52. Ervina Špindlera Básně. V Praze 1866.
53. A. Potěhnika Vínek z luhů českomoravských. V Praze 1867.

Písňe národní.

1. Fr. Ladislava Čelakovského Slovanské národní písňe. 3 díly. V Praze 1822—1827.
2. P. J. Šafaříka Písňe světské lidu slovenského v Uhřích. 2 díly. V Praze 1823 a 1827.
3. J. Rittza z Rittersberku České písňe národní s nápěvy. V Praze 1825.
4. Jos. Vlast. Kamaryta České národní písňe duchovní. Dva díly. V Praze 1831 a 1832.
5. Jana Kollára Národnie zpěvanky čili písňe světské Slováků v Uhřích. 2 díly. V Budíně 1834 a 1835.
6. Fr. Sušila Moravské písňe národní. V Brně 1835 a 1840. Po druhé, rozmnožené s nápisem: Národní moravské písňe s nápěvy. V Brně 1860. Obsahují 838 písní kromě doplňků.
7. Karla Jar. Erbena Písňe národní v Čechách. 3 díly. V Praze 1842—1845, po druhé 1853—55, po třetí s titulem: Prostonárodní české písňe a říkadla. V Praze 1863. Mimo to 3 svazky nápěvů od J. P. Martinovského.

Sbírky písní a básní.

1. Karla Macháčka Krasořečník aneb sbírka básní a deklamací. V Praze 1823.
2. České besedy. Sbírká básní a deklamovánek. V Hradci Kr. 1842.
3. J. B. Pichla Krasořečník společenský. Tři díly. V Praze 1852 a 1853.
4. J. V. Rozuma Krasořečník pro mládež. V Praze 1852 a 1853.
5. Hlahol. Společenský zpěvník, jež sestavili J. Barák, H. Přerhoš a J. R. Vilímek. V Praze 1861.
6. Besedník. Sbírká deklamací. Sestavili titíž. V Praze 1861—1865.
7. A. Melišové Deklamovánky a básně ženských. V Praze 1862.
8. J. B. Pichla Společenský zpěvník český. V Praze 1850—59. S nápěvy od J. L. Zvonáře. V Praze 1862 a 1865.
9. Sokol. Společenský zpěvník československý. Sestavil Fr. A. Urbánek. V Praze 1862—66.
10. Věvec besední. Sbírká deklamací. Sestavil týž. V Praze 1863.
11. Deklamátorka. Sbírká deklamací pro ženské. Uspořádal E. Vařečka a J. Šedivý. V Praze 1863.
12. Včelka. Sbírká deklamací pro dospělejší mládež. Sebral J. Primus. V Praze 1865.

Zpěvníky církevní.

Katolické. 1. Tom. Fryčaja *Katolický kancionál*. V Brně 1805. Potom vydán několikrát od skladatele, od T. Bečáka (r. 1847) a od Fr. Poimona (r. 1856).

2. J. M. Pohorelého *Kancionál čili Sbirka písní církevních a domácních*. V Praze 1842 a 1849. *

3. Fr. Sušila *Hymny církevní z latiny přeložené*. V Brně 1846.

4. Jana Hollého *Zpěvník katolický*. V Budíně 1846.

5. H. Karlíka *Zpěvník pro kostel a školu*. V Praze 1860.

6. V. Bradáče *Kancionál čili Kniha duchovních zpěvů pro pobožnost kostelní a domácí*. 2 díly. V Praze 1863.

Evangelické. 7. J. Petrmana *Žaltář krále a proroka Davida v písně spořádaný*. V Drážďanech 1781; posléz v Pešti 1856.

8. Št. Lešky *Nová kniha zpěvů křesťanských*. V Praze 1796 a 1819, posléz 1865.

9. *Duchovní zpěvy pro církve české*. V Berlíně 1839.

10. *Zpěvník evangelický aneb písně duchovní, staré i nové*. Spořádali P. Joseffy a J. Seberiny. V Pešti 1842, 1855 a 1864.

b) Básně epické.

a) Původní.

1. Vojtěcha Nejedlého *a) Poslední soud*. V Praze 1805. *b) Téhož Otokar*. 2 díly. V Praze 1835 a 1836. *c) Téhož Karel IV.*, (báseň naučná). V Praze 1835. *d) Vratislav*. V Praze 1836 a *e) Václav*. V Praze 1837.

2. Šeb. Hněvkovského *a) Děvin*, báseň směšnohrdinská. V Praze 1805. Po druhé zdělána na báseň romantickou. V Praze 1829. *b) Téhož Doktor Faust*. V Praze 1844.

3. Fr. Raymanna *a) Marie Magdalena*. V Praze 1816. *b) Poslední den soudní*. V Praze 1817 a *c) Josef Egyptský*. V Praze 1820.

4. Fr. Rokosa Ivan. *Báseň epická*. V Praze 1823.

5. Jana Hollého *a) Svatopluk*, vítězká báseň ve 12 zpěvích. V Trnavě 1833. *b) Sláv*, báseň vítězká, v šesti zpěvích. V Trnavě 1833. *c) Cyrillo-Metodiáda*, báseň vít. v 6 zpěvích. V Budíně 1835. Po druhé vydány jsou tyto básně v Hollého spisech sebraných v Budíně 1841 a 1842.

6. J. Er. Vocela *a) Přemyslovci*. V Praze 1839 a 1863. *b) Meč a kalich*. V Praze 1843 a *c) Labyrint slávy*. V Praze 1846.

7. Vítězslava Hálka *a) Alfred*. V Praze 1858. *b) Goar*. V Praze 1864 a *c) Černý prápor*. V Praze 1867.

9. B. Jandy Jan Talafus z Ostrova. V Praze 1864.

β) Lyrické a epické básně přeložené.

1. *Básně z Virgílie, Theokrita, Homera, Ovidia, Tyrthea a Horáce* Přel. Jan Hollý. V Trnavě 1824 a 1842.

- 2 Virgiliova Eneida. Přel. týž. V Trnavě 1828. Po druhé v Budíně 1842
3. Virgilia Marona Spisy básnické a) Eneida, b) Zpěvy pastýřské a c) Zpěvy rolnické. Přel. K. Vinařický. V Praze 1851. Zpěvy pastýřské týž překladatel vydal o sobě již r. 1828.
4. K. Horácia Flakka O básnictví. Přel. K. Macháček. V Praze 1827.
5. Q. Horácia Flakka. Satyry. Přel. Jos. Truhlář. V Praze 1867.
6. Výbor z básní Ovidiových a Katullovyh a Museova báseň Hero a Leander. Přel. Jan Vondráček. V Praze 1858.
7. Antologie z Ovidia, Katulla, Propertia a Musea. Přel. Frant. Sušil. V Brně 1861.
8. Písně Anakreonovy. Přel. S. Rožnay. V Praze 1812.
9. Výbor ze spisovatelův řeckých. Přeložil Fr. Štř. Díl druhý. V Jičíně 1827. Obsahuje básně.
10. Homerova Iliada. Přeložil J. Vlček (Vlček). V Praze 1841.
11. Homerova Odyssea. Přeložil (prosou) A. Liška. V Praze 1844.
12. Spisy Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic. Z latiny přeložil K. Vinařický. V Praze 1836.
13. A. Mickiewicz Konrad Wallenrod. Přel. V. Štulec. V Praze 1837.
14. Ant. Malezewského Marie, pověst ukrajinská. Přel. Fr. Vlasák. V Praze 1852.
15. Igor Svatoslavič, zpěv hrdinský. Z ruského přeložil V. Hanka. V Praze 1821. Tutéž báseň s nápisem „Slovo o polku Igorevě“ přel. M. Hattala. V Praze 1858.
16. Al. Puškina Výbor básní. Přel. V. C. Bendl. 2 díly. V Plsku 1859.
17. Ivana Mažuraniče Smrt Smail-Agy Čengice, báseň hrdinská. Přel. J. Kolář. V Praze 1860.
18. W. Goethe Heřman a Dorota. Přel. J. Jungmann. V Praze 1841.
19. Fr. Schillera Básně lyrické. Přel. J. Purkyně. Ve Vratislavi 1841.
20. Fr. Schillera Výbor básní. Zčeštil V. A. Svoboda. V Praze 1847.
21. L. Pyrker Perly posvátné. Přel. K. Vinařický. V Praze 1848.
22. Arn. Schulze Okouzlená růže. Přel. J. Káčer. Ve Vratislavi 1840.
23. A. Meissnera Žižka. Báseň ve 4 zpěvích. Přel. J. E. Špindler. V Praze 1864.
24. P. Gresseta Papoušek, báseň směšnohrdinská. Z franc. přeložil D. Kynský. V Brně 1817.
25. Torkvata Tassa. Osvoboděný Jerusalems. Z vlastiny přel. V. P. Žák. V Brně 1853.
26. E. Younga Kvílení noční. Z angl. přel. J. Nejedlý. V Praze 1820.
27. Ossianovy básně. Přel. J. Hollmann. V Praze 1827.
28. J. Miltona Ztracený ráj. Přel. J. Jungmann. V Praze 1811 a 1841.
29. W. Scotta Panna jezerní. Přel. Fr. L. Čelakovský. V Praze 1828.
30. Jana Thomsona Počasy. Přel. Fr. Doucha. V Praze 1842.
31. Jos. Čejky a Václ. Nebeského Kytice ze španělských romancí. V Praze 1862.
32. V. Nebeského Národní písně slovořecké. V Praze 1864.

c) Básně satyrické, báchky a idylly.

1. M. Sichry Epigramy, nazvané: Maličkosti. V Hradci Král. 1824.
2. Jana Kollára Epigramy. Při jeho Slávy Dece. V Pašti 1832.
3. J. Langer a) Bohdanečský rukopis. V Praze 1831. b) Téhož Kopřivy a Den v Kocourkově. V jeho spisech sebraných. V Praze 1863.
4. Fr. Hajniše a) Trnky. V Praze 1849. b) Kopřivy. V Praze 1853.
5. Fr. Lad. Čelakovského Epigramy. V jeho spisech básnických. V Praze 1846.
6. V. M. Krameriusa Obnovený Ezop. V Praze 1815.
7. Vinc. Zahradníka Báčky. V Praze 1832.
8. K. Vinařického Sněmy zvířat. Báčka i pravda. V Praze 1841 a 1863.
9. M. K. Ferina Lišák čili kratičká historie zloprověstných kousků starého Reineke. V Lipsku 1845.
10. M. Klácela (Fr. Třebovského) Báčky Bidpajovy. Díl I. V Olomouci 1846. Díl II. V Brně 1849.
11. Sam. Godry Báčky a rozpravy pro mládež slovenskou. V Bal. Ďarmotech 1859.
12. E. Lessinga Báčky. Přel. D. Kynský. V Brně 1818.
13. Jar. Langer a Selanky. V Praze 1830 a 1863.
14. Jana Hollého Selanky. (V prvním díle jeho básní). V Budíně 1841.
15. J. Gessnera Idylly. Přel. V. Hanka. V Praze 1819 a J. Nejedlý. V Praze 1829.
16. J. Koublé Zrnka české soli (epigramy). V Praze 1862.

d) Básně dramatické.

a) Původní.

1. P. Šedivého veselohry a) Masné krámy. V Praze 1796. b) Noční můra. V Praze 1796. c) Pražští sládci. V Praze 1796 a d) Lesní duch. V Praze 1799; pak činohry e) České Amazonky. V Praze 1792 a f) Hrabě Milislav. V Praze 1800.
2. Fr. Raymanna veselohry a) Sedlské námluvy. V Hradci Králové 1819 a b) Vyhrané panství. Tamtéž 1820.
3. Jana Nep. Štěpánka frašky a veselohry: a) Čech a Němec (r. 1816); b) Berounské koláče; c) Kým bych se byl neoženil; d) Hastrůš; e) Štěkavec; f) Ať se to jen žádný nedoví; g) Co se vleče, neutěče; h) Pivovár v Sojkově; činohry i) Obležení Prahy od Švejdů; k) Korytané v Čechách, Jaroslav a Blažena a Vlastenci, a smutnohra l) Bratrovrah. Tyto hry tištěny jsou v Divadle Štěpánkově. V Praze 1820—37.
4. V. Klieperry frašky a veselohry: a) Dobré jitro (r. 1820); b) Divotvorný klobouk; c) Lhář a jeho rod; d) Bělouši; e) Rohovín čtverrohý; f) Veselohra na mostě; dramatické básně: g) Blaník; h) Dvojčata; i) Uhlířka; k) Jan za chřta dán; l) Loketský zvon; m) Izraelitka; n) Božena; a smutnohry: o) Rod Svojanovský; p) Soběslav, sedlský

kníže a g) Svatoslav. Tato dramata obsahují se v Divadle Klieperově (r. 1820—1821), v Almanáších her dramatických (r. 1825—1830), v Klieperových spisech dramatických od J. A. Gabriela vydaných (r. 1847—48) a ve čtvrté části Spisů českých básníků novověkých (r. 1862—63).

5. Fr. Turinského truchlohry a) Angelína. V Praze 1821 a 1841; b) Virginie. V Praze 1841, a činohra c) Pražané roku 1648. V Praze 1848.

6. a) J. Lindy Jaroslav ze Šternberka. Činohra. V Praze 1823.

6. b) J. E. Vocela Harfa. Truchlohra. V Hradci Králové 1824.

7. K. S. Macháčka veselohry a) Půjčka za oplátku. V Praze 1828 a 1846; b) Ženichové. V Praze 1828 a 1841, a smutnohry c) Bulhar a d) Záviš. V Praze 1846.

8. J. K. Chmelenského zpěvohry: a) Dráteník. V Praze 1826; b) Oláhův a Božena, tamtéž r. 1828 a c) Libuřin sňatek, tamtéž 1832.

9. V. A. Svobody Karel Skreta. Směšnáohra. V Praze 1841.

10. J. Vlčkovského (Vlčka) Jeřtvozna. Truchlohra. V Praze 1840.

11. K. Vinařického Jan Slepý. Historický truchloděj. V Praze 1847.

12. J. K. Tyla: a) Nalezenec, veselohra. V Praze 1837; b) Čestmír, romantická báseň. V Praze 1838; c) Slepý mládenec, romantická činohra, t. 1847; d) Jan Hus, dram. báseň, 1849; e) Bankrotář a f) Pražský flámenr. g) Strakonický dudák, a h) Paní Marjánka, matka pluku. Dramata a a b tištěna jsou v Tylově Thalii, dramata e—h v Divadelní bibliotece (r. 1852—64).

13. V. Pícka Vilém z Rožmberka. Činohra. V Praze 1840.

14. Jana Jiř. Kolára truchlohry: a) Monika. V Praze 1847; b) Žižkova smrt. V Praze 1851 a c) Magelona, tamtéž 1852.

15. Ferdinanda Mikovce truchlohry a) Záhuba rodu Přemyslovského. V Praze 1851 a b) Dimitr Ivanovič. Tamtéž 1856.

16. H. Jirečka Tajemné psaní. V Praze 1852. (V Bibl. divad., sv. 30.).

17. Gustava Pflagra veselohry a) Ona mě miluje a b) Telegram (1866).

18. J. Nerudy veselohry a) Ženich z hladu a b) Prodaná láska (v Bibl. div., sv. 30 a 31) a c) truchlohra Francesca de Rimini. V Litomyšli 1860

19. J. V. Jahna Kateřina z Pernšteina. Truchlohra. V Litomyšli 1861.

20. Jos. Friče: a) Libuřin soud. Báseň dramatická. V Geněvě 1862. b) Ivan Mazepa. Tragedie. V Praze 1865.

21. Vít. Hálek truchlohry a) Záviš z Falkenšteina. V Praze 1861;

b) Král Rudolf. V Litomyšli 1862; c) Carevič Aleksej. V Praze 1862.

22. Mat. Kopeckého Komédie a hry. 2 díly. V Praze 1863.

23. V. Vlčka Šachy. Veselohra. V Praze 1864.

24. V. Gablera Johanna D'Ark. Truchlohra. V Praze 1866.

25. Fr. Jeřábka a) Veselohra 1866. (V Bibl. divad., sv. 51). a b) Cesty veřejného mínění. Veselohra. V Praze 1866.

26. K. Sabiny a) Inzerát. Veselohra, 1866. (V Bibl. div.). b) Templáci na Moravě. Romantická opera, 1866, c) V studni, operetka, 1867 a d) Černá růže. Truchlohra, 1868.

27. Jindř. Böhma Drahomíra. Romantická opera. V Praze 1867.

β) Přeložené.

1. Sofokleova a) *Antigona*. Z řečt. přel. Fr. Šohaj. V Praze 1851 a 1862. b) *Sofokleův Král Edip*. Přel. týž. V Praze 1856. c) *Téhož Elektra*. Přel. B. Nydrie. V Praze 1866.
2. Aischylovy tragedie a) *Eymenidy*. Přel. V. Nebeský. V Praze 1862 a b) *Promethays*. Přel. týž. V Praze 1862.
3. Hrab. Alexandra Fredra a) *Pan Čapek*. Z polsk. přel. Fr. Lad. Rieger. (V Bibl. divad., sv. 3). b) *Téhož Dámy a husaři*. Přel. Fr. P. Volák. (V Bibl. div., sv. 2).
4. Jos. Korzeniowského a) *Obžinky* a b) *Stará místo mladé. Veselohry z polšt.* přel. Hon. Zapová. (V Bibl. div., sv. 7).
5. a) *J. Kraszevského Pán a správce, činohra*. Přel. P. H. (V Bibliotheca div., sv. 50).
5. b) *S. Krasinského Iridion*. Přel. J. Frič. V Praze 1863.
6. G. Lessinga *Nathan moudrý*. Přel. Jakub Malý. 1866. (V Bibl. divadelní, sv. 50).
7. W. Goethe a) *Iphigenia v Taurii, tragedie*. Přel. K. Macháček. V Praze 1822; b) *Marinka*. Přel. Fr. L. Čelakovský. V Praze 1827; c) *Faust, tragedie*. Přel. Jos. J. Kolář. V Praze 1863 a d) *Clavigo, tragedie*. Přel. B. Třemšinský. V Praze 1863.
8. Fr. Schillera a) *Loupežníci, smutnohra*. Přel. I. Tham, v Praze 1786 a znovu J. J. Kolár, v Praze 1866. b) *Maria Stuartka, smutnohra*. Přel. P. J. Šafařík, v Praze 1831. c) *Panna Orleánská, smutnohra*. Přel. S. K. Macháček. V Praze 1838. d) *Úklady a láska, smutnohra*. Přel. J. J. Kolár (v Bibl. divad., sv. 28); e) *Wallenštejnův tábor*; f) *Piccolomini* a g) *Wallenštejnova smrt*. Přel. týž. V Praze 1867. h) *Spiknutí Fieskovo v Janově, smutnohra*. Přel. V. Vávra (Haštalský). V Praze 1860.
9. J. Zschokke *Abelino. Smutnohra*. Přel. J. Hýbl. V Praze 1818.
10. A. z Kotzebue a) *Johanna z Montfokónu*. Přeložil J. Chmela. V Praze 1820; b) *Zmatek nad zmátek*. Přel. týž. V Praze 1820. c) *Srniec*. Přel. J. Hýbl. V Praze 1833. d) *Psačí stolec*. Přel. N. Vaněk. V Praze 1832. e) *Panošova šelmovství*. Přel. J. N. Štěpánek. V Praze 1840. f) *Fučík*. Přel. týž. V Praze 1840 a v. j.
11. Ad. Müllnera *Vina. Smutnohra*. Přel. Fr. Šír. V Praze 1827.
12. K. Th. Körnera *Mikuláš hr. Zriny. Truchlohra*. Přel. J. B. Tomsa. V Praze 1838.
13. Fr. Grillparzra *Praměti, smutnohra*. Přel. J. Špot. V Praze 1824.
14. Arn. Raupacha a) *Nevolníci aneb Isidor a Olga, truchlohra*. Přel. K. S. Macháček. V Praze 1834; b) *Pašerové, veselohra*. Přeložil J. K. Tyl. V Praze 1839. Též přeloženy jsou frašky jeho: *Duch času, Kord, Šaupka a Zapečetěný měšťanosta* od J. Pečírky a J. Štěpánka.
15. J. Deinhartsteina a) *Jan Sachs*. Přel. J. K. Tyl. V Thalii 1837; b) *Vdovec, veselohra*. Přel. týž. V Praze 1835.

16. E. Halma Griselda, dram. báseň. Přel. J. J. Kolár. (V Bibl. div., sv. 15).
17. J. S. Mosenthala Deborah. Přel. J. J. Kolár. (V Bibl. div., sv. 4).
18. J. Brachvogla Narcia, drama. Přel. J. K. (V Bibl. div., sv. 31).
19. Em. Augiera Škaredá sestra, veselohra. Z franc. přeložil Fr. L. Rieger. (V Bibl. div., sv. 27).
20. K. Chojeckého Vláda a láska. Z franc. přel. týž. (V Bibl. div. sv. 38).
21. V. Shakespeara a) Omylové, veselohra. Přel. A. Marek. V Praze 1823; b) Othello, mouřenín Benátský, truchlohra. Přel. Jakub Malý. V Praze 1843; c) Romeo a Julie. Přel. Fr. Doucha. V Praze 1847. Od desíti roků pak přeložili Fr. Doucha, Jos. Čejka, Jak. Malý, J. J. Kolár a Lad. Čelakovský veškerá dramata Shakespearova, ježto se nákladem Matice české vydávají.
22. Zpěvohry od zřízení českého nedělního divadla r. 1824 až do r. 1848 přeložili: J. N. Štěpánek M. K. Webra Střelce kouzelníka r. 1824; Mozartova Don Juana, r. 1825; Boieldieuova Jana z Paříže, r. 1827; M. Isourda Popelku, r. 1830; K. Kreuzra Noceh v Granadě, r. 1839; K. Donizettiho Nápoj lásky a Belizara, r. 1840 a 1843 a Heroldova Zampu aneb mramorovou nevěstu, r. 1841; K. S. Macháček přeložil: Bouillyho Vodaře, r. 1824; Mozartova Don Juana a Rossiniho Lazebníka Sevillského, r. 1825; Othela, mouřenína Benátského, r. 1827; K. Chmelenský přeložil: Mehulova Josefa a bratry jeho, r. 1824; Mozartovu Kouzelnou fletnu, r. 1825; Auberovu zpěvohru Snh, r. 1827 a Jiroveova Lékaře očního, r. 1830; J. Jungmann přeložil: Mozartův Únos ze Serailu, r. 1835; V. A. Svoboda: Norma, Montechi a Kapuletti a j. V novější době přeloženo zpěvoher tolik, že jich tuto vypočísti nelze.

C) Povídky a romány.

a) Povídky, pověsti a novely.

a) Původní

1. P. Šedivého a) Maran a Onyra. V Praze 1791; b) České Amazonky. V Praze 1792 a c) Mnislav a Světivína. V Praze 1794.
2. V. Krameriusa Rozličné povídačky. V Praze 1808.
3. Mat. Sichry a) Povídatel. V Brně 1815—17. b) Téhož Kratochvilník. V Brně 1819 a 1820. c) Téhož Kratochvilná včelinka. V Brně 1827.
4. M. Rettigové a) Mařenčin Košíček. V Hradci Králové 1821. b) Věneček. Tamtéž 1825 a c) Chudobičky. Tamtéž 1829 a 1849.
5. J. Lindy Záře nad pohanstvem. V Praze 1818.
6. V. Kliepery a) První mlýn v Praze a Věnceslava, b) Karel IV. před Frankšteinem; c) Král Jan Slepý a Tajný pověrec; d) Točník; e) Vitek Vitkovice a f) Ivan. Tištěny jsou v jeho spisech a v Bibl. pův. románů. V Praze 1856—58.

7. J. K. Tyla *a)* Statný Beneda. V Litomyšli 1830; *b)* Rosina Rut-hardovic. V Praze 1839; *c)* Poslední Čech. V Praze 1844; *d)* Kusy mého srdce. V Praze 1844. Znova tištěny jsou krom drobnějších po-vídek zábavných v jeho sebraných spisech, v Praze 1844—59 a 1867.

8. J. Jindř. Marka (Jana z Hvězdy) *a)* Konvalinky. 2 sv. V Praze 1825—26. *b)* Spisy zábavné *a)* Mastičkář, *β)* Jarohněv z Hrádku, *γ)* Har-fenice, *δ)* Známosti z průjezdu a *ε)* Drobné povídky. V Praze 1843—47.

9. Jak. Malého *a)* Bibliotéka zábavného čtení. V Praze 1835—1844. Obsahuje některé původní pohádky a povídky. *b)* Téhož Bá-chorky a pověsti národní. V Praze 1848. *c)* Téhož Kvítí z oizích luhů. 6 svazků. V Praze 1852—53.

10. K. Sabiny *a)* Povídky, pověsti a novely. V Praze 1845—47. *b)* Téhož Hrobník, novela. V Praze 1844 a 1862, *c)* Téhož Jaroslava. novela. V Praze 1859.

11. Fr. Rubeše *a)* Pan amacuensis na venku. V Praze 1842, *b)* Téhož Harfenice. V Praze 1844 a *c)* Povídky, pověsti a obrazy života. V Praze 1847. Z novu vydány v Rubešových sebraných spisech. V Praze 1860

12. Fr. Rubeše a Fr. Hajniše Paleček, milovník žertu a pravdy. V Praze 1841—46.

13. J. Ehrenbergera Původní vlastenecké povídky, pověsti a báchorky. V Praze 1844—47.

14. Prok. Chocholouška pověsti a povídky: Černohorci. V Praze 1843. Travič r. 1844. Jiřina r. 1845. Drak Notjaiský 1846. Palečfík r. 1847. Všeobecné rukojemství r. 1849. Křížáci. Doera Otakarova. Překvapení. Harač. Dvě královny. (Vesmés tištěny v Bibl. pův. rom., v Slov. bese-jách a Chocholouškových spisech sebraných).

15. J. Řezníčka *a)* Novely. V Praze 1847. *b)* Téhož Jiří Doapoven a Nepřátelé poctivosti. V Praze 1856. (V Bibl. pův. rom.).

16. Fr. Pravdy (Vojt. Hlínky) Povídky z kraje. V Praze 1851—53.

17. Herm. Jirečka Novely. Ve Vídni 1853.

18. Vít. Háika Povídky a humoresky. V jeho spisech sebraných. V Praze 1862.

19. M. J. Hurbana Gotschalk. Pověst dějepisná. V Praze 1864.

20. Jana Nerady Arabesky. V Praze 1864.

21. Fr. Göbla Kopidlanského Sbirka povídek a arabesk. V Praze 1865.

22. Karoliny Světlé Povídky a novely. V Praze 1867.

23. V. Vlčka Jan Pašek z Vratu. Obraz z dějin českých. V Praze 1867.

24. Boženy Němcové *a)* Národní báchorky a pověsti. V Praze 1845 a 1854. *b)* Babička, obrazy z venkovského života. V Praze 1855. *c)* Po-horská vesnice. V Praze 1856. *d)* Slovenské pohádky a pověsti. V Praze 1858. Všechny tyto pověsti a báchorky znovu tištěny jsou v B. Němcové sebraných spisech, vyd. v Litomyšli r. 1862.

25. J. Košina z Radostova Pohádky národní. V Praze 1856—59.

26. M. Mikšíčka Sbirka pověstí moravských a slézkých. V Brně a v Olomouci 1843—47.

27. M. Kuldý Pohádky a pověsti moravské. V Brně 1854.
28. Jos. Menšíka Pohádky a pověsti moravské. V Brně 1861—62.
29. Františky Stranecké Pohádky z Moravy. V Praze 1868.
30. A. H. Škultetyho a P. Dobšínského Pověsti slovenské. V Rožnavě a ve Štávnici 1858—61.
31. K. J. Erbenů Stě prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. V Praze 1864.

β) Přeložené.

1. Arabské pohádky. Z něm. přel. V. M. Kramerius. V Praze 1795. Čarodějnice Megera a hrabě Rožmberk. Přel. týž. V Praze 1808.
2. F. Fenelona Příběhové Telemacha, syna Ulyssova. Přel. Jos. Javůrek. V Praze 1796. Po druhé přel. J. Z. Ziegler. V Praze 1814.
3. J. Gessnera Smrtí Abelova a Dáfnis. Přel. J. Nejedlý. V Praze 1805.
4. J. Floriána a) Numa Pompilius, druhý král Římský. Přel. J. Nejedlý. V Praze 1808. b) Téhož Dobytí Jericha a Eliezer i Neftali. Přel. P. Ondrák. (V Bibl. záb. čtení).
5. F. A. Chateaubrianda a) Atala neb láska dvou divochů na poušti. Přel. J. Jungmann. V Praze 1805, 1834 a 1841. b) Téhož Poslední Abencerag. Přel. A. Hansgirk. (V Bibl. záb. čtení). c) Téhož Mučedníci. Přel. Pr. Ondrák. V Praze 1851.
6. J. Klarena a) Povídky. Přel. F. B. Tomsa. V Praze 1826—30. b) Téhož Hulda, Hraběnka Cherubinka a Krvavý poklad. Přel. tentýž V Praze 1831—1836.
7. Van der Velde Sbírka povídek zábavných. 7 sv. V Praze 1827—1832.
8. Čtení zábavné. Sebráno z výbornějších spisovatelů. V Jičíně 1829.
9. E. L. Bulwera a) Drobné povídky (Dívka Malinská a Bratři v Bibl. zábavného čtení, r. 1835) a b) Noc a jitro, přel. K. V. Püner. Ve Znojme 1845.
10. B. de St. Pierre Pavel a Virginie. Přel. P. Ondrák. V Praze 1836 a 1855.
11. Boza (Karla Dickensa) a) Olivier Twist aneb mládežti sirotka. Přel. M. Fiálka. V Praze 1843 a 1844. b) Téhož Štědrý večer a Zvon, Přel. týž. V Praze 1846 a 1848.
12. W. Irvinga a) Rip van Vinkle. b) Alhambra a c) Aninka De-larbrova. Přel. J. Malý. (V Bibl. záb. čtení, 1835—37).
13. George Sandové (p. Dudevantové) Leone Leoni, povídka. (V Bibl. záb. čtení).
14. Tisíc a jedna noc. Arabské a perské pohádky. Přel. J. Pečírka. V Praze 1862.
15. J. Zschokke Vybrané spisy. Přel. E. Herman. 8 sv. V Praze 1861—66.
16. K. Herlože Svět a lidé. Výbor povídek novověkých. Přel. J. V. Jahn. V Praze 1863—67.

17. T. Bulharina a) Ivan Vyžihin. Přel. J. Bačkora. V Praze 1840.
b) Téhož Neznámý. Přel. P. M. Veselský. V Praze 1840. c) Téhož Příhody franc. vychovatele v Rusích. Přel. A. Hansgiring. V Praze 1840.
18. M. Gógola zábavné spisy a) Taras Bulba. Přeložil K. V. Zap;
b) Pan Matouš a pan Matěj, přel. K. Havlíček; c) Pláště. Přel. týž a
d) Nevský prospekt, Kyjevští školáci a Podobizna, přel. K. Štefan.
V Praze 1846—47.
19. I. Senkovského Předsudek. Přel. J. S. Tomíček. (V Bibl. záb. čtení).
20. S. T. Aksakova a) Rodinná kronika. Přel. J. S. Tomíček. (V Slo-
vanských Bes. r. 1863.)
21. P. Kuleše Čarnyšenko. Přel. K. Štefan. (V Bibl. záb. čtení).
22. M. Czajkowského a) Kirdžali, pověst podunajská. Přel. Fr. P. Vo-
lák. V Praze 1852. b) Téhož Vernyhora, věstec ukrajinský, hist. pověst.
Přel. F. B. Kořínek. V Praze 1852.
23. J. Korzeniowského a) Novely. Přel. F. L. Vorlíček. V Praze 1854.
b) Téhož Deera věřitelova. Přel. týž. V Praze 1863 a c) Téhož Hrbatý.
Přel. P. J. Šule. V Praze 1863.
24. J. Kraszewského a) Kordecký, historická pověst. Přel. Fr. Vor-
líček (v Slov. Bes.). b) Dábel, pověst. Přel. týž (tamtéž) a c) Kouzelná
svítilna. Přel. J. Škrábek. V Praze 1852—54.
25. J. K. Andersena Povídky a báchorky. Zčeštil J. Mikuláš Bole-
slavský. V Praze 1863.
26. a) Cervantesovy Novely. Ze španěl. přel. J. B. Pichl. V Hradci
Králové 1838. b) Cervantesův Don Quijote de la Mancha. Přel. J. B.
Pichl a K. Štefan. V Praze 1864—68.

b) Romány.

a) Původní.

1. Prok. Chocholouška romány: a) Templáři v Čechách. V Praze
1814. b) Privítan, kmet Staropražský, r. 1855; c) Rodina Haramba-
šova, r. 1855; d) Cola di Rienzi, r. 1856; e) Štátek z nenadání, r. 1856;
f) Hrad, r. 1860 (všechny v Bibl. pův. rom.); g) Jih, romantické
obrazy z dějin jihoslovanských. V Praze 1862.
2. K. Sabiny romány a) Blouznění, r. 1857; b) Hedvika, r. 1858;
c) Jen tři léta, r. 1860. (všechny tři v Bibl. pův. rom.); d) Na pou-
šti, r. 1863 (v Slov. besedách) a e) Věčný ženich. V Praze 1858—63.
3. V. Donovského (Žižaly) romány: a) Tři Čechové, r. 1855; b) Kar-
baník a jeho rodina, r. 1857, a c) Povídky o Červeném hradě, r. 1857.
(V Bibl. pův. rom.).
4. Jarosl. Kříženského romány: a) Zmatkové života, r. 1856; b) Ka-
marád, r. 1856; c) Lichvář a pokoutník, r. 1857; d) Statkář a jeho
láska, r. 1858, a e) Pravda ve lži, r. 1860. (V Bibl. pův. rom.).
5. G. Pfeegra romány: a) Dva umělci, r. 1857; b) Dvoji věno, r.
1857; (oba v Bibl. pův. románů); c) Pan Vyšinský. V Praze 1858.

d) Ztracený život 1862 a e) Z malého světa, r. 1863 (oba v Slovan-
ských besedách).

6. Kar. Světlé: a) Láska k básníkovi. V Praze 1860 (v Bibl. pův. rom.);
b) První Češka r. 1861 (v Slov. bes.) a c) Na úsvitě. V Praze 1864.

7. V. Hálek Komediant. V Praze 1861 (v Slov. besedách).

8. J. J. Kolára romány: a) Pekla zplození. V Praze 1862 (v Slov.
besedách); b) Musikanti. V Praze 1867.

9. V. Vička román: Po půlnoci. V Praze 1863.

10. J. Erv. Špindlera Bělohorští mučedníci. V Praze 1867.

β. Přeložené.

1. Kar. Pichlerové Švédové v Praze. Ve Znojmě 1844.

2. Karla Herlože (Herlossohna) historicko-romantické obrazy, přel.
od J. B. Pichla: a) Čechy od r. 1414—1424 (Jan Hus a Jan Žižka).
V Praze 1850 a 1861; b) Poslední Taborita. V Praze 1851 a 1861;
c) Uhry r. 1444—1460. V Praze 1852; d) Černohorec. V Praze 1853
a 1863; e) Venecián. V Praze 1854, a f) Valdštejn. V Praze 1860.

3. J. Seidlitz Čechy před čtyřmi sty léty. Přel. J. K. V Praze 1863.

4. Alf. Meissnera Černošluti. Román z dob reakce rakouské.
Přel. V. Vávra. V Praze 1867.

5. J. Kraszewského Svět a básník. Přel. F. P. Volák. V Praze 1852.

6. J. Korzeniowského a) Spekulant. Přel. týž. V Praze 1853; b) Téhož
Tadeáš Bezejmenný. Přel. týž. V Praze 1854.

7. J. Rzewuského a) Listopad. Přel. F. Vorlíček. V Praze 1854.

b) Téhož Samuel Sborovskí. Přel. týž. V Praze 1856.

8. V. Budzinského Lechie. Obraz Polska v IX. století. Přel. P. J.
Šule. V Praze 1862.

9. M. Czajkowského Švédové v Polště. Přel. F. Vorlíček. V Praze
1862 (v Slov. bes.).

10. T. Bulharina Mazepa. Přel. F. P. Volák. V Praze 1854.

11. A. Gončarov Oblomov. Přel. E. Vávra. V Praze 1862 (v Slov. bes.).

12. M. Gógola Mrtvé duše. Přel. E. Vávra. V Praze 1862.

13. Al. Manzoniho Zasnoubenci. Milánská historie ze XVII. stol. Přel.
Pr. Ondrák. V Praze 1842 (v Bibl. záb. čtení).

14. Le Sageův Gil Blas de Santilana. Přel. J. Kaška. V Praze 1848.

15. Al. Dumasa a) Tři mušketýři. Přel. F. B. Tomsa. V Praze 1853.

b) Téhož Monte Christo. Přel. P. J. Šule. V Praze 1862.

16. Vikt. Hugona Bidníci. Přel. Vinc. Vávra. V Praze 1863.

17. George Sandové Consuelo. Přel. Sofie Podlipská. V Praze 1864.

18. I. K. Andersena Improvisator. Z dán. přel. J. Müller. V Praze 1851.

c) Almanachy.

1. Novoročenka na r. 1823 a 1824. Vydána v Hradci Králové,
redakci V. Klieperry a J. Chmely.

2. Dennice na r. 1825. Vyd. tamtéž redakcí J. Chmely a Fr. Ce-
lakovského.
3. V. Klicpery Almanach dramatických her. V Hradci Králové 1825
—1830.
4. Milina aneb novoroční čtení. Vydal J. L. Ziegler. V Hradci
Králové 1825.
5. Zora. Almanach na r. 1835, 1836, 1839 a 1840. Vyd. v Budíně
z větší části v trnavštině.
6. Vesna. Almanach pro květonci věk, na r. 1837, 1838 a 1839.
Sestavil E. Tupý (Jablonský).
7. Nitra na r. 1842. Vydal M. J. Hurban v Prešpurku.
8. Horník. Almanach Kutnohorský na r. 1844 a 1845. Sestavil P.
Veselský. V Praze t. r.
9. Lada Niola. Almanach na r. 1855. Vyd. Jos. Frič. V Praze t. r.
10. Perly české. Vydány od Matice české. V Praze 1855.
11. Máj. Almanach na r. 1858. Spořádal Jos. Barák. Týž alma-
nach na r. 1859—1862, spořádal V. Hálek. V Praze.
12. Kytice. Almanach na r. 1859. V Praze.
13. Růže. Almanach na r. 1860. Sest. Fr. Schwarz a E. H. Lip-
nický. V Praze.
14. Humoristický almanach. Vydal Jos. Vilímek. V Praze 1859
a 1860.
15. Dunaj. Almanach Vídenský. Uspořádali Fr. Kubišek, J. Pešek
a Fr. Studnička. Ve Vídni 1861. (Vydán též s titulem: Vidské Ne-
zabudky, r. 1863).

d) Časopisy zábavné.

1. Hlasatel český. Vyd. J. Nejedlý. 4 díly. V Praze 1806—1816.
2. Prvotiny pěkných umění (aneb Vídenské listy). Vyd. Jos. Hro-
mátko. Ve Vídni 1813—17.
3. Rozmanitosti. Vyd. J. Hýbl. V Praze 1816—1822.
4. Hylllos. Vyd. týž. V Praze 1820 a 1821.
5. Čechoslav. Vyd. V. R. Kramerius. V Praze 1820—1825.
6. Dobroslav. Vyd. J. L. Ziegler. V Praze 1820—22.
7. Milozor. Vyd. tentýž. V Hradci Králové 1824.
8. Poutník slovanský. Vyd. Fr. B. Tomsa. V Praze 1826 a 1827.
9. Rozličnosti Pražských novin. Redig. J. Linda. V Praze 1826
—1833.
10. Česká Věsta. V Praze 1834—1848. Red. r. 1834 a 1835 Fr.
Lad. Čelakovský, 1836—44. J. Štěpánek, 1845 Fr. Klučák a 1846—48
K. Štorech a K. Havlíček.
11. Jindy a Nyní. V Praze 1829—1832. Red. J. Hýbl a 1833 J. K. Tyl.
12. Květy české. V Praze 1834—42 a Květy, národní zábavník.
V Praze 1843—48. Red. J. K. Tyl.

13. Čechoslav. Všeobecný zábavník. Red. J. Langer a J. Franta. V Praze 1830 a 1831. Potom vydány od též redakce tři svazky s názvem: Čech, Samo a Krok, r. 1832 a 1833.
14. Večerní vyražení. Vyd. V. R. Kramerius. V Praze 1830—1834.
15. Tatranka. Vyd. Jiří Palkovič. V Prešpurku 1832—1843.
16. Hronka. Podtatranská zábavnice. Vyd. K. Kuzmany. V Banské Bystrici 1836—1838.
17. Vlastimil, přítel osvěty a zábavy. Red. J. K. Tyl. V Praze 1840—42.
18. Dennice, spis zábavný a poučný. Vyd. J. Malý. V Praze 1840—1842.
19. Brejle. List humoristický. Red. B. Moser. V Praze 1849 a opět 1861—62.
20. Vesna. List pro beletristiku, umění a literaturu. Redig. H. Jireček. Ve Vídni 1851.
21. Lumír. Týdeník belletristický a archiv pro dějepis. V Praze 1852—65. Red. Ferd. Mikovec; r. 1863 V. Hálek, pak J. Valečka.
22. Humoristické listy. Illustrovaný archiv rozmaru a vtipu. V Praze 1858—68. Redaktor od r. 1858—62. J. R. Vilímek, potom A. Štrauch a jiní.
23. Obrazy života. Illustrovaná domácí biblioteka zábavného a poučného čtení. V Praze 1859—62. Redaktoři r. 1859 J. R. Vilímek, r. 1860 J. Neruda a r. 1861—62 Jiljí Jahn.
24. Hvězda. List zábavný. V Olomouci r. 1859—1862. Redaktor V. Žirovnický. V Brně 1863. Red. M. Kříž.
25. Poutník od Otavy. Časopis zábavný a poučný. V Písku 1858—1862. Red. V. Janota. R. 1863—66 vydáván s titulem „Otavan.“
26. Boleslavský. Časopis naučný a zábavný. V M. Boleslavi 1860—64. Redaktor J. Zwikel, od r. 1863 J. Janda.
27. Besedník Opavský. Zábavný a poučný týdeník pro lid. V Opavě 1861—65. Redaktor A. Vašek.
28. Lada. Časopis belletristický a modní. V Praze 1861—65. Redaktorka A. Melišová.
29. Besídka čtenářská. Listy pro zábavu a poučení. V Brně 1862—1868. Red. V. Foustka, nyní I. V. Kurtin.
30. Zvony. Časopis zábavný a poučný, vyd. v Racine v Americe od r. 1863. Redaktor K. Jonáš.
31. Rodinná kronika. Listy nedělní s obrazy pro poučení a zábavu. V Praze 1862—65. Redaktoři K. V. Hof, potom J. Neruda a K. Sabina.
32. Budivoj. Časopis poučný a zábavný. Vyd. v Č. Budějovicích 1864—68. Redaktoři L. Doležal, A. Černay a nyní K. Foitl.
33. Tábor. Týdeník pro zábavu a poučení. Red. J. Frank. V Táboře 1864—68.
34. Vosa. List politicko-humoristický. V Brně 1864. Red. M. Kříž.
35. Veselé Listy. V Brně 1867. Red. Fr. Vymazal. V Praze 1868.

36. Květy. Ilustrovaný týdeník k zábavě a poučení. V Praze 1866—68. Red. V. Hálek.

37. Praha. Ilustrovaný časopis pro zábavu a poučení. V Praze 1867—68. Red. Jul. Graf.

38. Šumavan. Týdeník pro zábavu a poučení. V Klatovech 1868. Redaktor J. V. Žák.

39. Vesna Kutnohorská. Týdeník věnovaný poučení a zábavě. Red. J. Arbes. 1868.

D) Dějepis.

a) Národu Českého.

α) Dějiny české vůbec.

1. Fr. Pelela Nová kronika česká. V Praze 1791—96. Jde až do doby husitské.

2. J. Rulík Kalendář historický. V Praze 1797—1810.

3. Fr. Pabsta Kronika národu Českého. Přeložil J. Hýbl. V Praze 1809—12 a 1827.

4. V. Hanky Obrazy dějin českých. V Praze 1822 a 1850.

5. V. V. Tomka Děje země České. V Praze 1843. Po druhé vyd. rozšířené s titulem: Děje království Českého, v Praze 1850 a znovu vzdělané v Praze 1864.

6. Pant. Neumanna Krátký dějepis český. V Praze 1846, posléz r. 1863.

7. Jakuba Malého α) Spravedlivá kronika Česká. V Praze 1854.

b) Téhož Dějiny národu Českého ku potřebě školní. V Praze 1849.

c) Téhož Dějepis národu Českého. 2 díly. V Praze 1864.

8. Fr. Palackého Dějiny národu Českého v Čechách a na Moravě. Pět dílů. Díl I. od nejstarší doby až do krále Přemysla Otakara II. r. 1253. V Praze 1848 a 1854. Díl III. Děje husitské od r. 1403—1439. V Praze 1850 a 1851. Díl IV. Věk krále Jiřího z Poděbrad od r. 1439—1471. Díl V. Děje králů Vladislava II. a kr. Ludvíka. Od r. 1471 až do r. 1526. V Praze 1865 a 1867. Díl II. od r. 1253—1403 posud nevyšel.

9. K. V. Zapa Kronika česko-moravská s obrazy. Posud dva díly. Od nejstarší doby až do skončení válek husitských. V Praze 1861—67.

10. J. E. Vocela Pravěk země České. Oddělení I. V Praze 1866.

11. Jana hraběte Harracha Chronologický přehled dějin českých. Osm tabulí visacích. V Praze 1867.

12. A. V. Šembery Vpád Mongolů do Moravy r. 1241. V Olomouci 1841 a 1842.

13. Ondřeje z Habersfeldu Bellum Bohemicum čili Vypravování o vojně české od r. 1617—20. Přel. Em. Tonner. V Praze 1867.

β) Dějiny rodů šlechtických

1. Fr. Palackého Přehled současný nejvyšších důstojníků a předních království Českého. V Praze 1832.
2. A. Bočka Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků v markrabství Moravském. V Brně 1850.
3. A. V. Šembery Historie pánů z Boskovic. V Brně 1836.
4. Fr. Vlasáka Staročeská šlechta. V Praze 1856.

γ) Dějiny měst a hradů.

1. Fr. Švendy Obrazy města Hradce nad Labem. 15 svazků. V Hradci Králové 1799—1818.
2. Ondřeje Braxatorisa Letopisové Krupinští. V Prešpurku 1810.
3. Fr. Novotného z Luže Kronika Mladoboleslavská. V Praze 1822.
4. Paměti Jelšavské a Muráňské. Vydal P. Tomášik. V Pešti 1830
5. Fr. A. Vacka Místopis a historie městyse Jablonného nad Orličkou. V Praze 1831.
6. Frant. Slámy Obraz minulosti města Prachatic. V Praze 1838.
7. Fr. Jelínka Historie města Litomyšle. V Litomyšli 1838—44.
8. A. V. Šembery a) Dějiny Vysokého Mýta. V Olomouci 1845.
- b) Téhož Paměti a znamenitosti města Olomouce. Ve Vídni 1861.
9. V. V. Tomka Dějepis města Prahy. Až do r. 1348. V Praze 1855.
10. J. M. Ludvíka Dějepis hradu a panství Náchodského. Díl I. V Hradci Králové 1857.
11. Fr. Zoubka Kostelec nad Orlicí. V České Lípě 1860.
12. V. Ruffra Historie Vyšehradská. V Praze 1861.
13. Jana Solaře Paměti města Humpolce. V Praze 1863.
14. E. V. Říčáka Dějepis města Přeštice. V Praze 1864.
15. Libora Scholze Památky města Hranic. V Hranicích 1864.
16. Petra Veselského Hora Kutná až do r. 1424. V Praze 1867.
17. Dějiny města Králové Dvora. Seepsal A. Víták. V Praze 1867.
18. Starožitnosti a památky země České, jež popisují F. Mikovec a K. V. Zap. S obrazy. V Praze 1860—64.

δ) Dějiny práva českého.

1. J. E. Vocela O staročeském právu dědickém. V Praze 1862.
2. Karla Jičínského Vývin právníctví českého. V Praze 1862—63.
3. Herm. Jirečka Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Až do konce XIII. století. 2 díly. V Praze 1863—64.
4. V. V. Tomka Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II. V Praze 1868.

ε) Dějiny řeči a literatury české.

1. Fr. Novotného z Luže Biblioteka českých biblí. V Praze 1810.
2. Jos. Jungmanna Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka. V Praze 1825. Po druhé rozšířena až k r. 1847. V Praze 1850.

3. J. Michla Literární letopis nářečí českého od l. 1825 až do l. 1837. V Praze 1839.
4. Rozbor literatury staročeské. V Praze 1842 a 1843. Zavírá v sobě práce J. Jungmanna, P. J. Šafaříka, V. Hanky a Fr. L. Čelakovského.
5. J. Kollára a) Hlasý o potřebě jednoty spisovného jazyka v Čechách, na Moravě a na Slovensku. V Praze 1846. b) Téhož O literární vzájemnosti mezi kmeny slovanskými. Přel. J. S. Tomíček. V Praze 1853.
6. V. Nebeského Rukopis Kralodvorský. Příspěvek k historii literatury české. V Praze 1853
7. V. Vávry Haštalského Krátký obrys literatury české. V Praze 1856.
8. F. B. Květa Aestetický rozbor Rukopisu Kralodv. V Praze 1860.
9. Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury. Vyd. Jos. a Herm. Jireček. Ve Vídni 1860.
10. K. Ningra Krátký přehled historie literatury české. V Praze 1862.
11. K. Sabiny Dějepis literatury československé, doby staré a střední. V Praze 1866.
12. Světozor. Příloha literární ke Slovenským novinám. Red. Herm. Jireček. Ve Vídni 1858—61.
13. Kritická příloha k Národním Listům. Redaktor E. Grégr. V Praze 1864—65.
14. Český obzor literární. Red. F. Schulz. V Praze 1867—68.
15. A. Hanušova Katalog knih českých od r. 1774 až do r. 1839. V Praze 1840.
16. J. V. Rozuma Seznam českých knih, obrazů a hudebních výrob. V Praze 1854.
17. Fr. Douchy Knihopisný slovník československý aneb seznam knih, vydaných od r. 1774. V Praze 1885.

c) Životy spisovatelů českých.

1. B. Tablice Paměti básníků československých. V jeho poesích. Ve Vácově 1807—12.
2. Životopis A. Hanušova. Od V. Pohana. V Praze 1840.
3. Život Fr. L. Čelakovského. Sepsal I. J. Hanuš. V Praze 1855 a J. Malý. V Praze 1864. b) Téhož Listy sebrané. V Praze 1864.
4. Životopisný nástin P. J. Šafaříka. Vylíčil K. Sabina. V Praze 1861.
5. Paměti z mladších let života Jana Kollára. Sepsal spisovatel sám. V Praze 1862. (Ve 4. dílu jeho spisů).
6. Život V. M. Krameriuse. Sepsal A. Rybička. V Praze 1859.
7. Život J. V. Kamaryta. Sepsal týž. V Praze 1867.
8. Život Fr. L. Riegra. Sepsal J. V. Jahn. V Litomyšli 1862.

b) Dějiny národů slovanských.

1. F. Rühse Historie slovanských národů. Přeložil Václav Hanka. V Praze 1818.

2. Jana Kollára a) Rozprawy o jménech, počátcích i starožitnostech národu slovanského a jeho kmenů. V Budíně 1830. b) Téhož Staroitalia slavjanská. Ve Vídni 1853.

3. P. J. Šafaříka Starožitnosti slovanské. V Praze 1837 a 1863. Obsahují staré děje národů slovanských až do obrácení jich na víru křesťanskou.

4. A. V. Šembery Západní Slované v pravěku, díli rozbor kritický, že Slované v Germanii a Illyrii bydlejí od doby předhistorické. Ve Vídni 1868.

5. J. Dražkovice starší dějepis národu illyrského. Přeložil J. Čejka. V Praze 1845.

6. L. Siemienského Děje národu polského. Vzdělal Ludv. Ritter z Rittersberka. V Praze 1867.

7. N. G. Ustrjalova Dějiny ruské. Přeložil Ludvík Ritter z Rittersberka. V Praze 1856.

8. Nestorův Letopis ruský. Přel. K. J. Erben. V Praze 1867.

9. Bogdanovičovy Dějiny války ruské r. 1812. Přeložil St. Volný. V Praze 1868.

c) *Dějiny jiných národův rakouských.*

1. M. Semiana Historické vypsání knížat a králův Uherských. V Prešpurku 1786.

2. J. Č. Intibusa Děje národů na uherské zemi bydlících. V Praze 1851.

3. V. V. Tomka a) Děje mocnářství Rakouského. V Praze 1845 a 1852. b) Téhož Příruční kniha Dějepis rakouského. Až do roku 1526. V Praze 1858.

4. A. Špringera Dějepis Rakouský od míru Vídenského r. 1815. Přel. V. Pravda (J. Malý). V Praze 1867.

d) *Dějiny národův cizích.*

1. K. Štorcha Dějiny Německa a Francouzská. V Praze 1849.

2. F. A. Migneta Historie revoluce francouzské. Přeložil J. Malý. V Praze 1850.

3. M. A. Lamartina Historie Girondinů. Přel. V. Vojáček. V Praze 1852.

4. J. S. Tomička Děje země anglické. V Praze 1849.

5. Tom. Babingtona Macaulaye Dějiny anglické. Přel. V. Zelený. V Praze 1865.

6. Vil. Prescottta Dějiny španělské za panování krále Filipa II. Přel. M. Tejřovský (Šíma) v Praze 1866.

7. Jana Rulíka Historie turecká. V Praze 1810.

8. J. Malého Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Z angl. přel. V Praze 1853—55.

9. S. Aurelia Viktora Dějiny římské. Přel. J. Chmela. V Praze 1838.

10. Lucia Julia Flora Obraz dějin římských. Přel. týž. V Praze 1844.
11. Kaja Salustia Krispa Válka s Jugurtou. Přel. N. Vaněk. V Praze 1834. Po druhé přel. Al. Vaniček. V Praze 1863.
12. K. Sal. Krispa Katilinovo spiknutí. Přel. N. Vaněk. V Praze 1835. Po druhé přeložil J. Kvíčala. V Praze 1865.
13. Dějiny Tacitovy. Přel. F. Kott. V Praze 1866.
14. Dějiny Herodotovy. Přel. J. Kvíčala. V Praze 1867.

e) Dějepis obecný.

1. O. Šoltysa Jádro historie všeobecné. V Prešpurku 1829.
2. V. V. Tomka Krátký všeobecný dějepis. V Praze 1842.
3. J. S. Tomička Doba prvního člověčenstva. V Praze 1846.
4. Jos. Fr. Smetany Všeobecný dějepis občanský. 3 díly. V Praze 1846.
5. Karla Lanyho Dějepis lidstva. Věk starý. Ve Vídni 1852.
6. Fr. Guizota Dějiny vzdělanosti v Evropě. Přeložil Jan Palacký. V Praze 1851.
7. K. Ningra Děje všeobecné. 3 díly. V Praze 1863.
8. J. Lepaře Všeobecný dějepis ku potřebě žáků na vyšších gymnásiích. V Praze 1867.

f) Životy osob znamenitých.

1. Kornelia Nepota Životopisy znamenitých vůdců vojenských. Přel. Kr. Štefan. V Praze 1851.
2. Plutarchovy Životopisy Thesea a Romula. Přeložil A. Vaniček. V Praze 1865.
3. Život Ged. Laudona Seps. K. M. Kramerius. V Praze 1789.
4. S. Černanského Příběhy hrab. Beňovského. V Prešpurku 1808.
5. Život Napoleona Bonaparte. Přel. V. R. Kramerius. V Praze 1814.
6. J. Malého Napoleon Bonaparte, císař Francouzský. V Praze 1848.
7. Život císaře Josefa II. Přel. J. Pečírka. V Olomouci 1847.
8. Téhož císaře život, od A. Hellmutha. Přel. V. Vávra. V Praze 1861.
9. J. Zitte Život mistra Jana Husi. Přel. J. V. Sommer. V Praze 1849.
10. Mistr Jan Hus aneb Počátkové církevního rozdělení v Čechách. Sepsal Jos. Al. svob. pán Helfert. V Praze 1857.
11. Život a plavby Kr. Kolumba. Dle W. Irvinga přel. Fr. Doucha. V Praze 1853.
12. Život Mohamedův. Z W. Irvinga přel. F. L. Rieger. V Praze 1853.
13. Napoleona III. Julius Caesar. Dva díly. Od několika překladatelů. V Praze 1865 a 1867.
14. Život B. Franklina. Z angl. přel. Edmund Kaizl. V Praze 1867.
15. Baltasar Hubmaier a počátkové novokřtěncův na Moravě. Sepsal Fr. Hošek. V Brně 1867.

E) Zeměpis a známost národů.

a) Zeměpis český a rakouský.

1. J. Palkoviče Známost vlasti. V Prešpurku 1804.
2. J. B. Dlabače Vypsání království Českého. S mapou. V Praze 1818.
3. J. A. Dundra Zeměpis království Českého. V Praze 1824.
4. M. Kováře Vlastivěda království Českého. V Olomouci 1867.
5. Jar. Tichého Zeměpis království Českého. V Praze 1867.
6. K. Vl. Zapa a) Zeměpis Čech, Moravy a Slézska ku potřebě školní. V Praze 1849. b) Zeměpis mocnářství Rakouského. V Praze 1852.
7. Frant. Polehradského (Řezáče) Obraz zemí českoslovanských. V Praze 1850.
8. V. Brandla Kniha pro každého Moravana. V Brně 1863.
9. B. Pr. Červenáka Zrcadlo Slovenska. V Pešti 1844.
10. J. Jirečka a) Obrazy z rakouských zemí, národů a dějin. V Praze 1860 a 1862. b) Téhož Krátký zeměpis císařství Rakouského. Ve Vídni 1863.
11. Jana Lepaře Popis mocnářství Rakouského. V Opavě 1863.
12. E. Erbena Vévodství Korutanské a Krajiinské. V Praze 1864.
13. Čechy. Země a národ. Vzdělal Fr. L. Rieger. V Praze 1863.

b) Zeměpis obecný.

1. Lad. Bartolomeidesa Geografie aneb vypsání okrášku zemského. V B. Bystřici 1798.
2. K. Šádka Všeobecný zeměpis ku potřebě školní. 3 díly. V Hradci Králové 1822—24.
3. Hadriana Balbiho Zeměpis čili úplné popsání oboru zemského. Díl I. Evropa. V Praze 1835. Přeložili K. Amerling, K. Zap a K. Štorech. S mnohými dodavky, týkajícími se zemí slovanských.
4. A. V. Hnojka Nebe a země klíč čili počátkové učení o nebi a o zemi. V Praze 1843 a 1855.
5. K. Vl. Zapa a) Všeobecný zeměpis: 2 díly. V Praze 1846 a 1850. b) Téhož Základové všeobecného zeměpisu ku potřebě školní. V Praze 1849. c) Téhož Zeměpis ku potřebě v 3. třídě škol reálních. V Praze 1853 a 1863.
6. K. Štorecha Zeměpis filosoficky pojatý. V Praze 1853.
7. Jana Palackého Všeobecný vědecký zeměpis srovnávací. Díl I. Afrika a Austrálie. V Praze 1857.
8. E. Erbena Základové zeměpisu ku potřebě škol středních. V Brně 1862 a v Olomouci 1865.
9. A. Humla Základové zeměpisu ku potřebě školní. V Praze 1863.
10. Jos. Melichara Zeměpis pro školy. V Praze 1868.
11. Rusko. Země, stát a národ. V Praze 1868.

c) *Místopis.*

1. J. M. Krále Průvodce po biskupství Kralohradeckém aneb topografické popsání téhož biskupství. V Hradci Králové 1825—27.
2. K. V. Zapa Popsání hlavního města Prahy. V Praze 1835 a 1868.
3. M. Štembery Místopis města Rakovníka. V Praze 1838.
4. A. V. Šembery Vysoké Mýto. V Olomouci 1845. Obsahuje kromě historie vypsání města a panství V. Mýtského. b) Téhož Paměti a znamenitosti města Olomouce. Ve Vídni 1861.
5. K. Mensingra Popsání hlavního chrámu a jiných kostelů v Miláně. V Miláně 1845.
6. A. Dundra Popsání kraje Plzenského. V Praze 1845.
7. J. Fr. Kráky Popsání města a panství Chocenského. V Praze 1858.
8. F. Pluskala Staromoravský Velehrad a okolí. V Olomouci 1863.
9. V. V. Tomka Základy starého místopisu Pražského. V Praze 1866.
10. J. Gabriela Král. město Sušice a okolí. V Praze 1868.
11. Fr. Palackého Popis království Českého čili podrobné seznámení všech krajův, panství, statků, měst, městeček a vesnic, též hradů a tvrzí v zemi České. V Praze 1848.
12. Příruční kniha o politickém a soudním rozvrhu země České. Vydána od uvozovací komise soudní. V Praze 1850.
13. Zevrubný popis rozdělení království Českého. V Praze 1855.
14. J. Ortha a Fr. Sládka Topograficko-statistický slovník království Českého. V Praze 1867.
15. Poutník, časopis obrázkový. V Praze 1846—48. Redaktor K. V. Zap a J. Malý. Zdržuje v sobě popsání mnoha měst a krajín.
16. Památky archeologické a místopisné, V Praze 1854—1868. Redaktor K. V. Zap, od r. 1865 Fr. Zoubek.
17. Starožitnosti a Památky země České. V Praze 1860—64. Red. Fr. Mikovec a K. V. Zap.

d) *Cestopisy a popsání krajín.*

1. J. Schmita Příhody na cestách po 4 dílech světa. Přel. V. M. Kramerius. V Praze 1798.
2. Vypsání mongolského císařství a mnohých království v Asii. Přel. týž. V Praze 1803 a 1804.
3. Cesta do Arabie a do země svaté. Přel. týž. V Praze 1804.
4. V. R. Krameriusa Sbírký vypsání cest po moři. 2 díly. V Praze 1812.
5. M. Z. Poláka Cesta do Vlach, vyk. r. 1818. V Praze 1820 a 1864.
6. M. J. Hurbana Cesta po Moravě a po Čechách, vyk. r. 1839. V Pešti 1841.
7. J. Kollára a) Cestopis vlášský, obsahující cestu, kon. r. 1811 do Horní Itálie. V Pešti 1843 a v Praze 1863. b) Téhož Druhý cestopis vlášský. V Praze 1863.

8. Pohled na Bosnu čili Cesta do Bosny, vyk. r. 1839. Z charv. přeložil V. Lambl. V Praze 1845.

9. Idy Pfeifferové Putování do země svaté. Přel. J. Křeček. V Hradci Králové 1846.

10. J. Sl. Tomička Obrazy světa čili popsání rozličných národů a krajin. V Praze 1846—47.

11. A. Norova Putování do svaté země r. 1835. Přeložil P. Klimeš. V Praze 1851.

12. P. Freye Cesta do Říma a po Itálii, vyk. r. 1846. V Praze 1852.

13. Missie Tichomorské. Popsal Fr. Škorpík. V Brně 1854.

14. Cesty po světě. Z franc. přel. A. Šanta. V Litomyšli 1854.

15. J. Krejčího Cesta po Německu, Švýcarsku, Francii, Belgii a Anglicku, vyk. r. 1862. V Praze 1865.

16. Jana Nerudy Pařížské obrázky. V Praze 1864.

17. J. Chmelíčka Cesta do svaté země. 2 díly. V Brně 1865 a 1867.

18. Pouť Slovanův do Ruska, vyk. r. 1867. V Praze 1867.

19. Ed. Herolda a) Malebné cesty po Čechách. V Praze 1861. b) Těhož Malebné cesty po Praze. Tamtéž 1866.

c) *Národopis a statistika.*

1. P. J. Šafaříka Slovanský národopis. S mapou. V Praze 1842 a 1849.

2. K. V. Zapa Zrcadlo života na východní Evropě. V Praze 1843.

3. Jihoslované. Obraz národopisný. V Praze 1864.

4. S. B. Hellera Život na Rusi. V Praze 1867.

5. Fr. B. Kořínka Obraz Slovanstva. Sousedé Slovanů. V Praze 1867.

6. Jak. Malého Národopis a dějepis. Druhá část Názorného atlasu k Slovníku Naučenému. V Praze 1866.

7. Fr. Vaváka Chvalitebné řeči svadební a písně. V Praze 1802.

8. V. Krolmusa Staročeské pověsti, zpěvy, hry a obyčeje. 13 sv. V Praze 1845—51.

9. B. M. Kuldý Svadba v národě československém. V Olomouci 1862.

10. J. Jar. Langer České prstonárodní a svadební obyčeje a písně. (V jeho spisech sebraných). V Praze 1863.

11. Julia Fejfalika Národní hry dram. na Moravě. V Olomouci 1863.

12. J. Jirečka Národopisný přehled království Českého. V Praze 1850.

13. V. Gauče. Krátká statistika království Českého. V Praze 1866.

14. J. Kořana Statistický přehled veškerých států na zemi. V Praze 1866.

f) *Přírodověda.*

a) *Přírodopis vůbec.*

1. Přírodopis co kratochvilník školní pro dospělejší mládež československou. Die Funka přel. J. Filčík. V Praze 1834.

2. Fr. Šira Krátký přírodopis. V Jičíně 1835.
3. V. Staňka Přírodopis prstonárodní čili popsání zvířat, rostlin a nerostů. V Praze 1843, 1851 a 1854.
4. Al. Humbolda Pohledy na přírodu. Přeložil Vojtěch Šafařík. Ve Vídni 1862.
5. K. Starého Obrazy z přírody. V Praze 1863.
6. V. Zimmermanna Divy praseveta. Přel. F. Vymazal. V Brně 1864.
7. Schödlnerova kniha přírody. S obrazy. Vzdělali J. Jahn a K. Starý. V Praze 1865 a 1867.
8. Živa. Časopis přírodnický. Red. J. Purkyně a J. Krejčí. V Praze 1853—1868.

b) Mineralogie.

1. Jana S. Presla Nerostopis či mineralogie. S obrazy. V Praze 1837.
2. Jana Pečírky a) Nerostopis. V Jindřichově Hradci 1852. b) Též Nerostopis pro školy střední. V Praze 1853.
3. J. Krejčího a) Počátkové nerostopisu. V Praze 1852. b) Též Klíč nerostopisný. V Praze 1865. c) Též Krystalografie čili nauka o tvarech hmoty vyhraněné. V Praze 1867.
4. J. Procházky Všeobecný nerostopis. V Jindř. Hradci 1852 a 1862.
5. P. Jehličky Nauka o nerostech pro školy. S obrazy. V Praze 1863.
6. Fr. Fischera Nerostopis pro vyšší gymnasia. V Praze 1864.
7. Schödlnerova Mineralogie a geognosie. Přel. K. Starý. V Praze 1865.

c) Botanika.

1. Kašpara hraběte ze Šternberka Pojednání o bylinářství v Čechách. Přel. A. J. Puchmayer. V Praze 1819.
2. Bedřicha hraběte Berchtolda a J. S. Presla O přirozenosti rostlin aneb Rostlinář s obrazy. 3 díly. V Praze 1820—35.
3. J. S. Presla a) Všeobecný rostlinopis. 2 díly. V Praze 1846.
- b) Počátkové rostlinosloví. V Praze 1848.
4. Dan. Slobody Rostlinictví. V Praze 1852.
5. K. Amerlinga Jedovaté rostliny v Čechách, na Moravě a na Slovensku. S obrazy. V Praze 1850.
6. F. M. Opice Seznam rostlin Květeny české. V Praze 1852.
7. J. Krejčího Obraz Květeny. S dřevořezbami. V Praze 1852.
8. J. Reussa Květena slovenská. V B. Štávnici 1853.
9. Lad. Čelakovského Přírodopisný atlas rostlinstva. V Praze 1864.
10. J. Billa Jedlé a škodlivé houby. S obrazy. Přeložil J. Krejčí. V Praze 1860. b) Též Botanika ku potřebě škol gymnasiálních a reálních. S atlasem. Přeložil J. Klika. V Praze 1868.
11. Schödlnerova Botanika. Přel. K. Starý. V Praze 1864.
12. J. Jehličky Krátký přírodopis rostlin. V Praze 1865.
13. K. Ranka Rostlinopis a slovník rostlinářský. V Praze 1868.

d) Zoologie.

1. J. Hýbla Popsání znamenitých zvířat. S obrazy. V Praze 1811.
2. J. S. Presla Seavectvo. V Praze 1834.
3. K. Amerlinga *a)* Knižka o hmyzech. V Praze 1836. *b)* Živočichové v obrazech. V Praze 1851. *c)* Fauna čili zvířena česká. V Praze 1852.
4. J. Pečírky Vypsání živočichův. V Praze 1849 a 1863.
5. J. Krejčího Přehled soustavy živočišné pro vyšší školy. V Praze 1853 a 1864. S přírodopisným atlasem živočišstva. V Praze 1863.
6. Ant. Friče Evropské ptactvo. Obrazy s výkladem. V Praze 1859.
7. Jos. Pažouta Povaha živočichů. V Praze 1864.
9. Schödlerova Zoologie. Přel. K. Starý. V Praze 1865.
10. Al. Pokorného Názorný přírodopis živočišstva. Přel. P. Jehlička. V Praze 1868.

e) Geologie a geognosie.

1. Jiř. Cuviera Rozprava o převratech kůry země a o proměnách v živočišstvu jimi způsobených. Přel. J. S. Presl. V Praze 1834.
2. J. Grimma Základové zeměznalectví čili geognosie ku potřebě horníkův. Přel. J. Krejčí. V Praze 1852.
3. F. S. Kodyma Úvod do zemězpytu. V Praze 1855.
4. J. Krejčího *a)* Průvodce přírodopisní po okolí Pražském. V Praze 1854. *b)* Téhož Horopisné obrazy okolí Pražského. V Praze 1857. *c)* Téhož Geologie čili nauka o útvarech zemských. V Litomyšli 1861.

f) Chemie.

1. J. S. Presla Lučba zkusná. 2 díly. V Praze 1828 a 1835.
2. K. Amerlinga *a)* Lučba řemeslní. V Průmyslném poslu. V Praze 1840—46. *b)* Téhož Lučební základové hospodářství a řemeslnictví. 2 díly. V Praze 1851 a 1854.
3. J. A. Stöckharta *a)* Lučba rolnická. Vzdělal F. S. Kodym. 2 díly. V Praze 1852 a 1854. *b)* Téhož Lučebnictví pro hospodáře, řemeslníky a lékárníky. Vzdělal tentýž. V Praze 1853.
4. Vojt. Šafaříka Základové chemie. 2 díly. V Praze 1859 a 1860.
5. Bernarda Quadráta Základové chemie ku potřebě nižších reálék. V Brně 1862.
6. Fr. Tonnera Chemie organická. V Praze 1863.
7. Jana Staňka Chemie všeobecná. 2 díly. V Praze 1863.
8. Ant. Červeného Základové lučby hospodářské. V Praze 1868.
9. J. Jahna Chemie nerostná. V Praze 1868.

g) Fysika.

1. P. Michálka Fysika aneb učení o přirození. V Budíně 1819.
2. Vojt. Sedláčka Základové přírodnictví aneb fysiky a matematiky potažné. 2. díly. V Praze 1825 a 1826.

3. J. Smetany *a)* Silozpyt čili fysika. V Praze 1842. *b)* Téhož Počátkové silozpytu pro střední školy. V Praze 1852.

4. Ondřeje Baumgartnera Počátkové silozpytu. Přeložil J. Krejčí. V Praze 1851.

5. J. Krejčího Fysika pro reální a průmyslové školy. V Praze 1859.

6. Ant. Majera Fysika pro nižší školy. V Praze 1862 a 1863.

7. F. S. Kodyma *a)* Zábavy nedělní čili prostonárodní poučování o silozpytu. Část I o teple. V Praze 1844—45. *b)* Téhož naučení o živlech, jejich moci a vlastnostech. V Praze 1849 a 1861. *c)* Téhož Úvod do živlovědy. V Praze 1864.

8. Jos. Pažouta Fysika. V Praze 1864.

9. Karla V. Zengra Fysika zkušebná (mechanika a akustika). V Praze 1866.

h) Astronomie a meteorologie.

1. Obraz jasných nebes s krátkým popsáním těles nebeských. Die J. Bartáka přel. N. Vaněk. V Praze 1836.

2. Jos. Frant. Smetany Základové hvězdoslavi čili astronomie. V Plzni 1837.

3. Schödlnerova Astronomie. Přel. J. Jahn. V Praze 1863.

4. F. J. Studničky *a)* Stručný světlopis. S výkresy a mapkou hvězd-natého nebe. V Jindřichově Hradci 1864. *b)* Téhož Meteorologie čili po-pis a výklad úkazů povětrných. V Budějovicích 1864. *c)* Téhož Sou-stava sluneční. V Praze 1868.

g) Matematika a geometrie.

1. Stanislava Vydry Počátkové aritmetiky. Vydal Lad. Jandera. V Praze 1806. Obsahují též algebru a logaritmy.

2. Fr. Kukly Umění počtářské, hledíc k řemeslům. V Praze 1836.

3. Ant. Faehnricha Počtověda. V Jičíně 1850.

4. Ant. Skřivana *a)* Počtářství pro život obecný, zvláště pro ob-chodníky. 2 díly. V Praze 1850 a 1851. *b)* Téhož peníze, míry a váhy nejdůležitějších zemí v porovnání s rakouskými. V Praze 1858.

5. Fr. Můčnicka *a)* Aritmetika pro 1. a 2. třídu gymnasiální. Přel. M. Čulen. Ve Vídni 1854. *b)* Téhož Aritmetika pro 3. a 4. třídu gym-nasiální. Přel. J. F. Smetana. V Praze 1852. *c)* Téhož Počtářství prak-tické pro 2. a 3. třídu nižších škol reálních. Přel. A. Skřivan. V Praze 1853.

6. Jos. Smolika *a)* Početní kniha pro nižší gymnasia. 2 díly. V Praze 1861 a 1868. *b)* Téhož Rovnice prvního a druhého stupně pro gym-nasia a vyšší realky. V Praze 1864.

7. Jos. Balcarů Všeobecný počtář pro školu a pro dům. V Praze 1862 a 1866.

8. Fr. Fleischera a) Matematika pro vyšší reálky a gymnasia. V Brně 1862. b) Téhož Aritmetika pro 3. a 4. třídu gymnasiální. V Praze 1868.

9. Václava Šimerky a) Algebra či počítárství pro vyšší gymnasia. V Praze 1863. b) Téhož Algebra pro nižší gymnasia. V Praze 1864.

10. Fr. Macka Sedmimístné logaritmy obecné. V Brně 1862.

11. J. Jarolímka Počítárství pro 1. a 2. třídu nižších reálék. V Praze 1864.

12. J. Soukupa Počty v příkladech. V Praze 1864.

13. Vojt. Sedláčka Základové měřictví čili geometrie. V Praze 1822.

14. Jana Lodla Počátky kreslení a měřictví. V Praze 1859.

15. J. Dřízhala Počátky měřictví pro nižší gymnasia. V Praze 1862 a 1867.

16. Fr. Šandy Měřictví a perspektivní rejsování pro nižší reálky. V Praze 1862.

17. D. Ryšavého a) Zobrazující měřictví pro vyšší reálky V Praze 1862.

b) Téhož Měřictví a rejsování pro 2. třídu nižších reálék. V Praze 1863.

18. V. Jandečky Geometrie pro vyšší gymnasia. Díl I. Planimetrie. V Praze 1864.

19. G. Skřivana a) Základové analytické geometrie v rovině. V Praze 1864. b) Téhož Přednášky o algebraické analýs. V Praze 1865.

20. M. Pokorného Determinanty a vyšší rovnice. V Praze 1865.

21. Fr. Studničky a) Základové sterické trigonometrie. V Praze 1865.

b) Téhož Vyšší matematika v úlohách. V Praze 1866. c) Téhož Základové vyšší matematiky. V Praze 1867.

II) Filosofie.

1. Ant. Marka a) Logika či umnice. V Praze 1820. b) Téhož Základové filosofie (Logika a metafysika). V Praze 1844.

2. M. F. Klácela a) Mostek aneb úvod k metafysice. V Olomouci 1842. b) Téhož Dobrověda čili filosofie mravní. V Praze 1847.

3. Herbarthovo Dušesloví zkušebné. Přel. F. Hyna. V Praze 1844.

4. Fr. Škorpička Mluvnictví a zjevení. V Brně 1846.

5. I. J. Hanuše a) Nástin duševědy. V Brně 1849. b) Téhož Nástin logiky. V Praze 1850. c) Téhož Rozbor filosofie Tomáše ze Štítného. V Praze 1852.

6. Jos. Dasticha a) Základové praktické filosofie. V Praze 1863.

b) Téhož Filosofická propedeutika, jenž obsahuje a) Formální logiku a b) Empirickou psychologii, kromě úvodu do studium filosofie. V Praze 1867.

7. C. Mendelssohna Faedon. Přel. J. Černý. V Praze 1833.

8. Marka Aurelia Antonína Zápisky. Přel. Fr. Šír. V Praze 1842.

9. Aristotelovy Kategorie. Z řeck. vyložil A. J. Vrtátka. V Praze 1861.

10. Platonova rozmluva Laches. Přel. Fr. Saska. V Plzni 1862.
11. Platonův Gorgias. Přel. J. Kosina. V Praze 1865.

I) Mythologie.

1. Jana Kollára Sláva Bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův. V Pešti 1839.
2. Jana Vlčka Krátký přehled mythologie Řeků a Římanů. V Praze 1843.
3. V. Rozuma Bájesloví slovanské. V Praze 1857.
4. Ig. J. Hanuš a) Bajeslovní kalendář čili pozůstatky pohanských svátečních obřadů slovanských. V Praze 1860. b) Téhož Děva zlatovlasá, bohyně pohanských Slovanů. V Praze 1860.
5. Adolfa Heyduka Nástin bájesloví slovanského a německého. V Praze 1863.
6. Fr. Sasky Mythologie řecká a římská pro gymnasia. V Praze 1867.

K) Pěkná umění.

1. Počátkové českého básnictví, zvláště prosodie. Sepsali J. Benedikti, P. J. Šafařík a Fr. Palacký. V Prešpurku 1818.
2. Šeb. Hněvkovského Zlomky o českém básnictví, zvlášt o prosodii. V Praze 1820.
3. A. J. Puchmayera Rýmovník. Vyd. V. Sedláček. V Plzni 1824.
4. Fr. Sušila Krátká prosodie česká. V Brně 1855, 1861 a 1864.
5. Jos. Jungmanna Nauka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické. Co úvod k jeho čítance, řečené „Slovesnost.“ V Praze 1820, 1845 a 1846.
6. Jak. Malého a) Naučení o výmluvnosti v jeho Nástinu slovesnosti. V Praze 1848. b) Téhož Dopisovatel. Navedení ke spisování listů a psaní. V Praze 1868.
7. Lud. Štury O národních písních a pověstech plemen slovanských. V Praze 1853.
8. J. Ryby Základové umění hudebního. V Praze 1817.
9. J. Filoška Houslí škola. V Praze 1832.
10. Jos. Förstera Navedení k generálnímu basu. Přeložil Eug. Tupý. V Praze 1835.
11. Věнец ze zpěvů vlastenských. S přílohou hudební. Redaktoři J. Chmelenský, Fr. Škroup a J. Čejka. V Praze 1835—1840.
12. V. E. Horáka Zpěvní škola. V Praze 1855.
13. Jos. Soukupa Cecilia, škola pro piano forte. V Praze 1862.
14. Fr. Martinice Zpěvný věnec. V Praze 1865.
15. I. L. Zvonáře a) Základy harmonie a zpěvu. V Praze 1861. b) Téhož Hudební památky české. Výbor krásných zpěvů českých. V Praze 1864.
16. J. Neudörfla Škola zpěvu sborového. V Praze 1866.

17. Jana Škroupa Škola hudební ku potřebě učitelů a ředitelů hudby kostelní. V Praze 1862.
18. Jos. Krejčího Základové nauky o zvuku varhan. V Praze 1865
19. V. Mareše Slovník hudební. V Praze 1863.
20. Dalibor. Časopis pro hudbu, divadlo a umění. V Praze 1858—1864. Redaktor E. Meliš.
21. Slavoj. Časopis hudbě věnovaný. V Praze 1862—64. Redaktoři V. Kubelka a J. Ulm.
22. Thalia česká. List věnovaný umění dramatickému. Red. J. Mikuláš. V Praze 1866—68.
23. Ig. J. Hegra Krátké navedení k těsnopisu pro jazyk český, polský, illyrský a ruský. Ve Vídni 1849.
24. Těsnopis český dle soustavy Gabelsbergovy sestavený. V Praze 1863.
25. F. Fiedlera Čítanka těsnopisná. V Praze 1866.
26. Časopis stenografický. V Praze 1862—63. Redaktoři F. Prill a Ed. Novotný.

L) Encyklopedie.

1. Krok, spis věnaučný. Redaktor J. S. Presl. 3 díly. V Praze 1821—40.
2. Časopis Českého Museum. V Praze 1827—1868. Čtvrtletník, jehož redaktoři byli: od r. 1827—37 Fr. Palacký, od r. 1838—43 P. J. Šafařík, od r. 1844—49 J. E. Vocel, od r. 1850—61 V. Nebešský, od r. 1862—64 A. J. Vříčko a od r. 1865 J. Lepař.
3. Světozor. Spis k rozšíření známostí užitečných. S obrazy. Red. P. J. Šafařík. V Praze 1834—35.
4. Týdenník moravský. Red. J. Ohéřal. V Brně 1848.
5. Obzor. Časopis pro národopis, dějepis, veřejný život, literaturu a umění. V Praze 1855.
6. Slovník naučný. Redaktor Fr. L. Rieger, spoluredaktor Jakub Malý. 7 dílů. V Praze 1860—68.
7. Náporný atlas k Slovníku naučnému. Obsahuje čtvero částí: výtvarné umění, děje- a národopis, umění vojenské a průmysl. V Praze 1865—68.
8. Krok. Listy vědecké. Red. J. Dastich, E. Novotný a F. Zoubek. V Praze 1865—66.
9. Album Cyrillo-Metodějské, vydané k tisícileté slavnosti uvedení křesťanství na Moravě. Red. Fr. Kubíček a M. Kříž. V Brně 1864.
10. Zlatá Praha. Týdenník pro politiku, vědu a umění. S obrazy. Redaktor Vít Hálek. V Praze 1864.
11. Kronika práce, osvěty, průmyslu a nálezů. S obrazy. Vzdělali J. V. Jahn a M. Pokorný. 3 díly. V Praze 1865—68.

M) Lékařství.

1. V. Staňka a) Základové pitvy či soustavný rozbor a popis těla lidského. S atlasem. V Praze 1840. b) Téhož Krátký přehled lebo-slovi. V Praze 1840.
2. Ant. Vojt. Hnojka Tělo lidské, hledíc k duši čili učení o člověku. V Praze 1853.
3. F. S. Kodyma Úvod do tělovědy člověka. V Praze 1862.
4. Kr. V. Hufelanda Kunšt prodloužení života lidského. Přel. J. Palkovič. Ve Vácově 1800.
5. B. Tablice Kratičká dietetika. Ve Vácově 1819.
6. J. F. Paulického Domácí lékař aneb kniha ošetření zdraví. Přel. A. Jungmann. V Praze 1833 a 1850.
7. Fr. Peška Nový domácí lékař. V Praze 1853.
8. Jos. Pečírky Domácí lékař. V Praze 1863.
9. F. S. Kodyma a) Zdravověda. V Praze 1853 a 1854. b) Téhož Mladá matka, jak by se před porodem i v šestinedělí zachováti měla. Vzdělána dle F. Ammona. V Praze 1852.
10. A. Jungmanna Umění babické. V Praze 1804, 1814 a 1821. Po-tom s titulem „Učení porodnické.“ V Praze 1837 a 1842.
11. Fr. J. Mošnera Babictví. V Olomouci 1837 a 1848.
12. V. Lange Babictví. Přel. J. Pech. V Praze 1851.
13. Jana Strenga Kniha babická. V Praze 1859.
14. J. Šuleka Vodolékař. V Trnavě 1838.
15. Přírodní léčení dle Schrotha a Priessnitze. Vzdělal S. Kupper. V Praze 1865.
16. A. Bernšteina O výživě lidského těla Vzdělal Karel Starý. V Praze 1868.
17. Domácí lékař. Příloha k Živě od r. 1857—60. Redaktor J. Pod-lipský.
18. Časopis českých lékařův. V Praze 1862—68. Redaktoři J. Pod-lipský (od r. 1867 A. Tomsa), V. Staněk a J. Ceyp z Peclínovce.
19. Ant. Jungmanna Kanský lékař. V Praze 1836.
20. Jos. Pečírky Úplný dobytčí lékař. V Praze 1858 a 1863.
21. K. Špota Naučení o pomoci při porodu zvířat hospodářských. V Praze 1863.
22. Julia Beránka Dobytčí lékařství. 3 díly. V Praze 1863—67.

N) Právníctví a politika.

a) *Spisy právnícké.*

1. J. Tandlera Dokonalý jednatel aneb zemský advokát. V Praze 1794, 1804 a 1820.
2. Ant. Pavlovského Výkladové přirozeného práva. V Praze 1801.

3. Ant. E. Fayla Právní sekretář. V Praze 1838.
4. J. Konečného Všeobecný český sekretář a právní přítel. Ve Vídni 1848.
5. J. Vintýře a) Příruční kniha k vedení práva či exekuce. V Praze 1850. b) Téhož Prostonárodní vysvětlení trestního zákona rakouského V Praze 1861.
6. Ant. Štrobacha Vzory výnosů soudních druhé instance. V Praze 1850.
7. Formuláře k řádu trestnímu. Přel. A. Rybička. Ve Vídni 1850.
8. J. V. Polikána Tajemník soudní. V Hradci Králové 1851.
9. J. Vočadla Český právník. V Praze 1852 a 1860. Po třetí pomoci Jak. Škardy 1862.
10. Vend. Grünwalda Právo dědické (1 sešit). V Praze 1853.
11. Jos. Slavička Úvod ve studium trestního práva hmotného a rakouského zákona trestního. V Praze 1866.
12. A. V. Šembery Základní zákonové státní království Českého. V Praze 1864.
13. Právník. Časopis věnovaný vědě právníké. Pořadatelé: Rud. kníže Taxis, K. J. Erben a J. Jeřábek. V Praze 1861—62. Nový běh od r. 1864—68. Redaktorové J. Škarda a J. Kučera.

b) Spisy správní.

1. Politické zřízení škol obecných. Přel. N. Vaněk. V Praze 1822.
2. M. Obentrauta Příruční kniha pro vesní rychtáře. Přel. z něm. V Praze 1847 a 1860.
3. Sběrka zákonů o robotě pro Čechy a Moravu. Dle Leinera na česko vyložena. V Praze 1847.
4. Fr. Braunera O robotě a vykoupení se z ní. V Praze 1848.
5. A. Kudly Výklad zákona obecního, vyd. 17. března 1849. V Brně 1851.
6. Ferd. Stamma Úřadování obecní správy. Z němčiny přeloženo. V Praze 1851.
7. Fr. Špatného Příruční knížka k úřadování představených obecních. V Praze 1852.
8. J. Kratochvíle Výklad zřízení obecního a řádu volebního v Čechách, dan. 18. dubna 1864. V Praze 1864.
9. J. Hlavatého Zákon obecní král. Českého s vysvětlením. V Praze 1864.
10. J. P. Trojana Zákon o sýpkách obecních a fondech peněžních v Čechách. V Praze 1864.
11. Jak. Škardy Výklad zákona o záložnác. hospodářských, sýpkách kontribučních a fondech peněžitých. V Praze 1866.
12. A. Mezníka Sběrka zemských zákonů moravských. V Brně 1864—67. Obsahuje zákon obecní, zákon o fondech kontribučních, o školním patronátě, o silnicích a j.

13. Fr. L. Riegro Rukojeť k poznání činnosti zastupitelstva okresního. V Praze 1866.

14. A. Wintersperga Rukověť pro představené obecní. Přel. V. Žirovnický. V Brně 1866.

15. Zákon o živnostech řemeslnických a obchodnických. S výkladem. Vyd. V. A. Šembera. Ve Vídni 1860. Týž zákon objasnil a vydal též Fr. Uher. V Praze 1861.

c) Zákoný soudní a správní.

1. Všeobecný řád soudní. Přel. Jos. Zlobický. Ve Vídni 1781. Po druhé přeložen a vydán jest s titulem „Všeobecný řád soudní.“ V Praze 1847.

2. Řád všeobecný při zbězích věřitelů. Přel. J. Zlobický. Ve Vídni 1781. Po druhé přeložený vyšel s titulem „Řád konkursní“ (při řádu soudním). V Praze 1847.

3. Všeobecná práva městská. Díl I. Přel. J. Zlobický. Ve Vídni 1787.

4. Práva všeobecná nad proviněními a jich trestmi. Přeložil týž. Ve Vídni 1787.

5. Řád soudní hrdební. Přel. týž. Ve Vídni 1788.

6. Kniha práv nad přečiněními hrdebními a těžkými řádu městského přestupky. Přel. týž. Ve Vídni 1804.

7. Kniha všeobecných zákonů městských. Přel. J. Veselý a J. Nejedly. V Praze 1812. Po druhé vydán týž zákon, přeložený od A. V. Šembery, s názvem: „Obecný zákonník občanský císařství Rakouského,“ ve Vídni 1862, krom nařízení později k němu vydaných.

8. Zákon trestní o přestupech úpadkových. Přel. Fr. L. Čelakovský. V Praze 1835.

9. Řád celní a státního monopolu. Přel. týž. V Praze 1835.

10. Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupech pro císařství Rakouské, přeložený od K. J. Erbena, a Zákon tiskový, přel. od A. V. Šembery. Ve Vídni 1853.

11. Řád soudu civilního pro Uhry. Přel. A. V. Šembera. Ve Vídni 1853.

12. Obecný zákonník říšský a věstník vládní pro císařství Rakouské. Ve Vídni 1849—1852. Překladaťelé: A. Rybička a A. V. Šembera, od března 1851 Ant. Beck a A. V. Šembera.

13. Zákonník zemský a věstník vládní pro korunní zemi Českou. V Praze 1849—1852. Překladaťel L. Svoboda.

14. Věstník vlády zemské pro království České. V Praze 1853—59. Překladaťel nařízení zemských J. Matas.

15. Překlad zákonníka říšského a zákony a nařízení zemská (od r. 1867 Zákonník zemský) pro království České. V Praze 1860—68. Překladaťel nařízení zemských tentýž.

16. Zákonník zemský a věstník vládní pro korunní zemi Moravskou. V Brně 1849—52. Překladaťel nařízení zemských A. Macenauer.

17. Věstník vlády zemské pro markrabství Moravské. V Brně 1853—1859. Překladaťel nařízení zemských tentýž.

18. Překlady ze zákonníka říšského a zákony a nařízení zemská pro markrabství Moravské. V Brně 1860—68. Překlad nař. zemsk. týž.

19. Zákonník zemský a věstník vládní pro korunní zemi slézáskou. V Opavě r. 1849—51.

20. Překlady zákonů říšských a zákony a nařízení zemská pro vojvodství Slézáské. V Opavě 1860—1868.

21. Krajinský zákonník a věstník vládní pro korunní zemi Uherskou. V Budíně 1840—1852. Překladatel nařízení zemských O. Radlinský.

22. Věstník vlády zemské pro království Uherské. V Budíně 1853—1859. Překladatel týž.

23. Sbirka zákonů rakouských. Sporádal J. Škarda. V Praze 1862—64. 3 díly. Díl I. zákon trestní z r. 1852 a zákon o tisku; díl II. zákon lesní, zákon o myslivosti atd. a díl III. zákon obchodní.

24. Zákony zemské království českého. Vydání kapesní. 15 čísel. V Praze 1865—68.

d) Jednání sněmovní.

1. Artikulové sněmu českého. V Praze 1780—85 a 1791—1847.

2. Stenografické zprávy sněmu českého, drženého r. 1861 a 1863—67. V Praze 1861—67.

3. Artikulové sněmu Moravského. V Brně 1780—85 a 1791—1847.

4. Jednání stavů moravských o sněmu r. 1848. Přel. A. V. Šembera. V Brně 1848.

5. Moravský sněmovní list, obsahující jednání od 31. května 1848 až do 24. ledna 1849. Přeložili J. Skalický a J. Chytil. V Brně 1849.

6. Stenografické zprávy sněmu Moravského, drženého r. 1861 a 1863—67. V Brně 1861—67.

7. Stenografické zprávy sněmu Slézáského, drženého r. 1861, 1863 a 1864. V Opavě 1861—64.

6) Publicistika a novinářství.

a) Spisy publicistické

1. A. V. Šembery O rovnosti jazyka českého a německého na Moravě. V Brně 1848.

2. Lva hraběte Thuna Úvahy o nynějších poměrech, hledie zvláště k Čechám. V Praze 1849.

3. M. Klácela Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu. V Brně 1849.

4. Karla Havlíčka *a)* Epištoly Kutnohorské. V Kutné Hoře 1851 a *b)* Téhož Duch národních novin. Tamtéž 1851.

5. K. Sabiny Duchovní komunismus. V Praze 1861.

6. J. Ranka Poláci a Rusové. V Praze 1863.

7. Jak. Malého *a)* Politické zlomky, a *b)* Napoleona Ludvíka Bonaparta Idey Napoleonské (přel.). V Praze 1864.

8. Fr. Palackého *Idea Rakouska*. V Praze 1865.
9. Jana hraběte Harracha *Spása Rakouska*. V Praze 1865.
10. J. Perwolda *Vývin idey vzájemnosti u Slovanů*. V Praze 1867.

b) Noviny.

- a) Vydávané v Čechách. 1. *Pražské noviny*, vyd. r. 1782—88.
2. *Poštovské noviny*, vyd. r. 1785—1820. Redaktoři do r. 1788 V. M. Kramerius, pak D. Korbeli, J. Hýbl a T. Kubelka.
3. *Zvěstovatel*, vyd. r. 1821—25. Red. Jos. Linda.
4. *Pražské noviny*, vydávané r. 1826—1864. Redaktoři do r. 1833 J. Linda, r. 1834 a 1835 Fr. L. Čelakovský, r. 1836—44 J. N. Štěpánek, r. 1845 Fr. Klučák, pak K. Štörm a K. Havlíček. Roku 1848 spravoval je K. J. Erben, r. 1849—51 V. Picsek a Vinc. Prousek, r. 1852—61 J. Šesták a od r. 1861 do 1864 E. Brůna.
5. *Vlastenské noviny*, vyd. r. 1789—1825. Redaktoři do r. 1808 V. M. Kramerius, r. 1809—12 Fr. Tomsa a J. Rulík, a r. 1813—25 V. R. Kramerius.
6. *Národní noviny*, vyd. r. 1848 a 1849. V Praze. Red. K. Havlíček. První denník český.
7. *Slovan*, vyd. r. 1850 a 1851 v Kutné Hoře. Red. K. Havlíček.
8. *Čas*, denník politický. Vyd. v Praze od Hjna 1860—1862. Redaktoři A. Krása, pak V. Vávra a r. 1862 J. Svátek.
9. *Národní listy*. Denník politický. Vyd. v Praze od r. 1861—68. Redaktoři Jul. Grégr, od r. 1862 Ed. Grégr a j.
10. *Listy obecné*. Týdenník politický. V Praze 1861—62. Redaktor J. Kouba.
11. *Hlas*. Denník politický, vyd. v Praze r. 1862—65. Redaktoři A. Fink a V. Vávra, r. 1865 K. Sladkovský.
12. *Pozor*. Noviny občanské. V Praze 1861—63. Redaktoři V. Štule. r. 1863 J. Staněk a V. Erha.
13. *Pravda*. Spis politický a literární. V Praze a v M. Boleslavi 1863. Redakt. F. Winkler.
14. *Posel z Prahy*. Noviny politické a pospolité. V Praze 1863—64. Red. Fr. Šimáček (V. Bělák).
15. *Národ*. Denník politický. V Praze 1864—66. Redaktoři V. Kienberger, pak Fr. Šimáček.
17. *Hlas*. Týdenník politický a hospodářský. V Praze 1865—68. Redaktor A. Nápravník, od r. 1867 F. S. Kodým.
18. *Pražský Denník*. V Praze r. 1866—68. Red. J. Svátek.
19. *Svoboda*. Časopis politický. V Praze 1864. Red. K. Rank. V 1867—68. Red. J. Barák.
20. *Národní pokrok*. Denník. V Praze 1867—68. Red. Aug. Tonner.
21. *Boleslavan*. Týdenník. V Mladé Boleslavi 1863—67. Redaktoři J. Janda, pak F. Winkler a Fr. Nečásek.

22. Plzenské Noviny. V Plzni 1864—68. Red. Fr. Schwarz. Ed. Zajíček a nyní V. Hruška.

β) Vydávané na Moravě. 23. Moravské noviny, vydáv. od 1. listop. 1848 až do konce r. 1850 v Brně. Redaktor M. Klácel, spolured. A. V. Šembera. První denník moravský.

24. Moravský národní list. V Brně 1851—57. Redaktor r. 1851—52 M. Klácel, od r. 1853 L. Hansmann.

25. Moravské noviny. V Brně 1858—68. Redaktor do r. 1863 L. Hansmann.

26. Moravan. Týdenník. V Olomouci 1861—63. Redaktor r. 1863 Fr. Kubiček.

27. Moravská Orlice. Denník. V Brně 1862—68. Redaktor Fr. Uman, od r. 1863 Jindřich Dvořák.

28. Morava. List politický. V Olomouci r. 1864. Red. B. Rozehnal.

29. Olomoucké noviny; vyd. od r. 1865. Red. J. Černocho.

γ) Vydávané na Slovensku a ve Vídni. 30. Prešpurské noviny, vyd. r. 1782—88. Redaktor Št. Leška a po něm J. Vyskydenský.

31. Jiř. Palkoviče Týdenník. V Prešpurku 1812—18.

32. Vídenské noviny, vyd. r. 1812—16. Red. J. Hromátko.

33. Vídenský denník. Vyd. r. 1850 a 1851. Redaktor J. Votka a po něm H. Jireček.

34. Slovenské noviny. Vyd. ve Vídni r. 1849—60. Redakt. D. Lichard.

δ) Vydávané v Americe. 35. Národní noviny. Týdenník politický. V St. Louise 1860 a 1861. Redaktoři J. B. Erben a Fr. Mráček.

36. Pozor. Týdenník. Vydávaný tamtéž od r. 1863. Redaktoři Ališ, Pešek, pak J. Oliverius.

37. Slovan amerikánský. Týdenník. Vyd. v Racine r. 1860 a 1861.

38. Slavie. Týdenník. Vyd. tamtéž od r. 1862. Redaktoři Fr. Mráček, nyní K. Jonáš.

39. Pokrok. Týdenník, vyd. v Chicagu od r. 1866. Red. J. Pastor.

P) Bohosloví.

1. Katolické.

a) Písmo svaté a spisové biblietí.

1. Biblí Česká, t. j. písmo svaté starého a nového zákona. Vydali Fort. Durych a Faust. Procházka. V Praze 1780. Po druhé tuto biblí vydal F. Procházka r. 1804 a opět J. Krbec r. 1851 a 1857.

2. Biblí Česká, poznovu přehlednutí a výkladem opatřená práci In. A. Frencla. S obrazy. V Praze 1864. (Vydal K. Bellmann).

3. Biblí svatá. K tisku připravil Fr. Bezděka. S obrazy. V Praze 1864. (Vydal I. L. Kober).

4. Písmo svaté starého i nového zákona. Vydal J. Palkovič. V Ostřihomě 1829. (V různověří trnavském).

5. Fr. Draského Výklad písem svatých staré i nové úmluvy. V Praze 1822—1827.

6. Písmo svaté nového zákona. Vyd. Faust. Procházka. V Praze 1786.

7. Písmo svaté nového zákona. Vysvětlil a vydal F. Polášek. V Brně 1791.

8. Písmo svaté nového zákona. Znovu z řeckého přel. Fr. Novotný z Luže. v M. Boleslavi 1810.

9. Evangelia sv. Matouše, Lukáše, Marka a Jana. Dle nejstarších rukopisů řeckých znovu přeložil a obsírně vyložil Fr. Sušil. 4 díly. V Praze 1864—67.

10. In. A. Frencla Biblická encyklopedie čili seznam textů písma sv. na všechny články víry. V Praze 1855.

b) *Patristika.*

1. Sv. Augustina O městě Božím. Z lat. přel. Fr. L. Čelakovský. 5 dílů. V Praze 1829—33.

2. Spisy sv. otců apoštolských. Přel. Fr. Sušil. V Brně 1837 a 1849.

3. Sv. T. C. Cypriána věk a spisy vybrané. Přeložil J. Stárek. V Praze 1844.

4. Sv. Jana Chrysostoma Věk a spisy vybrané. Přelož. týž. V Pardubicích 1850.

5. Sv. Jana Zlatoustého o kněžství knih šestero. Přeložil J. N. Desolda. V Praze 1854.

6. Sv. Augustina Vyznání kněh třináctero. Z lat. přel. J. Herčík. V Praze 1858.

7. A. Řeháka Patristická encyklopedie. 3 díly. V Praze 1852—58.

c) *Dějepis církevní.*

1. Jana Bílého a) Děje církve katolické. 2 díly. V Praze 1847 a 1855. b) Téhož Dějepis církve katolické. Pro pončení a vzdělání. V Brně 1859.

2. Dějepis církve katolické s obzvláštním zřením na reformaci. Dle K. Hanse přel. P. Neumann. V Praze 1848.

3. Dějepis církve katolické pro mládež gymnasiální. Dle M. Kulmanna vzdělali Fr. Doucha a P. Dvorský. V Praze 1849.

4. K. Lanyiho Krátký dějepis církve křesťansko-katolické. V Prešpurku 1850.

5. A. V. Hnojka Krátký dějepis církve Páně pro mládež dospělejší. V Praze 1857.

6. Fr. Poimona Přehled dějepisu církevního. V Olomouci 1857.

7. J. Feastera Dějiny církve Kristovy pro vyšší gymnasia. Přel. M. Procházka. V Praze 1865. S doplňky z církevních dějin českomoravských.

d) Dogmatika.

1. J. M. Krále Jeden ovčinec a jeden pastýř aneb Hmská neomylná církev Kristova. V Hradci Králové 1829—31.
2. J. V. Jirsíka a) Bohumil aneb zpráva jednoho evangelického křesťana o důležitostech pravé víry Kristovy. V Praze 1835, 1836 a 1850. b) Téhož „Proč jsem katolíkem“. V Praze 1836, 1838, 1839 a 1850. c) Téhož Populární dogmatika. V Praze 1840, 1846 a 1852 a d) Téhož Dvadcatero přátelských listů k evangelikům. V Praze 1842.
3. Zdravé, pravé a čisté učení Lutherovo, Kalvinovo a jiných protestantů. V Praze 1837.
4. J. Macana Výbor příkladů na veškeré učení katolického náboženství. V Praze 1845 a 1852.
5. J. Fabiána Jádro katolického náboženství pro dospělejší mládež. 2 díly. V Praze 1851.
6. J. B. Podstranského Výklad křesťansko-katolického náboženství. 2 díly. V Praze 1854 a 1862.
7. A. Hejbala Katolická dogmatika čili učení víry katolické pro lid. V Olomouci 1863.
8. Jos. Ctibora Katolické učení o víře a zákonech mravů pro gymnasia a školy reální. V Praze 1863.
9. Konráda Martina a) Věrouka obecná (pro 5. třídu gymnasia.) Přel. B. Fr. Hák. V Praze 1865. b) Téhož Věrouka zvláštní. Přel. týž. V Praze 1865.

e) Morálka.

1. Antonína Hejbala Katolická morálka. V Olomouci a Prostějově 1864.
2. Konráda Martina a) Katolická mravověda pro vyšší učiliště. Přel. Mat. Procházka V Praze 1864. b) Téhož Katolická mravouka. Přeložil Boh. Fr. Hák. V Praze 1867.

f) Katechetika.

1. Jana Javornického Bezpečný vůdce katechetů aneb poznání Boha ze stvořených věcí. 5 dílů. V Praze 1823—1826.
2. Mik. Tomka Krátké vysvětlení katechismu. V Praze 1828, 1837, 1849 a 1859.
3. V. Zahradníka Krátký katechismus k utvrzení katolíků u víře. V Praze 1830.
4. F. A. Rokosa Pastva duchovní pro ovce z pravého ovčince Kristova. (Řeči katechetické). V Praze 1831 a 1843.
5. Karla Hyny Katechismus pro obecný lid. V Praze 1835.
6. Šimona B. Vrány Katechismus v rozmluvách. Z franc. přeložen. V Praze 1837.

7. Jos. H. Vindyše Katechismus římský, s nařízením sněmu Trident-
ského vydaný. Z latinského přeložen. 4 díly. V Hradci Králové 1841.
Týž Katechismus římský vydalo dědictví sv. Prokopa. V Praze r. 1867.
8. Jana K. Škody Katechetika. V Praze 1856 a 1864.
9. Katolický katechismus s nákresem dějin náboženských ku po-
třebě nižších reálék. V Praze 1856.
10. M. Okáče Katechismus katolický v příkladech. 3 díly. V Olo-
mouci 1864.
11. A. Hejbala Katolický katechismus. V Brně 1855 a 1865.
12. Fr. Valoucha Katechismus v příkladech. V Praze 1867.

g) Biblická historie.

1. Zákon pána Ježíše Krista s kratičkým popsáním příběhů zjeve-
ného náboženství. V Praze 1803.
2. Biblické příběhy starého zákona pro mládež. Přel. Jos. Chmela.
5 dílů. V Hradci Králové 1821 a v Praze 1849.
3. Š. B. Vrány Historie biblická pro odrostlejší mládež. 2 díly.
V Budějovicích 1821. Po druhé v Praze 1832.
4. Jana Zátky Děje biblické starého i nového zákona. 2 díly.
V Jindřichově Hradci 1849.
5. I. A. Frencla Biblický dějepis zjevení Božího v starém zákoně.
V Praze 1853.
6. L. Kotrbelce Dějepis zjevení Božího. V Jičíně 1853.
7. Fr. Pondělíka Rukověť dějepisu zjevení Božího v starém zákoně.
V Praze 1859.
8. J. N. Stárka Historie zjevení biblického. V Hradci Králové 1861.
9. Dějiny zjevení Božího ve starém a novém zákoně. Pro mládež
gymnasiální. Zčeštil Matěj Procházka. 2 díly. V Praze 1865 a
1866.

h) Homiletika.

a) Výklady a postilly.

1. D. A. Špachty Homiletika čili navedení k duchovnímu řečníctví.
2 díly. V Praze 1849, po druhé 1852.
2. Al. Pařízka Výklad na nedělní a sváteční evangelia. 2 díly.
V Praze 1788 a 1819.
3. J. Dietricha Řeči Pána Ježíše Krista ze sv. evangelistů vy-
psané. 3 díly. V Praze 1793 a 1794.
4. Fr. Poláška Ranní výklad epíštol nedělních. V Brně 1791 a 1802.
5. Náboženství ve výkladech a rozmlouváních. 4 díly. Dle Desera
přel. F. Neděle. V Brně 1808 a 1824.
6. Fr. A. Vacka Homilie postní dle sv. Marka. V Praze 1826

7. L. F. Viršínska Výkladové ranní, nedělní a některé sváteční. V Praze 1827.
8. F. Friče Homilie. 2 díly. V Praze 1828 a 1831.
9. V. Zahradníka Homiletické řeči na neděle a svátky. 2 díly. V Praze 1832.
10. M. F. Schönbeke Krátká kázání a homilie na epístoly. 2 díly. V Praze 1834.
11. J. Felizny Výkladové na nedělní evangelia pro školní mládež. 2 díly. V Hradci Králové 1849.
12. Ondř. Radlinského Výklad nedělních evangelií pro lid obecný. 2 díly. Ve Vídni 1850.
13. A. V. Hnojka Evangelia na všechny neděle a svátky roku církevního vyložena. 2 díly. V Praze 1853—54.
14. J. Jelínka Věnce homilií na celý církevní rok. V Budějovicích 1865.
15. J. Medlína Postilla. 4 díly. V Praze 1796 a 1828.
16. J. Zimmermanna Česká postilla. Z něm. přel. 2 díly. V Praze 1843.
17. In. Fr. Frencela Postilla. 3 díly. V Praze 1864—57.

β) Kázání.

1. Vojt. Nejedlého a) Nedělní kázání. V Praze 1806. b) Téhož Sváteční kázání. V Praze 1807.
2. Mat. Sichry a) Kázání na všechny neděle. 2 díly. V Brně 1814.
- b) Na všechny slavnosti a svátky. V Chrudimi 1817.
3. Jana Rychlovského Kázání nedělní, sváteční a příležitostná. 12 dílů. V Praze 1818—1823.
4. Fr. A. Vacka Kázání. 5 dílů. V Praze 1819—1825.
5. J. Rautenkrance Kázání postní. V Hradci Králové 1825.
6. V. Václavička Kázání na všechny neděle, slavnosti a svátky. 4 díly. V Praze 1823—1825.
7. A. J. Puchmayera Kázání nedělní a sváteční. 2 díly. V Praze 1825 a 1826.
8. F. L. Viršínska Kázání sváteční, nedělní a postní. 6 dílů. V Praze 1826—29.
9. Jak. R. Macana a) Ježíš Kristus v 12 kázáních za příklad cnosti vystavený. V Praze 1827. b) Téhož Utrpení Ježíše Krista v kázáních postních vyobrazeno. V Praze 1848.
10. Ant. Čermáka a) Kázání nedělní. 2 díly. V Praze 1828 a 1834.
- b) Kázání na svátky zasvěcené. V Hradci Králové 1829 a 1838 c) Kázání na dny rozličných svatých a slavností. 3 díly. V Hradci Králové 1831—39.
11. Kázne příhodné rozličných kazatelův, kteréž posbíral Mích. Rešetka (od r. 1743 do r. 1804). V Trnave 1831.
12. Alexandra Rudnaiho Kázne příhodné ai iné, t. j. 82 řečí duchovních. Vydal Jiří Palkovič. V Trnavě 1833.

13. Ignáce Feigerle Sedmnáctero kázání postních, svátečních a příležitostných. V Hradci Králové 1832.

14. Vinc. Zahradníka a) Sedmmecitma Kázání svátečních. V Praze 1833. b) Téhož Kázání nedělní. 2 díly. V Praze 1835.

15. Jos. Čenka z Wartenberka a) Kázání nedělní. 2 díly. V Hradci Králové 1834. b) Kázání postní. V Hradci Králové 1834.

16. Fr. A. Rokosa Kázání na neděle a svátky. 3 díly. V Hradci Králové 1836—39.

17. Fr. Vambery Kázání příležitostná. 2 díly. V Praze 1835 a 1836.

18. Sbirka křesťansko-katolických kázání. Přel. K. Sieha. 4 díly. V Olomouci 1842—47.

19. Fr. Havránka Nedělní kázání. 3 díly. V Praze 1843—46.

20. J. V. Jirsíka Kázání na neděle a svátky celého roku a řeči příležitostné. 3 díly. V Praze 1850 a 1856.

21. Jos. Ehrenbergera a) Řeči duchovní na všechny neděle a svátky. V Praze 1852. b) Dvacetero řeči příležitostných. V Praze 1854.

c) Kázání na neděle a svátky. V Hradci Králové 1855.

22. Tom. Bečáka Kázání na slavnosti Mariánské. 2 díly. V Olomouci 1853.

23. Prok. Ondráka a) Kázání nedělní a sváteční. 2 díly. V Praze 1853 a 1856. b) Kázání postní. V Praze 1857.

24. Biblioteka kazatelská. Vyd. J. Bilý. 2 ročn. V Brně 1852 a 1853.

25. Sbirka výkladů a kázání. Vydali Em. Veverka a V. J. Kratochvíl. 14 svazků. V Praze 1853—64. Zavírá v sobě řeči Fr. Slámy, V. Zahradníka, J. Černého, Fr. Daneše a jiných.

26. Biblioteka kazatelská diecése Budějovické. Vydána od J. Šavla a Jana Syky. 6 ročníků. V Budějovicích 1855—61.

27. Michala Okáče Kázání v podobenzích a příkladech. V Olomouci 1857 a 1865.

28. Fr. Daneše Řeči nedělní, sváteční a příležitostné přes celý rok. V Praze 1860 a 1866.

29. A. V. Hnojka Řeči a epištoly na všechny neděle a svátky. V Praze 1861.

30. Fr. Poimona Kázání příležitostná. V Olomouci 1861.

31. Kázání vybraná. Vydali Jan Šavel a J. Rozsypal. V Budějovicích 1863—64.

32. L. Zumana Kázání postní. V Praze 1863.

33. Ev. Košetického Kázání na neděle celého roku. Vydali E. Weyrauch a E. Brem. V Praze 1863.

34. Kazatelna posvátná. Časopis kazatelský. Vyd. B. M. Kulda. 4 ročníky. V Olomouci 1864—67.

i) Pastordlka a liturgika.

1. Jiljího Chládky Počátkové opatrnosti pastýřské. 3 díly. V Praze 1780—1781.

2. A. V. Hnojka Katechismus o svatých obřadech církve katolické. V Praze 1846 a 1855.

3. V. E. Krátkého, Oběť novozákonní, aneb vysvětlení obřadů při mši svaté. V Praze 1850 a v Olomouci 1860.

4. I. A. Frencla Liturgika čili vysvětlení služeb Božích a obřadů sv. církve katolické. Ku potřebě mládeže na gymnásiích. V Praze 1852 a 1862.

5. Liturgika čili sv. obřady, kterých se v církvi katolické užívá. Dle Rippla a Himiobena přel. J. Šrůtek. V Praze 1852 a 1855.

6. V. Krolmusa Agenda česká křesťanů katolických u vykonávání obřadů církevních. V Praze 1848; po druhé s titulem „Rukověť k posvátným obřadům a chrámovým pobožnostem.“ V Praze 1863.

7. Jos. Ctibora Liturgika čili obřady církevní. V Praze 1862.

k) Spisy vzdělávací.

a) Život Krista Pána a životy svatých.

1. Život Ježíše Krista a matky jeho Marie. Přeložen dle sv. Bonaventury. V Olomouci 1853 a 1859.

2. Život Ježíše Krista. Dle blah. Ludvíka z Granady přel. J. Šrůtek. V Praze 1854.

3. Život Ježíše Krista. Sepsal dle sv. evangelistů P. Neumann. 2 díly. V Praze 1860 a 1862.

4. A. Renana Život Ježíšův. Z franciny přeložil V. Bambas. V Praze 1863.

5. V. Štulce Renan a pravda čili úvahy o knize Renanově „Život Ježíšův“. V Praze 1864.

6. J. Bilého Život Ježíše Krista (proti spisu Renanovu). V Praze 1864.

7. Marie Antonie (Pedálové) Život sv. Alžběty. V Praze 1817 a 1843.

8. J. M. Krále Život sv. Crhy a Strachoty. V Hradci Králové 1825.

9. Jos. Černého Život sv. Teresie. V Praze 1830.

10. V. Štulce a) Život sv. Vincence de Paula. V Praze 1844. b) Téhož Život sv. Cecílie. V Praze 1855. c) Téhož Život sv. Prokopa. V Praze 1859 a životy jiných svatých.

11. Popsání života a skutků svatých a světců Božích. Dle M. Sinzela přeložil J. M. Pohorelý. 4 díly. V Hradci Králové 1844.

12. Hug. J. Karlíka Životy, skutky a utrpení svatých a světců Božích. 5 dílů. V Praze 1847—1859. Po druhé v Praze 1860.

13. Biblioteka životů svatých. Vyd. dědictví sv. Cyrilla a Methuda. V Brně 1857—63. Obsahuje Život sv. Cyrilla a Methuda od V. Štulce, Montalembertův život sv. Alžběty od Jak. Procházky, život sv. Jana Kapi-trána od Fr. Valoucha a Mat. Procházky, Dějiny sv. mučedníků východních od A. Dudíka, život sv. Františka Borgie od Jak. Procházky, život bl. Jana Sarkandra od Mat. Procházky a život sv. Aurelia Augustina od Fr. Hoška.

14. L. Mehlera Katolické učení a legendy. Přeložil Fr. Klinkáč. V Brně 1863.

15. Fr. Vodlěky Tisíciletá památka sv. apoštolů Cyrilla a Methuda. V Olomouci 1863.

16. V. Štulce Pravověrný ctitel sv. Cyrilla a Methudia. V Praze 1863.

17. J. Bílého a) Dějiny sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methuda. V Praze 1862. b) Téhož Legendy čili čtení o milých svatých Božích. V Praze 1863.

β) Jiné spisy vzdělavací.

1. Jiljiho Jaisa a) Dobré síně v dobré zemi. Přel. J. Rautenkranc. V Praze 1813, 1817 a 1837. b) Téhož Modlicí kniha malých dětí. Přel. týž. V Praze 1811, 1816 a 1831.

2. Tom. Kempenského Zlatá kniha o následování Krista Pána. Přel. A. Stranský. V Hradci Králové 1828, posléz v Praze 1853. Touž knihu přel. a vydal s titulem „Čtvero kněh o následování Krista“ Fr. Doucha. V Lipsku 1812 a 1852.

3. Tom. Kempenského Nábožné spisy. Přel. P. Neumann. V Hradci Králové 1848.

4. Frant. Salezkého Filotea či Bohomila aneb navedení k životu nábožnému. Přel. V. P. Žák. Ve Znojme 1843. Týž spis dle přeložení staršího vydal J. Krbec. V Praze 1850.

5. Putování Krista Pána po svaté zemi. Seepsal Tom. Procházka. V Brně 1853.

6. K. Wisemauna Fabiola čili církev v katakombách. Přeložil V. Novotný. V Brně 1857.

7. K. z Ekkarthsausen Bůh jest nejčistší láska. Kniha modlicí. Přel. F. J. Tomsa. V Praze 1793 a potom častěji vyd. Jiné přeložení učinil K. H. Tham.

8. Marie Antonie Chlebové posvátní. Kniha modlitební. V Praze 1820 a 1826.

9. Al. Pařízka a) Katolická rozjímání a modlitby ku potřebě ženských. V Praze 1822. b) Téhož Katolické modlitby. Zčeštil J. Hýbl. V Praze 1827.

10. Ant. Stranského Panna křesťanská. V Hradci Králové 1825, 1837, 1843 a 1852.

11. Magd. D. Rettigové Křesťanka důvěřující se v Boha. V Hradci Králové 1827 a pak několikrát.

12. Jana P. Silberta a) Otče náš. Modlitba nejsvětější. Z něm. přel. V Jindř. Hradci 1832. b) Téhož Zdravas Maria. Kniha modlitební ku potřebě pohlaví ženského. Přel. V. Pešina. V Praze 1841. c) Téhož Zdrava buď, milosti plná. Vzdělal Jach. Jindra. V Praze 1843.

13. Vinc. Zahradníka Modlitby katolické. V Praze 1835.

14. Jak. R. Macana Rukověť pobožnosti. V Praze 1810, posléz 1865.

15. J. M. Pohorelého a) Katolická modlitební kniha pro mládež. V Praze 1843. b) Téhož Nevěsta Pána našeho Ježíše Krista. V Praze 1858. c) Palma ze Sionu. V Praze 1859 a d) Svatodenní zábava katolické křesťanky. V Praze 1859.

16. K. Vinařického. Modlitby malíčkých. V Praze 1845.

17. E. Tupého Růže Sionská. Kniha modlitební ku potřebě vzdělaných paní a panen. V Praze 1844 a 1852.

18. J. S. Albacha Posvátní zvukové. Přeložil I. A. Frenel. V Praze 1852 a 1863.

19. M. Haubera Modlitební kniha ku vzdělání křesťanů katolických. Přeložili J. Hýbl, v Praze 1830, 1835 a 1846; Fr. Trnka v Opavě 1830; Fr. B. Tomsa, v Jindřichově Hradci 1835; J. Šrutek v Hradci Králové 1849 a 1856 a Václ. Frost, v Praze 1854, 1860 a 1863.

20. I. A. Frenela Angel strážný, průvodce po cestách života. Modlitby mládeže. V Praze 1853 a 1863.

21. J. A. Šrůtka Svatopostní epístoly a evangelia s náležitým rozjímáním. V Praze 1853.

22. Fr. Řezáče Pobožnosti k časům a dnům posvátným. V Praze 1855.

23. Ludvíka Tidla Posvět se jméno Tvé. Cvičení se v pobožnosti. V Brně 1855.

24. V. Štulce Milosrdný Samaritán. Kniha útěchy. V Praze 1860.

25. Devisova Svatyně Sionska čili úplná modlitební kniha. Přeložil J. N. Desolda. V Praze 1859.

26. Zábava nedělní rodin křesťanských. V Praze 1865.

27. Mik. Avancina Rozjímání o životě a učení Ježíše Krista. Přel. J. Herčík. V Praze 1867.

28. Duchovní zrcadlo pro řeholnice. Z franc. přel. Mat. Procházka. V Brně 1868.

29. Lud. Granadského Vůdce hříšníků. Přel. J. N. Desolda. V Praze 1868.

l) Časopisy theologické.

1. Časopis pro katolické duchovenstvo. Vydáván od arcibiskupské konsistoře Pražské ve svazcích čtvrtletních. V Praze 1828—1852. Redaktoři: Vojt. Procházka a J. Mráz; M. Tomek a V. Václavíček; V. Václavíček; V. Pešina; J. V. Jirsík; Fr. Havránek a E. Terš.

2. Časopis katolického duchovenstva. V Praze 1858—68. Vydavatel a red. Karel Vinařický, od r. 1867 spolured. Kl. Borevř.

3. Blahověst. Katolický týdeník. Red. V. Štulo. V Praze 1847—52. Od r. 1855—59 vydáván v dobách neurčitých, od r. 1860 opět co týdeník, redakci Fr. Srdinka.

4. Cyrill a Method. Prostonárodní časopis. V Olomouci 1849. Redaktoři Arthur baron z Königsbrunn a T. Bečák.

5. Hlas jednoty katolické. V Brně 1849—58. Redaktoři do r. 1851 M. Procházka, do r. 1858 Fr. Pöimon. Od r. 1859 vychází s titulem „Hlas, časopis církevní“ redakci K. Šmídka třikrát za měsíc.

2. Bohosloví evangelické.

a) *Písmo svaté a spisové bibličití.*

1. *Biblia sacra*, t. j. Biblii svatá. Dle Halského vydání znovu vydána pečí M. Semiana. V Prešpurku 1787, v Berlíně 1807 a 1813.
2. *Biblia sacra*, t. j. Biblii svatá. Vydal Jiří Palkovič. V Prešpurku 1808.
3. *Biblia sacra*, t. j. Biblii svatá. Vyd. nákladem anglické evang. společnosti biblické. V Kyseku 1842 a 1848, v Pešti 1859 a v Praze 1866 a 1867. Jest to bible Kralická (z r. 1596) bez Apokrifů.
4. Nový zákon. V Prešpurku 1781, 1787 a 1805, v Berlíně 1821, v Lipsku 1830 a v Praze 1846; pak nákladem angl. evang. společnosti v Kyseku 1839, 1841 a 1843, ve Vídni 1865 a 1866 a v Pešti 1866.
5. M. Loučka Slovník aneb konkordance biblická. V Prešpurku 1791.

b) *Dějepis církevní.*

1. Bohuslava Tablice Krátká historie Augšpurského vyznání. Ve Vácově 1808.
2. B. P. Červenáka Historie církve křesťanské. V Kyseku 1842.
3. K. Kuzmanyho Život M. Luthera. V Bystřici 1840 a 1842.
4. Památka roku slava. 1863. V Praze 1864. Obsahuje Herm. z Tardy Dějiny církve evangelické v Čechách z doby tolerance, a J. Křížana dějepisné vyvinutí církve evangelické v Uhřích.

c) *Dogmatika.*

1. L. Bartholomeidesa Suma náboženství křesťanského. V B. Bystřici 1784 a v Pešti 1796.
2. A. Spangenberg Krátké obsažení učení křesťanského. V češtinu uvedl J. Jelínek. V Berlíně 1788.
3. Štěp. Lešky Uvedení ke gruntovnímu poznání křesťanského náboženství. V Praze 1798.
4. M. J. Hurbana a) Unia čili spojení Luteránů s Kalviny. V Budíně 1846. b) Téhož nauka náboženství křesťanského pro mládež. Ve Skalici 1855.

d) *Katechetika.*

1. Mart. Luthera Malý katechismus. Ve Vácově 1813, od M. Hamajara v Prešpurku 1814 a 1819 a v Levoči 1830 a 1834. Dle novějšího sepsání přel. od D. B. Molnára. V Praze 1853.
2. K. Kuzmanyho Katechismus evangelický. V B. Bystřici 1843.
3. Karla Braxatoria Nový katechismus evangelický. V Pešti 1854.
4. J. Šuleka Katechismus. Vyd. od J. Palkoviče v Prešpurku 1816, a od Jos. Rážíčky posléz v Praze 1856.
5. Katechismus Heideberský. Přel. Heřm. z Tardy. V Praze 1868.

e) *Liturgiku.*

1. Jana Vegha Agenda, t. j. pořádek křtění, přísluhování večere Páně atd., k užívání církví reformovaných. V Praze 1783.
2. Agenda, t. j. pořádek církevní kazatelů evangelických. Vydal A. Hamaljar. V B. Bystřici 1798.
3. J. A. Hermesa Kniha zpovědní. Přel. Boh. Tablic. Ve Vácově. 1800.
4. Funebrál evangelický, obsahující v sobě písně pohřební. Vydal O. Plachý. V Prešpurku 1783. 1791. 1798 a 1820.
5. Funebrál evangelický; jež vyd. K. Kuzmany. V B. Bystřici 1838 a v Pešti 1856.
6. Agenda funebria, t. j. pohřební práce. Vzdělal J. Seberyai. V B. Bystřici 1838.
7. Funebrál nové. Sestavil J. Sluničko. V Jihlavě 1855.

f) *Postilly a kázání.*

1. Ondř. Plachého Postilla aneb křesťanská přemýšlování na evangelia nedělní a sváteční. 2 díly. V B. Bystřici 1805.
2. D. Satoria Sumovní postilla na všechny dni nedělní a sváteční. Znovu vydal J. Ružička. V Praze 1856.
3. K. Braxatorisa Postilla evangelická na všechny epistolické texty celého roku. V Pešti 1859.
4. J. Petermanna Křesťanské víry základ v řečech nedělních a svátečních osvědčený. V Drážďanech 1783.
5. B. Tablice Sbirka svatých řečí k příležitostem. Ve Vácově 1821.
6. M. Bláha Nábožná kázání na všechny neděle a svátky. 2 díly. V Levoči 1829 a 1839.
7. Jana Kollára Nedělní a sváteční příležitostné kázně a řeči. 2 díly. V Pešti 1821 a v Budíně 1844.
8. S. Ferjenčíka Duchovní řeči příležitostné. V Pešti 1833.
9. D. Martini Smrti a věčnosti v nábožných kázáních vyložena. V B. Bystřici 1840.
10. Jana Chalúpy Kázně nedělní a sváteční. 2 sv. V Pešti 1846 a 1847.
11. Jana Kutlika Pohřebník aneb kázně a řeči pohřební. V Sarváši 1852.
12. B. V. Košuta Kázání nedělní a sváteční. V Praze 1861.

g) *Spisy vzdělavací.*

1. Ondřeje Plachého Kochání se s Bohem v ranních hodinách. V B. Bystřici 1790.
2. Křesťanská naučení a modlitby. Dle Jiř. Stixae přel. M. Blázek. V Brně 1796.
3. Jana Vegha Horlivé a nábožné modlitby křesťanské. V Praze 1799, 1807, 1835 a 1853.

4. K. Kuzmanyho Modlitby. V B. Bystřici 1835.
5. K. Braxatorisa Kniha modlitebni pro křesťanský a evangelický lid. V B. Bystřici 1846.
5. Domáci poklad křesťana. Dle Zschokke přeložil J. Procházka. V Praze 1841.

h) Časopisy theologické.

1. Hlasatel českobratrský. V Praze 1849. Redaktor J. Růžička a B. Košut.
2. Věstník českobratrský. V Praze 1850—53. Red. J. Růžička.
3. Evangelické církevní noviny. V Pešti 1860—61. Red. Jos. Podhradský.
4. Hlasy ze Siona. Časopis pro lid evangelický. V Praze 1861—68. Redaktoři r. 1861—62. V. Šubert, r. 1863—64 Jan Horák, r. 1865—67 Heřm. z Tardy, a r. 1868 B. Fleischer.
5. Hus. Listy evangelické a národní. V Praze 1862—63. Red. Václav Šubert.
6. Evangelik. Časopis pro církev a školu. V Prešpurku 1862. Red. Sam. Liška.
7. Církevní listy pro záležitosti církve evang. luteránské. Vyd. Jos. M. Hurban. V Skalici 1864—68.

B) Vychovatelství.

a) Spisy návodní.

1. Dan. Lehotského Kniha o moudrém křesťanském vychování dítek. V Prešpurku 1786.
2. Aleše Pařízka a) O pravém spůsobu cvičení mládeže ve školách českých. V Praze 1797 a 1811. b) Téhož Obraz dokonalého učitele. Přel. Fr. Vacek. V Hradci Králové 1822.
3. J. Jaisa Věc nejdůležitější pro rodiče, učitele a dohlídače k mládeži. Přel. Fr. Neděle. V Brně 1824.
4. Kniha ruční ke katechismu, zvláště ku potřebě katechetů. V Praze 1824.
5. Kniha methodni čili navedení k dokonalému spravování úřadu učitelského. V Praze 1824.
6. P. B. Salemanna a) Račinka aneb poukázání k nerozumnému vychování dětí. Přel. N. Vaněk. V Hradci Králové 1824. b) Téhož Vojtěch Krásil aneb navedení k rozumnému vychování dětí. Přeložil týž. V Praze 1827.
7. B. Overbecka Navedení k náležitému školnímu vyučování. Přel. V. Dušek. 3 díly. V Hradci Králové 1825—26.
8. Jana Svobody Školka čili prvopočáteční vyučování malých dítek. V Praze 1839.

9. Al. Vocela Počáteční vyučování názorné. V Praze 1850.
10. Fr. Mošnera Pěstounka čili vychování malých dětí mimo školu. V Brně 1851.
11. Jos. Bačkory Praktické navedení ke hláskování a čtení. V Praze 1874.
12. Jos. Waltera a) Výklad slabikáře a čítanky pro 1. třídu škol obecných. V Praze 1858. b) Téhož Vyučování v 2. třídě škol obecných. V Praze 1854. c) Téhož Návod k německé čítance pro 2. třídu škol hlavních. V Praze 1860.
13. J. V. Vlasáka Vyučování školní na základě čítanek. V Praze 1859.

b) Spisy vyučovací ve školách obecných.

1. Malý katechismus s otázkami a odpověďmi. V Praze a ve Vídni 1860.
2. Výtah z velikého katechismu pro obecné školy. V Praze 1860.
3. Veliký katechismus pro obecné školy. V Praze a ve Vídni 1859.
4. Veliký katechismus s otázkami a odpověďmi. V Praze 1860.
5. Řeči, epistolý a evangelia. V Praze a ve Vídni 1850.
6. J. Kreisingra Biblická dějeprava starého i nového zákona. V Praze a ve Vídni 1849, 1852 a 1854.
7. J. Schustera Biblický dějepis starého i nového zákona. Přel. Fr. Srdínko (s obrázky). V Praze a ve Vídni 1856 a 1865.
8. Čítanka pro první třídu škol katolických. Ve Vídni 1867.
9. Čítanka a mluvnice pro druhou třídu kat. škol. Ve Vídni 1867.
10. Druhá čítanka a mluvnice pro školy katolické. Ve Vídni 1853.
11. Čítanka pro čtvrtou třídu městských a hlavních škol katolických. Ve Vídni 1856.
12. Slabikář pro školy evangelické. Ve Vídni 1856.
13. První čítanka a mluvnice pro školy evangelické. Ve Vídni 1860.
14. Druhá čítanka a mluvnice pro školy evangelické. Ve Vídni 1862.
15. Pravidla pravopisu. V Praze 1860.
16. Nauka o skládání listův a písemností jednacích pro vrchní třídu škol městských. Ve Vídni 1865.
17. Třetí mluvnice česká, s naukou o skládání listův. Ve Vídni 1866.
18. Německá čítanka pro 2. třídu škol městských. Ve Vídni 1855.
19. Německá mluvnice a čítanka pro 3. třídu škol hlavních a městských. V Praze 1861.
20. Německá mluvnice a čítanka pro 4. třídu škol hlavních a městských. V Praze 1866.
21. Početnice pro školy venkovské. V Praze 1861.
22. Cvičebná kniha k vyučování v počtech pro žáky třetí třídy škol městských. V Praze 1858.
23. Cvičebná kniha k vyučování v počtech pro žáky třídy čtvrté. V Praze 1859.

c) Jiné spisy vyučovací.

1. Al. Pařízka Historie přirozených věcí pro mládež V Praze 1784.
2. M. Kadaně Průběhka užitečné kratochvíle ze známosti přirozených věcí. V Praze 1819.
3. J. Kollára Čítanka pro mládež ve školách slovenských. V Budíně 1825.
4. Jana Svobody a) Malý čtenář. V Praze 1840. b) Malý písař. V Praze 1841 a c) Malý Čech a Němec. V Praze 1842.
5. C. Leleka Slabikář a čítanka pro menší děti. V Ratiboři 1844.
6. Josefa Bačkory Počátky ve čtení. V Praze 1848.
7. Štěpána Bačkory Čítanka. V Praze 1848.
8. V. Biby a) Malého čtenáře cvičení se ve čtení, myšlení a mluvení. V Praze 1848. b) Téhož Navedení k písemnostem ku prospěchu mládeže školní. V Praze 1848 a 1862.
9. K. Vinařického Čítanka malých. V Praze 1850.
10. J. Přibíka Přírodopisná čítanka pro školu a dům. V Praze 1851.
11. Vyučování názorní v obrazech. V Praze 1854.
12. Fr. Tesaře Cvičení mluvnická a pravopisná pro žáky třídy 2. a 3. škol obecných a hlavních. V Praze 1863.
13. Fr. Řezáče a K. Bulíře Štěpařička či první učení a cvičení mládeže. V Praze 1866.

d) Spisy pro poučení mládeže.

1. J. S. Kampe a) Mravy šlechetných dětí. Přel. V. M. Kramérius. V Praze 1806. b) Téhož Dušesloví aneb krátké učení o duši. Přel. N. Vaněk. V Praze 1826.
2. J. Javornického a) Zlaté zrcadlo aneb kniha o povolání a moudrém volení stavu. V Praze 1815. b) Téhož Vysvětlení přísloví českých. V Praze 1818. c) Téhož Podobenství aneb rostlinky země svaté. V Praze 1824.
3. M. Siehry Připodobnění. V Hradci Králové 1825.
4. Fr. A. Krummacha a) Podobenství. Přel. Fr. B. Tomsa. V Praze 1822. b) Téhož Nový rok. Přel. týž. V Praze 1824.
5. J. Glatze Kniha krásných mravů pro ušlechtilou mládež. Přel. T. Kubelka. V Plzni 1825.
6. J. V. Kamaryta Pomněnky aneb rýmované přípovědi nábožnosti a moudrosti. V Praze 1834 a 1845.
7. Silvia Pellica a) Mentor čili šlechetný vědec k blaženému životu. Přel. J. Černý. V Praze 1835. b) Téhož spis O povinnostech člověka, rozprava k jinocu. Přel. Kr. Štefan. V Praze 1863.
8. V. Zahradníka Doštěpená zahrádka dobrých dětí. V Praze 1836.
9. K. Vinařického a) Kytka básniček, dárek malým čtenářům. V Praze 1842. b) Téhož Druhá kytka básní, báchek atd. V Praze 1845. c) Téhož Vlasti, básně dětí. V Praze 1863.

10. J. V. Vlasáka Biblioteka mládeže. 6 sv. V Praze 1843—46.
11. Biblioteka poučených a zábavných spisů pro mládež. 12 sv. Přel. J. Pečírka. Ve Znojmě 1844—47.
12. K. B. Štorcha a) Dárek hodným divčinkám. V Praze 1846.
b) Téhož Dárek hodným chlapečkům. V Praze 1846.
13. K. Mensingra Tři sta mravních průpovědek. V Praze 1846.
14. V. Rozuma a) Hádanky pro mládež. V Praze 1849; b) Esop, mudro v otroctví. V Praze 1850 a c) Krasořečník pro mládež V Praze 1852.
15. J. Malého Svět a jeho divy. V Praze 1851.
16. Fr. Douchy a) Vínek. Sbirka příkladů pro mládež. V Praze 1849;
b) Bludičky. Kniha k napominání dítek, 1850; c) Dvě dítky, aneb následky dobrého a špatného vychování, 1851; d) Kniha dítek, 1851; e) Růžové kvítky. Kniha pro poučení mládeže, 1852; f) Deklamovánky dítek menších, 1853; g) Deklamovánky dítek větších, 1853; h) Obrazy věku mladistvého, 1854; i) Jaré listy, básně pro mládež, 1855; k) Ochraňa stromů, knížka pro mládež i dospělé, 1859; l) Besídka dítek, 1863;
m) Svět mladosti, 1863; n) Povídky o nakládání se zvířaty, 1866.
17. B. M. Kuldý a) Krásné večery. V Brně 1852. b) Téhož Horlivý a veselý budiček v rodině křesťanské. V Brně 1856.
18. I. B. Podstranského Kytíčka z průpovědek a přísloví. V Praze 1856.
19. Dědictví maličkých. Vydává J. Šrůtek. 10 sv. V Hradci Králové 1862—68.
20. Biblioteka obrázková pro mládež. 2 sv. V Praze 1860—63.
21. J. Jehličky a) Krátký přírodopis pro mládež. V Praze 1866;
b) Téhož Svět v obrazech. V Praze 1866.
22. F. W. Hoffmanna Hospodářství v obrazech pro mládež. 2 díly. Ve Vídni 1858.
23. J. Hofmanna Katechismus o zdraví, zvláště pro mládež. Přel. N. Vaněk. V Hradci Králové 1829.
24. J. Javornického Zdobíly žák. V Praze 1818.
25. Jos. M. Krále Dokonalý žák. V Hradci Králové 1827.
26. Františka Hory Dvorný společník čili pravidla slušného chování. V Praze 1861.
27. J. Scheitlina Agáta či průvodce života panen vzdělaných. Přel. J. Pečírka. Ve Znojmě 1846.
28. J. N. Bouillyho Povídky pro moji dceru. Z fran. přeložil J. M. Hanel. 2 sv. V Praze 1854.
29. Honoraty Zapové Nezabudky. Dar pannám českým. V Praze 1859, 1863 a 1866.
30. E. Valečky Epištoly k českým dívkám. V Praze 1865.
31. Zlaté klasy. Dar dívkám dospělejším. Společně J. Pažout a V. Lešetický. V Písku 1865—68.
32. Sofie Podlipské List bývalé vychovatelky ke svým schovankám. V Praze 1868.

Knižky gratulační. 33. Fr. B. Tomsy Malý gratulant aneb věneček, svitý z kvítků lásky a vděčnosti. V Praze 1835, 1854 a 1862.

34. D. Kopeckého a E. Tupého Slova vděčnosti k svátkům narození, jmenin a nového roku. V Praze 1836.

35. V. A. Pohana Květný věneček aneb zásoba přání, promluv ke zkouškám a písni dítkám školním. V Praze 1838 a 1843.

36. Jos. Bačkory Malý gratulant či sbírka přání. V Praze 1845, 1850 a 1853.

37. Bedř. Pešky Gratulant čili sbírka přání pro mládež. V Praze 1850, 1854 a 1863.

38. Fr. Hory a) Gratulant. V Praze 1862; b) Téhož Album či sbírka nápisů do knihy pamětní. V Praze 1859.

39. V. A. Crhy Blahořečenky či gratulant pro mládež. V Praze 1865.

e) Povídky a bájky mládeže.

1. K. M. Kramerijsa a) Zrcadlo šlechetnosti. V Praze 1805 a 1817.

b) Téhož Veselí a smutní příběhy nezkoušených dítek. V Praze 1806

2. P. Müllera a) Výstrahy pro nezkušenou mládež. Přel. J. Rulík. V Praze 1802, 1810 a 1820. b) Téhož Polnůtka k následování dobrých dítek. Přel. týž. V Praze 1804 a 1810.

3. J. S. Kampe a) Robinson mladší. Přeložil V. M. Kramerijs. V Praze 1808 a 1838. b) Téhož Vynalezení Ameriky. 3 díly. Přeložil J. Geguš. V B. Bystřici 1825 a 1841.

4. V. Nejedlého Ladislav a dítky jeho. V Praze 1807 a 1837.

5. J. Jaisa Krásné povídky. Přel. J. Javornický. V Praze 1812.

6. A. Kotzebue a) Příběhové pro syny a dcery. Přel. A. Suchánek. V Hradci Král. 1818 a 1821. b) Téhož Příběhové pro dívky. Přel. M. D. Rettigová. V Hradci Král. 1828.

7. J. Chmely Bájky pro dítky. 2 díly. V Praze 1818 a v Hradci Králové 1821.

8. M. Síchry a) Rozmlouvání a povídky pro vysvětlení mravních přísloví českých. V Praze 1822. b) Téhož Mravné a krátké propovídky. V Hradci Králové 1824.

9. Marie Antonie a) Serafka. Dárek dcerám. V Praze 1826. b) Myrtový věneček. V Hradci Král. 1828. c) Keť rozmarínový. V Praze 1830.

10. A. Švihlíka Původní mravné povídky a) Albina, b) Edmund a Bělínka, c) Helena z Jilovi, d) Jan Bohumysl, e) Nalezenec, f) Blahoslav a Valburga a j. V Praze 1825—44.

11. M. D. Rettigové Chudobíčky, dárek milé mládeži. V Praze 1829 a 1849.

12. Amalie Schoppové a) Vystěhovalci do Brasílie. Přeložil Fr. B. Tomsa. V Hradci Král. 1829. b) Jindřich a Marie. Přel. týž. V Praze 1835. c) Šlechetná pomsta. Přel. A. P. Kubišta. V Praze 1832.

13. Fr. Svobody Dvě stě mravních povídek ku prospěchu mládeže vlastenské. V Praze 1831 a 1852.

14. Krištofa Schmida veškeré spisy pro mládež. Přeložilo asi 15 spisovatelů od r. 1818—57; po druhé je přeložil J. Pečířka. V Praze 1858—67.

15. Věnce vypravováním příběhů uvery. Ohlas k povídkám Schmidovým. Přel. J. Nováček. 4 díly. V Jindřichově Hradci 1836.

16. Gustava Nieritze Spisy pro mládež. Přel. Fr. Tomsa; některé též J. Malý, J. Pečířka, J. Devitský a V. Žák. V Praze 1843—60.

17. Fr. Tomsy Kratochvilník pro dospělou mládež. 2 sv. V Praze 1844.

18. V. Štulce Padesáte bajek pro dívky. V Praze 1844, 1852 a 1862.

19. Fr. Soave Povídky pro mládež dospělejší. Z vlast. přel. K. Štefan. 2 sv. V Praze 1845 a 1846.

20. Štěp. Bačkory a) Báčorky pro dívky. V Praze 1850. b) Téhož Zahrada Budečská. 8 sv. V Praze 1853—60.

21. J. Weisse Divadla pro děti. Přeložili rozliční spisovatelé. V Jindřichově Hradci 1852—64.

22. J. Ehrenberga a) Tataři na Moravě aneb Bůh svých neopustí. V Praze 1846 a 1863. b) Ostruha krále Jana. Tamtéž 1845. c) Kaplička pod Lipkami. Tamtéž 1863. d) Dar Arnošta z Pardubic. V Hradci Králové 1865.

23. Zábavy pro mládež. Sbirka povídek původních a přeložených. 40 sv. V Praze 1854—68.

24. Fr. C. Kampelíka Pohádky, bájky a deklamovánky pro dívky. 6 sv. V Hradci Králové 1859—60.

25. Sofie Podlipské Povídky a bájky pro dívky. V Praze 1865.

26. V. Hlínky Sirotek. Obrázek ze života. V Hradci Králové 1865.

27. Kar. Světlé. Škola mé štěstí. V Hradci Králové 1867.

f) Časopisy vychovatelské.

1. Přítel mládeže čili zásoba spisů ku prospěchu a potěšení učitelů a vychovatelů. V Praze 1823—1846. Redaktor J. L. Ziegler, a od r. 1835 A. Stranský.

2. Věrný raditel rodičů, dítek, pěstounů a vychovatelů. Vyd. J. L. Ziegler. 2 díly. V Hradci Králové 1824.

3. Posel z Budče. Časopis, vydávaný učitelům, vychovatelům a přátelům mládeže. V Praze 1849—51. Redakt. J. Franta Šumavský, po něm J. Řehák a Fr. Tesar.

4. Včelka. List zábavný a poučný pro mládež. Vyd. J. Sluničko. V Jihlavě 1850—56.

5. Škola. Časopis pedagogický. V Praze 1852—54. Red. J. Havelec.

6. Zlaté klasy. Časopis s obrázky ku vzdělání mládeže dospělejší. V Praze 1854—56. Red. Fr. Rozum, po něm V. Houška a Jos. Kolář.

7. Škola a život. Časopis učitelský s přílohou „Štěpnice“ pro mládež. V Praze 1855—68. Redakt. do r. 1862 Fr. Řezáč, od r. 1863 Fr. Řezáč a V. J. Kratochvil, a od r. 1867 J. Šťastný.

8. Školník. Časopis katolického učitelstva. V Hradci Králové 1861—68. Red. J. Šrůtek.
9. Pěstoun moravský. Časopis vychovatelský. V Litomyšli 1862 a v Brně 1863—65. Red. A. Víták, pak Fr. Urbánek.
10. Škola národní. Týdeník vychovatelský. V Praze 1863—68. Red. Fr. Řezáč (1863), V. Hurt (1864—66) a Št. Bačkora a V. Kredba (1867—68).
11. Škola mateřská. Časopis vychovatelský. V Brně 1864—65. Red. Fr. Urbánek.
12. Listy učitelské. V Brně 1866—68. Redaktor týž.
13. Komenský. Časopis mládeže s obrázky. V Praze 1866. Red. K. R. Urlich.
14. Zora. Almanach pro učitele a pěstouny. Vyd. V. Žirovnický. V Olomouci 1860 a 1861.
15. Almanach učitelů. Vyd. A. Víták. V Brně 1863.
16. Věstník. Almanach učitelstva diecése Kralohradecké. Vyd. J. Marek. V Hradci Králové 1864—68.

S) Hospodářství.

a) Hospodářství domácí.

1. M. D. Rettigové Mladá hospodyňka v domácnosti. V Praze 1840.
2. Frant. Hansgirkové Hospodyně našeho věku. Krátké naučení, jak se má vésti městské a venkovské hospodářství. V Praze 1863.
3. Fr. Špatného a) Holubářství. V Praze 1862. b) Téhož Hedbávnictví. V Praze 1863.
4. J. Pátka Učební kniha o hedbávnictví. V Brně 1860.
5. Fr. Březiny Praktické pojednání o hedbávnictví. V Praze 1868.
6. Hedbávnické noviny. V Praze 1865—66. Redaktor J. Kovář.
7. V. Pacovského Kniha kuchařská. V Praze 1811, v Hradci Králové 1840.
8. M. D. Rettigové Domácí kuchařka. V Hradci Králové 1826, po deváté v Praze 1864.
9. M. Šírové Kuchařka domácí i panská pro děvy vlastenské. V Jičíně 1848.
10. Frant. Hansgirkové Nová česká kuchařka. V Praze 1863.
11. Karol. Vávrové Pražská kuchařka. V Praze 1866.

b) Hospodářství polní.

1. Jiř. Fandlího Pilní domajši a polní hospodář. V Trnavě 1792.
2. B. Schnee Hospodář rozumný aneb učení o rolnictví a chování dobytka. Přel. N. Vaněk. V Praze 1822.
3. Jos. Blahy Naučení mladým hospodářům. V Praze 1829.
4. J. Fr. Kouble Hospodářská kniha. V Praze 1833.

5. Václav Novák aneb sedlák, jak by měl býti. Z něm přeložil J. Pečírka. Ve Znojmě 1847.

6. Ferd. Stamma Umění hospodářské ve všech odvětvích orby a chování dobytka. Z něm. přel. V Praze 1853.

7. F. S. Kodyma a) Hospodářský klíč. V Praze 1854 a 1858. b) Téhož Hospodářská kniha. V Praze 1862

8. Rolník nového věku. Vydával Jan a Karel Lambl. 18 svazků. V Praze 1860—65. Obsahuje naučení o chmelařství, zvelebování luk, o kamení a zeminách rolních, o chovu dobytka, koní a drůbeže, o hledění jetele a cukrovky, o setbě a sklizení a j.

9. Fr. Horského a) Rolnická kázání polní. V Praze 1861—64. b) Téhož Střídavé hospodářství co prostředek k rozmnožení národního bohatství V Praze 1861.

10. A. E. Komersa Pokrok v rolnictví. Výročník pro vlastenské hospodáře. 2 sv. V Praze 1861 a 1865.

11. Fr. Ronovského kniha hospodářská V Brně 1863.

12. V. Lhoty Budíček. Věrný hlasatel užitečných vědomostí a vynálezů hospodářských. V Praze 1863.

13. A. D. Schmida Nauka o veškerém hospodářství. V Praze 1866

14. J. Lambla Letopisy rolníka nového věku. V Praze 1868.

15. Zlatá domácí kniha. Věrný rádce hospodářský. V Praze 1868

16. Fr. Václavíka Naučení o rýhování čili o kladení tratí vodů trubkových. V Praze 1863.

17. Fr. Doubravy Návod k pravidelnému pěstování lcu. V Táboře 1867.

18. Naučení lidu sedlskému o nemocech dobytka. V Brně 1793.

19. Ant. Jungmanna a) Navedení o koních. V Praze 1818. b) Téhož O sedmeru dobytka domácího, jeho chování a nemocech. V Praze 1826.

20. Jana Böhma Nauka o kopytoznalství a kování. V Praze 1867.

21. A. D. Schmida Chov ovcí a vlnoznalství. V Praze 1863.

22. A. Hartingra Obrazy hospodářské. 16 čísel. Přeložil F. S. Kodym. Ve Vídni 1867.

Časopisy. 23. Ponaučné i zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky. Vyd. od hosp. společnosti české Překl. J. N. Štěpánek a J. Veselý. V Praze 1838—1846.

24. Hospodářské noviny. Vyd. od hosp. společnosti české. V Praze 1849—65. Red. do r. 1862 F. S. Kodym, potom J. Kučera a nyní K. Procházka.

25. Týdenník o polním, lesním a domácím hospodářství. V Praze 1850—53. Red. Fr. Schopf, pak F. S. Kodym.

26. Pokrok hospodářský. Týdenník ilustrovaný. V Praze 1861—64. Red. J. Kučera.

27. Časopis hospodářský pro lid moravsko-slezský. Vyd. Fr. Diebl V Brně 1842 a 1843.

28. Besídka hospodářská. Příloha k Moravským novinám. V Brně 1861—65. Red. M. F. Klácel.

29. Rolník. Časopis hospodářský. Vyd. od hospodářské společnosti moravské. V Brně 1864—68. Red. F. Mathon.

30. Hospodář moravský. Časopis hospodářský filiálního spolku Olomouckého. V Olomouci 1863—68. Red. J. R. Demel.

31. Zprávy filiálních spolků hospodářských a) Jihlavského, b) Znojenského a c) Novojičínského. 1866—68.

c) Štěpařství a zahradnictví.

1. V. Skřivánka Naučení o štěpařství. V Praze 1798.

2. Zpráva o sázení a obdělávání stromů. V Prešpurku 1817.

3. Jak. Bambergra O štěpování stromů. Knížka, vyd. ku prospěchu mládeže od jednoty sadařské. V Praze 1835.

4. Jos. Matušky a) Spůsob vychování a šlechtění stromů ovocných. V Budíně 1845 b) Téhož Naučení o sázení stromů morušových. V Budíně 1845.

5. Fr. Pixy Klíč štěpařský čili navedení ku štěpování ovocných stromů. V Praze 1848.

6. J. Filečka Zahradníček čili návod ku štěpařství a včelařství. V Hradci Králové 1849.

7. J. Liebl a Krátké navedení k hledění štěpuého stromovi. Přel. F. S. Kodym. V Praze 1855.

8. J. Krbce Malý zelinář. V Praze 1841.

9. J. Liehta Zkušený zahradník. V Praze 1863.

10. J. Šafránka Zelinářství. V Praze 1866.

11. Jana Šamala Venkovský zahradník. V M. Boleslavi 1867.

d) Včelařství.

1. J. A. Janiše Nová včelní kniha pro lid venkovský. V Praze 1790.

2. V. Pomocníka Moudrý včelař. V Praze 1811.

3. J. Čaploviče z Hontu Zpráva včelařská o opatrování včel ve dvojitých úlech. Z něm. přel. Ve Vídni 1817.

4. J. Šterna Krátké naučení o včelařství. Přeložil A. V. Šembera. V Brně 1840.

5. Vítek včelař a spolu úlař. Dle J. Oettla přel. J. A. Dunder. V Praze 1843.

6. Fr. J. Kučery Poučení o včelařství. V Brně 1854.

7. J. Ch. Dzierzona Kniha včelařská. Vzdělal Fr. S. Kodym. V Praze 1857 a 1863.

8. Juliana Luběnického Včelaření v úlech Dzierzonových. Přeložil F. S. Kodym. V Praze 1858 a 1863.

9. Tom. Šimbery Návod k rozumnému včelaření. V Brně 1861.

10. J. Kohlrusa Krátká rukověť moudrého včelaření. V Praze 1861.

11. Včelař. Časopis věnovaný včelařství. V Praze 1867—68. Red. Jos. Mikuláš.

e) *Lesnictví.*

1. V. Lenharta Naučení, jak se mají s prospěchem osívat lesy a o povinnostech mysliveckých. V Praze 1793.
2. Fr. Duška První základy umění polesného. V Praze 1800.
3. Vil. Havelky Umění lesní, sepsáno dle J. L. Hartiga. 3 díly 1823. Po druhé vydal je J. Nussbaumer. V Praze 1849.
4. J. Dom. Kašpara Lesní úředník aneb polesný a revírník v lesním a horním hospodářství. V Brně 1843.
5. Fr. Špatného Zábavy myslivecké. V Praze 1861.
6. K. Schindlera Veškeré nauky lesnické. V Praze 1865—66.
7. Zákon lesní, vyd. 3. pros. 1852 a zákony o honbě. Dle E. Syrděka vyložil J. Květon. V Rumburce 1854.
8. Kalendář lesní a lovců, vydávaný od lesnického spolku. V Praze r. 1867 a 1868. Pořadatel L. Schmiedl.

T) *Průmysl a obchod.*a) *Řemesla a živnosti průmyslní.*

1. J. M. Poppe Prostonárodní naučení o řemeslech a umělostech čili technologie všeobecná. Vzdělal J. S. Presl. 3 díly. V Praze 1836.
2. Časopis technologický. Red. J. S. Presl. 6 sv. V Praze 1837—39.
3. K. Amerlinga a) Promyslový posel. 9 sv. V Praze 1840—46.
- b) Téhož Nedělní listy pro řemeslníky. V Praze 1847.
4. Ant. Majera a) Nauky technické. 2 sv. V Praze 1855 a 1857.
- b) Téhož tabulky technické. 2 sv. V Praze 1861—64. c) Téhož Řemeslník český. V Praze 1863.
5. Ferd. Kuberta a) Praktické zápisky pro řemeslníky a hospodáře. V Praze 1863—65. b) Téhož Tabulky chemické pro lékárníky, fabrikanty a j. V Praze 1862.
6. Průmyslová škola. Vydávána od učitelstva průmyslné školy Pražské. 11 sv. V Praze 1858—62. Obsahuje: J. Krejčího Přírodopis kovů, J. Staňka Chemii obecnou, Fr. Šandy Měřictví a rejsování, J. Baldy Počítáče a Základy technologie, P. Mužáka Návod ku kreslení, A. Schwarzera Počátky mechaniky a E. Grégra Rozpravu o zvířatech a látkách zvířecích.
7. Průmyslník. Časopis obrázkový pro průmysl řemeslnický. Red. K. Procházka. V Praze 1864.
8. J. P. Jöndla Poučení o stavitelství pozemním. Přel. J. N. Štěpánek. V Praze 1840. Po druhé vydali je J. Niklas a František Šanda. V Praze 1862.
9. A. Wacha Užitečný rádce stavitelský. Přel. L. Kavka. V Praze 1864.
10. J. Niklase a Fr. Šandy Slohy stavitelské. V Praze 1865.

11. Velešlavín. Casopis pro umění knihtlačitelské, litografické a xylografické. Redaktor J. Mikuláš. V Praze 1864—66.
12. Jos. Daňka Popis pivovarectví na spodní kvasnice. V Praze 1852.
13. Fr. Šebora Cukrovarnictví ku potřebě začátečníkům. V Praze 1865.
14. A. Spirka Barvy anilínové a jich dobývání i užívání technické a průmyslové. V Praze 1867.
15. Lada. Časopis beletristický a modní. Redakt. Ant. Melišová. V Praze 1861—64.
16. Zlaté dno. Modní noviny krejčích. Red. V. Čihař. V Praze 1862—66.
17. Modní příloha ku Květům. V Praze 1867—68.
18. Dělník. Časopis dělnický. Red. V. Petr. V Praze 1868.

b) Kupectví.

1. Ant. Skřivana *a)* Nauka o slohu kupeckých listů. V Praze 1850.
- b)* Téhož Český obchodník. V Praze 1851. *c)* Téhož Směnkářství pro obchodníky. V Praze 1851. *d)* Téhož Rozprava o státních papírech. V Brně 1857. *e)* Téhož Peníze, míry a váhy nejdůležitějších zemí u porovnání s rakouskými. V Praze 1858. *f)* Téhož Biblioteka kupecká, obsahující nauku o kupeckém slohu a o kupeckém účetnictví. 2 díly. V Praze 1862—66.
2. J. Veleka Praktický návod k vedení knih. V Praze 1862.
3. Ant. Mezníka Nauka o směnkách pro školy průmyslní a reální. V Praze 1863.
4. Pražský Lloyd. Orgán obchodnického spolku Merkura. Red. F. Mošner. V Praze 1867—68.

c) Národní ekonomie.

1. Jos. Droze Politické hospodářství. Přeložil Frant. Lad. Rieger. V Praze 1853.
2. Fr. L. Riegro *a)* O pracech nehmotných. V Praze 1850. *b)* Téhož Promysl a jak působí promysl ku blahobytu a svobodě lidu pracujícího. V Litomyšli 1860.
3. Fr. L. Ohleboráda Soustava národního hospodářství politického. V Praze 1868.

U) Spisy pro poučení lidu.

a) Spisy poučné vůbec.

1. J. Beckera Kniha bídy a pomoci. Přeložil František Tomsa. V Praze 1791.
2. Poklad národu aneb prospěšná naučení pro lid. Přel. Št. Leška. V Praze 1796.

3. V. M. Krameriusa Večerní shromáždění obce Dobrovické. V Praze 1801.

4. K. Salemanna a) Dobrá rada v potřebě. Přel. V. M. Kramerius. V Praze 1803. b) Téhož Arnošt Zabranský (Haberfeld), kterak ze sedláka svobodným pánem učiněn. Přel. A. Suchánek. V Praze 1815.

5. F. Neděle Václav a Dorota. Obraz pro obecný lid. V Brně 1812.

6. V. R. Krameriusa Kniha zlatá. 2 díly. V Praze 1817.

7. J. Huberta Isidor, sedlák Lhotský. Přel. J. Mejstřík. V Praze 1821. Po druhé přel. Fr. Sláma. V Praze 1845

8. J. Javornického a) Duchové a strašidla. V Praze 1824. b) Téhož Lucián, syn Fortunátův a obec Skalenská aneb kniha o pověrách. 3 díly. V Praze 1827. c) Téhož Česká biblioteka. Čtenářům všelikého věku a stavu. 7 sv. V Praze 1830—43.

9. J. Zschokke a) Zlatodol aneb zpustlá vesnice, farářem, učitelem a jeho manželkou obnovena. Přel. Fr. Svoboda. V Praze 1830 a 1857. b) Téhož Mistr Jordán. Přel. Jar. Pospíšil. V Praze 1847. c) Téhož Kořaleční mor čili ponaučení o škodlivosti (piti) kořalky. V Praze 1838, 1840 a 1846.

10. Jiří Volný aneb příklad, jak mnoho dobrého rozumný člověk v obci může spůsobiti. Die V. Schwippla přeložil N. Vaněk. V Praze 1835, 1837 a 1840.

11. Franklinova Pokladnice aneb kterak člověk rozumem a přičinlivostí zbohatnouti může. Přel. Fr. C. Kampellk. V B. Bystřici 1838.

12. J. K. Tyla a J. V. Houšky Posel Pražský. Sbirka čtení užitečného. 4 díly. V Praze 1846—52.

13. Jer. Gotthelfa Vojta, chudý čeledín. Čtení pro lid. Přel. J. K. Tyl a J. V. Rozum. V Praze 1848 a 1850.

14. M. Sichry Veleslavin. Kniha mravoučná a hospodářská V Praze 1847.

15. Vojtěcha Běláka (Fr. Šimáčka) Posel z Prahy. Spis poučný a zábavný. 4 díly. V Praze 1857 60.

16. V. Štulce Besedy katolické. Sbirka spisů zábavných a vzdělávacelných. 2 sv. V Praze 1860.

17. J. Ehrenbergra Čermákova rodina. V Praze 1867.

b) Kalendáře.

1. V. M. Krameriusa Kalendář tolerancí. V Praze 1787—98.

2. Kalendář hospodářský. Vydáván od vlastenské hospodářské společnosti české. V Praze 1795—1868.

3. Minucí hospodářská. Vydávána od též společnosti. V Praze 1795—1868.

4. J. Hýbla Nový posel tolerancí. V Praze 1817—19.

5. Všeobecný kalendář domácí a hospodářský. V Praze 1831—47. Pořadatelé Fr. Tomsa, od r. 1844 V. Filípek.

6. Kalendář Litoměřický. V Litoměřicích 1832—68.
7. Kalendář Pražský (později Svatováclavský). V Praze 1832—64.
8. Nový kalendář Pražský. V Praze 1848—68. Redaktor J. Šesták, potom J. Malý.
9. Kalendář vlastenský. V Praze 1852—68. Redaktor do r. 1863 V. Filípek, pak Fr. Göbl.
10. Poutník z Prahy. Kalendář kat. V Praze 1852—64. Red. V. Štulec.
11. Školník. Kalendář učitelstva diecése Kralohradecké. V Hradci Králové 1852—68. Red. Jos. Šrůtek.
12. Pokladnice českomoravská. V Praze 1856—65. Red. V. Vávra.
13. Sborník. Kalendář učitelský, vydáv. od redakce Školy a Života. V Praze 1857—65.
14. Prorok. Prostonárodní kalendář a pokladnice zábavy. V Praze 1857—64. Redakt. Jos. Šrámek, pak J. R. Vilímek a J. Pečírka.
15. Kalendář velký národní. V Praze 1858—68. Red. J. Pečírka.
16. Kalendář humoristický. V Praze 1859—61. Vyd. J. R. Vilímek.
17. Kalendář Jednoty Svatovítské. V Praze 1861—68.
18. Posel z Prahy. Kalendář zábavný a poučný. V Praze 1862—68. Redaktor první K. Sabina, nyní V. Zelený.
19. Kalendář a hospodářské zápisky rolníka nového věku. V Praze 1862—68. Vyd. J. Lambl.
20. Kalendář koruny České. Red. V. Vávra. V Praze 1867—68.
21. Kalendář lesní a lovců. Pořadatel L. Schmiedl. V Praze 1867—68.
22. Kalendář učitelský. V Praze 1869.
23. Kalendář hospodářský, vyd. od mor. sl. hospodářské společnosti. V Brně asi od r. 1820—1868.
24. Posel Morávský (první Posel z Moravy). V Brně 1837—68. Red. až do r. 1848 A. V. Šembera, potom Chr. Cigánek a nyní Fr. Vymazal.
25. Rozumný rolník. V Brně 1837—44.
26. Domácí přítel mor.-slezský. V Brně 1845—68. Pořadatelé M. Mikšíček, L. Hansmann a V. Foustka.
27. Koleda. Kalendář vydáv. od Moravské jednoty národní. V Brně 1851—58.
28. Moravan. Kalendář, vyd. od Dědictví sv. Cyrilla a Methuda. V Brně 1852—68. Redaktoři B. M. Kulda, potom I. Wurm a nyní J. Vojtěch.
29. Kalendář moravsko-slezský. V Olomouci 1865—68.
30. Kalendář slovenský. Vydával Jiří Palkovič. V Prešpurku 1803—1847.
31. Slovenský pozorník. Vyd. Kašp. Fejerpataky. V Lipt. sv. Mikuláši 1835—1847.
32. Časník. Národní kalendář československý. Vyd. D. Lichard. Ve Vídni 1856—58.
33. Pokrok. Kalendář Čechoslovanů v soustátí Americkém. V Racine 1865—68.

V) Spisy sebrané.

1. Jos. Jungmanna Spisy sebrané veršem i prosou. V Praze 1841. Obsahují básně, články literární, Chateaubriandovu Atalu, Goethova Hermana a Dorotu a j.

2. Jana Hollého Spisy. 4 díly. V Budíně 1841—42. Zdržují v sobě básně z lat. přeložené, básně epické, elegie, idylly a rozpravu o mytologii slovenské a prosodii.

3. J. Jindř. Marka (Jana z Hvězdy) Spisy. V Praze 1843—47. Obsahují balády, romance, pověsti, písně, povídky větší a drobné.

4. Fr. L. Čelakovského Spisů básnických knihy šestery. V Praze 1847. Zavírají v sobě: Růži stolistou, Ohlas písní ruských, Ohlas písní českých, Smíšené básně, Epigramy a Anthologii.

5. Jos. K. Tyla Spisy sebrané. 18 dílů. V Praze 1844—59. Obsahují povídky, novely, obrazy, příběhy, báchorky a deklamovánky.

6. V. K. Klicperry Spisy. 8 dílů. V Praze 1847—48; téhož 9 dílů dramát a 2 díly povídek, v Praze 1862—63. (Část 4. spisů výtečných básníků).

7. P. Chocholouška Spisy sebrané. 7 sv. V Praze 1854 a 1866—68.

8. Jana P. Koubka Sebrané spisy. 4 díly. V Praze 1857—59.

9. Jana Kollára Spisy. 4 díly. V Praze 1861—63. Obsahují Slávy Deeru s výkladem, dva cestopisy vlašské a život spisovatelův.

10. P. J. Šafaříka Spisy sebrané. 4 díly. V Praze 1861—66. Zavírají v sobě Starožitnosti slovanské a Rozpravu z oboru věd slovanských.

11. Fr. J. Rubeše Spisy. 2 díly. V Praze 1860—61. (Část 1. spisů výtečných básníků). Obsahují deklamovánky, písně a jiné básně, povídky a pověsti.

12. J. Jar. Langerova Spisy. 2 díly. V Praze 1863. (Část 2. spisů výtečných básníků). Obsahují básně, selanky, satyrické práce a vypsání obyčejů národních.

13. Karla H. Machy Spisy. 2 díly. V Praze 1861. (Část 3. spisů výtečných básníků). Zavírají v sobě báseň Máj, povídky a novely atd.

14. M. Z. Poláka Spisy. 2 díly. V Praze 1862. (Část 5. spisů výtečných básníků). Zdržují v sobě básně drobné, Vznešenost přírody a Cestu do Vlach.

15. Boženy Němcové Spisy sebrané. 8 dílů. V Litomyšli a v Praze 1862—63. Obsahují Babičku, báchorky české a slovenské a obrazy národopisné.

16. Vítězslava Háška Spisy. 2 díly. V Praze 1862. Obsahují básně a povídky.

17. Biblioteka staročeská. Vydávána od Matice České. 4 díly. V Praze 1841—55. Obsahuje a) Vikt. Kornelia ze Všehrd Knihy devatery o právních země České; b) V. Břežana Život Viléma z Rožmberka; c) J. Amosa Komenského Didaktiku a d) Kr. Haranta z Polzie Cestu do sv. země.

18. Biblioteka novočeská. Vydávána od Matice České. 17 dílů. V Praze 1841—1853. Obsahuje Josefa Jungmanna *a)* Sebrané spisy; *b)* Slovesnost a *c)* Miltonův ztracený ráj; *d)* A. Marka Logiku a metafysiku; J. S. Presla *e)* Rostlinopis a *f)* Počátky rostlinoslovi; Fr. L. Čelakovského *g)* Spisy básnické, *h)* Mudroslovi a *i)* Čtení o mluvnici slovanské; J. F. Smetany *k)* Fysiku a *l)* Dějepis obecný; *m)* V. Tomka Děje university Pražské; J. Tomíčka *n)* Děje prvního člověčenstva a *o)* Děje anglické; *p)* I. J. Hanuš Rozbor filosofie Tůmy ze Štítného; *q)* L. Štura Rozpravu o národních písních slovanských a *r)* F. Pixy Klíč štěpařský.

19. Malá encyklopedie nauk. Vyd. od Matice České. 11 dílů. V Praze 1842—1853. Zavírá v sobě: V. Tomka *a)* Dějepis obecný, *b)* Děje země České a *c)* Děje mocnářství Rakouského; *d)* V. Staňka Přírodopis; *e)* F. Hyně Dušeslovi; *f)* M. F. Klácela Dobrovědu; *g)* K. V. Zapa Zeměpis obecný; F. S. Kodyma *h)* Naučení o živlech a *i)* Zdravovědu; *k)* D. Slobody Rostlinictví a *l)* J. Opice Rostliny Květeny české.

20. Biblioteka staročeská, vyd. od J. V. Rozuma. 7 dílů. V Praze 1853—56. Zdržuje v sobě *a)* Dionysia Katona mravná naučení, Isokratovu řeč o povinnostech, Ciceronovy Kusy podivní hodné a rozpravu o přátelství a *j.)* D. Adama z Veleslavína práce původní a *c)* některé přeložené; *d)* Vratislava z Mitrovic Příhody na cestě do Konstantinopole; *e)* a *f)* Xenofonovu Cyropaedii a *g)* Přídavek k ní.

21. Biblioteka historická. Staré paměti dějin českých ve 4 oddělení. V Praze 1865—68. Obsahuje *a)* Dekréty Jednoty bratrské; *b)* Historii Českou Pavla Skály ze Zhoře; *c)* Paměti hraběte Slavaty a *d)* Jednání konsistoře katolické i utrakvistické.

22. Biblioteka klasiků řeckých a římských. Vydávána redakcí J. Kvíčaly a *j.)* V Praze 1863—68. Zdržuje v sobě Dějiny Herodotovy, přel. od J. Kvíčaly, Platonovu Obranu Sokrata, přel. od Fr. Sasky, Platonův Gorgias, přel. od J. Kosiny, Platonův Faidon, přel. od J. Desoldy, Platonovy životopisy Thesea a Romula, přel. od A. Vaníčka, Demosthenovy řeči, přel. od Ed. Novotného, Salustovo spiknutí Katilinovo od J. Kvíčaly, Dějiny Tacitovy, přel. od F. Kotta, části Livia od Pechánka a Sofoklovu Elektru, přel. od J. Nydrle.

23. Biblioteka poučná. Vyd. od Dědictví sv. Cyrilla a Methuda. 7 dílů. V Brně 1853—67. Obsahuje *a)* T. Procházky Putování Krista Pána po sv. zemi; *b)* Fr. Škorpíka Misie Tichomorské; *c)* Jos. Flavia o válce židovské Přel. Fr. Sušil. *d)* K. Wisemanna Fabiolu. Přel. V. Novotný; *e)* J. Bilého Dějepis církve katolické a *f)* Fr. Ronovského Knihu hospodářskou.

28. Škola dívčí. Výbor vědomostí dívkám nejpotřebnějších. Vydává učitelstvo vyšší dívčí školy Písecké. 12 sv. V Praze 1860—67. Obsahuje *a)* K. Ningra Historii literatury české; J. Pažouta *b)* Nauku o člověku; *c)* Fysiku a *d)* Povahu živočichů; *e)* J. Otibora Liturgiku; *f)* A. Heyduka Nástin bájeslovi; *g)* V. Lešetického Nauku o slohu;

h) Fr. Tonnera Chemií a technologii; i) J. Soukupa Počty v příkladech a k) K. Madiery Čítací knihu německou.

29. Biblioteka divadelní. Vydávána od Jar. Pospíšila. V Praze 1852—68. Obsahuje 82 svazků her divadelních, přeložených i některých původních.

30. Ochotník divadelní. Repertorium pro milovníky soukromých divadel. Vydává J. Mikuláš. 28 sv. V Praze 1861—68.

31. Národní biblioteka. Výbor prací čelnějších spisovatelů českoslovanských. V Praze 1865. První 3 sešity obsahují práce Fr. L. Čelakovského, J. Jungmanna a K. Chmelenského.

Spisy české na jiné jazyky přeložené.

Ježto za nové doby mnoho výtečných spisů v řeči české vyšlo na světlo, obrátili k ní zřetel také učenci cizí, a některé spisy české přeloženy jsou i na cizí jazyky. Původce jazykozpytu porovnávacího, Fr. Bopp, ve své mluvnici řeči indoevropských (r. 1833) nejednou k češtině se táhne, a rovněž Jakub Grimm ve své gramatice (r. 1840) a historii řeči německé (r. 1848), kdež k blízké příbuznosti němčiny s češtinou a vůbec se slovančinou ukazuje. Oniřej Schmeller, obíraje se pilně čtením Kollárový Slávy Deery, velmi pochvalný úsudek vynesl jak o ní, tak i o prosodii a dobropisemnosti české vůbec. Dánský pak jazykozpytec Erasim Rask, oblíbiv sobě jednoduchou dobropisemnost českou, znamená diakritická od mistra Jana Husi v ní uvedená netoliko sám do iberčiny a armenčiny zavedl (r. 1832), ale vesměs orientalistům k poznačování zvuků v řečech východních schválil. Jím vybidnut přijal je F. Bopp do své mluvnice srovnávací (r. 1833), Caspari do gramatiky arabské (r. 1844), Fleischer do gramatiky perské (1847), Lepsius do obecné abecedy linguistické (r. 1855) a Angličan M. Müller do abecedy misionářské (r. 1855). Touž dobou upravili i ostatní Slované písmo latinského užívající (až na Poláky) pomocí dotčených znamení ortografii svou, a to Chárváté přičiněním L. Gaye r. 1835, Srbové lužičtí přičiněním J. E. Smoláře a P. Jordana r. 1838 a Slovenci přičiněním F. Bleiweissa r. 1845.

S touž pozorností hleděly k češtině také vlády některé. Vláda ruská, vidouc, jak zdárně prospívalo studium filologie slovanské jazykozpytnými pracemi Dobrovského, Jungmanna a Šafaříka, vyslala mladé učence ruské do Čech, aby naučivše se tu řeči české, jakožto profesoři slavistiky na universitách ruských jí vyučovali, což nyní s nemalým užitekem činí J. Srezněvský na universitě Petrohradské, J. Bodancký na univ. Moskevské, J. Petrovský na univ. Kazaňské, P. Lavrovský na Charkovské a Gregorovič na Odesské. Taktéž přednášel po několik

let literaturu českou F. B. Květ, z Čech povoláný, na universitě Varšavské a Fr. L. Čelakovský (od r. 1842—49) i V. Cybulska († 1866) na universitě Vratislavské. I na koleji francouzské v Paříži konaly se od r. 1840 přednášky o literatuře české, nejprve od A. Mickiewicze a Cypriana Roberta a nyní od Alex. Chodzka; jakož o též předmětu má čtení E. Thorson, češtiny dobře znalý, na dánské universitě Kólské. Spisy české na cizí jazyky převedené, pokud nám vědomo, jsou tyto:

Přeložené spisy starší.

1. Rukopis Zelenohorský (Soud Libušin). Přeložen jest do všech jazyků slovanských až na dolnolůžický, od týchž překladatelů, kteří přeložili Kralodvorský Rukopis; též přeložen do němčiny, franciny, angličiny, švédštiny a latiny.

2. Rukopis Kralodvorský. Básně takto zvané přeložili do ruského admirál Alex. Šiškov (r. 1820) a M. Berg (r. 1846), do polského Luc. Siemiński (r. 1836), do hornolůžického J. E. Smolér (r. 1851), do chorvátského Ig. Berlić (r. 1852), do srbského Slavko Zlatojević (r. 1852) a Ivan Ternski (r. 1854), do kraňskoslovenského F. Levstik (r. 1856) a do bulharského R. Žinžikov (r. 1863). Na německo vyložili Rukopis Kralodvorský V. A. Svoboda (r. 1819 a 1829), hrabě Jos. M. Thun (r. 1845) a S. Kapper (r. 1859), na vlaško Fel. Francesconi (r. 1851), na anglicko A. H. Vratislav (r. 1852), na francouzsko Ludvík Leger (r. 1866). Některé části převedeny jsou též do maloruštiny a do dolnolůžičtiny, do angličiny (od Jana Bowringa r. 1832), též do dánčiny, švédštiny, čudštiny a řečtiny.

3. Kronika Boleslavská či Dalimilova. Přeložena do němčiny r. 1389 s nápisem: *Di tutsch Kronik von Behemlant* (rukopis); jiné přeložení tištěno v *Pezovych Script. rer. austriac. II*; a opět jiné vydal V. Hanka s titulem: „*Dalimil's Kronik von Böhmen*“, ve Stuttgartě 1859. Některé kapitoly přeložil do franciny L. Leger (r. 1867).

4. Tkadleček čili rozmlouvání mezi žalobníkem a nešťastím o ztrátě milenky. Přel. v XV. století do němčiny a vydána tiskem s nápisem: „*Ackermanna von Behem*“.

5. Smila Flašky z Pardubic Nová rada. Do latiny přeložil ji Jan Doubravský, potomně biskup Olomoucký a vydal ji s titulem „*Theribolia*“ v Normberce r. 1520; do němčiny ji převedl J. Wenzig s názvem: „*Der neue Rath des Herrn Smil von Pardubie*.“ V Lipsku 1855.

6. Třmy ze Štítného a) *Knihy učení křesťanského* z r. 1376. Z části je vyložil německy J. Wenzig ve spise: „*Studien über Ritter Thomas von Štítné*“. V Lipsku 1856. b) *Téhož Knihy šestery* o obecných věcech křesťanských převedl do latiny V. A. Svoboda (r. 1848), nevyšly však posud tiskem.

7. *Mistra Jana Husi* a) *Postilla*, přeložena s titulem „*Joannes Hus redivivus*“ do angličiny od A. H. Vratislava, v Londýně 1868.

b) Téhož Listy, psané v Kostnici l. 1414 a 1415, na něm. vyložil F. Mikovec. V Lipsku 1850.

8. Lva z Rožmitálu a z Blatné Putování do západní Evropy vyk. r. 1465—67. Na lat. přeložil je Stan. Pavlovský, biskup Olomoucký v Olomouci r. 1577; na něm. Tetzl z Grafenberka, jehož překlad vydal O. Schmeller ve Stuttgartě r. 1845. Nové přeložení něm. učinil a vydal J. Horký v Brně 1824.

9. Dvě básně, zvané vůbec Májový sen Hynka z Poděbrad asi z r. 1475, přel. z části do něm. Alf. Waldau a vydal ve spise Alt-böhmische Minnepoesie. V Praze 1861.

10. Zřízení zemské království Českého, vyd. r. 1500. Do latiny převedl Rodrich (Racek) Dúbravský z Dúbravy. V Palackého archivu, díl V. V Praze 1862.

11. Jana z Lobkovic Mravné naučení, dané synu jeho Jaroslavovi r. 1504. Přeloženo do němčiny a vyd. ve Vídni 1830.

12. Bartoše Písaře Kronika Pražská. Přel. na latinsko a vydána s názvem: „Chronica de seditione et tumultu Pragensesium a. 1524—30“. V Praze 1859.

13. Kancionál bratrský. Přeložil k vyzvání Lutherovu Michal Weiss z Nisy a vydal v Ulmě r. 1533 a v Norimberce r. 1544 s titulem: „Ein Gesangbuch der Brüder in Behemen und Merhern“. Těž kancionál přeložen též do polštiny a vydán r. 1554, 1569 a 1648.

14. Václava Hájka z Libočan Kronika Česká z r. 1541. Do něm. ji přeložil J. Sandel, kterýž překlad tištěn v Praze 1596, v Norimberce r. 1697 a v Lipsku 1718; na latinu ji převedl piarista Viktorie Lewiner a S. Cruce († r. 1730).

15. Pavla z Koldína Práva městská království Českého z r. 1579. Přel. do něm. J. Šturba. Tištěna jsou s titulem: „Stadtrechte von Böhmen“ v Praze 1581 a 1720.

16. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic v zajetí tureckém r. 1591. Přel. do němč. a vyd. v Lipsku 1786 s titulem: „Merkwürdige Gesandtschaftsreise von Wien nach Konstantinopel.“ Též do angličtiny je přeložil A. H. Vratislav a vydal v Londýně 1854.

17. Chřištofa Haranta z Polžic Putování do Benátek, vyk. r. 1598. Přel. do něm. a vyd. v Norimberce r. 1678 s nápisem „Der christliche Ulysses oder weitversuchte Cavalier, sůrgestellt in der Be- reisung des h. Landes etc.“.

18. Jana A. Komenského a) Janua linguarum, vyd. r. 1633. Přeložena téměř do všech jazyků evropských a některých asiatských. b) Téhož Labyrint světa a ráj srdce, vyd. r. 1631. Přel. do němčiny, v Berlíně 1787, a do uherštiny v Prešpurku 1805. c) Téhož Didaktiku přel. do němčiny J. Leutlecher a vydal v Lipsku 1855.

19. Historie o těžkých protivenstvích církve české, vyd. r. 1655. Přel. do něm. a vyd. v Curichu r. 1669 a v Berlíně r. 1764.

Přeložené spisy novější.

a) *Mluvnice.*

1. P. J. Šafaříka Počátkové mluvnice staročeské. Do něm. přel. P. Jordan a vyd. v Lipsku 1847.

2. V. V. Tomka Mluvnice česká. Do polštiny přelož. J. Krzywicki a vydal ve Varšavě r. 1865.

b) *Básně.*

1. J. Kollára Slávy dcera. Části z ní přel. do něm. J. Wenzig ve spisech „Blüthen neuböhmischer Poesie, v Praze 1833 a „Kränze aus dem böhmischen Dichtergarten.“ v Lipsku 1856. Některé znělky přel. do angličtiny Jan Bowring ve spise „Cheskion Anthology, v Londýně 1832 a A. H. Vratislav ve spise: „Lyra Czechoslovanska“. Bohemien Poems ancient and modern, v Londýně 1849.

2. Fr. L. Čelakovského Ohlas písní českých, přel. do polštiny s nápisem „Odgłos pieśni czeskich“ od A. Szukiewiczze. Ve Vratislavi 1840, a jeho Ohlas písní ruských s titulem: „Wothłos pieśni ruskich od J. E. Smolře a A. Wafka do hornolužičiny. V Praze 1846. Některé písně z ohlasu písní ruských přel. do angl. Jan Bowring (r. 1832) a jiné z Ohlasů písní ruských a českých A. H. Vratislav v Lyře českoslovanské (r. 1849). Do němčiny převedl některé J. Wenzig ve spise: „Blumenlese aus der böhm. Kunst- und Naturpoesie,“ v Praze 1854. Několik básní z Čelakovského Růže stolisté podali v něm. překladu V. A. Svoboda a T. Král v Klarově Libuši na r. 1845 a 1851.

3. K. S. Schneidra Jan za chrta dán. Přel. do něm. V. A. Svoboda v „Monatschrift des böhm. Museums (1830)“ a A. Waldau ve Vidni „Slaviche Blätter (r. 1865)“. Do anglič. převedl jej J. Bowring v Cheskien Anthology, v Londýně 1832.

4. V. Hanka Písně. Přel. do němč. A. Waldau a vyd. s titulem: „Wenceslaw Hanka's Lieder“. V Praze 1863.

5. K. Máchy Máj. Přeložil do němčiny S. Kapper v Klarově Libuši na r. 1844 a A. Waldau ve sbírce K. Macha's Ausgewählte Gedichte, v Praze 1862. Též do polštiny přeložen skrze Branislava Maleckého r. 1855.

6. V. Štulce Pomněnky na cestách života. Přel. J. Wenzig a vydal s názvem: „Erinnerungs-Blumen auf dem Wege des Lebens“ v Praze 1846.

7. K. J. Erbena pověst Poklad, přelož. od Ad. Rościszewského do polštiny, a vydána v Praze 1853.

8. V. J. Picka Písně české s nápěvy, vydány jsou též německy v Praze 1863.

9. Jana Nerudy Knihy veršů přeloženy do polského od J. Dzi-kowského. 1868.

10. Některé básně K. J. Erbena, V. Štulce a B. Jablonského, přel. J. Wenzig a vydal v Řezně 1855 s nápisem: „Rosmarinenkranz“. Kalindův Kšaft přel. V. A. Svoboda v Klarově Libuši na r. 1846, několik básní z Vocelova Labyrintu Slávy J. Wenzig v časopise „Slavische Blätter 1865 a některé básně Kamarytovy A. Waldau tamtéž.

11. Výbor z národních písní českých. Do němčiny přeložili některé národní písně J. Wenzig (Slavische Volkslieder, Halle 1830), V. A. Svoboda (České národní písně, v Praze 1845), Ida z Düringsfeldu (Böhmische Rosen, Breslau 1851) a A. Waldau (Böhmische Grannaten, Prag 1859). Na francouzsko vyložil jich asi 70 ze Sbírky K. J. Erbena Ludvík Leger a vydal ve spise: „Chants heroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême. Paris 1866.

12. Skladby některých básníků prstonárodních, přel. a v obecnost podal A. Waldau s titulem: „Böhmische Naturdichter,“ v Praze 1860.

13. V. Klieperry Rohovin čtverrohý přel. od Jana Česly do hornolužičiny a tištěn s titulem: „Rohovin štyrirohač“ v časopise Mačicy Serbskeje na l. 1862. Téhož veselohry Divotvorný Klobouk, Lhář a jeho rod, Waldek a Dvojčata přeloženy jsou od Fr. Wernera do němčiny; Veselohra na mostě od J. Miraniho též do němčiny (r. 1838) a od nejmenovaného spisovatele do kraňské slovenčiny (1867); konečně smutnohra Svatoslav od A. Vignerona do franciny (v Praze 1844).

14. Fr. Turinského Angelina přeložena do němčiny od K. Macháčka. V Praze 1823.

15. J. Kolára Monika přeložena do polského od J. Kamiňského. Ve Lvově 1851.

c) Pohádky a pověsti.

1. J. Ehrenbergera povídka Ostruha krále Jana přel. od Mik. Cyže do hornolužičiny a vydána v Budišíně 1851.

2. České pohádky, pověsti a báchorky vyložil Němcům některé J. Wenzig ve spise: „Westslavicher Märchenschatz“, v Lipsku 1857, a jiné A. Waldau ve spise: „Böhmisches Märchenbuch“, v Praze 1859.

3. Bož. Němcové Babička přeložena jest na jazyk kraňskoslovanský od Fr. Cegnara s nápisem: „Babica. Obrazi iz življenje na kmetih“. V Celovci 1862.

d) Spisy historické.

1. P. J. Šafaříka Starožitnosti slovanské. Přeložil do ruštiny J. Boďanský. V Moskvě 1838, do polštiny H. N. Bańkowski, v Poznani 1842, a do němčiny J. Mosig z Aehrenfeldu. V Lipsku 1844.

2. Fr. Palackého Dějiny národu Ceského. Od r. 1403 počínaje až do r. 1526 přeloženy jsou do němčiny od několika překla-

datelů. V Praze 1850—57. Dílu V. částka 1., obsahující děje za krále Vladislava II., přeložena jest od Eug. Puffke na jazyk polský a vydává se s titulem: „Dzieje Narodu Czeskiego w Czechach i na Morawie“, ve Vratislavi 1868.

3. V. V. Tomka a) Děje císařství Rakouského. Přeložil do něm. J. Krause. V Praze 1852. a do charvátského Matěj Mesić. Ve Vídni 1855. b) Téhož Dějepis města Prahy, vydaný r. 1855 a c) Děje království Českého, vydané r. 1864, přeložil sám spisovatel.

4. Herm. Jirečka Právo slovanské v Čechách a na Moravě. Vzdělal spisovatel německy s názvem: „Das Recht in Böhmen und Mähren“. V Praze 1866.

e) Spisy geografické a ethnografické.

1. P. J. Šafaříka Národopis slovanský, v Praze 1842, přel. do polštiny od Dalmana, ve Vratislavi 1843, a do ruštiny od J. Bodanského, v Moskvě 1843.

2. Jos. Jirečka Obrazy z rakouských zemí, národů a dějin, v Praze 1853, přel. do charvátského Ad. Weber, ve Vídni 1857

3. K. V. Zapa a) Zeměpis mocnářství Rakouského, v Praze 1852, přel. od spisovatele do němčiny, v Praze 1853 b) Téhož Zeměpis pro 3. třídu škol reálních, v Praze 1853, přel. do němčiny, v Praze 1853, do vlastiny, ve Vídni 1855, a do uherštiny, ve Vídni 1856. c) Téhož Průvodce po Praze, v Praze 1848 přel. do němčiny od L. z Rittersberku, v Praze 1848. d) Téhož Historické a umělecké památky Pražské, v Praze 1864, přel. do němčiny a do franciny, v Praze téhož roku.

4. Fr. L. Riegra Čechy, země a národ. V Praze 1863, přel. do němčiny s titulem: „Böhmen Land und Volk“ V Praze téhož roku.

5. Jos. Erbena Krajina a Korutany. v Praze 1864, vyložil na slovenčinu Fr. Rabec a vydal s nápisem: „Vojvodstvo Krajnsko a Koroško“. V Lublaně 1866.

f) Spisy přírodovědecké.

1. Jos. Pečírky Nerostopis pro školy střední. v Praze 1853, přel. od Basila Voljana na rusinsko (ve Vídni) a od Vinc. Pacela na charvátsko (též ve Vídni).

2. F. Smetany Počátky fysiky pro nižší gymnasia, v Praze 1852, přel. od Josefa Turbara na charvátsko. (Ve Vídni).

3. Ant. Majera Fysika pro nižší gymnasia a školy reální, v Praze 1862, přel. od Ivana Peksidera na charvátsko a vydána v Záhřebě 1868.

g) *Spisy politické.*

1. A. V. Šembery O rovnosti jazyka českého a německého na Moravě. V Brně 1848, přel. do něm. a vyd. s titulem „Uiber die Gleichstellung der beiden Landessprachen in Mähren“ v Brně téhož roku.

2. Hraběte Lva Thuna spis O nynějších poměrech, v Praze r. 1849, vyl. německy a vydán s nápisem: „Betrachtungen über die jetzigen Zeitverhältnisse,“ v Praze t. r.

h) *Spisy theologické a vychovatelské.*

1. Jana Medliňa Postilla. V Praze 1796. Přeložena do němčiny a vydána ve 2 dílech.

2. Šim. B. Vrány Biblická historie, v Budějovicích 1821. Přel. do němčiny od J. R. Trinksy.

3. V. Zahradníka a) Řeči homiletické, vyd. 1832 a 1833. Vyd. něm. s titulem: „Homiletische Erbauungsvorträge“. V Praze 1834. b) Téhož Pobožnosti k časům a dnům posvátným přeloženy a vydány s nápisem: „Andachten für die h. Tage und Zeiten des kat. Kirchenjahres.“ V Praze 1846

4. J. Val. Jirsíka a) Bohumil či o navrácení se do lůna církve katolické. V Praze 1835. Vyd. něm. s titulem: „Nachricht eines aufrichtigen evang. Christen von d. Wichtigkeit der wahren christlichen Religion.“ V Linci 1838. b) Téhož Populární dogmatika (vydána r. 1840) přel. od V. Svelce na jazyk chorvátský a tištěna v Záhřebě s titulem: „Popularna dogmatika iliti prostonarodno věroučenje.“

5. Fr. Poláška rozvrhy kazatelské. Z rukopisu přeložil Lud. Tidl a vydal s názvem: „Predigt-Entwürfe“, v Olomouci 1846.

6. J. Bílého Život sv. Cyrilla a Methuda naslov. jazyk převald J. Majciger s názvem: „Zgodovina sv. apostolov slovanskich Cirila in Metoda.“ V Mariboru 1863.

7. J. Svobody Školka aneb prvopočáteční vyučování malých dětí, vyd. r. 1839. Přeložena do polského, německého a dánského.

i) *Spisy hospodářské.*

1. M. D. Rettigové Domáci kuchařka. V Praze 1826, přel. do něm. a vyd. s nápisem „Die Hausköchin“ tamtéž r. 1833.

2. Františky Hansgírgové Česká kuchařka, v Praze 1864, přeložena do němčiny a vydána tamtéž r. 1865.

3. Fr. Braunera O robotě a vykoupení se z roboty. V Praze 1848. Přel. do němčiny téhož roku.

4. K. Lambly O zvelebování luk a chovu dobytka hovězího. V Rohníku nového věku. Přel. do němčiny s titulem: „Die Kultur der Wiesen und die landwirtschaftliche Thierzucht.“ V Praze 1863.

Seznamování spisovatelův.

A

Adam Daniel, viz z **Veleslavína Adam**.

Adamec František, nar. r. 1846 ve Lnářích blíž Blatné, studující v Praze. Sepsal některé zdařilé novely do Květů (r. 1867) a Velkoměstský román (v Národních Listech). Zemřel 7. března 1868.

Adámek Karel, narozen 13. března 1840 v Hlinsku, obchodník tamtéž. Sepsal Hlas z Olomouce (1860) a Historické obrazy (1861), přel. Statoprávní základy národnosti (r. 1862), vydával kalendář Lípa českomoravská (od r. 1861—64) a psal do Hvězdy Olomoucké, do Lumíra a do Národních Listů.

Albert (Albrecht) Mikuláš, nar. v Kaménku ve Slézsku, mistr svobodných umění v Bílé Hoře (Wittemberku), učitel na škole Ivančické v Moravě, potom profesor jazyka hebrejského na vysokém učení Pražském. Spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel v prosinci r. 1817.

Amerling Karel, nar. 18. září 1807 v Klatovech, doktor lékařství a ředitel hlavní školy české v Praze. Sepsal Knížku o hmyzech (1836), Lučbu k hospodářství a k řemeslům (1851), Faunu českou (1852), Živočichy a rostliny v obrazech (1852), vydával Promyslového posla (1846) a Nedělní listy řemeslníkům (1847), a psal do Časopisu Musejního, do Světozora (1834), do Květů, Vlastimila (1840) a do jiných časopisů.

Augusta Jan (Kloboučník), nar. ok. r. 1500 v Praze. Starší jednoty bratrské v Litomyšli a kazatel znamenitý. R. 1548 po bitvě Mühlberské vzat jest do vězení na hrad Křivoklátský, kdež držen 16 let. Sepsal bez mála 20 spisů náboženských a polemických, jmenovitě Spis proti Habrovanakým (r. 1540), Písni nábožné (u vězení r. 1548—62), Kázání a výklady, Svátost večere Páně (r. 1562) a j. Zemřel 13. ledna 1572.

Z Aventinu Jiří, viz **Melantrich Jiří**.

B.

Bačkora Josef, narozen 13. února 1803 v Malíně, učitel na hlavní škole české v Praze. Sepsal Navedení ke hláskování a čtení (r. 1854), přeložil Bulharinův román Ivan Vyžihin a Pohodinův Rusý vrkoč a Dáček kouzelník, vydával s bratrem svým Štěpánem Biblioteku učitelskou (r. 1848) a psal do několika časopisů vychovatelských.

Bačkora Štěpán, nar. 2. července 1813 v Malíně, ředitel hlavní školy v Praze. Sestavil Čítanku dítkám (r. 1849), sepsal Báchorky (r. 1850), Zpěvník pro mládež (1858) a Krátký zeměpis Český (r. 1863), redigoval Zahrádku Budečskou (r. 1850—52) a přispěl k Poslu z Buddče, k Životu a Škole a k jiným časopisům pedagogickým.

Bacháček Martin z Nauměřic, nar. v Nauměřicích blíž Slaného okolo r. 1540, mistr svobodných umění, učitel v Žateci, pak správce školy Pardubické a posléz profesor matematiky, astronomie a klasiků řeckých na vysokém učení Pražském. Vydával kalendář od r. 1590—1606. Zemřel 16. února 1612.

Bajza Josef, nar. r. 1754 na Slovensku, farář Dolnodubovský. Jeden z prvních spisovatelů, jenž se odtrhl od spisovné češtiny. Sepsal René mládence přihodi (r. 1794), Epigramy, Příklady ze sv. písma a p. Zemř. 30. listop. 1836.

Bakalář Adam, měšťan a notář v Litomyšli ku konci XV. století. Popsal cestu Martina Kabátníka, měšťana Litomyšlského, vyk. r. 1491—92 do Jerusalema a do Egypta, tištěnou r. 1542.

Balbín Bohuslav z Vorličné, nar. r. 1621 v Hradci Králové, jezuita a profesor řečnictví a básnictví v Brně, Olomouci a v Praze. Pilný historik, proslulý svou Apologií jazyka českého, lat. sepsanou a vyd. r. 1775. Česky sepsal Život Jana Nepomuckého (vyd. r. 1710). Zemřel 19. listopadu 1688.

Balcárek Aleš, nar. r. 1840 v Šumvaldě blíž Uničova na Moravě, studující v Praze. Sepsal Básně (1862) a podal jiné práce do Hvězdy Olomoucké, do Opavského Besedníka a do almanachu Dunaje. Zemř. v Praze 30. dubna 1862.

Balda Josef, nar. 16. června 1827 v Libáni, profesor na Stároměstském gymnasiu v Praze. Sepsal Poučení o nových penězích (r. 1859) a Základy technologie (1862), spravoval průmyslní část Živy a psal do některých časopisů. Zemř. 11. dubna 1861.

Bambas Václav, nar. 5. října 1822 v Černošicích na Zbraslavsku, spisovatel v Praze. Sepsal Úvod k rodosloví a Tvarosklad jazyka slovanického (r. 1863), přeložil romány: Věčný Žid od Eug. Sue (1850), Jeptiška, Princ Eugen a Kardinál Richelieu (1852), Micheletovo Svaté písmo člověčenstva (1865) a Renanův Život Ježíše Krista, a psal do Věaly.

Bará . Josef, nar. 25. ledna 1833 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal některé novely a básně v Lumíru, Daliboru, Obrazech života a

v almanachu Máji (r. 1856) a jiné práce v časopise Svobodě, její rediguje.

Barnar Jan, nar. 3. února 1643 v Jičíně; jesuita. Sepsal Summárie na evangelia, přel. J. Scherera Postillu a kázání z němčiny a některé jiné spisy nábožné z latiny a franciny, a byl jeden z vydavatelů bible Svatováclavské. Zemřel na Horách Kutných 25. dubna 1708.

Bartolomeides J. Ladislav, nar. r. 1754 v Klenovci na Slovensku, ev. farář v Ochtně. Složil Historii o Americ, Krátký zeměpis a přírodopis, Jádro evang. náboženství a některé jiné spisy. Zemřel 19. dubna 1825.

Bartoš Písař, jinak Bartoloměj od sv. Jiljí, měšťan Pražský a písař úřadu vinohradského (r. 1516—22). Sepsal Kroniku o pozdvižení v obci Pražské r. 1524—1530. Zemřel v květnu r. 1535.

Bavorovský Tomáš, nar. ok. r. 1500 v Bavorově, arcipřítel Bechynský a Plzeňský, posléz kanovník a děkan kapituly Pražské. Kázatel výmluvný. Sepsal Desátero kázání (l. 1554), Postillu českou (r. 1561), Zrcadlo věčného a blahoslaveného života a Naučení o přijímání pod obojí spůsobou (1562). Zemřel po r. 1562.

Beck Antonín, nar. 6. ledna 1812 v Buddči na Moravě, od r. 1851—57 spolupřekladatel českých zákonů říšských, nyní dvorský rada a ředitel státní tiskárny ve Vídni. Přispěl k Časopisu Musejnímu (r. 1843) a ku Květům (1844).

Beckovský Jan Fr., nar. r. 1658 v Něm. Brodě, křžovník s červenou hvězdou v Praze. Vzdělal kroniku českou, nazvanou „Poselkyně starých příběhů českých“ (r. 1700), jejíž díl druhý, jdoucí od r. 1527 až do císaře Leopolda I., není posud tištěn. Kromě toho sepsal některé spisy náboženské. Zemřel 26. pros. 1725.

Bečák Tomáš, nar. 16. prosince 1813 v Olšanech u Olomouce, správce duchovní v Kyselovicích, pak ředitel alumnátu Olomouckého. Sepsal Život p. Ježíše, Kázání Mariánská (r. 1853), Úctu Mariánskou (r. 1854), rozmnožil a vydal několikrát Kancelonál Fričajův a psal do Časopisu kat. duchovenstva a do Cyrilla a Methuda (r. 1849). Zemřel 11. května 1855.

Bél Matěj (vlastně Funtík), nar. 24. března 1684 v Očové ve Zvoleně, ev. farář v B. Bystřici a v Prešpurku, muž v mnoha jazycích zblhlý, též úd společností vědeckých v Berlíně a v Londýně. Složil některé písně, překládal z jazyk český J. Arndta spis o pravém křesťanství (r. 1716) a Rajskou zahrádku a vydal s D. Krmanem Nový zákon (r. 1709) a Bibli svatou (v Hali r. 1722). Zemř. 29. pros. 1749.

Bělák Vojtěch, viz Šimáček Fr.

Bendl Václav, nar. 24. října 1833 v Turnově, kněz církevní a ředitel hlavní školy ve Volyni, na odpočinku. Přeložil Výbor básní Puškinových a psal do Čas. Mus., do Hum. listů a jiných časopisů.

Benedikt z Nedožer Vavřinec, nar. asi r. 1555 v Nedožerech blíž Přivídě v Nitransku, mistr svobodných umění, správce školy

v Brodě Uh., v Žatci (r. 1594) a v Brodě Něm. a potom (od r. 1604) profesor matematiky a literatury římské a řecké na vys. učení Pražském. Sepsal Gramatiku českou (r. 1604), rozprava o prosodii časoměrné (1606) a přeložil některé Žalmy Davidovy (r. 1614). Zemřel 4. června 1615.

Beneš František, nar. 6. pros. 1819 v Českém Dubě, první ředitel hospodářství v Suchdole blíž Hor Kutných, nyní soukromník a konservátor starožitností v Praze. Podal mnoho pojednání, stavitelství a starožitností se týkajících, do Památek archeologických.

Benešovský Matouš, nazván Philonomus, nar. v Benešově ok. r. 1548, kazatel u sv. Jakuba a potom správce školy u sv. Víta na hradě Pražském. Sepsal Gramatiku českou (r. 1577) a Knížku slov českých vyloučených (r. 1587), přeložil epistoly sv. Ignáce (r. 1571) a některé žalmy.

Berlíčka Vojtěch Šeb., též *Scipio* zvaný, nar. v Pízni r. 1565; jezuíta a výborný řečník. Vydal Postillu a přeložil Rozmlouvání sv. Řehoře o životech svatých (r. 1602) a P. Skargy Životy svatých.

Bernolák Antonín, nar. 4. října 1762 v Slanici v Oravě, děkan v Nových Zámcích. Sepsal v různoročí trnavském Slovár slovenski (vyd. r. 1925), Katechismus katolický a některá kázání, a v jazyku latinském rozprava o písmenech slovenských (r. 1787) a gramatiku různoročí trnavského (Grammatica Slavica r. 1790). Zemřel 15. ledna 1813.

Bezděka František, nar. 7. dubna 1798 v Březnici, kněz církevní a skriptor bibl. univ. Pražské. Vydal Základy moudrosti a opatrnosti (r. 1845) a Biblii svatou (r. 1864). Zemřel 1. listop. 1861.

Bíba Vincenc, nar. 25. března 1820 v Rožmitále, učitel na hlavní české škole v Praze. Sepsal Navedení k písemnostem (r. 1847), Cvičení malého čtenáře ve čtení, myšlení a mluvení (r. 1848), Cvičení ve slohu (r. 1858) a psal do některých časopisů vychovatelských.

Bilejovský Bohuslav, nar. ok. r. 1480 v Malíně, kněz pod obojí a kazatel na Horách Kutných a v Praze. Sepsal Historii církevní, jdoucí až do r. 1520. Zemřel 8. dubna 1555.

Bílý Jan, nar. 6. pros. 1819 v Dolních Kounicích na Moravě, dokt. bohosloví a farář v Předklášteří u Tišnova. Sepsal Dějiny církve katolické, Kázání, Život Krista Pána a Životy svatých, mnohá pojednání bohoslovecká do Blahověsta a Hlasu Brněnského, a jiné práce do kalendáře Moravana, do Sborníka, do Naučných Listů, do Mor. Novin a Mor. Orlice, i do Slovníka Naučného. Též vydával s B. Kuldou Biblioteku kazatelskou (r. 1880—84).

Blahoslav (Blážek) Jan, nar. 27. února 1523 v Přerově na Moravě, biskup bratří českých v Boleslavi a v Ivančicích. Studoval ve Witemberku, v Královci a v Basileji, vzdělal se důkladně v theologii a v jazycech klasických, jakož nebyl i neznalý polštiny a charvátštiny. Složil písně nábožné (r. 1561), Gramatiku českou (r. 1571),

Musiku žili naučení o prosodii české (časoměrné), Dějepis jednoty bratrské, Vady kazatelův (ruk. v Žitavě), přeložil z řečtiny Nový Zákon (r. 1564), též některé žalmy a přivedl k tisku Kancionál bratrský v Šamotulách (r. 1561). Zemřel v Mor. Krumlově 24. listopadu 1571.

Boček Antonín, nar. 20. května 1802 v Bystřici pod Pernšteinem, profesor řeči a literatury české na mor. stav. akademii v Olomouci a potom archivář zemský v Brně. Sepsal článek o vítězi nad Mongoly u Olomouce (r. 1841) a Posloupnost nejvyšších úředníkův zemských na Moravě (vyd. r. 1850). Zemřel 13. ledna 1847.

Borovský z Borovna Blažej, nar. v Borovně asi r. 1570, děkan v Chrudími a v Holohlavech. Sepsal kázání pohřební (r. 1593—1616) a jiná, výklad na epístoly a knížku o pověťi země České (r. 1613).

Borovský Havel, viz **Havlíček**.

Borový Antonín, učitel ve Zlaté Koruně. Sepsal Zrcadlo pošetilosti aneb 400 povídek mládeže (1792) a Zrcadlo příkladův pro naučení a obveselení (1794).

Borový Klement, nar. 12. ledna 1833 v Riegersburku v Dol. Rakousích, profesor církevního práva na vys. školách Pražských. Psal do Časopisu katol. duchovenstva, jehož jest spolurelaktorem, a do Blahověsta a vydal Jednání konsistoře katolické i utrakvistické v XVI. stol.

Bradáč Vincenc, nar. 3. dubna 1815 v Komárově, kanovník hlavní chrámu sv. Víta na hradě Pražském. Sepsal Kancionál (1863), Školní kancionálek a Nešpory (1864).

Brandl Vincenc, nar. 5. dubna 1834 na Starém Brně, mor. archivář zemský v Brně. Sepsal knihu pro každého Moravana (r. 1862), vydal Sněm r. 1612 a Zápisy soudní Karla z Žerotína (r. 1866), Knihu Drnovskou (r. 1866) a psal do Hvězdy Olomoucké (r. 1860), do Mor. Novin, Mor. Orlice, do Národu a Naučného Slovníka

Brauner František August, nar. 21. ledna 1810 v Litomyšli, doktor práv a advokát v Praze. Sepsal rozpravu o vykoupení se z roboty (r. 1847), psal do Květů a podal politické články do Národních Listů a do Národu.

Braxatoris Karel, nar. 18. listop. 1806 v Krupině na Slovensku, ev. farář v Tesarech. Sepsal Hodiny s Bohem (r. 1846), Katechismus evang. (r. 1853) a Postillu duchovní (r. 1857).

Braxatoris Ondřej, nar. 1. pros. 1782 v Garamseku, evang. učitel v Krupině. Sepsal letopisy Krupinské. Zemřel 15. listop. 1845.

Březan Václav, nar. v Březí v Čechách asi r. 1560, správce Rožmberského archivu v Třeboni. Sepsal Život Viléma z Rožmberka (vyd. r. 1847), Historii rodu Rožmberského, z části zmařenou, krátkou historií téhož rodu (v Časop. Mus. na r. 1828) a rodu Šternberského i Život Bohuslava ze Švamberka. Zemřel ok. r. 1619.

Březanovský Jaromír, viz **Šrámek J.**

Z Březové Vavřinec, nar. ok. r. 1370, mistr svobodných umění, farář v Lounech a potom ve službě dvorské krále Václava IV.

Složil Kroniku o císařích Hmských a přeložil Jana Mandevilly cestu po světě (vyd. r. 1510) a Somnium Sladae čili Snář. vyd. od V. Hájska r. 1550. Zemřel ok. r. 1452.

Brikcí z Zlíčka, viz **Z Zlíčka Brikcí**.

Brtvín Jan z Ploskovic, nar. ok. r. 1480. Sepsal knížku dvou-
dílnou o životě křesťanském a o hospodářství, jmenovitě o spravování
panství (r. 1535).

Budovec z Budova Václav, nar. r. 1547 v Praze, pán
na Mnichově Hradišti a Klášterci, dvorský rada cis. Rudolfa II. a za
krále Fridricha Falckého president nad apelacemi. Státník a řečník
znamenitý. Konav cesty téměř po celé Evropě nabyl zběhlosti v mnoha
jazycích evropských a východních. Sepsal Anti-Koran (r. 1614), Akta
a příběhy od r. 1608—1610 zběhlé, několik drobných spisů, na př.
O rytíři křesťanském, a byl spoluspisovatelem Apologie stavovské, vyd.
r. 1618. Šťat dne 21. června 1621.

Bulík Karel, nar. 27. října 1840 ve Světlé, učitel na Hrádku v
Praze. Sepsal Dvacet her mládeže české (r. 1865) a První knížku
mládeže (r. 1866).

Burgerstein Josef, nar. 28. června 1813 v Plzni, oficiál v
ministerium vyučování ve Vídni. Sepsal některé básně a humoristické
deklamovánky, vydal Švingulanta, žertovné výpisky z tobolek starých
studentů a p.

Burián Tomáš, nar. 5. června 1802 v Praze, profesor českého
jazyka na vojenské akademii v Novém Městě, nyní major na pensí
tamtéž. Přeložil některé předpisy o službě vojenské, psal do Časopisu
Mus. a Lumíra, a vydal Mluvnici jazyka českého (něm. r. 1839).

Bydžovský Marek z Florentina, nar. v N. Bydžově r. 1540,
profesor fysiky a historie na vysokém učení Pražském, potom od (r.
1604) konšel Pražský. Sepsal Život cis. Maximiliana II. (r. 1589) a
Příběhy, zběhlé za cis. Rudolfa II. Zemřel 15. září 1612.

Bydžovský Pavel, farář u sv. Havla v Praze. Přeložil ně-
která kázání sv. Jana Zlatoustého a sepsal několik knížek náboženských.

Bzenecký Václav, příjímím Bartošek, nar. v Bzenci na Mo-
ravě. Sepsal výklad ke Kunratovu latinskému Sekvencionáři r. 1385.

C.

Ceyp z Peclínovce Jan Bohumil, nar. 8. prosince 1835 na
Lípce blíž Nasavrku, doktor lékařství v Praze. Sepsal balády, zvané
Zvuky večerní (r. 1858) a jiné básně v Lumíru, Zlatých klasech, Pou-
tníku od Otavy a Obrazech života, a podal některé práce do časopisu
lékařů českých, jehož jest spoluredaktorem.

Cibulka (též Caepola) **Isaiáš**, nar. v Bystřici pod Pernštei-
nem, kněz jednoty bratrské v Holešově a v Kralicích, a spolupřekla-
datel bible Kralické. Zemřel 5. srpna 1582.

Z Olmburka Otibor, nar. ok. r. 1430, jakož podobno, na zámku Tovačovském v Moravě, pán na Tovačově a Drahotouších, sudí dvorský, r. 1471—72 nejvyšší kancelář království Českého, pak hejtman zemský markrabství Moravského. Sepsal Hádání pravdy a lži o zboží kněžské (r. 1469), Moravské zřízení zemské, nazvané „Kniha Tovačovská“ a některé listy k osobám znamenitým. Zemřel 24. června r. 1494.

Odicillus Petr, viz **Kodicil**.

Otibor Josef, nar. 30. ledna 1826 v Táboře, profesor náboženství na gymn. Píseckém. Sepsal Liturgiku (1862) a Katolické učení o víře (1863).

Oyrus Matěj, nar. r. 1566 v Třebnici, kazatel v kapli Belemské a předseda konsistoře podobojí v Praze. Přeložil s Pavlem Slovákem historii Jana Leria o plavení se do Ameriky. Zemř. 18. března 1618.

Č.

Čejka Jan, nar. 1. března 1812 v Rokycanech, doktor a profesor lékařství na vys. školách Pražských. Přeložil některá dramata Shakespearova, zejména Cymbelinu, krále Jindřicha V., Antonia a Kleopatru a j., přispěl pracemi beletristickými do časopisu Věnce, jehož redaktorem byl, do Květů, Včely a Lumíra, též do Časop. Mus.; sestavil Názvosloví lékařské (v Musejníku a v Živě) a psal do časopisu českých lékařů. Zemřel 25. prosince 1862.

Čelakovský František Ladislav, nar. 7. března 1799 v Strakoniciích, od r. 1842—49 profesor slovanské filologie na vysokých školách ve Vratislavi, pak v Praze. Sepsal Básně smlíbené (r. 1822 a 1830), Ohlas písní ruských (r. 1829), Ohlas písní českých (r. 1840), Růži stolistou (r. 1840), Epigramy a Anthologii z básní slovanských a jinonárodních; přeložil Goethovu Marinku, Waltera Scotta Pannu jezerní (r. 1828) a Herderovy listy z dávnověkosti (r. 1823); redigoval almanach Dennici (r. 1825), Českou Včelu (r. 1834—35) a Pražské Noviny, a psal do Časopisu Mus., Čechoslava, Věnce a j. č. Kromě toho sepsal Čtení o srovnávací mluvnici (r. 1863), vydal Čítanky ku potřebě gymnasiální (r. 1850), Všeoslovanské začáteční čtení (r. 1851) a sbírku přísloví, nazvanou „Mudrosloví slovanské“ (r. 1852). Konečně přeložil rozpravy sv. Augustina o Městě Božím (r. 1829) a Zákon trestní o přestupcích úpadkových (r. 1835). Zemř. 5. srpna 1852.

Čelakovský Ladislav, nar. 29. listop. 1838 v Praze, dokt. filos. a kustos botanické sbírky Českého Museum. Sepsal některé básně a pojednání přírodovědecká (v Živě), vydal Přirodopisný atlas rostlinstva (r. 1863) a přeložil několik dram Shakespearových.

Čeněk z Wartemberka Josef, nar. 11. července 1765 v Novém Bydžově, děkan kapituly Kralohradecké a (od r. 1828) Sale-

burské. Sepsal Kázání nedělní a postní a přispěl k Časop. katol. duchovenstva a Příteli mládeže. Zemřel 25. května 1843.

Čermák Antonín, nar. 31. května 1776 v Litomyšli, farář v Hermanicích u Vys. Mýta a v Újezdě. Sepsal Kázání na neděle a svátky a přispěl k Dobroslavu. Zemřel r. 1828.

Čerňanský Samuel, nar. 13. září 1759 ve Hnušti v Malém Hontě, kazatel evang. v Pukanci a v Bátovci. Složil písně nábožné a modlitby, převedl na česko Gellertovy písně nábožné (r. 1787) a Památné příběhy hraběte Beňovského (r. 1808). Zemř. 12. února 1809.

Černín z Ohudenic Heřman, nar. ok. r. 1573, komorník císa. Rudolfa II., hejtman Starého města Pražského a posléz (r. 1649—51) nejvyšší komorník a hofmistr král. Českého. V mládí svým (r. 1598) konal s Herantem z Polžic cestu do východních zemí a potom (r. 1616 a 1644) dvoje poselství do Konstantinopole, kteréžto druhé popsal (tišt. r. 1857). Zemřel 1. března 1651.

Černobýl Mikuláš, jinak Artemisius, nar. r. 1495 v Žatci, mistr svobodných umění a primátor tamtéž. Sepsal Zprávu pánům o řízení statků (vyd. r. 1587). Zemřel 14. února 1556.

Černý Adam z Vínohr, farář v Krumlově, pak arciděkan v Bechyni. Přeložil z lat. spis O potupení marnosti světských (1589), sv. Augustina o Městě Božím knihu 22. a Alberta Velikého Ráj duše; též sepsal knížku Proti moru (r. 1599).

Černý Jan, vůbec Nigér, nar. v Prostějově, slavný lékař v Litomyšli (asi od r. 1490). Sepsal Herbář (v Norimberce vydaný r. 1517) a Knihu o nemocech morních. Zemřel ok. r. 1530.

Černý Josef, nar. 3. září 1786 v Hořelích, kněz církevní, posléz administrátor u Karmelitánek na Hradčanech v Praze. Sepsal Život sv. Františka (r. 1827) a sv. Teresie, přeložil Mendelsohnova Faedona (r. 1833) a Silvia Pellica Mentora (1835), a přispěl k Časop. katol. duch. Zemřel 18. prosince 1834.

Červenák Benjamín, nar. 9. října 1816 v Plešovech ve Zvoleně, r. 1838 náměstek J. Palkoviče na české stolici učitelské v Prešpurku. Sepsal Zrcadlo Slovenska a přeložil Historii evang. církve křesťanské ku potřebě školní. Zemřel 5. července 1842.

Červenka Matěj (Erythraeus), nar. 21. února 1521 v Čelákovcích, starší jednoty bratrské; kazatel výmluvný. Sebral Přísloví česká (tišt. r. 1827 v Časop. Mus.) a sepsal Zprávu o původu bratří českých. Zemřel v Přerově 13. prosince 1589.

Češka Jan, pěstoun pánů z Pernšteina v 1. polovici 16. století. Přeložil Řeči z hlubokých mudrcův.

Čulen Martin, nar. 31. května 1823 v Brodském na Slovensku, ředitel gymnásium v Levoči. Přeložil Močníkovu Aritmetiku (r. 1854) a psal do Slovenských Novin (r. 1855—60).

Čupr František, nar. 11. dubna 1821 v Ohrasti, doktor filosofie, profesor gymnasiální a od r. 1854 majetník a ředitel školy hospo-

dářské na Kolčavce u Prahy. Sepsal Krátkou mluvnici českou, Slovník a Čítanky ku potřebě gymnasiální (r. 1852), Život D. Adama z Veleslavína (1855) a psal do Časop. Mus. a do některých novin.

D.

Dačický z Heslova Mikuláš, nar. r. 1555 na Horách Kutných, pán na Kbelích. Sepsal Paměti o přibězích Kutnohorských. Zemřel 25. září 1626.

Daneš František, nar. 13. července 1807 v Písku, děkan na Peruci. Sepsal Řeči sváteční (r. 1855), Řeči sváteční, nedělní a příležitostné (r. 1860 a 1866) a psal do Sborníka a do některých časopisů.

Dastich Josef, nar. 27. února 1835 v Čimelicích, doktor a profesor filosofie na vys. školách Pražských. Sepsal Rozbor náhledů filosofických Tomy ze Štítného (1862), Základy praktické filosofie (r. 1863) a Filosofickou propedeutiku (1867), a podal některé práce filos. do Čas. Mus., do Živy a do Kroka (1864).

Desolda Jan Fr., nar. 10. září 1811 ve Švihově, kněz řádu premonstrátského v Teplé, profesor gymnasiální v Plzni Přeložil Platonova Faidona (1867), sv. Jana Zlatoustého Knihy o kněžství (1854) a modlitební knihy: Svatyně Syonská, Manna a Maria, máti naše; též připravil k tisku ukončení bible Frenclovy.

Devotý Josef Fr., nar. 19. února 1780 v Hradci Králové, farář Sedlecký a od r. 1833 děkan Mikulovický u Chrudimě. Sepsal Pořádek u vyznávání víry (r. 1818), Modlitby, Popsání kostela sv. Barbory na Horách Kutných (r. 1828) a některé jiné menší spisky nábožné i historické. Zemřel 18. listopadu 1865.

Dikastus Jiří, nar. v Miřkově, farář v Jičíně, u sv. Štěpána v Praze a administrátor konsistoře podobojí na Týně tamtéž. Co administrátor korunoval r. 1819 Fridricha Falckého za krále Českého. Složil některé písně, modlitby, kázání pohřební, rozmlouvání ducha s duší (r. 1802) a vydal Postillu dvoudílnou (r. 1812—14). Zemřel u vyhnanství v Žitavě r. 1830.

Ditrich Josef, nar. 7. dubna 1763 v České Skalici, kanovník Vyšehradský a (od r. 1806) profesor církevní historie na vys. školách Pražských, nazýváje se též Skalický a Klíč. Sepsal Sedmero písní duchovních (r. 1794), Řeči P. Ježíše Krista (r. 1793—94), Zákon J. Krista (1803) a vydal P. Bavorovského Kázání a B. Bilejovského Kroniku církevní. Zemřel 26. září 1823.

Dlabač Bohumír Jan, nar. 17. července 1758 v Cerhenicích, kněz řádu premonstrátského a bibliotekář na Strahově. Vydal některé básně a drobné spisy pro poučení lidu, List o příhodách, zbláhých r. 1814—18, Vypsání království Českého (r. 1818) a přispěl do Vídeňských listů, do Hlasatele a Dobroslava. Zemřel 4. února 1820.

Dlouhoveský rytíř z Dlouhé Vsi Jan Ignác, probošt u sv. Víta a sufragán arcibiskupa Pražského. Sepsal Životy některých svatých a jiné knížky nábožné. Zemřel 10. ledna 1701.

Dobřenský Jakub Václav z Černého Mostu, doktor a profesor lékařství na vys. školách Pražských. Sepsal Obranu před nemocemi (r. 1679) a vydával kalendář od r. 1665—85. Zemřel 3. března 1697.

Dobřenský Václav z Černého Mostu, měšťanin Pražský. Sepsal Pramen vody živé (r. 1571), Korunu šlechtnosti (r. 1582), Stížnost na hříchy, Běh světa a Věník fíkový (r. 1587). Zemřel ok. r. 1599.

Dobrovský Josef (správně Doubravský), nar. 17. srpna 1753 v Děrmětě blíž města Raby v Uhřích, kněz církevní a ředitel generálního semináře na Hradištku u Olomouce (od r. 1786—90), potom soukromý učenec v domě hrabat z Nostic v Praze. Původce nové doby v jazykozpytu slovanském. Sepsal Gramatiku českou (německy r. 1809 a 1819), Historii literatury české (německy r. 1792 a 1818), Slovník německočeský (r. 1802 a 1821) a Institutiones linguae slavicae dialecti veteris (r. 1822); v jazyku českém vzdělal některá pojednání historická a literární v Hlasateli (r. 1818) a v Časopise Mus. (r. 1827), předmluvu ke Sbírce přísloví českých, A. Pyšelim vydaných (r. 1804) a k Radě všelikých zvířat (r. 1814). Zemř. na Starém Brně 6. led. 1829.

Dobšinský Pavel, nar. 16. března 1828 ve Velké Slabošce v Gemerské stolici, kazatel cirkve evang. na Bystřem u Rožnavy, pak profesor jazyka československého na evang. gymnásium Štávnickém. Sepsal Čítanku školní a vydal s A. Škultetym Slovenské pověsti (r. 1858).

Doležal Pavel, nar. ok. r. 1706 ve Skalici Uherské, kazatel cirkve evang. v Podhradí a Boci. Sepsal Slabikář (r. 1756), Gramatiku československou (lat.) se sbírkou přísloví (r. 1746) a Bibli svatou rytmovními sumovníky představenou (r. 1745). Zemř. ok. r. 1764.

Doucha František, nar. 31. srpna 1810 v Praze, kněz církevní tamtéž. Sepsal Básně pro mládež, zejména v Jarých Listech (r. 1855), některé spisy vychovatelské a mnoho kratochvilných spisů dítek, přeložil z angličtiny Thomsonovy Počasy, Shakespearova drama Romeo a Julie, Richard III., Koriolán, Julius Caesar a několik jiných, též Irvingův Život Křištofa Kolumba, některé básně Byronovy, Shelleyovy a j.; z vlastiny vyložil Výbor z Danteovy božské komedie. Mimo to převédl do češtiny Tomáše Kempenského knihu o následování Krista Pána (r. 1844), Dějepis cirkve katolické (r. 1849) a Modlitby (r. 1845), vydal Slovník knihopisný (r. 1865) a přispěl články rozličnými do Časop. Mus., do Vlastimila, Květd, Včely, Časop. katol. duchov., Blahověsta a jiných časopisů.

Drachovský Jan, nar. v Třeboni r. 1577, jesuita a misionář. Sepsal (lat.) Gramatiku českou. Zemřel v Brně 1644.

Dražský Tomáš, nar. 4. listopadu 1791 v Praze, duchovní správce v Hluboší. Sepsal Výklad písem svatých (r. 1821—27), Modlitby a Poslední věci na nebi i na zemi. Zemřel 8. února 1843.

Z Dražova Martinus Samuel, nar. r. 1593 v Hořovicích, farář podobojí na Litni a u sv. Haštala v Praze, a po vypovězení z Prahy (r. 1620) v Perně v Míšni. Sepsal Modlitby a rozličné traktáty náboženské a polemické proti bratřím českým. Zemř. 27. led. 1639.

Z Drnovců Otibor, pán na Drnovicích v Moravě, práv a obyčejů zemských dobře znalý. Sepsal (r. 1523—26) staré paměti při mor. sněmu a soudu zemském, dle něho „Kniha Drnovská“ zvané (tišt. 1868). Zemřel r. 1543.

Dubčanek Jan, pán na Habrovanech a Lilči na Moravě, věrný obhájce bratří mor. Sepsal Listy bratřím Boleslavským, r. 1527 v jeho tiskárně v Lilči tištěné.

Z Dubé Ondřej, pán na Zlenicích nad Sázavou, od r. 1361—1394 nejvyšší sudí zemský, v právěch velice zblhlý. Sepsal Výklad na zemské právo české. Zemřel r. 1412.

Dudík Antonín, nar. r. 1824 v Kojetíně na Moravě, farář v Růždce blíž Kojetína. Sepsal Kázání (r. 1857), přeložil Zingerlovy Dějiny mučedníků východních (r. 1858) a podal články do Hlasů a jiných časopisů církevních.

Dundr Josef Al., nar. 1. dubna 1802 v Novém Strašeci, úředník při knihovně Českého Museum. Přeložil některé Spisy vychovatelské, Knihu methodní (r. 1824), Oettlova Vítko včelaře, Pravidla stavitelství (r. 1861), sepsal Zeměpis král. Českého (1823), Místopis kraje Plzeňského (r. 1845), a psal do Čas. Mus., do Květů a do Včely.

Durich Fortunat Václav, nar. 18. září 1735 v Turnově, kněz řádu Paulánského. Sepsal několik Spisů latinských k literatuře české se vztahujících a vydal s Faust. Procházkou Písmo svaté (1780). Zemřel 31. srpna 1802.

Dušek Vendelín, nar. 18. ledna 1784 v Dolní Dobrouči, děkan v Pece. Sepsal Naučení pro mládež (r. 1821), Naučné povídky (r. 1829), přeložil Overbekovo Navedení k vyučování školnímu (r. 1825) a Oppeltovu knihu modlitební (r. 1845). Zemřel 21. června 1849.

Dvorák František, nar. 3. října 1839 v Sobotce, adjunkt kr. zemského archivu v Praze. Sepsal Historické doklady k záměrům Albrechta z Waldšteina (1867), vydal nejstarší zbytky českých desk zemských (1868) a psal do Literárních a Národních listů, Archeol. Památek a do Květů (1868).

Dvorák Prokop, nar. 12. ledna 1806 ve Slaném, kněz řádu pobožných škol a rektor koleje Pražské. Sepsal s Fr. Douchou Dějepis církve katolické (1849) a psal do Živý a Naučného Slovníka.

Dvořák Jindřich, nar. 21. dubna 1840 v Jiřikovicích blíž Brna, redaktor Moravské Orlice v Brně. Sepsal Básně, nazvané „Poetické listy“ (1862) a psal do Hvězdy Olomoucké, do Moravana a do Moravské Orlice.

Hl.

Effreim Jan, kněz jednoty bratrské ve Velkém Meziříčí a v Chrašti (r. 1588), posléz starší v Boleslavi. Spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel 4. června 1600.

Ehrenberger Josef, nar. 22. července 18.5 v Korouhvi blíž Poličky, první děkan v Solnici, nyní kanovník na Vyšehradě. Sepsal Vlastenecké povídky a pověsti (r. 1844), historické povídky: Povýšení Náchoda za město, Ostruha krále Jana, Tataři na Moravě a j.; Řeči duchovní (1852), Řeči příležitostné (1854) a Kázání (1855), a psal do Časop. Mus. a do jiných časopisů.

Elsner Jan Bohumil, nar. r. 1717 ve Vengrově v Polsku, starší jednoty bratrské a učitel i kazatel cirkve Berlínské (od r. 1747). Sepsal písně duchovní, přeložil některé knížky nábožné z něm., a vydal Kancionál bratrský a několik spisů Komenského. Zemř. r. 1782.

Emler Josef, nar. 10 ledna 1836 v Libáni, adjunkt archivu městského v Praze. Podal některé práce historické do Časop. Mus., do Kroky, Archeol. pam. a do Slovníka Naučného. Též vydal s F. Dvorským Nejstarší památky českých desk zemských (r. 1869).

Eneáš Jan, nar. r. 1538, mistr svobodných umění ve Vitemberce, kněz jednoty bratrské v Třebíči a od r. 1577 starší též jednoty v Ivančicích. Spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel 5. února 1594.

Erben Eduard, nar. 23. prosince 1834 v Kostelci nad Orlicí, profesor na vyšší reální škole v Písku. Sepsal Základy zeměpisu (1861), Děje národu Českého pro dívky (1866) a psal do Naučného Slovníka. Zemřel 18. listopadu 1887.

Erben Josef, nar. 28. dubna 1830 v Kostelci nad Orlicí, profesor na vyšší reální škole v Praze. Sepsal Počátky zeměpisu (1862), Vévodství Krajinské (r. 1864) a jiné práce zeměpisné do Naučného Slovníka.

Erben Karel Jaromír, nar. 7. listopadu 1811 v Miletíně, ředitel archivu a jiných pomocných úřadů města Prahy. Básník proslulý a spisovatel správným jazykem výtečný. Sepsal Kytici z pověstí národních (r. 1853) a národní pověstí Poklad (1853), složil mnoho básní v časopisech (ponejprv v Čechoslavu z r. 1831) a v almanáších, sebral a vydal Národní písně české s nápěvy (r. 1842 a 1862) a Prostonárodní pohádky a pověsti slovanské (r. 1865), sestavil Výbor z literatury české (1845 a 1868), upravil k vydání Bartoňovu Kroniku Pražskou (r. 1851), Tomy ze Štútného Knihy šestery o věcech křesťanských (1852), Cestu Haranta z Polžic (1854), Legendu o sv. Kateřině (r. 1860) a spisy Husovy (r. 1864—68). Mimo to vydal Diplomatař český (1855) a přeložil Letopis Nestorův (1867). V právnictví vyníkl co pořadatel Juridicko-politické terminologie české (1850), co spolupřekladatel Řádu soudu civilního (r. 1847) a co překladatel Řádu

souda trestního (r. 1850) a Zákona trestního (r. 1852). Nad to sepsal hojná pojednání historická, mythologická a jiná v Časop. Mus., v Obzoru (1855), ve Květech (1868), v Naučném Slovníku a j.

F.

Fabián Jan, nar. 9. ledna 1807 ve Všetatech, profesor bohosloví pastýřského v Saleburku a v Praze, též děkan kapituly u Všeoh svatých na hradě Pražském. Psal do Časop. kat. duchovanstva a do jiných časopisů církevních. Zemřel 3. června 1861.

Fabián Josef, nar. 10. května 1815 ve Všetatech, farář v Třebovětích. Sepsal Jádro náboženství katolického (r. 1851).

Fabricius Leopold, nar. 14. listopadu 1715 ve Vysokém Mýtě. Jesuita a profesor v Praze. Sepsal Mravná naučení (r. 1762) a některé jiné spisy ascetické. Zemřel 13. června 1772.

Faehnrich Antonín, nar. 19. června 1802 ve Štáhlavech, doktor filosofie a profesor gymnasiální v Jičíně. Sepsal Počtovědu (r. 1848) a psal do Kroka a do jiných časopisů. Zemř. 31. pros. 1852.

Fandlí Jíří, nar. ok. r. 1740, farář v Naháči na Slovensku. Sepsal Pilného hospodára (r. 1792), Počátky a změny řeholnické a Kázání. Zemřel r. 1807.

Fayl Emil Ant., nar. 26. února 1797 v Dražkovicích blíž Žatce z rodičů německých, radní v Mirovicích a purkmistr v Domažlicích (r. 1848), posléz sudí okresní ve Stříbře. Sepsal Právního sekretáře (r. 1838).

Fejerpataky Kašpar z Klačan, (Bělopotocký), nar. 1. ledna 1794 ve Velké Paluzi v Liptově, knihař v Náměstově. Sepsal Průpovědky (r. 1838), Kancionálík a jiné spisy a vydával mnohá léta kalendář „Slovenský Pozorník“.

Fejfalík Julius Ferdinand, nar. 15. února 1833 ve Znojmě, kandidát učitelství. Vydal (s německým tit.) Staročeské písně a průpovědi (r. 1862) a Moravské národní hry dramatické (tištěny r. 1864). Zemřel ve Vídni 30. června 1862.

Fejgerle Ignác, nar. 8. dubna 1795 v Biskupstvu blíž Náměště v Olomoucku, profesor pastýřské theologie v Olomouci a ve Vídni, pak dvorský a hradecký farář a od r. 1852 biskup Sv. Hipolytský. Sepsal Sedmáctero kázání (r. 1832). Zemřel 27. září 1863.

Felin Jan, nar. ok. r. 1555, kněz jednoty bratrské, posléz u vyhnanství v Lešně polském. Sepsal několik spisů polemických proti utrakovskému Samuelovi z Dražova (1637).

Ferjenčík Samuel, nar. 4. prosince 1793 ve Zvoleně, ev. farář v Sudicích a v Jelšavě, co znatel fysiky a meteorologie „Prognostikář Jelšavský“ zvaný. Sepsal některá Kázání k příležitostem. Zemřel 28. července 1855.

Fiálka Mořic, šl., nar. 30. října 1809 v Pisku, profesor řeči české na vojenské akademii v Novém Městě, nyní podplukovník na

odpočinku v Krakově. Přeložil z angl. Dickensovy povídky *Oliver Twist* (1843), *Štědrý večer* a *Zvony* (1847) a psal do *Květd* a jiných časopisů beletristických.

Filcák Jan, nar. 19. listopadu 1785 v Kopidlně, učitel v Chrastí. Sepsal *Pravidla dobropisemnosti* (r. 1822), *Umění početní* (r. 1830), *Houslí školu* (r. 1832), *Přirodopis* (r. 1835), *Starožitoosti pro mládež* (1843), *Zahradnička* (1849) a jiné spisy mládeže. Zemřel 15. led. 1837.

Filípek Václav, nar. 28. srpna 1812 ve Veselí nad Lužnicí, spisovatel v Praze. Přeložil některé povídky, hry divadelní a spisy kratochvilné, redigoval *Kalendář vlastenský* (1852—61) a po nějaký čas *Lumíra* (r. 1862), sepsal *Život J. K. Tyla* (r. 1859) a psal do *Květd*, do *Včely*, *Vlastimila* a jiných časop. Zemřel 27. května 1863.

Filomates Václav, nar. v Jindřichově Hradci, kněz církevní. Sepsal etymologickou část *mluvnice Beneše Optáta* (r. 1553).

Plačka z Pardubic, viz **Z Pardubic Jan Smil**.

Formánek Jan (Činoveský), nar. 12. října 1809 v Klatovech, ředitel dívčí školy Tábořské. Sepsal *Listy o vyučování mládeže* (1839), *Jaromírovu první knihu k čtení* (1842), *Mluvnici ku potřebě škol reálních* (1861), přeložil román *Vystěhovalci v Americe* (1867) a psal do *Květd*, do *Školy* a *Života* a do jiných časopisů.

Fouknár z Fonkenšteina Šebestján, pisal při soudu komorním v Praze. Vydal r. 1589 *Titulář formy listů* okazující.

Foustka Vilém, nar. 1. ledna 1836 v Trpíně blíž Bystrého v Čechách, úředník zemské pojišťovatelny v Brně. Vydával *Zábavy večerní* (r. 1865) a psal do *Mor. Orlice* a do *Přítel moravského*.

Franta Josef (Šumavský), nar. 27. listopadu 1796 v Polence blíž Klatov, spisovatel v Praze. Sepsal *Zastaralé formy českého slovesa* (1829), společně s N. Vaňkem *Gramatiku českou* (něm. r. 1837), obšírný *slovník německočeský* (1844—46), *kapesní slovník českoněmecký* a část *slovníka všeslovanského* (1857); vydal *Malou čítanku dítek* (1841) a některé jiné spisy mládeže, *Slovanku* (1833), *zábavný spis Krok* (r. 1833), *Blahoslavův Život Jana Augusty* (r. 1838), a psal některé rozpravy jazykozpytné do *Čas. Mus.* a jiné články do *Čechoslava*, *Vlastimila* a do *Květd*. Zemřel 22. prosince 1857.

Frencl Innocenc Ant., nar. 23. dubna 1818 na Střibrajích Horách blíž Klatov, doktor theologie a profesor náboženství na gymnásium Staroměstském, posléz rektor u sv. Jiří v Praze. Sepsal *Liturgiku* (1852), *Dějepis biblický* (1853), *Biblickou encyklopedii* (1854), přeložil některé modlitební knihy a vydal *Bibli s obrazy* (1864). Zemř. 25. února 1862.

Frič Antonín, nar. 30. června 1832 v Praze, doktor lékařství a kustos sbírek živočišných Českého Museum. Vydal *Ptactvo evropské s obrazy* (1859—65), popsal cestu do Charvát a na Černou Horu (1858) a cestu do Londýna (1861) a psal do *Čas. Mus.* a do *Živý*.

Frič František, nar. 2. února 1786 v Bohdáně, farář v Habrech. Sepsal Hlasatele Slova Božího (r. 1821—23), Kázání (r. 1826), Homilie (r. 1828), Cesty utrpení (r. 1827) a Hlas volajícího (r. 1839). Zemřel 18. dubna 1847.

Frič Josef, nar. 2. února 1804 v Slaném, advokát a profesor řádu soudu civilního na vys. školách Pražských. Psal do Hylosu a do Čechoslava a měl účastenství v překládání řádu soudu civilního (1847).

Frič Josef Václav, nar. 5. září 1829 v Praze, spisovatel prvé v Paříži, nyní v Berlíně. Sepsal Výbor básní (r. 1862), dramata Kochan Ratibořský (r. 1847), Soud Libuše (r. 1862) a Ivan Mazepa (r. 1865), přeložil Byronovu Nevěstu z Abydu (r. 1854), Krasišského Iridiona (r. 1863), vydal almanach Lada Niola (1855) a psal do Rodinné Kroniky (1864), do Květů (1866), do Hlasu a do Národních Listů.

Fričová Anna (Anna Sázavská), manželka předešlého. Sepjala některé básně do Lady Nioly (1855), do Máje (1858 a 59) a do Obrazů života (1859).

Fričaj Tomáš, nar. 1. července 1759 v Kelči, farář v Obřanech u Brna a do r. 1820 guberniální translátor Brněnský. Sepsal Kancionál katolický (1801), Ortografii (1820) a přeložil některé spisy náboženské a hospodářské; též vydal Galášovu Musu moravskou (1813). Zemřel 28. června 1839.

Friedberg Emanuel Sal. šl. (Mirohorský), nar. 18. ledna 1829 v Praze, plukovník v generálním štábu. Sepsal Válečnictví polní a vojenství k Názornému atlasu (1868) a psal do Obrazů života a Naučného Slovníka.

Frost Václav, nar. 4. února 1814 v Nosalově v Bolešlavsku, kněz církevní a ředitel ústavu hluchoněmých v Praze. Sepsal: Lid, národ a církev (r. 1849—52), Český Tomáš a německý Michal (1861), Bdětež, Antikrist jest tu (1863) a s V. Kolátkem spis: Člověk v podebenství (1846). Zemřel 21. června 1865.

Furch Vincenc, nar. 7. srpna 1817 v Krasonicích v Moravě, početní rada při nejvyšší centrální účtárně ve Vídni. Sepsal některé básně k příležitostem, Básně lyrické (1843), Barvy a zvuky (pověsti, 1848), Obrazy z války uherské (1850), Aforismy (v rukopise), Poslední boje Slovanů baltických (v ruk.), a podal některé básně a jiné práce do Časop. Mus., do Týdenníka mor. (1848), do Hvězdy Olom. (1860—62) a do jiných časopisů. Zemřel 5. ledna 1864.

G.

Gabler Vilém, nar. 14. března 1821 na Wartemberku, doktor filosofie a ředitel vyšší školy divčí v Praze. Sepsal Mluvnici a čítanku francouzskou pro divčí školy (r. 1864), truchlohru Johanna D'Ark (Panna Orleánská 1868), podal některé rozpravy filosofické do Časop. Mus., historické do Archeol. pam. a publicistické do Národních novin

(r. 1849), Národních listů (r. 1862) a Národa (r. 1864); též přispěl mnohými pracemi k Naučnému Slovníku.

Gabriel Josef A. (Loučovský), nar. 4. prosince 1820 na Loučové blíž Sušice, doktor práv a majetník statku Loučovského. Sepsal Čtení besední „Jiřinky“ (1849) a monografii města Sušice (1868), přeložil z něm. několik her divadelních a psal do Květů, Včely, Lumíra, Humoristických listů, Archeol. pam. a do Poutníka od Otavy.

Galáš Heřman Agapit, nar. 7. dubna 1756 v Hranicích na Moravě, vrchní lékař vojenský, posléz na pensí tamtéž. Sepsal písně, nazvané „Musa Moravská“ (1813), Parabole (1825) a některé jiné drobné spisy. Zemřel 14. února 1840.

Geguš Jan, nar. r. 1791 na Slovensku, farář ev. v Očově. Přeložil Kampeova Kolumbuse (1825), Kortezy (1840) a Pizarro (1841). Zemřel 7. října 1855.

Gindely Antonín, nar. 3. září 1829 v Praze, profesor dějepisu na universitě a archivář zemský tamtéž. Podal některé práce historické do Časop. Mus. a do Naučného Slovníka a vydal Dekrety jednoty bratrské (1865).

Gleych Václav, kazatel církve evang. v Žitavě od r. 1708—1734. Vydal Kancionál (r. 1723), Lutherův katechismus (r. 1727), písně nábožné (r. 1729), Modlitby (r. 1734) a některé jiné spisy náboženské.

Godra Michal, nar. 22. ledna 1801 v Bohunicích blíž Štávnice na Slovensku, profesor gymnasiální v Novém Vrbáši. Sepsal některé básně do Čas. Mus., vydal almanach Zoru (1833) a psal do Květů a jiných časopisů.

Godra Samuel, nar. 25. srpna 1807 v Bohunicích na Slovensku, ev. farář v Plachtincích v Hontě. Sepsal básně, nazvané „Musy dcera“ (1829), Bájky (1830 a 1859), znělky, nazvané „Obět srdce pobožného“ (1856), Epigramy (r. 1857—59), povídku Zlatovič (r. 1830), a psal do Časop. Mus. a do Humoristických Listů.

Göbl František (Kopidlanský), nar. 29. listopadu 1829 v Kopidlně, spisovatel v Praze. Vydal Sbirku povídek a arabesk (1865), Sbirku památných zločinů, nazvanou „Ze žalářů“ (1868) a podal některé povídky do Rodinné kroniky (1864) a do Květů (1866).

Görl z Görlitzína Jiří, nar. ok. r. 1550, jakož podobno, v Sasích, měšťan a notář Pražský (r. 1587). Sepsal Aritmetiku (1577), Naučení o měření vinohradů (1591) a o měřích nádob piecích.

Grégr Eduard, nar. 15. března 1828 v Březhradě blíž Hradce Králové, doktor lékařství v Praze. Psal o zvířatech a látkách zvířecích v Průmyslové škole a podal některé rozpravy přírodovědecké do Živy a do Květů (1866).

Grégr Julius, nar. 19. prosince 1831 v Březhradě, doktor práv, r. 1861 a 1862 redaktor Národních Listů. Přispěl do Bělákova Posla z Prahy a do Národních Listů a vydal svůj proces tiskový (1863).

Grill z Grillova Jan, nar. 1526 v Rakovníku, radní tamtéž. Přeložil některé písně k příležitostem, Starý zákon ve verších (1586), Evangelia s figurami a rytmy (1595) a některé jiné spisy. Zemř. r. 1600.

Grünwald Vendelín, nar. 19. října 1812 v Dolních Břežanech, doktor práv a advokát v Budějovicích. Sepsal Právo dědičné I. sešit) a psal do Časopisu Musejního.

Z Günterodu Abraham, nar. ok. r. 1570, farář v Kopidlně. Přeložil z řečtiny s Adamem Felinem Ocyropedii Xenofontovu (1605). Zemřel ok. r. 1609.

Gzel Petr, nar. v Praze, kněz církevní. Sepsal s Benešem Optátem ortografii a gramatiku českou (1533) a přeložil Nový zákon. Zemřel ok. r. 1540.

H

Hájek Ignác, nar. 6. září 1770 v Mníchově Hradišti, vychovatel u hraběte Desoursa, od r. 1798 gramatikální a od r. 1819 humanitní profesor na gymnásium Litoměřickém. Přeložil některé spisy Luciana Samosatenského (vyd. r. 1832) a psal do Čechoslava (1820—25). Zemřel 2. října 1839.

Hájek Tadeáš z Hájku, nar. r. 1525 v Praze, doktor lékařství, profesor matematiky na vys. učení Pražském, potom proto-medikus zemský a životní lékař císařů Maximiliána II. a Rudolfa II. Slovnítný botanik a hvězdář. Přeložil z lat. Mathioldův Herbář (1562) a vydával od r. 1549 až do r. 1570 minucei a kalendář. Zemř. 1. září 1600.

Hájek Václav z Líbočan, nar. ok. r. 1495, farář v Rožmitále (1527) a děkan na Karlštejně, pak kazatel u sv. Tomáše v Praze a od r. 1547 kanovník a probošt kapituly Staroboleslavské. Sepsal Kroniku českou (r. 1541) a přeložil z lat. Rampigolovu Biblii zlatou. Zemřel 19. března 1553.

Hajniš František (Zdobnický), nar. 31. března 1815 ve Vamberku, sekretář správy poštové v Praze. Sepsal epigramy, nazvané Trnky (1841), Besední čtení (1844), Kopřivy (1853) a Krotké znělky (1860) a byl spoluvydavatelem žertovného Palečka (1840); též psal do Květů, do almanachu Vesny a j.

Hakl Bohumír Fr., nar. 8. září 1827 v Branně, kněz církevní a profesor náboženství na gymnásium v Králově Hradci. Přeložil K. Martina Věrouku a Mravouku (1865 a 1867).

Hálek Vítězslav, nar. 5. dubna 1835 v Dolínku blíž Odolky, spisovatel v Praze. Sepsal Balády, Večerní písně (1859), básně Alfred (1859), Mejrima a Husejn (1859), Krásná Lejla (1862), Goar (1864) a Černý praporek (1867); tragédie Carevič Alexej, Záviš z Falkenšteina a král Rudolf (1862); román Komediant, Povídky a humoresky (1862), redigoval almanach Máj (1859—60), Slovanské besedy (1861—63), Zlatou Prahu (1864) a přispěl básněmi a jinými pracemi do Zlatých

kláš (1854), do Lumíra, do Obrazů života, do Posla z Prahy, do feuilletonu Národních Listů a do Květů (1866—68), jichž redaktorem jest.

Hamaljar Martin, nar. 11. listopadu 1750 v Bátovcích na Slovensku, kazatel evang. ve Štávnici a Sarváši, pak superintendent. Byl spoluzakladatel ústavu řeči a liter. slov. a stolice české v Prešpurku (1804). Vydal Agendu (1798) a Lutherův katechismus (1804). Zemřel 3. srpna 1812.

Hamerník Josef, nar. 18. srpna 1810 v Pacově, doktor a do r. 1853 profesor lékařství na vys. školách Pražských. Sepsal Zdáni o očkování neštovicemi kravskými (1859), rozpravu o nakažlivých a epidemických nemocích (1866) a přispěl do Časopisu lékařů českých (1866).

Hamerschmid Jan Florián, nar. 4. května 1858 ve Stodě, farář v Kamenném Újezdě, pak kanovník na Vyšehradě a farář na Týně. Sepsal Historii Klatovskou (r. 1694) a známou báseň latinskou: Protheus felicitatis et miseriae Čechicae (1715). Zemř. r. 1737.

Hanáček Josef, nar. 26. října 1829 v Břežnici na Moravě, profesor gymnásium Brněnského. Přeložil Sofoklovu truchlohru Aias (r. 1860).

Hanel Jan, nar. 23. prosince 1808 v Křečticích v Časlavsku, doktor lékařství v Třebíči. Přeložil A. Bouillyho Povídky pro moji deeru (1854) a psal do Květů, do Světozera (1834), do Koledy moravské a j.

Hanka Václav, nar. 10. června 1791 v Hořeňovsi v Kralohradecku, bibliotekář Českého Museum a od r. 1849 docent slov. jazyků na vys. školách Pražských. Nalezee Rukopisu Kralodvorského. Sepsal Písně (1819), Pravopis český (1817), Krátkou mluvnici jazyka polského (1839), staroslovanského (1846) a ruského (1849); přeložil Mluvnici českou J. Dobrovského (1822), Gessnerovy Idilly (1819), Růhsovu historii národů slovanských (1816), Krakoviáky (1835), Dějiny české v obrazech (1832); vydal Starobylá skládání (1817—1824), mezi nimiž i Kralodvorský rukopis (1819), Igora Svatoslaviče (1821), Husovu Deerku (1825), J. Strýce Žalmy Davidovy (1827), nejdávnější slovníky české (1833), Remešské evangelium (1846), Lupáčovu Historii císaře Karla IV. (1848), Kroniku Dalimilovu (1850) a jiné spisy, a psal do Vídenských listů (1814), do Čas. Mus., do pojednání učené společnosti české a do Archeol. Památek. Zemřel 12. ledna 1861.

Hanke z Hankenšteina Jan Alois, nar. 24. května 1751 v Holešově na Moravě, bibliotekář univ. bibl. Olomoucké. Sepsal knížku o vykoupení se z roboť (1787) a Mravné přepovídky (od Jana z Kohutovic, v Mikulově 1804). Zemřel v Prostějově 26. března 1806.

Hansgirk Antonín, nar. 20. května 1806 v Hradci Králové, profesor gymnásium Litoměřického a od r. 1851 Staroměstského v Praze. Přeložil Bulharinovy Slovan (1835) a Příhody franc. vychovatele v Rusích (1840), Chateaubriandova Posledního Abenceraga (1836) a ně-

kteřé povídky z polštiny, sestavil Katalog knih novočeských (1840) a psal do České Včely, Vlastimila a Časopisu Musejního.

Hansgirková Františka, rozená Hájková, nar. 13. února 1823 v Litoměřicích, choť Ant. Hansgirga, gymnás. profesora v Praze. Sepsala Českou kuchářku (1863), Hospodyní našeho věku (1865) a Průvodce dívky a nastávající hospodyně (1868).

Hansmann Leopold, nar. 17. února 1824 v Kvasicích na Moravě, do r. 1848 úředník hospodářský v Hukvaldech, potom úředník okresního úřadu na Starém Brně. Sepsal drama Jaroslav ze Šternberka (1860), přeložil novelu Betty Paoli „Čest rodianá“ a redigoval Mor. nár. list, Mor. noviny (od r. 1858) a kalendář Domácí přítel. Zemřel 7. července 1863.

Hanuš Ignác Jan, nar. 28. listopadu 1812 v Praze, první profesor filosofie na univ. Lvovské, Olomoucké a Pražské, nyní bibliotekář universitní v Praze. Sepsal Nástin duševědy (1849) a Logiky (1850), Rozbor filosofie Tůmy ze Štítného (1852), Literaturu přislovnictví slov. a něm. (1853), Život Fr. L. Čelakovského (1855), rozpravu o hlabolstíně (1857) a Bájeslovný kalendář slov. (1860), vydal Malý výbor z liter. staroč. (1861) a Dramat. hry velikonoční (1863) a psal rozličná pojednání do Týdenníka (1848), do Koledy mor., do Časop. Mus., do Pražských novin, do Kroka (1865) a j.

Harant z Polčic a Bezdružic Krištof, nar. r. 1564, komorník císaře Rudolfa II., dvorský rada cí. Matiaše a prezident dvorské komory za krále Fridricha Falckého. Konal r. 1598 s Heřmanem Černínem z Chudenic cestu do svaté země a do Egypta, kterouž pak (1606) popsal a vydal. Stat dne 21. června 1621.

Harrach z Roravy Jan, hrabě, nar. 2. listopadu 1828 ve Vídni, pán na Konárovicích a kurátor Matice české. Sepsal některá pojednání hospodářská (r. 1863), spis politický Spása Rakouska (1865) a Přehled dějin českých (r. 1866).

Hartmann Adam, kněz jednoty bratrské, po r. 1621 co vypovězenec bydlením v Prusích. Přeložil z lat. Historii o protivenstvích církve České (1649). Zemřel asi r. 1654.

Hattala Martin, nar. 4. listopadu 1821 v Trstěně v stolici Oravské, kněz církevní, první profesor gymnasiální v Prešpurku, nyní profesor filologie slovanské na vys. školách Pražských. Sepsal Zvukosloví (1853) a Srovnávací mluvnici jazyka českého a slovenského (1857), částí Skladby jazyka českého (1856), přeložil a vydal Slovo o polku Igorevě (1858) a přispěl některými pojednáními jazykozpytnými do Čas. Mus. a jinými pracemi do Naučného Slovníka.

Havelka Matěj, nar. 5. května 1809 v Žiteníně blíž Jičína, rada vrchního soudu zemského v Praze. Sepsal Písň vojenskú (1854), podal některé básně do Čechoslava (1831) a do Perel českých (1855), a psal do Života a Školy, do Poutníka od Otavy, do Právnicka a Naučného Slovníka.

Havlíček Karel, nar. 31. října 1821 v Borové blíž Ném. Brodu (odkudž se psal Havel Borovský). Byl vychovatelem v Rusích (1842—44), redaktorem Pražských novin a Včely (1846—48), Národních novin (1848—49), Šotka (1848—49) a Slovana (1850—51), načež šel co vypovězenec v Brixenu v Tyrolsku. Jeden z předních publicistů českých. Sepsal Epigramy (1844), Elegie Tyrolské (1860) a mnohé články úvodní v Národních novinách, jež vydal s názvem: „Duch národních novin“ (1850), a Epištoly Kutnohorské (1850); přeložil některé pověsti Voltairovy a Gógolovy, psal též do Čas. Mus. a do Květd. Zemřel 29. července 1856.

Havránek František, nar. 26. září 1805, kněz řádu křižovníckého v Praze, posléz farář v Unhošti. Sepsal Kázání postní (1841) a nedělní (1843) a redigoval nějakou dobu Blahověsta (1851) a Časopis kat. duch. (1852). Zemřel 19. listopadu 1867.

Hek František Vl., kupec v Dobrušce a v Litomyšli (1820). Sepsal satyru: Řídí-li se svět novým rokem (1816) a přispěl do Prvotín pěkných umění, do Čechoslava, do Rozmanitosti a do Dobrozvěsta.

Helfert Josef Alexander, svobodný pán, nar. 3. listopadu 1820 v Praze, c. k. tajný rada, první (od r. 1849—62) státní podsekretář v ministerium vyučování, nyní president centrální komise pro zachování starožitností ve Vídni. Sepsal historický spis Mistr Jan Hus aneb Počátkové rozdělení církevního v Čechách (1857) a podal některé práce do Vesny (1851).

Helic Lukáš, kněz jednoty bratrské v Ivančicích (r. 1581), spolupřekladatel Bible Kralické.

Herčík Jan, nar. 22. října 1825 v Sanech, kněz církevní na odpočinku tamtéž. Přel. sv. Augustina Vyznání (1856) a M. Avancina Rozjímání o životě Kristově (1867).

Herold Eduard, nar. r. 1820 v Praze, soukromý spisovatel tamtéž. Sepsal Malebné cesty po Čechách (1861) a po Praze (1865), a Průvodce po české západní dráze (1863); též psal do Rodinné Kroniky a do Lumíra.

Herzog Jan (Vládyka, Jilemnický), nar. v Jilemnici, spisovatel v Praze, později ve Vídni. Sepsal Básně (1822) a Hyacinthy (1825), přel. Kotzebuovu Podivnou nemoc (1823), a psal do Hyllosu, do Čechoslava a do Včely. Zemřel ok. r. 1840.

Heybal Antonín, nar. 1815 ve Ptení na Moravě, správce duchovní v káznici Val. Meziříčské. Sepsal Katechismus (1855), Výklad na evangelia (1859) a Dogmatiku (1860).

Heyduk Adolf, nar. 7. června 1836 na Richmburce, profesor na vyšší reálné škole v Písku. Sepsal Básně (1859 a 1865), Nástin bájesloví slov. a něm. (1863) a přispěl k Lumíru, k Obrazům života a k almanachům Máj a Růže.

Hieserle Hendrich Michal z Chodů, nar. ok. r. 1575, panoš při dvoře arciknížete Arnošta, pak zbrojmistr koruny České a

nejvyšší komorník téhož arciknížete. R. 1611 do stavu panského přijat co pán na Zálezli v Čechách. Vypsal obšírné válečné a jiné příběhy své z mladých let. (Rukopis). Zemřel po r. 1660.

Z Hlavačova David, viz **Vlasák z Hlavačova.**

Hlavatý Jan, nar. 12. listopadu 1835 v Ohroustově blíž Hořic, archivář Českého Mus. a sekretář Pražského magistrátu. Sepsal Výklad k zákonu obecnímu (r. 1864), společně s J. Vočadlem Českého právníka (1862) a psal do Archeol. Pam., do Národa i do jiných novin. Zemřel 20. února 1865.

Hlávka Vojtěch (Pravda František), nar. 17. dubna 1817 v Nekrasíně u Jindřichova Hradce, zámecký kaplan na Hrádku blíž Sušice. Sepsal Povídky z kraje (r. 1851—53) a některé jiné povídky, tištěné v Bibl. pův. románů (r. 1856), v Dědictví maličkých (r. 1860—66), v Lumíru (r. 1862), v kalendáři Moravanu a o sobě; mimo to vzdělal Divadlo pro děti (r. 1863) a psal do Blahověsta a do jiných časopisů.

Hněvkovský Šebestían, nar. 19. břez. a 1770 v Žebráce, městský rada tamtéž a od r. 1826—36 purkmistr v Poličce. Dávěrný přítel Jana a Vojtěcha Nejedlého, též Jar. Puchmayera. Složil Básně drobné (1820 a 1841), Děvín, báseň směšnohrdinskou (1805) a romantickohrdinskou (1829), pověst o dokt. Faustovi (1844), truchlohu Jaromír (1835) a veselohru Námluvy v Kolodějích (1839); též sepsal Zlomky o českém básnictví a o prosodii české (1820). Zemřel v Praze 7. června 1847.

Hnojek Antonín Vojtěch, nar. 5. pros. 1799 v Brandýse nad Labem, profesor theologie pastýřské v Litoměřicích, posléz děkan v Libochovicích. Sepsal Nebe a země klíč (1843), Katechismus o sv. obřadech (1846), Evangelia na všechny neděle a svátky (1861) a Tělo lidské s ohledem na duši (1854); přeložil některé Schmidovy povídky dítek a psal do Hyllosa, Čechoslava, Čas. kat. duch. a Blahověsta. Zemřel v Nymburce 23. ledna 1866.

Hodža Michal Miloslav, nar. 22. září 1811 v Rakši v stolici Turčánské, farář evang. v Liptovském sv. Mikuláši, nyní bytem v Těšíně. Sepsal některé básně, písně nábožné a řeči duchovní, pravopis slovenský (Epigenes slovenicus, 1848) a čítanku pro školy obecné.

Hof Karel Vít, nar. 16. července 1826 v Praze, úředník účtárny státní tamtéž. Podal některé práce historické do Rodinné kroniky, kterouž redigoval (1862—63), a psal do Lumíra, do Obranů života, do Zlaté Prahy a do Pokladnice českomoravské.

Holásek Josef, nar. 6. března 1787 v Dědicích na Moravě, farář v Blansku. Složil některé písně duchovní (1828—38) a některé básně k příležitostem. Zemřel 25. srpna 1844.

Holman Josef, nar. 1. dubna 1802 v Jičíně, úředník politický tamtéž. Přeložil některé básně Osiánovy (1827), novely Floriánovy (1829) a W. Scotta Píseň posledního barda škotského (1836),

některé povídky van der Veldovy, a sepsal frašky „Sázka“ a „Vyhojené podagra.“ Zemřel 12. srpna 1850.

Hollý Jan, nar. 24. března 1785 ve Velkých Búrech blíž Šaštína, farář v Mladunicích v Pováží. Slovnítný básník slovenský. Sepsal epické básně Svatopluk (1833), Cyrillo-Methodiáda (1835) a Slav (1836), Selanky (1832) a Žalozpěvy (1840), Katolický zpěvník (1846), rozpravu o prosodii a bájesloví slovenském (1842), a přeložil Virgilovu Aeneidu (1824) a některé menší básně latinské a řecké. Zemřel 14. dubna 1849.

Hora František, nar. 1. srpna 1838 ve Svinařově blíž Slaného, prof. na vyšší škole reální v Plzni. Sepsal Nápisý do pamětní knihy (1859), Květomluvu (1861), Dvorného společníka (1864), Gratulanta (1862), Technologii (1862), Vzorky k měřickému kreslení (1867) a psal do Obecných listů naučných (1867), do Učitelského sborníka Průmyslníka a jiných časopisů.

Z Hořovic Benel, řečený Zámorský, stavu rytířského, r. 1396 purkrabí na Rabštejně. Přeložil z lat. Martina Poláka Kroniku římskou čili Martiniani.

Hosius Matouš, nar. ok. r. 1545 ve Vysokém Mýtě, měšťan Novokolinský a přítel D. Adama z Veleslavína. Přeložil z lat. Kroniku Moskevskou (r. 1590). Zemřel ok. r. 1589.

Hostounský Baltazar, nar. 1534 v Horšově Týně, kněz tovaryšstva Ježíšova v Římě vyučený. Přeložil sv. Augustina Rozpravu o marnosti světské (1573), Historii o rozšíření viry Kristovy (1581), a sepsal některé spisky náboženské. Zemř. v Chomoutově 7. června 1600.

Hošek František, nar. 5. listopadu 1827 v Brně, doktor bohosloví a profesor pastorálky a katechetiky na theol. ústavu tamtéž. Sepsal Život sv. Aurelia Augustina (r. 1863), Počátky novokřtěnců na Moravě (r. 1867) a psal do Hlasu brněnského a jiných časopisů.

Houška Josef V., nar. 30. června 1826 v Plzni, ředitel vyšší reální školy v Olomouci. Sepsal a přeložil některé povídky (1851—56), redigoval Posla z Prahy (1851), Zlaté klasy (1855) a psal do Časop. Mus. a do některých jiných časopisů.

Hraše Jan Karel, nar. 2. dubna 1840 v Ratajích v Tábořsku, profesor na vyšší škole reální v Litoměřicích. Sepsal některé pověsti a novely do Hvězdy Olomoucké (1862), Sbírkou přání (1866) a psal do Archeol. Památek.

Hřib Václav, nar. 23. února 1760 v Hlinsku, úředník na Riechburce a pak při státní účtárně v Brně. Podal některé básně do Vídenských listů (1815), do Čechoslava a sepsal Vlastenecké myšlenky o rytnu (1813). Zemřel 21. února 1827.

Hromátek Jan, nar. 28. května 1763 v Hrochově Týně, profesor řeči české na vys. školách Vídenských. Vydával Noviny Vídenské (od r. 1812—16), Prvotiny pěkných umění (1813—17) a Literární přílohy (1815—16). Zemřel 30. dubna 1850.

Hrubý z Jelení Řehoř, nar. ok. r. 1450, měšťanin Pražský a úředník dvorský krále Vladislava II. Pilný překladatel spisů filosofických a náboženských. Převedl na česko Ciceronova Laelia aneb o přátelství a Paradoxa, Petrarkovo Lékařství proti štěstí a neštěstí (1501) a Rozmlouvání o moudrosti, Erasma Roterodamského Chválu bláznovství, Jovia Pontána Knihy o statečnosti: válečné, téhož patero knih o poslušenství a knihy o dobročinnosti, některé spisy sv. Jana Zlatoustého, sv. Řehoře a sv. Basilia a j., a sepsal Napomenutí p. Pražanům. Zemřel 7. března 1514.

Hrubý z Jelení Zikmund, syn předešlého, nar. r. 1497 v Praze, učenec v literatuře řecké a latinské i v rozličných řečech slovanských důkladně zblhlý, od r. 1524 bydlením v Basileji u Erasma Roterodamského. Sepsal Lexicon symphonum, první srovnávací slovník jazyka řeckého, latinského, slovanského a německého (r. 1537). Zemřel r. 1554.

Hruškovice Samuel, nar. ok. r. 1695 v Krupině, kazatel evang. v Kostelních Moravcích, pak superintendent v B. Bystřici. Složil a přeložil asi 80 písní do Kancionálu Třanovského od něho vydaného. Zemřel 1. září 1748.

Huber z Riesenbachu Adam, nar. r. 1546 ve Velkém Meziříčí na Moravě, doktor a profesor lékařství na vys. školách Pražských, potom životní lékař cis. Rudolfa II. Sepsal mnohá pojednání hvězdářská do Minucei od něho vydávaných, přeložil H. Rancovia spis o zachování zdraví (1587), připravil po druhé k tisku Herbář Mathiollův (1596) a učinil z něho výpis, nazvaný „Apatéka domácí“ (1595). Zemřel 23. června 1613.

Hulakovský Jan, nar. 8. dubna 1804 v Ném. Brodě, dřevník guberniálního archivu v Praze, nyní na odpočinku v Brodě. Sepsal Zkrácení slov v rukopisech a listinách (1852) a podal některá pojednání jazykozpytná do Časop. Mus. a jiné práce do Památek archeologických.

Hukal Josef, nar. r. 1793, rada magistrátní v Klatovech a Litoměřicích, posléz rada krajského soudu v Táboře. Sepsal známou baládu Břetislav a Jitka (Když měsíček spanile svítil) a některé básně k přiležitostem. Zemřel 2. června 1867.

Hurban Josef Miloslav, nar. 19. března 1817 v Beckově v stolici Třebčanské, doktor theologie a evang. farář v Hlubokém. Sepsal Cestu po Moravě a po Čechách (1841), novelu Svatoplukovci (1844), histor. pověst Gotšalk (1861), Unii luteránů s kalvíny (1846), Nauku nábož. křesťanského (1855), Církev evang.-luteránskou (1861), vydával almanach Nitru (1842) a vydává Církevní listy evangelické (1864—68); též psal do Květů a do Včely.

Hus Jan, nar. r. 1369 v Husinci v Pračensku, mistr svob. umění (1396), profesor i rektor vys. škol Pražských a kazatel v Bětlehém v Praze. Důmyslný původce nyn. dobropisemnosti české a opravce

textu písem svatých. Sepsal česky asi 25 spisů, větším dílem nábožných, zejména: Postillu čili výklady na evangelia (1413), Dearku aneb o poznání cesty pravé k spasení, Provázek třípramený, Zrcadlo člověka bříšného, O šesti bludích, O sedmi smrtelných hříších, O manželství, O svatokupectví, Devět kusuov zlatých, Výklad víry desatera božího přikázání a modlitby páně (1412), výklad písniček Šalomounových, některá kázání, Abecedu a jádro učení křesťanského (1414) a j.; sepsal některé písně nábožné a listy důvěrné (z r. 1414—15). Upálen v Kostnici 6. července 1415.

Hůlka Jan, nar. v Brodě Uherakém, arcipřítel Břetislavský a kanovník Brněnský. Přeložil r. 1487 k žádosti pánů Dobše a Beneše z Boskovic Historii Českou Eneáša Sylvia, jejížto připsal v Římě se chová.

Hýbl Jan, nar. 3. září 1786 v České Třebové, spisovatel v Praze. Přeložil asi 40 spisů; některé dramatické, na př. Abeliuo (k němuž přidal historii českého divadla), Husité u Naumburku, Chytrošek a j.; některé historické, zejména Život Mahomedův a Pabstovu Kroniku Českou (1809—12), některé kratochvilné a poučné, mnoho spisů náboženských, na př. Šťapfovy rozvrhy kazatelské, Pařízkovy výklady na spíštěly nedělní (1831) a několik knih modlitebních; kromě toho vydával Kalendář toleranci (1817—18) a redigoval Rozmanitosti (1816—22), Hyllos (1820—21) a Jindy a Nyní (1828—1832). Zemřel 14. května 1834.

Hyna Karel, nar. 2. srpna 1802 ve Lhotě Kacově, farář a vikář v Nížboru. Přeložil Dušesloví zkušebné (1844) a sepsal Navedení k počítání (1835) a Katechismus pro lid (1839).

Hynek Jan z Velínova, jinak Hynconius, nar. v Pacově, bak. sv. umění (1577), správce školy Jihlavské, pak český syndikus tamtéž. Maje co vyslanec tohoto města účastenství v jednáních se stavy odpočívými (1617—20), odsouzen jest po bitvě Bělohorské hrdla, ale přijat na milost. Přeložil znovu Horní právo krále Václava (ruk. z r. 1589) a vydal (1595) první mapu Moravskou. Zemř. 28. října 1625.

Oh.

Chalúpka Adam, far. církve evang. v H. Lhotě ve Zvoleně. Vydal Vypsání země Kananejské (1831) a Paměti církve evang. Břežňanské (1837). Zemřel r. 1840.

Chalúpka Jan, nar. 28. října 1791 v Horním Mičíně na Slovensku, profesor na evang. lyceum Kežmarském a od r. 1824 farář v Břežně. Sepsal některé písně nábožné (do zpěvníka), Kázně nedělní (1846) a frašky: Kocourkov, Všecko naopak, Třasofitka a Starouš plesnivec (1830—37).

Chalúpka Samuel, nar. 27. února 1812 v H. Lhotě ve Zvoleně, far. evang. tamtéž. Sepsal některé balády a romance, několik písní nábožných do Zpěvníka a přispěl do Naučeného Slovníka.

Chelčický Petr, nar. ok. r. 1390 v Chelčicích blíž Vodňan, majetník statku tamtéž. Duchovní původce jednoty českých bratří. Sepsal (mezi r. 1433—43) *Postillu*, *Síť víry*, *Výklad na zjevení sv. Jana*, *Repliku proti Janovi z Rokycan* a *Mikuláši Biskupovci* a jiné spisy polemické. Zemřel ok. r. 1460.

Chládek František, nar. 23. srpna 1829 v Hředlicích blíž Rakovníka, soustružník v Senomatech. Básník samouk. Složil některé básně v *Lumiru* a v *Obrazech života*. Zemřel v září 1861.

Chládek Jiljí, nar. 24. srpna 1743, kněz řádu premonstrátského na Strahově, od r. 1778 profesor pastýřské theologie na vys. školách Pražských. Sepsal *Počátky opatrnosti pastýřské* (1780), *Katechisaci na modlitbu Páně* (1788) a *Naučení o dobropísemnosti české* (1795). Zemřel 29. ledna 1806.

Chmela Josef, nar. 18. února 1792 v Třebíči na Moravě, profesor na gymnásiích Jičinském, Kralohradeckém a od r. 1841 Staropražském. Sepsal *Bájky pro dívky* (1818), *Slovník jazyka latinského, českého a něm.* (1830), přeložil *Aurelia Victora Dějiny římské* (1838) a *Lucia J. Flora Obraz dějů římských* (1843), některé divadelní hry *Kotzebuovy* a *Gessnerovy*, zábavné spisy *Veldenovy* (1827) a *Příběhy biblické* (1821); vydal s *Klieperou Almanach* (1823 a 1824), s *Čelakovským Dennici* (1825), *Komenského Orbis pictus* (1833), a psal do *Rozman.*, do *Přítele mlád.*, *Kroka* a do *Čas. Mus.* Zemřel 28. února 1847.

Chmelenský Josef Krasoslav, nar. 7. srpna 1800 v Bavorově, doktor práv a místosudí dvorský v Praze. Sepsal *Básně lyrické* (1823), *dramatickou báseň Lásku Čechova* (vyd. r. 1868), text ke zpěvohrám *Dráteník* (1826), *Oldřich a Božena* (1828) a *Libušein sňatek* (1832), přeložil některé zpěvohry, zejména *Josef a bratři*, *Snih*, *Sedlský milionář*, *Kouzelnou fletnu a j.*; redigoval *almanach Kytku* (1836) a *hudební časopis Věvec* (1835—36), a psal do *Čechoslava* (1822), *Poutníka* (1826), *Věely* a *Časop. Mus.* (o právé manském). Zemřel 2. ledna 1839.

Chmelíček Josef, nar. 23. března 1823 v Brně, doktor a profesor theologie pastorální na bohomluveckém ústavě tamtéž. Sepsal *Cestu do Svaté země* (1865 a 1867) a *Cestu po Francouzsku a Španělsku* (rukopis) a přispěl do *Hlasu Brněnského*.

Chocholoušek Prokop, nar. 18. února 1819 v Sedlci v Tábořsku (odkudž se psal Sedlecký), soukromý spisovatel v Praze. Jeden z prvních románopisců a novelistů českých. Sepsal romány: *Privítan* (1855), *Rodina Harambašova*, *Cola di Rienzi* (1856), *Sňatek z nena-dání* a *Hrad* (1860); pověsti historické: *Křižáci*, *Templáři v Čechách*, *Jiřina*, *Palceřík*, *Dvůr krále Václava*, *Dvě královny* a *Harač*; *Historicko-romantické obrazy z dějin jihoslovanských*, nazvané „*Jih*“ (1862) a *Kocourkov*; redigoval *Večerní listy* (1849—51) a podával práce beletristické do *Květd.*, do *Vlastimila*, do *Rodinné kroniky* (1863) a jiných časopisů a pojednání publicistická do *Hlasu* (1861—64). Zemř. 5. červen. 1864.

Ochrátek Michal, nar. 29. května 1825 v Novém Městě nad Váhem, profesor theologie v B. Bystřici. Sepsal některá kázání do Radlinského Pokladův kazatelského řecnictva (1850), psal do cirk. čas. Cyrilla a Methuda, jež r. 1852 spolu redigoval, a přispěl hojnými pracemi k Naučnému Slovníku.

I a J.

Instititoris Michal (Mošovský), nar. 29. září 1733 v Bystřici v Turčanské stolici, kazatel evang. v Prešpurku. Vydal Pasionál český (1773), Týranovského Kancionál (1787), do něhož složil několik písní, přeložil Arndtova kázání (1775), spisek Strom bez kořene (1793) a modlitby vojákům. Zemřel 7. října 1803.

Jablonský Boleslav, viz **Tupý Eugen**.

Jafet Jan, starší Jednoty bratrské od l. 1599. Sepsal Historii o původu Jednoty bratrské, Hlas strážného (r. 1599) a Meč Goliášův čili o poslušnosti biskupův bratrských. Zemřel po r. 1607.

Jahn Jiljí Vratislav, nar. 22. ledna 1838 v Pardubicích, ředitel vyšší reální školy tamtéž. Sepsal básně: Naše mohyly (1861) a Růžence (1862), tragedii Kateřina z Pernšteina (1861), přeložil s K. Starým Schödlerovu Knihu přírody (1865), vzdělal části Kroniky práce (1865—68) a Chemii nerostnou (1868), a podal články do Živy, Obrazů života a do Naučného Slovníka.

Janalík Vincenc, nar. r. 1804 v Rimnicích blíž Holešova, farář v Miloticích v Hradištsku. Sepsal povídky Rodina Důvěrova (1848) a Věrná Roza (1849) a spisek dogmatický: Která církev jest církev Kristova (1845). Zemřel 23. července 1855.

Janda J. Bohumil (Cidlinský), nar. 1. května 1831 v Pátku u Poděbrad, sekretář zemský v Praze. Sepsal novelu Jaroslav (1857), básně Jan Talafús z Ostrova (1864) a mnohé básně a novely v Lumíru (1861—62), v Zlatých klasech, v Obrazech života, v Rodinné kronice, a ve Květech (1868), též v almanaších Kytice, Máj a Růže.

Janděčka Václav, nar. 25. srpna 1820 v Poběžovicích na Pardubicku, profesor gymnasiální v Hradci Králové. Sepsal Geometrii a přispěl ke Sborníku a Naučnému Slovníku.

Janota Vojtěch VL., nar. r. 1823 v Třimanech, učitel na vyšší škole dívčí v Písku. Vydal Zábavník pro mládež (1849), Zpěvník pro mládež (1850) a Zábavník učitelský (r. 1861 a 1862), a redigoval Zlaté Klasy, Poutníka od Otavy a Zlaté listky.

Z Janova Matěj, nar. ok. r. 1350, mistr svobodných umění a od r. 1381 kanovník na hradě Pražském. Sepsal spis latinský De regulis veteris et novi testamenti, v němž často se dokládá českého písma svatého, a knížku o ohavnosti. Zemřel 30. prosince 1394.

Jarloch, nar. r. 1165, mnich kláštera Želivského a od r. 1187 opat kláštera Milevského. Sepsal lat. kroniku Milevskou, která v sobě obsahuje mnoho jmen českých. Zemřel ok. r. 1228.

Javornický Jan, nar. 21. června 1785 ve Vysokém Mýtě, ředitel hlavní školy v Nových Dvóřích, potom farář v Církviči. Sepsal a přeložil asi 25 spisů jazykoučných, kratochvilných, vychovatelských a náboženských, z nichž rozšířenější jsou: Přísloví česká vysvětlená (1815), Německá gramatika (1817), Jaisovy povídky pro dívky (1812), Zlaté zrcadlo (1815), Podobenství (1825), Česká biblioteka (1830—43), Lucián, syn Fortunátův (1827), Řeči na epístoly a evangelia (1837) a j. Přispěl též pracemi do Vídeňských listů (1815), do Přítelů mládeže a do Čas. kat. duch. Zemřel 20. července 1847.

Jedina František, nar. 2. prosince 1779 v Mimoní, děkan na Svatém Poli blíž Dobříše, od r. 1834 probošt na Sv. Hoře. Sepsal Kázání postní (1822—1824 a 1830) Školu Kristovu (1825) a Kázání sváteční (2 díly, r. 1834). Zemřel 26. března 1847.

Jedlička Josef, nar. 4. prosince 1828 v Petrovicích v Rakovnicku, ředitel hlavní školy na Dobříši. Sepsal Počátky německého jazyka, Básnictví ve školách obecných, Navedení k písemnostem, Výklad čítanky pro 1. a 2. třídu obecných škol, Tvary slohové, Počátky technologie a Stručný dějepis učitelům (r. 1867). Psal též do Posla z Budče, do Národní školy a do Školy a života.

Jehlička Pavel, nar. 1826 v Benešově, profesor gymnasiální, prvé v Chebě, nyní v Praze. Sepsal Svět v obrazech (1863), Nauku o nerostech (1863), Krátký přírodopis rostlin (1865), povídku V knihách spása (1867), a podal některé práce do Kroka (1864).

Jelínek František, nar. 10. dubna 1783 v Hrochově Týnci, měšťan v Litomyšli. Sepsal Historii města Litomyšle (1838—45). Zemřel 20. ledna 1856.

Jeřábek Jan, nar. 21. září 1831 v Praze, doktor práv tamtéž. Sepsal některá pojednání právnická do Sborníka a Obecných listů (1860) a přispěl k Boleslavanu a Národním listům.

Jeřábek František J., nar. 26. ledna 1836 v Sobotce, profesor na reálním gymnasiu Malostranském v Praze. Sepsal dramata Svatopluk, Cesty veřejného mínění a Veselohru (1866), podal některé básně do Lumíra a psal do Pražsk. nov., Nár. listů a Nár. Pokroku.

Jesen Pavel (Jesenský), nar. ok. r. 1550; kněz jednoty bratrské a od r. 1582 správce duchovní v Lipníku. Spolupřekladatel bible Kralické. Zemřel 24. května 1594.

Jeřábek Pavel, nar. ok. r. 1590 v Praze, r. 1619 radní písař tamtéž. Vydal Kroniku Boleslavskou, připsav k ní čtení hodnou předmluvu (1620). Zemřel po r. 1620 ve vyhnanství.

Jezbera František J., nar. 15. ledna 1829 v Březnici, učitel ruského jazyka na ústavu polytechnickém v Praze. Sepsal původní zpěvy a básně (1861), rozpravy: Cyrill a Methud nepsali hlaholsky než kyrilsky (1858), O písmenech slov. národů (1860) a Rusové, Poláci a Čechové (1863), vydal všeslovanské listy „Slověnin“ (1863) a přispěl k některým časopisům.

Jičínský Karel, nar. 17. května 1831 na Karlštejně, doktor práv a vychovatel u hr. Jar. Černína. Sepsal Vývin českého právníctví (1862) a přispěl k Čas. Mus., Právniku a Naučnému Slovníku.

Jireček Hermenegild, nar. 13. dubna 1827 ve Vysokém Mýtě, doktor práv a koncipista v ministerium vyučování ve Vídni. Sepsal hru dramatickou Tajemné psaní (1852), Novely (1853), Slovanské právo v Čechách a na Moravě (1863—65), mnohá pojednání k historii, topografii a literatuře české se vztahující v Časop. Mus., v Památkách archeol., Světozoru (1858—60), Perlách (1855) a v Rozpravách (1860); též psal do Květd, do Včely a do Právnicka (1864); přel. Obrazy přírodní z Hše Rakouské (1860), vydal Veselé čtení (1860), Sbírku listin slovenských (1865) a prameny českého práva (lat. 1867), a redigoval politický Denník Videnský (1851) a beletristické i literární časopisy Vesnu (1851) a Světozor (1858—60).

Jireček Josef, nar. 9. října 1825 ve Vysokém Mýtě, sekční rada v ministerium vyučování ve Vídni. Sepsal Národopisný přehled království Českého s mapou (1850), Čitanky pro nižší gymnasia (1853—57), Antologie z literatury české pro vyšší gymnasia (1858—61) a Obrazy z rakouských zemí (1860); vydal s H. Jirečkem Rozpravy z oboru hist., filol. a literatury (1860), s I. Hradilem Gramatiku českou J. Blahoslava (1857), mimo to Žalmy V. Benedikta a J. Komen-ského (1861), Viléma Hraběte Slavaty Děje král. Uherského (1857) a Paměti (1865), spisy P. J. Šafařika (1865), a psal mnohá pojednání o literatuře české ve Světozoru (1858—60) a v Čas. Mus., publicistická v Národ. Nov. (1849) a ve Videnském Denníku (1850) a některé články k liter. theologické se vztahující v Čas. kat. duchov. a v Blahověstu.

Jirák Jan Valerián, nar. 19. června 1798 v Kácově, první farář Minický a kanovník Pražský, od r. 1851 biskup Budějovický. Důkladný vzdělavatel literatury theologické. Sepsal Školu nedělní (1826), Bohomila (1835), Proč jsem katolíkem (1836), Populární dogmatiku (1840), Dvadcatero listů k evangelikům (1842), Kázání na všechny neděle a svátky (1850—52), byl r. 1849—51 redaktorem Časop. kat. duch. a psal do něho mnohá pojednání; též přispěl články naučnými do Rozmanitostí (1818), do Hyllosa (1820) a Čechoslava (1820—25).

Jungmann Antonín, rytíř, nar. 19. května 1775 v Údlících u Berouna, doktor lékařství a (od r. 1811) profesor porodnictví, též rektor magnífikus vys. škol. Pražských. Sepsal Umění porodnické (1804), Navedení o koních (1818) a O sedmeru dobytka domácího (1826), přeložil J. Paulického Domácího lékaře (1833), a podal některá pojednání přírodovědecká a jazykozpytná do Kroka a do Časop. Mus. Zemřel 10. dubna 1854.

Jungmann Josef, nar. 16. července 1773 v Údlících, doktor filosofie a profesor tříd humanitních v Litoměřicích a od r. 1815 na Staroměstském gymnasiu v Praze, potom prefekt téhož gymnasia a r. 1840 rektor magnífikus vys. škol Pražských. Přední vzdělavatel vědecké řeči

české a původce monumentálního slovníka. Sepsal Slovesnost (1820), Historii literatury české (1825), Slovník českoněmecký (1835—39), složil některé básně a jiné přeložil, zejména ze Schillera, Göthe a Popé; převedl na česko Chateaubriandova Atalu (1805), Miltonův Ztracený ráj (1811) a Goethova Hermana a Dorotu; podal mnohá pojednání o řeči a literatuře české do Kroka (1821—40) a do Časop. Mus., a přispíval do Illasatele (1806) a do Vídenských listů (1814—17). Zemř. 16. listopadu 1847.

Just Eduard, nar. 20. března 1836 v Josefově, spisovatel v Praze. Sepsal zábavné čtení Žert a pravda (1865), Povídky dítek (1865), přeložil Hacklaendův román Evropské otroctví, psal do Lumíra (1859), do Humor. listů, Rodinné Kroniky (1864) a Prahy, též do časopisů Biče, Rolniček a Raráška, jichž byl redaktorem, a pořádá Šotka a Občanský kalendář (1867).

K.

Kabátník Martin, viz **Bakalář Adam**.

Kácer Josef, nar. 30. března 1802 v Černilově, od r. 1830 farář ev. ve Velkém Táboře blíž Sycova ve Slézsku. Sepsal básně lyrickou Kalich, meč a kříž a některé znělky v Čas. Mus. (1837), přeložil Šulcovu Okouzlenou růži (1840), vydal Hlasy k harfě Páně a Malý katechismus (v Sycově 1865) a psal do Hlasu ze Syona (r. 1866).

Kadlinský Felix, nar. 18. října 1613 v Horšově Týně. Jesuita. Přeložil z něm. básně Zdoroslaviček a některé spisy náboženské. Zemřel 15. listopadu 1675.

Kalina Jaroslav, nar. 8. listopadu 1816 v Boru v Litoměřicku, spisovatel v Praze. Sepsal balády, zpěvy milostné a jiné básně (vyd. r. 1852) a přispěl do Květů, do Včely a Vlastimila. Zemřel 22. června 1847.

Kalousek Josef, nar. r. 1838 ve Vamberku, doktor filosofie a spisovatel v Praze. Psal mnoho článků publicistických do Národu a do Národního Pokroku.

Kamaryt František Dobromil, nar. 27. ledna 1612 ve Velešíně, arcikněz a děkan v Kaplici. Sepsal dle Tomáše Kempenského Průpovědky na každý den v roce (1851) a Rýmované průpovědi (doplněk k průpovědem Jos. Kamaryta), přel. Ab. Schlöra Svatodenní pořádek a knihu modlíci „Ježíš, moje žádost“ a sebral i vydal básně J. V. Kamaryta (1867).

Kamaryt Josef Vlastimil, nar. 21. dubna 1797 ve Velešíně, duchovní správce v Klokotech. Sepsal básně smíšené (1822 a 1867), Pomněnky aneb rýmované průpovědi nábožnosti (1834), sebral České národní písně duchovní (1831) a psal do Dobroslava, Českoslava a Dennice. Zemřel 19. března 1833.

Kampelík Frant. Cyrill, nar. r. 1806 v Šířenově pod Kumburkem v Jičínsku, doktor lékařství v Kuklenách. Sepsal Pravopis a

gramatiku českou (Čechoslovan 1842), O kráse a výbornosti jazyka českého (1846), Zábavné a poučlivé povídky (1859), Návrhy promyšlené (1859), Stav Rakouska (1860), O choleře a p.; přeložil Franklinovu Pokladnici (1838) a psal do Květů, do Hronky a do jiných časop.

Kamenický František, viz **Vacek František**.

Kápito Jan (Hlaváč), nar. asi r. 1548 v Bystřici pod Pernšteinem, kněz jednoty bratrské ve Slavkově a v Třebíči. Sepsal Postillu (1584) a překládal s jinými Bibli Kralickou. Zemřel r. 1589.

Kapper Siegfried, nar. 21. března 1821 na Smichově, dokt. lékařství v Praze. Sepsal básně České Listy (1846) a některé básně do časopisů, podal některé povídky a obrazy cestopisné do Květů (1866—68) a přeložil do němčiny Rukopis Kralodvorský (1859).

Karlík Hugo, nar. 25. července 1807 v Soběslavi, kněz řádu premonstrátského v Teplé, prvé profesor jazyka českého na gymnásium Plzeňském, nyní farář v Dobrušce. Sepsal Mluvnici českou (1856), obšírné Životy svatých (1845—55) a některá pojednání do Čas. kat. duch. a do Blahověsta.

Kaňka Jan (Zbráslavský), nar. 20. srpna 1810 ve Zbráslavi. herec divadla Pražského. Sepsal Divadelního ochotníka (1845), přeložil některé hry divadelní, povídky a romány a psal do Květů, Poutníka, Rodinné Kroniky a do Zlatého dna

Klácel Matouš František, nar. 7. dubna 1808 v České Třebové, kněz řádu Augustiniánského na Starém Brně, prvé profesor filosofie na filos. ústavu Brněnském, nyní bibliotekář v klášteře. Sepsal Básně lyrické (1836), Jahůdky ze slovanských lesů (1845), Ferinu Lišáka (1848) a Zrnka (1856); filosofické spisy Mostek (1842), Dobrovědu (1847) a Listy k přítelkyni (1849); vzdělal Počátky vědecké mluvnictví českého (1843), Básně Bidpajovy (1846). Slovník novinářský (1849), a podal některá pojednání filosofická do Čas. Mus. a hospodářská do Besídky hospodářské (1861—65): též psal do Týdenníka mor. (1848) a do Moravských novin, jichž byl r. 1848—50 redaktorem.

Klaudíán Mikuláš (Kulhavý), lékař v Mladé Boleslavi a od r. 1518 knihtiskař tamtéž. Sepsal spis o pravdě víry (1518), naučení ženám těhotným (1519) a vydal první mapu země České (1517). Zemřel r. 1520.

Klement Adam, nar. v Újezdě blíž Plzně, r. 1609 farář na Vraném a přisedlíci konsistoře podobojí, po r. 1620 vypovězenec v Sasích. Složil některé spisy poučené a polemické, zejména Rozmlouvání křesťanské s Ježíšem Kristem (1597), Traktát o povinnostech pána a služebníka (1606), Spis o manželství, Rozkoš a vůle panenská (1613), o manželství kněžském (proti Scipionovi, r. 1615) a některá kázání.

Klen Rozkochaný, viz **Rozkochaný Klen**.

Kliepera Václav Kliment, nar. 23. listopadu 1792 v Chlumu nad Cidlinou, profesor tříd humanitních v Hradci Králové a na Staroměstském gymnásium v Praze, pak ředitel tohoto gymnásium

(1849—52) a školní rada. Nejplodnější dramatický spisovatel český. Sepsal výše 50 kusů divadelních, z nichž výtečnější jsou: veselohry Divotvorný klobouk (1820), Dobré jitro, Lhář a jeho rod, Žižkův meč (1821) a Rohovín čtverrohý (1825); činohry Božena, Loketský zvon, Blaník, Uhlířka, Dvoječata a truchlohry Soběslav, Rod Svojanovský a j. Též sepsal pověsti historické Točnick, Vítek Vitkovič. První mlýn v Praze, Věnceslava a j., Dějepis starého světa (1849) a některé žertovné básně a deklamovánky v Dobroslavu a Čechoslavu a j. Zemřel 15. září 1859.

Klika Josef, nar. 23. prosince 1833 v Nesvačilech, profesor vyšší školy reální v Pardubicích. Sepsal Krátkou mluvnici českou (1863), přeložil Billovu Botaniku s atlasem (1867) a některé povídky.

Kloboučník, viz **Augusta Jan**.

Klumpar Jan Květoslav, nar. 4. května 1826 v Chrašti, ředitel gymnásium, prvé v Luhoši a v Uherské Skalici, nyní v Hradci Králové. Sepsal Skladbu jazyka latinského (1833) a knihu k překládání z češtiny do latiny (1866) a přispěl do Lumira, Školy a Života a do jiných časopisů.

Knajal Matěj, nar. 10. února 1805 v Třešti na Moravě, prvé učitel češtiny v Jihlavě, nyní úředník na odpočinku ve Lvově. Přel. Prokešovu Cestu do země zaslíbené (1834), Popsání nejhodnějších památek křesťanstva (1835) a Palestíny (1837) a sepsal některé povídky.

Kobliska Alois K., nar. 23. října 1815 v Strakoncích, profesor na Starom. gymnásium v Praze. Sepsal latinskou čítanku (1864).

Kocín z Kocinetu Jan, nar. 13. února 1543 v Pisku, radní písař v Menším městě Pražském. Sepsal Abecedu pobožné manželky (1585), přeložil pomocí Adama z Veleslavína Kroniku o národu Tureckém i Historii církevní Eusebia Pamfila (1594) i některé části Veleslavínova spisu Politia historica, konečně spis o Hlavní a opatrování Božském (1603). Zemřel 26. března 1610.

Kodicil z Tulechova Jan, nar. r. 1558, bakalář svobodných umění v Praze. Vydal minuci na r. 1577.

Kodicil z Tulechova Petr, nar. 24. února 1533 v Sedlčanech v Berounsku, profesor jazyka řeckého a matematiky na vys. učení Pražském. Sepsal Vokabulář lat.-česko-německý (1560), některé rozpravy hvězdářské v minucích od r. 1563—88 od něho vydávaných, Modlitby, Písně pobožné a jiné spisy ascetické. Zemřel 26. října 1589.

Kodym Filip Stanislav, nar. 1. května 1811 na Opočně, doktor lékařství v Praze. Spisovatel knih vůbec poučení lidu na zřeteli majících, ježto jsou: Poučování o silozpytu (1844), Naučení o živlech (1849), Úvod do zemězpytu (1855), Lužba rolnická (1852), Hospodářský klíč (1857), Hospodářská kniha (1862), Hospodářské obrazy (1868), Včelařská kniha dle Dzierzona (1857) a Včelaření Luběneckého (1858), Zdravověda (1853), Mladá matka (1852), Úvod do tělovědy člověka (1862), Spolky na vzájemné pomáhání a j.; přel. Stöckhardovo

Lačebnictví a psal do Hospodářských novin, kteréž od r. 1852—62 redigoval, do Posla z Prahy, jehož byl r. 1864—67 spoluredaktorem, a do Hlasu, jehož redaktorem jest nyní.

Z Koldína Pavel Kristián, nar. r. 1530 v Klatovech. mistr svobodných umění, od r. 1557—62 profesor na vys. učení Pražském a potom kancléř a konšel Starého města Pražského. Vzdělal práva městská království Českého (r. 1579), dle něho Koldinova zvaná, a učinil sumovní výpis z nich a ze zřízení zemského (r. 1583). Zemřel 10. ledna 1589.

Kolár Jiří Jan (Kolář), nar. 2. února 1813 v Praze, režisér divadla českého tamtéž. Sepsal některé básně, truchlohy Moniku (1847), Magelonu (1850) a Žižkovu smrt (1851), romány Cesty života (1867), Malíř Reiner, Pražská čarodějnice, Pekla splazení a Musikanti (1854—65); přeložil Göthova Fausta (1864) a Egmonta, Schillerovy Loupežníky (1866), Ůklady a lásku, Wallenšteinaův tábor a Wallenšteinaovu smrt (1867), Halmovu Griseldu a jiná dramata; též psal do Včely.

Kolár Josef, nar. 15. března 1830 v Újezdě Šilvanově a Hořic, profesor polského a ruského jazyka na polytechnice v Praze. Podal některé básně do Zlatých klášů (1854) a do Lumíra, přeložil Mažuraničovu báseň Smrt Smail-agy Čengiče (1860) a některé novely, a přispěl k Čas. Mus., k Živě, ke Škole a Životu, ke Květám (1866) a jiným časopisům.

Kollár Jan, nar. 29. července 1793 v Mošovcích ve stolici Turčanské na Slovensku, od r. 1829 kazatel církve evang. v Pešti, pak (r. 1849) profesor slovanské archeologie na vysokých školách Vídeňských. Přední lyrický básník český a čilý buditel vědomí národního a literární vzájemnosti mezi Slovany. Sepsal Slávy Deeru, básně lyrickoepickou (1824, s výkladem 1832), Rozpravy o jménech národa slovanského (1830), Starožitní slavnou (1853), Hlas o potřebě jednoty jazyka českého (1846), mythologický spis Sláva bohyně (1839), Kázně a řeči (1832 a 1844), Vypsání dvojí své cesty do Vlach (tišt. r. 1843 a 1863) a svůj životopis (1863); vydal Zpěvanky národu slovanského (1834), a psal do Kroka (1821), do Čas. Mus., do Hronky a j. Zemřel 24. ledna 1852.

Kolářský Antonín, nar. 19. července 1794 v Pardubicích, farář ve Velké Losenici. Psal do Hyllosa, do Pražských a Mor. novin a do Přtele mládeže. Zemřel 15. listopadu 1867.

Komenský Jan Amos, nar. 28. března 1592 v Uherském Brodě na Moravě, rektor bratrské školy Píerovské (1614) a Fulnecké (1618) a od r. 1629 gymnásium Lešenského v Polště. Poslední biskup bratří českých. Sepsal asi 25 spisů českých, větších a menších, z nichž nejdůležitější jsou: didaktické Brána jazyků (1631), Didaktika (1633), Svět v obrazech (1658) a Informatorium školy mateřské; alegorický spis Labyrint světa a ráj srdce (1623); náboženské spisy Hlubina

bezpečnosti (1624), Malý manuálík (1658), Kancionál (1659), Jedno potřebné (1668) a Kšať umírající matky jednoty bratrské (1650); též přeložil metricky některé žalmy Davidovy a Katonovy distichy. Z jeho spisů latinských (asi 60) zvláště vynikají Opera didactica (r. 1657), jimiž oslavil jméno své co první pedagog XVII. století po celé Evropě. Zemřel v Amsterdamě 15. listopadu 1671.

Komíněk z Engelhausu J., měšťan Ivančický na Moravě. Přeložil r. 1633 Obnovené zřízení zemské markrabství Moravského. (Ruk.)

Kompátor Mikuláš z Kunštátu. Přeložil r. 1451 z latiny Lament čili pláč Otcův svatých, vydaný několikrát tiskem.

Konáč z Hodištkova Mikuláš, též Konáček zvaný, písař hor viničných, pak (od r. 1507) knihtiskař a (od r. 1523) dvorský místosudí v Praze. Sepsal Knihu o hořekování spravedlnosti (1528) a přeložil mnoho spisů z latiny, jmenovitě Eneáše Sylvia Kroniku českou (1510), některé spisy Lucianovy, totiž Charon a Palinurus a Terpsion a Pluto, Pravidla lidského života (indické bájky Bidpajovy), Boccacciovu Hru pěkných přípovědek a j., a vydal r. 1515 první noviny. Zemřel 3. dubna 1548.

Konias Antonín, nar. r. 1691 v Praze, řádu jezuitského. r. 1744 kazatel v Opořanech u Bechyně a potom katecheta na Košumberku. Pověstný misionář a palič knih českých. Složil Písníčky o tajemství víry a Písňe na evangelia nedělní (1760), vydal Postillu (1756) a některé spisy ascetické, a sepsal rejstřík knih zapovězených (tjst. r. 1767). Zemřel v Praze 27. října 1760.

Konečný Jan, nar. 1815 v Rokytně blíž Pardubic, první učitel jazyka českého na polytechnice ve Vídni, nyní soukromník v Pardubicích. Sepsal Mluvnici českoslovanskou (1845), Kapesní slovník česko-německý (1845), Všeobecného sekretáře (1848) a některé jiné spisy mluvnické.

Konečný Matouš, nar. r. 1570, starší jednoty bratrské, latiny, řečtiny a hebrejštiny dobře znalý. Sepsal Knihu o povinnostech křesťanských (1612), Divadlo boží čili o stvoření světa (1616), Kazatele domácího (1618) a Pravdu vítězí, spis polemický proti Šturmovi (1614). Zemřel v Brandýse nad Orlicí 8. února 1622.

Konstans Jíří, nar. r. 1607 v Řepíně u Měna, jezuita a profesor humanitní v Praze. Přeložil některé spisy náboženské a byl spolumydatel bible Svatováclavské. Zemřel 24. března 1673.

Kopecký Jan Dalibor, nar. 31. března 1815 v Poličce, kand. dokt. lékařství. Sepsal Slova vděčnosti k svátkům (1836), Pověsti z nové romantiky (1838) a psal do Květů, Včely a Vlastimila. Zemřel r. 1859.

Koranda Václav, nar. ok. r. 1430 v Plzni, prof. a rektor vysokého učení Pražského (1462), pak administrátor konsistoře podobojí. Složil několik traktátů polemických o přijímání pod obojí. Zemřel 9. února 1519.

Kořínek Fr. B., nar. 27. srpna 1831 v Olešné v Jihlavsku, první profesor gymnasiální v Záhřebě, nyní spisovatel v Praze. Přeložil Czajkowského Vernyhoru (1852), vzdělal *Obráz světa slovanského* (r. 1867) a psal do *Časop. Mus.*, *Národních listů*, *Obzora* (1867) a *Naučného Slovníka*.

Kořínek Jan, nar. 12. února 1626 v Časlavi; jezuita. Sepsal *Paměti Kutnohorské* (1665). Zemřel r. 1680.

Kosina Jan, nar. 22. prosince 1827 v Josefově, ředitel českého gymnásium v Olomouci. Sepsal gramatiku latinskou (r. 1867) a přeložil Platonovu rozmluvu *Gorgias* (r. 1865).

Kosmas, nar. ok. r. 1045, děkan kapituly u sv. Víta v Praze, v klasických římských Horáciovi, Virgiliovi, Salustiovi, Boétiovi a j. důkladně vzdělaný. Sepsal (latinsky) *Kroniku země České* od nejstarších časů až do r. 1124, v níž poskytuje jazykozpytci slovanskému hojnosti českých jmen osobních a místních. Pro pěknou, misty básnickou řeč v této kronice obdržel jméno českého Herodota. Zemřel 21. října 1125.

Körschnerová Antonie, provdaná Melišová, nar. 13. září 1833 v Budíně v Uhřích, ředitelkyně vychovatelny dívčí v Praze. Sepsala některé básně a novely, *Deklamovánky k besedám* (1862) a vydávala *Ladu* časopis beletristický a modní (r. 1861—64).

Z Kornic Burián, viz **Sobek**.

Košuth Benjamin, nar. 14. února 1819 v Borové, farář ev. v Praze. Sepsal *Katechismus* (1852), *Důvody víry v Boha* (1863), *Historii helv. církve ev. v Praze* (1862), některá kázání k slavnostem a vydával s J. Růžičkou *Hlasatele* a *Věstníka českobratrského* (1849—52).

Kotara Vojtěch, nar. 1. dubna 1742 v Proseči blíž Hrobů, rolník tamtéž. Složil některé básně naučné a satyrické a básně k příležitostem. Zemřel r. 1831.

Kotrbelec Leopold, nar. 25. listopadu 1815 v Táboře, dokt. theologie, první profesor náboženství na gymnásium Jičinském, nyní děkan v Poděbradech. Sepsal *Dějepis zjevení Božího* (1853) a *Modlitby a písně* (1854).

Kouba Josef, nar. 25. srpna 1824 v Javornici, profesor na Malostranském gymnásium v Praze. Psal do *Časop. Mus.*, do *Sborníka*, do *Obzora* a *Obecných listů*, jež spolu redigoval.

Koubek Jan Pravoslav, nar. 4. června 1805 v Blatně, profesor řeči a literatury české a polské na univ. Pražské. Sepsal *Básně* (vyd. r. 1857—59) a podal některé práce do *Květů*, *Včely* a *Časopisu Musejního*. Zemřel 28. prosince 1854.

Kouble Josef, nar. r. 1785 v Boskově, prof. na gymnásium Litoměřickém. Sepsal knihu hospodářskou (vyd. r. 1833) a přispěl k *Prvotinám* pěkných umění. Zemřel r. 1824.

Kouble Josef Al., nar. 3. srpna 1825 v Boskově, kaplan ve Vysokém. Sepsal epigramy *Zrnka české soli* (1862), vydal s Fr. Dra-

hoňovským almanach Krakonoš, a psal do Čas. Mus. a do některých časopisů beletristických a pedagogických.

Koun Josef, nar. 14. ledna 1795 v Rychnově, farář v Jablonci blíž Mimoně. Přeložil některé povídky dítkám a spisy náboženské. Zemř. v Kuří Vodě 18. září 1857.

Kozmanecký Václav Frant., nar. r. 1608 v Čáslavi, mistr svobodných umění a učitel v Něm. Brodě, Ledči a u sv. Štěpána v Praze. Sepsal Příběhy v Čechách v 30leté válce. Zemř. asi r. 1660.

Kovář Matěj Radoslav, nar. 8. února 1837 v Bubovicích v Březnicku, profesor na vyšší škole reální v Pardubicích. Sepsal Vlastivědu království Českého (r. 1866), Dějepis ku potřebě vyšších škol reálních (1868) a psal do některých novin i do Naučeného Slovníka.

Krabice z Vaitmile Hynek, šlechtic český za císaře Ferdinanda I. Přeložil Regiment zdraví Jana Kopa z Raumentálu (1536).

Král Josef Mirovit, nar. 16. února 1759 na Opočně, farář v Branně. Sepsal: Slávové, praporečové Čechů (1825), Průvodce po biskupství Kralohradeckém (1825—27), Dokonalý žák (1827), Jeden ovčinec a jeden pastýř (1829) a některé jiné spisy náboženské; též přispěl pracemi k Prvotinám pěkných umění, k Dobroslavu, Hyllosu, Čechoslavu a j. Zemřel 13. února 1841.

Kramerius Václav Matěj, nar. 9. února 1759 v Klatovech, měšťan a knihář Pražský o znovuzrození literatury české velmi zasloužilý. Sepsal a přeložil bez mála 30 spisův kratochvilných a poučných, vydával Kalendář toleranci (1787—98) a řídil nejprve Šensfeldovské Noviny poštovské (1786), pak své Pražské (1789) a posléz (1791—1808) Vlastenské noviny. Ze spisů jeho důležitější jsou: Arabské pohádky, (1788), povítky Zdeněk ze Zásmuk (1799) a Hrabě Rožmberk (1810), Život Laudonův (1789), Dobrá rada v potřebě (1802), Přítel lidu (1807), Obnovený Ezop (1807), Historické vypsání Indie (1803), Mladší Robinson (1808), Vypsání cest po mořích, Vypsání Egypta (1803), Zrcadlo šlechtivosti, Vynalezení Ameriky, Cesta do Arabie (1806) a j. Kromě toho vydal tiskem některé starší knihy české. Zemř. 21. března 1808.

Kramerius Václav Rodomil, syn předešlého, nar. r. 1792 v Praze. Přeložil některé spisy kratochvilné a poučné, vydával kalendáře a redigoval Vlastenské noviny (1813), Dobrozvěsta (1819), Čechoslava (1820—23) a Večerní vyražení (1830—34). Zemř. 6. června 1861.

Krbec Jan, nar. 9. října 1791 v Mažicích v Budějovsku, rektor káznice kněžské u sv. Jiří v Praze. Sepsal Pořádek života kněžského (1846), Kořaleční mor (1846), Zelináře (1841), vydal Filoteu (1844), Historii církevní Eusebia Pamfila (1855) a Písmo svaté (1851 a 1857), a psal do Čas. Mus. a do Čas. kat. duchov. Zemřel 27. dubna 1857.

Krejčí Jan, nar. 28. února 1825 v Klatovech, prvé profesor na české vyšší reálce, nyní profesor mineralogie a geologie na polytechnice v Praze. Sepsal Obraz Květeny (1850), Počátky silozpytu (1851), Počátky nerostopisu (1852), Přehled soustavy živočišné (1853),

Základy zeměnalectví (1853), **Geologii** (1860), **Přírodopis pro nižší školy reální**, **Cestu po Německu, Švýcarsku, Francouzsku a Anglicku** (1862), a podal pojednání **přírodnická** do Čas. Mus. do Živy, již společně s J. Purkyněm rediguje, a do **Naučného Slovníka**.

Kreisinger Josef, nar. 31. ledna 1807 v Újezdě Drahoňově, děkan v Rokycanech. Sepsal **Biblickou dějepravu starého i nového zákona** (1849). Zemřel 3. prosince 1861.

Křičenský Jos. Jar., nar. v listopadu r. 1812 v Holicích, spisovatel tamtéž. Sepsal povídku **Láska a hřích** (1846), romány **Statkář a jeho láska** (1856) a **Pravda ve lži** (1860) a dopisoval do **Květy**.

Kříž Michal, nar. 29. září 1833 ve Svitávce na Moravě, obecní duchovní ve Velkém Meziříčí. Psal do časopisů **Hvězdy** (1862) a **Vosy** (1864—66), jež redigoval, a vydal s Fr. Kubičkem **Album k slavnosti Cyrillometodějské** (1864).

Kříž z Telče, učitel v Soběslavi a na Vyšehradě (od r. 1455—57), pak kněz církevní v Horšově Týně, v Plzni a Soběslavi a konečně řeholník řádu Augustiniánského v Třeboni. Sepsal, jakož podobno, spis **Hádání milosrdenství a spravedlnosti před Bohem v den soudný** a r. 1472 Výpis z pašije (oba rukopisy v bibl. univ. Pražské), a opsál mnoho traktátů českých. Zemřel po r. 1502.

Křítek Václav, nar. 25. listopadu 1833 ve Stražově. Ředitel reálního gymnásium v Táboře. Sepsal **Slovník lat.-něm.-český** (1861), **Antologii jihoslovanskou** (1862), **Čítanku českoněmeckou** (1864) a psal do Časop. Mus. do Archeol. památek a do Perel (1855).

Krman Daniel, nar. r. 1663 ve Mšeně na Slovensku, kazatel církve evang. v Myjavě a superintendent v Žilině. Složil některé písně nábožné do kancionálu a vydal **Knihu života** (1704), **Agendu**, **Katechismus** a společně s J. M. Bélem **Bibli svatou**. Zemřel v Prešpurce 17. září 1740.

Krolmus Václav, nar. 14. února 1787 v Březince v Bolešlavsku, farář na Zvíkovci, posléz na odpočínutí v Praze. Vydal **Staročeské pověsti, hry a obyčeje** (1845—51), **Agendu českou** (1848), **Obranu pravdy katolické** (1843), sepsal **Kroniku povodní v Čechách** (1845) a podal mnohé zprávy o pohanských starožitnostech do **Památek archeologických**. Zemřel 24. října 1861.

Králík Josef, nar. 9. března 1821 v Újezdě, děkan v Heřmanově Městci. Sepsal **Příběhy města Chocně** (1858) a **Rukověť k uctění P. Marie**.

Krupák Maximilián, nar. 2. února 1826 v Ném. Brodě, kněz řádu Augustiniánského a profesor gymnasiální v České Lípě. Podal některé články historické do **Pražských novin** (1858) a sepsal rozbor básně **Jaroslav z Rukop. Kralodvorského** (v progr. gymnásium Českolipského 1859).

Kubelka Tomáš, nar. 14. prosince 1768 ve Zbraslavi, faktor arcibiskupské tiskárny v Praze. Přeložil některé spisy Kr. Schmída

pro mládež, Vzdělání člověka (1827), Způsobné rozvažování člověka (1832), Panování cis. Josefa II., Vybrazení a vypsání životů svatých (1820—24) a některé jiné spisy. Zemřel 29. prosince 1836.

Kubiček Frant. Jaroslav, nar. 14. září 1838 ve Smrkovicích, blíž Prostějova, kandidát profes. gymn. Sepsal (též pod jménem Jar. Lipovec) některé básně a povídky do Hvězdy Olomoucké, psal do Národních Listů (1861), do Moravana, jež r. 1863 redigoval, a do Mor. Orlice a vydal s J. Peškem a Studničkou Vídenský almanach Dunaj (1861) a s M. Křížem Album ku slavnosti Cyrillo-Methodějské (1864). Zemřel 17. února 1865.

Kudla Antonín, nar. r. 1821 v Jevišku na Moravě, okresní v Belzu v Haliči. Sepsal výklad ku zřízení obecnímu (1849) a psal do některých novin. Zemřel v Libochově 5. března 1868.

Kulda Benedikt Methuď, nar. 16. března 1820 v Ivančicích na Moravě, první ředitel ochranný zanedbané mládeže v Brně, nyní farář na Chlumu v Tábořsku. Sepsal kázání celoroční (1858) a Horlivého budička v rodinách křesťanských (1856), vydal povídky Krásné večery (1852), Písňe pro školy obecné (1856), Svadbu v národě českoslovanském (1862) a Národní pověsti moravské (1864), psal do kal. Moravana, jež od r. 1852—59 redigoval, do Světozora (1858) a do některých jiných časopisů, a vydává Posvátnou kazatelnu (1864—1868).

Kuneš Vojtěch, nar. 29. září 1817 v Praze, kněz řádu premonstrátského v Teplé, chorograf námořský v Řece. Podal některá pojednání astronomická do Poutníka z Prahy a do Živy.

Kunz Karel, nar. 26. října 1827 v Písku, profesor na vyšší škole reální v Plzni. Sepsal Nauku o větech (1859) a Českou mluvnici pro nižší gymnasia (1863).

Kurtin Jan VI., nar. 28. července 1839 v Hošťálkově na Moravě, úředník zemský v Brně. Sepsal s Fr. Vymazalem Všeobecného sekretáře (1864), přeložil Zimmermanův spis Země a národové v obrazech (1865) a spravoval Besídky čtenářské (r. 1864—67).

Kuthen Martin ze Šprinsberka (Kutenský), nar. ok. r. 1510 na Horách Kutných, písař Starého města Pražského. Sepsal Kroniku o založení země České (1539), Kroniku o Janu Žižkovi (1561), Vypsání slavného vjezdu cis. Ferdinanda I. do Prahy (r. 1558) a přeložil spis Appiána Alexandrinského o Illyřích. Zemř. 29. března 1564.

Kuzmany Karel, nar. 15. listopadu 1806 v Březně ve Zvoleně, kazatel církve evang. v Bystřici, od r. 1849 profesor na evang. theol. ústavu ve Vídni a od r. 1860 superintendent ve sv. Martině. Složil některé básně a písňe nábožné, též některé řeči k příležitostem, vydal Funebrál (1838), Modlitby (1838), Život Lutherův, Evangelický zpěvník (1842), redigoval časopis Hronku (1836—38) a přispěl k Národnímu Slovníku. Zemřel ve Štubně 14. srpna 1866.

Květ Fr. Bolešlav, nar. 11. dubna 1825 v Táboře, doktor filosofie a vychovatel, od r. 1862 profesor řeči a literatury české na vys. učení Varšavském. Sepsal básně, nazvané Slze (1850), Žití básnické (1859), Kratičkou mluvnici řeckou (1851), Mluvnici staročeskou (1860), Prostonárodní nauku o vychování (1849), podal některá pojednání filosofická do Čas. Mus. a přispěl též ku Květům a Naučnému Slovníku. Zemřel 18. července 1864.

Kvičala Jan, nar. 6. května 1834 v Mnichově Hradišti, profesor klasické filologie na vys. učení Pražském. Přeložil Dějiny Herodoty a Sulustiovo spiknutí Katilinské (1863), a přispěl ke Kroku (1864) a k Naučnému Slovníku.

Kynaký Dominik František, nar. 4. října 1777 v Slaném, kněz řádu pobožných škol, od r. 1809—20 profesor historie a řecké literatury na filosofickém ústavu v Brně, potom translátor guberniální tamtéž. Složil některé básně k příležitostem, převal na česko Bájky Lessingovy (1816), Gressetova Papouška (1817), a psal do Prvotín pěkných umění (1813—17), do Milozora, do Čas. Mus. a do Čas. kat. duchovenstva. Zemřel 15. prosince 1848.

Kypta Jan, nar. 30. listopadu 1813 v Borotíně v Tábořsku, učitel na diví škole, prvé v Jindř. Hradci, od r. 1849 v Telči. Sepsal Krátkou mluvnici německou, Propravu k řeči české (1847), Krátký zeměpis český (1850) a moravský (1851), Krátký dějepis města Telče (1857), vydal písně pohřební (1866) a přel. Christelovo Zrcadlo nábožnosti a dobročinnosti (1862). Zemřel 5. dubna 1868.

Kyrmezer Pavel, nar. ve Štávnici na Slovensku, písař městský ve Strážnici, potom farář v Těšíně a v Uh. Brodě (1575). Sepsal komedie o Bohatci a Lazarovi (1566), o Vdově (1573) a o Tobíáši (1581), některé spisy polemické a vydal Malou bibli. Zemřel 19. března 1589.

II.

Lambl Jan, nar. 6. srpna 1826 v Letníněch blíž Přeštice, prvé profesor na hospodářském ústavě v Liebwerdě, nyní profesor hospodářství na polytechnickém ústavě v Praze. Sepsal některá pojednání hospodářská do Rolníka nového věku, jež od r. 1862—65 spolu redigoval, Letopisy rolníka nového věku (1868), a přispěl pracemi do Hospodářských novin, do Obecných Listů, do Živy a do Naučného Slovníka.

Lambl Karel, nar. 1823 v Letníněch, dříve profesor na hospodářském ústavu v Liebwerdě, od r. 1860 ředitel hospodářského ústavu v Křiževcích v Chrávátsku. Podal některá pojednání do Rolníka nového věku (1860—63), jehož redaktorem byl, a vydal Letopisy hospodářské (1861).

Lambl Vilém Dušan, nar. 5. prosince 1824 v Letníněch, doktor lékařství, prvé docent na universitě Pražské, od r. 1860 profe-

sor anatomie na universitě Charkovské. Vzdělal spisek Evropa v ohledu národopisném (1846), přeložil z jihoslov. Pohled na Bosnu (1845) a psal některá pojednání lékařská a přírodovědecká do Časop. Mus., do Živy a do jiných časopisů.

Langer Josef Jaroslav, nar. 12. listopadu 1806 v Bohdánči, spisovatel v Praze, pak duchodní v Bohdánči. Sepsal básně satyrické (Kopřivy a Rukopis Bohdánecský, r. 1829—31), bájky a selanky (1830), České Krakováčky (1835), Den v Kocourkově (1832), České národní obyčeje (1834) a drama Marinka; též redigoval s J. Frantou a J. Tomíčkem zábavný spis Čechoslov (1830—31). Zemř. 28. dubna 1846.

Lanyi Karel, nar. 18. prosince 1812 v Pukanci na Slovensku, profesor jazyka řeckého v semináři Trnavském, pak farář ve Kbelanech v Nitransku. Sepsal Krátký dějepis církevní (1850) a Dějepis lidstva (dobu starší) ku potřebám školním. Zemřel 26. května 1856.

Lelek Cyprián, nar. 20. října 1812 v Benešově v pruském Opavsku, farář ve Vodce tamtéž. Příkladivý buditel vědomí národního mezi Moravany pruskými. Sepsal Opis Slézska (1846), Holubici, povzbuzující k nábožnosti (1846), některé spisy mládeže a psal do Opavského Besedníka a jiných časopisů.

Lepař František, nar. 1. srpna 1831 v Lipňanech blíž Přerova, profesor gymnasiální v Jičíně. Sepsal Řeckou učební knížku pro gymnasia nižší (1863).

Lepař Jan, nar. 16. května 1827 v Lipňanech, profesor historie a geografie, prvé ve Znojmě, v Jihlavě a Opavě, nyní na staroměstském gymnasiu Pražském. Vzdělal Popis mocnářství Rakouského (1863), Všeobecný dějepis pro vyšší gymnasia (1869), a podal články historické a jiné do Koledy (1854), do Světozora (1860), do Rozprav Jirečkových (1860), do Opavského Besedníka, Památek archeol. a do Čas. Musejního, jehož redaktorem jest.

Lešetický Vojtěch, nar. 23. dubna 1830 v Netolicích, ředitel vyšší reální školy v Písku. Sepsal básně Hynek a Rachel (1857), Písně a Balády (1858) a Nauku o slohu ve Škole divčí.

Leška Štěpán, nar. 31. října 1757 v Kuželově na Moravě, kazatel církve evang. v Černilově a superintendent v Praze, posléz farář ev. v Malém Kereši v Uhřích. Sepsal některé písně nábožné a básně k příležitostem (1781—83), vydal Novou knihu zpěvů křesťanských (1796), Počátečné evičení v náboženství (1797) a jiné menší spisy náboženské, přeložil knihu pro lid „Poklad národu“ (1796) a redigoval Noviny československé (v Prešpurku 1783—85). Zemř. 21. ledna 1818.

Liblinský J. S., (Knedelhans), nar. r. 1823 na Liblině v Plzensku, expeditor Nár. Listů v Praze. Vydal Česká přísloví a pořekadla (1848), redigoval Večerní listy a přispěl k některým časopisům.

Z Licka Bričej, viz z Zlicka,

Lichard Daniel, nar. 17. ledna 1812 v Lupči Zvolenské, prvé profesor na evang. lyceum ve Stávnici, od r. 1849—60 redaktor Slev-

venských novin ve Vídni, nyní soukromník v Uherské Skalici. Psal do Slovenských novin a vydával kalendář Časník (1856—58).

Linda Josef, nar. v Hjnu 1793 v Nových Mítrovicích blíž Spálené Poříče, soukromý spisovatel v Praze. Sepsal povídku Záře nad pohanstvem aneb Václav a Boleslav (1818), drama Jaroslav ze Šternberka (1823) a redigoval Shromážditel nad Vltavou (1819), Zvěstovatele (1820—25) a Rozličnosti Pražských novin (1826—33) Zemř. 10. února 1834.

Litka Antonín, nar. 27. března 1791 v Hrádku u Sušice, kněz řádu premonstrátského na Strahově, profesor gymnasiální v Jindř. Hradci, pak prefekt gymnásium Bochenského v Haliči. Sepsal Mluvnici českou (něm. r. 1821), Slovník polský, něm. a český, a přeložil Homérovu Odysseu. Zemřel 14. dubna 1847.

Z Lobkovic Jan, na Hasištejně a na Kadani, nar. ok. r. 1450. Sepsal Putování k Božím hrobě do Jerusalema, jež r. 1493 vykonal, a Mravné naučení synu svému Jaroslavovi. Zemřel 8. srpna 1517.

Z Lobkovic Jan Popel, nar. r. 1490. pán na Chlumci, od r. 1542 nejvyšší soudi zemský a potom (1554) nejvyšší hofmistr. Přeložil knihu Erasma Roterodamského o křesťanském hotovení se k smrti (1563) a sepsal Napomenutí pobožné (1564) a Spořádání domu Lobkovickeho. Zemřel 14. června 1569.

Lomnický Šimon z Budče, přijímám Žebrák, nar. r. 1552 v Lomnici nad Lužnicí v Budějovicích, od r. 1571—85 správce školy v Kardašově Řečici, pak na svém hospodářství v Ševětíně blíž Třeboně a posléz (od r. 1618) v Praze. Složil některé písně k příležitostem, mezi nimiž dvě ke cti krále Fridricha (1618), obnovil dramatické hry Triumf, Tři Marie a Vzkříšení Páně, a sepsal neb přeložil mnoho jiných spisů poučných i kratochvilných, totiž Kupidovu střelu (1590), Naučení mladému hospodáři (1586), Život filosofů pohanských (191), Zlatou toboleku (1615), Kancionál (1595), Pýchu života a j. Zemřel po r. 1622.

Ludvík Jos. Myslimír, nar. 22. dubna 1796 v Dolanech blíž Jaroměře, duchovní správce ve Studnicích a potom farář v Bohušíně. Přeložil Chimaniho Utěšenky (1824), Lafontainova Romula (1827), sepsal Památky hradu a města Náchodu (1857) a psal do Rozmanitostí, Čechoslava, Poutníka slov., Přitele mládeže a do Květa. Zemřel 1. ledna 1856.

Lukáš bratr, nar. ok. r. 1547 v Praze, starší jednoty bratrské, učený a výmluvný. Přeložil nový zákon (1525), vydal Kancionál (1520) a sepsal mnoho spisů polemických, učení bratrského se týkajících. Zemřel v Mladé Boleslavi 11. prosince 1528.

Lupáč Prokop z Hlavačova, nar. ok. r. 1538 v Praze, mistr svobodných umění a profesor na vysokém učení Pražském, od r. 1568 radní písař a konšel v Domažlicích. Sepsal Historii o císaři Karlovi IV. (1584) a část Kroniky české, která však přišla na zmar. Zemřel 4. dubna 1587.

M.

Macan Jakub Rafael, nar. 25. října 1794 v Radnicích, farář v Slabcích. Sepsal Příjemné večery (1823), Ježíš Kristus v 14 nedělních kázáních za příklad vystavený (1827), Utrpení Ježíše Krista v postních kázáních vyobrazené (1848), Rukověť pobožností chrámových (1840) a Výber příkladů na učení nábož. katol. (1850). Též přispěl do Čechoslava, Přitele mládeže a do Časop. katol. duch. Zemřel 26. srpna 1849.

Macenauer Antonín, nar. 11. září 1823 v Dolních Moštěnicích blíž Přerova, profesor řeči a literatury české na akademii zemské a na vyšší škole reální v Brně, též (od r. 1849) translátor český Morav. místodržitelství. Sepsal Srovnávající slovník řeči slovanských a jiných indoevropských (rukopis) a psal pod jménem A. Moštěnský do Týdenníka (1848) a do Mor. Novin (1849—50).

Mácha Karel, nar. 15. listopadu 1810 v Praze, absolvovaný právník. Složil lyrickoepickou báseň Máj (1836), povídky Křivoklát a Cikáni a rozličné básně do časopisů. Zemřel v Litoměřicích 5. listopadu 1836.

Macháček Šimon Karel, nar. 17. prosince 1799 v Praze, profesor tříd humanitních v Jičíně. Sepsal Drobné básně (1846), hry dramatické Ženichové (1826), Půjčka za odplátku (1846), Záviš z Falkenšteina a Bulhar (1846); přeložil Goethovu Iphigenii v Taurisu (1822); Schillerovu Pannu Orleánskou (1837), Roupachova Isidora a Olgu (1834), opery Rodina Švýcarská (1823), Vodař (1824), Don Juan (1825) Lazebník Sevilský a Othelo (1827), též Řeči Ciceronovy proti Katilinovi (1834) a Horácův list o básnictví (1827); vydal Krasořečníka (1823) a Chrestomatii českou (1830) a psal do Čechoslava a Časop. Mus. Zemřel 2. října 1846.

Majer Antonín, nar. 12. června 1826 ve Vodňanech, doktor filosofie a profesor na české vyšší reální škole v Praze. Sepsal Nauky technické (1855), Tabulky technické (1860) a Fysiku (1860); redigoval s Fr. Řezáčem Obecné listy naučné (1860) a psal do některých časopisů.

Maloch Antonín Zefyrín, nar. 30. srpna 1823 v Praze, profesor gymnasiální v Jičíně. Podal některé články historické a genealogické do Lumíra a do programu gymn. Jičínského (1854—58) a přispěl k Naučnému Slovníku.

Malý Jakub Budislav, nar. 4. srpna 1811 v Praze, spisovatel tamtéž. Jeden z nejpilnějších vzdělavatelů národní literatury. Sepsal Krátkou mluvnici českou (1846), Příklady řeči české (1846), Nástin slovesnosti (1848), Ukázkou fraseologie české (1867) a Dopisovatele (1868); v oboru historie vzdělal Spravedlivou kroniku Českou (1844), Dějiny české pro školy (1849), Dějiny českého národu (1863), Život Napoleonův (1848) a Dějiny Ameriky (1853); vydal Národní báchorky (1836) a Pohádky (1838), přeložil některé povídky pro

mládež, povídky, nazvané „Kvítí z českých luhů“ (1852), některé povídky Irvingovy, Bulverovy, Warrenovy a jiné, Shakespearova *Othela* (1843), Veselé ženy Windsorské (1856) a Krále Jindřicha VI. (1858), Mignetovy Děje revoluce francouzské (1850) a Thiersův spis o majetnosti (1850). Mimo to sepsal Svět a jeho divy (1851), Úvahy o zřízení Rakouska (1861) a Zlomky politické (1862), a proslul co přičinlivý redaktor Biblioteky zábavného čtení (1835—44), Dennice (1840—41), Květd (1847—48), Poutníka (1848) a co spoluredaktor Slovníka Naučného (1863—68); též psal do Časop. Mus., do Včely, do Živy, do Poutníka od Otavy a j.

Marek Antonín, nar. 5. září 1785 v Turnově, děkan v Libuni. Sepsal Logiku čili Umnici (1820) a Metafysiku (1844), přeložil Shakespearovy Omyly (1823) a Van der Veldovo Divadlo z ochoty, též Kühnova Kázání postní (1831), a podal některé básně do Prvotin pěkných umění a jiné články do Kroka, do Časop. Mus. a Čas. kat. duchovenstva.

Marek Jan Jindřich (Jan z Hvězdy), nar. 4. listop. 1801 v Liblíně, farář v Kozojedech a posléz v Kralovicích. Sepsal Básně smíšené (1823), Konvalinky (1824), Balády a legendy, Písně a drobné básně (1843), historické povídky Jarohněv z Hrádku, Mastičkář, Čechové v Prusích, Čechové před Mediolánem, též Harfenice a j. (1843—47), a psal do Dobroslava, Čechoslava, do Květd, Včely, Dennice, Čas. Mus. a Čas. kat. duchovenstva. Zemřel 3. listopadu 1853.

Marchal Jan, nar. 9. listopadu 1797 ve Velešíně, duchovní správce v Řimově. Přeložil J. Bluma Útěchu a Pane zůstaň s námi (1839—44), Orsbachova Polepšeného zbloudilce a některé jiné spisy náboženské. Zemřel 5. března 1867.

Marie Antonie, viz **Pedálova Josefa**.

Martinus Samuel, viz z **Dražova Samuel**.

Medlín Jan, nar. 13. května 1759 v Radomyšli, probošt kapituly u sv. Víta na hradě Pražském. Vydal Postillu (1796) a Život Krista Pána (1804). Zemřel 16. února 1837.

Melantrich Jiří z Aventinu (Černovlásek, Rožďalovský), nar. r. 1511 v Rožďalovicích v Boleslavsku, měšťan a knihtiskář Pražský (1552—80). Přeložil z lat. U. Rhegia Katechismus, téhož Rozmlouvání s manželkou svou (1545) a K. Hubera Studnici života (1554). Zvláštní zásluhy o řeč a literaturu českou dobyl sobě vydáním bible sv. (1549—77), od něho a Sixta z Ottersdorfu, co do jazyka, opravené, a nákladného Herbáře Mathiolova, přeloženého od Tad. Hajka. Zemřel 19. listopadu 1580.

Melichar Josef, oficiál při pevnitelství v Pulí. Sepsal Povídky a básně (1855), veselohry Pan Traube (1847), Pan praktikant (1848) a několik jiných v Divadelním ochotníku (1853); přel. veselohru Léčení lásky (1848) a psal do Květd a do Včely. Zemřel 1. prosince 1862.

Melišová Antonie, viz **Körschnerová A.**

Meliš Emanuel Ant., nar. 15. října 1831 ve Zmíném blíž Pardubic. Psal do *Lumíra*, do *Zlatých klášů* a do *Národu* články o hudbě; redigoval (1858—64) hudební časopis *Dalibor* a vydal sbírku *čtvero zpěvů*, nazvanou *Záboj* (1860) a s J. Bergmanem *Průvodce v oboru českých písní* (1863).

Menšík Jos. St., měšťan v Jemnici na Moravě. Vydal *Pohádky a pověsti moravské* (1861), *Kvítečka z Mariánského slávovence* (1859) a knížku o dobrém zacházení se zvířaty (1862). Zemřel v Brně r. 1863.

Menšík z Menšteina Jakub, na Vonoklasech a Mokropsích nar. ok. r. 1550 v Prachaticích, od r. 1593 místosoudí král. Českého a r. 1603—13 purkrabí hradu Pražského. Sepsal knihu o mezích, hranicích, soudu a rozepří mezní (1600).

Mezník Antonín, nar. 28. dubna 1831 v Křižanově na Moravě, doktor práv a docent obchodního a směnečného práva na polytechnice v Praze. Sepsal *Výklad řádu živnostenského* (1860) a *řádu obecného* (1864), *Nauku o směnkách ku potřebě školní* (1861), vydal *moravské zákony zemské* (1866) a přispěl k *Lumíru*, *Obzoru*, *Obecným listům*, *Národu*, *Moravské Orlici* a *Naučnému Slovníku*.

Michálko Pavel, nar. ok. r. 1780 na Slovensku, učitel evang. církve Pilišské. Sepsal *Rozmlouvání o pověrách* (1802) a *Fysiku* (1819). Zemřel r. 1825.

Michl J. Justin, nar. 10. září 1810 v Poličce, kněz řádu pobožných škol, od r. 1848 učitel v Borové. Sepsal *Letopis literatury české* (od r. 1825—36) a *Pravopis illyrský* (1836) a psal do některých časopisů. Zemřel r. 1861.

Mikeš František Otakar, nar. 29. prosince 1836 v Rokytovci blíž M. Boleslavi. Soukromý spisovatel v Praze. Sepsal *Pravopis český* (1867) a *Mluvnici českou* (1868) a redigoval časopisy *Osvětu* (1862—63) a *Besedu* (1864—66).

Mikovec Ferdinand, nar. 23. prosince 1826 v Sloupě v Litoměřicku, spisovatel v Praze. Sepsal *tragedie Záhuby Přemyslovců* (1851) a *Dimitri Ivanovič* (1856), *Život Ticha de Brahe* (1847) a mnohé rozpravy genealogické, archeologické a artistické do *Lumíra*, jež od r. 1851—62 redigoval; také psal do *Časop. Mus.* a do *Květlů*. Zemřel 22. září 1862.

Mikšíček Matěj, nar. 3. února 1815 v Dačicích na Moravě, úředník severní železnice císa. Ferdinanda v Brně. Vydal *Sbírku pověstí moravských* (1843), *Národní bácherky mor.* (1845) a *Pověsti mor.* (1847), redigoval *kalendář Domácí přítel* (1851) a psal do *Kolody*, do *Mor. novin*, *Mor. Orlice* a jiných časopisů.

Milič Jan, nar. ok. r. 1315 v Kroměříži, kanovník na hradě Pražském a od r. 1363 kazatel český u sv. Mikuláše a u sv. Jiljí

v Praze. Sepsal knížky o velikých sarmouceních církve svaté a Kázání. Zemřel v Avinii 29. června 1374.

Mirohoraký, viz Friedberg Emanuel.

Mirotický Jan, nar. nepochybně v Miroticích v Prachensku, úředník biskupa Olomouckého v Kroměříži. Přeložil z lat.: O začátku panování tureckého (tišt. r. 1576) a Obyčeje, práva, řády aneb zvyklosti všech národův (1579).

Mlýňáko Kašpar Ondřej, nar. v Litoměřicích, správce školy u sv. Jakuba na Horách Kutných. Vydával kalendář hospodářský od r. 1593—1601 a vydal Minuci na r. 1600.

Z Mladenovic Petr, nar. ok. r. 1395 v Mladenovicích ve Znojemsku, mistr svobodných umění, r. 1438 rektor vys. učení a farář u sv. Michala v Praze. Vypsal Utrpení M. J. Husi v Kostnici r. 1414 (latinsky a česky). Zemřel po r. 1447.

Moravec Jan (Moravus), jinak Bessus, farář v Postupicích. Přeložil z lat. Georgičovu Kroniku tureckou (1567).

Moser Bedřich, nar. 5. března 1821 v Mitově v Plzensku, spisovatel v Praze. Sepsal román Slepá paní (1853), redigoval humoristické časopisy Brejle (1848) a Šotka, psal do některých časopisů a do Slovníka Naučného. Zemřel 21. února 1864.

Mošner František, nar. 25. července 1797 v Dolním Mrači blíž Konopiště, doktor lékařství a profesor porodnictví na universitě, od r. 1836 na lék. hojičské škole Olomoucké, r. 1834 rektor magnificus též university. Sepsal Babičtví (1837 a 1848) a vychovatelský spis Pěstounka (1851).

Motešický Kašpar, nar. na Slovensku, kněz českých vystěhovalců v Žitavě (1680). Přeložil Postillu (1682) a Budiče pokání (1683), a sepsal kázání, modlitby (1706) a některé písně nábožné. Zemřel ok. r. 1720.

Müller Jan Bohuslav, nar. 7. března 1823 v Třebíči, dokt. filosofie, prvé vychovatel ve Vídni, nyní soukromník v Třebíči. Sepsal Výtvarné umění k názornému atlasu Slovníka Naučného (1865), život V. Hollára, J. Kupeckého, O. Schiavone a jiných umělců v Čas. Mus. a Naučném Slovníku, přeložil Andersonův román Improvisátor (1851), a podal některé články, umění se týkající, do Lumíra a do Archeologických památek.

Mušík Petr, nar. 9. března 1821 ve Světlé v Boleslavsku, učitel kreslení na vyšší reální škole v Praze. Sepsal Návod ku kreslení přímočárných obrazův průmyslových (1859), Tvary měřicové (1853) a psal do Sborníka, do Školy a Života a do Naučného Slovníka.

IV.

Nebešský Václav, nar. 19. srpna 1819 v Novém Dvoře blíž Mělníka, sekretář Českého Museum v Praze. Sepsal básně Protichůdci

(1844) a jiné básně ve Věle, ve Květech a v Rodinné kronice (1864), mnohé kritické rozpravy o starších památkách literatury české v Čas. Musejním, jež od r. 1850—61 redigoval, a ve Slovníku Naučném; vydal s J. Čejkou Kytici z románcí španělských (1862) a přeložil z řečtiny Aischylovy tragédie Eumenidy (1862) a Prometheus (1863) a Národní písně novofecké (1864).

Neděle Filip Prokop, nar. 1. července 1778 v Poličce, kněz řádu Augustiniánského a profesor biblického studium v Brně. Přeložil Náboženství ve výkladech (1808), některé spisy Jaisovy, Kampovy a Schmidovy pro mládež, Václava a Dorotu, obraz pro lid obecný (1812) a Dereserovu Knihu modlitebni (1814). Zemř. 23. listop. 1825.

Z Nedožer Vavřinec, viz **Benedikt**.

Nejedlý Jan, nar. 25. dubna 1776 v Žebráce, doktor práv a od r. 1801—1834 profesor řeči a literatury české na univ. Pražské. Sepsal Mluvnici českou (něm. r. 1804), přel. S. Gessnera Smrtí Abelovu (1800), téhož Dafnisa (1805) a Idylly (1829), Floriánova Numa Pompilia (1808), Youngovo Kvílení noční (1820) a první zpěv Homerovy Iliády (1801); též vydával Hlasatele českého (1806—18). Zemřel 31. prosince 1834.

Nejedlý Vojtěch, nar. 17. dubna 1772 v Žebráce, farář v Mírošově a od r. 1826 děkan v Žebráce. Sepsal Drobné básně (vyd. r. 1833, a některé již v Puchmayerově Sebrání r. 1794), didaktickou báseň Karel IV (1835), epické básně Otakar (1835), Vratislav a Václav (1837), povídku Ladislav a dítka jeho (1807) a Kázání (1806—7), a psal do Hlasatele, do Přítelů mládeže a do Časop. Mus. Zemřel 7. pros. 1844.

Němcová Božena Barbora, rozená Panklová, nar. 5. února 1820 ve Vídni, choť komisaře nad stráží finanční v Praze. Sepsala některé básně do Květů (1843) a do Věly (1844), Národní báchorky a pověsti české (1845) a slovenské (1858), Babičku, obraz ze života venkovského (1855), povídky Karlu a Pohorskou vesnici (1856) a jiné; podala některé práce místo- a národopisné do Časop. Mus., do Živý a do Archeol. památek. Zemřela 21. ledna 1862.

Neruda Jan, nar. 10. července 1834 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal básně Hřbitovní kvítí (1858) a Knihy veršů (1868); veselohry Prodaná láska a Ženich z hladu (1862), truchlohu Francisca di Rimini (1860), Arabesky (r. 1864), Pražské obrázky (1864), redigoval Obrazy života (1859—62), Rodinnou Kroniku (1864) a s V. Hálkem Květy (1866), a psal do feuilletonu Národních Listů, jehož jest redaktorem.

Neumann Pantaleon, nar. 26. července 1810 ve Volanicích, farář v Chlumíně. Sepsal Krátký dějepis český (1846), Zeměpis český, moravský a sléský (1850), Život Ježíše Krista (1860) a Luther jak stál pro víru kat. (1857); vydal Písně školní (1847) a Příběhy rodiny Isidorovy (1853), T. Kempenského Následování P. Marie (1850) a jiné spisy poučné a náboženské.

Ninger Karel, nar. 12. ledna 1827 v Chotěboři, profesor gymnasiální v Písku. Sepsal Děje všeobecné (1863) a Krátkou Historii literatury české (ve Škole divě, r. 1862), a podal některé články do Poutníka od Otavy, do Květd (1866) a do Slovníka Naučného.

Nosidlo Václav z Geblic, nar. 16. září 1592 v Litoměřicích, měšťan tamtéž a od r. 1626 v Perně v Míšni. Sepsal Paměti-hodností, zběhlé v Čechách od r. 1626—58. Zemřel po r. 1658.

Novotný Eduard, nar. 23. března 1833 v Lotouši na Smečensku, profesor Malostranského gymnásium v Praze. Přeložil Řeči Demosthenovy a psal do Kroka (1865).

Novotný František, nar. 23. října 1768 v Luži, farář v Luštěnicích blíž Boleslavi. Sepsal Pravidla řeči české (1818), Kroniku Mladoboleslavskou (1822) a Biblioteku českých biblí (1810), přeložil z řečtiny evangelium (1810) a psal do Prvotín pěkných umění a do Čechoslava. Zemřel r. 1828.

Novotný František V., nar. 6. srpna 1795 ve Smrdově v Tábořsku, kaplan v Načeraci, pak žalmista u sv. Víta v Praze. Sepsal povídky Oběť a Česká láska (1841), Život sv. Lidmily a Kviti náhrobní. Zemřel 17. srpna 1866.

Novotný Václav, nar. 20. září 1828 v Střezmíři v Berounsku, ředitel hlavní školy v Ivančicích na Moravě. Přeložil Fabelu kard. Wisemanna (1857), vzdělal písně pro mládež školní (1867), a psal do Kuldova Budička (1856), do Školy a Života, do Moravana a do Učitelských listů (1867).

O.

Okáč Michal, nar. 27. července 1823 ve Svitávce na Moravě, farář v Chvalkovicích blíž Viškova. Sepsal Kázani v podoběnstvích (1857) a Katechismus (1864).

Ondrák Prokop, nar. 17. července 1810 v Praze, děkan v Přibrami. Přeložil S. Pierrova Pavla a Virginii (1836), Floriánova Eliezera a Neftali (1840), A Manzoniho Zasnoubence (1842) a Chateaubriandovy Mučedlníky (1851); sepsal Kázani nedělní a sváteční (1852—56) i postní (1857), a psal do Čas. Mus. a Čas. kat. duch.

Opic Fil. M., nar. 5. června 1787 v Čáslavi, koncipista komorního úřadu lesnického v Praze. Slovnítný botánik. Sepsal Seznam rostlin květeny české. Zemřel 29. května 1858.

Optát Beneš, nar. v Telči, kněz a učitel v Náměšti ve Znojemsku. Sepsal s P. Gzelem Dobropisemnost českou (Isagogicon 1535), vydal Grammatiku či Etymologii Václava Filomata (1533) a přeložil s P. Gzelem znovu Nový Zákon. Zemřel ok. r. 1545.

Orlík Vavřinec, nar. r. 1520 v Solnici, kněz jednoty bratrské. Sepsal Paměti k životům bratří českých (vyd. r. 1863) a Výklady na evangelia. Zemřel v M. Boleslavi 21. dubna 1599.

Z Otterstorfu Ambrož, nar. v Rakovníce, prokurátor markrabství Moravského, seděním na Lipůvce u Brna. Přeložil s bratrem svým Sixtem P. Jovia Kroniku tureckou (1540) a vydal Život císaře Karla IV. i Řád korunování (1555).

Z Otterstorfu Sixt, nar. ok. r. 1500 v Rakovníce, bakalář svob. umění, r. 1546 kancléř Starého města Pražského a r. 1574 rada soudu purkrabského. Sepsal Akta aneb knihy památné r. 1546—47 a přeložil P. Jovia Kroniku tureckou (1540), Život Adamův (1553), Život p. Jesu Krista (1547) a sv. Isidora Knihu utěšenou (1549). Zemřel 25. srpna 1583.

P.

Palacký František, nar. 14. června 1798 v Hodslavicích na Moravě, doktor filosofie a práv a historiograf království Českého v Praze, o český dějepys a literaturu vysoce zasloužilý. Sepsal některé básně do Prvotin pěkného umění (1817), s P. J. Šafaříkem Počátky českého básnictví (1818), vydal Staré letopisy české (1 29), Přehled nejvyšších úředníků českých (1832), Archiv český (1840—62) a Popis království Českého (1848); co redaktor Časopisu Musejního (1827—37) sepsal mnohé rozpravy historické a k dějinám literatury české i krasovědě se vztahující, do tohoto časopisu a jiné do Kroka (1821—24) a do Naučného Slovníka; mimo to podal některá pojednání politická do Národních novin (1849) a do Národu, (na př. Idea státu Rakouského r. 1865). Jeho monumentálním dílem jsou Dějiny národu Českého od nejstarší doby až do r. 1526 (1848—67).

Palacký Jan, nar. 10. října 1830 v Praze, syn předešlého, doktor filosofie a práv, majetník statku Lobkovického. Sepsal Zeměpis srovnávací (1857), Vzduchoslovi (1863) a Přírodnické poměry Ameriky (1864), přeložil Guizotovy Dějiny vzdělanosti v Evropě (1851) a psal do Živy, Pozora (1862) Kroka (1865) a do Naučného Slovníka.

Palkovič Jiří, nar. 24. dubna 1763 v Ompitale v stolici Prešpurské, profesor mor. theologie v Trnavě a od r. 1816 kanovník a probošt kapitulní v Ostřihomě. Převédl na různověčí trnavské a vydal Písmo svaté (1829—33); mimo to vydal Bernolákův Slovník slovenský (1825—27), Virgilovu Eneidu od J. Hollého přeloženou (1824) a kázně kardinála Rudnaye a J. Mesaroše (1831). Zemřel 21. ledna 1835.

Palkovič Jiří, nar. 27. září 1769 v Báni Říma vské v Gemeři, od r. 1803 profesor řeči a literatury české na evang. lyceum Prešpurském. Sepsal Slovník český, německý a latinský (1820—21) a Známost vlasti pro mládež (1804), přeložil K. Hufelanda spis o prodloužení života (1800) a Artikule sněmu uherského (1808—9); vydal Biblii svatou (1808) a vydával časopisy Týdenník (1812—1818) a Tatranku (1832—47) a Kalendář slovenský (1802—47). Zemřel 13. června 1850.

Palma Sixt, Močidlanský, nar. v Močidlanech v Rakovnícku, měšťan a knihlačitel Pražský. Sepsal Píseň o Janovi z Husince, Píseň

duchovní (1595), traktát o přijímání těla a krve Páně (1598), Výklad na evangelium sv. Jana (1600), modlitby Perlička dítek božích (1593), Vade mecum (1613) a Jiskřičky duchovní (1613) a Rozmlouvání českého lva s králem Mathiášem (1611). Zemřel u vyhnanství.

Palšovič Antonín, nar. 22. ledna 1774 v Trnavě, kanovník v Prešpurku. Sepsal některá kázání. Zemřel 3. února 1864.

Paprocký Bartoloměj z Hlohol, nar. 1540 v Paprocké Vůli v Mazovsku, proslulý genealogický i heraldický spisovatel polský a český. Bydlel od r. 1588—98 v Moravě, zvláště na Brumově a v Kroměříži, od r. 1598—1604 v Čechách u p. Jana z Hažmburka na Budyni, pak od r. 1604—1610 v Slézsku. Sepsal Zrcadlo markrabství Moravského (1593), Diadochos jinak posloupnost knížat a králův Českých (1602), Štambuch slézenský (1609), Novou kratochvíli (1597) a Oboru (1602), Rozmlouvání kolátora s farářem (1607), Kvalt na pohany (1595), Potěšitelné napomenutí (1594), Kšaft (1601), Pannu (1602) a jiné. Zemřel ve Lvově 27. prosince 1614.

Z Pardubic Jan Smil, přijímám Flaška, nar. ok. r. 1350, bakalář svob. umění, od r. 1396 nejvyšší písař desk zemských a pán na Pardubicích, na Richmburku a na Staré. Sepsal básně Nová rada, Rada otce synovi a Podkoní a žák; též sebral přísloví česká. Zemřel 12. srpna 1403.

Pařízek Aleš, nar. 10. listopadu 1748 v Praze, dominikán, dokt. theol. a ředitel hlavní školy tamtéž. Sepsal Dobropisemnost českou (1813), Pravý způsob cvičení mládeže (1797), Obraz dokonalého učitele (1822), Biblické příběhy (1814), Výklady na evangelia (1788) a na epištoly (1819), modlitby a některé jiné spisy náboženské. Též psal do Hlasatele a do Prvotin pěkných umění. Zemřel 15. srpna 1822.

Partlíc Šimon ze Špicberka, nar. r. 1585 v Třešti v Jihlavsku, mistr svobodných umění a vychovatel, po r. 1622 u vyhnanství. Vydával kalendáře a složil několik spisů náboženských. Zemř. ok. r. 1623.

Patrčka Michal Silorad, nar. 16. července 1778 v Solnici, učitel ve vojenské škole v Josefově. Sepsal písně českých bojovníků (1815) a Smloušené michanice a podal některé povídky a bájky do Prvotin pěkných umění, do Čechoslava, Dobroslava, Milozora, Přitele mládeže a do Květd. Zemřel v máji r. 1838.

Pavlovský Antonín, nar. ok. r. 1760 v Neveklově, doktor práv v Praze. Sepsal Výklady přirozeného práva (1801). Zemř. r. 1818.

Pavlovský z Pavlovic Stanislav, nar. ok. r. 1545 v Pavlovicích blíž Pštíny v Horním Slézsku, propošt u sv. Petra v Brně a biskup Olomoucký, muž učený a státník znamenitý. Přeložil z češtiny do latiny Cestu Lva z Rožmitálu do zemí západních (1577) a zůstavil některé památné listy české, chované v archívě Kroměřížském. Zemřel 2. června 1598.

Pařout Josef, nar. 27. března 1825 v Dolanech blíž Jičína, doktor filosofie a profesor fysiky a přírodopisu na gymnásium Píse-

ekém. Sepsal Nauku o člověku (1862), Povahu živočichů (1863) a Fysiku (1864), popsal geognosticky Okolí Písecké (1857) a psal do Slovníka Naučného. Zemřel 9. července 1867.

Pětek Smiřický z Radostic Michal, nar. ok. r. 1578 v Chrudími, úředník hor viničných v Praze. Sepsal Akci a rozepře mezi filosofem, v lékařství doktorem a prokurátorem (1609).

Pečírka Josef, nar. 11. října 1818 v Jindicích blíž Uhl. Janovic, dokt. lékařství v Praze. Přeložil některé hry divadelní, Biblioteku spisů zábavných (1844—47), Biblioteku románů (1844), povídky Tisíc a jedna noc (1860), některé povídky Kr. Schmida a J. Nieritze, Život cis. Josefa (1847), knihu hospodářskou „Václav Novák“ (1847), Listy hosp. spol. Pražské (1846—48), Vypsaání živočichů (1849), Nestopis pro školy (1853), Dobytčího (1858) a Domácho lékaře (1863); vydal s K. J. Erbenem Legendu o sv. Kateřině (1860), redigoval Týdeník hospodářský (1851) a rediguje Kalendář národní (1858—1868).

Peďálová Josefa (Marie Antonie), nar. 18. února 1781 na Vyšehradě, od r. 1803 klášterní panna řádu sv. Alžběty v Praze. Sepsal povídky pro mládež, Serafku (1826), Myrtový věneček (1828) a Keř rozmarinový (1830); též Život sv. Alžběty (1816) a modlitební knížku „Chlebové posvátní“ (1830). Zemřel 4. března 1831.

Pelcl František Martin (Kožíšek), nar. 7. listopadu 1734 v Rychnově, od r. 1793—1801 profesor řeči a literatury české na vyšších Pražských. Sepsal Mluvnici českou (něm. 1795), Novou kroniku českou (1791—97) a vydal některé starší spisy české. Zemřel 9. února 1801.

Pelikán Josef Vladimír, nar. 11. května 1808 v Hořelích, první mag. radní v Sezemicích, nyní adjunkt okresního soudu v Rychnově. Psal do Čas. Mus., do Čechoslava a do Květů, vydal Soudního sekretáře (1850) a redigoval Polabského Slovana (1848).

Z Pernšteina Vilém, nar. r. 1435, pán na Helfenštejně a Pardubicích, nejvyšší komorník markrabství Moravského a od r. 1487 nejvyšší hofmistr král. Českého. Sepsal mnoho listů posílacích, dílem státnických (v Archivu Českém). Zemřel 8. dubna 1521.

Z Pernšteina Vojtěch, nar. ok. r. 1530, pán na Pernštejně a nejvyšší kom. markrabství Moravského. Sepsal Artikule proti bratrům českým (1558) a Přětiny, proč se s nimi nesrovnává. Zemřel 17. července 1561.

Perwolf Josef, nar. r. 1840 v Čimelcích, asistent Českého Museum v Praze. Sepsal Ideu vzájemnosti u národů slovanských (1867) a psal do Časop. Musejního.

Pešina Jan Tomáš z Čechorodu, nar. 19. prosince 1629 v Počátkách, děkan v Kostece nad O. a v Litomyšlích, potom děkan kapitulní na hradě Pražském a biskup světicí. Sepsal Předchůdce Mo-

ravopisu (1663) a historii moravskou, která však pšišla nazmar. Zemřel 2. srpna 1680.

Pešina Václav Michal, rytíř z Čechorodu, nar. 13. září 1782 v Hradci Králové, farář v Kruzburku a v Blučíně na Moravě, od r. 1832 kanovník na hradě Pražském. Sepsal některá kázání (1839). Život sv. Ludmily (1851) a sv. Jana Nep. (1858), přeložil Silbertovu knihu modlitební, redigoval od r. 1832—47 Časopis katol. duchov. a byl správcem dědictví Svatojanského. Zemřel 7. srpna 1859.

Peška Bedřich, nar. 24. října 1820 v Ústí nad Orlicí, magistrátní rada v Praze. Sepsal Mohyly (1863) a mnohé jiné básně, zvláště humoristické a satyrické do Květd, do Včely a do Humoristických listů, Gratulanta (1850) a Slova přátelství do knihy pamětní (1851) a přispěl ku Právnicku.

Petršek Benjamin z Polkovic, pisat při úřadě podkomořím v Praze. Přeložil Buchholzerův Rejstřík historický (1596) a I. Mathesia Kázání o Jesu Kristu. Zemřel 7. června 1598.

Petřina František Adam, nar. 24. prosince 1799 v Semboch, profesor fysiky na vys. školách Pražských. Podal některá pojednání sňozpytná do Čas. Mus. Zemřel 27. června 1853.

Petrman Jiří, nar. ok. r. 1710 v Pukanci na Slovensku, od r. 1747 kazatel církve české v Dráždanech. Sepsal dobropisemnost (1783) a vydal písně duchovní, žaltář, Základ víry křesťanské a některé jiné spisy nábožné. Zemřel r. 1792.

Pfeffer Gustav, nar. 27. července 1833 v Krasejně v Jihlavsku, tředník české spořitelny v Praze. Sepsal básně Dumky (1857) a Cypřiše (1862), romány Dvoji věno (1857), Dva umělci (1858), Pan Vyšínský (1858), Ztracený život (1862) a Z malého světa (1863); veselohry Ona mne miluje a Telegram (1866), a podal novely a arabesky do některých almanachů a časopisů.

Philomathes Václav, viz Filomates.

Picek Václav Jaromír, nar. 13. listopadu 1812 v Újezdě blíž Turnova, okresní ve Zbraslavi. Složil Písně české s nápěvy (1842), některé básně ve Květech, Včele, Věnci a Čas. kat. duch., činohra Vilém z Rožmberka (1840) a redigoval r. 1851 Pražské Noviny.

Pichl Josef Bořislav, nar. 23. srpna 1813 v Kosofi blíž Prahy, doktor lékařství a správce chudobince v Praze. Přeložil Novely Cervantesovy (1838) a část Don Quijota (1864), romány Herlošovy: Jan Hus a Jan Žižka (1850), Poslední Táborita (1851), Uhry r. 1440—60 (1852), Černošorei (1853) a Waldštejn (1860); vydal Krasořečníka společenského (1852) a Společenský zpěvník (1853), a psal do Květd a jiných časopisů.

Pichlová Františka Boh. (Marie Čácká), roz. Svobodová, choť předešlého, nar. r. 1811 v Praze. Sepsala Písně (1857) a přeložila Reybaudovu Lucii (1843) a jiné povídky v Květech

Pichler Karel, nar. r. 1811 v Budějovicích, úředník státní účtárny v Krakově. Přeložil z franc. S. Pierrova Ohyšl indickému a J. Svivta Cesty Gullierovy (1853) a psal do Věely. Zemř. 11. února 1865.

Pilařík Štěpán, nar. asi r. 1615 v Očové na Slovensku, správce několika církvi evang. tamtéž, posléz cirkve české v Neusalci v Mišni. Sepsal Pamětné příhody své (1666), vydal Harfu Davidovu (1648) a některé jiné spisy nábožné. Zemřel r. 1678.

Pisecký Václav, nar. 1483 v Pisku, mistr sreb. umění a vychovatel Zikmunda Hrabého z Jelení. Přeložil z řeckého Řeč Isokratovu k Demonikovi (vyd. r. 1512). Zemřel v Benátkách vlašských r. 1511.

Pixa František, nar. 15. ledna 1807 v Pisku, správce duchovní v Malíně, potom farář v Červené. Sepsal Navedení k chování stromů (1837) a Klíč štěpařský (1848).

Plácel Václav z Elbinku, nar. 7. září 1556 v Hradci Králové, městský písař tamtéž. Přeložil Historii Židovskou (1592). Zemř. 6. října 1604.

Plachý Jiří (Ferus), nar. r. 1585 v Horákově Týně, jezuita a slovnítný kazatel v Praze. Sepsal Mapu katolickou neb obrácení národů všeho světa na viru katol. (1630), Štít víry (1639), přel. Zlatý nebeský klíč a výše 40 spiskův nábožných. Zemř. 21. ledna 1659.

Plachý Ondřej, nar. 1755 ve Vrbovci v Hontě, kazatel cirk. evang. v Novém Městě nad Váhem. Vydal Staré noviny (1786), Kochání se s Bohem (1790), Život M. Luthera (1791), Funebrál (1798) a Postillu (1805). Zemřel 7. října 1810.

Z Poděbrad Hyněk, nar. 18. května 1452 v Praze, syn krále Jiřího, kníže Münsterberský. Vzdělal dle německého, básně: Verše o milovníku a Sen milence, od V. Hanky pod jménem „Májový sen“ vydané, a přeložil Fucharovu Historii o křížovém tažení do Palestiny r. 1099. Zemřel 10. června 1491.

Podlipský Josef, nar. 30. listopadu 1816 v Michli u Prahy, doktor lékařství v Praze. Podal některé práce do Domácího lékaře (1857—60) a do Časopisu lékařů českých (1862—67), kteréž časopisy spolu redigoval, a psal do Květů, Vlastimila, Lumíra a Naučného Slovníka. Zemřel 20. září 1867.

Podlipská Žofie, rozená Rottová, nar. 15. května 1833 v Praze, choť předešlého. Sepsala některé básně (v almanachu Máji), povídky pro mládež, román Dvoji vychování (1864), List bývalé vychovatelky ke svým sechovankám (1868), a psala do Lumíra, do Zlaté Prahy, do Rodinné kroniky a do Květů (1866—68).

Podolský z Podolí Šimon, nar. r. 1562, měřič zemský v Praze. Sepsal Knižku o měrách zemských (1617).

Pohan Václav AL, nar. 5. září 1791 v Polhřimově, děkan v Poříčí nad Sázavou. Sepsal Písň pohřební (1850), Žlomy z žalmů Davidových (1833), Květný věneček dítkám školním (1838), Život A.

Hazikýře (1840) a psal do Přítelů mládeže, Čechoslava, Věely a jiných časopisů. Zemřel v Olbramovicích 25. července 1850.

Pohl Jan Václav, učitel jazyka českého na voj. akademii ve Vídni. Sepsal gramatiku a dobropísemnost českou (něm. r. 1756 a 1768). Zemřel ok. r. 1785.

Pohořelý Josef Mirumil, nar. 8. března 1808 na Horách Kutných, farář v Nové Vsi blíž Kolína. Sepsal povídky Jarošín a Svatava (1828), Jaronka (1830) a Jarbor a Miloslav (1831), přeložil Sinzlovu životy svatých (1844) a život Krista P. (1844), vydal Kancionál (1842), knihy modlitební a jiné spisy nábožné

Polmon František, nar. 29. ledna 1817 v Polně, ředitel hlavní školy v Slavkově na Moravě. Přeložil A. Štolze Kalendář pro čas a věčnost (1845), Bihlerova kázání (1849), Schanzenbachův Život Ježíše Krista (1866), Filotheu sv. Fr. Saleského (1865), vzdělal Kázání příležitostná (1854), Přehled dějepisu cír. (1857) a vydal znovu Bečákův Kancionál (1856).

Pok Václav (Poděbradský), nar. 23. září 1829 v Poděbradech, kancelista zemský v Praze. Sepsal básně Nová doba (1862), rozličné básně k příležitostem a psal do některých časopisů.

Poklop Jan V., nar. 3. června 1839 ve Velké Turné blíž Strakonice, učitel na hlavní škole u sv. Petra v Praze. Sepsal Zeměpis pro mládež v Čechách, a pro mládež na Moravě a Slézsku, Zeměpis pro mládež obecných škol, též Dějepis pro mládež (1868) a přispěl do Národní školy, do Pěstouna a do Učitelských listů.

Pokorný Martin, nar. 30. listopadu 1836 v Hradci Králové, profesor na Malostranském gymnasiu reálním v Praze. Sepsal Vyšší rovnice (1865), s J. Baldou Základy technologie (1862), a J. Jahnem druhý díl Kroniky práce, a psal do Literárních listů, do Kroka (1866) a do Naučného Slovníka.

Polák Matěj Milota Zdirad, nar. 29. února 1788 v Zásnuckách, profesor jazyka českého na vojenské akademii Novoměstské, posléz generalmajor. Sepsal lyrickou báseň Vznešenost přírody (1819), některé básně do Prvotín pěkných umění a do Miliny (jmenovitě píseň Sil jsem proso na souvrati), a popsal v Dobroslavu Cestu svou do Vlach (1820). Zemřel 31. března 1856

Polášek František, nar. 4. října 1757 v Přibotě, vicerektor generálního semináře Hradištského (1786—90), profesor богословіа na lyceum v Olomouci (1794—1803), a potom farář a děkan v Dolanech. Kázatel na slovo vzatý. Sepsal Výklad na epistoly nedělní (1782), Nový zákon pro lid (1791), Křesťanské mravní učení v příkladech (1807), Rozvrhy kázání (rukopis) a některé jiné spisy nábožné. Zemřel 4. července 1818.

Pondělík František, nar. 4. října 1828 v Budějovicích, kaplan v Údlicích. Sepsal Rukověť dějepisu zjevení Božího (1859).

Z Prahy Vavřínek, viz z Březové Vavřínek.

Z Prachatic Křístan, nar. ok. r. 1368 v Prachaticích, doktor a profesor na vysokém učení Pražském, od r. 1405 farář u sv. Michala, administrátor konsistoře podobojí (1437—39) Slovutný matematik, lékař a theolog. Sepsal Bylinář (1416) a knihy lékařské (vyd. r. 1544). Zemřel 5. září 1439.

Pravda František, viz **Hlávka Vojtěch**.

Prefát Oldřich z Vlkánova, nar. 21. května 1523, měšťanin Pražský. Vypsal cestu svou do Benátek a do Palestiny (1563). Zemřel 26. července 1565.

Přel Jan Svatopluk, nar. 4. září 1791 v Praze, doktor lékařství a profesor zoologie a mineralogie na univ. Pražské, hlavní vzdělavatel přírodovědy české. Sepsal a vydal Rostlinář s obrasy (1820), Luěbu (1828), Ssavecťvo (1834), Nerostopis (1837), Počátky rostlinství (1848) a obširný Rostlinopis (1846), přeložil Ouvierovo dílo o převraťtech kůry země (1834) a Poppeovu technologii (1836) a psal do Kroka (1821—37) a do Časopisu technologického (1838), kteréž časopisy redigoval. Zemřel 12. dubna 1849.

Přibík z Hradenina, nazván **Pulkava**, mistr svob. umění, správce školy u sv. Jiljí v Praze a potom farář v Chudenicích. Přeložil z latiny Kroniku Českou, z nařízení cis. Karla IV. sepsanou. Zemřel r. 1380.

Přibík Jan Pravoalav, nar. 4. dubna 1811 v Mníšku, učitel v Berouně a ve Vysocanech. Vydal Mluvnici německé a české řeči (1847), Počítání písemné (1837), Čítanku přírodopisnou (1851) a některé jiné spisy pro mládež; též přeložil několik her divadelních.

Procházka František Faustín, nar. 13. ledna 1749 v Nové Pace, kněz řádu Paulánského, bibliotekář universitní a ředitel gymnasiální v Praze. Vydal Nový zákon, Bibli svatou (1780 a 1804), Kroniku Boleslavskou (1786), Kroniku Pulkavou (1796), Prefátovu cestu do Jerusalema, a některé spisy sv. Augustina a Erasma Roterodamského. Zemřel 2. prosince 1809.

Procházka Jakub, nar. 23. července 1818 ve V. Pavlovicích v Brněnsku, špiritual kláštera Voršilinského v Brně. Sepsal Život sv. Františka Borgia (1860) a sv. Aagely (1862), přel. z franciny Život sv. Alžběty (1855) a psal do Hlasu Brněnského.

Procházka Josef (Devitský), nar. 18. února 1811 v Jindř. Hradci, doktor lékařství tamtéž. Sepsal Rozmluvy české a německé (1848), Nerostopis (1852), povídky Perle a koraly (1842), přeložil některé povídky Schmidovy, Nieritzovy a jiné a hry divadelní Dobrý ton (1837), a Dva přátelé a jeden kabát (1838), též psal do Večerního vyrazení, Jindy a Nyní, Lumíra a do Květů (Děje Jindřichohradecké). Zemřel 18. června 1856.

Procházka Josef, nar. 28. února 1822 v Měchvostech, první kazatel evang. v Námyslově v pruském Slézsku, nyní v Lysé v Čechách. Přeložil Školku řeči uherské (1846), Zachokkův Křesťanský

poklad domáci (1851) a sepsal Upřímné slovo ke katolickým měšťanům a Vádcce lidu (1850).

Procházka Matěj, nar. 4. února 1811 v Brtnici na Moravě, profesor náboženství a jazyka českého na vyš. gymn. Brněnském. Sepsal některé básně, povídky. Obrana Marie (1855), Život bl. Jana Sarkandra (1861), biskupa Stanislava Pavlovského (1862) a s Frant. Valouchem Život sv. Jana Kapistrána (1858), přeložil Fesalerovy Dějiny církve Kristovy (1865) a Dějiny zjevení Božího (1866), a psal do Hlasu jednoty katolické, jež od r. 1849—51 redigoval, do Cyrilla a Methuda (1849), Časop. kat. duchov., Blahověsta a do jiných časopisů, též do kalendáře Moravana.

Procházka Tomáš, nar. 11. prosince 1803 v Ivančicích na Moravě, kaplan tamtéž. Sepsal Putování Krista Pána (1853) a psal do Čas. kat. duch., Blahověsta a do jiných časopisů. Zemřel 8. června r. 1868.

Procházka Vojtěch, nar. 18. dubna 1781 v Praze, farář v Kojeticích a posléz u sv. Vojtěcha v Praze. Sepsal některé písně, Kázání postní (1829) a několik kázání k slavnostem, psal do Hlasatele a redig. Čas. kat. duch. (1828). Zemřel 19. listopadu 1854.

Prusinovský Vilém z Vického, nar. r. 1534 na Vickově v Moravě, probošt u sv. Petra v Brně a od r. 1565 biskup Olomoucký. Sepsal některé listy poselací, chované v archivě Kroměřížském. Zemřel 16. června 1572.

Puchmayer Antonín, nar. 11. ledna 1769 v Týně nad Vltavou, farář v Radnicích. Složil básně, tištěné v Sebrání básní a zpěvů (1795—1814) a podruhé s názvem „Fláčky“ (1833), přeložil Montesquieuovu báseň Ochrám Gnidský (1804 a 1836), sepsal Dobropisemnost ruskočeskou (1805), Rýmovník (1824) a pojednání o prosodii české (1833), Kázání nedělní (1825) i aváteční (1826) a převedl na česko Kašpara hraběte ze Šternberka Pojednání o bylinářství (1819) a Krátké naučení o hospodářství (1817). Zemřel v Praze 29. září 1820.

z Púchova Zikmund (Ziga Púchovský), nar. ok. r. 1520 v Chraštaněch, šlechtic učený. Vzdělal dle Šeb. Münstera Kosmografii Českou (1554) a sepsal část Kroniky české, která však tiskem nevyšla. Zemřel asi r. 1584.

Püner Kliment, nar. 1811 v Praze, doktor lékařství v Modoři v Uhřích. Přeložil Bulverův román Noc a jítro (1845) a některé jiné povídky a hry divadelní.

Purkyně Jan, nar. 17. prosince 1787 v Libochovicích, doktor lékařství, první (1824—48) profesor fyziologie na universitě Vratislavské, od r. 1849 na univ. Pražské. Slavný fyziolog a přírodopysmec. Sepsal mnoho pojednání přírodovědeckých do Kroka, do Čas. Mus. a do Živy, zejména o ideálnosti prostoru zrakového (1837), psychologické bádání o prostozoru (1840), o fyziologii vůbec (1852), o zprostonárodnování věd (1863), o fyziologii snů (1857), o animálním magnetismu

(1856), o člověku a přírodě (1853), o člověku eo vládci přírody (1854), o smyslech (1853), o dýchání (1856), o tajemnostech přírody (1859), o akademii (1861), o zřízení české nár. akad. vědecké (1863) a j.; kromě toho přeložil Schillerovy lyrické básně (1841) a část Tassova Osvozeného Jerusáléma, redigoval Průmyslovou školu (1858—62) a rediguje Živu (1853—68).

Purkyně Emanuel, nar. r. 1832 ve Vratislavi, doktor filosofie a prof. přírodních věd na lesnické škole v Bělé. Sepsal některé rozpravy o botanice a přírodovědě do Živy a do Naučného Slovníka.

Q.

Quadrát Bernard, nar. 12. listopadu 1821 v Praze, profesor chemie na technickém ústavu v Brně. Sepsal Základy chemie pro školy reální (r. 1862) a přispěl do Časop. Mus.

R a Ř.

Ráb Václav, nar. r. 1807 v Benátkách nad Jizérou. Sepsal Básně smíšené (1836). Zemřel 19. prosince 1838.

Radlinský Ondřej, nar. 8. července 1917 v D. Kubíně v Oravě, doktor theol. a farář v Kútach blíž Holiče. Sepsal Pravopis slovenský (1850), Nábožné výlevy srdce a Výklad nedělních evangelií (1851).

Randa Antonín, nar. 8. července 1834 v Bystřici nad Úhlavou, doktor práv a profesor zákonníka občanského a práva občodního na univ. Pražské. Podal některá důkladná pojednání do Právnicka.

Rank Josef, nar. 22. října 1832 v Hubertově v Žatecku, adjunkt archivu městského v Praze. Sepsal kapesní slovník novinářský (1862), Slovník kapesní jazyka českého a německého (1863), spisek Poláci a Rusové (1863), sestavil kalendář šokol (1868), vzdělal část Vočadlova Českého právníka a podal některé články do Slovníka Naučného.

Rank Karel, nar. 12. ledna 1836 v Hubertově v Žatecku, spisovatel v Praze. Sepsal Rostlinopis a slovník rostlinářský (r. 1868) a přispěl pracemi do Lumíra, Hvězdy Olomoucké a do Hospodářských novin (1862—68).

Rautenkranc Josef, nar. 22. března 1776 v Hradci Králové, ředitel hlavní školy v Nových Dvorch, potom farář v Sedleci. Sepsal některé básně vlastenské, mnoho článků naučných a publicistických do Hlasatele a Prvotín pěkných umění, Cvičení v mluvení jazykem německým (1808) a Kázání postní (1825) a přeložil některé spisy Jaisovy pro děti, knihu modlitební Pokrm duše a jiné. Zemřel 22. července r. 1817.

Rayman Frant. Josef, nar. 8. března 1762 v Jičíně, děkan v Častolovicích. Složil písně nábožné, básně epické *Máří Magdalena* (1816), *Poslední soud* (1817) a *Josef Egyptský* (1820) a veselohry *Sedlské námluvy* (1819) a *Vyhrané panství* (1820). Zemř. 3. led. 1829.

Řehák Antonín, nar. 2. srpna 1809 v Hradišti v Boleslavsku, profesor theologie, pak vicerektor semináře Litoměřického. Sepsal *Patristickou encyklopedii* (1851—56) a modlitby *Nábožná památka zesnulých v Pánu* (1845). Zemřel 13. ledna 1851.

Řehoř bratr, šlechtic český, původce jednoty bratrské r. 1467. Sepsal *Zprávu o počátcích bratří českých*, *Sedmero psaní k Rokycanovi*, *ujci svému*, a několik spisů náboženských. Zemřel v Brandýse nad Orlicí 12. srpna 1474.

Rendel Albrecht z Ústavy, prokurátor a r. 1516 podkomoří království Českého. Sestavil s p. Petrem a Zdenkem ze Šternberka první *Zřízení zemské*, vyd. r. 1500. Zemřel 9. září 1522.

Renger Karel, nar. 4. ledna 1842 v Jenčovicích blíž Turnova, spisovatel tamtéž. Sepsal některá přírodovědecká pojednání do *Živy* (1861—64) a do *Květu* (1866).

Rešel Tomáš, nar. v Jindř. Hradci, farář v Jarošově. Sepsal *Slovník latinskočeský* (1560) a přeložil knihu *Jesus Syrach* (1557), *Kázání Fridricha*, biskupa Vídenského (1561), *Katechismus* (1562) a *Nekřesťanské láni* (1562). Zemřel po r. 1575.

Řešetka Michal, nar. r. 1794 v Bobotě v Třebíčské stolici, farář v Dubnici a H. Súči. Vydal *Kázně příhodné rozličných kazatelů* (1831) a přeložil *Výklad nedělních evangelií* (1851). Zemřel 9. května 1854.

Rettig Jan, nar. 21. července 1774 v Kvásínách blíž Solnice, rada magistrátní v Rychnově a v Litomyšli. Složil některé básně a frašky *Kouzelná píšťala* (1810). Neškodi přátel zkoušeti (1822) a *Sňatek ze žertu* (1841), a psal do *Dobroslava*, *Čechoslava* a *Milozora*. Zemřel 26. července 1844.

Rettigová Magdalena Dobromila, rozená Artmannova, nar. 31. ledna 1785 ve Všeradicích v Berounsku, manželka předešlého. Sepsal *Mařenčin košíček* (1821), *Věneček* (1825) a *Chudobišky* (1829), několik her divadelních, *Českou domácí kuchářku* (1826) a *Mladou hospodyni* (1840), přeložila *Kotzebuevy Příběhy pro dcery* (1828) a *Knihu modlitebni pro ženské* (1827) a psala do *Dobroslava*, *Čechoslava*, *Milozora*, *Miliny*, *Jindy* a *Nyni*, *Rozličnosti*, *Poutníka*, *Přítele mládeže* a do *Čas. Mus.* Zemřela 5. srpna 1845.

Reuss Gustav, nar. 4. ledna 1818 ve Velké Revúci na Slovensku, doktor lékařství tamtéž. Sepsal *Květenu slovenskou* (1853) a podal pověsti slovenské a památnosti historické i národopisné do *Čas. Mus.* a *Památek archeologických*. Zemřel 12. ledna 1861.

Řezáč Frant. Josef (Polehradský), nar. 8. ledna 1819 v Polehradech, první špiřituál u sv. Jiří v Praze, nyní farář v Litni. Sepsal

Mluvnicki pro mládež (1849), *Obráz země českoslovanských* (1849), *Obráz země České* (1844), *Myšlenky o vězenství* (1852), *Pobožnosti k časům posvátným* (1855) a mnoho pojednání do pedagogických časopisů *Školy a života* (1855—64) a *Obecných listů naučených* (1860—61), jež redigoval.

Řezníček Josef, nar. 1. května 1823 v Praze, úředník při krajském soudu v Plzni. Sepsal *Novely* (1847) a romány *Jihí Doupovec* a *Nepřátelé poctivosti* (1856).

Rieger František Ladislav, nar. 10. prosince 1818 v Semilech, doktor práv a majetník statku Malečského v Praze. Publicista a řečník výtečný. Složil některé básně, přeložil divadelní hry: *Pan Čapek od hr. Fredra* (1853), *Philippertova škaradou sestru a Ohojckého Vládu a lásku*, též *Irvingův Život Mohamedův* (1854) a *Drozovo politické hospodářství* (1853); sepsal rozpravu o statecích a pracích nehmotných (1850), *O promyslu a postupu výroby jeho* (1860), *obraz statistický: Čechy, země a národ* (1863), *Rukověť k poznání příslušnosti zastupitelstva okresního* (1866). a psal do *Květů*, *Poutníka* (1847) *Lumíra*, *Čas. Mus.*, a *Naučného Slovníka*, jehož jest redaktorem.

Rizenkaft Alois, nar. 29. ledna 1813 v Plzni, ingrosista při účtárně v Praze. Sepsal *frašky Stará láska nezahyne* (1844) a *Lépe malým pánem býti nežli velkým* (1846), a přispěl ku *Květům* a k *Rodinné kronice* (1864).

Ritter z Rittersberka Ludvík, nar. 19. listopadu 1809 v Praze, učitel hudby ve Lvově, pak v Praze. Sepsal *Povídky* (*Zábavné spisy* 1853), romány *Kronika lázební* (1855) a *Rozbroj Přemyslovců* (1858), přeložil *Kockovy romány Voják a kněžna* a *Trojlistek studentů Pařížských* (1854), *Ustrjalovy Dějiny ruské* (1856) a *Siemienského Děje polské* (1863), a psal do *Květů*, *Věely*, *Lumíra* a *Čas. Mus.* Zemřel 6. června 1858.

Rodovský Bavor z Hustiřan, nar. r. 1526, pán na Radostově. Sepsal *Řeči starých filosofů* (1572) a rozpravu o pozeňnaném kameně filosofském, přeložil *Tajnosti Aristotelovy* (1574), *Život Alexandra Velikého* a některé věci z *Plutarcha*, kteréžto dva poslední spisy nazmar přišly. Zemřel v Budyni r. 1532.

Roh Jan, nar. v Domažlicích, kněz jednoty bratrské a důkladný znatel jazyka českého. Složil některé písně do kancionálu bratrského (1520), jež vydal s bratrem Lukášem, opravil *Nový zákon Boleoslavský* (1525), od bratra Lukáše přeložený, a mnohé jiné spisy od bratří sepsané. Zemřel v únoru 1547.

Rohn Jan Karel, nar. r. 1711 v Liberci, z řádu bílých křižovníků v Praze. Sepsal *Slovník čtyřdílný. česko-latinsko-německý*, nazvaný *Nomenclator* (1764—68). Zemřel 28. listopadu 1779.

Rokos Frant. Alex., nar. 25. března 1797 v Loděnicích, farář v Tachlovicích. Sepsal *báseň epickou Ivan* (1823), *Báseň smíšené* (1827), *Povídky pro mládež* (1830), *Výlevy citů křesťanských*

(1824), Pastvu duchovní (1831) a Kázání (1836—39): též psal do Čechoslava a do Květů. Zemřel 3. května 1850.

Z Rokycan Jan, nar. ok. r. 1395 v Rokycanech, farář Týnský a od r. 1444 administrátor arcibiskupství Pražského. Sepsal Výklady a kázání na čtení nedělní (1470) a některá jiná kázání, listy proti bratřím a některé traktáty polemičné. Zemřel 22. února 1471.

Rosa Václav, nar. ve Zdicích, doktor práv a rada při apelaci v Praze. Sepsal gramatiku českou, nazvanou Čechořečnost (1672 a Slovař etymologický. Zemřel 27. února 1689.

Rosácius Jan (Řešátko), nar. v Hořovicích, farář v Litni a od r. 1613 u sv. Mikuláše v Praze, r. 1621 ze země vypovězený. Sepsal Kázání pohřební (1613—20), Modlitby (1615) a Korunu neuvadlou českých mučedníkův Božích (1621).

Rosácius Tomáš (Řešátko), nar. v Soběslavi. Sepsal Písň o smrti a smrtelnosti (1607), Kancionál celoroční (1610) a přeložil Mathesiusův spis o stavu manželském (1574), Fischerovu Postillu dítek (1578) a Nové léto (1581).

Rozkochaný Klen, Slovák, rektor školní v Praze. Sepsal Slovník latinsko-český, řečený Bohemarius, r. 1360—64.

Rozum Jan Václav, nar. 7. září 1824 v Louňovicích, profesor na vyšší reální škole německé v Praze. Sepsal Hádanky mládeže (1849) a vydal některé jiné poučné a zábavné spisy mládeže, Krasořečníka (1852), Biblioteku staročeskou (1853—56) a Seznam knih českých (1854), též psal do Zlatých klasů, jež r. 1854 redigoval. Zemřel 13. dubna 1858.

Z Rožmberka Jošt, nar. r. 1430, probošt u sv. Víta na hradě Pražském a r. 1457 biskup Vratislavský. Sepsal traktát o spravedlnosti a nespravedlnosti, Podání královně Johaně (1465) a králi Jiřímu (1467), a přeložil Třinácte výrokův (šprochův) vajovských. Zemřel 12. prosince 1467.

Z Rožmberka Jošt, nar. 31. července 1488 v Krumlově, vladař domu Rožmberského. Sepsal knížku o štěpování (tisk. r. 1598). Zemřel 15. října 1539.

Rožnay Samuel, nar. ve Zvoleně na Slovensku, kazatel církve evangelické v H. Mičíně a v B. Bystřici. Přeložil Písň Anakreonovy (1812), Žabomyševálku (v Květech 1834), některé idylly Theokritovy (v Palkovičově Týdenníku), několik kusů Iliády a Krasického Myšiádu a psal do Videnských listů. Zemřel 14. listopadu 1815.

Rubež Frant. Jaromír, nar. 19. ledna 1814 v Čížkově, syndikus v Načeraci, posléz adjunkt soudu okresního ve Skutči. Humorista oblíbený. Sepsal Deklamovánky a písň (1837—47), Povídky a pověsti (1847), Harfenici (1844), Pan amanuensis na venku (1842), vydával s F. Filipkem a F. Hajníšem žertovného Palečka (1842—47) a psal do Květů, do Věely a do Vlastimila. Zemřel 10. srpna 1853.

Ruda Josef, nar. 17. března 1807, doktor lékařství a knihovník Českého Museum v Praze. Vydal spis o loterii (1863) a o tabáku (1864) a psal do Čas. Mus. a do Archeol. památek.

Rudnay z Rudna Alexander, nar. 4. října 1760 ve sv. Kříži v Nitransku, farář Krušovský, arcijahen Šaštinský a od r. 1819 arcibiskup Ostřihomský a kardinál. Sepsal Kázně (1831) a přeložil některé listy Ciceronovy. Zemřel 13. září 1831.

Ruffer Vojtěch, nar. 14. prosince 1790, děkan koleg. chrámu na Vyšehradě. Sepsal Historii Vyšehradskou (1861), spisy nábožné: Devět stupňů k spasení (1855), Kristův bojovník (1853) a několikero knih modlitebních a psal do Čas. Mus. a kat. duchovenstva.

Ruffer Eduard (Zünger Em.), nar. 27. prosince 1835 na zámku Libwerdě v Dolní Lužici, spisovatel v Praze. Sepsal mnohé básně k příležitostem, některé básně a novely do Rodinné kroniky (1864) a do Květd (1866), román Papež a revoluce a truchlohu Na Balkáně (1868); též vydal s J. Vilímkem Veselého zpěváka (1862).

Rulík Jan, nar. 20. února 1744 ve Žlebích, měšťanin a choralista v chrámě sv. Víta v Praze. Složil některé básně k příležitostem, povídky Veselý Kubiček a Boženka, přeložil Zábavné povídky (1804), Cestu z Moskvy do Číny (1800), Historii tureckou (1809), Schiffnerovu Galerii znamenitých osob země České (1803—10) a Krátká kázání (1810); vydal Kalendář historický (1797—1806), Učenou Čechii (1807) a mnoho jiných menších spisů historických a naučných; též redigoval Vlastenské noviny (1808). Zemřel 6. června 1812.

Růžička Josef, nar. 14. března 1808 v Kohoutově v Časlavsku, vikář a katecheta něm. církve evang. v Praze. Vydal Sartoriovu postillu, Leškův Zpěvník (1854), Českobratrského Hlasatele (1849), kalendář Českobratrský (1852—55) a Bibli Kralickou (1865).

Růžičková Vlastimila, nar. 8. června 1828 v Plzni. Sepsala Básně (1859), novelu Msta v Lumíru, přeložila Zschokkova Uprchlce v Horách Jurských (1847) a některé jiné povídky.

Rvačovský Vavřinec, nar. 1525 v Roudnici, farář v Bohdánči, potom v Jevíčku a v Budějovicích na Moravě a posléz děkan ve Slaném. Sepsal Knížku Zlatou (1577), Masopůst (1580) a Výklad modlitby Páně (1585). Zemřel po r. 1585.

Ryba Jakub, nar. 26. října 1765 Přešticích, učitel v Rožmitále. Vydal Dvanácte písní mládeže (1800), Písně pohřební (1805) a Základy umění hudebního (1817). Zemřel 8. dubna 1815.

Rybay Jirí, kazatel církve evang. v Cinkotě v Uhřích, pilný sběratel památek literatury staročeské. Sepsal Pravidla zdvořilosti (1795) a přeložil z uherského Katechismus zdraví (1795). Zemřel 4. ledna 1813.

Rybička Antonín, nar. 30. října 1812 ve Skutči, od r. 1849 —51 překladatel zákonů říšských, nyní dvorský sekretář nejvyššího soudu ve Vídni. Sepsal pragmatické životopisy některých spisovatelů

českých, zejména V. M. Krameriusa (1859) a Fr. V. Kamaryta (1867) o sobě, P. Kristina z Koldína a Melantricha z Aventinu, D. Kynského a J. Rautenkrance v Čas. Mus., J. Zieglera ve Škole a Živ., Ad. Zalužanského a M. Šuda ze Semanína v Živě a j.; podal mnoho pojednání topografických, genealogických a archeologických do Archeol. památek, do Čas. Mus. a Lumíra a Sbírku českých řečí a přísloví právníků do Právnicka (1861), popsal město Vídeň v Pontniku (1847), erby a počti stavu knížského v Čechách v Pojednáních české společnosti nauk (1862), psal o umění heraldickém (1863), a přispěl hojnými pracemi do Květů, do Věty, Blahověsta, Pontníka od Otavy, Sborníka, do Rodinné kroniky, zvláště pak do Naučného Slovníka.

Rychlovský Jan, nar. 24. prosince 1752 v Poniklém blíž Jilemnice, farář v Opočně, od r. 1796 kanovník a sv. Víta na hradě Pražském a r. 1806 sufragán arcibiskupův. Řečník slovníků. Sepsal Kázání nedělní, sváteční a příležitostná (1818—23). Zemřel 26. července 1811.

S.

Sabina Karel, nar. 28. prosince 1814 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal Básně (1841), hry divadelní: Ve studni (1867) a Černá růže (1868), Povídky a novely (1837 a 1845), romány Blouznění (1857), Hedvika (1858), Věčný ženich (1858—63), Jen tři léta (1860) a j., Historické obrazy (1844), Život Napoleonův (1848), Dějepis literatury československé až do r. 1620 (1860—66) a Kroniku války pruskorakouské (1867); též psal do Květů (1836 a 1866), Věnce, Vlastimila, Čas. Mus., Lumíra, Rodinné kroniky a do Svobody.

Sartorius Daniel, nar. r. 1704 ve Štítníku, kazatel cirkve evang. v B. Bystřici. Sepsal Květnou zahrádku bibliickou (1742), Bibliickou historii (1744) a Postillu sumovní (1746). Zemřel r. 1763.

Sázavská Anna, viz **Fričová Anna**.

Saska L. František, nar. 16 června 1832 v Libáni v Jičíně, profesor gymnasiální v Klatovech. Sepsal Mythologii řeckou a římskou pro gymnasia (r. 1867), přeložil Platonovu rozmluvu Laches (r. 1862) a Obranu Sokratovu (r. 1868), a psal do Čas. Mus. a Kroka (r. 1866), do Zlatých klasů, Humoristických listů a do Šumavana.

Szeberiny Jan, nar. 1780 ve Velké Vsi v Oravě, farář evang. a superintendent ve Štávnici. Sepsal některé řeči (1837) a vydal Zpěvník a Agendu. Zemřel 11. února 1857.

Sedláček Vojtěch, nar. 24. února 1785 v Čelákovicih, premonstrát kláštera Teplského a profesor matematiky a fysiky na filosofickém ústavu v Plzni. Sepsal Základy geometrie (1822), Základy fysiky (1825), Paměti Plzenské (1821), některé básně a kázání ku příležitostem, a psal do Hlasatele (1818), Rozmanitostí, Dobroslava,

Přítel mládeže, Časop. Mus., a Časop. katol. duchovenstva. Zemřel 2. února 1836.

Semian Michal, nar. v srpnu r. 1741 ve Vradišti blíž Uh. Skalice, kazatel evang. v Pezinku. Složil některé písně, Historii knížat a králův Uherských (1786) a vydal Písmo svaté. Zemřel r. 1810.

Sicha Karel, nar. r. 1815 v Úsobrně blíž Jevíčka, farář v Hošťálkově na Moravě. Sepsal Kázani (1855—57).

Sichra Matěj, nar. 21. prosince 1776 v Ústí nad Orlicí, farář v Jimramově a ve Žďáře na Moravě. Sepsal Povídatelé (1815—17), Kratochvilníka (1819), Povídačky pro mládež (1822—25), Kratochvilnou věselinku (1827), Fraseologii českou (1821—22), Kázani nedělní (1814) a sváteční (1817) a hospodářskou knihu Velešlavín (1847); přeložil několik her divadelních, a psal do Prvotin pěkných umění, do Dobroslava, Milozora, Poutníka slov., Přítel mládeže a Časop. Mus. Zemřel 19. března 1830.

Silvan Jan, nar. asi r. 1500 na Slovensku, pisal pana Popela z Lobkovic v Čechách. Složil Písně nábožné (1571). Zemřel 14. února r. 1572.

Skála ze Zhoře Pavel, nar. 10. července 1583 v Praze, radní pisal v Žateci, od r. 1618 úředník vlády directorské v Praze a od r. 1628 co vyhnanec ve Freibergu v Míšni. Proslulý historik. Sepsal Chronologii církevní, jdoucí až do r. 1628 a obšírnou Historií církevní od časův apoštolských až do konce r. 1623. Zemř. po r. 1640.

Sklívan Antonín, nar. 7 dubna 1818 v Kruzburku, ředitel školy kupecké v Praze. Sepsal Nauku o slohu kupeckých listů (1850), Směnkářství (1850), Počítářství pro život obecný (1851), Českého obchodníka (1851), rozpravu o papírech státních (1857), o penězích, měrách a váhách (1858), o spořitelnách (1854) a o kupeckém účetnictví (1864); též přeložil Mócníkovy knihy početní a psal do Sborníka a Naučného Slovníka.

Sklívan Gustav, nar. 11. dubna 1831 v Kruzburku, profesor vyšší matematiky na polytechnickém ústavu Pražském. Sepsal rozpravu k theorii řad bezkonečných (1862), Základy analytické geometrie (1864) a Přednášky o algebraické analýsi (1865). Zemřel 6. ledna 1866.

Sladkovský Karel, nar. 22. června 1823 v Praze, doktor práv tamtéž. Publicista a řečník výborný. Sepsal některé řeči ku slavnostem, na př. k slavnosti Havlíčkově v Borové (1862), Komen-ského v Brandýse nad O. (1865), Kladení základního kamene k národnímu divadlu (1868) a j., a krom toho mnoho pojednání publicistických do Hlasu a do Národních Listů. Jeho řeči obsahují se ve zprávách stenografických sněmu Českého.

Sláma František, nar. 16. května 1792 v Bojenicích, farář v Chrásticích a děkan v Bechyni. Sepsal Obraz minulosti města Prahy (1836) a některé rozpravy historické do Časop. Mus., přeložil

několik spisů K. Schmida, a psal do Rozličností, Včely, Květy a do Čas. kat. duchovenstva. Zemřel 5. srpna 1844.

Slavata Vilém z Ohlumu a Košumberka, nar. 1. prosince 1572 na Čestíně Kosteletě, za císaře Rudolfa II. dvorský maršálek a po bitvě Bělohorské nejvyšší kancelář král. Českého. Sepsal Příběhy od Ferdinanda I. až do Rudolfa II. a Paměti své o věcech z let 1600—1620. Zemřel ve Vídni 19. ledna 1652.

Slaviček Josef, nar. 10. března 1818 v Tišicích, profesor práva a řádu trestního na akademii Prešpurské, pak na universitě Pražské. Sepsal Úvod ve studium trestního práva a rak. zákona trestního (1866) a psal do Právnicka (1862). Zemřel 26. září 1867.

Sloboda Daniel, nar. 20. prosince 1809 v Uh. Skalici, farář evang. v Rusavě na Moravě. Sepsal Rostlinictví (1852), přel. M. Ferreála Tajnosti inkvisice (1863) a psal do Týdenníka mor. (1848), Moravských Novin a Moravské Orlice.

Slota Jiří, nar. 24. března 1819 v Rajci v stolici Trenčanské, první kaplan v Žeraticích u Brna, nyní farář v Tužíně blíž Přivize na Slovensku. Vydal Zrcadlo maličkých (1847), Historii gymnásium B. Bystrického (1858), redigoval církevní časopis Cyrill a Method (1854—55) a Slovenského národního učitele (1860—64) a psal do některých časopisů církevních.

Slovák Pavel (Slovaciás), kněz jednoty bratrské a od r. 1596 správce sboru Landěšpurského. Přeložil J. Leria Historii o plavení se do Brasilie (1590) a Lavatisova kázání o drahotě a hladu (1591) a sepsal traktát o moru a zemětřesení (1600). Zemřel 7. ledna 1604.

Slovák Václav, nar. v Turnově, farář ve Střenci a od r. 1590 a v Rožďalovicích. Sepsal Výklady řeči celoročních (1613), Vysvětlení biblí malé (1615), Modlitby obecné (1610) a jiné spisy nábožné. Zemřel po r. 1620.

Smetana Josef František, nar. 11. března 1801 ve Svinštanech blíž Náchoda, kněz promonstrátského kláštera Teplského a profesor fysiky a přírodopisu na filosofickém ústavu, pak na gymnásium v Plzni. Sepsal Základy hvězdářství (1837), Fysiku (1842), Počátky fysiky (1852), Obraz starého světa (1834) a Obecný dějepis občanský (1846), a podal mnohá pojednání do Kroka, do Čas. Mus., do Čas. kat. duchov. a do Živy. Zemřel 18. února 1861.

Smolík Josef, nar. 6. listopadu 1832 v Novém Bydžově, profesor na vyšší škole reální v Pardubicích. Sepsal Nauku o slohu (1858), Početní knihu pro nižší gymnasia (1861), Rovnice (1864), Životy matematiků českých a psal do Živy (1863) a do Kroku (1865).

Sobek Burián z Kornic, r. 1517—24 kancelář Starého města Pražského. Přeložil knihu kronik Jana Kariona (1541). Zemřel po r. 1542.

Sobotka Ferdinand, nar. r. 1836 v Nouzovském mlýně blíž Kolína. Básník samouk. Složil některé básně, tištěné v Lumíru.

Solař Jeronym, nar. 3. května 1827 v Jindřichově Hradci, kněz premonstrátského kláštera Želivského. Sepsal Dějiny biskupství Kralohradeckého (rukopis) a přispěl do Archeol. památek.

Srdínko František, nar. 7. února 1830 v Kuklenách, ředitel arcibiskupského alumnátu v Praze. Přeložil J. Schustera Bibliický dějepis (1863), I. Stelziga Rozjímání jinochů a panen (1865) a psal do Blahověsta, jež rediguje, a do jiných časopisů.

Srnc z Varvažova Jakub, nar. v 1. polovici XVI. století. Sebral Přísloví česká, vyd. r. 1582.

Soukop Jan, nar. 10. května 1826 v Třebíči, farář v Doubravici na Moravě. Sepsal básně, nazvané Velehradky (1862), Kytici Velehradskou (1863) a jiné básně k příležitostem, popsal Macocha a jeskyně Sloupské (1858) a psal do Hlasu Brněnského, Blahověsta, Živý, Mor. Orlice a do kalendáře Moravana.

Stach Václav (Podbělovský, Petráň), nar. 1757 v Přešticích, od r. 1791—1801 profesor theologie pastorální na lyceum Olomouckém, potom na odpočinku ve Vídni. Sepsal některé básně k příležitostem a Starého veršovce (1805), Příruční knihu učitele lidu (1787), přel. Rojkovu Historii sněmu Kostnického (1785), Jindř. Seilera Náboženství nedospělých (1785), J. Federsenna Knihu mravů křesťanských (1786) a F. Gifschitze Výklady pastorální theologie (1789). Zemřel ve Vídni 24. dubna 1831.

Staněk Jan, nar. 29. května 1828 v Poříčí na Sázavě, profesor chemie na polytechnickém ústavu v Praze. Sepsal Chemii obecnou (1858—60) a psal do Pozora (1863). Zemřel 23. května 1868.

Staněk Václav, nar. 4. září 1804 v Jarpicích blíž Slaného, doktor lékařství v Praze. Sepsal Základy pitvy s atlasem (1840) a Přehled lebosloví, Prostonárodní přírodopis (1843), přeložil Ohledán mrtvých těl (1857), vydal s K. J. Erbenem Rhazesovo rané lékařství (1863), a psal do Kroka, Květů, Včely, Vlastimila a do Čas. lékařů českých, jež spolu rediguje.

Stárek Jan, nar. 30. září 1795 v České Libchavě, doktor theologie a profesor mravního bohosloví a do r. 1847 řečí a literatury české na theol. ústavě v Hradci Králové. Přeložil Sv. Cypriána spisy vybrané (1844), některé spisy sv. Jana Zlatoustého, Historii církevního zjevení (1861) a psal do Čas. kat. duchov., Přítelů mládeže a Časopisu Musejního.

Starý Karel, nar. 24. října 1832 ve Vepřové blíž Přibyslavi, učitel na vyšší dívčí škole v Praze. Vydal Obrazy z přírody (1862), přeložil Schöndlerovu Zoologii a botániku (1865) a sepsal mnohé rozpravy přírodopisné v Živě, v Rodinné kronice, v Obrazech života a v Boleslavanu.

Straněnský Jan, nar. r. 1520, měšťan Počátecký. Vydával (od r. 1545—1578) Minucei a pranostiky české, přeložil postilly J. Hof-

mistra a (1551) a J. Spangenberg (1546). vydal Lament otců sv. (1572), některá kázání a knihy modlitební a naučné. Zemř. po r. 1588.

Stranský Antonín, nar. 29. října 1793 ve Velké Řetově, profesor theologie pastorační, děkan v Chrudími a posléz školař a rektor semináře biskupského v Hradci Králové. Přeložil Zlatou knihu Tomáše Kempenského (1828), Jaisovo Dobré sítě a Modlitby dítek, též některé jiné knihy modlitební, a psal do Přítelů mládeže, jež od r. 1838—46 redigoval. Zemřel 14. srpna 1858.

Ze Strážnice Martin, Moravan. Opsal r. 1390 Klena Rozkošaného slova Bohemarius a jeho Průpovědi v dialektu Strážnickém.

Strýc Jiří (Zábřežský), nar. r. 1536 v Zábřehu na Moravě, starší jednoty bratrské v Hranicích a Židlochovicích. Uvedl u verše Žalmy neb zpěvy sv. Davida (1587), přel. Kalvínův spis Sklad velikého zboží moudrosti nebeské (1595) a byl spolupřekladačem bible Kralické (Žalmů). Zemřel 25. ledna 1599.

Studnička Frant. Jos., nar. 27. června 1836 v Janově blíž Soběslavi, doktor filosofie a profesor vyšší matematiky a anal. mechaniky na polytechnice v Praze. Sepsal Stručný světlopis (1862), Základy sferické trigonometrie (1865) a Vyšší matematiku v úlohách (1865), a psal do Almanachu Dunaje (1861), Hvězdy Olomoucké (1862), Živy, Poutníka od Otavy, Květy (1866) a do Slovníka Naučného.

Sušil František, nar. 14. června 1804 v Rousínově v Brněnsku, doktor bohosloví a profesor bibl. studium nového zákona na theol. ústavu Brněnském. Přední theologický učenec českomoravský. Sepsal Básně (1847), Růže a Trní (1851), Anthologii z Ovida, Katula a j. (1861), Prosodii českou (1861), sebral a vydal Moravské národní písně (1860), přeložil Spisy sv. Otců apoštolských (1837), Hymny církevní (1846 a 1851) a J. Flavia Válku židovskou (1856). Zvláště památným učinil se novým z řečtiny přeložením a obšírným výkladem Evangelii (1864—1867). Kromě toho psal do Poutníka slovanského (1826), do Kroka (1851), do Čas. Mus. a Čas. kat. duchov., do Blahověsta, Hlasu moravského a Moravana. Zemřel v Bystřici pod Hostýnem 31. května 1868.

Svátek Josef, nar. 24. února 1835 v Praze, žurnalista tamtéž. Sepsal historickou povídku Anna z Kunštátu (1860), román Poslední Vršovec (1867), Život Napoleona III. a G. Garibaldiho (1862), a psal do Zlatých klasů, Lumíra, Obrazů života, Čas. Mus. a do Času.

Světlá Karolína (Johanna Mužáková, roz. Rottová), nar. 24. února 1830 v Praze, choť profesora na vyšší reálce české tamtéž. Sepsala romány Lásky k básníkovi (1860), První Češka (1861), Na úsvitě (1864), některé povídky a novely o sobě (1865) a v almanachu Máji (1858—62), v Poslu z Prahy, v Lumíru, v Obrazech života, v Zlaté Praze, ve Květech (1866) a v Dědictví maličkých (1867).

Svoboda František, nar. 22. března 1778 v Praze, profesor gymnasiální v Litoměřicích, v Hradci Kr. a na Starém městě v Praze.

Složil některé písně a přeložil Zschokkův Zlatodol (1830), též Mravné povídky (1831) a některé jiné spisy Schmidovy a Jaisovy. Zemřel 16. července 1864.

Svoboda Jan Vlastimil, nar. 1. října 1803 v Hořepnicích, učitel na Hrádku a pak ředitel školy u sv. Mikuláše v Praze. Výtečný pěstoun malých dětí. Sepsal Školku (1839), Malého čtenáře (1840), Malého Písaře (1841) a Malého Čecha a Němce (1842). Zemřel 28. září r. 1844.

Svoboda Leopold, nar. 25. března 1823 ve Skutči, koncipista vlády zemské a překladatel zákonů zemských v Opavě. Podal některé práce topografické a genealogické do Archeol. památek a do Naučného Slovníka.

Svoboda Václav Alois (Navarovský), nar. 8. prosince 1791 v Navarově, profesor tříd humanitních na gymnásium Jindřichohradeckém a Malostranském v Praze. Složil některé básně, směšnobru Karel Skreta (1841), přeložil Výbor básní Schillerových (1847) a podal některé práce do Hlasatele (1808), Prvotín pěkných umění (1813), do Kroka, Čas. Mus. a Čas. kat. duchov. Zemřel 8. ledna 1849.

Svoboda Václav, nar. 13. dubna 1813 v Minicích, první profesor Staroměstského gymnásium Pražského a ředitel gymnásia Prešpurského, nyní školní rada gymnasiální v Praze. Sepsal Čítanku (1852), Skladbu jazyka latinského (1853) a psal do Čas. Mus. a j. č.

Sýkora Jan, nar. r. 1780, učitel na hlavní škole v Plzni. Sepsal Poukázání, dobře česky a německy čisti (1835) a Německou mluvnici Čechům (1844). Zemřel 2. září 1845.

V

Šádek Karel, nar. 29. června 1783 v Nové Pace, ředitel hlavní školy v Hradci Králové. Sepsal Zeměpis všeobecný (1822—24), Fysiku (1825) a Mechaniku (1830). Zemřel 18. října 1854.

Šafářík Pavel Josef, nar. 13. května 1795 v Kobelářově na Slovensku, do r. 1833 direktor gymnásium v Novém Sadě, posléz kustos a bibliotekář univerzitní biblioteky v Praze. Přední jazykozpytec slovenský. Sepsal Muzu tatranskou (1814), Počátky básnictví Českého (s Palackým r. 1818), Starožitnosti slovenské (1837), Národopis slovenský (1842), Mluvnici staročeskou (1845) a mnoho pojednání jazyko- a dějepysných do Kroka (1821), do Čas. Musejního, jež od r. 1838—43 redigoval, a do spisů české společnosti nauk; též některé rozpravy národopisné do Světozora (1834—35), jehož redaktorem byl; vydal Písně světské lidu slovenského (1823), Památky dřevního písemnictví jihoslovenského (1851), Památky písemnictví hlaholského (1852), Životy sv. Konstantina, Methodia a Simeona (1851), přel. částí Oblaků Aristofanových a Schillerovu M. Stuartku (1831), a psal do Prvotín pěkných umění (1817). Zemřel 26. června 1861.

Šafařík Vojtěch, syn předešlého, nar. 26. října 1829 v Novém Sadě, bibliotekář polytechnického ústavu v Praze. Sepsal *Základy lučby* (1859), přeložil *Humboldtovy Pohledy na přírodu* (1863) a psal do *Čas. Mus.*, do *Živy a Naučného Slovníka*.

Šamal Jan, nar. 22. června 1791, oficiál krajského soudu v Mladé Boleslavi. Slovnítný zahradník. Sepsal *Pěstování chřestí* (šparglu, 1852), *Venkovského zahradníka* (1865) a podal mnoho článků o zahradnictví do časopisů. Zemřel 4. srpna 1866.

Šanda František, nar. 27. prosince 1831 v Novém Městě u Chlumce, profesor matematiky na reálním gymnásium Tábořském. Sepsal *Měřitví a rejsování* (1860), *Rejsování od ruky* (1862) a *Počátky stavitelství* (1868), s J. Niklasem sepsal *Slohy stavební* (1865) a upravil znovu k tisku *Joendlovo Stavitelství* (1862) a psal do *Slovníka Naučného*.

Šanta Antonín, nar. 6. května 1817 v Choceň, děkan v Litomyšli. Přeložil z franc. *Guerinovy Cesty po světě* (1855) a psal do některých časopisů.

Šedivý Prokop, spisovatel v Praze. Sepsal povídky *Maran a Onyra* (1791), *České Amazonky* (1792), *Mnislav a Světovina* (1794), *Krásná Olivie* (1794) a j., hry divadelní *Masné krámy* (1796), *Lesní duch* (1799), *Pražští sládky* (1819), a přeložil mnoho jiných; též psal o užítku divadla (1793).

Šembera Alois Vojtěch, nar. 21. března 1807 ve Vysokém Mýtě, profesor řeči a literatury české na universitě Vídeňské a redaktor českých zákonů říšských. Sepsal *Historii pánů z Boskovic* (1836), *Vpád Mongolů do Moravy* (1841), *Historii Vysokého Mýta* (1845), *Paměti Olomoucké* (1861), spis o Slovanech západních v pravěku (1868) a *Dějiny řeči a literatury české* (1856—68); mimo to *Rozpravu o rovnosti jazyka česk. a něm. na Moravě* (1848) a *Základy dialektologie československé* (1864); přeložil *Řád soudu civilního pro Uhry* (1853) a *Obecný zákoník občanský* (1862), vydal M. J. Husí *Dobropisemnost* (1857), *Zákon o živnostech* (1860), *Základní zákony státní království Českého* (1864) a *císařství Rakouského* (1868), pořádal *Posla z Moravy* (1837—49) a psal do *Časop. Mus.* (1829), *Čechoslava* (1830), *Jindy a Nyní*, do *Květd, Včely, Týdenníka mor.* (1848), *Moravských Novin*, jež r. 1849 spolu redigoval, do *Mor. Orlice a Archeol. památek*.

Šembera Vratislav Kazimír, syn předešlého, nar. 4. března 1844 v Olomouci, žurnalista ve Vídni. Sepsal básně „Z mladých náder“ (1863), podal jiné básně do almanachu *Dunaje* (1861), do *Hvězdy Olomoucké* a do *Lumíra* a psal do některých časopisů.

Šíma Matěj (Teyřovský), nar. 14. února 1825 v Týřovicích v Berounsku, kněz církevní a vychovatel u hraběte Otakara z Černína. Přeložil *Prescotovy Dějiny španělské* (1866) a psal do *Naučného Slovníka* a některých časopisů.

Šimáček František Josef (V. Bělák), nar. 2. prosince 1834 v Kostelci nad Labem, spisovatel v Praze. Vydával a nejvíce pracemi zásoboval Posla z Prahy, spis zábavný a poučný (1857—60), pak politický (1863—68), podal mnohá pojednání, zvláště k průmyslu se vztahující, do Pražských novin (1856) a do Zlatých klasů, a psal pilně do Národu, jež r. 1866—67 redigoval.

Šimbera Tomáš, nar. 29. ledna 1817 v Mělčanech blíž D. Kounic, farář prvé v Komině u Brna, nyní v Myslibořicích. Sepsal Navedení ku včelařství (1861) a psal do některých časopisů.

Šimerka Václav, nar. 20. prosince 1819 ve Veselí, prvé profesor matematiky na gymnásium Budějovickém, nyní farář v Jenšovicích blíž Vys. Mýta. Sepsal Algebru pro vyšší gymnasia (1863) a Přídavek k ní (1864) a podal některé práce matematické do pojednání kr. české společnosti vědecké a do Kroka (1865).

Schindler Karel, nar. 13. července 1834 ve Zruči nad Sá-zavou, docent stavitelství a vyšší matematiky na lesnické akademii v Mariabruně. Sepsal Nauky lesnické (1865).

Šir František, nar. 15. října 1796 v Budyni, od r. 1820 profesor tříd humanitních, pak direktor gymnásium Jičinského. Přeložil a vydal Výbor ze spisovatelů řeckých (1826—28), Zápisky Marka Aurelia (1843), Kühnerovu Mluvnici řeckou (1852), některé povídky a pověsti Van der Veldovy, Müllnerovu smutnohru Vinu (1827), Obrazy Kavkazské (1842) a W. Skotta Richarda Lva (1865); sepsal Přehledpis (1835) a některá pojednání jazykozpytná a historická do Kroka (1824) a do Čas. Mus., též psal do Rozmanitostí, Čechoslava, Dennice, Květu a Včely. Zemřel 22. června 1867.

Škarda Jakub, nar. 11. března 1828 ve Škvřanech blíž Plzně, doktor práv v Praze. Sepsal Návod k úřadování starostů obecních (1861), právnickou část Vočadlova Českého právníka (1862), Výklad zákonů o záložnách a sýpkách (1863), vydal Sbírku zákonů rakouských (1863—64) a psal některá pojednání právnická do Právnicka, jež od r. 1864 rediguje, a publicistická do Hlasu a Národních listů.

Škoda Jan K., nar. 15. května 1810 v Přibrami, katecheta hlavní školy v Praze. Sepsal povídky Panna ve své důstojnosti (1840) a Ženská lest (1844), Postní řeči (1842) a psal do Přitele mládeže a do Květu.

Škorpík František (Zhorský), nar. 16. října 1814 v Malé Zhoři v Jihlavsku, doktor filosofie a děkan v Kučerově blíž Viškova. Sepsal Mluvnictví a zjevení (1847), Missie Tichomořské (1864) a psal do Čas. Mus., Hronky, Týdenníka (1848), Hlasu Brněnského a j.

Škultety August H., ředitel evang. gymnásium ve V. Revuci. Sepsal Básně (1840) a vydal s Palvem Dobšínským Slovenské pověsti (1858—61).

Šmídek Karel, nar. 17. května 1818 v Bystřici pod Pernštejnem, profesor náboženství na něm. gymnásium Brněnském. Psal do Hlasu

Brněnského, jež od r. 1859 rediguje, do Blahověsta, Časop. Mus., do Květn (1837) a do Mor. novin.

Šmitt Jan, nar. 10. září 1776 v Němech, učitel na hlavní škole Kutnohorské a Klatovské. Sepsal Malou gramatiku německou (1813), Dobropisemnost něm. (1819), Gramatiku českou (1816), Elem. knížku k německému čtení (1818), Českoněmeckého přítele dětí (1823) a přeložil některé povídky (1812—14). Zemřel po roce 1824.

Schneider Karel Sudimír, nar. 14. prosince 1766 v Hradei Králové, právní ve Smidarech. Vydal Okus v básnění českém (1823 a 1830). Zemřel 17. května 1835.

Šohaj František, nar. 25. listopadu 1816 v Pacově, profesor na Staroměstském gymnásium Pražském. Sepsal Krátkou mluvnici latinskou (1853), přeložil Sofoklova Antigonu (1851) a krále Edipa (1856), též Vynatky z tragiků řeckých (1854) a podal práce některé do Květn, do Věely a do Čas. Mus.

Šolthés Gerson, nar. 1. dubna 1812 ve Velenicích u Poděbrad, správce církve evang. v Libci. Sepsal některé básně v České Věele (1839), povídku Zajatý mezi Čerkesy (1840), řeči pohřební, nazvané Kvítí, sebrané na rovích miláčeků (1840), a psal do Květn, do Věely a do Lumíra. Zemřel 30. srpna 1860.

Šoltys Ondřej, nar. v Mošovcích, kazatel církve evang. v Ivančině v stolici Turčanské na Slovensku. Sepsal Jádro historie obecné (1829), Počátky evang. učení (1831), Malého gratulanta (1834) a psal do Kalendáře Fejerpatakyho. Zemřel r. 1861.

Špachta Dominik, nar. 4. srpna 1803 v Jilovém, doktor theol. a děkan v Karlíně. Sepsal Krátkou mluvnici polskou (1836), Homiletiku (1849), kázání postní, nazvané Pilát (1852) a Malý katechismus (1855). Zemřel 6. května 1859.

Špatný František, nar. 8. března 1814 na Boru v Prachensku, do r. 1849 hospodářský úředník, potom sekretář okresního úřadu na Smíchově a v Karlíně. Sepsal Slovník hospodářsko-technický (1843), Úřadování starostů obecních (1852), Zábavy myslivecké (1858), Holubářství (1862), Hedbávnictví (1863), redigoval Komersův Pokrok v rolnictví (1866) a psal do rozličných časopisů i do Naučného Slovníka.

Špindler J. Ervin (J. Květenský), nar. 29. srpna 1843 v Choceň, sekretář okresního zastupitelstva v Roudnici. Sepsal Básně (1866), román Bělohorští mučedlníci (1867), přel. Al. Meissnera Žizku (1864) a přispěl do Rodinné kroniky, Lady, Zlaté Prahy, Lumíra a Květn (1866).

Špinka Václav, nar. 13. září 1797 v Habrech, správce arcibiskupské knihtiskárny v Praze. Přeložil frašku Kotzebuovu Liška nad Lišku (1818), V. Skotta Puritány (1840) a jiné povídky, a psal do Rozmanitostí, Hyllosa a Dobroslava. Zemřel 7. února 1842.

Špot Jan, nar. 3. ledna 1813 v Praze, doktor lékařství tamtéž. Psal do Posla z Budče a do Časopisu lékařského.

Špot Karel, nar. r. 1812 v Praze, doktor lékařství v Paueiském Týnci. Sepsal Naučení o pomoci při porodu zvířat hospodářských (1863) a o Nemocech zvířat domácích.

Šrámek J. Jaromír (Březanovský), nar. 21. května 1820 ve Křtěticích blíž Vodňan, první farář evang. v Rozumicích v pruském Opavsku, nyní gymnasiální profesor v Petrohradě. Sepsal básně, nazvané Chudobky (1861), Mluvnici jazyka francouzského (1864) a některé povídky v Zahradě Budečské (1852).

Šrůtek Josef, nar. 2. září 1822 v Náchodě, sekretář kanceláře konsistořské v Hradci Králové. Vydal Liturgiku (1852), Svatopostní epistoly a evangelia (1853), Mešní zpěvníček (1862), knihy modlitební, přeložil některé povídky dítek a Ludv. z Granady život K Pána (1854), vydává časopis Školník (1851—66) a Dědictví Maličkých.

Štefan Kristian, nar. 6. prosince 1820 v Jičíně, první profesor gymnasiální, nyní spisovatel v Hradci Králové. Přeložil povídky Soavovy (1845), Gógolovy pověsti Podobizna, Nevský prospekt a Školáci Kyjevští (1846), Puškinovu Kapitánovu dceru (1847), Zajoskinova Jiř. Miloslavského (1851), Solohubova Taranta (1853), román Dvě modly (1862), Silvia Pellica spis o povinnostech (1862), část Cervantesova Don Quijota (1866) a Kornelia Nepota životopisy (1851). Psal také do Květů a do jiných časopisů.

Štefan Ondřej, nar. v Prostějově, kněz a od r. 1471 starší jednoty bratrské; spolupřekladatel Bible Kralické. Zemřel v Jaroměřicích 21. července 1577.

Štelcar Jan Želetavský, nar. r. 1530 na Horách Kutných, farář v Kopidlně. Psal O marnosti žen a panen (1586), Knihu o stvoření světa (1591), Knihy modlitební (1588), Kázání k příležitostem a přeložil Zprávu o lichvě (1596). Zemřel r. 1596.

Štěpánek Jan, nar. 19. května 1783 v Chrudími, sekretář a spolutvůdce divadla Pražského, posléz soukromník v Praze. Složil některé básně příležitostné, veselohry Vlastenci (1815), Čech a Němec (1816), Berounské koláče (1818), Pivovár v Sojkově (1823), Co se vleče, neuteče (1832), činohry Břetislav (1813), Obložení Prahy od Švédů (1822), Korytané v Čechách (1814) a j.; přeložil mnoho kusů divadelních, Hospodářskou knihu Jiří Volný, Ponaučené listy hospodářské (1838—44), Joendlovo Stavitelství (1839), a psal do Hyllosa (1820), Čechoslava (1822), Pražských novin a Včely (1836—44), kteréž dva časopisy s J. Tomíčkem redigoval. Zemřel 12. února 1844.

Štěpnička Frant. Bohumír, nar. 13. října 1785 v Opatově v Jihlavsku, komorní rada v Brně. Složil básně Hlas lry české (1817) a psal do Čechoslava, Dobroslava, Poutníka (1826) a Časop. Mus. Zemřel v Rak. Teplících 26. srpna 1832.

Šteyer Matěj Václav, nar. 13. února 1630 v Praze, jezuita a profesor. Sepsal Dobropisemnost českou (Žáček 1668), vydal Kancionál (1683), Postillu (1591) a Pekelný žalář (1876), byl spoluvyda-

vatelem Bible Svatováclavské (1677) a zakladatelem Svatováclavského Pědiectví (1669). Zemřel 7. září 1692.

Ze Štítného Tůma či Tomáš, nar. ok. r. 1325, pán na Štítném v Tábořsku, muž v klasikách římských, ve spisech sv. Otců a v písmě svatém důkladně zvěhlý. Sepsal některé výtečné spisy náboženské a mravokárné, zejména Řeči sváteční a nedělní, Řeči besední, Knihy učení křesťanského (1376) a Knihy o sedmi vstupních, přel. sv. Augustina Zrcadlo bříšných (ok. r. 1365) a Knížky Hugovy a přípravení svého srdce, a vzdělal asi 20 jiných menších spisů a rozprav. Zemřel r. 1405.

Štorch Karel Boleslav (Klatovský), nar. 15. listopadu 1812 v Klatovech, rada úřední zemské v Praze. Sepsal některé básně, Dárky hodným děvčátkům a chlapečkům (1846), přeložil Historii francouzskou a německou ku potřebě školní (1849), Balbího zeměpis (společně se Zapem a Amerlingem r. 1835) a Porchatovu povídku Tři měsíce pod aněhem (1853); vydal Zábavník konstituční (1848) a psal některá pojednání filosofická a zeměpisná do Čas. Mus. a jiné články do Slovanky, do Vlastimila (r. 1843 a 1844), jež redigoval, do Květů, Včely, Obzora (1855) a jiných časopisů.

Štrauch Antonín, nar. 13. března 1831 v Jičínově blíž Jičína, spisovatel v Praze. Sepsal román Pustý dům (1858), přeložil Szedlerovu povídku Semenka (1859), J. Dobrzaňského povídky Doma a za mořem (1863) a psal do Humoristických a Národních listů.

Štrobach Antonín, nar. 3. července 1814 v Praze, doktor práv a od r. 1849—53 rada vrchního soudu, potom advokát tamtéž. Sepsal Vzory výnosů soudních (1851) a některá pojednání v Časopise Mus., byl spolupřekladačem řádu soudu civilního (1847) a řádu trestního (1850) a psal do Květů a do Včely. Zemřel 22. listopadu 1856.

Štůlc Václav Svatopluk, nar. 20. prosince 1814 v Kladně, první duchovní správce v domě slepých a prof. náboženství na Staroměstském gymnásium, od r. 1860 kanovník na Vyšehradě. Sepsal básně Pomněnky na cestách života (1845), Perly nebeské (1865), České dumy (1867) a některé písně; Život sv. Cyrilla a Methuda (1857), sv. Prokopa (1859) a některých jiných svatých; několik knih modlitebních a spis polemický Renan a pravda (1864); přeložil Mickiewiczova Konrada Wallenroda (1837) a Špechterovy bajky dítek (1844); vydával Biblioteku katolickou (1844—59) a Besedy katolické (1860), redigoval církevní časopis Blahověst (1847—61) a občanské noviny Pozor (1861—62), a psal do Květů (1836 a 1866), do Včely, do Přitele mládeže, Vlastimila a Rodinné kroniky.

Štur Karel, nar. 25. března 1811 v Třebčíně, profesor na evang. gymnásium a potom kazatel v Modři. Sepsal básně Osvěta Tatry (1844) a podal jiné básně do Hronky (1836) a do Plodů přespurských (1839). Zemřel 13. ledna 1851.

Štur Ludevít, nar. 28. října 1815 v Uhroveti Zajovském v stol. Nitranské, spisovatel v Prešpurku a v Modře. Sepsal rozpravu O národních písniích a pověstech slovanských (1853) a psal do Hronky, do Květní, Vlastimila a Čas. Mus. Zemřel 12. ledna 1856.

Šturm Adam, nar. v Hranicích na Moravě r. 1530, radní písař v Litomyšli, potom kněz jednoty bratrské v Lipníku. Sepsal Výklady na evangelia (1540) a některé písně do kancionálu Šamotulského. Zemřel 5. října 1585.

Šturm Václav, nar. r. 1531 v Horšově Týně, jezuita a profesor. Sepsal Srovnání víry a učení bratrského (1582), Posudek kancionálu bratrského (1587) a některé jiné spisy proti bratřím českým. Zemřel v Olomouci 27. dubna 1601.

Šud Mikuláš z Semanína, nar. ok. r. 1485 v Litomyšli, mistr svobodných umění na vys. učení Pražském a slavný hvězdář a matematik. Vydával od r. 1520—47 kalendáře (Almanach či Minuce) a vzdělal Titulář čili formy listů kancelářských. Zemřel 23. dubna 1557.

Schulz Ferdinand, nar. 17. ledna 1835 v Ronově v Čáslavsku, spisovatel v Praze. Psal do Lumíra, do Zlaté Prahy, do Zlatých klasů, do Rodinné kroniky, do Květní (1866), též do Obzoru literárního, jehož redaktorem byl, a přeložil s jinými Julia Caesara česky Napoleona III.

Schulz Pavel, nar. 27. června 1828 v Knovizi u Slaného, sekretář obecní rady ve Mšeně. Přeložil Dumasův román Hrabě Monte Christo (1862), Štorechův román Katkův pacholek (1863), Korzeniowského romány Hrbatý a král Vyhnanec (1862) a některé povídky Hoffmannovy, též vydal Veselý zpěvník (1862), Pedagogiku všeobecnou (1863) a Přírodopis (1863).

Schwarz František, nar. 8. května 1840 v Pardubicích, sekretář okresního zastupitelstva v Plzni. Popsal národní slavnost k oslavě K. Havlíčka (1862), vyložil Zákon o okresním zastupitelstvu (1864), vydal almanach Růži (1860) a List otevřený o politickém a finančním řízení (1866), psal do Lumíra, do Času a Hlasu, Rodinné kroniky (1863—64), Dalibora a Poutníka od Otavy a redigoval r. 1864—65 Plzeňské noviny.

Schwarzer Augustin, nar. 13. července 1833 ve Voticích, doktor filosofie a profesor na vyšším hospodářském ústavě v Táboře. Sepsal Počátky mechaniky a strojínictví (1862) a přispěl do Živy a do Kroka.

Švenda František, nar. 9. dubna 1741 v Hradci Králové, exjesuita. Sepsal obšírnou historii města Hradce Králové (1799—1818) a některá kazání. Zemřel 15. února 1822.

Švihlík Antonín Alex., nar. 6. února 1794 v Kralovicích, farář v Tuchlovicích. Sepsal povídky Jan Bohomysl (1825), Helena z Jilovi (1841), Slavibor (1842), Marcel (1843), Nalezenec (1844) a j. Zemřel 26. září 1846.

T.

Tablic Bohuslav, nar. 6. září 1769 v České Březové na Slovensku, kazatel církve evang. v Kost. Moravcích. Vydal Slovenské veršovce (1805), Poesie (1806—12), přeložil Anglické musy (1831) a Boileauxovo Umění básnické (1832), Lidomila (1813), Spaldingovo Určení člověka (1802), Kratičkou dietetiku (1819), Sumu práv uherských (1801); sepsal Cesty Boží (1805), Sbírku svatých řečí (1821) a některé jiné spisy nábožné, též rozpravu o literním svazku Slováků s Čechy a Moravany v Čas. Mus. Zemřel 23. ledna 1832.

Táboraký Jan z Klokotské Hory, nar. 1500 v Klatovech, kněhpisar a strůjce nástrojů hvezdářských v Praze. Složil některé básně safské do kancionálů a popsal orloj na radnici Staroměstské. Zemřel r. 1570.

Tandler Josef Jakub, nar. 4. března 1765 v Praze, úředník při komorní hlavní výplatně tamtéž. Sepsal truchlohru Vůdce Taboritů a přeložil některé jiné hry divadelní (rukopis z r. 1787), Dokonalého jednatele či advokáta (1794) a vydal Popsání obyčejů při korunování králů českých (1791). Zemřel 8. srpna 1826.

Z Tardy Heřman, nar. 19. listopadu 1832 v Husinci v pruském Slézsku, od r. 1858 evang. farář v Hořatvi blíž Nimburka, nyní radní vrchní evang. rady církevní ve Vídni. Sepsal některá kázání, Dějiny církve evang. v Čechách od r. 1781 (v Památce slavnosti r. 1863), přeložil znovu a vydal Katechismus Heideiberský, Helvetskou konfesi a Malý kancionál (r. 1868), a psal do Hlasů ze Siona, jež redigoval, do Husa a Naučného Slovníka.

Tesař František, nar. 20. dubna 1818 v Dubně v Prachensku, učitel na vzorní hlavní škole v Praze. Sepsal Mluvnici německou (1855), Druhou mluvnici něm. (1856) pro hlavní školy a Cvičení mluvnická (1862), redigoval s J. Řeháčkem vychovatelský časopis Posel z Budče (1848—51) a časopis mládeže „Komenský“ (1865).

Tham Karel Ignác, nar. 4. listopadu 1763 v Přelouči, učitel jazyka českého v Praze. Sepsal některé básně k příležitostem, Obranu jazyka českého (1783), Mluvnici českou (něm. 1785), Slovník česko-německý (1788) a některé jiné spisy jazykoučné; přeložil Schillerovy Loupežníky (1786) a Makbeta (1786) a Ekhartshausenovu Knihu modlitební (1793). Zemřel 8. března 1816.

Tham Václav, nar. v Přelouči, bratr předešlého, soukromý spisovatel. Vydal Sbírku českých básní (1785) a přeložil některé hry divadelní. Zemřel v cizině r. 1812.

Thun z Hohenšteina Lev, hrabě, nar. 7. dubna 1811 v Praze, c. k. tajný rada a člen panské sněmovny rady říšské ve Vídni, od r. 1849—60 ministr kultu a vyučování. Sepsal Úvahy o Čechách (1849).

Tiefttrunk Karel, nar. 1. listopadu 1829 v Bělé v Boleslavsku, profesor na něm. vyšší škole reální v Praze. Vydal Historii českou

Pavla Skály ze Zhoře (1866) a podal práce historické do Čas. Mus., do Obecných Listů (1860), Archeol. památek (1861), Boleslavana (1862), Posla z Prahy (1863), Právnicka (1866) a Světozora (1868) a některé rozpravy mluvnické do Školy a života (1857) a do Sborníka.

Tkadleček Ludvík, služebník při dvoře královny Elišky Po-
mořanské ok. r. 1390. Sepsal Hořekování nad ztrátou milenky své.

Tomášik Pavel, nar. r. 1802 v Jelšavské Teplici v Gemeři, od r. 1849 profesor rhetoriky na evang. lyceum v Levoči, potom školní rada v Košicích a Budině. Sepsal Paměti Jelšavské a Muraňské (1829) a činohru Obchodníci (1818), a psal do Sloven. novin a do kalendáře Košického (1861).

Tomášik Samuel, nar. 8. února 1813 v Jelšavské Teplici v Gemeři, farář cirkve evang. v Obyzném. Sepsal známou píseň „Hej Slovane“, některé jiné písně světské a nábožné a přispěl do Hronky a do Fejerpataky'ho Pozorníka.

Tomek Mikuláš, nar. 6. prosince 1791 v Nekoři, doktor theologie a děkan kapituly Pražské. Sepsal Vysvětlení katechismu (1829) a psal do Čas. kat. duchov., jež r. 1829 spolu redigoval.

Tomek Václav Vladivoj, nar. 31. května 1818 v Hradci Králové, profesor dějepisu rakouského na universitě Pražské. Sepsal Dějepis obecný (1842), Dějepis český (1843, 1850 a 1863), Dějepis Rakouský (1845 a 1858), Dějiny university Pražské (1849), Dějiny města Prahy (1855), a Sněmy české dle obnoveného sřazení zemského (1868); vydal Základy starého místopisu Pražského (1866) a podal mnoho rozprav historických a místopisných do Čas. Mus. a do Památek arch., též psal do Květů, do Věely a do Naučného Slovníka.

Tomíček Jan Slavomír, nar. 15. července 1806 v Branně v Jičínsku, soukromý spisovatel v Praze. Sepsal Pravepis český (1850), Mluvnici českou s praktickým úvodem (1852), Básně (1840), Dobu prvního člověčenstva (1846), Děje anglické (1849), Děje španělské (1850), Obrazy světa (1846—47); přeložil některé menší spisy z ruštiny a polštiny, Kollárův něm. spis O vzájemnosti slovanské (1853); vydal Světozora (1848) a Zábavné čtení ve slov. jaz. (1857); psal do Čechoslava (1830), do Slovanky (1833), do Květů, Věnce, Věely, Světozora (1834), Vlastimila (1840) a do Pražských Novin, jež od r. 1834—47 spolu redigoval. Zemřel 28. dubna 1866.

Tomša Frant. Jan, nar. 3. října 1750 v Mokré blíž Turnova, úředník ekladu kněh normálních v Praze. Sepsal některé básně, Mluvnici českou (něm. 1782), Slovník český, německý a latinský (1791), Historickou chrestomatii českou (1805) a některé apisy jazykoučné; přeložil několik knih poučných i nábožných a redig. r. 1809—12 Vlašenské noviny. Zemřel 1. listopadu 1814.

Tomša Frant. Bohumil, nar. 2. července 1793 v Kadeřavech blíž Turnova, synovec předešlého, oficiál státní účtárny a od r. 1836—48 translátor guberniální v Praze. Sepsal poví lky Jaré fiálky

(1823) a Romantické povídky, přeložil některé povídky Klaurenovy, Nieritzovy a Hoffmannovy, též povídky A. Schoppové, naučné spisy Krumachrovy, Körnerovy hry divadelní Hedvika, Tóny, Ponocný a Mikuláš Zrinský, Dumasův román Mušketyři (1853) a jiné spisy zábavné; vydal Gratulanta (1835) a psal do Hlasatele, do Čechoslava (1824—25) a do Slovana (1826), kteréž časopisy redigoval, do Rozmanitostí, Rozličnosti Pražských Novin, Večerního vyrazení a do Včely. Zemřel 26. února 1857.

Tonner Emanuel, nar. 25. prosince 1829 ve V. Zdikově blíž Wimberka, profesor na vyšší dívčí škole městské v Praze. Sepsal rozpravu Čechové a Poláci (1863), přeložil Písňe srbské (1851) a Habernfeldovu Válku českou (1866) a psal do Slovanské Lípy (1849), do Národních Listů, Zlaté Prahy, Naučného Slovníka a Světozora (1866), jež rediguje.

Tonner František, nar. 20. září 1837 ve V. Zdikově, profesor na vyšší reální škole v Písku. Sepsal Chemii a technologii dívkám (1863) a Chemii organickou (1863).

Tranovský Jiří, nar. r. 1591 v Těšíně, ředitel školy Holešovské a V. Meziříčské na Moravě a oo vyhnanec po bitvě Bělohorské kazatel církve ev. v Bělsku a v Lipt. S. Mikuláši. Složil a přeložil asi 150 písní do kancionálu Cithara sanctorum, od něho vydaného (1635) a sepsal Nábožné modlitby (1631). Zemřel 29. května 1637.

Trnka František, nar. r. 1804 v Humpolci, skriptor universitní biblioteky v Olomouci. Sepsal básně Vesna (1824) a Růžinky (1824), Sbírkou českých dobromluvů (1830), Knihu cvičnou jazyka českého (1830), Věrného společníka (1831), Povídače a vykladače (1833) a sebral Pořekadla slovenská (1831). Zemřel r. 1837.

Trojan František Bř., nar. 20. května 1816 v Praze, krajský v Žatci. Sepsal některé básně do Věnce a Čas. Mus., povídku Vina lásky (1837), přeložil některé jiné povídky a psal do Květd a Včely.

Tapý Karel Eugen (Boleslav Jablonský), nar. 14. ledna 1813 v Kardašově Řečici, kněz premonstrátského kláštera Strahovského a probošt na Žvěřinci u Krakova. Složil Básně (lyrické a didaktické, 1841, 1845 a 1864), Písňe nábožné (1844), vadilal modlitební knihu Ráže Sionská (1846, redigoval almanach Vesnu (1837—39) a psal do Čas. Mus., Čas. kat. duchov., Květd a Vlastimila.

Turinský František, nar. 16. listopadu 1796 v Poděbradech, právní v Mikulově a ve Žďáře, potom okresní v Libochovicích. Sepsal smutnohry Angelina (1821) a Virginie (1841) a činohru Pražané roku 1648 (1848), a podal některé básně do Rozmanitostí (1816), do Včely a do Čas. Mus. Zemřel 4. září 1852.

Tyl Josef Kajetán, nar. 4. února 1808 na Horách Kutných, spisovatel v Praze, pak režisér Zöllnerovy divadelní společnosti v Čechách. Sepsal některé básně (Kde domov můj) a deklamovánky, povídky historické a novely Rozinka Ruthardovic (1839), Dekrét Kutao-

horský, *Kusy mého srdce*, *Poslední Čech* (1844); hry divadelní *Nalezeneček* (1837), *Čestmír* (1838), *Pani Marjánka* (1845), *Strakonický dudák*, *Jiřikovo vidění*, *Paličova dcera* (1847), *Slepý mládenec* (1847), *Jan Hus* (1849) a j.; přeložil *Deinhartsteinova Jana Sachsa a Vdovce*, *Grillparzovu veselohru Běda lhářům* (1840) a jiné kusy divadelní; vydával *Thálii českou* (1837—41) a *Posla Pražského* (1846—47), redigoval *Květy* (1834—46) a *Vlastimila* (1840), a psal kromě toho do *Jindy a Nyní*, do *Včely*, do *Besed Pražských* a do *Věnce*. Zemřel v Plzni 11. července 1856.

U.

Uhřík Josef, nar. 2. září 1822 v Hořicích, profesor na Malostranském vyšším gymnasiu v Praze. Sepsal *Básně* (1858) a některé články v programu gymnasia Jičinského.

Urbánek Frant. August, nar. 23. listopadu 1842 v Mor. Budějovicích, knihkupecký v Praze. Vydal sbírku deklamací, nazvanou *Věnce besední* (1863), zpěvník společenský *Sokol* (1864), přispěl k *Douchovu Slovníku knihopisnému* (1865) a spisuje od r. 1864 *Seznamy knih českých*.

V. a W.

Vacek František Alois, nar. 12. května 1780 v Jablonném nad Orlicí, děkan v Kopidlně. Sepsal *Mistopis městysa Jablonného* (1831), *Kázání postní* (1819 a 1839), *Řeči příležitostné* (1824), a psal do *Čas. Mus.*, do *Čas. katol. duchovenstva* a do *Přítelů mládeže*. Zemřel 5. března 1854.

Vacek František (Kamenický), nar. 24. ledna 1806 v Kamenici, děkan v Blovicích. Složil básně *Lilie a růže* (1846), *Pisně v národním duchu českém* (1833), *Znělky o sv. Václavu* (1844), přeložil *Van der Veldův Dívčí boj* (1832) a některé znělky *Petrarkovy* v *Čas. Mus.*, a psal do *Čechoslava* (1824), do *Květů*, *Včely* a *Věnce*.

Vacerad, mnich v polovici XIII. století. Zapsal některé glosy české do *Salomonova glosáře „Mater Verborum.“*

Václaviček Václav Vilém, rytíř, nar. 19. prosince 1788 v Choustníku, doktor theologie a děkan v Načerači, potom probošt kapituly Pražské u sv. Víta a tajný rada. Sepsal *Kázání bibliická* (1823), *Troje kázání o sv. Janu Nep.* (1829), *Sedmero kázání o svátostech církve* (1830), *Sedmero kázání o hříších smrtelných* (1832), a redigoval r. 1829—31 *Čas. kat. duchov.* Zemřel 18. září 1862.

Z Waldšteina Hynek, pán na Dobravici v Bolešlavsku na začátku XVII. století. Sebral a vydal *Pisničky starožitné* (1610), sepsal *Zprávu o řádu politickém* (1610) a *Zrcadlo potěšení manželům*.

Valouch František, nar. r. 1810 v Litomyšli, farář v Hostimí na Moravě. Vydal *Deklamovánky mládeže* (1851), *Zbožné básni-*

čky (1856), sepsal knížku „Netrýzní zviřátek“ (1856), Život sv. Jana Kaptistrána (1858), Katechismus v příkladech (1867), a přeložil některé knihy modlitební.

Walter Josef, nar. 27. března 1815 v Tlučné v Plzensku, první učitel na hlavní škole v Kolíně, od r. 1848 na hlavní škole a učilišti kandidátů učitelských v Praze. Sepsal Slabikáře a čítanky (1858), společně s V. Bibou Německou čítanku a návod k ní (1860) a Německou mluvnici (1860); mimo to Malého kresliče a Vyučování v druhé třídě (1869), a psal didaktické články do Posla z Budče a do Školy a života.

Vambra František, nar. 15. srpna 1780 v Bohdánči, farář v Zbyslavi. Sepsal Kázání příležitostná (vydaná r. 1835) a psal do Prvotín pěkných umění, Dobroslava a Jindy a Nyní. Zemřel 19. října r. 1830.

Vaněk František, nar. 8. ledna 1824 v Bliskově blíž Měřina, profesor vyššího gymn. v Olomouci. Sepsal Krátkou vlastivědu Moravskou (1863), přeložil Život J. Sarkandra (1860) a Jungmannův Časopis gymnasiální (1850).

Vaněk Norbet, nar. 27. dubna 1781 v Hrochově Týně, skriptor universitní biblioteky Pražské a translátor guberniální. Sepsal s J. Frantou Mluvnici českou (něm 1837) a přel. Sallustovu Válku s Jugurtou (1834) i Katilinovo spiknutí (1835), Schnee'ova Rozumného hospodáře (1822), Schwipplova Jiřího Volného (1835), Otázky na děti o náboženství (1817). Hoffmannův Katechismus o zdraví (1830), Salzmannovy spisy Blahovida (1824), Blahoslava ve své rodině, Račinku a V. Krásila (1827), Kampovo Dušesloví (1826), Bartákových Obraz jasných nebes (1836) a některé jiné spisy návodní a hry divadelní. Zemřel 29. prosince 1835.

Vaniček Alois, nar. 21. června 1825 v Praze, prof. vyššího gymnásium v Olomouci. Přeložil Curtiovu gramatiku řeckou (1863), Sallustovu válku s Jugurtou (1864) a Plutarchovy Životopisy Thesea a Romula (1865).

Vavák Franěk Jan, nar. 1741, starosta v Milčicích na Poděbradsku. Básník samouk, jenž sepsal Básně o porážce Průšanů u Kolína r. 1757 (vyd. r. 1857), básně k příležitostem (tisk. 1859), Smlouvy či chvalitebné řeči svatební s písněmi (1802) a Tma v národu francouzském (1796). Zemřel 15. listopadu 1816.

Vávra Emanuel, nar. 11. února 1839 v Praze, spisovatel tamtéž. Sepsal Ruského tlumočnicka (1868), přeložil z ruštiny román J. Pogorělského Dívku klášterní (1859), Gončarova Oblomova (1861), Gogolovy Mrtvé duše (1862) a Krestovského Petrohradské peleše (1867), z francouzštiny Dumasovy Pařížské Mohikány (1863) a román Prokletec (1864); též přeložil některé hry divadelní a psal do Lumíra, do Obrazů života, do Hlasů (1860—65), do Rodinné kroniky, do Čecha (1864), jež redigoval, a do Naučného Slovníka.

Vávra Jan (Lomnický), nar. 10. května 1792 v Lomnici, ingrosista státní účtárny a docent jazyka českého na polytechnickém ústavu v Praze. Sepsal povídku Opatovický klášter a přeložil některé povídky Schmidovy, Körbrovy a Zschokkovy pro mládež a některé hry divadelní. Zemřel 27. srpna 1866.

Vávra Vincenc (Haštalský), nar. 4. října 1824, kandidát práv a spisovatel v Praze. Psal mnoho pojednání publicistických do Času (1861) a Hlasu (1862—65), kteréž časopisy redigoval, i do Národních Listů (1866—68); sepsal Krátký obrys literatury české (1856); přeložil A. Hellmutha Život cis. Josefa (1860), Schillerovo Spiknutí Fieskovo (1860), V. Hugona romány Bidnici (1863) a Chrám matky Boží, a Meisnerův román Černožlutí (1866); kromě toho psal do Havlíčkova Slovana (1851), do Květů, do Večerního vyrazení a Lumíra, redigoval kalendář Pokladnice českomoravská (1856—65) a rediguje Kalendář koruny české (1867—68).

Velenský z Mnichova Oldřich, nar. asi r. 1480, majetník knihtiskárny v Bělé (1519—21). Přel. a vydal Erasmův spis o rytiři křesťanském (1519), Lucianovy Žaloby chudých a bohatých (1520) a některé jiné spisky. Zemřel po r. 1530.

Z Veleislavína Adam Daniel, nar. 14. července 1546 v Praze, profesor historie na vysokém učení (1572—76) pak knihtiskář tamtéž. Sepsal tříjazykový slovník Nomenclator (1586), čtyřjazykový Sylva quadrilinguis (1598) a Kalendář historický (1578); přeložil Politia historica čili O vřehnostech a správách světských (1584), Moudrost Jesusa Syracha (1586), Štít víry katol. (1591), Buntingovo Putování svatých (1592) a některé jiné spisy, a vydal znovu Karionovu Kroniku kronik (1584) a Kroniky dvě o založení země České (1585). Zemřel 12. října 1599.

Wenzig Josef, nar. 18. ledna 1807 v Praze, školní rada a ředitel vyšší reální školy české tamtéž, nyní na odpočinku. Sepsal některé rozpravy didaktické v Čas. Mus., články literární v ročních zprávách o české škole reální (1852—56) a několik textů k operám.

Veselský Petr M., nar. 1. července 1810 v Novém Kníně, správce káru na Horách Kutných. Sepsal Dějiny Kutnohorské (1866), přeložil povídky mládeže Reinoldovy osudy (1842) a Čarodějnice (1844), některé hry divadelní, vydával almanach Horník a psal do Večerního Vyrazení, do Květů, Věly, Lumíra a jiných časopisů.

Vetešík František, nar. 1. listopadu 1784 ve Vtelně Jizerním, děkan v Sobotce. Přeložil Van der Veldova Johanitu (1829), Vypovězence Sibirské (z franciny 1830) a psal do Prvotín pěkných umění, Kroka, Jindy a Nyní a do Čas. kat. duch. Zemř. 19. ledna 1850.

Veverka Emilán, nar. 11. října 1816 v Praze, farář v Roztokách. Přeložil z vlastiny Kázání Bordoního a vydal Výklady a kázání několika spisovatelů (1853—57).

Viršínek Leopold Fr., nar. 8. listopadu 1787 v Chlumu, děkan v Sedlčanech, pak probošt v Roudnici. Vydal Výklady (1823) a Kázání (1828) a psal do Čas. kat. duchovenstva, do Květů a do Věely. Zemřel 23. září 1844.

Víták Antonín K., nar. 8. června 1835 v Čáslavi, učitel na městské škole reální v Lounech. Sepsal Krátkou mluvnici českou (1864) a Dějiny Kralodvorské (1867), vydával Pěstouna moravského (1862—1866) s přílohou „Pokladnice“, Almanach učitelský na r. 1863 a Zápisů učitelské (1866).

Vilímek Jos. Richard, nar. 1. dubna 1835 ve Vamberce, knihkupec v Praze. Vydával a redigoval Humoristické listy (1858—63), Obrazy života (1859), sestavil sbírku deklamovánek, nazvanou Besedník (1861), Humoristický kalendář (1858 a 1859) a Humor. almanach (1859 a 1860), almanach Krkonoš (1860), Novou rđži stolistou (1861) a Zpěváka veselého (1862); též psal do Zlatých klasů.

Villani Karel Drahotín M., svobodný pán, nar. 23. ledna 1818 v Sušici, pán na Kundratcích a Strážkově. Sepsal básně Lyra a meč (1844), Vojenské zpěvy a deklamace (1846) a veselohru Štědrý den (1867); kromě toho psal do Květů, do Věely a do Rodinné kroniky (1864).

Vinařický Karel (Slanský), nar. 24. ledna 1803 ve Slaném, první farář na Kováni a děkan v Týně nad Vltavou, nyní kanovník na Vyšehradě. Složil básně k rozličným slavnostem, Dvě kytky básniček dítkám (1842 a 1845), básně bez dvou konsonantů Varyto a Lyra (1843), básně Vlasti (1863), Sněmy zvířat (1841) a truchlohu král Jan Slepý (1847), Českou abecedu (1838), Slabikář a první čítanku (1853), Druhou čítanku a mluvnici (1857), přeložil Básnické spisy Virgilovy (1828), vybrané spisy Bohuslava z Lobkovic (1836) a Pyrkerovy Perly posvátné (1840), a podal mnohá pojednání do Čas. kat. duchov., jež od r. 1860 rediguje, a do Čas. Mus., a menší články do Květů, Věely a Věnce.

Vincenc, kanovník u sv. Víta na hradě Pražském. Sepsal lat. letopisy české od r. 1140—1167, ježto v sobě zavírají mnoho vlastních jmen českých. Zemřel r. 1171.

Vindýs Josef, nar. 15. října 1782 v Rychnově, farář v Necháněch. Sepsal Katechismus římský (1841) a některá kázání a psal do Videnských listů (1813), Přítel mládeže a Květů. Zemřel 24. prosince 1857.

Z Vinoře Adam, viz Černý Adam.

Winkler František, nar. 15. ledna 1839 v Bilovicích na Plumlovsku v Moravě, sekretář okresního zastupitelstva v Mělníku. Přeložil veselohru Černý Petr, Dalibor, Čermák, Hrdinové a některé jiné v Bibl. divadelní, a psal do Pravdy a do Boleslavana, kteréž časopisy r. 1864 redigoval.

Winkler Jan, nar. 18. listopadu 1794 na Vsetíně v Moravě, farář evang. v Návsi blíž Jablunkova ve Slézsku. Podal některé práce

národopisné do Květů (1845—6) a vydal Nápěvy církve evangelické na varhany (1850).

Vintř Josef, nar. 18. dubna 1806 na Vacově blíž Volyně, rada krajského soudu v Táboře. Sepsal Vysvětlení soudu přísežného či porotního (1848), Příruční knihu k vedení práva či exekuce (1850), a Vysvětlení zákona trestního (1861), též psal do Právnicka.

Vlasák Ant. Norbert, nar. 10. ledna 1812 ve Vlašimi, farář na Hrádku. Podal některé práce historické a topografické do Archeol. památek (1855—64) a do Lumíra.

Vlasák z Hlavačova David, jinak Crinitus, nar. r. 1513 v Nepomuku, pisář městský v Rakovnici. Složil ve verších latinských a českých Zabrádku duše (Hortulus animae, 1577) a Sedm žalud krále Davida (tišt. r. 1599). Zemřel r. 1586.

Vlasák František, nar. ve Vlašimi. Přeložil Malezewského Marii (1852) a sepsal rozpravu o staročeské šlechtě (1856).

Vlasák Josef Václav, nar. 14. dubna 1802 v Chodovicích v Litoměřicku, učitel na Smichově (1822—34) a na hlavní škole v Mělníce (1834—65), nyní na odpočinku. Sepsal Českou a něm. mluvnici (1848), Krátkou mluvnici českou (1853), Vyučování dle čítanek (1856), přel. některé povídky a Biblické příběhy K Schmida, vydal Jitřenku, sbírka povídek (1831), Biblioteku mládeže (1828 a 1843), Předpisy, Písne nábožné, Báchorky a Gratulanta (1859) a psal do Čechoslava (1825), do Rozličností a do Jindy a Nyní.

Vlček Jan, nar. 27. srpna 1805 v Jičíně, zámecký kaplan na Komorním Hrádku. Sepsal truchlohu Jeřovna (1845) a veselohru Všeživd neb povodeň Pražská (1845), a přeložil Homerovu Iliadu (1842), Hesiodovy nauky domácí (1835), Theofrastovy povahopisy a Eberhardovu Haničku s kufátky (1840).

Vlček Václav z Čenova, pán na Helfenburce u Budějovic a válečník český r. 1468. Sepsal Naučení králi Jiřimu o šikování vojska a některá psaní, tištěná v Čas. Mus. Zemřel asi r. 1510.

Vlček Václav, nar. 1. září 1839 ve Střechově blíž Kácova, spisovatel v Praze. Sepsal veselohru Šachy (1864), činohru Soběslav, truchlohu Přemysl Otakar, román Po půlnoci (1863) a obraz historický Jan Pašek z Vratu (1867); též psal do Poutníka z Prahy, do Pozora (1861—63) a do Humoristických a Národních Listů.

Vocel Jan Erasm, nar. 14. srpna 1803 na Horách Kutných, profesor archeologie české a historie umění na universitě Pražské. Sepsal truchlohu Harfu (1825), básně epické Přemyslovci (1839), Meč a Kalich (1843) a Labyrint slávy (1846), historické povídky Poslední Orebita a Hlatipisec (1837), Staročeské právo dědické (1861), Právěk země české (1866), a podal mnoho pojednání historických, archeologických a k umění a literatuře se vztahujících do Časop. Mus., jež od r. 1843—50 redigoval, a do Archeol. památek, též psal do Kroka, do Květů a jiných časopisů.

Vočadlo Jan, nar. 13. února 1814 v Praze, oficiál u vrchního soudu zemského tamtéž. Sepsal Vyučování francouzskému jazyku (1860), Českého sekretáře (1849) a Českého právníka (1852) a přeložil po-
vidky Cnosti v příkladech (1853).

Vodička František, nar. r. 1812 v Červené Lhotě blíž Lit-
tove, farář prvé v Přemyslovicích, nyní v Konici na Moravě. Sepsal
Tisíciletou památku sv. Cyrilla a Methuda (1863), a přel. modlitební
knihy Nevěsta Krista Pána (1859) a Hora Olivecká (1865) a Dehar-
bův Katechismus (1860).

Vodička Jan, měšťan Pražský ku konci XVI. století. Přeložil
z polštiny Paprockého Zrcadlo markrabství Moravského (1593).

Vodnářík Eduard, nar. 4. prosince 1837 v Pačlavicích na
Moravě, úředník zemský v Brně. Sepsal Mluvnici jazyka uherského
(1867) a přeložil z uherštiny romány „Lehkovážní“ barona Mik. Jósiky
(v Zábavných večerech) a „Ubozí boháčů“ M. Jókai (v Mor. Orlici).

Vojáček Václav, nar. 21. července 1821 na Tetíně, profe-
sor gymnasiální prvé v Levoči, nyní v Hradci Králové. Sepsal Slovník
latinský, český a německý (1864—68), hry divadelní Ludmilla (1843)
a Václav (1845) a přeložil Lamartinovu Historii Gironďinů (1851).

Volák František Pravoslav, nar. 19. srpna 1829 v Lid-
mani v Tábořsku, koncipista zemský v Praze. Přeložil Fredrovu ve-
selohru Dámy a husaři (1852), Freitagovy Novináře (1863), Kraszew-
ského romány Svět a básník (1852), Špekulant (1853) a Tadeáš Beze-
jmený (1854) a Korzeniowského Penslistu (1865); Czajkovského Kirdžali
(1852), Bulgarinova Mazepu (1854), Siemieňského Básníka vojína
(1864) a několik povídek z polštiny a ruštiny do rozličných časopisů.
Zemřel v České Třebové 4. srpna 1865.

Vondráček Jan, nar. 28. prosince 1830 ve Lhůtě blíž Vysokého
Mýta, profesor katol. gymnásium v Těšíně. Přeložil z řečtiny básně
Hero a Leander a některé básně Ovidovy a Katulovy (1858).

Vorlíček František Lad., nar. r. 1827 v Blatné, učitel na
hlavní škole v Nimburce. Přeložil Korzeniowského Deeru věřitelovu a
Novely (1854), Rzewuského romány Listopad (1854) a Samuel Zbo-
rovský (1855), Kraszewského pověsti Kordecký (1861) a Ďábel (1863)
a román Švédové v Polště (1862), a připravil k tisku Spisy J. Koubka.
Zemřel 20. května 1865.

Vorličný Pavel (Aquilinus), nar. ok. r. 1520 v Hradci Kr.,
farář v Kyjově na Moravě. Přeložil Spůsoby mluvení z Terencových
komedií (1550), Přípovědi řeckých mudrcův (1558), Katonovy disticha
(1858) a Flavia Josefa Válku židovskou (1553); též vydal Modlitby
pobožné (1589). Zemřel ok. r. 1590.

Vrána Šimon B., nar. 27. října 1785 v Hrachovištích blíž
Třeboně, farář v Mirovicích. Sepsal Historii bibliekou (1821 a 1831)
a Utrpení některých sv. mučedníků (1840) a psal do Čas. kat. duch.
Zemřel 10. října 1856.

Vratislav z Mitrovič Václav, nar. r. 1576, oís. rada a přisedicí všího soudu zemského v Praze. Vypsal PŘeběhy své v zajetí tureckém r. 1591—92. Zemřel 22. listopadu 1635.

Vrbenský Viktorin, nar. v Týně nad Vltavou, od r. 1606 správce školy v Hradci Králové, pak farář v Ném. Brodě a asessor konsistoře podobojí v Praze. Sepsal Konfesi českou Augšpurskou (1614), Srovnání evangelistů, Historii o umučení J. Krista a jiné spisy nábožné. Zemřel u vyhnanství v Žitavě r. 1630.

Vrátko Antonín Jaroslav, nar. 29. května 1815 v N. Benátkách, první vychovatel, nyní bibliotekář Českého Museum v Praze. Sepsal Vodopis král. Českého (1861) a Sedmikrásky pro mládež (1864), některá pojednání o literatuře řecké a staročeské v Čas. Mus., jež od r. 1862—64 redigoval; přel. z řečtiny Aristotelovy Kategorie (1860), redigoval Perly České (1855), vydal fotografovaný Rukopis Kralodvorský (1862) a podal práce do Vesny (1837—39), do Květů, do Vlastimila, Školy a Života a do jiných časopisů.

Ze Všehrd Viktorin Kornelius, nar. ok. 1460 v Chrudimi, mistr svob. umění a místopisatel desk zemských v Praze. Právník slovnítný. Sepsal Knihy devatery o právech a súdech i o deskách země České (ok. r. 1500), přeložil sv. Jana Zlatoustého Knihu o napravení padlého (1495) a sv. Cypriána list Donátovi a Výklad na otčenáš. Zemřel 21. září 1520.

Wurm Ignác, nar. 12. července 1825 v Kloboucích v Brněnsku, první spirituál v ochranovně Brněnské, nyní vikář hlavního chrámu a sekretář konsist. v Olomouci. Pořádal kalendář Moravan (1859—66) a psal do Hlasu brněnského, do Mor. novin, do Mor. Orlice, a jiných časopisů.

Wurm Josef Sv., nar. 15. prosince 1837 v Čejkovicích v Brněnsku, úředník poštovský v Olomouci. Sepsal povídku Kuraci (1862) a některé básně do Hvězd Olomoucké a do almanachu Zory (1860).

Vydra Stanislav, nar. 13. listopadu 1741 v Hradci Králové, jezuita a profesor matematiky na univ. Pražské. Sepsal Počátky aritmetiky (tišt. r. 1806) a některá kázání ke slavnostem (1793—99). Zemřel 3. prosince 1804.

Vymazal František, nar. 6. listopadu 1841 v Topolanech u Viškova, spisovatel v Brně. Sepsal Slabikář ruský (1868), Besídky čtenářské (1866—67), redigoval Veselé listy (1867) a Posla Moravského (1865—66), přeložil několik románů a Bermannovy Pověsti z Rakouska.

Vysoký Arnošt, nar. 28. dubna 1823 ve Varvažově blíž Písku, hutník v Jáchymově. Sepsal Materiál k slovníku technologickému (1861) a podal články hornictví se týkající do Pražských novin, do Živy a do Slovníka Naučného.

Z.

Záborák Jonáš, nar. 3. února 1812 v Záboří v Turčianské stolici, farář v Zupčanech blíž Prešova. Sepsal Bájky (1840), básně Žehry (1851) a kázání, nazvané Múdrost života (1853), a psal do Čas. Mus. (1845), do almanachu Zory a do Slovenských novin, jež r. 1851 a 1852 spoluredigoval.

Záhradník Vincenc, nar. 29. prosince 1790 v M. Boleslavi. farář v Křešicích. Sepsal Bájky (1831), Katechismus (1830), Řeči homiletické (1832), Kázání sváteční (1833) a nedělní (1838), Rozvrhy kázání (1837), Rozpravu o přisaze (vyd. r. 1839) a Modlitby (1835); též psal do Hlasatele, Čas. kat. duch. a Květl. Zemřel 29. srpna 1836.

Zalužanský Adam z Zalužan, nar. ok. r. 1560 v Mnichově Hradišti, doktor lékařství a profesor řecké literatury v Praze, původce přirozené soustavy botánické. Sepsal spis na slovo vzatý „Methodus herbaria“ s českými jmény bylin (1592), Řád apatekářský a Cenu všech lékařství (1592), a vydával Minuci českou. Zemřel 8. prosince 1613.

Zámorský Martin (Philadelphus), kazatel evang. v Opavě. Sepsal Postillu českou (1592) a Písně na evangelia (1607). Zemřel 9. března 1592.

Zap Karel Ladislav, nar. 8. ledna 1812 v Praze, první oficiální státní účtárny, od r. 1851 profesor na české vyšší reální škole tamtéž. Vzdělal Popsání Prahy (1835 a 1868), Pomněnky na Prahu (1845), Průvodce po Praze (1848), Historické a umělecké památky Pražské (1864), Popis Čech, Moravy a Slezska (1849 a 1854), Zeměpis mocnářství Rakouského (1852 a 1857) a Zeměpis všeobecný (1846—51); přeložil (s jinými) Zeměpis H. Balbiho (1835); mimo to sepsal Zrcadlo života na východní Evropě (1843), Kroniku českomoravskou (1862—68), převeď na česko Gógolova Tarasa Bulbu (1846) a psal některá pojednání místopisná a historická do Poutníka (1846—47) a do Archeol. památek (1855—65), kterýchž časopisů byl redaktorem, též do Čas. Mus., Včely, Květl a Vlastimila.

Zapová Honoráta z Wiśniowských, nar. 5. dubna 1825 ve Sňatyně v Haliči, choť předešlého. Podala některé pověsti a obrazy národopisné do Včely, Květl, Zlatých klasů, Lumíra a Koledy moravské, sepsala Nezabudky, dar pannám (vyd. r. 1859), a přeložila Korzeniowského veselohry Stará za mladou a Obžinky (1854). Zemřela 4. ledna 1856.

Zátka Jan, nar. 26. května 1802 ve Velešíně, profesor náboženství gymnásium Jindřichohradeckého, na odpočinku v Budějovicích. Sepsal Děje biblické (1849), rozpravu o přednostech člověka (1857), Názor světa (1863) a některé řeči.

Závěta ze Závětic Jiří, nar. 1575 v Praze, úředník české dvorské kanceláře a za krále Fridricha sekretář komory české. Sepsal

Školu dvorskou (1607), Akta věcí mezi císa. Rudolfem a arciknížetem Matiašem r. 1611 zběhlých, popsal slavnosti přijezdu a korunování králů Matiaše a Ferdinanda II. a vydal Kancionál (1610) a Zpěvy adventní (1616). Zemřel ok. r. 1638 ve vězení.

Zboraský Ondřej, písař v Slavkově na Moravě za císa. Rudolfa II. Přeložil Tomáše Jordána z Klausenburku lat. knihu o vodách hojitelných a teplicích moravských (r. 1580).

Zbyalav, mnich kláštera Podlažického. Napsal do knihy Gigas librorum ok. r. 1227 Nekrolog téhož kláštera, jenž v sobě obsahuje výše 750 osobních jmen českých.

Zeberer Jan, nar. r. 1712, kancléř Nov. města Pražského. Přeložil řád hrdební M. Teresie a sepsal slovník něm. český. Zemřel 9. července 1789.

Zelený Václav, nar. 26. srpna 1825 v Borové v Čáslavsku, ředitel reálného gymnásium Malostranského v Praze. Přeložil T. Macaulaye Dějiny Anglické (1861—65), sepsal životy K. J. Erbena, Fr. Palackého a J. Kollára v alman. Máji (1859—61) a některé články historické a literární v Čas. Mus., v Obzoru (1855) a v Slovníku Naučném, a redigoval Naučné listy (1860) a Názorný Atlas (1864).

Zeithammer Ant. Otakar, nar. 5. listopadu 1832 v Písku, první profesor Staroměstského gymnásium, nyní žurnalista v Praze. Psal úvodní články do Národního Pokroku a vzdělával statistickou část popesání Čech v Naučném Slovníku. Jeho řeči sněmovní obsahují se v stenografických zprávách sněmu Českého.

Zenger K. V., nar. 17. prosince 1830 v Chomoutově, první profesor gymnasiální v B. Bystřici, od r. 1864 profesor fyziky na polytechnickém ústavu v Praze. Sepsal Fysiku zkušebnou (1865) a psal do Živy, do Čas. Mus. a do Časopisu lékařů českých.

Ziegler Josef Liboslav, nar. 10. července 1782 v Hradci Králové, doktor theologie a profesor pastorálky a českého jazyka na theol. ústavě tamtéž, od r. 1825 děkan v Chrudimi. Sepsal Mluvnici českou (841), některé básně a písně příležitostné i modlitby církevní, redigoval Dobroslava (1820—23) a Přítel mládeže (1823—35), vydal Raditele rodičů (1824), Milozora a Milinu (1825), a psal do Hlasatele, Prvotín pěkných umění, Rozmanitostí a Časop. kat. duchovenstva. Zemřel 23. května 1846.

Zikmund Václav, nar. 1. března 1816 v Štáhlavech v Plzensku, kněz církevní a prof. Staroměstského gymnásium v Praze. Sepsal Gramatiku českého jazyka pro nižší gymnásia (1865) a Skladba českého jazyka (1863), některá pojednání gramatická do programu Píseckého gymnásium (1852—54) a jiné články do Života a Školy, do Sborníka a do Naučného Slovníka.

Zimmermann Jan, nar. 5. května 1788 v Tomicích v Beřounsku, křížovník a červenou hvězdou, skriptor univ. bibl. a cenzor v Praze. Vydal Ciceronova Laelia (1818) a Pontanovy knihy o sta-

tečnosti válečné, přel. Hrubým z Jelení (1819), Pokračování kroniky Beneše z Hořovic (1819), sepsal Příběhy království Českého za Ferdinanda I. (1820) a Maximiliána II. (1822), Život sv. Jana Nepom. (1829) a Palmu Svatojanskou, a psal do Čechoslava a Čas. kat. duch. Zemřel v září r. 1836.

Zimmermann Josef Václav, nar. 5. února 1804 v Tomicích, děkan v Českém Brodě. Vzdělal Povidky pro dospělejší mládež, přel. Görresovu Pannu Orleánskou (1836), Marryatova Miloslava Vlnovského (1846), Gofinovu postillu (1843), modlitební knihy Perla křesťanská (1846), Brána andělská (1852) a jiné, a sepsal Kázání ranní (r. 1839).

Z Zilcka Brieké, nar. ok. r. 1485 v Kouřimi, mistr svobodných umění a profesor na vys. učení Pražském, potom konšel Starého města Pražského. Sepsal Práva městská (1536), Titulář (1534) Naučení mudtcův (1540), a pomáhal V. Hájkovi spisovati Kroniku českou (1541). Zemřel 16. listopadu 1543.

Zlobický Josef Valentin, nar. 14. února 1743 ve Velehradě, registrátor nejvyššího soudu a od r. 1775—1810 profesor řeči české na univ. Vídenské. Přeložil Řád soudu civilního (1781) a Řád konkursní, Řád soudu hrdelního (1788), Práva městská (díl I. 1787) a Zákon trestní (1804) a sebral zásobu slov zvláštních (v Jungmannově slovníku). Zemřel 22. března 1810.

Zoch Otiboh, nar. 15. března 1815 ve Velké Vsi v Oravě, evang. farář a senior v Jasenové tamtéž. Sepsal některé básně do Tatranky a Hronky (1837), některé písně do Zpěvníka (1841), některá kázání k slavnostem a psal do Světozora (1859), do Lichardovy Pokladnice a do Naučného Slovníka. Zemřel 15. prosince 1865.

Zoubek Frant. J., nar. 6. prosince 1832 v Kostelci nad Orlicí, ředitel hlavní školy na Smíchově. Sepsal Dějiny města Kostelce nad Orlicí (1860) a přičinil pracemi historickými a místopisnými k Lumíru (1855), k Pražským Novinám (1856—60), ke Zlatým klasům, Sborníku (1858—63), k Obecným a Národním listům, Hlasu, Rodinné kronice, Kroku (1865), k Archeol. památkám, jež od r. 1865 rediguje, a k Naučnému Slovníku.

Zvonář Josef Leopold, nar. 22. ledna 1824 v Kublově blíž Žebráka, učitel na varhanické škole v Praze. Sepsal Navedení ku skládání kadenci (1859), Zpěvníček pro dívčí školy (1860), Základy harmonie a zpěvu (1861) a rozličná pojednání hudby se týkající v Daliboru, v Obrazech života, ve Sborníku a v Pražských novinách. Zemřel 23. listopadu 1865.

Z.

Žák Vincenc Pavel (Žiak), nar. 19. ledna 1797 v Úsobě blíž Ném. Brodu, ředitel hlavní školy v Brně, od r. 1854 děkan a arcikněz v Podivíně. Sepsal Mluvnici českou Němcům (1842) a přeložil

T. Taasa Osvozený Jerusálém (1853), Filothen či Bohomilu Fr. Salesského (1844), Nieritzovu povídku Baruška a Tom (1844), některé elegie Albia Tibula v Čas. Mus. (pod jménem Junica) a básně Petrar-kovy v Týdenníku mor. (1848). Zemřel 30. března 1867.

Žalanský Havel, nar. r. 1571 v Žalanech blíž Teplic, farář u sv. Jiljí v Praze. Sepsal Kázání o Janu z Husince a Jeronymu z Prahy (1611), a o čtyřech věcech posledních (1615), Historii o zkáze Jerusáléma (1617), spis o protivěnstvích církve (1619) a některé jiné spisy nábožné. Zemřel 10. března 1627.

Žello Ludevít, nar. 7. srpna 1809 v B. Bystřici, ev. učitel v Malém Kereši. Sepsal Básně drobné (1842).

Z Žerotína Karel, nar. 14. září 1564 v Brandýse nad Orlicí, pán na Brandýse, Rosicích a Přerově a od r. 1608—14 hejtman markrabství Moravského. Velký státník a štědrý napomahatel literatury národní. Sepsal Apologii k panu Jiřkovi z Hodie (1605), Sněm, dránský v Brně r. 1612, Zápisy o soudu panském v Moravě (s r. 1594—1614), Historii svého času (zašlou) a mnoho listu důvěrných (v Jungmannově Slovesnosti a v Čas. Mus.). Zemřel na hradě Přerovském 9. října 1636.

Židek Pavel, nar. r. 1413 v Praze z rodičů židovských. Předsed k náboženství římskokatolickému stal se doktorem lékařství a bohomluvectví a kanovníkem na hradě Pražském. Sepsal králi Jiřimu Správu královskou či Spravovnu.

Žirovnický Václav, nar. 19. července 1818 v Hradci Kr., prvé profesor na vyšší škole reální v Olomouci, nyní spisovatel v Brně. Přeložil Wintersbergovu Rukověť pro představené obcí (1865), vydal učitelský almanach Zoru (1860) a Věno k oslavě J. Sarkandra (1860) a redigoval Hvězdu (1859—61) a Moravana (1862).

Žitka Václav (Donovský), nar. 30. srpna 1824 v Praze. Sepsal romány Tři Čechové (1855) a Karbaník (1857), Povídku o Červeném Hradě (1857) a psal do Obrazů života (1861) a do Květů (1866).

Žitka z Trocnova Jan, nar. ok. r. 1360 na tvrzi Trocnově blíž Budějovic, komorník krále Václava IV. a vůdce Taboritský. Sepsal Zřízení vojenské (1422) a listy k Pražanům, Domažličanům, Třeboňským a j. Zemřel u Přibyslavi 11. října 1424.

Dodavek.

Achilles Jan (Berounský), nar. v Berouně okolo polovice XVI. století, prvé kaplan v Chrástě a v Choustnicích, pak správce církve Pacovské (1589) a Přibyslavské (1611). Sepsal některé výklady a kázání, přel. z lat. Postillu (1595), M. Hemmingia Cestu života věčného (1587) a spis o polním hejtmanu a jiných správách vojenských (1596).

Kyselo Karel, nar. 28 července 1794 v Budislavi, kaplan u sv. Vojtěcha v Praze. Sepsal Krátkou mluvnici českou a rozmluvy „Svět a činění“ (r. 1830). Zemřel 8. října 1831.

Lukeš František Boh., nar. 6. června 1809 v Jestřebi, první kooperátor v Harasdorfě, nyní farář v Ůbislaviciích. Sepsal povídky „Malý věneček“ a Šlechtná Julie (1844), Krátké poučení o přisaze, Krátký zeměpis pro mládež (1846), přeložil některé spisy poučné a přispěl pracemi do Přítelů mládeže.

Meduna Jan, Krtský (Melissaeus), nar. nepochybně v Krtech, děkan na Horách Kutných. Přeložil veršem Žalmy Davidovy (1596) a sepsal několik kázání. Zemřel r. 1599 a j. č.

Mnišovský Rafael ze Sebusína, vlastně Soběhrd, nar. r. 1580 v Horšově Týně, doktor práv a r. 1635 král. prokurátor. Přeložil Paprockého spis „Diadochus“ a po r. 1620 mnoho nařízení a patentů. Zemřel 21. listopadu 1644.

Z Příbrami Jan, r. 1413 mistr svobodných umění, r. 1437 farář u sv. Jiljí a pak spoluadministrátor konsistoře podobojí v Praze. Sepsal Život kněží Tábořských, knihu proti Rokycanovi a některé řeči. Zemřel 20. pros. 1448.

Šimek Maximilián, nar. 18. srpna 1748 v Neudově ve Štýrsku. Piarista a učitel jaz. českého na voj. akademii Novoměstské, pak farář v Ranšburku. Sepsal Příručku učitelům české literatury (1785), Výtah z všeobecné historie (1778) a z všeobecné historie přirozených věcí (1778). Zemřel 7. června 1798.

Šubert Václav, nar. r. 1825 v Kadlíně v Boleslavsku, ev. farář, první v Praze, nyní v Krábšicích. Sepsal některá kázání, redigoval časopis „Hus“ (1863) a po nějaký čas Hlas z Siona a vydal znovu Druhou apologii českou (1862.)

Táma Karel, nar. r. 1842 v Hradci Králové, žurnalista v Praze. Podal práce do některých almanachů a do Lumíra a psal do Hlasu, do Humoristických a Národních Listů a redigoval tyto po nějaký čas (1867—68).

Wegh Jan, nar. r. 1754 v Silaši v Bezpremské stolici, z rodů uherských, od r. 1783 správce duchovní církve evang. v Libiři a od r. 1793 senior v Lysé. Pilný vzdělavatel knih bohoslužebných a nábožných ku potřebě lidu evang. v Čechách. Uspořádal Agendu (1783), sepsal Přípravu k večeři Páně (1783), Učení o hlavních článcích víry (1790), Horlivé a nábožné modlitby (1799) a některé řeči, a přeložil Osterwaldovu Krátkou historii písem svatých (1807) a Herveyův Hřbitov a přemýšlování (z uherského). Zemř. po r. 1826.

PŘÍKLADY
JAZYKA A PRAVOPISU.

Připomenutí. Čtějice v těchto příkladech pravopis staročeský náležitě vypočetiti, položili jsme je tu věrně dle rukopisů, a vyznačili jsme i zkráceniny a rozličné spůsoby písmen *i*, *e* a *y*; toliko na místě *y* s puntíkem vzali jsme pro nedostatek příhodné litery ypsilon s čárkou. Zkrácenina *~* znamená *ra*, na př. půda *pravda*; *p* = *pro*, pletie *proletí*; *p* = *pře*, *pd* *před*; — nad písmenem v koncevce = *n* neb *n*, seite *nittem*; *o* nad koncevkou = *ho*, *16°* *jeho*; *v* tamtéž = *mu*, *wšiev všemu*; *pe* = *pane*; *gñe* = *hospodine*; ' = *us*, *Sdizla* *Sdilaus*; *ihf* = *Jesus*, *xpf* = *Christus* atd.

I. Příklady jazyka staročeského.

Od nejstarší doby až do r. 1197.

1. Z Rukopisu Zelenohorského.

(Die snímku, přidaného ke spisu Šafaříkovu a Palackého: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache).

Zlomek a) Ukončení sněmu.

Str. 30.

ufacotfueicelednuoieuodi
musepafufenirubifstroianu
mrehglauaceledinadetiufe
tufbofiemuednouladu
ladieufizrodauberucekip
leznedleufnemizlauniho
dihodifemetmiflehuuladie
amufstahucmetelefiuladi
kipohualihupřuduzaconu.

V nynějším pravopise.

Všiak ot svej čeledi vojevodí;
mužie pášú, ženy ruby strojá,
i umřeli hlava čeledina, děti
všě tu sbožiem v jedno vládu,
vládyku si z roda vyberúce,
ký plzně dlě v sněmy slavný
ohodí, chodí s kmetmi, s
lechy, vládkami. Vstachu
kmetié, leši i vládyky, po-
chválíchu pravdu po zákonu.

Zlomek b) Libušíu Soud.

Aiuletauoecemutifiuod
uocemutifiuodufstre
bropenuzatelutarozu
laiafeburafefipaufituc
ufiranebaoplacaufigla

Aj Vltavo, če mütíši vodu,
če mütíši vodu stříbropěnu?
za tě luta rozvlajáše buřia,
sesypavši tučiu šíra neba,
oplakavši hlavy hor zelených,

uigorzelenhiuplacau
 fizlatopescuglinucac
 obihiazuodinemutilak
 egdifeuaditarodnab
 ratrironabratrionde
 dimotneuadafseoru
 tomezufobu Lutihrud
 ofnaotauecriuenaotave
 Criuezlatonofnefta
 glauhlabernaradb
 uzehladneobabratrionb
 aelenoucarodaftara
 tetuipopelouaienlef
 defplekicehouimiufof
 efirneulaftipftrireki — —
 . . ufta Lutoborfdobroz
 laufcahlemcaiefetacozlo
 uogouoritzlaunaonefn
 ofotnazlataftolaupoue
 dituoierozmiflehomseb
 e'glafiponarodu fuemuife
 brafteglafideuefudnefbe
 rafteieuofudiezuateidaf
 teielehom puolatiuftara
 ouanotcamenamoftaiefef
 glaficiflempgledatiuecinuP
 uolatiunarodunarodcrozu
 zenunafnemfborenobaro
 dnabratriclenoucaroda
 ftaratetuipopelouaienfe
 pridezplekicehouimiufof
 fefirneulaftipftrirekime
 rita fetacoodedini budet
 aimobauednoulaftu'uftan
 uhrudofototaueriuizleof
 eiemurozlipoutrobetrat
 ehufelutofuifudimah
 nurucu. . Zarueiarumturem

vyplakavši zlatopiesku hlinu?
 Kako bych jáz vody nemútila,
 kehdy se vadita rodna bratry,
 rodna bratry o dědiny otné!
 Vadita se kruto mezu sobú
 lutý Chrudoš na Otavě křivé,
 na Otavě křivé zlatonosně,
 Sťahlav chraber na Radbuzě
 chladně, oba bratry, oba Kle-
 novica, roda stara Tetvy Po-
 pelova, jenže přide s plky s
 Čechovými v sieže žírné vla-
 sti přes tři řeky. — —

Vsta Lutobor s Dobroslav-
 ska chlmca, je se tako slovo
 hovořiti: Slavná kněžno sotna
 zlata stoła, výpovědi tvoje
 rozmyslehom: seber hlasy
 po národu svému. I sebrastě
 klasy děvě súdně, sbierastě je
 u osudie svatě, i dastě je le-
 chom provoľati. Vsta Rado-
 van ot Kamena mosta, je se
 hlasy číslem přehliedati, i vě-
 činu provoľati v národ, v ná-
 rod k rozsúzeniu na sněm
 sboren. Oba rodna bratry
 Klenovica, roda stara Tetvy
 Popelova, jenže přide s plky
 s Čechovými v sieže žírné
 vlasti přes tři řeky, směřita
 se tako o dědiny: „Budeta im
 oba v jedno vlasti.“ Vstanu
 Chrudoš ot Otavy křivý, žlě
 se jemu rozli po utrobě, tria-
 sechu se lutostiú vši údi,
 máchnu rukú, zařve jarým
 turem: Hořě ptencem, k nim-

goreptencemenimfezmia. .
 unorigoremufemimfena
 ulademufuulafumfem
 zapodobnopreveneudedi
 nudatip'a: uftalubufafot
 nazlataftolaneecemet
 elefiuladikizihfestezd
 epoganenimoiestutefa
 mipozaconu pfuduanebud
 uuamfuditi fuadiuoltem
 ufamezufoburouna Kibi
 uladluampofelezudeuce
 rucanauculadezlaba. .
 uftaratiborotgororeco
 nofuefetacozlouogou
 oritinehualnonam une
 cehifcatipfuduunafpud
 apozaconufnatuufe
 prinefehuotenaufufe

že zmiija vnoří, hoře mu-
 žem, imže žena vlada, mu-
 žiu vlásti mužem zapodo-
 bno! prvenu dědinu dáti
 pravda! Vsta Lubušia s otna
 zlata stola, vecé: Kmetie, leši
 i vládyky! Slyšeste zdě poha-
 něnie moje! sudte sami po zá-
 konu pravdu; u nebudu vám
 súditi svády; volte mužia me-
 zu sobú rovna, ký by vládl
 vám po železu: děvčie ruka
 na vy k vládě slaba! Vsta
 Ratibor ot hor Krkonoší, je
 sé tako slovo hovořiti: Ne-
 ohvaľno nám v Němcích iskati
 pravdu: u nás pravda po zá-
 konu svatu, juže přinesechu
 otoi naši v sieže

2. Z Evangelium sv. Jana. XII. 4—16. *)

Str. 49.

(Die snímku v Šafaříkově a Palackého spise výše jmenovaném).

.. uecese ieden izucenicego
 iudaš scariothif ienfebese iei
 predade cemú ta masť nepro-
 dade zę zatřista penaz inene
 dana hudim recese ze ne iaco
 o hudih zluface iemu nefe
 iacofe zlodei bese i mefki
 imaia ze iefe zlafe zea noza-
 ferecese ihf nehaj ieię at uden

Vecé že jeden iz učeník
 jeho, Judas Skariotis, jenže
 bieše jej předade: Čemu ta
 masť neprodade se za tři sta
 penaz, i nenie dána chudým?
 Řeče že se, ne jako o chu-
 dých slušáše jemu, než jako
 že zloděj bieše i miešky
 imaja, se, ježe sláše se, no-

*) Brovněj překlad téhož evangelium níže v Evangelích zimního času, v Novém zákoně Mikulovském z r. 1408, v Novém zákoně Tetovském asi z r. 1450 a v Evangelích Sušilových z r. 1867.

pogreba moiego zhoua iu hu-
debo imate zzobu menese ne-
ufegdaimatepoznafedaumnog
izludeu iefe tu iest i pridehu
ne dlę iha toli nefe abı lazar
uideh, iefse uzcrezi otmretuih
poznahufe enaezi popsti abı i
lazar zabili ielife mnozi pron
hodahu izludeu i uerihu u ihf
nazaiutrefe dau mnog ienfe
pride kednu zlaunu gda zli-
fahu iacopride ihf hierufolum,
iahu letorozli palmini i idehu
uftret iemu i uolahu zpaza
blagozlouen ienfe ide u ime
gñę cral ifrl i nadide ihf
ozlę i zede nane iacofe pi-
zano iest nerodi baeti zę, doi
fion ai cral tuoi ide zeda na
grebęti ozlini ').

siáše. Řeče že Jesus: nechaj
jeje, ať v deň pohřeba mojeho
schová ju. Chudé bo imáte
s sobú, mene že nevšehda
imáte. Pozna že dav mnoh iz
Judev, ježe tu jest, i přidechu
ne Jesusa dlě toli, než aby
Lazař viděli, jejže vzkřiesi ot
mrtvých. Poznachu že knězi
popstí, aby i Lazař zabili,
jeliže mnozí proň chodáchu
iz Judev, i věřichu v Jesus.
Na zajutrie že dav mnoh, jen-
že přide ke dňu slavnu, kda
slyšáchu, jako přide Jesus
Hierusolim, jachu létorosli
palminy i idechu u strět jemu
i voláchu: spása, blahoslaven,
jenže ide v imě hospodnie,
král Israel. I nadide Jesus
oslě, i sěde na ně, jakože pi-
sáno jest: nerodi báti sě, doi
Sion, aj král tvój ide, sěda na
hřieběti oslini.

¹⁾ Pro porovnání pravopisu a jazyka v Evang. sv. Jana s pra-
vopisem a jazykem krajnoslovenským z téhož času, klademe tu vý-
pisek ze Zlomků Frizinských z Kopitarova spisu: Glagolita Clozianus,
p. XXXV.

Glagolita Ponaz Redka Zloueza.

Bofe gozpodi miloztivi. otze bofa. tebe izpovuede. vuez moi greh.
I zuetemu creztu. I zueten maru. I zuetemu michaelu. I uzem cri-
latcem bofiem. I zuetemu petru. I uzem zelom bofiem. I uzem mufeni-
com bofiem. I uzem vuernicom bofiem. I uzem devuam praudnim. I
uzē praudnim. I tebe bofirabe. choku bitu. izpovueden. vzeh. moih.
greh. I uveruú. da mi. ie. nazem zuete beufi. iti se. na óa zuet. pakife
uztati. nazodni den.

3. Z listu o založení kostela Litoměřického.

Asi z r. 1057. Str. 88.

(Dle listu konfirmačního z r. 1218, v Časop. Mus. na r. 1836, str. 330).

Hee sunt nomina uillarum. Creshej. Pirne. Zazade. Trebesci. Rebeciej. Tinez. Zedlze. Dubech. Popouo. Ptachichi. Zlatina. Huchi. Lubessouichi. — In Lutomericensi prouincia v Zasadí. Pocraticih. Sittmohih. Trebutichih. Ternouaz. Nuchnich. Copistech. Radnyne. Naztranem. Pefschaz. Zernozechch. Lubohouaz. Zalezleeh. Profmiceh. Nauulcomne. Lucoucih. Dlasoucih. Hotefoue. Brennaz. In prouincia Belinenfi na Vzjtj. Ternovaz. Costelech. Conoiedi. Trubusco. Dubrauiz. In prouincia Boleslauensfi Hotetoue. Brizao. Bozni. In Satcenfi prouincia Hotfoue. Lefcah. Lubne. In prouincia Boyzenensfi. Drazoucih. Siuogofchi ¹⁾).

Haec sunt nomina villarum: Křesici. Pírné. Zásadie. Třebesici. Řebčici. Týnec. Sedlec. Dubeč. Popovo. Ptačici. Slatina. Chuč. Luběšoviči. — In Lutoměřicensi provincia: v Zásadí. Pokratich. Žitenicích. Třebútich. Trnovás. Nučnicích. Kopistech. Radníně. Na Straném. Pieščás. Žernoseciích. Lubochovás. Zálezlech. Prosmyciích. Na Víkoníně. Lukovciích. Džazkovicích. Chotěšově. Brňás. In provincia Bie-linensi: Na Ústí. Trnovás. Kostelec. Konojedi. Třibřúško. Dúbravice. In provincia Boleslavensi: Chotětově. Břizao (?) Bosyni. (?) In Žatecensi provincia: Chotěšově. Leškách. Lubné. In provincia Bosenensi: Dražovicích. Živohošti.

¹⁾ Originál listu Litoměřického z r. 1057 již sice vetchostí sešel; však r. 1218 v list konfirmační krále Přemysla Otakara I. přenesen jest, pročez jsme výpis z něho, co jediné památky písma českého z XI. století, tuto k roku jeho složení položili.

4. Z listu o přenešení biskupské stolice Olomoucké

Z r. 1131. Str. 52.

(Dle snímku, jež vydal F. Richter v Olomouci r. 1831.)

Sernamenání statků biskupství Olomouckého.

Hę ſt uillę ad olomucenſe
 ecel'am ptinentel. Vduba.
 tota uilla. Biſcupici tota. Tu-
 capı tota. Nemilaz tra ſuffi-
 cien^s uno aratro. Taſalech. I.
 Virouaz. II. Velpridech. II.
 Nenacunielh tota. Dirſouelh.
 II. Sarouelh. II. Melouelh
 tota. Glubocaz. II. Roſtimeh.
 I. Nemýiaz I. Dedicelh. I. Ko-
 ualouelh. I. Izueſtouelh tota.
 Wladimeh. I. Selci dole. I.
 Dobrochouelh. I. Viſcoue. II.
 Studene dole III. Smerſioh.
 III. Cechah. II. Ratagh. I.
 Lucaz. I. Naptem. III. Po-
 diuieh tota. Ogrozimi VI.
 Oplocaz I. Laznicelh. V. Vi-
 capech VIII. Strelelh. I. Guzo-
 ue. II. Moſteaz VI. Sira-
 tine III. Topolaz III. Roſcuti-
 elh. I. Beztroýeieh. I. Glu-
 chono tota. Repline. I. Vge-
 zdecc. Smerſioh tota. Derno-
 uieh. III. et bolezlauenſel
 III. Sadlouei tota in q' ſt
 figuli. Nacholine III. Pencieh
 dimidia uilla. Et alia integra.
 Cladorubech. I. Sluſine. I.
 Medli ugezdec. Mizlechou-
 elh XI. Olfaz. I. Trebsine. I.

Hae ſunt villae ad Olomu-
 cenſem eccleſiam pertinen-
 tes: U Duba, tota villa. Bi-
 skupici, tota. Tučapy, tota.
 Nemilás, terra ſufficiens uno
 aratro. Tážalech, I. Virovás,
 II. Velpřidech, II. Nenakuni-
 cíeh, tota. Držovicíeh, II. Ža-
 rovicíeh, II. Mešovicíeh, tota.
 Hlubočás, II. Rostnicíeh, I.
 Nemijás, I. Dědicíeh, I. Ko-
 vářovicíeh, I. Zvěstovicíeh,
 tota. Vřadnicíeh, I. Želči Dolé
 I. Dobrochovicíeh, I. Viškové,
 II. Studené Dolé, III. Smřži-
 cíeh, III. Čechách. II. Rata-
 jích, I. Lúčás, I. Na Ptení III.
 Podivícíeh, tota. Ohrozími, VI.
 Oplocás, I. Laznicíeh, V.
 Vyčapech, VIII. Střelcíeh, I.
 Hůzové, II. Mostčás, VI. Ži-
 ratíné, III. Topořás, III. Roš-
 čutícíeh, I. Bestrojčícíeh, I.
 Hluchovo, tota. Řeplíné I.
 Újezdec. Smřžícíeh, tota. Dr-
 novícíeh, III, et Boleslaven-
 ses, III. Žadřovici tota, in qua
 ſunt figuli. Na Choliné III.
 Pencícíeh dimidia villa, et
 alia integra. Kladorubech, I.
 Služíné, I. Medli Újezdec.

Blanzko. cñ raye Nameſci.
dimidia uilla. Dobratín allo-
diū. Nachorin. Koualoui-
cih. XII.

Myslechovicích, XI. Olšás, I.
Třebšíně, I. Blansko cum Ra-
jec. Náměšci, dimidia villa.
Dobřiatín, allodium. Na Cho-
ryni. Koválovicích, XII.

5. Z Kroniky Kosmovy.

Asi z r. 1150. Str. 54.

(Z rukop. Lipského, jež vyd. R. Koepke v Pertz. Monum. Germ. XI. 39.).

Premisl iam plenius dierum. postquam iura instituit
legum. quem coluit vivus ut deum. raptus est ad Cereris gene-
rum. Cui Nezamisl successit in regnum. Hunc ubi mors
rapuit. Mnata principatus obtinuit fauces. Quo decedente
ab hac vita. Vogen suscepit rerum gubernacula. Huius post
fatum Unezlau rexit ducatum. Cuius vitam dum rumpunt
Parce. Crezomisl locatur sedis in arce. Hoc sublato e me-
dio. Neclan ducatus potitur folio. Hic ubi vita decessit.
Gostivít throno successit. — Gostivít autem genuit Bo-
rivoj. — —

Tamtéž str. 92, k r. 975.

Termini autem (parochie Pragensis) occidentem versus
hui sunt. Tugose. que tendit ad medium fluminis Chub.
Zelza (Myza). Zedlitzane. Luciane et Daciane. Luto-
mirici. Lemuzi usque ad mediam silvam. qua Boemia limi-
tatur. Deinde ad aquilonem hui sunt termini Pšovane.
Chrvvati et altera Chrvvati. Slafane. Trebowane. Bo-
brane. Dedofane. usque ad mediam silvam. qua Milcia-
norum occurrunt termini.

6. Z knihy kláštera Opatovického,

dokon. r. 1163. Str. 55.

(Z origin. v e. k. dvorské bibl. Vídenské, Cod. ms. Hist. eccl. N. 395.).

a) *Jména česká osob zemřelých v Martyrologium, fol. 7—30.*

Blag. Cac. Bracizla'. Wratizla'. Spitagne'. Mlaz. Borivoj
Cafca. Suatobor. Riezca. Waczlau. Wladizla'. Zbud. Smil.

Chimata. Sdzila'. Iurco. Wacek. Bofa. Crivozud. Sdiko. Pri-
bina. Vadišl' (rex ungar.). Bolezla'. mac. koiata. Zavisa. Ugrin'.
Iaromir. Suatoplík. Suac. Bogumil'. Čica. Paulik. Scedrata.
milota.

b) Některá jména z Kroniky mnicha Opatovického, f. 140.

Premizl. lubofa. Kazi. Theta. ludmila. zlauboruf. dra-
gomir. dubrauca. zobebor. Zpitimir. Probrazlau. Caflau.
Nadey (Sclauonice. Spel latine). Wacezlauf. Zuatopluc. no-
zizlau. drificraý. lubomir. Zuataua. Mirozl'. vrfenfef (Vršovci),
lubofin. thetin. pšov. Ztodor. racouzi. gradec. kladsko a j.

7. Z listu o založení kláštera Louckého u Znojma.

Z r. 1190. Str. 54.

(Z orig. v c. k. dvorském archivu ve Vidni.)

Doteš quas ecclesie (f. Marie) confirmamus, heę sunt. tref
uillę Dobfici. popouci. Oblekovici. Manfus unuf in uilla Pra-
cih. alter in uilla Zuaffie. tertius in Mravitie. Capella f.
Georgij in Strachotin cum tribus uillis. Chaikovici. Popoviej.
Chrepij. Capella f. johannis in Rokiten cum uilla una Po-
poviej. Capella f. Andreę in Gobza. Čeulohov. Chegost. Se-
dlefovici. Branfudicj. Opoýoviej. Odrenoviej. Nemehiej. Bi-
chiej. Hiskj. Rokitnicea. Brezowa. Lutochor: Prilucea. Tre-
bonchovici. Domamile. Unuf manfus in Liffenouic. Lodinicea.
Chrauzko.

Příklady z doby od r. 1197—1409.

8. Příklad k listu o založení kostela Litoměřického.

Asi z r. 1200—1218. Str. 88.

(Dle snímku ve spise: G. Dobner Annal. Hagec. T. V.).

Grozna dedit circuitum cesslav. Lagovicih. Henricus
dux tram. quam zdeslaus dederat ei. Vilelmus Poedricih
dedit tram. Pavel dal uest Plofzkovicih zemu. Wlah dal uest

Doleaſſ zemu Bogu iſſvatemu Scepanu Ssedvema duſſnicoma Bogutu (?) a ſſedlatu (?).

Homutoue. Othodne. Otroce. Goſtine. Grneone. Sitne. Sfvod. Glava. Narok. Nedopne. Grrdoſt.

9. Z Nekrologu Podlažického,

dokonaného r. 1227. Str. 89.

(Die přepisu, jež učinil K. Klemming ve spise: B. Dudík *Forschungen in Schweden*. S. 104).

Jména osob zemřelých.

V měsíci lednu.

1. Pribizla'. Marquart. Blasi'. Iſcizla'. Voýteha. Marca. Sobotka Iana.

2. Voýteh. Craſſon. Iſcizlaua. Marek. Plugaua.

3. Iohs Ianuſ. Kraſſota. Iohs. Bozelze. Perhta.

4. Adam can. Ianeſ. Pribizlaua. Radoſt. Cernice.

5. Gregori' fr. Hual. Modliſ. Paulec. Milon. Neroda. Vlaſtana. Deuula. Bozehna.

6. Predmr. Predvoj. Vituſ ſac. Hotezlau. Puone. Gamahel.

7. Karel. Mileg. Stan. Dobremil. Ianiſ. Bolehna. Gelena. Voýzlaua.

8. Dobremil. Goſteg. Nerada. Dragouen. Quetaua.

9. Frum. Vecek. Modlibog.

10. Breſizlau' dux. Perart com. Vitek, Criſan. Raſka.

11. Neuſir.

12. Groznata. Wratizla' dux. Vbizlaua. Agnetiſ. Petruſſe. Otto mileſ. Crnata.

13. Antoni' decan. Sdezla'. Quetaua. Bratrumila.

14. Arnold'. Mogeſ. Oldrih. Quaſſena.

15. Seſtrena. Boguza. Dobroueſt. Siznaua.

16. Mileý. Helca. Hualac. Goſtao. Krecota. Zuoybog. Dlugomil. Mizlek.

17. Viſtal. Petr'. Draſca. Luſſe. Pribiſlauec. Cuben. Iuriſ. Marena. Milohna.

18. Vladizla' dux. Sdezlaua. Vracen. Quaſſen. Bileo. Voýzlaua.

19. Roman' pr. et mon. Polek. Ruthard' pr. et mon.
20. Frideric' abb. Iohs Milie com.
21. Zbizla'. Iacub. Mileýfi. Male. Bogunka. Iacub.
22. Vrbán. Crifan. Sen. Sdaun. Zorena. Quetaun. Nedelka. Iurena. Radouan.
23. Iana. Trebaua. Perhta. Batela. Vecek.
24. Milošta fr. n. Malec Nauoý com. Vlašin. Boguffa. Thomik. Anna.
25. Pilunk com. Bolemil. Dobka, Strezizlaua. Vracena.
26. Radozlau'. Hana. Marca. Radohna. Meffa mon. Vratuoý. Mutiffek. Rihoo.
27. Boguzlau' com. Petrec. Martin. Zudka. Gostfa. Seber. Malice. Vecka.
28. Ben. Vratifir. Vratif. Otrone. Zpitigne'. dux. Protuoý.
29. Bda. Suecek pr.
30. Gregori' sacerdos. Ianik. Gostek. Sdzilaua. Dobrena.
31. Iacob' fac. Laudmila. Bolehna.

10. Z listu Anéšky, abatyše kláštera sv. Jiří v Praze.

Asi z r. 1228. Str. 88.

(Z originálu v e. k. archivu dvorském ve Vídni.)

De provincia que sunt circa castrum (Pragenſe). in uilla Tinec. Ztativnice. Suchidol. Kamik. Lichuce wez. Nuto-miei. Gradec. Guſcinec. Refe. Okori. Golovfi. Preſtawhici. Wirbna. Vgrine wez. Borek. Kirnaz. Leteh. Motol. Zabe-hlici. Kofur. In provincia Pilznenſi. vnum theloneum Domaſi-hici. Givnaz. Naptenne. Oteſicih. Benovicih. Whorcah. No-wacovicih. Sizencowicih. Tinei. Dvdlebcih. Obitei. Bmſici In provincia Bozenſi. Nagraďiſci. Zagoru. Napoli. Podruhli. Huzinci. Drahiniſih. Luſkowicih. Naſteſowe. Nereztoi . .

11. Z listu krále Václava I.,

daného kostelu sv. Petra v Brně r. 1237. Str. 88.

(Dle orig., psaného skrze písaře Viléma, v Mor. archivu zemském.)

W(encezlaus) Rex Boemie Sdzilao plebano eccl'ie beati Petri in Brunna. in uilla Bozonoch. in Medlan et Brezowiz.

in Wafan et Bzowe. Testes. Boruta filius Borute. Albertus filius Nachepluk. Andreaš de Wfechrom. Milich. Zlaiboriuf et Ydik. Pribizlauf de Malomiric. Scaztolov de Ceblowic. Bochko. Zawife de Breznik. Bohufe de tazov. Benco et Luthzlauf de Richan. Nahrad de Orfichowe. Robertus de Trubzco. Lambertuf de Bozcowiz. Zmilo de Zbrazlav. Welen de Orfechowe. Predbori' de Zlawicowic. Leo de Boleradic. Dirficrai filius Crezizlai . . .

V listu z téhož roku, daném od Oldřicha, knížete Břetislavského, obyvatelům Břetislavským (Boč. Cod. II. 325), poznamenána jsou tato slova:

narok. zok. druh. zuod. powod. zlubni. zud. wiboy. hirdozt. wrez. pohonce. pomocne. kiy.

Podobná jména čtou se v listu krále Václava I., daném klášteru Doksanskému r. 1249 (Erben Reg. I. 573), totiž:

narok. swod. narez. nozleh. holoti. ozzep. seztne. hlava. rannik. wifelez. wrez. prefeca. cestne. ozada.

12. Z listu, daného klášteru Litomyšlskému,

od Jana, syna Zbyslavova, r. 1244. Str. 88.

(Die originálu v Mor. archivu zemském.)

...ego dominus. Iohannes. filius comitis Sbizlay uillas duas coutuhelavstro Luthomizhenfi. Vocatur una Hostouicich altera Blathniche. — Nomina vero testium sunt hec. Pribizlaus de Morauan. Georgius cognomine nosco de ianouch. Iohannes fili' Suezlay de Troiouch. Honata de Cracouan. Buno de Hostovhich. Dobrohost de Whichnow. Nyquard' de Nen-chouch. Whichko de Suinchan. Hofe (?) de Honbich cum filio suo Bauor. Petrus de Zelouch cum filio suo Neprone. Iachemir' de Prahouch cum filio suo Preduoy. Bohuzlaus cum fratre suo fabiano de Mnethich. Mizhbori'. Beneda filii Olekzonis de eadem uilla. Drizcho de Buchina . . .

13. Glosy v Slovníku Salomonově.

(Mater Verborum.)

Asi z r. 1242—1252. Str. 89.

(Z rukopisu v Českém Museum.)

a) Glosy psané od Vacerada, písaře slovníka, v řádcích.

Beo blaſu. Bedulla breza. Cepe cebolle. Simia duran. Hospitales hošte. Puber iun. Auſariū oletce. Barbarus nemeo. Cantar okrim. Hulcus paſtýr. Centon pilzt. ſarmate ſírbi. Sedatiū ſzito. Caradrion ſkriuanecz. Braza zlad. Ares ſua-touýtt. Conſiliū ſuet. ſtatera waha. Ventriculus varlle. Phitones vlichvec. Sagapeta vlichvice. Burra wzehod. Culix zizala. Ceres ſiua.

b) Glosy, psané od jiného písaře nad řádky.

Bel boh. beſſi. birdo. biruc. blahodobe. bodr. beſſkevv. bron. birui. bukk. czuik. charodegi. ofaz. chlouceſtue. cir-nokniſnici. eſtena. dan. demeo. dlann. dilh. hlahol. hrab. hirdhee. chirt. iħrſee. ime. iarobud. iezen. ýeſſ. camí. cnez. kirtice. kri. queten, lecarſtue. letorozi. lutice. lvo. macocha. mazanehc. med (měď). mhla. mſikk. nauazach. obet. obraz. odr. orr (oř), ofud. pecar. perun. piýaucoe. pilh. povraz. prepelice. priuzni. puſc (púſc). radihoſt wnukk kir-tow. roý. ruien. rſati (ržíti). ſan. zekira. zlowene. zlouenin. ſamirha (šamrha). ſcerk. ſetekkk. teſt. tiſſ. trihlavv. vcoll. vſeſt. (úzeſt). vehc (věc). wlaſtovice. wirſe. zaecc. zarui. zezhule. znoý. ſelud. ſelv. ſirtua (žrtva) atd.

14. Z Homiliáře Opatovickéhoho.

Asi z r. 1250. Str. 90.

(Dle orig. v bibl. univ. Pražské, sign. III. F. 6, fol. 152.)

.. ſtolko nebo lutoſtiui y miloſtiui yeſt hoſpodin podle crehkoſti naſſe ze yak ze naſ ze ſueho tela crw wikupihet yeze Robotní doſtoyní nebulimí wzíuatiſe ſinoue gſmí zkerze

milost bozu zpod gethi nebo othech wsech naff boh ıest geze podruhe narodilissimise zuodi y odswatheho duha gfmı po-fuu'cenı y (kř)ızmē suati bırmouanı beze ufe lzftı. nebo pıfano ıest ze (vel abı) czeho (?) ze colıuek dela chinıf zneho gfi robotıl vezuan ofuetıfe tue gme abı onoho wnaı gme bud posuu'cheno abı yakoze crftem wzelıfımı vel prıgelıfımı . . prıjdi oralouftue tue praua ý prauedlna prořba . . prokni crıftıan naufakak (?) profıthı vel potrebouatı — ¹⁾).

15. Z Cisiojana Mnichovského.

Z r. 1258—1278. Str. 118.

(Die snımkı v Časopıse Českého Mus. na r. 1853, III. 415.)

Octaua robřtva řwathek. suatı prııı den ofmı nařluzbu.
 Taynı. řeb. ag. uıncen, tım. pauer bıl zatrı dnı řlep.
 Chıřtı hrom blafeý. agate. Wtemnıcu. nıchı lek. apořřtol.
 Budhad zıw. vezna. dal petr. namatheýe vrazu.
 Marec lutehu hrozı řluha uernı gregorı řlaunı.
 Gerthrut opat bene angel řmaru chıny vece.
 Quet zemı plachı nebu. quet ten daye řlaw tyburchu.
 řlaunı knez nař. otech. Worteh. mare welı crıř neřtı.
 Philip crıř řlorıan. řřař knenýe oralownı nebeřke.
 Zoka meřecıe hoe ře chıřtıtı vrban ponem. trı řuatkı.
 Mucennık bozı vıncenı ponem bar apořřtol.
 Hřefnıcı chřna marı ohtım iacob řyn zebedeý.
 Petr thmu řehp nalezen. podyıma laureneec ohen.
 Maria uıř nanebe. dere bartholo řlawu ıan otdal.
 Etıřda řverıa doy. marı. porozena křıř nık. řw.

¹⁾ *Sermo de oratione dominica. — Pater noster, qui es in coelis. Tantum et enim pius et clemens est dominus circa fragilitatem nostram, ut postquam nos de suo sanguine redemit, qui servi digni non eramus vocari, filiı sinu adoptiui per gratiam. Pater enim omnium nostrum deus est, qui renati ex aqua et spiritu sancto sumus — (et sine ulla fraude). Scriptum est enim, quod cuius omnes opera facis, illius es servus appellatus. Sanctificetur nomen tuum. Ut illius in nobis nomen sit sanctificatum, ut quomodo in baptismo accepimus, illius custodiamus. Adveniat regnum tuum. Haec iusta fidelisque petitio; debet enim unusquisque christianus cottidie postulare, quod veniat regnum Christi.*

Lamb'ta chtimat mauricia praha wen michal.
 Remea chfti fluzbu fidnema dýonif papa calixt.
 Galla luey ehti dewieh wooline bozi hlaf zlymonen.
 Wfe suate. bir zo lenarth bohu pol martin dal plafche.
 Potom pak elizabet, oliment. katherina wzled ondr.
 Tri detki wfkrefil. nycolay. ftoy twrido lucia.
 Rani bofe maka. thomas suate rodftuo nedelu wfu chfti.

Versus boemici de quatuor temporibus ualde optimi.

Chee kryz. lucia. popelec. den ducha suatecho.
 Sbi ponych priw kreftene fufili fredu.

16. Z listu krále Přemysla Otakara II.,

daného klášteru Hradištskému u Olomouce, v Praze r.
 1269. Str. 88.

(Die orig., psaného skrze Petra, probošta Vyšehradského, v Mor. archivu
 zemském.)

...quod in filia sita apud uillam Domaſow—effe debeat
 terminorum distinctio. uia p quam itur de sternow uersus
 Bunowicz et laſezan — mete que wigo hranicie nūcupant' —
 fluius Oleſnik. — meta Kopecz. — fluius Debrnik. —
 via publica rudna cieſta. — Kopci. tranſ fluios. Loſnnicie.
 Hruffowi. Sírz. Biſtricie. ad locum Býchotino pole. — ad
 originem fluij Hraniczni et Strelni. ad uiam Gywowſka
 cieſta. — ſubtus villas laſezan et Belkowici. — duo molen-
 dina que wigo hutte dicuntur. — Sollempnes milites Lupus
 de Dobroticz. Andreas cauca de luchan. Martiezo de
 Pruss. Walcho de Strelec. Camerarij uero Swaton et Hoſtec
 et Oſpel. Oſſadni. Teſtes Harthleb' Burchrau' de we-
 werij. — Cuno. Nezaſizl. Zdizlaus. Wſebor. Hrabiffe de
 Vffow. Wilhelmus de nameſze. Koyata. Wocko filius Dir-
 ſizla de Krawar. Beneda de Dubizco. Radezla' de Rad-
 zlaucz. Budizlaus Pūonicz de výezd. Wlaſtibor de Waſan...

17. Z Rukopisu Kralodvorského.

Z r. 1270—1280.

(Dle fotografovaného výtisku Rukop. Kralov., z r. 1861.)

a) Z básně „Čestmír a Vlaslav.“ Str. 97.

Počíná se kapitule sedmezošesta trisetých knih
oúčestnů nad Vlašlavem.

Neklan kaze wřtati kuoíně kaze kniezecie
mí slouí pťiw Vlašlauu wřtachu woie
wřtachu kwoíně wřtachu na kniezecie
sloua pťiw Vlašlauu holedbasie sie Vlašlaukniez
viceřtuím nad neklanem nad slauním kniezem
puřcasie mec iohen wkraíiní neklaníni íhlašie
nad hrabiúimi meci suoích woínów pohaníeniene
kľanu Uboí Čřmírsie uedí me řborí hadlíuie
ny požíua nadutí Vlašlau íwřta řmír íwřzrado
uasie radořtnie řníesuoí řčítezřn duuzubu ířn
íesefčíte ímlat ínepníkauí helm podewřsie drua
wlozieobřtí bohóm Buíno zuolase řmír na
uoie wřkorsie uoie wřsadí ídu ítazechupřd
řluncě zahe ítazechu řsuesden ípořluncí tamó
kpachřbu aítasie ualedím podiedínach ípodie
dínach řtenanie zalostíuích hľasów kto řezzie
diedíní íkto rozplaka uasěhľasí kto Vlašlau
pořlednie budíie° řřřtuó pomřřtu ípahubu uoímó
nan řesú otuecechu uoiewodie řřřmíru kru
uoí kruuoí řkaredí otehľasie řřada ířdíesie horsie
wřdiedínach ohníe ímecie wřřecie plznobie
ře potřsie íe° zľoba kruta ízazie woieuođu ná
ízazľíesie řřřmír na kruuoí zřřřokupřřu zľobasie
mu rozewřřsie powřřiech poudech woíní wece
zíutra zahe rozpalímí krutořř wřřřu pohowře
zemřlením uđom Stoía horí vřřřuo stoía horí
wľeuo nařřiech wřcholí nawřřřokeí zira íasne
řľunecko horamí zďie ořřřud horamí tamotud
řahu woie řřřtuú wľobie řesú aítamo křřř

du hradu naskale tamo kdie kruoi uiei Voi
 mir(a) iieho lepudoers iez zaie whustie lese
 tamo podsedu skalu ipohanie neklan(a) kniez(e)
 kruoi neklanu obiece wiewu i podase wiernu
 ruku obakhlafe tiem i rukutu uwadiefe bie
 du nalud —

b) *Z básně „O pobiti Tatarů.“*

Uhbi rik stenanie zaloštino
 krsieftene pocochu utiekati tatere ielutim da
 uem hnati aita Yaroslau iakorelletie twrdu
 ocel namohucech prfech podoceli chrabroft
 udatenstuie podhelmiciu welebifter uiehlaf
 iarota muzzhauu zraku plafe rozkacen hna
 iakolew draziui kdiz muteplukrew sieuda zrse
 ti kehdi nastrsielen zalowcem zene tako zluti
 sie wztatari troi oesie zaniem iako krupobi
 tie wrazi kruto nakublaieuica ibi potka owfie
 weleluta fraziftafta oba ofcepoma zlomiftaie
 oba welim pŕfkē iaroslau uez wekru i forsem lb
 rocen meciem kublaieuica zachuati otrame
 ne surem kiczlu ptoie takoz' spadebezduch me
 zimrohi zarachoe nadniem tulec flukem
 uleciiefie ueslud tatar lutich otmetafe drse
 wee sehodluhe palouafe tukto teoi moze tamo
 otkad slunce iafno wftaua ibi profita hana tatar whow.

c) *Z básně „Zbyhoň.“*

Pocinafie kapitule ofmmezoietma trsietiech knih
 opiefnich.

Poletoua holub sedrsieu nadrsieu zaloft
 iuo wrka horsie wŕŕie lefu aiti lese ŕiri w
 tobie iazletauach ŕholubieu drahu ŕmilu
 pŕmilitku ach azlobni Zbihon ehua i holubieu
 iotnefe vhrad achavhrad twrdi aiobchazeiu

nose kol twrda hrada zaloſtíuo vzdícha poſueí
 draheí mileí othrada naſkalu naſkaleſíſíede
 zaloſtíuo ſedíe ſníemi leſe mloíe ípletíeholub
 zaloſtíuo wrka poduíze ínnoſe hlauu kníemu
 uece tí holubcíe mutní tobíe mutno ſamu to
 bíelí krahuíec uchuatí tuu družíu tí zbíhoni
 támo nato twrdíe hradíe tí uchuatí moíu dhu
 prabuczku aotneſe ach vhrad vhrad vtwrdí
 holubcíe tíbíſí bíl ualel ſkrahuíe kdíbítobíe
 bílo ſrdíce udatno tíbíſíbíí uidrſíel krahuícu
 ſuu drahu kdíbí tobíe bíla draua oſtra drapí
 tíbíſíbíí zabíl krahuíec zlobní kdíbíbíí tw
 rdí maſozrauí noſec wzboru mutní íuno
 ſe zení nazbíhon tobíe ſrdce pudatno pti w
 hu tobíe ptiw íe^v braníe ſilna oſtra tobíe íe^v
 whlauu tíezek zelezni mlat rucíe íunofe
 dolow wdole temní leſe íwze naſíe ſuoíu bn
 ínaramíe mlatſuoí ſpíeíe leſe temní ku
 hradu ku twrdu bíe uhrada twrda nocu we
 zdíe temno tlucíe ſilnu píeſtíu ktoto ſhra
 da ſloua íaſe louec bludní otuorſíeſíe wta
 tluket ſilnu píeſtíu otworſíe wtere kdíe v
 ladíka zbíhon zauelíku ſíeníu támo zbíhon
 uílní támo plaka díeua aíotuorſí lowcu ne
 otworſí zbíhon írozrazí mlatē drſuí ſilní íu
 noſe írozrazí mlatē zbíhoníeuí hlauu...

18. Z listu Budislavy z Rataj,

daného klášteru sv. Jakuba v Olomouci, r. 1287. Str. 88.

(Die orig. v Božkově Diplom. Mor. IV. 326).

— ego domina Budislava uxor quondam Crifonis de Ratay uillam Trawník — conuentui dominarum s. Iacobi in Olomunc — contuli — et presentem litteram appensione sigillorum dominorum scilicet Alberti de Sternberk castellanum Olomucensis Cyri prepositi et Onsonis camerarii de Othystehoslemene ac Alberti dicti de Laffen disposui roborari. Insuper subscriptione testium qui hoc ordine subsequun-

tur. Dominus Prefco iudex Olomucenfis. D. Ratmirus de Czeh. D. Preduoyns de Sobyefuk. D. Pardufyus de Horca. D. Scoho cum filio fuo Onficone de Hwezdlích. D. Wilhelmus de Dubyſzco. D. Buruta. D. Sdiflaus de Semich. Sbyzlaus de Stihouich. Mftizlaus de Chyhouch. —

19. Z Alexandreidy.

Str. 102.

(Ze zlomku Buddjovického v Časop. Mus. na r. 1841, str. 86)

Alexander v Babyloně.

Nygdye nechzſtem by tak wele
 Bywalo wzuietye weſſele
 Any gdys rſimſka mocz zweho
 wohla krale ktereho
 By tak welikey radoſczy
 h1 wtak pſiemnoſeney cznoſty
 zweho czieſarſie pſiyala
 nes taku czeſt pokafala
 Azprawem zie gmu to dalo
 Czos zie gmu chzſti gde ſtalo
 ſe zie wybraw zmalem luda
 h1 poygmiew mnoho necluda
 zwu wieczu tak znaſnye pilil
 As zie gmu wes zuet pochlil
 By hoh vzliſſiety rachzil
 zwe krzezyenſtwo h1 to zrachzil
 By takys byl czeſkym krale
 vphal bich wto ſby zamalem
 lecz bud lithwa lecz thaterſi
 kaks zu menowany kterſi
 Beztermene nebo pruzzi
 lecz nepotwyrzeny ruzzi
 pſiſſly by ktakey pſiſpſietye
 iaks by zie krzta pſiſchopieczy
 byli zwieh modl odfupieczy
 h1 to by zie ſtaty mohlo
 achz by to czo ius pomohlo
 ſe nyemczy gis zu zde hoſtye

chtye dozdaczy by namnoztie
 prazie gehos boh znad necha
 ne bude vidyety ohzecha
 hi mohlo by zie byrs staty
 by gich bylo ne wıdady. — —

20. Z Legendy o Jidaši Škariotském.

Str. 106.

(Z Časopisu Musejního na r. 1829. III. 58.)

Wzplaca otec wzkuieł matka
 Wıze kařdy kak ıezt wratka
 Zzeho zzwıeta chzezt hi chwala
 Kak ıezt na male poztala
 Chzaka sfcarıotczké wıaztzy
 Znamenaymý prıtom zwıaztzy
 ıes zzie zztalo w chzechach nenýe
 Gdes prıwuzných kralew nenye
 Pochznucz ot prıemýzzla krale
 Kak ho zzyn kak wnuk na male
 Zzıey zzu zzybılı na zzem zzwıetye
 Pozzedný byl gıschze dyetye
 Pochzen zzie sfchzedr hi udaten
 Ayzza zzwým ludem poztaten
 Wsfaks nemohl toho ufıty
 Muzzıl umladých dnech zznyty
 Kaks kolı byl wfśiem powohl
 Wsfaks ne wınnye zzwú krew prohl
 Wśfe protye proradné plemie
 Puzzhý zzu ne gedný zemie
 Zrado wıedye fnyez ne mıneff
 Wsfaks zama potom oplýneff —

21. Z Legendy o 12 Apořtolıch.

Str. 106.

a) (Z Dobrovskeho Historie lit. řeské, str. 106.)

Uwıechzřfi zzwathy ıacub zzlowe
 Chzinem trogie chztty hořowe

Yus iemu pizmo wydawa
 Podle tyehto trfi chzty prawa
 Gims zginych iezzt wieczy mnohem
 Pyrwe fdrsewe pozwan bohem
 Mezi wfliemi uchzenyky
 Pronesto zzlwe welky
 Druhe smu boh byl domowit
 H1 byl tyem wfldy wiecze mowit
 S ty gho wfldy zzobu pozywal.

b) (Z Časop. Mus. na r. 1847, I., 296).

Potom pak prsiffed do asie
 Jat byl prsielutym pohanem
 Czieszarsem domicianem
 Tet gho chtye muchzity wzzady
 V olej wruczi w pylney cady
 Gdys ozsta bez wfliie boleazy
 Bez (prsih)any gmu wylezty
 Then byw siw dewiet let ke zztu
 Bohem dany siwot z(zwoy) tu
 Gdes iedne chwile nochabil
 Piffie as gho boh powabil &.

22. Z Legendy o sv. Alexiowi.

Str. 107.

(Z rukop. v Moravském archivu zemském.)

Tento papez wfemohuczy.
 Day gemu list ten zaduczy.
 Abychom my to wzuedyeli.
 Cfo wnyem pfano wfrydczyu gmyeli.
 Nhed przystupy papez k nyemu.
 Y wzye zruky lystek gemu.
 Y dal pyfarzoni fwemu.
 Rzymského koste —
 — — czten wfem obecnýe.
 Cfnych flow napsan byl statecznýe.
 Eufemian otec ieho.
 Vflysav list plakal z nyeho.

Vyštupyl byl z sweho smyſla.
 Padl na zemyu uiez bez czyſla.
 Rozdrzyel rucho byl w ty ozaffy.
 Tryhal ſwe ſedywe wlaſſy.
 Bradu poczie ſwu tryhaty.
 A ſwoy zyuoť ſnaznye draty. —
 Pade na tom ſwatem tyele.
 Krzyczye — — —
 Matka gehu w ſmutney twarzy
 Iako lwyczie ſiet prorazi.
 Ty nouiny uſlyſyewſy.
 Zedra rucho ſwe przyſedſy.
 Stryze ſſebe ſwe zauitye.
 Cſo nahlauie gmie przikrytie.
 Wnebe ſwogy ruczie wzdwyze.
 Boze poſli mnye ſmryť blyze — — —
 Akdſi przyde kgeho tyelu.
 Ztratyla ſmyſl bieſe zczyelu.
 Pade nanyem y zauola.
 Kto mnye w ſmutczie (wiec) odola.
 Hroze ſynu ztwe miłoſti.
 Oczu mu myla ſwietłoſti. —

23. Ze Žaltáře Klementinského.

Str. 134.

(Z rukopisu bibl. univ. Pražské XVII. A. 12., p. 17.)

Žalm 25.

Svd mye hoſpodyne nebo iaz wnewinnofťi mey chodil
 ſem awohoſpodyna uffage neomdlegiu. Zkus mne hoſpodyne
 apokus mne uzzi ledwie a trſieſla ma a ſrdcie me. Nebo mi-
 loſrdie tve přied mima oczima ieſť a ſliubil ſem ſie upwdye
 twey. Neſediel ſem wradie giefuťnoſťi aſczłoſťi czynuemy
 neweidu. Nenawidiel ſem ſnatka złoſťiwich aſnemiloſťiwimy
 neſadu. Umygiu mezi newinni (mi) rucie mogi iobkluetzi
 oltarz twoi hoſpodine. Abich uſliſal hlas chwalſ tve
 azwieſťowal rozliene dywi tve. Hoſpodine milowal ſem kra-
 ſnoſť domu tweho amiſťo bidla chwalſ tve. Nezatſtuy ſne-
 miłoſťiwymi duſſie me aſmuzmi krwi ziwota meho. W giehzo

roku zloſti ſu Pwicie gich naplnyena ieſt darow. Ale ya wne-
winnofci mey chodyl ſem wykup mie a ſmiluiſie nademnou.
Noha ma ſtala gieſt wzpŕwenyu w koſtelech podyekugiu tobie
hoſpodyne.

24. Liſt s nebe ſeſlaný do mĕſta Galatan.

Str. 140.

(Z Hankovſch Starob. Skládání, III. 259.)

(Slyſzte lyudye ne)wyerzyucy nechczete wyerzyty ze yaz
ſem pokoyny a czakayu aby ſye obratyly kupokanyu wſzeſty
den boh uczynyl wſze ſwe dyelo a ſedmy odpoczynul ode-
wſzego dyela a takez wy czynte nebudetely czyty nedyele
ob dewate hodyny wſſobotu az dopyrwe hodyny vpondyely
budu wy klety przyed mym otczem genz geſt wnebeſſyech
anebudete gmyety czeſty ſwymy angely wyeky wyekoma
Prawyu wam nebudetely chowaty nedyelepſtym nawy krupy
ohen burzyu y wſze zle a zhynete aktoz deſſathka nedawagy
nebo leſtnye dawagy budet to mu otplaczeno leſtnye y na-
nebyu y nazemy Wſzyekny newyerzyucy lyudye ſud wam
bude any was chozy potupyty acz vczynyte geſtzo wam przy-
kazyu a budete czyty drzewe rzeczeno kazanye otworzym
wam oblaky nebeſke arozplozyu waſze dyelo a waſzye dnye
budu prodleny ahlad nebude v waſſzy zemy aya v was budu
awy we mnye a wzwyete ze yaz ſem hoſpodyn a kromye mne
nikte gyny

Kteryz knyez nebude czyty przyed lyudmy epiſtoli me
a nepokazye we wleeh ny vmyeſtech bude ſuzen pakly toho
neczyny budu gey klety nawyky hoſpodyn naſz drzewnyem
letye poſlal vmyeſto Galatan yakz yaz petr byſkupſtwe przy-
gal ale wy newyete kam mate przygity wwieczne bydlo a
proto aby lepe wyerzyly Yaz petr przyſahagyu ſkyrzye mocz
bozyu ygezu kryſta ſyna geho aſkyrzye ſwatu trogyczyu a-
ſkyrzye czyrzy ewangelyſty aſkyrzye gedennacz prorokow
adwadezyet apoſtolow aſwatu marzyu matku bozyu aſkyrzye
ſwatofť wſzyech ſwatych ze tato epiſtola neny pſana ruku
lyudſku ale poſlana geſt od boha ſſedmeho trona Wnedyelyu
ſtworzen geſt welz ſwyet wnedyelu ſtworzeny ſu angely ot

uſt bozych Wnedyelyu przyeſtala geſt potopa Wnedyelyu
wezynyl buoh zwody wyno Wnedyelyu nakrmyl buoh pyet
tyſſyucz lyuda zpyety chlebuow adwu rybu Wnedyelyu przy-
gal buoh krzeſt od ſwateho yana Wnedyelyu wſtal zmyrtwych
Wnedyelyu zwyeſtowan ſwyetye marzy ot angela Wnedyelyu
lazarz wſkrzyſſzen Wnedyelyu ſwatemu yanu hlawa ſtyata a t. d.

25. Z hry o vzkříšení Páně. *)

Str. 125.

(Z rukopisu v Českém Museum.)

Mercator dicit

Slyſal **) ſem Rubine zwyeſtýe
Ze gſu ſde trzý panye u myſtýe
A tyth Rubine dobrých maſtý ptaýu
A ſdat tý mne Rubine neznayú
Sdat mý ſýe ezth ondeno ſtogýe
Ezth ſýe onych lýude brogýe
Dobýechný tam Rubine k ným
A czyeſtu ukaz kemnýe gým

*) Pro lepší srovnání výpisů z památek literárních, jež klademe do 1. čtvrti XIV. století, s psanou památkou datovanou, podáváme tu některá slova a jména česká z nejstarších desk zemských z r. 1316—20, vydaných od Fr. Dvorského a J. Emlera v Praze 1868. Čte se v těchto deskách: i ohromil eum in sinistra manu — voluit poprawyty in hereditatibus suis — a jinde: iuit poprawiti — quod rufyl sibi munitionem a jinde: qui sibi ruffil inducciones, poprawam spoliando — facti sunt veri hromadnyezi — actor proprziel causam — quia otrprzifahl sibi — quia arbitrium ad eum przipuſczeno — non habuit eum ofſaty et ofſtal eum — in lhota eum twyrzu — quia habuit eum wzweſty — quia poyeli eum ſuo nuncio propuſtyli ſine ſua licencia peccora — Chirty Oharzi gyaſtrzabi — cum ſocero poprawezu — ibi ſunt eos pobili — eum otbili — quod ſautye dicitur a j. — lueko de Trzyebnuffyewſſy a jinde de Trziebnuffiewſſi — de Kamenieye a de Kamenieze — Blanyeye, dubrawiezie, Kbelnyecie, de Rzedhofezie, de waurzineye, — de Rziebrzika — de Lnars a de Chudyers — de Myrwiez (Mrvice) a de Myrehoged (Mrhojedy), de wylezieho a de wlczieho — in Klococz w a jinde in Klococzy — in horzass (v Hořanech) a in Bukowas (v Bukovanech); de Kluchowa a jinde de Kluczowa — in Gyenciez, do Popowa dolu, de Miſſeneho a j. v.

**) V rukopise jest nad y všude puntík.

Rubin' dieit ad pfonas

Dobroſtro wam krasne panje
 Wý tepýrw gdeto zeýſpanje
 A neſucze hlawý jako lanje
 Slyſal gſem ze drahych maſtý ptate
 Hýn gých umeho mýſtra plýn kram gmate

p'ma dieit rit^m

Hospodýne wſemohuczý
 Angelský kralu zaduczý
 I czo ge nam sobýe ſdýetý
 Ze nemozem tebe wýdyetý

Sod'a maria cantet

Ztrathýlíſmý miſtra ſweho
 Iheſu criſta nebeſkeho
 Ztrathýlíſmý ſwu vtýechu
 Geſto nam zýdýe odgýechu
 Ieſu xpá laſkaueho
 Przýetele owſem wýerneho
 Gene geſt týrpýel zawſye zany
 Naſwem tyele lute rany

Tertia maria cantet

Yako ſýe owczýczký rozbýehugýu
 Kdyſto paſtuſky neýmaýu
 Takez mý bezmýſtra ſweho
 Iheſu criſta nebeſkeho
 Geſto naſ czaſto vtýeſſowal
 A mnoho nemocných wſdrawowal

Mercator dieit rit^m

Sýemo blyze przýſtupýte
 Awmne maſtý cupýte

Item mercator dieit ad Rubinum.

Wſtan Rubíne wolay na nýe
 Wýſl vmyrlezye beſpomelkanýe

Týmto paným napokuffenýe
Amým mařtem napochwalenýe.

26. Z Kroniky Boleslavské.

Str. 128.

(Dle snímku při též Kronice, vyd. V. Hankou r. 1851.)

Kdiz dievky ot otcow ſie brachu a nadiewiſſ ſie
w ſiebachu Dezi otcu naziwotopouiedie ſeſtra
bratru to pouiedye Juz iaz neyſem nyczſe tobie Kazdí
gmyey peczu offobie Pak ſobie ſlubichu wieru wlaſta
gím da wpityw ſmyeru Abi ſue tluſtoſtý zbily czirſtwy
amvdri ktomv bily Potom gie natre rozdieli avrzady
ge podiely Pak mudrzieyſim hrad poruči Awradie gie
widy ſedyetý vezi Rzkucz ktozt rad ſedy w radie ten
oſtogy wkažeý ſwadye Kraſſim kaza ſie liezity
Achitreý rzieci ſie vezity Rzkucz tymto mvzow polekv
ktezto moczu nedotekv Trzietym kaza ſluczifſti gezdity
amuze iako pſſi bitý.

27. Ze Žaltáře Witemberského.

Str. 134.

(Z opisu, učiněného z orig. od L. Štury.)

Žalm 26.

Sudi mye hořpodyne nebo yaz wnewynye meý wſſel
ſem a w hořpodina wſſagie nebudu nemoczen. Spatrzi inne
hořpodič y pokuſy mne zzy ledwie me y ſirdeze me. Nebo
miłoſirdye twe przed oczyma myma geſt y ſmylił ſe ſie
wprawdie twey. Neſedal ſem w ſnatku w yeſutnem a ſkři-
wdu czynyeczymy newendu. Nenawidiel ſem ſboru zlo-
byweho a ſhrzieſſnymy neſadu. Vmygi mezy newynnymy ru-
czie mogli y obklyczy oltarz twoy hořpodye. Abich uſlyſſal
hlas chwały tve y wymluwil wſieczky dywy tve. Hořpodič
mylowal ſe kraſſu domu tweho a mieſto przebywane ſlawy
twe. Nezatracy w ſkrywymy boze duſſie me a ſmuzmy
kyrwawymy zywoť moy. Wniehze ruku neprawa yſu prawi-
cze giech napilnena yeſt darow. Ale yaz w newynye meý
wſel ſem wykupi mye yſlytuy ſie nademnu. Noha ma ſtala
natepielem weſborziech wzblahayu tobie hořpodič.

28. Z Rukopisu Hradeckého.

Str. 122.

O liščie a czbanu.

(Z originálu)

Liška jednu biehagyczy. Giefti sobie
 hledagyczy. vbieze dogednyech
 pustek ano wnyoh jedyny chruštec
 weczye powiez mi to chrušte. Czie
 gfu toto chyštie pušte. On giey tako
 odpowiedie. Rzka gazt sam newie
 die. Teprw sem yedno prziffel siem
 Neymam nycze czynyti siem. Liška
 poczie sye tocziti. By mohla czo uhonyty
 Tocziwfy sye siemo itam. I ubieze kp
 ušty m kamnam. a kdyz sye wnyey
 štiegi wtoczy. Inhed wkamnach czba
 na zoczy. weczye dobry wecyer czba
 ne. kak sye gmas moy myly pane
 Czban liščie nycze neweczye. aona
 wzemfy gey naplecze. potieščzi sye
 šnym wen zpuštec. Tu gi potka onen
 chruštec. weczye liška czo to nešfes. ze
 nohamy iedwa pletes. Ona weczye
 nešfu czbana. Meho miłoštneho pa
 na. zdaffe sye giey nešti tiezek. wzne
 šfy gey naieden brziezek. I pušti gey
 dolow opak. Rzkucz iazt tobie ucy
 ny tak. weczye poydzi dolow czba
 ne. Tiezeks my nešti moy pane
 Czban sye dolow šhory pokoti. Liška
 sye ponyem bieziecz upoti. weczye
 czbane procz bieziš prudezie. przieša
 diš mi škoro šrdeze. akdyz czban
 narowny biešfe. wiecz sye kotiti ne
 moziešfe. weczye liška. kde gdes czba
 ne. zdašis uštal miły pane. pakly
 nechezes semu giti. Gaz chezy tobie

uczynyt. ze poydes femnu bezdieky
 kdez sie newratis nawieky. przywa
 zawly czban kuoczassu. weczye iaz
 tie tam doneffu. Budes upiti naff
 wehorzie. plawagie iako prostrzied
 morzie. akdyz przibieze kstudnyczy
 Bieda lisczye hubenyczy. Mnyefe
 oklamagicz czbana. Nalit fye ob
 ludy fama atd.

29. Z básně o mravním obnovení člověka.

Str. 120.

(Z Dobrovského Historie liter. české, str. 150.)

Sedm neby vzrže potom
 Tot chcey powyedyety o tom
 W nychz sedm planet przyebywa
 Kazdy swym czasem otbywa
 Tych dwa czefky gmena mata
 A pyet czefkych gmen nemata
 Myefyeczn sluncze tak dwa flowu
 Wenus Mars tat ponych plowu
 Merkurius Saturnus k tomu
 Yupyter kazdy w swem domu
 Pod slunczem fye zlato rody
 Pod Myefyeczem strzyebro wchody
 Merkurius rtut przywody
 Mars z swe moczy czystecz plody
 Wenus myed czyny na nowo
 Saturnus plody olowo
 Jupyter wzelezye brody
 a tak druh druhu newffkody.

30. Z kapituluho zlomku Alexandreidy.

Str. 130.

(Z přepisu v Museum Českém z r. 1790.)

Vypsání seče u Eufratu.

Macedonsky kral to wýda
 Tako fye gmu horze (moczy?) prýda

Vrzrywſſye to take rzyeczy
 Wſyeku gye yzbodu vpleczý
 Kdez mecz ynegedna ſtrýela
 Kdez lezye vbýta týela
 Tudy hnachu bezrozpaczy
 Ach czo ſye tu cztných týel ſtlaczy
 Kam ſýe kto obraty koly
 Byly zbýteczow horý dolý
 Negeden vmrzel bez czaſa
 On yuz lezy nohu trzýaſa
 Druhý yuz lezye vmyera
 Affyen gyeſtye duſſy zbyera
 Nýktereho konmy tlaczye
 Apoffyem ſýe droby wlaczye
 On (en) lezy zbytu hlauu
 Affyen mra wtyal zuby wtrawu
 On lezy zabýt otmlata
 Affyemu pak hlawa ſtyata
 On ſſye gyeſtye zýw obraczye
 Affyen gyuz mra krwy wraczye
 Onomu krew (z) ſrdcze teczze
 Syeho kon po ſoby wleczýe
 Onomu wtata ruka
 Syen ſye ſotnye drzý luka
 Za oſtrohu wyſſy mnohy
 A mnohemu ſtaty nohy
 Mnohy geſtye oztwerzmo lazy
 A družý ýuz lezye nazy
 Nýkdý otedne prweho
 Az ſſnad ý dodne ſudneho
 Aný bude ný geſt byla
 Jakoz tu by zbýtých ſýla.

31. Ze Života Krista Pána.

Str. 138.

(Z rukop. bibl. c. k. univ. Pražské, XVII. A. 9. fol. 76.)

O kwietney nedýeli cztenye. a ochwale zydowskey.

Na zagitrzíe wniediel naquíetnyci ez ſie ieziſſowo vmu-
 czenye blízueſſe. chtie vkaſaty ez nebezdieki ale dobrowolnýe

myel trpiety. wstaw swymi apostoły. y ssel k horze olywet-
skey do gedne wsi. giezto bethsage dyechu. blyz od ieruzale-
ma gesto dana bieffe pastewnykom. w nyeyzto pasiechu
dobytek zidowskich knyzezy zgich sluzebnykow. Odtad ieziss
poslal swateho petra aphilippa arzka. Gdiete do hradu.
toczyss do ieruzalema myesta gesto proty wam gest. a tu
ynhed naleznete oflicy przywazanu. a oflatko sny. odwiezicz
przywedtez my. Pakli wa kto czo dye. rczyete ez uass hospo-
dyn toho potrzebuga aynhed gie pusty.

32. a) Z Evangelii nedelnich a swatecnich.

Str. 135.

(Z rukop. c. k. dvorské biblioteky Vidské, č. 4733.)

Evangelium sv. Lukáše, II. 42—52.

Wonom czassy. kdyz budyssye Gezyss nadwanadczte let;
pogydechu do Geruzalema; yakoz obyeczyey hodny. Doko-
nawssye dny osm. kdyz sye wratyechu ofta Gezyss wgeruza-
lemye; yneznamenaly toho gehu przyatele. Domnyewagycze
sye by byl naczessye sdruzymi; przydu gednoho dne yhle-
dachu gehu; poprzytelech a mezy znamymy. Anenalezechu
geho; wratyechu sye dogeruzalema gehu hledat. Ista sye trze-
ty den; nalezly gehu wohramye mezy mystry sedyczye; po-
sluchassye gych atazy gych; leczyechu se wssyczkny gesto
geho sslyssyechu promudrost; yotazachu gehu; wydyczye
dywyechu sye; yweczye maty gehu knyemu; synu czo sy nam
wezynyl Ez otecz twoy aya zelegyczye hledachom tebe; ypo-
wyedye gym. Czo gest gez ste mne hledaly. Newyedyelyste
ze czoz otezowo gest moffym byty. Inerozumyechu slowu
czo mluwyl knym. I gyde snymy donazaretha. Abyesse poddan
gym. Matka gehu znamenassye wssyechna ta flosa; akla-
duczy wawe frdczye. I Gezyss prospewassye wmudrofty wye-
kem vbuoha avlydy.

b) Z Evangelii zimniho času.

Str. 121.

(Z Rozboru staroč. liter. II. 33)

Evangelium svatého Jana XII. 1—8.

Przed ssesta dnów welikee nocy. przigide gyeziss v
bethany tu kdez byl lazare vmrzeł. gehozto wkskrzeissil

gieziff. y vezynychu gemu wecerzi tu a martha fluzieffe alazarz gedem bieffe zgeducich snym. A maria wzie libru mafti draheho drzewa. yvmaza nohy gieziffowi a vtrzie nohy giego wlaſy ſwymy. a duom naplnen geſt zwonye mafti. Tehdy wecie gedem z vzedlnykw geho yudaff. ſſkariotſky genzto bieffe geho proradcie. Procz tato maſt neprodana geſt zatrziſta penyez anedano geſt chudym. Ale to geſt powiediel neproto by o chudych przyſluſſalo knyemu ale ze zlodyey bieffe. amyeffcie gmagie. ta gez ſie dawachu noſieffe. Tehdy wecie gieziff. Nechay gie att wden pohrzebu meho ſchowu gy. Nebo chude wezdi gmate ſwamy ale mne newezdy budete gmyeti.

33. Z Knih učeni křesťanského Tůmy ze Štítvého.

Z roku 1376. Str. 138.

a) *Przemluwa.*

(Ze snímku při tomto spise, vyd. r. 1852.)

Buoh moy prikazal my jako ykazdemu otozy abych wedl was me dyetky wgeho czeſtach aſkazal. gey wā Tot ſwyedczie ſtareho zakona knyhy. Protoz tyem my geſt ohutnyege bylo pſaty wam tyto knyhy. aby czoz nynye ſnad proſwu mladost nemozete rozumyety any adrzety wpamyety czoz bych wam prawyl. potom kdyzt ſnad vmru aby cztly wnych. aporozumyewagycz czot myenye. Atake aby mohli ſſebu vzytecznye pomluwaty otom czoz kſpaſeny ſluſſie aneb yſtyemy ſkym ſe budete obyeryaty. aby mohlo kratyty chwily cztucz wnych. azwlaſſtye wſwatky doma wewſy kdez any kazanye bywa any neſſpora.

b) *O wyerze.*

(Z Rozboru staročeské literatury. I. 200).

Pyſmo prawy bez wyery nelze ſye geſt lybyty bohu ano nelze y domu bez zakladu vdyelaty protoz ktoz chce myety dom pewny muſſy nayprw zaklad pewny vlozty. A kdyz ma ktere owocze byti nayprw muſy pogyty zkorzeno. A kakz kolywyek korzen neny kraſen wſſak wſſecka kraſa kmene y owocze dobre pochazye znyeho. Takea jakz by wyery nebylo tak by gyne wyeczy k ſpaſeny nebyly vzytecz-

ny any by bez wyery gyne dobre wyeczy mohly byti. Neb wyera gest zaklad a korzen wfseho dobreho, acz y nenye tak zrziedlna w swe krafe sama. wfak any nadyeye any mylost bude bez wyery. A kak se gest ezemu nadyety kdyz bych nayprw newyerzyl ze gest aneb nevyerze ze gest kak bych to mohl mylowaty. Protoz hlucznye wolagy naprwe hodyny knyezye rzkucz ktoz kolywiek chce spafen byti drzewe wfseho potrebye gest aby drzal obecnu krzestyanku wyeru. —

34. Z Legendy o sv. Kateřině.

Str. 105.

(Dle původního rukopisu.)

Kdyz zadawnych czařsuow wh-
rzyesye: geden Czyeřarz po-
han byese: ten wladnyese
wfemay kraly: Czož gych by-
lo blyž ywzdaly: wfseho lydu poha-
nřkeho: Maxencius gmye toho zle-
ho Bylo tak nam pyřmo prawy:
Geho hnyewny kruty mrawy: Byly
sye proneřly tady: ez gehu gmye w-
horzy wfady: každy jako hory wozyl:
byese pohanřtwo vřrozyl: yakz řfye
trzyesly gehu zrakem: jako kurzye
před lunakem: Myeřto boha gyey
gmyegyechu: Gyeho modlam řye k-
lanyechu: Aczož kařal to řye řtalo: řkro-
wnye mnoho nebo malo: Podtyem
Czyeřarzem whřdořty: geden kral v
bohatořty: Sedyese wgednom ořtrow-
ie: Wczyprřkey zemy wdobrem řlow-
ie: Dyechu gemu kořtus gmeņē: to
gmye drřal takym kmeņē: Ez gedno
mieřto obake: Nřkořya wczyprřie-
take: řlulo iakz ygeře řlowe: tuk
deř gye morze oplowe: Pronyez kořt-
us byl nazwany: byese moczay gme

nowany: Nadewſye pohanſke krale:
 Kralowaſye wgemenney chwale: We
 czſty wrozkofſy iwzbozy: ſſwu kralow
 u iakzto ſruozy: Mile bidleſe wdoſtatie
 ſprawnye ſwobodnye bohatie: Był m
 udri ſzedry radny ktomu: Wyerny ſe-
 mu yonomu: Branny wneprzatelſke
 przietie nawſie ſtrany wewſem ſw-
 ietie: Geho chwala ſlula ſporze: tak
 ze cieſarz naſwem dworze: Nemiel
 krale radnyeiſieho any kſluzbie f
 naznyeyſieho: Czoż mu kaſal wedne
 wnoczy: dotad az newyerny ſoczi: ya
 koż idneſ lydem ſkodye: krzywe ſepti
 kuchoſm plodye: krzywie hoſpod na
 wydiece: dobrym wſluzbye zawidie
 cze: Gyż wſie naſfu myſu taſnu:
 Wonu ſlożenu leż ſaſnu:

35. Liſt Jana z Wartembergka Heřmanovi z Raſka.

Z r. 1380. Str. 74.

(Z původního liſtu v Muſ. Čeſkém.)

My Jan zWartembergka Swrohny podczyeſſye kra-
 lewſtwye čeſkeho. Wyznawamy wſyem ktoz tento. lyſt czy-
 ſty budu nebo vſlyſſye ze vznamenawſe ſnaznu ſluzbu naſſeo
 wyerneho ſluzebnyka Herzmana zraſka Geſto gehu przyed-
 czy naſſym przyedkom zaſluzyl Aon nam zaſluzyl a
 geſce zaſluzytý moż Protoż my ſdobrym rozmyſlem zdoſtre
 wole aſdobru radu Dawamy gemu drzyewe rzeczenemu.
 herzmanowy. weſſ tak rzeczenu Medný. az dogeho żywota
 aneb dogeho ſmrtý Sewſyemy pozytky Sewſyemy prawy
 Sewſy Woly Jakoż Pan ſfrydman nyekdy rzeczeny ot naſſ
 drzał wmanſtwy Geſto geſt knam ſpadło ſprawedlywu otvmrly
 Alle toto wynymagýč leſſy geſto tu gſu Aby ſnymy nýcz
 negmyel czynyti Atake kdyz by byla Bernye kralewa Aby
 gy dal knaſſemu wkołu nebo donaſſye komory Atake gemu
 dawamy dryewerzecenemu. Hermanowy zwaſczye myloſty
 Acz by naſſ boh nevwchowal. Gehoż boze neday, drzyewe

nezly geho Aby wſye Sluſby prazden byl Stohoto yſonoho, geſto wralfczye drzy knaprawye otnaſſ, Kteremuz Swyedeczſtwy Akwyetczyemu vgyſcozeny naſſy Peczet ſmý przywyeſſyly Dano leta ot Narozeny ſyna bozyeho Potyſſczy potrechſtech Oſmdeſſateho Ten den wſobotu napoczyetye Swate kralewny matky bozye: .. —

36. Ze ſlovníka, řečeného „Bohemarius.“

Z r. 1390. Str. 91.

(Ze ſnímků při Hankově Sbírce nejdávň. Slovníků, v Praze 1833).

*Buoh deus eſt boſtwe deitas ſtworzitelque creator
Atque creatura ſtworzyeny ſit lux tibi ſwyetloſt
Celum ſit nebe ſpiritus duch angelus angel
Eſt ſtella hwyeſzda ſed oſwyeta ſit luminare
Sol ſlunce luna myſiecz dianaque luna
Dennycze ſit lucifer ſwyerzedlnycze veſperus erit
Materia ſit matera ſcita wyed formaque twarnoſt
Figura zpoſoba ymagoque obraz
Reſ wyecz denque dies ſubſtantia podſtata nox nocz
Eſt firmamenti obloha podnebes ether*

Z téhož Slovníka, ſtr. 27.

*Eſt yanuarius leden die february vnor
Marsius eſt brzyezen aprilis ſit tibi duben
May mayus iunius czrwien czrwienecz iulius erit
Augustus ſirpen zarzwy ſeptember a rzygen
Dicatur october november liſtopad erit
December profynecz emboliſmus quoque hrudnecz*

37. Z Průpovědi českých a latinských.

Z r. 1390. Str. 92.

(V Hankově Sbírce nejdávňějších slovníků, str. 337).

Yakoz czlowyek ſyege takez bude zyeci. *Quemadmodum homo ſeminaverit ſic in futuro metet.* Obchodzy ſye po ſſwan rukau. *Labore manuum ſuarum vivit.* Czyn rozhledage. *Sis circumſpectus in agendis.* Mnoheho nepokufyemy geſto bychom myeli pokufyci. *Multa attemptanda ſunt quae non*

attemptamus. Ona slye ma kaczy swych hrzyechuow chodzycozi wzyny a poszczeci slye w placi. *Ipsa in cilicio in ieiuniis et fletibus agit poenitentiam pro delictis.* Czyn slye tohe nelyslye. *Transeas hanc surda aure.* Ofstryzen gest pozakowfku. *Defert coronam clericalem.* Neunahlug slye na mye *Habe patientiam in me.* Porad slye smarczynem. *Consule petro.* Pronewyerzyl slye hospodzye. *Perpetrauit crimen laesae maiestatis.* Gyz gest to zaslo sudem. *Iam illud transiuit in rem iudicatam.* Toho my wyecz nazdwyhay. *Tale quid amplius non obnoias mihi.* Kdyz wyberu kosei tehda rana zaczele. *Dum fuerit exossa'um tunc vulnus primo solidabitur.* Wmrzyel nahlu smrezu. *Obiit subitanea morte.* Pomahay meg prawdy. *Persequimini me in mea iustitia.* Zyskal dobry kolacz powyedyzew ze kralowa fina porodzyla. *Gaudet bono pane nuntiali intmans reginam filium peperissa.* Sluffy czynyczi podle ludzy. *Decet se conformare moribus hominum.* Kdyz gly pan procz slye chlapu modliff a moha gemu kazaczi. *Cum sis Dominus cur precis perrigis rustico pro praeceptis.* Straka ze krzye a dwye do krzye. *Pica rubum fugiens vidi duas ingredientes.* Boh czye zehnay. *Dignetur Deus benedicere gressum vestrum.*

38. Z nejstarších modliteb a písní.

Str. 141.

(Z rukop. bibl. c. k. univ. Pražské, XVII. F. 30.)

Decem praecepta.

Nebudeff myety bohov gynych. Newezmeff gmena boha tweho nadarmo. Pomny aby den swateczny swyetyl. Czty otcie sweho ymaterz swu. Nezabyeff. Nefefmýlayff. Nepokradeff. Nepromluwyff proty blyznyemu swemu krzyweho swydecztwi. Nepozadaff domu blyznyeho sweho any zeny gehu Nepozadaff wyeczy blyznyeho sweho.

Paterz.

Otcze nass genz gly wnebesyech ofwyet slye gmye twe przyd kralewstwye twe bud wola twa yakoz w neby y wzemy Chleb nas wezdayffy day nam dnes yotpuit nam dluchy nassye

yako ymy odpusczyemy dluznykom naffym ynerwod nas vpekuffenye ale zbaw ny otzleho Amen.

Zdrawa maria.

Zdrawa marya mylofty plna boh stobu pozehnana ty wzenach y pozehnany plod brzyscha tweho Amen

Creda.

Wyerzy vboha otczye wffemohuczyeho stworytele nebe yzemye ywgezucyfta syna gehu gedynego pana naffeho genz poczat gest zducha fwateho narozen zmarie panny trpyel podponfkym pylatem vkrzyzowan vmrzyel y pohrzeben ftupyl dopekcl trzety den wftal zmrtwych wftupyl nanebeffa sedy napravyczy boha otczye wffemohuczyeho ottud przyde fudyt zywe y mrtwe Wyerzy wducha fwateho fwatu czyerkew obecnu fwatych obczowanye odpuczenie hrzyechow tyela wftanye y zywt wyeczny Amen tot creda

Zdrawa kralowno.

Zdrawa kralowno mylofrdenstwye zywtote sladkofty ynaffye nadyegye Zdrawa ktoby wolamy wypowyedyeny dyety ewyny ktobye wzdechamy lkagycze aplaczycze wtomto flzywem vdoly A protoz rzyecznyce naffye tyetwogymylofrdnyey oczy knam obrat Agyezyffye pozehnaneho plod brzyscha tweho nam poteyto pufczy vkaz Omyloftywa Odobrotywa Oprzyeflawena-matko bozye Amen.

39. Z Prorokův.

Str. 135.

(Z rukop. bibl. c. k. univ. Pražské. XVII. D. 33.)

Kapytola trzydczata pataa.

Vefelyty fye bude puvffczye befczyefty a radowaty fye bude famoft aktwyety bude yako lylyum. Plodyczy plodyty bude. aradowaty fye wefela gfuczy achwaliecz. Chwala lybana hory dana gest gyey krafa karmela huory afaron ony budv wydety chwalu bozy akrafu boha naffyeho. pofylte rukuv

ſwyeffenuv. akolen mdlych pofylte rzezyete Straffywym po-
 ſylte ſye anerodte ſye baty Ay tot buoh waff pomſtu przy-
 wede odplaceny buoh tent przygde a ſpaſy Tehda ſye ote-
 wru oczy ſlepych auſſy hluchych ſye rozſtupy Tehda ſka-
 katy bude belhawy yako gelen Aodewrzye ſye yazyk nye-
 mych neb rozdyelyly ſuv ſye wody napuſſczy. arzyeky na-
 puſſczy. ata kteraz byla ſucha wyezero agyezywaa wſtudny-
 cze wodnee wuotpoczywadlech wnychzto ſuv ſany bydlyly
 wzende zelenoſt trſtye a ſytye a bude tu ſteзка aczyeſta.
 A czyeſta ſwataa nazwana bude nepoyde przyeſny poſkwir-
 nyeny. ato bude nam vprzyemnaa czyeſta tak aby blažny ne-
 bludyly ponyey. Nebude tu lew azla zwyierz newzeyde po-
 nyey. any bude naležena tu a chodyty buduv gyzto wyſwo-
 bożeny buduv. a wykupeny odhoſpodyna obraty ſye yprzy-
 gduv do ſyon ſchwalu a weſſelee wyeczne nacych hlawy ra-
 doſt y weſſelee obdrzye autecze boleſt aſtonanye.

40. Tajená láska.

Str. 114.

(Z rukopisu c. k. dvorské bibl. Videnské, č. 4538.)

Drzewo ſye liſtem odjewa
 ſlawiczek wkerzku ſpyewa
 magy zalugy tobie
 ame czye ſrdeze wemdloby

Zwohliſem ſobye mylu
 ta trze me ſrdeze pylw
 pyla hrzeſye ach boly.
 a twoyt budu gdet ſem koly

Srdeczko gdywi ſye tobye
 gzye nechozez dbacz! oſobye
 twa radoſt weſſele hýne
 protu bezegmeny a t. d.

41. Z Řádu korunování krále Českého.

Z r. 1396. Str. 132.

(Z rukop. c. k. dvorské bibl. Videnaské, č. 619).

Rzaad korunowanye krále Czeského.

Nayprwe Arczybyřkup prazsky řprelaty řknyezaty a Slechtyczy prowodye knyzeze geřto ehtye krále korunowaty na wyřřehrad A tu pomodleczye řye wraty se řnym do kořtela Prazřkeho hlavy wřyeho Arczybyřkupřtwye aby tu neřpor řliřřyeli Potom dokonagycze Neřpor dowedeno bude knyzeze drzewe rzeczenymy wto myeřto kdez geřt komnyata gyemu řlowutnye przyprawena Opyet rano wzwoneny Prymye Arczybyřkup agyeho podbyřkupy Agyny Byřkupowee a prelaty zberu řye wkořtele Prazřkem aby řye oblekly Byřkupowee wřřwa Byřkupy Rucha agyny wřřweho dořtogenřtwye znamenye a tu zgyednagycze proceřřij Plenarz Mecz řwateho waczława krzyzye kadydlnyczy awodu řwaczenu neřřucze poydu aby dowedly knyzeze zdrzewe rzeczene komnyaty do kořtela kteryzo przygducze namyeřto tu kdez knyzeze lezy wkomnyaty obleczen(bude) řkrzye nayřřwreňnyeyřyeho kralewřtwye Czeřkeho komornyka wtrzyewyczye kralowe wřukny a wplařt otewrzene a tu řnym budu knyezata a řlehtyczy atd.

42. Z Knih pũhonnich manského soudu Kroměřiřského.

Z r. 1398. Str. 133.

(Z knihy druhé. Str. 1.)

Swroz wyznal arřka ze řem kupoval toho dwora v Bolyka tu řem rzekl Bolykowy řtrzyřliřře řtebu aby inhed twa zena gyela řemnuo a řmuzem řlyřřem řwym leybdinkem a wzdała mnye řwe prawo przed byřkupem tu řem řlychal od Bolyka gegy muze wřwem domu ywgieho domu ze gieho zena totgiz Hayjek tu leywdink na tom ma Tu manowe ne-mohly nalezey komu by to bylo ku pomoezy a odlozyly to do wyecze manuow.

48. Z Bible Leskovecké.

Str. 137.

a) Z knéh Genesis. První kapitola.

(Z rukopisu Drážďanského.)

Wpoczatoie stworzil buoh nebe y zemi. ale zemie byla neuzyteczna a prazdna. a tmy biechu nadtwarzi propasty aduch bozy nassieffe sie nadwodami. Ypowiedye buoh bud swietlo istworzeno yest swietlo A widyew boh swietlost zeyest dobra. yrozdielh swietlost odetmy. Ynazwal yest swietlost dnem atmy nooy. Yvczynen gest weczer azgitra den gedem. Yopiet wecie buoh Bud stwrzenye vprostrzied wod. a rozdiele (eny budte) wodi otwod. y vczynyl buoh stwrzenye yrozdielh wody gesto biechu podstwrzenym od tych gyezz byech nadstwrzenym. Ystalofye gest tak ynazwa buoh stwrzenye nebe. ystafie weczer a zgitra den druhi. Wecie opiet buoh. Shromazdte sie wodi gesto podnebem su vmiesto gedno a vkaz sie suchost. Ystalo sie tak.

b) Z písne Šalomounowy, I, 1—3.

Polybi mye polibenym swych vst.
nebo twee prfy gfsuu lepffye nez wyno
a wonnyeyffye nez drahe masty.
Oley prolyty twe gmye.
proto dyewczyczky mylugy tye welmy.
Potrhny mnu posoby.
pobyehnemy uwony twych drahych mastij.
uwedl mye gest kraal wfwe tayne pokogy.
Obwefelomy sie i utyeffymy sie tobie.
pomnyece twee prffy nad wyno
prawy tye mylugy.

44. Z Kpihy starého pána z Rožmberka.

Str. 131.

(Z rukop. v archivu města Pražského.)

Prawa Pana starého z Rožmberka počynagi sye, a nayprwe o komornyczych: —

Ktoz poygme komornyka prazskeho napohon ma prawo od nyeho datí. gemuz poruczeno gest gye rozdawatí. Trží halerzye. A odpeczeti genz zemsku Peczet dawa komornykom. pŕwo datí dwa halerzye. to gye Pyšlarží genz dŕkamy wladne nebo komuz poruczye peczietí rozdawatí. Whrazŕke poprawye prawo gednyem komornykiem Prazŕskym pohonytí. proto ze ge wtey poprawye wnyez pohon. A proto komornyku prawo datí dwa a Trzydczyeti halerzow. poczyeŕtye syem ytam donudz sye newratí ŕpohona. A k ŕwyedczeny pohona prawo gest gemu datí whradye gedynu weczerzí. a nazaytrzye gedynu obyed datí wyecze nycz. aztrawu y syem y tam. Wgyne poprawye Prazŕka nemoze pohonytí gednyem komornykiem do hradu. ze ta poprawa ma take komornyky toho Suda. Wgynu poprawu prazŕka poprawa. Komornyku Prazŕskemu. prawo gest datí zageho chodbu Sŕestŕelat Halerzow. to gest pŕyet groŕŕuow gesto pohoní. A chezeŕi powod ŕwu wolí aby on ŕam Komorník Prazŕky. dobyl ŕoby Komorníka ot Vrzada te poprawŕ wnyez mu gest pohonytí ŕnym. day gemu Pyet groŕŕuow gesto komornyka nia myeti menŕŕieho Vrzada. a ztrawu poczeŕtye syem ytam. donyawadz sye ŕpohonu newratíta k ŕwyedczenŕ pohona. Prawo gyma datí wŕwey hoŕpodye gednu weczierzetí y obyedwatí obiema.

45. Z Vŕkladu Ondŕeje z Dubé na právo zemské.

Str. 132.

(Z téhož rukopisu.)

Prawo zemŕke Czeŕke gest dawno nalezene. gestíe od pohanŕwye. a naywíecze od Prziemyŕla oracze. a odyech Panow kteryz gŕu te chwwyle byli. a toho gest gyŕty dowod. neb mnoho obyeczegow pohŕŕŕkych wnyem gest drzano. jako oczyŕta zelezem horuczym a neb wvrzenye na wodu. A ten obyeczy ŕtal bez przyetrzy az do Cziefarzie Karla. a do

knyeze Arczybyškupa Arnešsta prwego Prazškeho. Ten gešt Czyešarz šplnř Radu Arczybyškupa. y wššiech panow a zeman obyčoyey ruffyl. ze gedno zaloby magy wšoby trzř škody myeti. anycz wiecze. a pohnany gma šamu przyšahu odbyť powoda. ale geštie to drzy vrząd šezmatkem. Ta przyšaha ma byti podle rzadu a zpošoby zalob. yakz šye dole pyšše. To zemške prawo. tak yakz gešt pod Czyešku korunv. natre šie dyeli. Gedno gešt gieštio vprzřemo nakralowu štolczy hledy. gymzto gešt kral od panow zdawna nadan. kupolepšeny gehu doštogenštwie. To gešt šud dworšky geštio take šwe vrzřednyky y dšky ma onyemz tuto pšaty neochczy. neb oto neygšem tazan. a ten vrząd šye dyeli. od zemškeho šwobodneho šudu. neb gynak ktomu lydi pohonye. a gynak kšwobodnemu. y gyny gšu obyčoyegy. Panškim take powolenym Myešta. Clašterzy y rozlyczny Šluzebnřczyř. gšu rozlycznye od šudu zemškeho wynyati. onyemz owššem tuto mlczym. Druhe Prawo gešt duchownye, wnyemz zpošob prawy duchownymy. podmoczy Arczybyškupowu gde. onyemz tuto take mlczeti chcy.

46. Z Nového zákona Mikulovského.

Z. r. 1406. Str. 136.

Evangelium svatého Jana. XII. 1—8.

Tehdy Gezis przed šesti dny welikonoci prigde do Bethanie kdez Lazar byl vmrzel gehoz Gezis wzkriešil gešt. Y včimchu gemv tu wečerzi. A marta šluzešše. alazar gedem biešše zšedících šnim Tehdy maria wzela gešt libru mašti drahe zpraueho narda yzmazala gešt nohy geziššou avtrzela wlašy šwymy nohy gehu Adom naplnien gešt zwonye te mašti Tehdy wece gedem zvěedlnikow gehu Gidas Škariotow genz miegiešše ho zraditi Procz tato mašt nenie prodana zatřidceti peniez a neny dano chudym nužnym A to gešt rzekl neproto že o nužnych prišluššiešše kniemv ale že zlodiey biešše a myešky mage aty wiece ktere gim pošielachu nošiešše Tehdy Gezis wece Nechte gie at kedni pohrebu meho zachowa gi. Neb chude wždycky mate ššebu, ale mne newždy budete myeti.

47. Z Knih pùhenních moravského soudu zemského.

Str. 134.

a) Z Olomouckých knih, nazvaných „Strzela.“

Pùhon fol. 52. Aō domini 1407 sabatho ante Andream.
Jan z Tupceze pohonyem oťwiczeno knyze markraby Joťta Morawského ze sta hr. gr. (hřiven groši) pto ze my drzy me zboziezko Bohuťlawicze nad Lipnykem kdrahotuťkemuz zbozy bezboha a bezprawa ato my nykdy zaplaceno Znaly my ťye geho miloťt zna mye ťye wprawdye pakly my przy ale chezy od geho miloťty prawo przigity czoz my pany nagdu.

Stoch a Petr.

Nález fol. 62. aō dñi 1407 feria tertia infra octavas Epiphaniae. Mezy Janem z Tupceze a mezy markraby Joťtem tak pany nalezly ze ponwadz ťu leta wyťťla a ztoho miloťt geho nebila narezena prawem ze nema markrabyna miloťt Janowy z Tupceze odpowyedaty.

b) Z Brněnských knih, nazvaných „Hwiezda“

Pùhon fol. 14. aō dñi 1406 feria sexta post festum Corporis. Bietka wdowa Smylowa z Oťťloweho poho (ní) Woka z Holťtayna mladťťťieho odewťťad kdez czo drzy kteto poprawye pto ze my geťt ťpalyl w Petrowiczeych twrzy a branyl my ťyety toho pokladam ťto hrzywen jako ťem toho ťkodna Znaly my ťie wto atd. pakly przy ale choze myety nato doťty czoz gy pany naydu zaprawo a ťlibyl gy neťťkedyty a nykdy gy neodpowyedyel a ona nemyela nan zadne peeze.

Nález fol. 39. aō 1407 in colloquio dominorum Brunas. Mezy Byetku z Oťťloweho a Wokem mladťťťym z Holnťt(eina) ezťoz se dotyce tey twrze rozborzenye geťťto margrabyn urzedyk kazall rozborzity pro zemťke lepťťy z toho Wok nema odpowyedati paklibi gy czťo pobral z toho gma odpowyedati i budely ťe gy wtom znaty geťťto by wzall ma gy zaplatyty pakliby se gy wzem neznal ale ma gy praw bity podle pohonu.

48. Z Kroniky Přibíka Pulkavy.

Z r. 1407. Str. 129.

(Z rukop. v bibl. kláštera Augustiniánského na Starém Brně.)

O útoku, jež učinil Kunrat, kníže Znojemský, na biskupa Jindřicha Zdíka. List 97.

Leto božye tyffycz sto čtyrzydcetij apijet, Gyndrzych morawsky byskup (šOtu knyezetem Olomueckym) naput do Rzyma vzdwyhly su sye, Pronyezto (tento) Conrat wewoda czynijesse, gako (by) gehu pod pokogem profyty ehtijel, aby gemu mylost v wladyslawu wyprofyl, yakz gest yprofyl byskupa, ale sezlym vmyslem, (neb) toho czařfu, gehoz precz gyz gyety gmijesse, štyem tak vmyslem tayne, oprwofpyeoh z šwym towarzystwem, nebo zabyty nebo gety ehtyely, gehoz kdyz nenalezly, ze pod chrastem škrýl sje byl, nyekterak yakz mohl, v welmy welyke zymye. Ten Conrat neshlechtny wewoda, wšfeczko pochwatal czoz bylo, a nyektere czeledyny gehu zhubyw dom zazehl, a štyem sje precz vzdwyhl. Ale byskupa gedem sedlak nalezl wtom ohrařtu, adolytomyšle dowezl. A tu ynhed ta przyhoda wladyslawowy byla gest rozprawena, genz welmy zelege tekrzywdy, gez sje gemu štala, do prahy kazal gehu przyweřtij a gemu kutyesseny proty nyemu gest wygel.

Leto božye tyffycz sto čtyrzydcety aššest. Tento gyřty byskup protu krzywdu zalobu vczynyw wladyslawowij, štyem sje vzdwyhl dorzizma, yzalował Eugeniovy papezowij, pronyezto lyřty obdržal od papeze, ywratyl sje doprahy, ykazal toho gyřteho Conrata zewnje clety wřřfudy moczy papezowu, wewoda pak wladyslaw sebraw wořřko, ywtrhl opijet dozemye Conratowij, yzhubyl gji ohnyem, a ten hrad Znogem přetwrdy oblehl, yzbyl nanyem mnoho lyřij, ahrad obdržal aštyem sje domov wratyl, zatyem pak tento Conrat zdwyh sje k Conratowy Rzymřkemu kraľy, a tak gehu prořbu, ygynych kniezat prořbamij, vwladyslawu mylořt obdržal, ařwu zemy nawraczenu gmjel (acz) přzewelmy zkazenu.

49. Z Rady otcovy Smila Flašky z Pardubic.

Z r. 1409. Str. 119.

(Z rukopisu bibl. c. k. univ. Pražské.)

Odplat tiem ktoz wyernye sluzye
 Potwey czty srdecznie tuzye
 Chciecz tie rady wisse wznefty
 Nez twa mocz moz tie donefty
 Ktiem nebud swe ruki twrdi
 Sýnu bi przieliffnye hrdy
 Chtiel biti khdem swu woly
 Tohot nerazy nykoly
 Neb ktoz koliwiek piffnye
 Zle smiffi przieliffnye
 Ten hdem nemoz mýl bity
 Bi vdaczstwim mohl progiti
 Wffeczky walky fieczy fkrzye
 Wffak swu hrdost vmyerzie (?)
 Wffiem hdem nakazdu stranu
 Takmyerz nawffelikem panu
 Przieliffna hrdost zle ftogi
 Neb fie ho czeft fama bogi
 Mnyecz bi grey chtiel wlicze daty
 Te ti wtom nerod hnyewaty
 Bud pokorny khdem wffady
 Acz by myel miefta y hrady.

50. Ze Života císaře Karla IV. ¹⁾

Str. 129.

(Z rukop. c. k. dvorské bibl. Vídenské, č. 581.)

Kapitola osma.

Tuto vkazuje (Karel ciefarz) kterak se do Czech wra-
 til (z Parzize) pogedenaczti letech. a kterak owjém Czeſke
 rzeczi zapomenul. a kralowſtwie nalezl roztrhano, hrady a
 ſbozie zaſtaweno.

.. Potom przigidechme do Czech w nichzto ſme nebyli
 gedenaetzte leth y nadgidechme pak ze niekolik leth před

¹⁾ Tento výpis náleží sice již do věku novějšího, však z příčiny
 citáta na str. 73. tuto jsme jej položili.

nami Matka nasse rzeczena Elffka byla vmrzela a zageho a zagegieho ziwota sestra nasse druhorozena dczera gegie gmenem dobrotiwa posllana byla do Franczie a wdana za Jana syna prworozene°. Philipowa krale Franczfske°. gehozto sestru gmenem Blanku gmiegiechme zatenu Ale trzetie sestra nasse a poslednie gmenem Anna bieffe vte drzewnie sestry w Franczy wty czasy A tak przigidechme do Czech nenagidechme ani otcze ani Materze ani bratra ani sestry ani zadneho znameho Rzeczy Czeske owffem sme byli zapomenuli giezto potom sme se nauczili tak ze sme mluwili a rozumeli yakzto giny Czech zbozie pak mlosta netoliko Czesky ale Wlasky Lombardsky Niemeczky. latinie tak mluwiti plat a cistiti sme vmieli ze geden yazik z Czech yakzto druby ku psanij mluweny ke czteny a krozumienij byl nam hotow.

Toho czasu otec nasz tate do Hrabstwie Lluceburske°. pro gednu walku gizto drzieffe s knietetem Brahanfskym on a gehu towarzistwo towiet Lledienfsky biskup Julianfsky Markrabie a Hrabie Gerlenfsky a mnozy ginij Yporucz nam mocz swu bez sebe w Czechach ktereztu kralowstwie byli sme nalezli tak opusttieno ze ani gednoho hradu nenalezli sme swobodne° gesttoby nebyl zaftawen se wffim zbozi kralowfskym tak ze sme nemieli kde bydliti gedno wdomiech miestfskych yakzto giny miestienin A hrad Prazfsky tak byl opusttien a zkazen y zrussen Nebo od czasu krale Przemyffla wffechen polozen byl az na zemi. na kteremzto miestie znouu sien weliku a krafnu s welikymi naklady wzdielatı sme kazali yakz to dneffni den zgewnno gest ohledajiezim.

II. Příklady jazyka novočeského.

Z doby od r. 1409—1620.

51. Z druhé bible Mikulovské.

Asi z r. 1409—1415.

Genesis, kapitola 41. ¹⁾

Potom po dvú letú vidieľ Farao sen, amniešie sie stogiece nadrieķu, znieťto gdiešie sedm voľow krasnych avtyľych velmi, ypasiechu sie pomokřinach, apotom ginych sedm vyhrieze zřieky mrzutych a velmi churawych, ypasiechu sie pobřiehu řiečnem potravie velmi zelene užitečne, y sniechu ty krasne a velmi vtile. Tak Farao proeyti y všnu pak opiet Yvidieľ giny sen. Sedm klaffow ktwiesie nagednom kmež plennych avelmi šľienych. Apak druhych toľikež klaffow vřadlich horkosti, a ti šľieschu všieħnu prwážeh krasu. Potom Farao proeytiw prowšem (sic), akdyžby zgitra vřeseřiem lekšie pošľa kvykladačom Egypťskym, yķewšem mudreom, ašwolaw ge wypravi gim sen yneby kdobygei viložil. Tehdy kolis wzpomanuw podčesie mišter yvece, znagišie wmem hřiesie ře kral rozhmiewawšie našve šľuhy, mie amištra peķařske° kazaľ wřalař wřaditi vewody rytieřske°. Tu šľa oba gedne noey sen vidieľa zazrak buduěych wiece atd.

¹⁾ Srovnej toto přeložení s přeložením téhož výpisu v bibli Benátské z r. 1505 a v bibli Kralické z r. 1579.

52. Ze spisu mistra Jana Husi.

a) Z Postilly z r. 1414.

(V Českém Museum.)

V pondieli po Velicie noci. S. Lukas w XXIII. kapitole.

W ten czas dwa z vozedníkov Gezířových gdiěta do
hradku (místečka)*) geň biěje w prochodířti honow sedit
od geruzalěma, gmenem Emaus; a ta mluvíta spolu o
těch všech věcech (křtřových), které sũ sie (w geruzalě
mie) přihodily. Ařtalo sie, kdyř ta rozmluwała (bála sobie)
a spolu sebe otazowała, a on gezíř přiblířiw sie, gdiěje s nimi;
a oči gích biěta drěienie (boř moci), aby ho (gezíře) nepo-
znali. Y wece k nim: které sũ to řeczi, geř mluvíte spolu,
gduce, a gřte smvtni? A odpoviediew geden, gemuř gměno
Kleofas, wece gemv: Ty sam putník gř do geruzalěma (t.
geruzalemsky do niehořa putoval), a nepoznal si, které věci
řta/y sũ sie w niem tyto dni? Gímř on wece: Kterě? Y ve-
cechu: O gezířovi nazareřkem, geň byl geř mřř prorok
moeznř, w řkutku y w řřeři přřed bohem y přřed vším lidem
a kterak ho dali sũ naivyřř kňeřřie (břřkupove) a kňeřřata (ři-
dowřřká) nářře, na odsuzenie smřři a vkrřřřovali sũ ho. A my
vřřáhme, ře by on vykupiti miel řřaěl (vřřřvoboditi od po-
hanow lid řřidowřřsky) a gřř mimo ty vřřřeczky věci, (kterě sũ
sie řřali od patka) trřeti den řřest dnes, ře ty věci řřaly su sie —

Toto suaté cteníe gest došti k rozumv zgewné a dluhé; protož S. Réhoř nechtiel gest ho vyložiti wšeho, ale wlmie krátce položil, kterak sie gest Kristus k tiema vozedlníkoma miel: že tak sie gima vkázal zewnitr k očima tieleštným, kterak sie dalo v nich przed očima wnitr srdeczným; neb ona sta y miřovala y pochybovala. A pan gešis tieleštnie s nimi byl — s nimi gest mluvil, twrdost rozwmv trefkał a písma tagemstnié ofšobie gest vyložil, a že w gich srdezich vieru iako putnik bieře, pořekl sie dale giti, ne žiwie, ale taky sie gim vkazal na tiele, kteraky gest v nich byl w myšli.

*) Slova v závorkách psaná jsou v originále nad řádky.

b) *Z Výkladu na přikázání Boží.*

(V biblí Boskovičské asi z r. 1415—20 v c. k. biblí Olomoucké.)

Počína sšie kratičky wyklad napřikázanie božie desatero, prosprostne a neprazdne wpracij wyložene skrze místra (jméno vyškrabáno).

Nevezmeš gmena pana boha svého nadarmo. To gest nepř mieniš ho ke lží. ani k marne řeči. ani budeš ho gmenouati zlehkošti. ani budeš gménem geho zlehkošti přisahati. Pomni aby den suateční suieti. To gest aby wneděli. gíť gest sám boh k odpocínutí wstavi. aby wswatek azwlastie wnedieli nehřešil. nesmínil. netanczoual. ne wkořtky. neb wgíné hry hra. nefreioual. neprazdnil wřeči marné. ani wlenosti dne zmarzil. Ale aby suiehl. to gest suatými skůtký swat wčinil czožs ciely tyden zmeska. wchwale božie aby to postihl. myšlením obohu. sloua božieho slýšením. rozmúwaním. kněz kazáním. modlením. wpsímie čtením. A laik. to gest nekněz. iakymž mu boh da čhelem dobry(m). Cti otce svého ymateř swu. Tak gestli otec čiw neb matie, wé ge gestli potriebie, ať boha poslúchají. a ty gich posluchaí wdobrem a miew sie kním počíníe. Agfali nuozní, a ty možeš. pomahaý jím.

Nepromúwis proti bližnímu swému křiwého suiedectuie. To gest nebudeš suiedčiti křiwie nanšeho a křiwie swiedči. ktož křiwdu na druhého prauí Aneb druhdy prawdu. ale z zlošti aby gemu wškodil. Křiwie kniez swiedči když prawdy boží whriešie smrtedlnem lhu prauí neb msi služí. neb hodiny řeká. neb božie prawda gest božie suiedectuie protož die böh hřešnemv proč ty přwis sprauedliuosti me. beřeš suiedectuie me w všta swá Protož wierny křieřtían. waruge sie suiedectuie kdež gift prawdý nenie.

53. List Jana Žižky,

dán na Vilémově dne 26. března 1423 Bartošovi a Bernartovi
z Menšího Tábora.

(Z orig. v Museum Českém.)

Slowutnym Statecznym Bratrziž wnadiegi Bozie Bartho-
ssiewi Bernarthowi s Menšsieho Thabora na Walecziiowie
bud dan.

Milost Ducha swateho raciz przebyvati swamy y snamy a ofwietity srdcie yrozumy nassie kwuoly lynu wssmohucziemu Bratrze wpanu Bohu naymileissie dawam wam wiedieti zet sem nynye na Wylemowie a zadam was nyektereho abissie kemnye przigeli geden z was abichom spolu rozmluwili apocztiwie a libeznyenasseho pana Boha wssmohucziesho A taket wam wiedieti dawam zet gfem f Thaborfkimi zostal zageden czlowiek a poddali gfu sie dobrowolnye mne posluffny biti yakozto kdy. i kazalt gfem pole sberati a poczielit gfu y take posielam dowaffich Miest atby wssiczny wierny bili nynie sweliki noczi w strziedu neb koniecznye we czwtartek v Brodu Nyemeczského abichom sie pokali tu kdez sme shrziesfili a tu zostali podle radi Bozie za geden czlowiek a podle geho zakona swateho a radi chudich y Bohatich wprawdach otcie nasseho pana wssmohucziesho proty newiernym pokrywaczem domaczim y czyzozemcziem. Taket wiedieti wam dawam zet gest knieze wigelo pricz z zemie. A przimierzie aby se panem Czenkem neczinli lecz bissie myeli z sgynymy susedy okolo sebe A o ti wieczy bohda rozmluwime. Datum in Wylemow feria sexta post Annuntiationem Mariae virginis gloriosae.

Jan Zizka z kalichu.

54. Z Krnovských desk zemských.

Z r. 1426.

List Jaroslava z Bělé, dán 1. října 1426 Ješkovi a Janovi z Bělé o ves Bělou. V knize I. z r. 1404, list 26.

Przed namy Urzadnyki Hanuffsem kossyrzem (?), Bartoffsem Sudym a Matiegem Pysarzem a gynich urzadnykuow Sudau (soudu) Zemfkeho w Krnowye wystupyl Jaroslaw z Biele, a wyznal dobrowolnye bez przynuczenye f dobrym wfmyslem a rozumem, ze prodall wess Byelu z dworem f mlynem f Rybnyki f hagi y se wssym przyfluffenstwyem yakoz ta wess w wflich (swých) hranyczzech na sfyrzy y na dely od stara dawna zalezi, nyzsz (nie) sobye, any swym erbom tu panftwye any wlastenftwye zachowagye Jesskowi a Janowy synu geho z Byele, y gyegich Erbom buduczum dyedyczom A

ktomu sie podwolill gestli zeby od stara dawna czso we dzskaeh psano bylo, gesto by Jaroslawowi anebo gehu Erbom pomocno bylo k tey wfy Byeie a Jesskowiy, a Janowy Synu gehu nebo gyegich Erbom sskodno, ze to nema Jaroslawowy, any gehu erbom k pomoci przigity, nez wsscekno tymito skamy gest umorzono a to gym Jesskowiy a Janowy, a giegich erbom kazall wedfky wlozyty a odrzekel sie przed urzadem wsselkakich narokow tak ze on any gehu erbowe nemagy sie k tomu zbozi przypowydaty slowy any skutki prawem any zadnym obiczegym nawieki. Actum feria 3 proxima post Michaelis Anno dni millesimo quadingentesimo vicesimo sexto.

55. Z Nového zákona Tetovského.

Z polovice XV. století.

(V bibliotece kláštera minoritského v Brně.)

Evang. sv. Jana, XII. 1—8.

Tehdy gežíš předšestí dní welikonoci přijede do Betanie, kdež gest byl Lazar vmřel, gehož gest wčkriesyl gežíš. Y včinielu gemu tu wečeři a marta služieše Ale lazar geden bieše zledicich snim Tehdy marya wzemš libru mašty drahe znardu včiniene čistie y vmaza nohy gežíšowy a vtrě wlašfy swymi nohy gehu, a dom sie naplňi zwonie te mašty Tehdy wece geden zvědníkův gehu Judas škaryotfky, geň miegieše ho zraditi. Proč ta mašt nenie prodana za třista peniez a nenie dana chudým. A to gest řekl neproto by gemu byla peče o chudých, ale že zlodiey bieše a miešky mage A ty wiecei ktere gim posielachu nosieše. Tehdy wece gežíš Nechte gie ať gi zachowa kedni pohřebi ma. Neb chude wždycky mate sebu ale mne newždy budete mieti.

56. List Jana Jiskry z Brandýsa k radě Domažlické.

Z r. 1461.

(Z archivu Domažlického.)

Mudrym a Opatrnim Panom Purgmistru a Consielom Miestu Domažlicz Przatelom milým.

Sluzbu swu wzkazugi Mudrzij a Opatrnij Panij A przieteile milij wznesl gest namie služebnik muog Zigmund lappka

Azprawugie mie kterak by bil Sfeſtry ſwe a diety nebozocie zeydlowich porucznik naywiſſy A zprawen geſt ze by ſeſtrze odiat bil Y zadal mie geſt abich gieho domuow odpuſtil ze by chtiel oto ſtati kezemu by Sfeſtra gieho a ſyroczy ſprawedlywy bily aby ſie gym krziwda nedala a Ya ninie pro ſwe pilne potreby nemohu gieho przy odpuſtiti Ale proſſym waſ abieſte to wdielaly promu ſluzbu a ſeſtrze gieho a ſyrotkom krziwdy nedaly wczinity ale k czemu by ſprawedlywy byly abieſte gieho przytom nechaly nebot gieho Zigmund wniczemz nemynie opuſtiti Aia Zigmunda yakozto ſluzebnika ſweho wtiech y ginioch wieczich opuſtiti nemynym Datum Wine fferia Quinta ante Martini LXI°.

Jan Giſkra z Brandiſa Hrabie Sſariſſky
Haitmann wrechnich kragin kralowſtwie
vherſkeho Naywiſſy A haitman Zemie
Rakuffke.

57. Z Kroniky Trojanské.

Z r. 1468.

(Z výtisku v c. k. dvorské bibliotece Vídenské, I. 23.)

Czas bieſſe. Wniemžto kwapie Sluncze biehem ſwym podokrſſlkem nebeſkym. genuž. Rzekove rziekagi. Zodiaca. Amy czechowe okrſſlek zwierzeczi naziwame proto. Ze hwiezda znamenie wtom okrſſlku gmena magi zwierzat Jakozto. Beran. Byk. Blyženczy a tak dale. Atak sluncze bieſſe wtadoby Vznameni totiž znamenim hwiezdny m geſſto flowe Beran wta doby kdyžto czafſ poczina ſie ochotnie mieti k ſmrtdelnym yaſnoſtem. Powietrze a teploty kdyžto rozpuſtſtiegi ſniehy miekczy wietrowe. Poledni dymagicze. Kaderzawe czynie wody Tehdy když ſtudnicze zſebe wody s tenkymi pienkami wyrzinugi. Tehdy když wrohowe ſtomow a wietwie zlona zemie pokrm hoyny berucz pukagi ſie ktwu yzeleniegi. Tehdy když okraſſlena bywa zemie trawami kwietem a liliami zpiewagi ptaczy. a ſladke°. zwuku hlafy przehudagi Tehdy když bieſſe puol mieſieczy. Dubna pomina kdyžto morze ſwych wln burze vkrotilo aſwrehek ſwoy zarownalo Wta doby držewerzecenij kralii a wewody a Jazon

aherculeš flodimi swymi nato prziprawenymi azafobenymi sweliku potrebu wogénku platna rozpawšše Atak dluho dnem ynoczy kwapiece plynu bez wfšech przykaz y nefnazyi aždoplynu k brzieshu kralowštwie. Troyanškemu. Aprzištanu wtóm prziftawadle gešftot flowe. Smygemu.

58. Z Knihy Tovačovské Ctibora z Cimburka.

Asi z r. 1497.

(Z rukopisu univ. bibl. Olomoucké.)

Z ktéry přičiny dcšky pšany počaty Češky.

Lešha Božieho Tifezieho Čtyršteho Ofmděšateho Nayprw w Olomuezi kdyz prawa a šud zašedien gešft za vrzadu, pana Waczlawa z Bozkowicz a w Brnie pana Wylema z pernštejna tiech praw Comornikuow s wuoli pana haytmána a panuow z wfšy zemie začato g'tw gich dcšky nowe češku rzeczy wkłady wpifowati. Neb prwe latinsky wpifowano bylo a k tomu panij pro obec z pany Comorniky šwolili pro menšy pračy a lepšy rozum tieh kterziz latinie nevmiegi a mnozy latinu k šwemu rozumu wykladagi, aby prošty rozum češky štal.

Ze Markrabštwie morawške šwobodné gešft.

Item Rozumieno muoz byti z tiechto štarych šwrehupšanych Obyczeyow ze zemie tato byla wzdicky šwobodna yakz koli gešft od kralowštwie a koruny šwe padla a zadnemu panu ani ktéry zemi podmaniena nebyla. Neb pani Rytirštwó a prelati zadnych přisah panu šwemu neczini tez jako Čechowe nez prošty šlib poddanosti a pošluffenštwie ani zadney giney zemi nez tomu panu a diediezom od nieho rzadnie pošlym a to w zemi šwey morawške a nikdy ginde A miešta tez krom přifahy wedle obyczége gich Take prawa šwa zemie ma šwobodna beze wfšy překazky pana šweho a wfšeliakého odwołanie ani k Čiešarzewie milošti ani k šwemu wlaštniemu panu.

59. Z Bible Benátské.

Z r. 1505.

Genesis, kapit. 41.

Po dvě letech měl gest ten Farao. Zdálo mu se: an stogij nad potokem: z nehozto wystupowalo sedm kraw krásných a náramnie tlustých: a pášly se po mokrzynách: giných také sedm vycházelo z rzeky sšeredných a zprzechurawielých, a pášly se po brzehu rzeky tee na mijestech zelených: a sežraly ty gichžto diwná kráfa a tlustost tiel byla. Proczytiw Farao opiet ge všnul a měl druhý sen. Sedm klasuow wzrostlo z štbla gednoho plných a krásných: giných také toliko klasuow ztenilých a všwadlých vycházelo zžyeragijezých wšsech prwnijch kráfu. Proczytiw Farao po odpocžynutij: a když bylo ráno: strachem gša poražen: poštal ke všsem hadacžuom Egipským: a po všsecky mudree a powoław gich wyprawował ten: aniž ge byl ktoby wyložyl. Tehda tepraw rozpomenuw se wrzednijk nad šleňky rzeki: Wyznávám hrzyech šwuoy: Rozhniewaw se král na šlužebnijky šwe: na mie a na wrzednijka nad pekarzy: všaditi nás rozkázal do žalárze kniježete rytijeržstwa: kdežto gedné neczy ten měla šwá: oznamugijezý budúczye wieczy.

60. Z kompaktát, tištěnych r. 1513.

Zygmund Uheršky kral vhlawnij Čžeského yazyka nepřijtel: mnoho zlého proti koruně Čžeské čynil. z žádné hodné přičžyny než z pauhé zlobiwosti Neb špogi w se sokolnimi niemeczskymi národy. teež yazyka Čžeského hlawnimi nepržátely o to špolu všylowali: aby Čžesky yazyk z zemie vyplnili. Zygmund pak negša čžeským králem všlak markrabštwij Bramburšké od koruny odcyzyl a štaré dawnij miesto Pruskému zákonu zašlawil. kteréžto škrze czijšarze Karla a prwnij čžeskee krále: ruku boyownú k koruně Čžeské byly přyzpogeny. Przytom týž Zygmund: biskupštwij Morawšké proti vššij šprawedlnosti dal gednomu též vhlawnijmu nepřijteli. a iakož se pijšše koruny Čžeské zrádezy. kdežto prezentaczy přijležela králi čžeskému Wácšlawowi bratru

geho. A to wſſe czynil ku potupie kralowſtwij také bratra neſſanuge.

61. List Mikuláše z Šidlovce,

dán na Osvětimě r. 1531.¹⁾

(Miscellanea Cracoviensia. Fasc. II Cracov. 1815, p. 101.)

My Mikolaſ z Sfydlowczé Kaſtellan Sudomirſki kraliewſtwie poľſkiego naivyſſy podſkarbie Radomſki, Krzepiczſki, Olſſtyňſki y na Hrodku kniezechſtwie Oſwietimſkiego a Zatorſkiego Staroſta & Petr Porubſki z Poruby Sudie zemie Oſwietimſke, wſſem wuobec znamo czynime zie wzſtupil przed nas Mikolaſ Bogiſſowſki a wyznał zie dobrowolnie prodal a moci liſtu toho prodawa y oddawa ſam od ſebe y od ſwych Erbuow ſwe wlaſtni zbuozi a puſtu weſ Kiezarowicze s roli & czo bylo odgraniczeno od diedyny Halcznofnſkie zie wſſemi prawy & mnohomoznemu panu Martynowi Myſſkowſkiemu z Mirowa a na Bieltwinie kaſtellanowi Wieluňſkiemu & za Sumu peniez Sto zlatych w puolgroſſakoch za každý zlaty po puolkopi poczitagacz etc. Genž geſt dan a pſan na Oſwietimie v uteri prwni po Nedielj geſtſto latinie ſlowe quaſi modo geniti w roki Zemſke. . lieta pannie Tiſliczeho pietiſteho trzidezeteſho prwnieho.

62. Z Práv městských Brikcího z Zlicka.

R. 1536.

O vrocniſſych a prava purgkrechtnijm. — Pan pro vrok zadržaly muož základ brati. — Znamenay. geſtli žeby Czlowěk vročníj a purgkrechtnijk, někteřeſho Pána, Vrok wvrčeny čas zmeſſkal dati. Pán geſt ſám ſkrze ſe, neb s pomocij Rychtaře. kterauž gemu včiniſt proſſen gſa. na zbožij, ſněhož vročij, bude pro zanedbanij ſſentowati, totiž základ brati. A bez zpuſobu práwa opatřiti ſobě vrok, prodada neb zaſtawě základ. s wědomiem wſſak lidiſt hodnych. Pakliby tři léta pořád zběhla a základu wgeho ſtatku nenalezal. Tehda učiniſt

¹⁾ Tento liſt klademe tu na ukázku čeſtiny, kteréž užíwáno v krajinách poľſkých.

63. Z Hájkovy kroniky České.

Leta Tisfycyho. Mečilaw Knjže Polſky Stary, také y Boleslaw Syn geho, wzawſſe otom zpráwu, žeby Knjže Čeſky Boleslaw Miloſtiwy vmřel, a Syn geho Boleslaw žeby mdel byl, Sebraw mnoho Polakuow. welikau ſſkodu Čzechuom okolo Krakowa činil. Sukoradſký s ſwymi Čechy, newieda tomu co věiniti, rychle poſlal k Boleslawowi Knjžeti mladému, geho žádage aby gjm retuňk věnil, a ſpjiže na Krakow podal: Knjže Boleslaw jako Čzłowiek mladý newmiege takowych rozważowati přihod, dluho tijn prodlewal, až druhé y třetij poſelſtwij z Polſky priſſlo, s ſtrany také některé ſkaupošť gey zdržowala. To když Polſká knjžata ſkrze ſwé pilné ſſpehěře přezwiediewſſe vznali, na Čechy wſſy mooy ſe obořyli: Sukoradſky Krafata čaſem nočnijm rozkázaw puſtiti Brzomila Syna ſwého s Krakowa, do Čzech gemu geti rozkázal, aby Knjžeti mladému přisnie mluwil, aby rychle a což můž nayrychlegij Retuňk Čzechům do Polſky wyprawil: Boleslaw wyſſlyſſaw Syna Sukoradowa ginák Kráſatowa, kázal Lid powyſſený ſwolati, a ſnijmi ſe oto radil, a tijn welmi dluho prodlił. Wtom Polacy obawagice ſe retuňku poſpiſſyli, a mnoho Twrzy zdobywali, a w krátkém čaſu y Krakowa dobyli, a což tam Čzechuow ſbylo wſſecky zbili, a Twrze y Krakow oſadili ſwymi Polaky: Knjže Boleslaw byl tam toho čaſu nietco Lidu chaterneho Čzechuom na Retuňk poſlal, a ti drijw než ſu Krakow vhlədali, až (?) gſu zmordowani hanebnie.

64. Ze žalmů, přeložených od Mat. Benešovského.

R. 1577.

(V Gramaticce české M. Benešovského, vyd. v Praze r. 1577.)

Žalm 1.

O Přijlyš Blažený, Sftiaſtný nad mijru člowěk ten,
 Geſſto nepoſlúchal zlé radý ſwúdee lidj;
 Přeſto naceſtě neſtál hříjſſnjíků, pewně dřijce,
 Lež mezy nás přjſſlých ředky nedawno bludů.
 Nadto který neuwyk na lžiwé kazateldnicy kázat,
 Neb to ge Nayhorſſij wěc nadewſſecky giné.
 Nýbř den yako den, bedlywý ſauc zákona Páně,
 Práwě hledij gíťu poznati prawdu Božíj.
 A ptož odpotoků yako Sftjpek wláhy nabýwa,
 Geſſto čaſem gíťým doſti wowotce wydá.
 Genž z ſebe neſmjťa ziadný čaſ, w lytě ni w zýmě
 Liſtu, trwá zelený Bez wſſeliké promenij.
 Tak bude muž zběhlý: wſſak wěſťotě piſfma božj°,
 Skrž ſwú prácy wydá pužitek odměnenj.
 Woč ſekoliw takowý pokuſý, ſwuy pruchod vhljdá,
 Neb mu požeňnánij Bůh ge° práce dařj.
 Zly ſe netak podařij: nýbř yako wodzeme zmjťa
 Wijtr a neb nieyaká té doby Bauře, prachem.
 Tak nebudú ſtálj w věenij ſwém z Cýrkwé poběhlj;
 Neb gt° neſtjipil Bůh to° gich věenij.
 A ptož, ačkoliwěk gt° nám wſſě k Sandu přigjti,
 Wſſak takowij nebudú ſaudu božjho twrdit.
 W zaſtupu pujde Swatých ſwých Kryſtus s Angely k ſaudu,
 W té radě nepřijdau Blaui ni ſwudce lidj.
 Znát o wſſem Pán Bůh ſwých wěrných ceſtu pořadnu,
 Aumyſl: obchod y gich w zákonie Páně potaz.
 Ceſta pak obhágcůw věenij zceſtného do pekla,
 Neb gich paycha prawé pozbyla wijry, Běžj.

65. Z Bible Kralické.

R. 1579.

Genesis, kapit. 41.

Stało ſe pak po dwau letech, měl Farao ſen, zdáło mu ſe, že ſtál nad potokem. 2. A ay z toho potoku vycházelo

sedm kraw, pěkných na pohleděnj a tluštých, kteréžto pášly se na mokřinách. 3. A ay sedm kraw ginych vycházelo za nimi z potoku, sferedných na pohleděnj a hubených, kteréžto stály podlé oněch kraw při břehu potoka. 4. A ty kráwy na pohleděnj sferedné a hubené, sežrały oněch sedm kraw na pohleděnj pěkných a tluštých. Y procýtiť Farao. 5. A když všnuť zasse, zdálo se mu podruhé, A ay sedm křasůw wyrostlo z stěbla gednoho, plných a pěkných. 6. A ay sedm křasůw tenkých a východnjm větrem všwadlých, wcházelo za nimi. 7. A ti křasowé tencý pohltili sedm oněch křasůw zdařilých a plných. Y procýtiw Farao, a ay byl sen. 8. Když pak bylo ráno, zkormaucena byla mysl geho: a poslaw swoľal wslecky hadaće Egyptské, a wslecky mudrce gegich: Y wyprawowaľ gim Farao sny swé, a nebylo žádného, kdoby wyložil ge Faraonowi. 9. Tedy mľuwiľ neywyššj sľeňk Faraonowi takto: Na prowiněnj swé rozpominám se dnes. 10. Farao rozhněwaw se na sľužebnjky swé, daľ mne byť do wězenj w domě neywyššjho nad drabanty, mne, a zpráwce nad pekaři. 11. Měli sme pak sen gedné nocy, on y gá, jeden každý podlé wyložěnj sľnu swého.

66. Z Práv městských Pavla Koldina.

R. 1579.

B. IX. Zialoba, aneb obwiněnj w Jazyku nassem Čeľkem, giného nic newyznamenáwá, neľ to což Puowod proti straně obeľlané sobě před Práwem, a Saudem pořádným ztěžuge, wznáššy, a w tom za opatřěnj, aneb toho za dopomoženj žádá.

B. X. Wsľeekna pak obwiněnj, a žaloby pocházegij a swůg začátek magij, z povinnoštj těch, gimiz gľau lidé gedni druhým zawázáni. A protoľ nepředegdeli yaká tobě na druhém povinnošt, to gešť nevcinailiť gešť někdo nic, nenijliť dľužen, nepřipowěďelliť nětčeho dáti, nezawázalliť se tobě nětčejm, nemůžes a nemáš ho podlé čeho winiti. A tak každau žalobu musý předgijti přijčina, to gešť, něyaká povinnošt, a ta sľowe w řeči Latinské *Obligatio*.

B. XI. Ty pak žaloby aneb obwinění, předně dělij se na dvě. Neb některé wztahuj se na oľoby, totiž, když některá oľoba něco proti druhé zawiní, aneb w něčem vblíží, něco dáti, aneb včiniti připowí: Tehdy se z toho před Práwem winí. A to flowe, *Actio in personam*.

Giné pak žaloby gľau, kteréž se wztahuj na wěcy, jako na Dědictwí, a giné sľrawedliwosti nám náležíté, totiž mowíté aneb nemowíté, kterýchž my, giného z nıjch obľľagıjce a winıjce, vžitı žádáme. A flowe *Actio in rem*. Z kteréhožto dwogıjho žalob aneb obwinění rozdıjlu, wľľeckni gınıj rozdıjlowé pocházegıj.

B. XII. Každý gľa pořádně před Právo obeľľán, a wľľsse na sebe žalobu, powıncen gľst na ni ľwěťľau odpowěť dáti, To gľst, aneb se k nıj přıznati, aneb gıj odepřıjti, aneb proti té žalobě gıľľau Exceptıj položitı.

67. Z Putování swatých D. Adama z Veľesľavına.

R. 1592.

(Z dedıkace panu Karlovı z Žerotına.)

Nacházegıť se mnozý mezy Čechy, kterıž něco máľo ľatınau, wľľstınau aneb němčınau vľľta sobě propľľkľsse, y hned Česľkého nic čıľti ani kněľ Česľkých w ľwých bibliothekách mıti nechťegı, obáwagıce se, aby ľeykům, gakož řıkagı, podobni nebyli. Takowı domněľé hanby se bogıce, w oprawdowau wpadagı, když ani cyzých gazykůw, gımž se dobře newyvčıli, dokonale powěďomosti nemagı, ani ľwým wľľstınjm mľuwıti nemohau, a naposľedy na to přıcházegı, že žádné řeči neuměgı. Odkud to gďe, že přırozenı Čechové ľwıg wľľstınj gazyk, od Boha sobě daný, a gemuž se z dětınstwı hned s mľěkem navčıli, potupugı, a wždy wıce sobě cyzý nežľı domácý dary chutnagı, nebyľo by snad těžko přıčıny oznámitı, ale gá na ten čas wıľľedáwati jıch nemınjm. — Nenıť gazyk náš Česľký tak nespľľobný, aneb gakž řıkagı, barbarľký, aby gım téměř wľľecky ty wěcy, o nıchž Řekowé a Ľatıncı napľľali, ozdobjně, frowıtěďľně a wľľstně wıľľoweny býti nemohľy. Toho se nám toľıko nedostáwá, že se na to řıďeý

vydávagj, aby přirozenau řeč swau zoftřiti a rozšřřiti hleděli. Včenj nerádi Čezky pšřřj, a bohatj málo na to myšlj, aby včeným lidem napomáhali, a tak kdež negľau Mecaenátowé, negľau také Maronowé. Ale snad to Bůh dá, že příkľadem Waffj Miľosti někteřj se ponuknau, aby o zwelebenj národu y gazyka swého opravdowé pečowali, a ten škodliwý nedostatek šřřědrošřřj a bedliwošřřj swau napravili y nahradili.

68. Ze Zřřizení zemského markrabství Moravského.

R. 1604.

Zwod a Odhad, na Pana zářřtawnijho.

Na Zářřtawu Saud gde na zářřtawnijho Pana, kdož čeho w drženij geřř, yako na Dědičného, Zwod a Odhad: Než přídědenij nic. A také nemůž na tom wije odhádáno beyti, než což Summy zápisné na tom geřř, a zápis geho má položen beyti v Práwa, tak aby Pán Dědičný, kdož gemu to zářřtawil, Dědictwij swé, Penijze v Vřřadu položijo, vyplátiti, a Liřřt zase miji mohľ, a w swůg swobodný a nezawadný Statek se vwázati. Pakliby Liřřt v Vřřadu položen nebyľ: Tehdy ten, čijš geřř Dědictwij, bude mōcy Odhadu odepřřiti, a tu Summu zářřtawnij vyplátiti.

Protož ti se opatrůjte, kteřřijž za ty šřřibugete, kteřřijž giných Statkůw nemagij, než Zářřtawnij, wědauc že se na giné, než yakž položeno geřř, wěřřti nebudete mōcy.

69. Ze řřalmů, přelořených od V. Benedikta Nudožerského.

R. 1606.

Řřalm 82.

1. Při wřřlech řřnémjch Bůh přřjtomně řřám řředj,
Na řřaudy lidřřké bedliwě řřám řřledj,
A když neřřád při řřaudu býwá,
Přřřřně na gich se neřřád ozywá.
2. Což wám za nic (řřřká) bude řřiž chudý?
Takliž se bjdným řřřiwda děge wřřřudy?
Proč neprawořřtem řřřolk se pauffřřj?
Proč wřřře se neřřřřlechetným dopauffřřj?

3. Proč sfaufeným křiwdau nepomůžete?
Na gich se těžkost proč neohlédnete?
4. Spomozte bjdnému, spomozte,
Z nefflechetných ho rukau wymozte!
5. Darma młuwjm; neb nic zhoła neznagj,
We tmách chodjc, nic nefrozumjwagj;
Za přjčinau tau fwět se bauřj,
Nefprawedlnost gako dým se kauřj.
6. Řekl sem był owffem gá: Bohowé ste wy,
Owffem Božj, řekl sem, Synowé ste wy;
7. A wfak wědět to wflickni máte,
Že wflickni gakžto ginj skonáte.
8. O rač profjm rač sám Bože powftati,
A saudy sám fwé rač wykonáwati;
Nebos ty sám wfleeh národůw Pán,
Wfleeh fy ty faudce lidj prawý sám.

70. List Karla z Žerotína k radě města Olomouce.

R. 1610.

(Dle opisu, jež učinil Jan Weinman, radní Olomoucký, ok. r. 1705.)

Maudrým a Opatrným Pánům Purgmistru a Raddé Města Holomouce, Pánům a Přátelům mým zwláště milým k dodánj.

Službu swau wzkazugi Maudřj a Opatrnj Páni a Přátelé mogli, zwláště milj, zdrawj a při něm giného mnoho dobrého na Pánu Bohu Wám žádám.

Spráwu Waffi, kterau ste mi na poraučenj mé Wám při skončení minulého měsíce z Auřadu mého (w přjčině kupu a stawenj domu, před tjm streycy mému, Panu Wiktorynowi z Žerotjna náležitého) věiněné, w obfšjrném pšanj dali, gšem wderegšjho dne od wylaných Waffieh dostal a na tom se nemálo zastawil, že takowé pšanj, netoliko proti obyčejj země a auřadu mému, než také proti Waffemu wlastnjmu spůsobu, německým gazykem věiněno gest; gestto wjte dobře, že w této zemi gazyk fwũg obzwláštňj a wlastnj máme, za který se Wám štydětj nic nenj potřebj; nýbrž štydětj bychom

se slušně za to musyli, kdybychom se toho dopustili, aby týž gazyk nášs přirozený, tak wzáctný, starožitný a rozšířený měl od cyžýho gazyku wytisknut býti. Protož ačkoliw sem byl z počátku na tom, abych Wám na takowé psanj žádné odpovědi nedal, wšak prohlédage k věci, o kterauž činiti gest, na ten čas od swého práwa sem vpuštil, s tau wšak při tom výhradau a Wám včineným napomenutjm: abyšste mi napotom gazykem w této zemi obwyklým a nám Morawanům přirozeným psawali; což slušně nad giné, gšauce přednjm a hlawnjm městem w zemi, včiniti máte. Neb gestližeby se toho od Wás nestalo, gá gakž proto, abych se nezapomenuł nad láškau, kterau Wlaſti swé powinen gsem, tak y abych nowoty škodliwé do země newwozowal, w žádná psanj a odpowjdánj s Wámi bych se dáti nemohl. S tjm se Wám na wšsem dobře a šťastně mji winšfugi. Datum na Rosycých 12. Decembris Létha Páně 1610.

Karel Staršj z Žerotjna,
a na Dřewohosticzych &, Heytman Markrabštwj Moraw-
ského a Geho Milošti Krále Vherškého a Čzekance Krá-
lowštwj Čzefského Radda a Komornjk.

71. Z Tobolky zlaté Šimona Lomnického.

R. 1615.

Kterak mladj řemešnjcy
Welmi gšau šlabj dělňjcy.
Raděgi po pitj běžj,
W krčmě we dne w noci ležj.

Ráno ať magj pálené,
Od nich wysoce schwálené.
Na něm do poledne sedj,
Co se kde štało, wšse zwědj.

Potom pak pũgdau na piwo,
Bude znowu pjti chtiwo.
Přigdauc domũ budau spáti,
W měšsey neylép škodu znáti.

Mnohý kaupj wlnu, kůži,
 Co to se wywěřj a vzdlužj,
 A než ten orkáf zapłatj,
 Giftinu y zylk vtratj.

Potom pro tak častau mdłobu,
 Y vpadagj w chudobu.
 A když gim giž těžko wřfudy
 A newědauce z dlužů kudy,

Tuť činj žalobu mnohú
 Dáwagjo tjm winu Bohu.
 Že dopauřtj léta drahá,
 Častým neřtětřtjm ge zmahá,
 Až nemohau zniku mjtj,
 Ale wždy w chudobě býti.

Příklady z doby od r. 1620—1780.

72. Z Opavských desk zemských.

R. 1625.

(Z knihy 11. pana Bertholda z Tworkova a z Kravař. List 1.)

Wklad wiena Katerzynie Stiernskeg z Stiern.

Ga Zygmundt Wacław Waneczky z Jemniczky a na Porubie Neywyřřy Pifarz knizietřtwy Oppawřkeho wkladam wedczky zemřki nařtatku řwým diediecným a ziadnemu nezawadným nazbožý Twrží dworů a wřý Porubie ze wřřym tohoz Statku Pržýřluffenřtwim Wienno y nadwienno Čztýry tiřýcz zlatých Pocztu Oppawřkého čtucz za gedem Zlatý tržýdceti řřeřt grořřý azageden gros řřeřt Peniez biřých Ka-teržynie Stiernskeý z Stiern Manzieldze řwey ku Prawemu gegimu wiennemu Prawů a Pržýgemdzym ře toho wiena y nadwienna čřýnim s tým Statkem řwym kterýz mam anebo gmiti mohu Tomu na řwiedomi Pedziet řwan wlařtni ktomu Liřtu Pržýwieřýti a Pržytiřknuti řem dal Gehoz dattum w Mieřtie Oppawie w Nediely Prřed Pamatku S. Maržý Mağ-dalený Letha 1625.

78. Z Obnoveného práva a zřízení zemského království Českého.

R. 1627.

(Z výtisku, chovaného v c. k. univ. bibl. Pražské. Siga. I. IV. B. 23.)

O Právním Procesu w Spišjch.

C. V. Yakož na vůli Půwoda pozůstává, kterauby Ržeci Obwiněného obžalowati chtěl, když Obwiněný obogj Ržeci powědom, a to wědomé gest: Tak také, kdež to wědomé nenj, na příležitost Strany odporné, prwé nežliby s nj co začal, pišné se wpytati; A pokudžby o tom, zdaliž obogj Ržeci powědom gest, pochybowal, takowého přirozenau geho řeči, aby se sám neměškal, winiti má.

A poněwadžby se často přihoditi mohlo, žeby se Spišowé w gedné Ržeci sepfati, a potom w druhé do Saudůw podati, a Stranám propůgčowati měli. Protož to mišostiwé narjediti chtjti Rádjme, aby we wšlech Kragjch, y w gednom každém, giftj Přjšežnj Překładači, gichžby Strany bezpečné (k njm wšlak do cěla zawázánj neglauce) vžjwati mohli, narjzeni byli.

O Přjsaze Swědkůw.

D. XX. Takto magj Přjsahati k Swědomj Páni a Wlādiky, kteřj w Saudu Zemském y také w Dworském a Komornjm sedagj, kdyby se Cti, Hrdla neb Gruntůw dotýkało.

Neyprw se má každý Twářj obrátiti k Wýchodu Slunce, a na hlawě nic nemá mjeti, než prostowlas má býti, a má položiti každý dwa Pršty na Pršy swé, a Pjsař Menšsjoš Desłk Zemských neb giný Přjšežný k tomu zřizený při Dekách Zemských Pjsař má gim nebo gemu Přjsahu wydati těmito Słowy:

Gá N. N. беру to na tu Přjsahu, kterau glem věnił Pánu Bohu Wšlemohaucýmu, Błahosławené Panně Marij Matce Božj, Wšlem Swatým, a Králi Geho mišostji, k Zemskému aneb ginému Saudu, k kterémuž glem powołán, že w té Při, kteráž gest mezy N. N. s gedné a N. N. z strany

druhé, to wflecko, čehož gfem powědom, wěrně, prawdiwě a
vpřjmně powjm a ničehož toho, ani pro přjeň, ani pro kte-
rau ginau wěc nezatajgm. Tak mi Pán Bůh pomáhey, Bła-
hořlawená Panna Marye Matka Boží y wflyekni Swatij.

74. Z Obnoveného zřizení zemského markrabství Moravského.

R. 1628.

(Z rukopisu v registratuře zemské v Brně.)

O Statcích w Pokutě Odňiatých a o Gleytich.

A aczkoliw Przedeffle Ziadny Czyzozemecz mimo gifty
Spufob a wymierzenj do tohoto Nafseho dědiczneho Marg-
krabstwj Morawského za Obywatele Przygat bytj nemohl, a
Statkowe Pozemšťj od nich Kaupenj tež we dezky Zemskéj
wkładanj bytj mufegj.

Wfsak poniewadz gfme My toto Nafsie diediczne Marg-
krabstwj Morawské, Skrže tu protj nam Kraly a Panu Swe-
mu wyzdwizenau a Przedsewzatau Rebellij moczy obrannau
Rukau, fkrže witezstwj od Pana Boha wfsiemohauczyho do-
fahly, a tudy Nekterych Burzyczuw a Rebellantuw Statky
na dile Czyzozemeczum, a na dile tež Obywatelum prodati
Raczily. Procziez O tom miloftiwie nařyzowatj Raczime,
aby czofe zapifowanj a wkładanj takowych Statkuw do defk
Zemskéjch dotycze, bytt pak y w Nemeczskéym Gazyku
wloziene byly, tehdy aby w takowe hodnostj a Podstatie Yako
Starzy wkładowe gfau, Zufstawaly, a zachowany byly, a tj
wfsiozknj kterzizby takowe Smlauwy trhowe, kteréž giž do
defk Zemskéjch weffly, Proto zie gfau w Czeřkem Yazyku
wloženy, narzykatj, a to bud Czyzozemeczum, aneb doma-
czym obywatelum zdwihatj chtielj, Magj Proto přyřfne
Strefťanj bytj; Podobnym Spufobem, y tj genzby, o giž do-
tczene Smlauwy, Protozie kdyz fe ty daly a wykonaly, ge-
fftie tj Czyzozemeczy do země za obywatele Przygatj nebyly,
w Negaké Spory a hadky fe wydawaly.

O Proceſſu Prawa ſkrze Spify.

A Poniewadz gſme na tom miłoſtiwie vſtrnauti Raczily, aby w tomtó naſſem Margkrabſtwj Morawſkem yak Czeſka tak y Nemeczſka Rzecz gednim Spuſobem Swuy pruchod gměla, Swuy wzroſt Brala. Proczez mayj takowj Spifowe bud w Nemeczſke anebo w Czeſke Rzeczy Podawany beyti na ten Spuſob geſtly zieby ſe o tom wiedielo zie Obzalowany Nemeczſkeho Yazyku Powėdom neynj. Zaloba w Czieſke Rzeczj, a neynily Czeſke Rzeczj powėdom w Nemeczſke. Pakly ten gednė anj druhe Rzeczj nevmj, w nektere z tiech dwauch (yako o tom Prwe przy Czedulych Rzezanych oznameno) ſkladana, a tak potom ten Porząd Prawa wſſeczken tau Rzeczj k konczy Przyweden a Przynėm gak przy wyſſim tak y menſſim Prawie w zadne gine Rzeczj nie Przedaſieno a vwaziowano nebylo.

75. Z Labyrintu ſvėta Jana Amosa Komenskėho.

R. 1631.

(Z exempláře, chovanėho v zemskėm archivė v Brně.)

Pautnj k ſe na Promocj Miftrů a Doktorů djwė.

Ale ay w tom trauby zwuk zawznj, gako ſwoławagj-cych ſe k Sławnoſti: a Wſſezwėd frozumėge co bude, dj: Nawraťme ſe geſťtė medle, tu ſe bude nać podjwati. Y coť to bude, djm gá. On: Academia bude korunowati ty kteřj nad gine bywſſe pilnėgſj wrehu vmėnj doſáhli: ti prawjm ginym na přjklad korunowáni budau. Gá tedy wėc tak zwłáſťnj widėti gſa žádoťiw a hauffy zbjhagjeych ſe wida wegdu za ginymi také: a ay tu pod Filozoffickym Nebem gakýs ſtál, s papjrowym Sceptrum, k němuž z proſťred hauffu někteřj přifťupowali, ſwėdeotwj wyſokėho vmėnj žádagje. On žádoť gegich že ſľuſňná geſť, ſohwáliw, poručiť aby co vmėgj a nać ſťwrzenj žádagj, na Cedulce poznamenané dali. Y odwozowali gedn Filozoffie Summu, ginj Medieyny, ginj Jurisprudentiae, měſťcem přitom, aby to hľadėgej ſľo, podmazugje. On tedy gednoho za druhym bera, každėmu na čelo tytul, toto geſť ſwobodnych Vmėnj Miſťr; Toto Medycyn

Doktor; Toto Práv obogich Licencyát eto. přilepiť a pečeti přitvrdiť pod nemikostj Bohyně Pallady wšlechném přjtomným y nepřjtomným poraučegje, aby gich na potkánj žádný ginák negmenowaľ. A s tjm ge y zástupy rozpustiľ. . . Nic méně gá chtěge vždy, co pak dále z nich bude widěti, hledjm po gednom tom Vměnj Mistru, anť mu teď počjtati cos poraučegj, on nevměľ; poraučegj měřiti, nevměľ; poraučegj hwězdy gmenowati, nevměľ; poraučegj Syllogismy dělati, nevměľ; poraučegj cyzými gazyky mľuwiti, nevměľ; poraučegj swým gazykem řečňowati, nevměľ; poraučegj naposledy čjsti a pfāti, nevměľ. Ký pak hrjeh, řeķľ sem gá, Mistrum sedmerého vměnj se pfāti a žádného nevměti. Tľumočnjk odpowěděľ: Nevmjli ten, vmj druhý, třetj, čtwtřj; nemůž wšľudy býti plně. Tedy gá rozumjm, řeķľ sem, že po stráwenj w Školách wěku, po wynaľoženj na to statku, po přiwěšsenj tytulů a pečeti naposledy zeptati se potřebj, Včiľli se čemu? bopomozy té zpráwy. Ty mudrlantštwj nepřestanefs, dj on, leč sobě něco wtržjś, žwi gen předce, přifahámť že se s něčjm potkáś. Y nu tedy, řeķľ sem, nechť řau třeba sedmdesátara sedmera Vměnj Mistrj a Doktoři, a nech třeba wšlecka vměgj, aneb žádného, řjkati nic wjo nechey: Gen počme odtud.

76. Z Předchůdce Moravopisu Tom. J. Pešiny z Čechorodu.

R. 1663.

O Položenj země Morawské.

Země Morawská, kteráž někdy Markomanya řľauľa, mezuge na Wýchod Štunce s Kráľowštwjm Vheršským, na Západ s Kráľowštwjm Čzešským, na Poledne s Arcy-Knjžetštwjm doľegšfých Rakaus, k Půłnocy s hořegšfým Slezškem.

Dľauhofť gegj, počjtage od Hradu Landštegna, genž gešť na trogjm Pomezý, Morawšským, Čzešským, a Rakaušským, až do Oštrawy Poľské bljž hranie Knjžetštwj Opawškého a Těššynšského, bude okoľo 28 Mil. Šľyrokofť pak gegj, počjtage od Pomezý Hrabštwj Kľadšského, a od pramene Ržeky Morawy, až w ta mľjsta, kdež se Tega Ržeka s Morawau spoľu

schází, kdež y země Morawská přestává, bude okolo 22 Mil. Ginde wšfudy aužšfy gest.

Byla někdy Morawa slawné a weliké Kráľowstwj, gak za času starych Markomanůw, tak y potom za času Slawan-
ských Morawských Kráľůw, čemuž porozuměti se může z toho, že Nitra Město w Vhřeh bylo tehďáz gako w prostřed
kráľowstwj.

Hľawnj Ržeka Morawy, od niž také Země Gméno má, gest Morawa, někdy Duria řečená, kteráž počátek bere w Hrabstwj Kľadském, pod Horau Sľneberg řečenau, nedaleko od hranic Morawských, vycházege z gedné Geskyně w Pramenu welmi fylném, a odtud přjmo Tok swůg wede k Krumberku, Rudě, Litowly a Olomaucy — a naposledy pod Marhekem, Městem starožitným, do Dunage wpadá.

77. Ze Zdoroslawička Felixa Kadlinského.

R. 1665.

Přjstup k této Knjžce Zdoro- aneb Duchownj Slawjček řečené

1. Když se den z rána krásný
barewně přistrogen,
Vkazuge, a galsný
Giž s Nocy rozdělen,
má mysl mne do Háže
nutká zeleného,
kdež Ptactwo času Máge
gest spěwu libého.
2. Tuť to pernaté množstwj
Rozličné šľacené,
Každé w swém přjflussenstwj
Pěkně ozdobené;
K libeznému spjwánj
Hlas ostřj a wřta
A spjwá bez wřtánj
Mnohý, mnohý zhufťa.
3. Les prázdny se rozljhá
Od gegich spjwánj
A když se Wjtr zdwjhá,
Gest concertowánj:

Když pak y Wody k tomu
 Mjřsy ſwe ſluřtěnj,
 Nechce ſe wjce domu
 Lidřkému řtworěnj atd.

78. Z gramatiky Václava Rosy.

R. 1672.

O Dobrowegřlownořti.

Dobrowegřlownořt (prosodia), věj dobře wyřlowowati. A té Czářtee, geřt poddána Slowka (syllaba), gakožto která gegich Přjzwuk a Gakotnořt (quantitas) wyřřetřuge. A geřt Wegřlownořt dwogj: giná hlařů a giná Zpěwomluw (carminum.)

Dobrowegřlownořt, wyřlowuge gak hlařy, tak zpěwomluwy. A w tom řmyřlu gmenuge ſe weřegně (in genere) Dobrowegřlownořt: ale v Wegřlownořti Zpěwomluw, gmenuge ſe twarně (in specie) Zpěwomluwnořt. Aneb gináče Zpěwořečnořt. Zpěwořlownořt. Zpěwořwučnořt.

Gměna Ziwodulřná Zmenřřlowatliwá (animata diminutiva), pokolenj niřádenřkého (generis neutri) na *e* ſe řkonáwagjeý a w řkřiwenecých (in obliquis) přjrořtek magjeý, magj Přezadořřlowku (penultimam) dlauhau, g. hádě. W řkřiwenecých pak, Přezadořřlowka Přjrořtku geřt krátká, g. háděte.

Bářka o Wlku a Gehňátku.

Když nědy wlk w řtudeným řtudenau pil wláhu, potůčku,

Tam nenadále malý přřřřlo gehňátko taky.

A zděřřly w běřicým pod njm wodu řžžněge praudu

Před řtogieým wlkem, třářřlo ſe wřřechno řtrachem.

„Což ty mi lehkomyřřna, kaljš wodu potworo řřpatná,

Nauějm tě enořtem potworo řřřelmo řřpatná!“

Wřřřak Pane nic (wřáctný) neřřinjm, aniř wám oo wbljřjm,

Ržeklo pokornými hnedky gehňátko řřlowy.

Wzhůru k wařřj zpátkem ten tok wody negde Milořti,

Račte mi odpuřřtit, račte pokorně prořřym.

„Geſtſe bubbleſ mrzutá (řek wlk) mrcho, ſſelmo pokorná,
A s tjm vkrutnými kauſ do gehňátka zuby.“

79. Z Jana Beckovského Poſelkyně ſtarých příběhův českých.

R. 1700.

Z předmluvy.

Ozaſtĕgi Źalobu ſlýcháme od Wlaſtencůw: My Czechowé proč medle gíme tak buď neſſtiaſtnj, aneb nedbanliwj, že nynj w Gazyku naſſem tak málo knĕh w nowĕ tiſtĕných máme? Nenj toho příčina ta, gakoby naſſe Ozeſtina, která od obſſyrnĕho Gazyka Slowanſkého ſwůg Počátek má, tak neproſtranná a newolná byla, aby ſe ni wſſelikeré vzi- tečné wĕcý, wyſlowiti nemohli. Ale ten Nedoſtatek odtud pocházý, že ſe málo na to oddává těch, kteříby gazyk Čeſký rozſſýřiti a zwelebiti vprjmnĕ mjnili; nebo zdaliž kaſždodennj Skuſſenofť nám za Příklad býti nemůže, kterak mnozý zrozenj y wychowanj mezy námi za Čeſkau Ržeč ſe ſtydj, a byť vmĕli, rozprávĕti nechťĕgj: z čehož pocházý y to, že nenáwidjce oni Čeſkau Ržeč, také paťhý Čechy, ſwý Wlaſtence, nenáwidĕgj. Téhož Nedoſtatku může býti také ta Příčina: Mnohý wida, že knĕh Spiſowánj Práce geſť welká, a potrebuge weliké pilnoſti, za kterauž ponĕwadž žádnĕ wdĕčnoſti ani hodné Odmĕny očekáwati nemá, tjm tedy odſtraſſen gſa, by chtĕl y mohl, nic toho před ſebe nebere, čjmž by ſwau wlaſť zwelebil. Ale takowý wlaſtenec chwály nenj hoden, který pro negakau pomluwu nerozumna u mnoho vzi- tečného ſamochťĕ opauſťtj, a Příležitoſť k zlĕmu moha přetrhnauti, nepřetrhuje. —

80. Z báſní Daniele Krmana.

R. 1700.

Odplatu má w nebeſých, má též w ſwĕtě tomto pobožnoſť,
Sťjtj zde pawĕza ge Bůh, tam pak y ſwĕtlo miľým.
Geſťĕ konečné nebyľ, kdož douſſaľ v Pána, zahanben,
W ohni, na wognĕ, wodách byť w ſmrťi ſtjnu wĕzeľ,

Judas z bitwy wyššet, Lot z ohně, Dawid z smrti stjnu,
 Nie wody, šfelmy, Židé Pawlu nemohli škodit,
 Ským gešt Bůh, tomu wššeko mušy, což gešt w švětě, šlaužit,
 Též w dobré mušy zlé proměnit se gemu.

81. Z Práva útrpného a hrdelního cis. Josefa I.

R. 1708.

Které Osoby Swědomj dáti mohau.

W Hrdelnjeh Případnostech Swědkowé nie giného neglau, toliko Osoby, které wěc pochybnau mocy šwého přjšežného wyrknutj hodnowěrnau činěgi, gakož pak ne gednomu každemu, a proti každemu se Wjra dáwá, tak taky negni gednomu každemu dowoleno Swědomj wy datj, mezy kterýma

§. 1. Někteřj od Přirozenj glau nespůfobnj, gakož štrěšštěnj, blážniwj, od Narozenj němý, a hluffý, nezletilý, děti a t. d. Gini năwěššćim Práva, podle okološtogičnosti se zawrhugi, z nichžto někteřj dokonale se nepřipaušštěgi, gako nepoctiwý, pro welkau Zločinost odsauzenj, Křiwo přježnj a t. d. Ti genž giž w negaké Zločinosti přěšwědčenj byli, gakož taky ti, kteřj k dánj Swědomj dary se podwešti dali a t. d. Ginj zafe glau genž proti gistým Osobám se nepřipaušštěgi, gako ti, kterých wěc šama se tegče, Společnjcy, neb Nápomocnj, Poručnjcy, přjbuznj, a patrnj Nepřátelé, Žena, Děti, Čželádka, Poddanj a t. d., w čemžto we wššem dolegššý Práwo, pokudžby šamo od sebe doššatečně vbezpečené nebylo, tak dľauho s wyzdwiženjm Přjřahy Swědka odložiti má, až od Naffý Kráľowšké Appellacy w tom dokonale Nawćenj doššáhne.

82. Verše ze Šlabikáře Pavla Doležala.

R. 1756.

Ryba wždy gen wodu pige,
 Dušše šlowem božjm žige.
 Sekera wywracý štromy,
 Hněw božj bezbožné domy.
 Tele škáče w nemaudrošti,
 Gemu gešt podobných došti.

Wě nec gen té panně swěděj,
 O které nenj zlych řečj.
 Xantipa zlá žena byla,
 Y bez ľuhu muže myla.

83. Z Mravných naučení Leop. Fabricia.

R. 1761.

Na den Swatého Jana Nepomuckého.

Swatý Jan Nepomucký byl Człowěk mandrý w Mluweni y w Mlčeni. — Ačkoli gednakaždá Kragina we Swětě s něčjm obzwlaštnjm se honosy, nasse sławné Czeřké Králowřtwj předece negenom žádné nvsřtupuge, ale také o Přednost řluffně se s njmi hádati může, poněwadř ne toliko Střjbro a Zřato, drahé Kamenj a Perle, Zelezo a giný Kowy hogné posawád wydáwało, ale také oběho Pohlawj Osoby, gak w řwěřřkém Oboowanj vdatný Reky a Rekyně, tak w Swatořři řiwota řlawný Mučedlnjky a Wyznawače zpřodilo. Nemáme w Czeřchách řádného Stawu, kterýby se nemohl honosyři s negakým Swatým Wřastencem; neboť tak weliká byla Předků nassřých Swatořř, ře by se, dle Bohuřřawa Balbjna, Czeřřká Země mohřa gmenowati *quoddam Pantheon*, řhromážděnj Bohů, gakoby bylo bydlřo w Czeřchách tolik Bohů, kolik bylo nábořných Křěřřanů. Aeneas Sylvius, po mnoho Lět Prařřřký Obywatel, genř potom na Papeřřřkau Stolicy doředř, a řlauř Pius druhý, Czeřřkému Králowřřtwj dáwa řuto Chwřřřř: *Nulla provincia est, quae tempore nostro plures Christi Martyres, quam Bohemia produxerit*: nenj řádné Kraginy, řteráby za nassřeho Czřřřu wřce Mučedlnjků byla wydřřa, gako Králowřřtwj Czeřřké; a řkutečně geřřř tomu tak, neboť řwěděř Knjha, nazwaná *Prodromus gloriae Pragensis*, ře na řamotném Staro-Měřřřřkém Trřřřřřř tolik mučedlnjků pro Kryřřa wylřřo Krew, řeby řřuffřřo po něm bořřřma Nohama řetiwě chodřři.

84. Z Řádu práva hrdelního M. Theresie. *)

R. 1771.

Článek Třináctý. Zdalíž, a jak Vſyli Skutku třeſtati ſe má.

§. 1. Pauhá Myſſlenj, která ſkrze zewnitrnj znamenj na Swětlo newycházegj. žádnému ſwětſkému Treſtu podrobená neglau. Přechiněnj tedy děgj ſe ſkrze zewnitrnj Gednánj, poněwadž ale ta nekdy ſyc vſylowaná, wſſak wykonaná nebýwagj, pročež přicházý zde k Wyměrenj: kterak Vſylowánj Skutku, a newywedené Předſebránj négakého zceſtného Gednánj treſtandliwé geſt.

§. 2. Truzenj, Snáženj, Vſylowánj, aneb Skauffenj Zloſkutku geſt, když někdo ſkrze zewnitrnj znamenj, aneb Skutek ſe něčemu podrobuge, to ale buďto ſkrze wlaſtnj liſt, aneb Nemožnost, aneb z cýzý Překážky, aneb Náhodau k Wykonánj nepřišlo.

§. 3. Vſylowánj Skutku geſt buďto předně: geſtě wzdlálené, a pozůſtává toliko w opravdowém Zewnitrnj Wůle, aneb w předchýſtliwém Předſebránj, z něhožto ſám Skutek neproſtředliwé geſtě náſledowati nemůže; aneb geſt za druhé: k Skutku giž bližeg přišlo, a wſſecko ſe připrawilo, že nie neſcházý než ſkutečné Wykonánj; aneb geſt za třetj: ſkutečná Skauffba Wykonáwánj Skutku, kde ze Strany Ožince wſſecko, co k Wykonánj Skutku w geho Moey ſtálo, wynaloženo bylo.

Příklady z doby od r. 1780—1868.

85. Z Práv všeobecných nad proviněními a jich treſtmi.

R. 1787.

O Prowiněnjch hrdelnjch weſměs.

§. 9. Ačkoli Myſſlenky, a wnjtřnj toliko Aumyſl zlý žádné Prowiněnj hrdelnj geſtě negnj; k Prowiněnj wſſak předece potřebno též negnj, by zločin ſkutečně wykonán byl.

*) Srovnej toto přeložení s překladem č. 85 a 107.

•

•

•

•

Stařj Mudroowé řjkávali, že lidé nepowědomj starých přjbehůw, a neznámj w kronykách zuřtawagj dětmi. Gijnj pak dokládagj, že hyřtorye geřt začátek aneb základ maudrořti a opatřnosti lidřké, a že geřt řwětlo prawdy, řiwot paměti, miřtryně řiwota a pořelkyně wěcy řtarodáwnjeh. Čřlo wěk zagřřtě, který wědomřti o pomimulých wěcech nabył, mnohem lépe o přjtomných řauditi a před budaucými a nařtř wagjeými ře opatrowati můře, nežli ten, kterýř toliko toho, co ře okolo něho děge, powědom geřt. Y pochybugiř, žeby w Čzechách čłowěka bylo, geňžby řádořtiw nebył wěděti, gacy lidě w této zemi od počátku bydleli, kdo nařři předkowé byli, odkud přřřřli, kde prwé, než ře řem dořtali, řwá obydlj měli, gacy gegich mrawowé a obyčegowé byli, kterak a kdy do této kragin přřtáhlř, co čřnili, gakých ře powěr w pohantwj přřdrželi, kdy a od koho wjru křřřřanřkau přřgali, gaké Břkupy měli, a gaké ře proměny w nábořenřtwj řtaly. Dále, kterak Čzechowé wlařř řwau důřřtogenřtwjm křálowřkým ozdobili, a ge až do dneřřřnjho dne opanowali, gak ře po wřřřecky časř Čzeřřká Knjžata a Křálowé gmenowali, — gaké wálky s okolnjmi národy wedli, gaká Čzechowé kdy wjřčřřřtwj řyřřkali — gak kořřtely, klářřřtery a měřřta zalořřili a wyřřtawěli, gaký prořřpěch w liternjm wměnj, w kupectwj a w řeměřřljeh wřřnili, gaké wřeně muře mezy řebau měli, řlowem, co předkowé nařři před časem konali a s čřjm ře objřali. —

87. Ze spisů Václava M. Krameriusa.

R. 1801.

(Shromáždění Dobrovické obce. Předmluva.)

Wlastencowo dobré mjnénj.

Kdyby se Čechové vpamatovali, že pochází z národu toho, kterýž někdy pro své znamenité činy a hrdinské skutky w Ewropě neyflawnégffj byl; kdyby maudře vwážili, že wffickni národové ano y ti diwocý a barbarffstj fwůg materffský gazyk nade wfsecko milugj a gehu neméně než gako neydražffjho pokladu sobě wážj; a kdyby konečně tomu wyrozuměti chtěli, že toliko fkrze rozličnosť gazyků národové mezy sebau rozdjljn gšau; myffjm, žeby y Čzechové sobě wfmyflili, fwé wlastenfke řeči s wětfj horliwostj se vgali, sobě gj wážili a gj hynanti nedopaufftěli.

Wjmť gá lyce, že tu proti welikému zboru přewrhlých Čechů wfsecko darmo činjm; že důwodové mogi, gacyby pak býti mohli, nie newymohau, aniž změnj toho ofudu pro nás truchliwého, a že spraředliwý hlas můg ani gediného wjo vprjmného wlastence nezýfká; a wfšak předce powinná láska k wlasti, k té milé matce naffj, wjže mne k tomu, abych aspoň což možné gest, fwé milé wlastence nęgak k staročeské gednotě probudil a gméno naffe, někdy welmi flawné, zhanby wěčné a potupy wydobyl. Neboť směle řjcy mohu: Dopufftmeli nedbalostj fwau, aby někdy gazyk nášs wyhlazen byl, nebudeť gináč, než že tjm, což gfme, národem českým, býti přestaneme a čafem w národ docela giný a cyzý se proměnjme.

88. Z Čitací knihy školní Fr. Tomsy. ¹⁾

R. 1803.

** O upřímnosti.*

Kdo neupřímně s lidmi jedná, brzy se všem zoškliwí. Lidé nemohau umyslu a myšlení swých bližních ubodnaut: aniž mohau všeho wědět; třebať se jim tedy často na to bez-

¹⁾ Do této čítanky školní zavedl spisovatel již r. 1803 z části pismo latinské a opravy pravopisné: *é* za *j*, *j* za *g* a *u* za *v*, kteréž změny však tehda se ueujaly.

pečít, co jiní praví. Pakli nám jiní pravdy nepovědí, leccos činíme, co nás jistě hubí. Proto y lidé vždy lháře w nenávisti mají. Upřímnému však člověku, o kterém se ví, že pravdu miluje, lži a podvodu nenávidí, není třeba, když co mluví, slibuje, smlauwá a wyprawuje, k tomu přísahat; neboť co řekne, každý mu věří.

89. Z Děvina Šeb. Hněvkovského.

R. 1805.

Z p ě v I.

Zpíwám o dívkách, gak někdy w zemi České
Pod praporey Wlafty slawné wedly wálky;
Těž gak byly sličné, wšflechtilé, hezké,
Gacý hrdiny se sgeli z bljzka z dálky,
Mnoholi gieh poraněno gemným sřpem,
Kolik bystrých hochů oklamáno wtipem.
A co obogjm se dály za přjhody,
Než ge vkogily slawné hody.

Z p ě v 16.

Český Peğaze, ty slawný Sfemjku!
W škákánj máls diwotworný dar!
Oswobodils někdy Horymjra z Pšsar!
Pomoz škákat Českému též básnjku.
Wšsak se newynássey přjliř, když gá hudu,
Abych spadna zachowal přede waz,
Přitom aby w Čechách slyřřán byl můg hlas,
Na tebe syc nařjkati budu!

90. Z Knihy všeobecných zákonů městských.

R. 1812.

§§. 6. a 7. *Wykládání.* ¹⁾

Zákonu nesmj se, w užjwánj ho, žádného giného rozumu
neb smyflu přiložiti, než který z wlařtnjho wyznamenánj
řlow w gieh řpogenj a zřegmého aumyflu zákonodárce se
wyğewuge.

¹⁾ S tímto překladem porovnej níže překlad z r. 1862, č. 114.

Nedáli se práwnj připadnoſt ani ze ſlow, ani z přiroze-
ného ſmyſlu zákona rozſauditi, tedy ſe muſý na ſtegné, w
zákonech wróitě rozſauzené připadnoſti a na základy giných
s nimi ſpřjzněných zákonů ohled wzyti. Zůſtáwáli ta práwní
připadnoſt geſtfe pochybna; tedy muſý ſe s ohledem okolo-
ſtogičnoſtj pečliwě ſebraných a bedliwě rozwážených podlé
přirozených práwnjeh základných prawidel rozſauditi.

*§. 1067. Obzwálſſtnj způſobowé aneb poſtrannj ſmlauwy
trhowé ſmlauwy.*

Obzwálſſtnj způſobowé aneb poſtrannj ſmlauwy trhowé
ſmlauwy gſau: Wýminka zpátečnj kaupě, zpátečnjho pro-
dage, přednj kaupě; prodag na zkauffku; prodag s wýmin-
kau lepſſjho kupce a rozkaz prodage.

91. Ze ſpiſů Vincence Zahradníka.

R. 1818.

V Hlaſateli, ſv. III.

Rozgjmánj o některých ſtránkách praktické Filoſofie.

Žiwot člowěka geſt nepřetržená páter přerozmanitých
činů. W prawé prawdě bez přeſtánj gedná člowěk, a byt y
chtěl nie nedělati, nenjt s to. Neb y když prázdnj a zahálj,
wlaſtně gedná, gmenowitě nenamáhá ſe, a w tom ſobě ljbost
négakau a pohodlj ſtrogj.

Ačkoli pak člowěk nemůž než gednati, máť wſſak na
ſwobodě, gednati tak neb ginak. Swrchowaná bytnoſt, kte-
ráž to tak zřjdila a opatřila, že y bezděky gednati muſý,
aleſpoň to poſtawila w mocy geho, že gednánj ſwé ſám ſpra-
wowati, a z rozličných činů některé ſobě obrati a obljbiti
může.

Swobodenſtwj toho wſſickni lidé zegména vřjwagj, s tjm
toliko rozdjlem, že gedni těch, ginj oných prawidel w ge-
dnánj ſwém ſe držj, kterážto prawidla zaugalali ſe w myſli
člowěka, a tak hluboce w nj wkořenila, že w gednánj ſwém
ſtále gimi ſe ſprawuge, řjká ſe o něm wůbec, že má charakter
čili zwálſſtnj ſwau powahu.

Neykrásněgi odměřeným obratem teď hlavy třese,
 Brzy z dosažené výšky ohlazené k hlaubce nese,
 Brzy tahem slyjejm se, brzy tržně výraz dává,
 Až pak w klokotánj zvučeném pjsen slawnau dokonává.

93. Z průpovědi a podobenství Matěje J. Sichry.

R. 1821.

(V Dobroslavu.)

Wěrný přítel podoben gest slynému zábradlj, kteréhož se chopjme, bogjee se pádu, když nám sstěťj záwrat dělá, aneb nespstěťj nohy podrážj. Jestli wšak zábradlí wetché neb stýřelé, tuť se při neprozřetedlném naň podepřenj zlomj, a nás k wětšjmu aurazu přiwede. Podobné nám nespstěťj hrozý, podepřámeli se na přjtele srdce čerwiwého a malomocného.

Rowně lakomec gako marnotratnj mēli by pod poručěnstwj dání býti, neb oba stegně towaryštwu lidskému na škodu glaui; onen, že zabedňuje a wyluffuge studánku wzdeglj blaženosti, tento, že w nečas z nj powodeň činj.

Gako okřjwagjej nedužiwec, když powštana poneypřw na procházku wygde, radoťj zaplešá, podobně cytedlný člowěk, když wěřitelům swým práw gest.

94. Ze spisů Josefa Jungmanna.

R. 1821.

a) Z básně „*Utěcha mysli*“, přel. z indického. V *Kroku*, II., 27.

Člowěče, uhašug lakomau žjzeň;
 Nesytá žádost pauhá tryzeň:
 W bohatém statku otnostna konánj
 Twá duše mjwey gedno kochánj.
 Kdož twá žena gest, kdož twůg rozenec?
 Co ge sám ten swět, co ty, geho plozenec?
 Ten swět diwný, kdež ty obýwáš:
 Na to, na to můg brate ať pomnjwáš. —
 Gak rosy krupěg na lupenu drkotá,
 Takto žiwot náš kluzký se motá.

Nikde tu gístoty, nikde stánj:

Našeho korábu to po moři plowánj!

Člowěk se rodj, člowěk umjrá,

Dlauholi ho žiwot mateře zawjrá!

Ty přewahu zlostj na swětě litugeš;

Proč tedy sobě w tom dolu libugeš?

Gitro se a wečer wracowat wjdá,

Zima, garo, den a noc se wždy střjdá;

Čas plyne a žiwot stále ucházj,

Naděge wěčné wjtr přicházj. —

Ay tělo padawé, wlasj osněžené,

Usta holozubá, zraky podkalené;

Starci se berla w ruce zachwjwá;

W báni lakomstwj ale neubýwá. —

Tak dlauho pachole po hřičce chodj,

Tak dlauho ginocha zase láska wodj,

Tak dlauho kmeta zase newrlost saužj,

Že dokona žádný bohu neslaužj.

b) Z rozprawy o klasičnosti w literatuře.

(V Časop. Mus. na r. 1827, I. 38.)

Neklamemli sebe sami, widjme zagifté, w gakém stawu se řeč a literatura česká tohoto wěku nacházj, až nikdy w horššjm se nenacházela. Giž gíme ke wšlemu, což wlašten-
ského gest, ochladli a zelhostegněli. Možněgššj odcizili se
nás, a gíau cele Němci, anebo pro obzwlášštnost, Francanzi.
Chudina což může? a i ta děti swé raděgi k německému nežli
k českému syllabikári posjlá. Němčina we wšlech stawjch
den co den se plodj a ššjřj, a přigde brzi na to, že gakž to
býwalo w Pomoranech, bez němčiny nikdo ani neyšprostěg-
ššjm řemeslnjkem učiněn nebude. Nám se dostalo (ó kéž se
mýljm!) býti swědky a pomocenjky konečného materčiny za-
hynutj.

Námi (ach w tom hoři deyš odtuchu,

Gšili kde, a ochraň český duchu!)

Odrodnými obštaupená šyny,

Wlašt se řjtj w smutné rozwaliny.

(Puchmayer.)

Nowá literatura česká gest plod některých milownjků, kteří, nepřátelům na aurážku, swogim newděk, sobě na sřkodu, přinášsegjce drahé oběti wlasti a přirozenému swému gazyku, gi až posud zachowali mezi žiwotem a smrtj. Učinili w prawdě tito podnikatelé k diwu mnoho, a w negednom ohledu nad předešlé wěky wynikli; zásluhy gegich, gimžto mnozj newděcnjci tohoto času rozuměti nechtěgj, budaucj časowé zagítě uznagj; a wřlak máli k wyšřřjmu žiwotu a zniku literatura přijti, daleko wjce zbýwá, než učiněno gest. —

95. Ze Slávy dcery Jana Kollára.

R. 1824.

Z předzpěvu.

O wěkowé dáwnj, gako noc wůkol mne ležej,
 O kragino wšeliké sláwy i hanby plná!
 Od Labe zrádného k rowinám až Wisly newěrné,
 Od Dunaje k hltawým Baltu celého pěnám:
 Krásnohlasý zmužilých Slowanů kde se někdy ozjwal,
 Ay onéměl giž, byw k aurazu zášti, jazyk.
 A kdo se laupeže té wolagjej wzhůru dopustil?
 Kdo zhanobil w gednom národu lidstwo celé?
 Zardi se záwistná Teutonie, sausedo Sláwy,
 Twé win těchto počet spáchaly někdy ruky.
 Sám swobody kdo hoden, swobodu zná wážiti každau,
 Ten kdo do paut gjmá otroky, sám ge otrok.
 Necht ruky, nechby gazyk w okuge swé wázal otrocké,
 Gedno to, neb nezná šetřiti práwa giných. — —
 A wřak umlkni tichá, na přjřt pohledni, žalosti,
 Osluněným rozptyl mráčky myšlének okem.
 Neywěťj ge neřest w nešťěťj láti neřestem,
 Ten kdo kogj skutkem hněw nebe, lépe činj.
 Ne z mutného oka, z ruky pilné náděge kwitne,
 Tak gen i zlé může státi se geště dobrým;
 Cesta křiwá lidi gen, člowěčenstwo swěsti nemůže,
 A zmatenost gedných často celosti howj.
 Čas wše měnj i časy, k wjtězstwj on wede prawdu;
 Co sto wěků bludných hodlalo, zwrtne doba.

Na Vyšehrad.

K tohoto se hradu wystawenj
 Celé země sběhla podstata;
 Ruky lid dal, šperky knížata,
 (jméno Sláva, Sion přirozenj;
 Mistrů věčných djlo giž se měnj,
 Barvy schnau i slaupy ze zlata,
 Gegioh zlomky wrhau dítěta
 W řeku, genž se hněwně wůkol pěnj;
 Časů twář zde ljtě zůřj chmurná,
 Chlum, kde nebe někdy w palácjch
 Bydlelo, geft nynj Čechů urna;
 Který angel čeká rozkázanj,
 Aby traubil gednau w oblacjch
 Takowému prachu z mrtwých wstánj?

96. Z prací Josefa Dobrovského.

R. 1827.

Plawci u Dalimila gakj to národ?

(V Časop. Mus. na r. 1827, I. 122.)

Když roku 1260 knjže Přemysl Otokar proti Bele králi
 uherškému s wogfky swými táhl, a blíž řeky Morawy se po-
 ložil, tu i hrabě z Hardeku a ginj Rakuffané proti Uhrům
 bogowali; o nichž skladatel české rymované kroniky, gehož
 Hágek Dalimilem nazwal, takto w 91 kapitole wyprawuge:

Na ty Rakufice Plawci udeřili,
 a mnoho Rakuficůw zbili. —
 Knjže s Čechy na Uhry se wráti,
 I ge se s nimi boge bráti.
 Róže nayprwé Plawce pobi,
 Boreš Uherškého krále wozów doby.

Plawci zde gmenowanj owffem negfau takowj, kteří se
 plawbau po wodách žiwj, než bogowný národ, z kteréhožto
 Bela při uherškém wogfku několik pluků a hauffů měl; a fice
 národ, genž w latinských kronikách, ku příkladu u Pulkawy
 a giných, Kumanowé slugj. Důkaz toho geft, že Kumanowé u

Rusů Polowci, u Poláků Plowci se gmenowali. Čechové pak gim Plawci řkali. Dáwno giž před Dalimilem to gméno nalézáme u děkana Kosmala. On o skytském národu mluwé zmjnků o nich činj: *sicut gens Scythica, Plauci sive Pecenatici*: to gest Plawci (mjné tjm gménem Kumanůw) aneb Pečeněgowé. Starj bájnji němečtj od plawé barwy gim gméno dali Falben, to gest plawj. Wjme tedy, gaký národ pod gménem Plawců rozumjn býti má.

97. Ze spisů Fr. J. Slámy.

R. 1829.

Z rozprawy: Měli se čísti na „lesu“ nebo na „jezu.“

(V Časopise Mus. na r. 1829, III. 92.)

Nemůže zagifté we zlé položena býti žádost, abychom měli děgopis národu našeho, podlé potřeb nynějšjho wěku nestranným a wěrným pérem wzdělaný. Histories takowé gest práwě neywějšj třeba Čechům. Mámeť arci rozličné knihy, genž gméno českých kronik w čele nesaú; ale scházj gim buď zdrawá kritika a wěrnost; buď náležitá děgů seřádanost, nebo úplnost a pragmatická užitečnost, tak že se na nikterau z nich dokonale zepřjti nemůžem, neřku, abychom z některé wšsestranný přehled našj minulosti dogjti mohli, a tudjž gíme gako bez historie. Národ ale bez historie, wzdělané laudným a wěrným i nestranným pérem, gest podoben člověku bez dobré paměti. Takowý člověk nezná ani swé hognosti ani swých potřeb; nemůže se ohljdnauti, kudy šel, aby podlé wykonané cešty swé kroky dále k chrámu dokonalosti zařjdl; mané a bez rozvahy tjm se zálobuge, co mu zbýwá, negla pečliw nedostatků; nezpomjná, co mu škodilo a co kdy prospělo, wbjhage tak do téfna, z kterého nedáwno wywáznuł, a pomjgege prospěchu čašto giž oželeného.

98. Z básni Fr. L. Čelakovského.

R. 1830—40.

a) *Z Ohlasu písní českých.*

Slzy a wzdechánj.

Kdyby všecky slzičky

Pohromadě byly,

Co gsau, milý, pro tebe
 Oči moge lily:
 Wěru by se lauky naše
 Wšecky zatopily.

Ach kdyby to vzdychánj
 Pohromadě bylo,
 Co mé srdce pro tebe
 Milá vypustilo:
 Wěru na wězi by našj
 Zwony rozzwonilo.

b) Z Růže stolisté.

Darmo! slova nepostihnau
 Tušenj a průswity,
 Gešto bleskem kdys se mihnau
 Přes ty šeré záwity.

Děsj nesměrnost a mýlj
 Gednoty mě tu i tam:
 Kdož pochybnost mi rozptýlj
 O tom: odkud, proč a kam?

Toť ten uzel, že neznámo,
 Z diamantů Pán gak tamo
 Přede přjzi paprsků
 Do všech swěta okrsků.

99. Ze Selanek Jaroslava Langerá.

R. 1830.

Opuštěný holoubek.

W hági holaubek
 Sobě letáwá —
 Ze dubu na dubec
 Teskně letá;
 Mutně si hauká,
 Mutně woláwá,
 Holubičku milau
 K sobě wolá; —

We tmě i ráno
 Gen bédowáno,
 We tmě i ráno
 Darmo woláno!
 Ze dubu na dubec
 Teskně letá —
 Holubičku milau
 Marně wolá! —

Spj studeném we
Stjnu holubka,
Pode nj studená
Skála ležj; —

Wjtr polabský
Chladně zawjwá,
Okolo studená
Wodka běžj; —
Wletne holaubek
Přjmo na daubek,
Kdežto milenka
Spj holuběnka,
Pode nj studená
Skála ležj, —
Okolo studená
Wodka běžj. —

Slétne holaubek,
Pjrkama hřjwá,
Perutj gi bělau
Teskně tepá; —
Mutně zobáčkem
Dech w ni naljwá —
Studená tu ležj
Milka lepá! —

Darmo gi ljbá,
Nj pozahýbá,
Pjrkama hřjwá,
Dech w ni naljwá,
Perutj gi bělau
Teskně tepá: —
Studená tu ležj
Milka lepá! —

Spj studeném we
Stjnu holubka,
A u nj studený
On tu ležj; —
Wjtr polabský
Chladně zawjwá,
Okolo studená
Wodka běžj; —
We tmě i ráno
Wje newrkáwá,
We tmě i ráno
Wje newoláwá;
Ze dubu na dubeo
Guž neletá, —
Holubičku milau
Guž newolá.

100. Z Máje Karla H. Máchy.

R. 1836.

Nad dálkau temných hor poslednj požár plál;
W hluboké ticho to měsíce wzešlá zár,
Střjbrěj hlavy té ubledlau mrtwau twár
I tichý pahorek, genž w břehu wody stál.
Města gsau vzdálená co bjly w modru mrak,
Přes ně w krag daleký nesl se mrtwý zrak,
W krag, kde co djtě on — o, krásný, krásný wěk!
Daleko zanesl wěk onen časů wztek,
Dalekoť gehu sen, umrlý gako stjn,
Obraz co bílých měst u vody stopen kljn,

Takť gako zemřelých myšlénka poslednj,
 Tak gako gmen gich, pradawných bogů hluk,
 Dáwná sewernj zář, wyhaslé swětlo s nj,
 Zbortěné harfy tón, strhané struny zwuk,
 Zašlého wěku děg, umřelé hwězdy swit,
 Zašlé bludice paut, mrtwé milenky cit,
 Zapomenutý hrob, wěčnosti skleslý byt,
 Wyhasla ohně kauř, slitého zwonu hlas,
 To gestiť zemřelých krásný dětinský čas.

101. Z Národopisu slovanského Pavla J. Šafaříka.

R. 1842.

Jazyk zajisté jest oblesk ducha, jest duch sám, konawě živý. Bez jazyka bylby člověk na zemi málem více než zvíře, neboť vždy týž a týž, zbawen jsa hlavního nástroje k založení občanské společnosti a ke všestrannému sebe w ní zdokonalování, což cíl jest člověčenstwa. Jazyk jest, mluw co mluw, w prwotním tajemství plném zárodu swém dar Boží, neprostředný smyslný výprysk čili promyk duše nadsmyslné. Ze stupně vzdělanosti jazyka, wyobrazného w národní literatuře, poznává se nejjistěji stupeň vzdělanosti národu, a ze stupně lásky k němu i péče o jeho zachování a zdokonalení, bez wnucování jinorodcům, stupeň duchovní i mravné výšky jeho. Národ, jenž, maje powědomí důležitosti přirozeného jazyka pro vyšší duchovní život swůj, sám jej zawrhuje a jeho se odříká, páchá nad sebou samowraždu a přerušuje tím wěčné zákony Boží. Milowati a hájiti nad život swého, šetřiti a nepotlačowati cizího, jest swatá powinnost každého jak člověka tak národu, jenž k mravnému powědomí sebe a swého určení dospěl.

102. Z básně K. Vinařického Varito a Lyra. ¹⁾

R. 1843.

J a r o.

Ej ledu kůra litá běhuté vody více nepoutá,
 Pádící dolinou pěniwý se potůček ozývá.

¹⁾ Tyto básně složeny jsou na důkaz libozvuku řeči české tak, že nikde vedlé sebe není dvou konsonantů.

Fijala, záliba má, libowůně potajmo vydává.
 Jíwu odiwá roucho nowé; sady louky osiwá
 Mág oko wábící lepotou. Weselou si počíná
 Píseň oráč a malý na palouky pasáček uwádí
 Housata. Tóny milé echo rádo we háji opáčí.
 Máj sady, háje na ráje mění. Jaro páše ty čáry.

L é t o.

Louka kosou sečená woňawé tady zápachy dýše;
 Žito bělá se; lepou lakomá rosa růži napájí.
 Úpaly záhubiwými nowý tamo sádek umírá
 Nápoje žádoucí. Košatou sedají pode lípu
 Wázačowé a howí si, by síly nabýwaly oudy.
 Žito žaté ze polí již oráčí wozí. Nenaďále
 Bouře diwá rachotí; i walí se palouky hubící
 Lájawec údolinou. Luh i háj zótawí se po bouři.

Na Maďarony.

Maďari, Maďari,
 Ej co počínáte,
 Že lidu našemu
 Jazyky řezáte?
 Toho ani Tataři
 Nedělali lití:
 Žádáteli Tatarů
 Divočejší býti?

103. Z Protichůdců Václava B. Nebeského.

R. 1844.

Z černé houšti skočí vlk a vyje,
 By mu žrát noc dala, neb je lačný.
 Nechce zřít to měsíček a kryje
 Bojácně se za černými mračny.
 Jak se vražda černé zrady loudí,
 Tak on krvolačně v šeru bloudí,
 Hrabe, větrí, vyje, ztekle pláče,
 Že mu noc žrát nedá — v kole skáče,

Sám se honě — žhou co uhlí očí —
 Stojí, hravým ztekem zase skočí,
 Jak by před sebou již kořist měl —
 A zas větrí, jak by slyšet chtěl
 Živé srdce tlouci v noci tiché.
 Však ni ruch, ni vánek ve tmě liché —
 Někdy zhluboka jen bor si vzdychne,
 Spavě v břeh zašplouchne vlna v plese,
 Spadne hvězda, jedno z nebes očí —
 Bludné z rákosí světylko skočí.
 Najednou se lekne vše a ztichne,
 Jakby anjel — mír šel v tmavém lese,
 Země mlčí, jak by nebe spící
 Ve snu tajemství jí chtělo říci;
 V teskné předtuše noc dech svůj tají.
 Jak když umírajecimu dají
 Pomazání poslední.
 Najednou však v dálí něco dusá,
 Temný zvuk že šerem skoro stéká.
 Snad to jelen prchá, jenž se leká
 Stínu svého? — Ne tak — kůň to klusá.
 Zaskučí tu vlk s radostí divou,
 Že mu noc posílá krmi živou,
 Zavolá hned na svá mládata,
 Malá v křoví skrytá vlčata atd.

104: Z básni K. E. Jablonského.

R. 1846.

(Moudrost otcovská.)

Synu! jinde konwalinka,
 Jinde čistá lilie,
 Jinde skromná violinka,
 Jinde sliz si libuje.

Jindy kwete kamelie,
 Jindy útlá pomněnka,
 Jindy růže wěnce wije,
 Jindy pyšná jiřinka,

Ten, jenž kázal kvítkům rosti,
 Kázal jim též, kdy a kde —
 A tak má též každá z oností
 Dobu svou a místo své.

105. Z aforismů Matouše F. Klácela.

Z r. 1846—48.

Dobrá rada jest jak ryzí zlato,
 Ať je odkud koli, koupíš za to.
 Víchr cedry láme, duby páčí,
 Přes nížounky keř netečně kráčí.
 Mnohem jízlivěji ten se mstívá,
 Kdo osobně málo síly mívá.
 Kdo jen v rozkoších soukromých žije,
 Ten jsa v twáři červený již hnije;
 Kdo však v národ snahu svou wetkává,
 S národem se věčně zelenává.
 Pracuj pilně, jak bys věčně žíti ohtěl,
 Dobře, jak bys zítra umřít měl.
 Předce raděj učitelem s nuzným platem,
 Než za stkwoucí zlato katem.
 Znáš tu duhu klenutou na krátkou dobu —
 Od malé kolébky k malounkému hrobu?
 Kdo po dobrém činu čeká chvály,
 K vůli kouři vlastní statek pálí.
 Wěrné srdce rozumu se táže,
 Než se v snatek s kým zawáže.
 Sedlák oře, seje, wláčí,
 Dešť pak Pán Bůh dáti ráčí.
 Kdybychom i denně hořký kalich pili,
 Předce je nám život Boží dárek milý.

106. Z Dějin národu Českého Frant. Palackého.

R. 1848.

Mezi nechwalné powahy národu našeho počítány jsau
 ode dáwna: lehká mysl, nepečliwost, nezdrženliwost a nestá-

lost, we štěstí prostopášná bujnost, w nehodách brzka malomyslnost; a nad to pak urputná swéhlawost, a z ní se plodící neswornost i mstiwost. Bažiw po newázanosti, kteraužito sám swobodau nazýwal, zapomínal také Čechoslowan bohužel až příliš, že tam swobody není a býti nemůže, kde nepanuje zákon mocí swatau všem občanům wůbec, a neuznává se rowná wáha práw i powinností od jednoho každého zvláště. Celé pásmo dějin naskytuje o nemilé prawdě té množství důkazů. Křiwdu však činili národu našemu cizinci, kteří mu od přírody také ukrutenství, potměšilost, obžerství a krádežnost přičítali; jsau to mrawní neduhy, jenž nápodobně moru a čemi mohly u nás jen dotýkáním se cizích i nákazau na čas se ujímati a neblahau moc swau provozowati.

107. Ze Zákona trestního.

R. 1852.

O zločinu nedokonaném.

§. 8. Ke zločinu není potřebí, aby čin skutečně byl vykonán. Již samo početí zlého skutku jest zločin, jak mile zlomyslník vzal předse čin nějaký, kterýž ke skutečnému vykonání vede; zločin ale jen pro nemohoucnost, pro překážku odjinud v to přišlou anebo náhodou nebyl dokonán.

Protož má v každém případě, kde zákon zvláštních výminek nenařizuje, všechno to, co v příčině nějakého zločinu vůbec ustanoveno, vztahovati se také k zločinu nedokonanému, a zlý skutek nedokonaný trestán bude, zření majíc k §. 47, lit. a), týmž trestem, kterýž uložen jest na zločin dokonaný.

108. Z Torquata Tassa Osvobozeného Jerusaléma, přelož. od V. Žáka.

R. 1 53.

Ze zpěvu prvního.

Zpívám nábožnou braň o vojvodě, jezšto velebný
Osvobodil hrob Krista. Duchem mnoho a mnoho jednal
On pravící, v dobytí slavném mnoho snášel, a peklo
Bouřilo darmo na něj, naň různý Asie povstal

Darmo i Líbie lid; neb Bůh jemu přízeň udíl,
A druhdy bloudící ke svatým vedl zpátky korouhvem.

Uměno! né ty, která helikónské rychle uvadlé
Na hlavu bobky vineš, než ty v nebi, v ohoru blaženců
Ozdobená korunou nesmrtných hvězd zlatolesklých,
Ty vdýchej do prsou mi nebeský zápal a zpěv můj
Zdůstojňuj; odpusť ale, když tkám šperky do pravdy,
A krásím krom tvou i jinou list někdy radostí.

Ze zpěvu šestnáctého.

Jak kůň smělý, který pracného od bojiště
Byl právě odtrhnut po vítězném boji,
A milovník plzký se stády na pastviště
Nesedlaný čeká ve podlém pokoji;
Když trouba zaznějí, neb meč nahý zablyšče
Jím trhne, hned řetá, točí se ke zbroji,
Žádá v rejdišti být, vojína mít na zádech,
A strkat strkaný, a vítězit ve vpádech.

Tak se měnil junoch, když blesk mu nenadále
Ode skvělých zbraní do oka uhodil;
Duchem, co prv hořel po vítězství a chvále,
Ten lesk otrásl tak, že jej jak přerodil,
Ať lásce ve měkkej, a ní se dlouho šále
Teď opilý ospanlivý život vodil.
Ubald s uhlazeným demantovým puklím
Jde blíže a stojí, drží ho před rytířem.

109. Z obecného zákona horního.

R. 1854.

§. 1. Co obsahuje zákon horní.

Zákonem horním ustanovuje se, které minerálie se mohou hledati a dobývati, pod kterými výminkami se to může dít, a která práva a které povinnosti jsou s provozováním hornictví zvláště spojeny.

§. 13. Co jest kutati.

Kutati čili šorfovati slove, minerálie vyhražené v ložích hledati, a když se najdou, tak je odkryti, aby se k nim propůjčiti mohlo práva vlastnického.

§. 30. Co vyměřeno o kutání podzemním.

Kutáli se pod zemí z dolů prostředkem tak nazvaných zarážek nadějných, může se jaké koli místo, i kdyby bylo v míře dolové již propůjčené, vyvoliti za středistě, kteréhož se jest při novém kutání držeti, pokud nebylo někomu ublíženo v právech již nabytých; takové místo budiž pak úřadu hornímu oznámeno.

§. 31. Mnoholi obsahuje kutiště výhradní.

Uvnitř kruhu horizontálního (okresu kutného), jehož poloměr má 224 sáhů Videnských, a u prostřed něhož postaveno jest znamení, že se tu kutá, nemá nikdo jiný práva kutati, leč v revírech horních, v příčině kterýchž jest statuty něco jiného nařízeno.

110. Ze spisů Jana Purkyně.

R. 1859.

O tajemstvích přírody a ducha lidského.

(V Živě na r. 1859, str. 49. a 52.)

Z nesmírné hojnosti předmětů, které nám přírodověda k prozkoumání poskytuje, vyvolíme sobě thema všeobecné, ne tak působivé k tomu, aby čtenářstvo novými, již hotovými známostmi obohatilo, než spíše k tomu, aby mysl povzbudilo, vyzvědavost pobídlo; a ke zkoumání vlastního přimělo. Rozebereme tajemství v přírodě a v lidském životě.

Netřeba nám hledati misterii po nesmírných dalekostech všehomíra, máme je na blízku, ve vlastním pokolení a vlastní útrobě. Ohledněme se vůkol sebe v oborn vzduchovém, na povrchu země, ve vnitřnostech zemských. Člověk obyčejného přirozeného způsobu, smyslný a sprostým rozumem nadaný, jest na stanovišti velmi obmezeném, kterčž právě postačuje k vyhledání a ukonejšení jeho potřeb životních a

k vykonávání hlavních povinností společenských; většina pak lidstva v těchto mezích setrává po celé živobyti. Byli však ode dávna duchové, kteří, nepřestávajíce na pouhém vidění různých výjevů přírody a povah lidských a na pouhém obdivování se neobyčejným úkazům, vynakládali všechnen vtip a rozum na to, aby se dopátrali jich příčin a počátků. Takovým bádáním zabývají se jednotliví zpytatelé i spojené sbory, až se podaří, sjednoceným namáháním tajnosti přírody objeviti. Dlouho obor vzdušný tížil na obor zemský, než Mariotte objevil zákon toho tížení a než Toricelli vynalezl barometr. Kdož věděl, proč a odkud vítr věje, jak se obrací a kam putuje? Zdálo se, že vše jest náhodou a libovolnou hrou neznámé bytnosti, až vítr světoplavbou v novější době stíhán odkryl svá proudění po celé kouli zemské a rozličnou svou povahu místní, zaležející na ustavení slunce, na kroužení země okolo své osy, na účinkování měsíce, na ploché neb hornaté půdě a na sousedství moře a země. —

111. Ze spisů Františka Sušila.

R. 1859 a 1867.

a) *Z Hymnů církevních.*

Stabat mater.

Stála truchlá v bolné ráně
Podlé kříže matka Páně,
Když syn její na něm pněl;
Duši její přebohou,
Žalostivou pro strast mnohou
Přeostrý meč otevřel.

Ó jak smutna, zkormoucena
Byla máti oslavená
Syna Svého pokutou!
Ó jak mdlela, jak se chvěla.
A jak tlela, když Ho zřela
Muku strádat překrutou.

Eja matko, lásky zdroji,
Dej ať bol mne s Tebou spoji,

„ Ať se s Tebou rozkvílím;
Nechť všechn vzplanout mohu
Láskou dlužnou Christu Bohu,
Ať ho sobě nachýlím atd.

b) Z *Evangelium sv. Jana*.

XII 1—8.

Ježíš tedy šest dní před paschou přišel do Bethanie, kdež Lazar byl umrlel, jež vzkřísil Ježíš. Učinili pak Jemu večeri tamto a Marta posluhovala, Lazar ale jedním byl z těch, co stolovali s ním. Maria tedy vzala libru masti z nardu pravého drahého a pomazala nohy Ježíšovy a otřela nohy Jeho vlasy svými; a dům naplnil se vůní masti. Řekl tedy jeden z učeníků Jeho, Jidáš Iskariotský, kterýž hodlal jej zraditi: Proč tato masť neprodala se za tři sta denárů a nedalo se chudým? Řekl pak to, ne že o chudé dbal, nýbrž že zloděj byl a tobolu máje, to co se vkládalo, nosil. Řekl tedy Ježíš: Nechte jí, aby na den pohřbu mého zachovala ji. Chudé zajisté vezdy máte s sebou, mne ale nevždy máte.

112. Z prací Antonína Rybičky.

R. 1859.

Ze života V. M. Krameriusa.

Příběhy politickými a církevními, kteréž se v XV. a XVI. století v zemi České a Moravské udály, povznesla se národnost česká mimo vše nadání nad němectví a literaturu latinskou, ježto tu prvé převládaly, i zjednán jazyku českému volný průchod v domácnosti i veřejnosti, v chrámech, ve školách, na sněmích a soudech. Neunaveným snažením mužů nábožných a spanilomyslných obohacena jest literatura domácí důkladnými spisy v té míře, že ta doba nazývána zlatým věkem jazyka českého.

Avšak jakož všechny věci nastávají, na krátce neb dlouze pomíjejí a zase znovu vzházejí a vzrůstají, tak bylo i se řečí a národností českou. Vlast naše dlouholetou válkou, hladem i morem zpustošena a na rub téměř obrácena jest; do krajin

pustých a liduprázdných povolání jsou obyvatelé jazyka cizího. ti pak, kdož z předešlých obyvatelů pozůstali, neřestmi válečnými jako v jiný národ se převrátili a zmalátněli. Jazyk český co den mizel, jednak netečností těch, jimž náleželo všimati si ho, jednak nerozumnou horlivostí jiných, kteří vše, co bylo českého, jako bludné a nebezpečné kacérovali, stíhali a ničili. Týž jazyk, druhdy vysoce vážený a rozšířený, vyloučen jest ze všelikého života veřejného a ležel opovržen a jako v prachu zahrabán. — Byliť to smutní časové, jež trefně vyličil básník, žaluje takto:

„Tak již jsme klesli světu ku posměchu,
 Že v Čechách Čechem být se brání Čechu,
 A bytli nechce ve své řeči tupcem.
 Jest mocně zaklet věčným zůstat hluboem.“

I měli za to již mnozí, že méně dvaceti let jazyk český zanikne a národnost česká pohřbena bude na věky. Avšak jinak bylo psáno v knize nevyzpytatelných soudův božských. —

113. Ze spisů Karla Jar. Erbena.

R. 1861 a 1864.

a) *Z Kytice z pověstí národních.*

K y t i c e.

Zemřela matka a do hrobu dána,
 Siroty po ní zůstaly;
 I přicházely každíčkého rána
 A matičku svou hledaly.

I zželelo se matce milých dítek;
 Duše její se vrátila,
 A vtělila se v drobnolistý kvítek,
 Jímž mohyla svou pokryla.

Poznaly dítky matičku po dechu,
 Poznaly ji a plesaly;
 A prostý kvítek, v něm majíc útěchu,
 Mateří — douškou nazvaly. —

Materi — douško vlasti naší milé,
 Vy prosté naše pověsti!
 Natrhal jsem tě na dávné mohyle —
 Komu mám tebe přinesti?

Ve skrovnou já tě kytici zavážu,
 Ozdobně stužkou ovinu:
 Do širých zemí cestu ti ukážu,
 Kde příbuznou máš rodinu.

Snad že se najde dcera mateřina,
 Jíž milé dech tvůj zavoní;
 Snad že i najdeš některého syna,
 Jenž k tobě srdce nakloní.

b) Z úvodu k prstonárodním písním českým.

Každý národ, kterýž sobě sám ještě odcizen není, má svůj vlastní cit a své zvláštní smýšlení, svůj individuální ráz, na přirozených zvláštěnostech těla i ducha jeho se zakládající, jimžto se od jiných cizích národů znamenitě a patrně liší. Tento však přirozený, všeobecný národa ráz nabývá zevnějšími okolnostmi, s nimiž se národ, celý aneb jistá jeho část, během času potkává, svého zvláštního směru, své zvláštní zevnější postavy; a jakož okolnosti ty samy podrobeny jsou proměnám, tak i onen přirozený národní ráz podlé nich bez přestání zevnější podobu svou mění a řídí, tak jako vosk pokaždé formě své se podobá, avšak předce voskem býti nepřestává. Toto položení vlastního toho citu a smýšlení národa podlé jeho zevních okolností nazýváme národním duchem. Máli píseň býti národní, musí v ní vanouti tento národní duch. Pakli to, co píseň buď hlavního smyslu, buď zvolených obrazů, buď spojení, přechodů aneb obrátů myšlének v sobě zavírá, tomuto položení citu aneb smýšlení národnímu se protiví, již není písní národní.

114. Z obecného zákonníka občanského.

R. 1862.

§§. 6 a 7. Jak se má zákon vykládati.

Zákonu, když se ho užívá, nebudiž jiného rozumu přikládáno, nežli ten, kterýž vychází z toho, co slova ve spojitosti

vlastně znamenají, a ze zřejmého úmyslu zákonodávce. Nemůželi se případnost právní ani dle slov, ani z přirozeného smyslu zákona rozsouditi, hleděno buď k případnostem podobným, v zákonech určité rozsouzeným, a k příčinám zákonů jiných, k této případnosti poněkud se vztahujících. Pakli by taková případnost právní i potom ještě byla pochybná: rozsouzena budiž dle pravidel přirozeného práva, zřetel majíc k okolnostem bedlivě sebraným a zdravě uváženým.

§. 1067. Které jsou smlouvy tržové zvláštního způsobu.

Smlouvy tržové zvláštního způsobu čili vedlejší smlouvy při smlouvě tržové jsou tyto: když si kdo zůstává právo, věc nazpět koupiti, ji nazpět prodati, nebo před jinými koupiti; když kdo prodá věc na zkoušku; nebo s vyhrazením lepšího kupce; nebo když na jiného vloží, aby věc prodal.

115. Z básně „Alfred“ Vítězslava Háška.

R. 1862.

Lásko! věčně stejná ve své kráse,
věčně různá ve svém hnutí!
Jedny vedeš přímo k věčné spáse,
jiné — ku věčnému zahynutí.
Jedněm's nebem plným vděků,
na němž titíc jasných hvězd se rojí;
dole květ sní sen mladého věku —
a jej nebe čistou rosou kojí.
Jiným's nebem plným trýzní,
po němž klikaté seblesky honí;
dole květ po nebes vláze žízni —
blesk mu hlavu krásnou ve hrob kloní.
Spanilá jsi, jako z Paestum růže,
na niž toužebně se srdce třese:
jedněm vůni obestýláš lůže,
jiným trn tvůj věčnou bolest nese.
Lesklá's číše, sladkým kypíc tokem —
z nížto srdce lidské rádo ssaje:
Jeden spěchá v Eden rychlým krokem —
ten tam, že se napil, musí z ráje.

116. Z Knihy veršů Jana Nerud y.

R. 1868.

Podřímlo i moje srdce.

Ve polední plané záři
 leží háj tichounký, tichý.
 List se akryvá v stínu listu,
 strom se skrývá v stínu stromu,
 list i strom tichounce dřímá.
 Ba i ptáček ustal v pění —
 ticho — ticho — a v tom tichu
 jako dětské ve kolébce,
 nad níž závoj zlatý rozstřen,
 podřímlo i moje srdce.

Ze hřbitova.

Bleskosvodům společenských bouří,
 mučedníkům našich osudů,
 v směšnou odplatu pak bratři zdarma
 ustelou společnou pod hrudu.

O kéž byste místo toho lidu
 v šachtu stlali jeho chudobu,
 nezaslouženou tu jeho bídu,
 bolestnou tu hladu porobu.

Seznamení

**pisemných památek starého věku podle času, z něhož se
zachovaly rukopisy.**

Položivše svrchu výpisy z památek řeči a literatury české, podáváme tu přehled chronologický starých památek až do r. 1409 dle času, z kteréhož pocházejí rukopisy. V tomto pořádku spravovali jsme se až do konce XIII. století pravopisem a formami jazyka, kteréž známky jsou v oné době dosti bezpečné. Však ve XIV. století nenesnadno pořádek památek literárních ustanovovati, ježto od legendy o Jidášovi a Pilátu asi z r. 1307 až do Učení křesťanského Tóny ze Štútného z r. 1376 nižádného spisu datovaného nás nedošlo a památek z té doby jest veliké množství. Věk každého spisu určití lze bude teprv po bedlivém ohledání všech rukopisů a po vydání a porovnání s nimi souvýchých listin latinských, obsahujících česká jména osobní a místní psaná od písařů českých. My jsme se v určování věku řídili až do r. 1320 spřeženým písmenem *rs*, které se tou dobou v jménech „Lnars“ a „Chudyers“ naposledy vyskytuje, hláskou *y* před *l* a *r* vkládanou (na př. chyr^t, wyle^zie) a jotovaným *u* v lokálu jmen statných (na př. na krayzu = na křiži), v němž si někteří spisovatelé té doby libovali; od r. 1320—1360 bylo nám v tom pravidkem zobecnělé již *rs* a střídavé *i* a *y*, a od roku 1360—1400 hláska *y* vůbec rozšířená a hlásky zdvojnásobované (*aa*, *ee*). Netřeba ostatek připomínati, že mnohé spisy, které nás došly ze XIV. a XV. století, sepsány jsou prvotně mnohem dříve, zejména Evangelia, žaltář, modlitby, písně nábožné a j.

Památky z první doby do r. 906.

1. Jména vod, hor, míst, národů a osob u spisovatelů římských a řeckých a v pozdějších listech a kronikách. Str. 26.
2. Rukopis Zelenohorský z IX. století. Str. 30.

Památky z druhé doby od r. 906—1197.

3. Zlomek Evangelium sv. Jana z X. století. Str. 49.
4. Seznamení statků biskupství Olomouckého z r. 1181. Str. 52.

Památky z třetí doby od r. 1197—1409.

5. Přidavek český k listu Litoměřickému, asi z r. 1218. Str. 88.
6. Nekrolog Podlažický, asi z r. 1227. Str. 89.
7. Glosy české v slovníku Mater Verborum, asi z r. 1242—1252. Str. 89.
8. Zlomek výkladu Otčenáše v Homiliách Opatovickém, z polovice XIII. století. Str. 50. a 90.
9. Cisiojan Mnichovský, z r. 1258—70. Str. 118.
10. Rukopis Kralodvorský, asi z r. 1270—90. Str. 92.
11. Glosy české v Žaltářu Musejním. Str. 90.
12. Zlomky Alexandreidy až na ztracený zlomek Svatovítský. Str. 102.
13. Zlomek legendy o Jidášu, z r. 1306—1308. Str. 106.
14. Zlomek legendy o Pilátovi, z též doby. Str. 106.
15. Zlomek legendy o 12. Apoštolích. Str. 106.
16. Zlomek legendy o seslání Ducha svatého. Str. 107.
17. Zlomek legendy o umučení Páně. Str. 107.
18. Zlomek legendy o sv. Alexiovi. Str. 107.
19. Zlomek legendy o P. Marii. Str. 108.
20. Žaltář Klementinský. Str. 134.
21. List s nebe seslaný. Str. 140.
22. Zlomek hry o vzkříšení Páně (Mastičkář). Str. 125.
23. Zlomek kroniky Boleslavské. Str. 128.
24. Žaltář Witemberský. Str. 134.
25. Bájka o lišce a čbánu, v Rukopise Hradeckém. Str. 122.
26. Legenda o sv. Prokopu, v témž rukopise. Str. 111.
27. Satyry na řemeslníky, tamtéž. Str. 114.
28. Sv. Maří Magdalena a Pláč sv. Marie, tamtéž. Str. 113. a 127.
29. Žaltář Svatovítský (kapitulář). Str. 135.
30. Život Krista Pána. Str. 138.
31. Pašionál Musejní. Str. 138.
32. Alánova básně o mravném obnovení člověka, v Rukopise Svatovítském. Str. 109.
33. Legenda o sv. Anselmu, tamtéž. Str. 100.
34. Legenda o sv. Dorotě, v témž rukopise. Str. 118.
35. Katonovy přípovědi, tamtéž. Str. 120.
36. Evangelia nedělní, Vídenská. Str. 135.
37. Ježíšovo dětinství. Str. 112.
38. Životy a řeči otcův egyptských. Str. 138.
39. Klementinský zlomek hry o vzkříšení Páně. Str. 126.
40. Kniha starého pána z Rožmberka, asi z r. 1360. Str. 131.
41. Píseň k sv. Václavu, z r. 1368. Str. 51.
42. Tůmy ze Štítného Knihy učení křesťanského z r. 1376. Str. 138.
43. Knihy o příchodu Mesiáše. Str. 142.
44. Legenda o sv. Kateřině. Str. 105.

45. Zpověď obecná Str. 141.
46. Alberta Velikého knihy mravní, z r. 1363. Str. 140.
47. Císař Jan Musejní Str. 118.
48. Mistra Kunrata Sekvenceionář, z r. 1385. Str. 140.
49. Slovník Bohemarius, z r. 1390. Str. 91.
50. Průpovědi české a latinské, z r. 1390. Str. 92.
51. Píseň Hospodine pomiluj ny, v rukopise Modlitby. Str. 51.
52. Modlitby: Otče náš, Zdrávas, Věšm a Desatero přikázání.
Str. 50 a 141.
53. Výklad na Evangelium sv. Matouše. Str. 136.
54. Evangelia čili Čtení zimního času. Str. 136.
55. Proroci Isaiáš, Jeremiáš a Daniel. Str. 135.
56. Legenda o desíti tisících rytířích, z r. 1395 Str. 108.
57. Tůmy ze Štítného O sedmi stupních, z r. 1396. Str. 139.
58. Řád korunování krále Českého, z téhož roku. Str. 132.
59. Žaltář Olešnický, z r. 1397. Str. 135.
60. Sv. Augustina Zrcadlo hříšných, přel. od Tůmy ze Štítného,
z r. 1398. Str. 137.
61. Sv. Augustina Soliloquia, přel. od téhož. Str. 137.
62. Knihy půhonů manského soudu Kroměřížského, z téhož roku.
Str. 133.
63. Knihy manské biskupství Olomouckého, z r. 1399. Str. 133.
64. Život Adamův, asi z r. 1400. Str. 148.
65. Hodiny sv. Marie. Str. 141.
66. Bible Leskovecká. Str. 137.
67. Bible Mikulovská. Str. 137.
68. Tůmy ze Štítného Řeči sváteční a nedělní. Str. 138.
69. Majestát Karla IV. Str. 132.
70. Řád práva zemského. Str. 131.
71. Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské. Str. 132.
72. Práva manská. Str. 133.
73. Práva konšelská města Pražského. Str. 133.
74. Smila Flašky z Pardubic Podkoní a žák. Str. 115.
75. Vavřince z Březové Kronika obecná. Str. 150.
76. Knihy půhonů soudu Olomouckého a Brněnského, z r. 1405.
Str. 134.
77. Nový zákon Mikulovský, z r. 1406. Str. 136.
78. Příbika Pulkavy Kronika Česká, z r. 1407. Str. 136.
79. Katonovy průpovědi, z r. 1409. Str. 118.
80. Smila Flašky z Pardubic Rada otce synovi, z téhož roku. Str. 119.
81. Téhož Nová rada, z r. 1410—1430. Str. 121.
82. Román o Alexandru Velikém, z r. 1433. Str. 125.
83. Senekovy Čtyři etnosti stezejné, z r. 1433. Str. 130.
84. Pověst o knížeti Štířfridovi. Str. 123.
85. Kničky Hugovy o připravování svého srdce, z r. 1438. Str. 139.

86. Kronika Boleslavská či Dalimilova, z r. 1441. Str. 128.
 87. Martiniani aneb Kronika Hmeká, z r. 1445. Str. 130.
 88. Jana Mandevily Cesta po světě, z téhož roku. Str. 130.
 89. Život císaře Karla IV. Str. 129.
 90. Básně Tristram, z r. 1449. Str. 123.
 91. Tkadleček, z téhož roku. Str. 124.
 92. Marka Pola Milion, asi z r. 1450. Str. 150.
 93. J. Milíče Knížky o zarmoucení církve sv., z r. 1453. Str. 139.
 94. Poručení 12 patriarch, z r. 1465. Str. 141.
 95. Kniha o Josefovi a Assenach, z téhož roku. Str. 142.
 96. Přísloví česká Smila z Pardubic. Str. 92.
 97. Kronika Trojanská, z r. 1468. Str. 125.
 98. Baariam a Josafat, z r. 1469. Str. 142.
 99. Vidění sv. Brigity, z r. 1482. Str. 141.
 100. Tandariáš a Floribela, z r. 1483. Str. 123.
 101. Vavřince z Březové Snář, z téhož roku. Str. 131.
 102. Klens Rozkochaného Vokabulář, asi z r. 1760. Str. 91.
 103. Svatovítský zlomek Alexandreidy, z r. 1792. Str. 102.
-

Důležité příběhy

v dějinách řeči a literatury české, chronologicky seřazené.

R o k u

- 58 př. Kr. objevují se u Julia Caesara první jména slovanská: Suevi (Slované), Markomani (Moravani), Danubius (Dunaj), Bakenis (Bukovina) a j.
- 160 po Kr. v zeměpisu Ptoleméově přivádějí se slovanská jména: Baimoi (Čechové), Rakatai (Rakousi), Lugi (Lužané), Viadros (Vodra), Albis (Labe), Brodentia (Brod), Kalisia (Kališ) a p.
- 824 dne 21. srpna, jmenují se v listě Frisinského biskupa Hitta bliž Lince v Rakousích první jména obyvatelů českých: Liupisco (Lubiša), Zemilo (Semil), Liupnic (Lubník), Trepigo (Třebík), Uuelan (Velen), Tesco (Těšek) a j.
- 973 zpívali při instalaci Pražského biskupa Dětmara někteří páni v kostele sv. Víta píseň německou „Christe keinado und di haliegen alle helfend unse.“
- 1124 dokončil Kosmas, děkan kapituly Pražské, svou kroniku Českou.
- 1131 seznámená jsou za biskupa Zdíka statky kostela Olomouckého, jichž jména svědčí, že tehda byla Morava celá slovanská.
- 1200 za krále Přemysla Otakara I. zakládaly se v Čechách a na Moravě první osady německé.
- 1227 dokončil mnich Zbyslav nekrolog Podlažický, obsahující výše 750 osobních jmen českých.
- 1241 — od toho roku počínajíc, dávali sobě mnozí páni čeští a moravští příjmení německá od hradů nově stavěných, na př. ze Šternberka, z Rožmberka, z Pernšteina a j.
- 1253—70 zakládána jsou za krále Přemysla Otakara II. města a osazována jsou Němci.
- 1270—80 sepsán jest Rukopis Kralodvorský.
- 1300 — ok. toho roku složena jest báseň Alexandreida.
- 1314 dopsána jest kronika Boleslavská či Dalimilova.

R o k u

- 1341 vydána jsou obě Pražské práva městská jazykem německým.
- 1356, dne 10. ledna, nařídil císař Karel IV. zlatou bulou synům voleným v říšských, aby se učili jazyku českému.
- 1373, dne 8. září, vydal Tůma ze Štítného sestře své Dorotě Odo-
lenové z Chlumu, první známý soukromý list v jazyku českém.
- 1376 sepsal Tůma ze Štítného Knihy učení křesťanského.
- 1386 ulit jest nejstarší známý zvon s nápisem českým, zachovaný
v Převlaticích blíž Smečna.
- 1395 sepsal Smil Flaška z Pardubic báseň „Nová rada.“
- 1399 počínají se zápisy české v manských knihách Kroměříž-
ských.
- 1400—06 opravil M. Jan Hus ortografii českou.
- 1409, dne 18. ledna, dal král Václav IV. památným dekretem Kut-
nohorským národu Českému přednost na vysokém učení Praž-
ském před národy cizími.
- 1415, dne 6. července, upálen M. Jan Hus v Kostnici.
- 1421 vyloučení jsou Němci Pražští a Němci z měst královských,
kteří stáli při císaři Zikmundovi, ze svazku městského.
- 1422 vydal Jan Žižka z Trocnova své zřízení vojenské.
- 1431 za knížete Přemka činily se do obnovených Opavských desk
zemských první vklady jazykem českým.
- 1440—44 za krále Vladislava Jagaila a potom až do 2 polovice XVI.
století stal se jazyk český jazykem diplomatickým v Polsku.
- 1480 zaveden do moravských desk zemských přičiněním Ctibora
z Cimburka jazyk český.
- 1488 tištěno v Praze ponejprv písmo svaté.
- 1495 zaveden do českých desk zemských působením Půty z Risen-
burka jazyk český.
- 1498 tištěn první známý kalendář český v Plzni.
- 1500 sepsal Viktorin Kornel ze Všehrd Knihy devatery o právech
země České a t. r. vydáno první České zřízení zemské.
- 1516 vydáno první zřízení zemské markrabství Moravského.
- 1517 vydal Mikuláš Klaudián v Normberce první mapu Česka.
- 1520, 21. září, zemřel Viktorin Kornel ze Všehrd.
- 1537 sepsal Zikmund Hrubý z Jelení první slovník porovnávací.
- 1541 vydal Václav Hájek z Libočan svou Kroniku Česka.
- 1549—80 napomáhal Jiří Melantrich k povznešení jazyka českého, vy-
dav pětkrát písmo svaté a jiné spisy jazykem výtečné.
- 1554 vytištěna v Praze Kosmografie česká Zikmunda z Püchova,
největší kniha česká posud vydaná.
- 1576 vydán v Ivančicích tiskem ozdobný kancionál bratrský.
- 1578—99 zveleboval Adam Daniel z Veleslavína co spisovatel a knih-
tiskař literaturu českou.
- 1579 vydal Pavel Kr. z Koldína Práva městská království Českého,
a téhož roku vydán první díl šestidílné bible Kralické.

Rok u

- 1597 vydávaly se první periodické noviny české, po rúnu však vycházely již r. 1495 a 1515.
- 1610, dne 12. prosince, dal Karel z Žerotína, hejtman Moravský, radě města Olomouce důtku, že mu psala po německu.
- 1614, 27. prosince, zemřel ve Lvově genealog český, Bartoloměj Paprocký z Glogol.
- 1615, v úterý po sv. Trojici, vydali stavové čeští ze sněmu přísné nařízení v příčině užívání češtiny při soudech a v kostelích.
- 1623 sepsal J. A. Komenský v Brandýse nad Orlicí Labyrint světa.
- 1627 zaveden jest obnoveným zřízením zemským v Čechách v deskách zemských a u soudu zemského vedlé jazyka českého jazyk německý.
- 1628 učiněno totéž na Moravě.
- 1630—33 sepsal J. A. Komenský Didaktiku a Zlatou bránu jazyků.
- 1636, 9. října, zemřel na hradě Přerovském Karel z Žerotína.
- 1639 nařizeno na Moravě, aby při soudu zemském rokovalo a hlasovalo se jazykem německým.
- 1650—80 poněměla se zpuštěním v 30leté válce velká část Žatecka a Litoměřicka.
- 1662 zapisovalo se naposledy do desk Krnovských po česku.
- 1669 zřízeno od Marie Štyrové Dědictví Svatováclavské na vydávání nábožných knih českých.
- 1671, 15. listopadu, zemřel v Amsterdamě Jan Amos Komenský.
- 1705—12 poněmělo se město Unčov na Moravě a nedlouho dříve Šilperk a Landškroun.
- 1722 vydali Matěj Béla a D. Krman bibli evangelickou v Halli Magdeburské.
- 1747 přestalo se do zemských desk Opavských zapisovati jazykem českým.
- 1749 vydávala česká kancelář dvorská ve Vídni, byvši toho roku s rakouskou spojena, naposledy stranám vyřízení česká.
- 1762 vkládalo se do manských desk v Kroměříži naposledy česky.
- 1774 zavedena němčina do hlavních škol v Čechách a na Moravě.
- 1775 zřízena jest na universitě Vídenské stolice jazyka českého.
- 1781, 31. pros., vydáno nařízení, aby žáci na gymnásia česká a moravská nebyli přijímáni, leč když umějí německy.
- 1786 zapovězeno užívati češtiny u soudu Opavského a Těšínského.
- 1787 spůsobil Ant. Bernolák odtržení katolických Slováků od spisovného jazyka českého.
- „ 17. prosince, narodil se slovutný fysiolog Jan Purkyně.
- 1792 zřízena jest na univerzitě Pražské stolice jazyka českého.
- 1804 zřízen ústav řeči a literatury československé v Prešpurku.
- 1808, 21. března, zemřel Václav Mat. Kramerius.
- 1809 opraven Josefem Dobrovským bratrský pravopis český.

Roku

- 1816, dne 23. srpna, nařízeno, že úředníci v krajích českých mají jazyka českého dokonale znáti býti.
- 1817, dne 16. září, nalezl V. Hanka Rukopis Kralodvorský.
- 1824 vyšla tiskem Kollárova Slávy Deera.
- „ provozovaly se počí J. N. Štěpánka stále české hry nedělní na divadle Pražském.
- 1827 počal redakci Fr. Palackého vycházeti Časopis Musejní.
- 1831 zřízena jest stolice jazyka českého na mor. stavovské akademii v Olomouci.
- 1833 založena jest Matice česká na vydávání dobrých knih českých.
- 1835—39 vydán pětidílný slovník Jungmannův.
- 1837 vydány jsou Šafaříkovy Starožitnosti slovanské.
- 1838 založeno dědictví Svatojanské na vydávání knih nábožných.
- 1843 odtrhli se Slováci, jdouce za Jos. Hurbanem a Lud. Štúrem, po druhé od spisovného jazyka českého.
- 1847, 16. listopadu, zemřel Josef Jungmann.
- 1848 rokovalo se na sněmu Moravském po dávné přetržce opět jazykem českým.
- „ vydán první díl Palackého Dějin národa Českého.
- „ počal K. Havlíček vydávati Národní Noviny, první politický deník český.
- 1849, 12. dubna, zemřel přírodovědec Jan Svatopluk Presl.
- 1849—52 vydával se ve Vídni český zákonník říšský, a v Praze, Brně, Opavě a Pešti počaly se vydávati české zákonníky zemské.
- 1849 zřízeno v Brně dědictví sv. Cyrilla a Methoděje na rozšiřování knih nábožných a poučných.
- 1850 zřízena jest v Praze vyšší reální škola česká.
- 1852, 24. ledna, zemřel ve Vídni Jan Kollár.
- „ 5. srpna, zemřel Frant. Lad. Čelakovský.
- 1856, 29. července, zemřel Karel Havlíček, první publicista český.
- 1861, 26. června, zemřel jazyko- a dějzpytec Pavel Jos. Šafařík.
- 1863 vystaveno v Praze přičiněním Fr. L. Riegra divadlo české.
- 1864 zavedeno od sněmu Českého na polytechnickém ústavě v Praze vyučování v obojím jazyku vlastenském.
- 1866, 18. ledna, nařízeno v Čechách, aby se na středních školách českých učilo vesměs česky a němčině co předmětu obligátnímu.
- 1867 zřízeno v Brně a v Olomouci české gymnásium.
- 1868, 31. května, zemřel František Sušil, výtečný spisovatel theologický.
- „ prohlášen jazyk český na německých gymnásiích a reálkách v Čechách a na Moravě za předmět neobligátní.

Dodavky.

Stránka 2. K vypočtení Slovanů českých dolož: R. 1864 počítalo se Cechů a Moravanů v Rakousku 4,638.000, Moravanů v pruském Opavsku 56.000, Slováků v Uhřích 1,763.500, Slovanů českých ve Vídni 100.000 a ve vojště 110.000; tedy všech Slovanů českých v Rakousku 6,512.400 a v Prusku 65.900, dohromady 6,578 300.

Str. 29, ř. 9. po slově „Přebila“ polož: V listě biskupa Frisinského Hitta, daném 21. srpna 824, jmenuje se v krajině nad Lincem pod horou Caestiningberg (nyni Pöstlingberg) 21 nejstarších obyvatelů českých, jenž měli vyměřiti hranice nově zřízené fary Puchensavské (*isti Sclauani prope comanentes ibi presentes erant*): Lubiša (Liupisco), Semil (Zemilo), Lubník (Liupnie), Třebík (Trepigo), Lubín (Liupin), Velen (Vuelan), Vitan (Uittan), Těšek (Tesco), Dobromysl (Dabramis), Medilim, Tal, Zenasit, Ocatino a j. ¹⁾

Str. 76, ř. 29. po slově „Alexandreidě“ polož: a lokál na *ds* (horzass v Hořanech a Bukowas v Bukovanech) ještě v deskách zemských z r. 1316—20.

Str. 79, ř. 7. k číslu 18. dodej toto poznamenání: Připomenouti však sluší, že vedlé této nemotorné ortografie někteří spisovatelé užívali ortografie jednodušší, zejména písaři desk zemských z r. 1316—20, kdež čteme: wylezieho a wlczieho, Trzyebnuffewffy a Trziebnuffewffl, poprawyty a poprawiti, Brzezowycye a Mladyeyewicz a j.

Str. 82, ř. 27. slova „o Jidášu a Pilátu“ pomni a polož je do řádku 29. po slově „legendy.“

Str. 94, V posledním řádku dole v připomenutí poslově „složil“ dolož: Dříve pak již mínění naše důkladně odůvodnili J. Dobrovský (r. 1824) a Fr. Palacký (r. 1829) v časopise Vídenském „Jahrbücher der Literatur,“ sv. 27. a 48.

Str. 95, ř. 27. po slově „na r. 1858“ přidej: B. Květ v Aesthetickém rozboru Rukop. Kralodvorského, v Praze 1861.

Str. 97, ř. 11. před slova „na Tursku,“ vlož: jakož podobno

¹⁾ Die Freisingischen Saalbücher. Von Jos. Zahn, Wien 1861. Archiv zur Kunde österr. Geschichtsquellen. XXVII, 68.

Str. 125, ř. 9. po slově „v Čechách“ polož: „dle podobnosti k pravdě“ a po slově „v Plzni“ vlož: pak v Praze r. 1488.

Tamtéž po románu o Alexandru Velkém polož: 7. Kronika sedmi mudrcův, v nížto lest a chytrost ženská zjeven se vypisuje. V Plzni 1520. Viz rozpravu V. Nebeského o této knize v Čas. Mus. na r. 1847, II. 351.

Tamtéž ř. 34. pomínuta buď domněnka o sepsání básně o vzkříšení Páně za doby krále Přemysla Otakara II., pronesená od slov „a složena prvotně“ až do slov „byly s Čechami,“ na str. 126. ř. 16.

Str. 130. Místo: „6. Marka Pola Milion“ polož:

6. Marka Pavlova, Benátsčana Million čili vypsání krajin východních. Obsahuje popis cesty, kterouž pověstný Marco Polo, jenž se zdržoval 17 let u dvoru chána Tatarského Kubilaje, mezi r. 1269—1295 po východní Asii, po Číně, Thibetu, vých. Indii atd. vykonal. Památná jest v kap. 53, kde se líčí boj chána Chinchíše s chánem Unchamem, věštba hvězdářů před bitvou, která se téměř doslovně srovnává s věštbou podobnou v básni „Jaroslav“ v Kralodv. Rukopise. Právě Marko Polo (Výbor z lit. české, II. sl. 561): Tehdy Chinchíš, Tatarský král, přikáže čaroděníkům a hvězdářům svým, aby pověděli uhodnouce, kteraký by konec jejich boj měl vziíti. Tehdy ti odpověděli a na dvě rozdělili trstí na dli a položie před sebu na zemi a jedné straně převzděli Chinchíš a druhé Uncham.“ (Srovnej v Jaroslavu: i na dli trstí črnu položizhu — prvej půle Kublaj imě vzděchu, vterej půle králi imě vzděchu atd.). Z čehož vychází, že spis Marka Pavlova, jehož se zachoval jediný rukopis v Českém Museum z XV. století, přeložen jest do češtiny nedlouho po jeho sepsání (ok. r. 1320), když básně Kralodvorského Rukopisu byly ještě známy. Rukopis řečený, psaný v Letovicích na Moravě, obsahuje kromě toho některé zvláštnosti zvukoslovné v té krajině podnes obecné, na př. s velkým vojskem, mezi jiným králem, s jedním z jeho pánův a p.

Na též str. 130, po Mandevilově Cestě po světě polož:

8. Jedenácte povídek Boccaciových ze sbírky, řečené Dekameron. V ruk. ryt. z Neuberka z XV. století. Viz V. Nebeského rozpravu v Čas. Mus. na r. 1848, str. 129.

Str. 131, ř. 10. místo „v Praze 1581“ čti „od V. Hájka v Praze 1550 a tamtéž r. 1581.“

Tamtéž po Snáři Vavř. z Březové polož:

4. Lucidář o rozličných věcech, jenž jsou na nebi, na zemi i v vodách. V Plzni 1498. Kniha ondy velmi oblíbená.

Str. 137, po bibli Leskovecké přidej:

11. Bible Mikulovská či Grünbüchlovská (první), rukopis na pergameně z počátku XV. století v kniž. Dietrichšteinské bibliotéce v Mikulově (č. 174). Jest neúplná, jdouc toliko až do druhých knih Šalomounových (přísloví), a náležela ondy Ferdinandovi Hofmannovi z Grünbüchlu, předsedícímu kr. komory dvorské († 1607). Šíře ji popsal

a podal z ní výpisy Beda Dudík ve spise: *Handschriften der fürstl. Dietrichsteinischen Bibliothek in Nikolsburg*. Wien 1868, S. 29—32.

Str. 148, ř. 14. po slově „totiž“ vlož: „Kutnohorském z r. 1491 a Bechynském z r. 1500,“ a dole v poznamenání, v řádku 2. po slově „tamtéž“ přidej: II. str. 182. a v ř. 3. po čísle 84: Čas. Mus. na r. 1848, I. str. 418.

Str. 150, ř. 6. po slovích „tištěna jest“ polož: „jakož podobno,“ a ř. 9. před slova „písmo svaté“ polož: Kronika Trojanská a

Str. 152, ř. 16. po slovích „na Horách Kutnách“ vlož: v Pelhřimově,

Str. 153, ř. 15. po slově „to“ vlož: r. 1419 v Předních knihách Opavských.

Tamtéž, ř. 20. místo 1481 polož 1480.

Str. 154, ř. 2. po čísle „1560“ vlož: zvláště pak český list polské šlechtičny Hasiliny z Řitonic a na Kepšteině, daný v Krakově r. 1500 Konrádovi Celtesovi, profesorovi Vídenskému.¹⁾

Tamtéž, ř. 21. místo 1434 polož: 1437.

Str. 158, ř. 21. po slově „vydány“ přidej: „Také zápisy (protokoly) kongregací stoličných na Slovensku, obsahující žaloby, rozsudky atd., psaly se česky, jakož ukazují zachované takové spisy stolice Lipťovské z r. 1544, 1552, 1568—99, 1623 a z jiných let pozdějších.

Str. 175, ř. 10. po slově „Karla IV.“ vlož: Jindřich M. Hieserle z Chodů život svůj vlastní (r. 1614),

Str. 176, ř. 11. polož místo slova „Jiný“ (herbář atd.) toto:

Ze století XV. zachovalo se přeložení Rhazesova lékařství raného (tišt. 1863) a Viléma Placentinského ze Salicetti Lékařství raného (tišt. 1867), též Lékařství od Boha (Rukop. u p. J. Ranka), snešené z rozličných tehdejších lékařských spisů českých, nyní neznámých, na př. z knih Janových, Mikulášových, Vítových, Matúšových, z čehož patrně, že česká literatura lékařská druhdy bývala nemálo hojná.²⁾

Str. 187. Po kancionálu Š Lomnického polož: Jana Rozenpluta z Švarcenbachu Kancionál (kat.), 3 díly. V Olomouci 1601.

Tamtéž ř. 17. Místo č. 7. Vavřince Benediktího — str. 247. polož toto: 7. Některé žalmy, přeložené časoměrně od Jana Blahoslava, Mat. Benešovského a Vavř. Benedikta z Nudožer. Vydal Jos. Jireček. Ve Vídni 1861.

Str. 188, ř. 21. Místo „Tiskem vyšla“ polož: Sepsána jest r. 1467 a vydána tiskem v Praze

Tamtéž Místo „Hynka z Poděbrad Májový sen“ polož:

c) 2. Dvě básně Hynka z Poděbrad dle německých složené. V první, nazvané „Veršové o milovníku,“ ježto se počíná verši „S velko-

¹⁾ V tomto listě, jež paní polská psala český slovnítnému učenci německému, český umělcim, pravi dopisovatelka, že v jedné vzdělané společnosti polské v Krakově nějaký mistr polský, kterýž přišel z Vídne, vykládal latinské básně Celtesovy po česku, z čehož jde na jevo, že té doby byla čeština ve společnostech polských velmi oblíbená a takotřa vzdělávacím jazykem.

²⁾ Časopis lékařů českých. R. 1863, č. 19.

noeí v tom čase, když svět se rodí znovu zase“ vyličuje se v desti živých obrazech krása jara; báseň druhá obsahuje sen milence. Obě nešetí vůbec slov slušných a příliš bujnosti horí. Tiskem vydal je V. Hanka v Starobylých skládáních, V. s nápisem „Májový sen.“ Šíře rozebral je V. Nebeský v Čas. Mus. na r. 1848, str. 132—137.

d) 2. K bájkám, zvaným „Zrcadlo moudrosti,“ dolož na konci: Viz rozpravu V. Hanky o nich v Rozboru staroč. liter., II. 18.

Str. 194, ř. 32. 12. Jindřicha Mich. Hieserle z Chodě Život, obsahující zvláště jízdy a tažení válečné od něho vykonané a sepsané. Z r. 1614. (Rukopis).

Str. 198, po č. 8. polož: 9. Jana Dobřenského z Dobřenic a) Kniha moudrosti o potřebách hospodářských. Rukop. z r. 1550, z něhož výpis podán v Čas. Mus. na r. 1843, str. 426. b) Téhož Hippotrophia čili naučení o dobytku konském. Rukopis.

Str. 199, po Řádu apatekářském dodáno buď:

12. Alchymie česká, vybrána z rozličných autorův. Rukopis v někđ. kníž. Dietrichšteinské bibliotéce v Mikulově. Obsahuje pojednání Aristotela, Pythagora, Arnolda z Jindřichova Hradce, Antonia Florentina, Hermesa, M. Křišťana, M. Linhartá a j. Viz B. Dudík's Handschriften der Dietrichstein'schen Bibliothek. Str. 52.

Str. 200, v čísle 2. Ctibora z Cimburka Kniha Tovačovská, v řádku 2. slova „sepsaná r. 1480“ pomíň, v řádku 7. po slově „episů“ dodej: První část složena jest r. 1481, druhá mezi r. 1486—90, a na konci místo „dle kteréhož rukopisu — str. 227“ polož: Dle rukopisu Brněnského (r. 1511) vydal tutu knihu K. Demuth v Brně 1858, dle rukopisu Olomouckého (asi z r. 1494) V. Brandl v Brně 1868. Úvahu o ni podal H. Jireček v Čas. Mus. na r. 1863, str. 227.

Tamtéž v čísle 3. „Zřízení zemské“ ř. 3. místo: „zachovaly se — str. 416“ polož: zachoval se jediný výtisk v registratuře zemské v Brně; a v ř. 6. místo slov: „Zdržuje v sobě,“ polož: Prvotní zřízení zemské z r. 1516 zdržuje v sobě jen 22 článků, pozdější vydání obsahující.

Str. 201, ř. 4. po slově „str. 14.“ dodej: původní pak zřízení z r. 1516 péčí V. Brandla v knize Drnovské, vyd. r. 1868,

Tamtéž, ř. 25. po slově „str. 140.“ přidej: Tiskem vydal ji s titulem „Kniha Drnovská“ V. Brandl v Brně 1868.

Str. 205, č. 10, po slově Karla z Žerotína vlož a) a na konci dodej: b) Téhož Sněm, držaný léta 1612, vydaný od V. Brandla v Brně 1864.

Str. 207, ř. 9. slova „recense první“ pomíň, taktéž v ř. 29. slova „Bible psané recense druhé“ (Husovy).

Číslo 6. Bible Mikulovská (první) změň takto:

6. Bible Mikulovská (druhá), rukopis na pergameně, z též doby co předešlá v někdejší bibl. Dietrichšteinské (Grünbüchlovské) v Mikulově. Psána jest ortografií Husovou. Širší popsání o ni podal B.

Dudík v rozpravě: Handschriften d. Nikolsburger Bibl. S. 19—24. Výpis z ní, učiněný B. Dudíkem, viz v Příkladech (č. 51.)

Str. 208. Na místě 11. Bible Mikulovská (druhá) polož:

11. Bible Mikulovská (třetí) v někdejší knížeci Dietrichšteinské bibliotece v Mikulově. Starý i nový zákon, psaný ozdobně ortogr. Husovou, se znaky pánd z Kunštátu a z Cimburka (asi z r. 1437—56.) Zevrubně popsána od B. Dudíka ve spise: Handschriften atd. S. 24—29, kdež i výpisy z ní přiloženy.

Na místě: 12. Bible Mikulovská (třetí) polož: 12. Bible Mikulovská (čtvrtá) atd. Viz B. Dudík: Handschriften, S. 32.

Str. 214, ř. 17. po čísle „1588“ přidej: 16. Havla Žalanského Kázání o Janovi z Husince a Jeronymovi z Prahy krom jiných kázání V Praze 1619 a 1668.

Str. 215, ř. 6. Na místě: „Viz Výbor z lit. české“ polož: Vytisťen v Časop. kat. duchov. na r. 1864.

Str. 222, ř. 2. po čísle 1762 přidáno buď: Však při korunován až do času M. Theresie (r. 1743) nejvyšší hodnostáři hofmistr, purkrabí a kancléř, měli české promluvení a stavové česky holdovali.

Str. 227, ř. 8. před slovo „ohněm“ vlož: zároveň s gramatikou českou a sebráním ozdobných způsobů mluvení a přísloví

Str. 249, ř. 27. Po slově „uveдено“ přidej: Nejnověji však (zákonem zemským ze dne 5. října 1868) opět ustanoveno, že se má němčině na gymnásiích českých a češtině na gymnásiích německých učití jen co předmětu neobligátnímu.

Tamtéž ř. 30. po slově „obligátnímu“ dolož: dle nařízení ministeriálního, dan. 12. února 1868, vyučuje se mu opět co předmětu neobligátnímu.

Slovo „a“ v téměř řádku a slovo „však“ v řádku 31. pomíň.

Str. 250, ř. 14. po slově „nébrž“ polož: učilo a učí se dle nařízení ministeriálního, dan. 12. února 1868 posud

Mezi „Spisy znamenitější“ polož dodavkem tyto:

Str. 298, lit. b) mezi č. 6. a 7.: E. Vávry Ruský tlumočník. Praktický návod k rychlému naučení se jazyku ruskému. V Praze 1868.

Str. 299, lit. b) k č. 23. na konec: a pro 4. třídu. V Praze 1868. Tamtéž po č. 28.: J. Kořínka Cvičební kniha ku překládání z češtiny na řečtinu pro 5. třídu gymn. V Praze 1868.

Str. 300, ř. 4. po č. 1858 přidej „a 1869.“

Tamtéž po č. 12: a 13. Jos. Sokola Čítanka dějepisná. V Praze 1868.

Str. 302, po č. 18.: Fr. A. Rokosa Básně. V Praze 1827.

Str. 303, k č. 22. dolož: b) Téhož Jahůdky ze slovanských lesů. V Lipsku 1845.

Tamtéž po č. 24: Jitřenka či práce Levočských vzdělanců českoslovanských. V Levoči 1840 a Plody, práce vzdělanců Prešpurských. V Prešpurku 1840.

Tamtéž po č. 33.: Jos. Burgeršteina Deklamovánky a písně. V Praze 1846 a 1860.

Str. 304, po č. 53.: Em. Zúngla Básně. V Praze 1868.

Tamtéž po č. 5. písní národních: V. A. Svobody Sbírká českých písní národních s ilustracemi. V. Praze 1845.

Str. 307, k č. 11. dolož: Téhož Epigramy. V B. Ďarmotech 1857—59, a k č. 12.: a J. Rozum V Praze 1851.

Str. 308, k č. 8. přidej: a dráma Láska Čechova (r. 1868).

Tamtéž po č. 8.: Šeb. Hněvkovského a) Námluvy v Koloděži. Veselohra. V Hradci Králové 1836. b) Téhož Jaromír. Truchlohra. V Praze 1836.

Tamtéž po č. 13.: A. V. Rírenšafta veselohry a) Lépe malým nežli velkým býti, a b) Stará láska nezahyne. V Praze 1846.

Tamtéž J. J. Melichara a) Pan Trauba. Veselohra. V Praze 1847. b) Pan praktikant. Veselohra. V Praze 1848 a c) Divadelní ochotník. V Praze 1853.

Tamtéž po č. 27.: Ed. Růffera Na Balkáně. Truchlohra. V Praze 1868 a Vinc. Furcha Poslední boje Slovanů baltických. Drama. V Praze 1868.

Str. 309, č. 1, po lit. e) vlož: Téhož Aias. Přel. J. Hanáčík. V Brně 1860. a d)

Tamtéž, č. 10. po lit. d): Abbe del Epée a

Tamtéž, č. 12. po slově „Th. Körnera“ vlož: Tony, truchlohra; Hedvika, drama; Ponocný, veselohra a.. a na konci místo 1838 polož: 1823—38.

Str. 310, po č. 5.: Fr. Tomsy a) Jaré fiálky. V Hradci Králové 1823. b) Romantické povídky. Tamtéž 1825.

Str. 312, po č. 10.: Ol Goldsmitha Kazatel Wakefieldský. Povídka. Přel. V. Filípek. V Praze 1842.

Str. 316, po č. 18.: Moravský vykladatel. V Olomouci 1846. Red. A. B. Šenk, a Květy a Plody. V. Praze 1848. Red. K. Storch.

Tamtéž po č. 25.: Obecné listy naučné a zábavné. V. Praze 1861—62. Pořadatelé V. Zelený, Fr. Řezáč a A. Mayer.

Str. 319, lit. e), po č. 7.: Jos. Jirečka O prvotním českém překladu evangelií. V Praze 1859.

Tamtéž k životům spisovatelů českých přidej: Život K. Máchy. Sepsal K. Sabina. V Praze 1843. Život. J. K. Tyla. Sepsal V. Filípek. V Praze 1859. Životy matematiků českých. Sepsal J. Smolík. V Praze 1863. Literární působení Jos. Dobrovského. V Praze 1867 (Ve spisech kr. české spol. vědecké.)

Tamtéž lit. b) po č. 1.: M. Krále Slávové, praetové Čechů. V Praze 1825.

Str. 321, lit. d), po č. 14. polož: 15. Julia Caesara Commentarii de bello gallico. Vložil V. O. Slavík. V Praze 1868.

Tamtéž lit. f), po č. 15.: 16. Jan Žižka. Historický obraz od J. Kořána. V Praze 1868

Str. 323 lit. d) po č. 5.: A. Chalúčky Vypsání země sv. Kana-nejské. V B. Bystřici 1829. — Ryt. Ant. Prokeše Cesta do země za-

slíbené, vyk. r. 1829. Přel. M. Knajzl. Ve Znojmě 1834. — Al. Dumas Hora Sinai. Obrazy cestopisné. Přel. V. Filipek. V Praze 1840.

Str. 329, ke spisům filosofickým přidej: Luciana Samosatského spisy některé. Přel. Ig. Hájek. V Praze 1832. — Řeči Demosthenovy. Přel. E. Novotný. V Praze 1864.

Str. 322, lit. a) k č. 12. dodej: b) Téhož Základní zákonové státní cis. Rakouského. Ve Vídni 1868.

Str. 335, lit. b) č. 9. Od listop. 1868 vydávají se za ně „Naše Listy“ redakcí Jakuba Arbese.

Tamtéž č. 14. Od pros. 1868 vydává se za ně „Občan,“ redakcí Ant. Henčla.

Tamtéž č. 20. Od listop. 1868 vydává se zaň „Koruna“ v Chrudimi, redakcí Frant. Müllera.

Str. 336, po č. 34. polož: Hlasy. Časopis politický, vyd. od listopadu 1868 ve Vídni. Red. Vratislav K. Šembera. — Obrana. Časopis polit. vydáv. od pros. 1868 v Pešti. Red. Vilém Erben.

Str. 343, k č. 13. dolož: Téhož rozprava o přisaze. V Praze 1839.

Str. 344, po č. 23.: B. Kuldy Horlivý a veselý buditel v rodinách křesťanských. V Brně 1856—59

Str. 346, lit. g), po č. 3.: J. V. Šimko Nábožnost domovní ve zpěvích. V Skalici 1828.

Str. 354, po č. 23.: Fr. Diebla Časopis pro lid mor. a slézský o hospodářství. V Brně 1842—43.

Str. 355, lit. b) po č. 31. dodej: Národní Hospodář. Týdenník V Praze 1868. Red. Ant. Henčl.

Str. 357, po č. 11.: Knihtlačitelsví a umění pomocná a přibuzná. Sestavil V. J. Jahn. V Praze 1867.

Str. 360, po č. 8.: H. Jirečka Veselé čtení ze spisů českých sebrané, jinak Voksa z Plesu. V Olomouci 1860—62.

Str. 362, po č. 28. polož: 29. Nové divadlo české. Spořádal V. R. Kramerius. V Praze 1819—25. Zavírá ve 4 dílech práce divadelní, přel. od J. Chmely, J. Hýbla, V. Špinky, J. N. Štěpánka a j. 30. Thalia česká. Sbírk. her divadelních. Pořádal J. K. Tyl. 5 dílů. V Praze 1837—41.

Tamtéž po č. 31. dodej: Spisy od Matice lidu vydané. (V Praze 1867 a 1868): a) Fr. Kořínka Obraz Slovanstva; b) a c) V. Vlčka Pašek z Vratu a Národní osvěta; d) S. Mollera Život na Rusi; e) Fr. J. Studničky Soustava sluneční a f) J. Kořána Jan Žižka.

Str. 363, ř. 6. po slovích „má čtení“ vlož: Ludvík Leger na koleji Sarbonské v Paříži a

Str. 365, po č. 7.: Karla Havlíčka Tyrolské elegie přeloženy jsou do ruštiny M. P. Petrovským. V Ruském Věstníku na r. 1862.

Str. 366, lit. c) k č. 3. dodej: Táž Babička a Pohorská vesnice přeložena do ruštiny od E. G. Petrovské a tišt. v Ruském Věstníku na r. 1863 a 1866.

Str. 367, ř. 8. přidej: a do ruštiny přeložil je V. Jakovlev r. 1868.

Tamtéž lit. f) po č. 3.: J. Dřihala Měřiví pro nižší gymnasia (1862), přel. do chorvátštiny J. Pekšider. V Záhřebě 1867.

Str. 369, Před M. Alberta polož: Akanthido — Mitis viz Velkopolský Jakub.

Str. 373, ř. 16. po č. 1794 přidej: Zemřel v Jindř. Hradeč r. 1850.

Tamtéž po Kl. Borovém polož: Z Boskovice Tas, probošt u sv. Petra v Brně, od r. 1457 biskup Olomoucký. Sepsal (r. 1466—67) některé listy poselací králi Jiřímu, Zdeňkovi ze Šternberka a Ctiborovi z Cimburka, tištěné v Palackého Archivu českém. Zemř. 24. srpna 1482.

Str. 374, ř. 31. po slově „v Praze“ vlož: r. 1534—43.

Str. 375, u Ctibora z Cimburka ř. 1. na místo 1430 polož: r. 1437, ř. 3. po slově „dvorský“ vlož: od r. 1469—94 hejtman markr. Morav. Tamtéž místo 72 polož 79 a v řádku 5. místo 1469 polož 1467.

Tamtéž U Lad. Čelakovského na konci dolož: a A. Pokorného Botániku.

Str. 378, mezi řád. 3. a 4. vlož: Dobřenský Jan z Dobřenic, od r. 1572 pán na Dobřenicích. Sepsal Knihu moudrosti o potřebách hospodářských (r. 1550) a jiný spis, nazvaný „Hippotrophia“ čili naučení o dobytku konském. (Rukop.) Zemřel 27. dubna 1593.

Str. 382, po V. Filípkovi vlož: Filomates Matouš z Wolkenberka, nar. v Dačicích, vychovatel. Sepsal rozpravu o vyvýšení a vysokém důstojenství lidského pokolení (rukop. z r. 1574), o vyvýšení nesmrtelné duše a výklad na žalm 28.

Str. 384, U Václava Gleicha místo: kazatel — 1734 polož toto: nar. r. 1678 v Lažanech blíž Morašic na Litomyšlsku. R. 1720 vystěhoval se do Žitavy, kdež se živil zahradnictvím. Ku konci přidej: zemřel r. 1737

Str. 385, U Jana Grilla, ř. 3. po č. 1595 dolož: Patriarchů čtyř životy (1587), Skutky Krista Pána (1595)

Grill z Grillova Mathiáš, syn předešlého, nar. r. 1551 v Rakovníku, správce školy Lounské a Tábořské, pak radní písař v Žatci. Sepsal zdařilou báseň o řízení a opatrování Božském (1592) a rozpravu o kometách (1578). Zemřel 2. září 1611.

Str. 303. po J. Chládkovi polož: Chleborad Frant. Lad. nar. 24. listopadu 1839 v Habrech v Čáslavsku, doktor práv v Praze. Sepsal Soustavu národního hospodářství politického (1868) a rozpravy: Pomoc chudým dělníkům, Spása dělnictva československého, O důležitosti životního pojišťování a j.; též přispěl do časopisů Dělníka a Věchy (1868).

Str. 398, po H. Karlíkovi polož: Karolides Jiří z Karlsberka, nar. r. 1579, mistr učení Pražského a sudí zemský. Sepsal Navedení mladistvého věku k poctivým mravům a svobodným literárním uměním (r. 1606), Žalostné duše s tělem rozmlouvání, Modlitby raaní a večerní a mravné průpovědi. Zemřel r. 1612.

Str. 398, po J. Kaškovi polož: Kerner Jos. Libo'mír, nar. 24. dubna 1777 v Bydžově, farář v Kratonohách a v Lužci. Sepsal Pád prvního člověka v ráji (1822), Učení o odpustcích (1822), Cvičení ženichů a nevěst (1825) a Knihu ručení o navštěvování nemocných (1841).

Str. 401, ř. 7. po slovech „na Moravě“ dolož: a potom místopisatel markr. Moravského.

Tamtěž po J. Kopeckém polož: Kořán Josef, nar. r. 1839 v Nevěšicích blíž Varvažova, spisovatel v Praze. Sepsal Statistický přehled veškerých států (1866), historický obraz Jan Žižka (1868) a podal některé práce historické do Časop. Mus., Archeol. pam., Lumíra a Nauč. Sl.; též přispěl do Nár. Pokroku a do Koruny.

Str. 402, po Janu Kořínkovi vlož: Kořínek Josef, nar. r. 1829 v Trojovicích, prof. na gymnásium Jindřichohradeckém. Sepsal Ovičební knihu ku překládání z češtiny na řečtinu (1868) a vydal Rukopis Kralodvorský s výklady mluvnickými (1865).

Str. 403, Před Krbe polož: Kraus z Krausenthalu Martin, jinak Carehesius, r. 1602 radní pisatel Starého města Pražského. Přeložil historii o dokt. Janu Faustovi (r. 1611), Bič židovský (r. 1604) a Knížku o stavu městském (r. 1602).

Str. 409. Před K. Máchu polož: Madiera K. A., nar. 2. ledna 1831 v Ml. Bolešlavi, prof. gymnasiální v Písku. Sepsal Rukověť slovesnosti (r. 1863), Německou knihu čítací pro dívčí školy (1864) a Mluvnici jazyka německého pro školy střední (1868).

Str. 412. U J. Mirotického, ř. 3. před slovo „Obyčeje“ vlož: „Jana Stubana,“ a ku konci přidej: „též některé výpisy z Historie české Jana Doubravského.“

Str. 420. U M. Poláka, ř. 4. po slově „umění“ přidej: do Dobroslava.

Str. 423. U Josefa Ranka, ř. 4. po č. 1863 polož: Rukověť ku poznání ruského jazyka (1867) a Konversační knížku českoruskou a ruskočeskou (r. 1867.)

Str. 426. Před Klena Rozkočaného polož: Rozenplut Jan z Švarcenbachu, kanovník Brněnský a arcijahen Znojemský, od r. 1588 probošt kláštera Augustiniánského ve Šternberku. Vydal Kancionál, do něhož sám mnoho písní složil (1601). Zemřel 4. června 1602.

Str. 427. Při jméně Rüffer Eduard pomin' jméno (Züngel Em.) a v 2. řádku po slově: Sepsal vlož: román „Papež a revoluce“ (1867) a truchlohu „Na Balkáně“ (1868) a psal do Nár. Listů.

Str. 429. U Fr. Slámy vlož po slově František: (Bojenický) a v ř. 3. po č. 1838: Kázání postní (1867).

Str. 431. U Jer. Solaře, ř. 2. po slově „Sepsal“ vlož: „Místopis města Humpolce (1859) a“ a v ř. 3. místo (rukopis) polož: (r. 1868.)

Str. 438. U K. Štorecha přidej na konci: Zemřel 21. listop. 1868, a u V. Štulce ř. 5. po č. (1867) vlož: Harfu Sionskou (1868).

Str. 440. U J. Táborského místo: Zemřel r. 1570, polož: Zemřel ku konci r. 1571.

Tamtéž po Heřm. z Tardy polož: Tesák Jiří Mošovský, farář u matky Boží na Louži v Praze, pak děkan v Kouřimi a úd konsistoře pod obojí. Sepsal rozličná kázání (1601—1616), Poutníka duchovního (1612), rozpravu o smrtelnosti (1616) a jiné spisy nábožné.

Str. 441. Před L. Tkadlečka polož: Tille Antonín, nar. 28. listopadu 1835 v Starém Sedle blíž Březnice, dokt. filos. a ředitel reálného gymnásium v Třeboni. Sepsal Učební knihu zeměpisu a sestavil Zeměpisný atlas pro školy střední (1868).

Str. 442. U Fr. Trojan, ř. 3. místo „přeložil“ polož „a“ a slova „a psal“ pomíň.

Tamtéž po Fr. Trojanovi polož: Trojan Nigellus z Oskořina, nar. r. 1527 v Heřmanově Městci, správce škol Nimburské, Kutnohorské a j., též koleje Všeoh svatých v Praze a rektor vysokých škol Pražských. Přeložil O. Hyperia traktát o opatrování chudých (1592). Život poetivý (r. 1597) a Kázání sv. Ambrože o užitku smrti (r. 1601). Zemřel 9. srpna 1604.

Str. 444. Po J. K. Tylovi polož: Týn Emanuel, nar. 16. srpna 1825 v Náchodě, profesor na staroměstském gymnásium v Praze. Sepsal Časoslovo české ve významu a bohatosti svých tvarů (1866).

Str. 445, po Ad. z Veleslavína polož: Velkopolsomský Jakub jinak Akanthido-Mitis, farář v Dřinově a v Skramnicích r. 1612—1619. Sepsal spis o narození Krista P. (1612), traktátek o útočišti lidí pobožných (1613), Katechismus pro děti (1619) a některá kázání a písně. Zemřel po r. 1619.

Str. 447. U A. Vlasáka na místě „a do Lumíra“ polož: do Lumíra a do Nauč. Slovníka.

Tamtéž u V. Vlčka, ř. 4. po č. (1867) vlož: a rozpravu o národní osvětě (1868).

Tamtéž u J. E. Vocela, ř. 6. místo (1866) polož: (1866—68).

Str. 449. U Fr. Vymazala. ř. 3. slovo „redigoval“ polož před Besídky.

Str. 451. U J. L. Zieglera, ř. 6. po č. (1825) vlož: přeložil Příběhy Telemachovy.

Str. 451, po Fr. Zoubkovi vlož: Zünger Emanuel (Lužanský), nar. 21. června 1840 v Praze, spisovatel tamtéž. Podal básně do Lumíra (1860), do Zlaté Prahy, do Rodinné kroniky (1864) a do Květů (1867), též je vydal o sobě (1868). Mimo to psal do Humoristických Listů a do Besedníků Vilímkových.

O p r a v y.

- Str. 41, ř. 17, místo Roháč čti Rakouský
 „ 49 „ 30 „ bedeš „ budeš
 „ 55 „ 12 „ Svinobrod čti Svinbrod
 „ 78 „ 11 „ Literatur „ Sprache
 „ 83 „ 31 „ generale „ particulare
 „ 102 „ 22 „ sám Hanka „ Linda
 „ „ „ 25 „ r. 1819 „ r. 1822
 „ 104 „ 17 „ vzdělána „ dodělána
 „ „ „ 17 slova „od Rudolfa z Emže a“ pomíň
 „ 123 „ 5 slova „dle toho vzdělání“ pomíň.
 „ 124 „ 27 „ ze XIV. století čti z r. 1363—78
 „ 125 „ 3 „ v Star. Sklád. sv. IV. polož: s názvem: Tkadleček.
 Památka XIV. věku. V Praze 1824.
 „ 125 „ 24 „ V. Hanka polož J. A. Dunder
 „ 125 „ 25 po slově „nalezl a“ vlož „V. Hanka“
 „ 148 „ 18 a 23 místo Polináře polož Poliráře
 „ 148 „ 35 „ VI polož II a po čísle 84 přidej: Čas. Mus.
 na r. 1848, str. 415.
 „ 160 „ 5 místo nedbanlivot čti nedbanlivost
 „ 171 „ 14 „ sv. Crhy „ Crhy
 „ 178 „ 4 „ Bendla „ Rendla
 „ 187 „ 16 „ 1590 „ 1587
 „ 188 „ 31 „ sv. Crhy „ Crhy
 „ 194 „ 3 od dily místo 3. Dějepis polož e) Dějepis
 „ 201 „ 21 „ „ 1536 „ 1526
 „ 207 „ 26 místo z Čech polož z Mikulova
 „ 210 „ 4 od dily místo b) polož β)
 „ 227 „ 7 místo mnohá léta polož 44 let
 „ 227 „ 27 „ 1625 polož 1621
 „ 230 „ 25 „ Mluvníčti polož Mluvnictví.
 „ 238 „ 21 „ 1867 polož 1868.
 „ 282 „ 36 místo Georgias polož Gorgias.

- Sfr. 288, ř. 7 slova „a hebrejských“ pomin.
- 297 • 10 po slově „pravopisy“ dolož „české“
 - 319 • 33 místo 1864 čti 1854
 - 326 • 4 k číslu 1836 dolož „a 1868“
 - 356 • 32 po slově „mechaniky“ přidej „a strojnictví“
 - 371 • 44 místo Nedožer polož Nudožer.
 - 372 • 2 od dály slovo „a charvátštiny“ pomin.
 - 374 • 12 místo Koran polož Alkoran
 - 374 • 13 slova: na př. o rytíři křesťanském“ pomin.
 - 380 • 18 po slově Eneáš vlož (Enéas) a dále pomin slova: mistr svobodných umění ve Witemberece
 - 384 • 13 místo Kortezy polož Korteza.
 - 388 • 33 pomin slovo „Vládyka“ a ř. 34. slova „a Hyacinthy (1825)“
 - 403 • 22 místo knihař polož knihtiskař.
 - 411 u F. Mikovce, ř. 3. místo Ticha pol. „Tyha“
 - 413 u J. Nerudy ř. 4. místo „Pražské“ polož „Pařížské“ a ř. 6. místo „jest“ polož „byl.“
 - 416, ř. 33 • „Smišené“ polož „Směšné“
 - 427 • 4 • „Smířický“ • „Smřický“, a ř. 21. místo „Zemřel“ polož Zemřela.
 - 418 • 14 • podkomořím polož podkomořském.
 - 419 u Hynka z Poděbrad, ř. 5. místo „června“ polož „července.“
 - 427, ř. 8 místo „děkan“ polož „probošt“
 - 438 u A. Štrobacha místo „1856“ na kenci polož „1858.“
 - 442 u Fr. Trnky místo „r. 1804“ polož „13. února 1798.“
-

OBSAH.

ÚVOD.

O řeči české vůbec	Str. 1
Rozvrh dějin a literatury české	10

VĚK STARÝ.

Doba první.

Od nejdávnějších památek řeči české až do zkázy království Moravského, čili až do r. 906 po Kr.

1. Dějiny vůbec	11
2. Dějiny řeči	19
3. Dějiny literatury	24
4. Památky písemné:	
a) Jména a slova z doby římské a pozdější. b) Rukopis Zelenohorský	26

Doba druhá.

Od zkázy království Moravského až do uvedení osad německých v zemích československých, aneb od r. 906 až do roku 1197.

1. Dějiny vůbec	31
2. Dějiny umění	35
3. Dějiny řeči	37
4. Dějiny literatury	48
5. Památky písemné:	
a) Zlomek evangelium sv. Jana. b) Otče náš a Věřím. c) Píseň Hospodine pomiluj ny. d) Píseň Svatý Václave. e) Seznamování statků kostela Olomouckého. f) Jména osob a míst na mincích a ve spisech latinských. g) Zlomky hlaholské, Evangelium Remešské a Začátek homilie sv. Jana Zlatoustého	53

Doba třetí.

Od uvedení osad německých v zemích československých až
do vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského, čili
od r. 1197 až do r. 1409.

1. Dějiny vůbec	56
2. Dějiny umění	61
3. Dějiny řeči	63
4. Dějiny literatury	81
5. Znamenitější památky písemné:	
<i>A) Sbírky slov, jmen a přísloví.</i>	
<i>a) Česká jména místní a osobní. b) Přídavek český k listu Litoměřickému. c) Nekrolog Podlažický. d) Glosy v slovníku Mater Verborum. e) Zlomek Otčenáše. f) Glosy v Žaltáři Musejním. g) Bohemarius minor. h) Vokabulář Klena Rozkochaného. i) Téhož Bohemarius k) Nomenklátor latinskočeský. l) Průpovědi české a latinské. m) Kunrátův Sekvencionář. n) Glosované vyložení hymnů. o) Přísloví česká</i>	88
<i>B) Básně.</i>	
1. Básně epické a lyrické.	
<i>a) Básně Rukopisu Kralodvorského</i>	92
<i>b) Jiné básně epické: Alexandreida, legendy a zpěvy</i>	102
<i>c) Jiné básně lyrické</i>	113
2. Básně mravokárné. <i>a) Satyry o řemeslnících. b) Smila Flašky Podkoní a žák c) Báseň o 27 bláznech. d) Desátero kázání Božích. e) Svár vody s vínem. f) Pravda. g) Smrt. h) Bohatec. i) Smrtnost. k) O pěti studnicích</i>	114
3. Básně naučné. <i>a) Zlomek Císiojana Mnichovského. b) Císiojan Musejní. c) Katonovy průpovědi. d) Smila Flašky Rada otce synovi. e) O postavě a mravích lidských</i>	118
4. Básně alegorické a bájky. <i>a) Básně o mravném obnovení člověka (Alan). b) Spor duše s tělem. c) Smila Flašky Nová rada. d) Bájka o lišce a čbánu</i>	120
5. Básně romantické a romány. <i>a) Tristram. b) Tandariáš a Floribela. c) Štílfriid. d) Tkadleček. e) Kronika Trojanská. f) Román o Alexandru Velikém</i>	123
6. Básně dramatické. <i>a) Hra o vzkříšení Páně (Mastičkář). b) Jiné dva zlomky hry o vzkříšení Páně. c) Hry velkonoční. d) Zlomek hry o umučení Páně. e) Pláč sv. Marie</i>	125
<i>A) Spisy historické a vypsání zemí.</i>	
<i>a) Kronika Boleslavská či Dalimilova. b) Kronika Přibíka Pulkavy, c) Život císaře Karla IV. d) Kronika obecná. e) Kronika římská. f) Marka Pavlova Milion. g) Mandevilova Cesta po světě</i>	128

- D) Spisy naučné;
 a) Senekliv spis o čtyřech stezejných otnostech. b) Rozprávký z Gest římských. c) Snář Vavřince z Březové . . . 130
- E) Spisy právnické:
 a) Kniha starého pána z Rožmberka. b) Řád práva zemského. c) Majestát Karla IV. d) Řád korunování krále Českého. e) Ondřeje z Dubé Výklad právo zemské české. f) Práva manská. g) Práva konšelská. h) Vysazení vinic. i) Knihy manské kostela Olomouckého. k) a l) Knihy pňhonů 131
- F) Spisy theologické:
 1. Spisy biblické: a) d) Žaltáře. e) Proroci. f)—i) Evangelia k) a l) Bible 134
2. Svati otcové, život Krista Pána a životy svatých a) Prologové sv. Jeronyma. b) Sv. Augustina Zrcadlo hříšných. c) Sv. Augustina Soliloquia. d) Život Krista Pána. e) Pašionál. f) Životové otcův egyptských 137
3. Řeči nedělní a jiné spisy vzdělavací:
 a) Tůmy ze Štitného Řeči sváteční a nedělní. b) Téhož Knihy šestery o obecných věcech křesťanských. c) Téhož Rozmluvy nábožné. d) Téhož Knihy o sedmi vstupních. e) Řeči nedělní. f) Kničky Hugovy o připravení svého srdce. g) J. Miliče Kničky o zarmouceních církve svaté. h) Alberta Velikého knihy mravní 138
4. Spisy nábožné, modlitby a duchovní romány:
 a) List s nebe poslaný b) Vidění sv. Brigity. c) Modlitby. d) Hodiny sv. Marie. e) Formule zpovědi. f) Poručenství 12 patriarch. g) Knihy o přísti Mesiáše. h) Život Adamův. i) Barlaam a Josafat. k) Kniha o Josefovi a Asenach 140

VĚK NOVÝ.

Doba první.

Od vystěhování cizozemců z vysokého učení Pražského až do úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské, čili od r. 1409 až do r. 1620.

1. Dějiny vůbec 143
2. Dějiny umění 147
3. Dějiny řeči 151
4. Dějiny literatury 167
5. Spisové znamenitější:
 A) Mluvnictví.
 a) Dobropisemnosti, mluvnice a jiné spisy jazykoučné. . . 162
 b) Slovníky a přísloví 164
- B) Básně.
 a) Básně lyrické 165
 b) Básně epické 167

	Str.
c) Básně alegorické	188
d) Bájky a jiné básně naučné	188
e) Básně dramatické	189
f) Romány a básně kratochvilné	190
C) Klasikové Himštů a řečtí	190
D) Dějepis.	
a) Český a moravský	191
b) Genealogie rodů šlechtických a životy mužů znamenitých	194
c) Dějepis obecný a jiný	194
E) Vypsání cest a zemí	195
F) Spisy naučné	197
G) Lékařství a přírodnictví	198
H) Hvězdářství a astrologie	199
I) Právníctví, státnictví a kancelářství:	
a) Zřízení zemská a práva zemská, městská a jiná. b) Knihy přihonů a náleží. c) Spisové političtí a správní. d) Spisové policejní a artikulové. e) Spisové vojenští, f) Listy poselací a tituláře	200
K) Bohosloví.	
a) Spisy biblické. b) Svati otcové. c) Postilly, výklady a kázání. d) Spisy dogmatické a polemické. e) Spisy vzdě- lavací	207

Doba druhá.

Od úpadku jazyka českého po bitvě Bělohorské až do pa-
nování císaře Josefa II. čili od r. 1620—1780.

1. Dějiny vůbec	217
2. Dějiny umění	219
3. Dějiny řeči	220
4. Dějiny literatury	226
5. Spisové znamenitější:	
A) Mluvnictví.	
a) Mluvnice a pravopisy	230
b) Slovníky a jiné spisy jazykoučné	231
B) Básně	232
C) Vychovatelství a filosofie	232
D) Počtářství	333
E) Dějepis	233
F) Popsání cest a zemí	235
G) Lékařství	235
H) Právníctví	235
I) Bohosloví.	
a) Spisy biblické. b) Postilly, výklady a kázání. c) Spisy dogmatické a polemické. d) Spisy vzdělávací	236

Doba třetí

Od panování císaře Josefa II. až na nynějšek, čili od
r. 1780—1868.

1. Dějiny vůbec	238
2. Dějiny umění	240
3. Dějiny řeči	243
4. Dějiny literatury	258
5. Spisové znamenitější:	
A) Jazykověda.	
a) Mluvnice a pravopisy české. b) Mluvnice jiných řečí.	
c) Čítanky. d) Slovníky. e) Příslovnictví, fraseologie a jiné	
spisy jazykovědecké	301
B) Básnictví.	
a) Básně lyrické	302
b) Básně epické	305
c) Básně satyrické, bájky a idylly	307
d) Básně dramatické	307
C) Povídky a romány.	
a) Povídky, pověsti a novely. b) Romány. c) Almanachy.	
d) Časopisy zábavné	310
D) Dějepis.	
a) Národu Českého. α) Dějiny české vůbec. β) Dějiny rodů	
šlechtických. γ) Dějiny měst a hradů. δ) Dějiny práva če-	
ského. e) Dějiny řeči a literatury české. ζ) Životy spiso-	
vatelů českých	317
b) Dějiny jiných národů slovanských	319
c) Dějiny národů rakouských	320
d) Dějiny národů cizích	320
e) Dějiny obecné	321
f) Životy osob znamenitých	321
E) Zeměpis a známost národů.	
a) Zeměpis český a rakouský. b) Zeměpis obecný. c) Mí-	
stopis. d) Cestopisy a popsání krajín. e) Národopis a sta-	
tistika	322
F) Přírodověda.	
a) Přírodopis vůbec. b) Mineralogie. c) Botánika. d) Zoolo-	
gie. e) Geologie a geognosie. f) Chemie. g) Fysika. h) Astro-	
nomie a meteorologie	324
G) Matematika a geometrie	327
H) Filosofie	328
I) Mythologie	329
K) Pěkná umění	329
L) Encyklopedie	330
M) Lékařství	331

N) Právníctví a politika.	
a) Spisy právnické. b) Spisy správní. c) Zákony soudní a správní. d) Jednání sněmovní	331
O) Publicistika a novinářství	334
P) Bohosloví:	
1. Katolické. a) Písmo svaté a spisy biblické. b) Patristika. c) Dějepis církevní. d) Dogmatika. e) Morálka. f) Katechetika. g) Biblická historie. h) Homiletika. i) Pastorálka a liturgika. k) Spisy vzdělavací. l) Časopisy theologické	336
2. Evangelické. a) Písmo svaté a spisy biblické. b) Dějepis církevní. c) Dogmatika. d) Katechetika. e) Liturgika. f) Postilly a kázání. g) Spisy vzdělavací. h) Časopisy theologické	345
R) Vychovatelství	347
S) Hospodářství	353
T) Průmysl a obchod	356
U) Spisy pro poučení lidu	357
V) Spisy sebrané	360
Spisy české na jiné jazyky přeložené	362
Seznamování spisovatelů českých	369
Příklady jazyka a pravopisu	455
Seznamování písemných památek starého věku podlé času, z něhož se zachovaly rukopisy	553
Důležité příběhy v dějinách řeči a literatury české, chronologicky sestavené	558
Dodavky	561
Obsah	573

